

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI

Hazırlayan
Metehan ŞAHİN

İktisat Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Danışman
Doç. Dr. Türker ŞİMŞEK

TOKAT - 2021

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Türker ŞİMŞEK danışmanlığında hazırlamış olduğum “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne Yabancı Uzman İstihdamı” adlı Doktora tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Metehan ŞAHİN

İMZA

TEŞEKKÜR

Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne Yabancı Uzman İstihdamı başlıklı tez çalışmamın hazırlanmasında ve doktora eğitimim süresince bana yol gösteren, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Türker ŞİMŞEK’e çok teşekkür ederim.

Tez konusunun belirlenmesinde ve tamamlanmasında büyük emeği geçen Prof. Dr. Birol ÇETİN’in de aralarında bulunduğu jüri üyeleri Prof. Dr. Salih BARIŞIK’a, Doç. Dr. Yusuf TEMÜR’e ve Dr. Öğr. Üyesi Derviş Tuğrul KOYUNCU’ya değerli fikir ve tavsiyeleriyle katkıda bulundukları için teşekkür ederim.

Hayatımın her aşamasında sevgi ve inançlarıyla yanımda olduklarını bildiğim canım annem Dürdane ŞAHİN ve biricik kız kardeşim Ayça ŞAHİN’e en kalbî şükranlarımı sunar, teşekkür ederim.

ÖZET

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI

Şahin, Metehan

Doktora, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Türker ŞİMŞEK

Aralık 2021, xiv + 322 sayfa

Bu çalışmada amaç Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar geçen süreçte bir teknoloji transfer yöntemi olarak yabancı uzman istihdamının analiz edilmesidir. Söz edilen amaca uygun şekilde yabancı uzman istihdamı, imparatorluk döneminde ikincil kaynaklar ve cumhuriyet döneminde arşiv belgeleri üzerinden ekonominin tüm sektörleri dikkate alınarak incelenmektedir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre Osmanlı İmparatorluğu döneminde istihdam edilen yabancı uzmanlar, yenileşme hareketlerinin başlangıcı sayılan 18. yüzyıla kadar sınırlı sayıda kalırken, ilerleyen yıllarda bu kişilerden askerî ihtiyaçlar başta olmak üzere madenler, ormancılık, sağlık, tekstil ve ulaşım gibi birçok alanda daha fazla istifade edilmiştir. Ulaşılabilen arşiv belgelerine göre 1923-1945 yılları arasında yaklaşık 587 yabancı uzman istihdam edilmiştir. Bu uzmanların büyük bir kısmı Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerden getirilmiş ve çoğunlukla madencilik, eğitim, ulaştırma gibi alanlarda çalıştırılmıştır. Meslekî dağılımları bakımından mütehassıs sıfatıyla tanımlanan yabancı kişiler ilk sırada yer alırken, ardından mühendisler ve öğretim üyeleri gelmiştir. 1946-1960 yıllarında istihdam edilen 534 yabancı uzmanın önceki döneme benzer biçimde, en fazla sayıda Alman, Fransız ve İngiliz vatandaşlarından meydana geldiği; madencilik sektörü, eğitim kurumları, bakanlıklar ve bunlara bağlı kurumlarda çalıştırıldıkları anlaşılmaktadır. Belgelerde net olarak açıklanmayan ve bu nedenle belirtilmemiş olarak sınıflandırılan uzmanlardan başka öğretim üyesi, mühendis ve jeologlar meslek gruplarında en yüksek paya sahip bulunmaktadır. 1961 yılı ve sonrasında Türkiye'de istihdam edilen yabancı uzman sayısı 1018 olarak tespit edilebilmektedir. Fransa,

Almanya, İngiltere uyruklu uzmanlara ek ve hatta sayıca fazla şekilde ABD uyruklu nitelikli personelin çoğunluğu oluşturduğu yeni dönemde, yabancı uzmanların neredeyse yarısından fazlası eğitim alanında çalıştırılmıştır. Cumhuriyet döneminde yabancı uzmanlar çalışma koşullarının daha cazip hale getirilebilmesi için sunulan ek imkân ve muafiyetler elde etmiş; genellikle 1-3 yıl arasında istihdam edilmiştir. Sonuçta yabancı uzman istihdamı politikasının verimliliği tam anlamıyla ölçülemese de, bürokrasinin kurumsallaşması, üretim tekniklerinin iyileştirilmesi ile eğitim, enerji, sağlık, tarım-ormancılık, ulaşım-haberleşme gibi alanlarda birçok faaliyetin yerine getirilmesinde yabancı uzmanlardan istifade edildiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji Transferi, Yabancı Uzman, İstihdam

ABSTRACT**EMPLOYMENT OF FOREIGN EXPERTS FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO
THE REPUBLIC OF TURKEY**

Şahin, Metehan

Ph.D. Thesis, Department of Economics

Advisor: Assoc. Prof. Türker ŞİMŞEK

December 2021, xiv + 322 pages

The purpose of this study, analyze to the employment of foreign expert as a technology transfer method from Ottoman Empire to Republic of Turkey. Accordance the mentioned purpose, the employment of foreign expert have examined by the secondary sources for imperial era and the archival documents for republican era through considering all economic sectors. According to the findings obtained in the study, the foreign experts employed in Ottoman Empire were limited numbers until 18th century when regarded as the beginning of reform movements, in the following years these people are used more in many areas such as mining, forestry, health, textile and transportation. It is seen that from the archival documents, about 587 foreign experts employed between 1923-1945. Most of these experts are brought from countries such as Germany, England and France and they are mostly employed in fields such as mining, education and transportation. The foreign people described as expert are taking in first place followed by engineers and faculty members in vocational dispersion. 534 foreign experts employed in 1946-1960 occurred the German, French and English citizens like before and they have worked in mining sector, educational institution, ministries and the other ministry departments. Other than the experts which are not clearly explained in the documents and therefore classified as unspecified, faculty members, engineers and geologists have the highest share in the vocational groups. The number of foreign experts employed in Turkey during 1961 and later can be determined as 1018. Along to experts from France, Germany and England, the qualified personnel from USA which are more in number occurs the majority in new period. And almost more than half of

foreign experts are employed in the field of education. The foreign experts achieved the additional exemptions which are presented in order to make working conditions more attractive in the Turkish economy and they were employed between 1-3 years. As a result, although the efficiency of the foreign expert employment policy cannot be measured exactly, it is possible to say that foreign experts are utilized in the institutionalization of the bureaucracy, the improvement of production techniques and the performing of many practises in fields such as education, energy, health, agriculture-forestry, transportation-communication.

Key Words: Technology Transfer, Foreign Expert, Employment

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: TEKNOLOJİ TRANSFER YÖNTEMİ OLARAK YABANCI UZMAN İSTİHDAMI	4
1.1. TEKNOLOJİ VE TEKNOLOJİ TRANSFERİ	4
1.2. TEKNOLOJİ TRANSFER YÖNTEMLERİ.....	18
1.2.1. Yabancı Sermaye Yatırımları	18
1.2.2. Lisans Antlaşmaları, Patentler ve Teknik İşbirliği Sözleşmeleri	21
1.2.3. Tersine Mühendislik	24
1.2.4. Üniversite-Sanayi İşbirliği.....	25
1.3. YABANCI UZMAN İSTİHDAMI: BİR TEKNOLOJİ TRANSFER YÖNTEMİ	28
1.4. LİTERATÜR TARAMASI.....	31
II. BÖLÜM: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA YABANCI UZMAN İSTİHDAMI	36
2.1. OSMANLI YENİLEŞME HAREKETLERİ	36
2.1.1. III. Selim Dönemi	54
2.1.2. II. Mahmud Dönemi	60
2.1.3. Tanzimat ve Islahat Fermanları Dönemi	64
2.2. OSMANLI YENİLEŞME HAREKETLERİ ÇERÇEVESİNDE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI	75
III. BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİNDE YABANCI UZMAN İSTİHDAMININ EKONOMİK VE HUKUKİ ALTYAPISI.....	91
3.1. İMPARATORLUKTAN CUMHURİYETE DEVREDİLEN EKONOMİK MİRAS	91

3.2. CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN SONRA TARIM, SANAYİ VE İSTİHDAM POLİTİKALARI	105
3.3. YABANCI UZMAN İSTİHDAMININ HUKUKÎ YAPISI	134
3.3.1. Cumhuriyetin Kuruluşundan 1980'e Kadar Yabancı Uzman İstihdamının Hukukî Yapısı.....	135
3.3.2. 1982 Anayasası ve Sonrasında Yabancı Uzman İstihdamının Hukukî Yapısı	142
IV. BÖLÜM: CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI	147
4.1. 1923-1945 DÖNEMİNDE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI	148
4.1.1. Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar.....	151
4.1.2. Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar	162
4.1.3. Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar	173
4.1.4. Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar.....	182
4.2. 1946-1960 DÖNEMİNDE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI	190
4.2.1. Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar.....	192
4.2.2. Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar	199
4.2.3. Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar	205
4.2.4. Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar.....	210
4.3. 1961 VE SONRASINDAKİ DÖNEMDE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI. 215	
4.3.1. Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar.....	216
4.3.2. Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar	223
4.3.3. Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar	229
4.4.4. Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar.....	233
SONUÇ	241
KAYNAKLAR	246
EK-1: Türkiye Cumhuriyeti'nde Yabancı Uzman İstihdamına İlişkin Arşiv Sonuçları	272

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Teknoloji Transfer Yöntemleri.....	17
Tablo 3.1: 1909 Sayımına Göre Tarımsal İşletmelerin Büyüklükleri.....	93
Tablo 3.2: Seçilmiş Tarla Ürünlerinin Ekiliş, Üretim Miktarı ve Verimi (1909-1914)	94
Tablo 3.3: I. Dünya Savaşı Sırasında Bazı İhraç Ürünlerinin Üretim Miktarları (bin ton)	95
Tablo 3.4: 1913 ve 1915 Yıllarında Osmanlı Sanayisinin Sektörel Durumu	98
Tablo 3.5: 1915 Yılında Osmanlı Sanayi Kuruluşlarının Mülkiyete Göre Dağılımı.....	98
Tablo 3.6: 1884-1897 Yılları Arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfus (bin kişi)	101
Tablo 3.7: 1911-1913 Yıllarında Kaybedilen Toprakların Yüzölçümü ve 1913 Nüfusu	101
Tablo 3.8: 1925-1929 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Üretimi (Ton).....	107
Tablo 3.9: 1925-1929 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Verimlilikleri (Kg/Hektar)	107
Tablo 3.10: 1927 Sanayi Sayımı Sonuçları.....	109
Tablo 3.11: 1923-1929 Arası Dönemde Nüfus ve İstihdam Yapısı.....	110
Tablo 3.12: 1930-1945 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Üretimi (Ton).....	114
Tablo 3.13: 1930-1945 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Verimlilikleri (Kg/Hektar)	115
Tablo 3.14: 1930-1945 Döneminde Devlet Kesiminde Gerçekleştirilen Gayri Safi Sermaye Birikiminin Sektörel Dağılımı	117
Tablo 3.15: 1930-1945 Döneminde Bazı İmalat Sanayi, Madencilik Ürünleri ve Elektrik Enerjisi Üretim Miktarları (Bin Ton, GWH*)	118
Tablo 3.16: 1930-1945 Arası Dönemde Nüfus ve İstihdam Yapısı.....	118
Tablo 3.17: 1946-1960 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Üretimi (Ton).....	122
Tablo 3.18: 1946-1960 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Verimlilikleri (Kg/Hektar)	123
Tablo 3.19: 1946-1960 Döneminde Bazı Madencilik Ürünleri ve Elektrik Enerjisi Üretim Miktarları (Bin Ton, GWH*)	124
Tablo 3.20: 1946-1960 Arası Dönemde Nüfus ve İstihdam Yapısı.....	125
Tablo 3.21: 1961-1980 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Üretimi (Ton).....	128

Tablo 3.22: 1961-1980 Arası Dönemde Bazı Sınai Faaliyetlerde İşyeri Sayısı ve Katma Değer (Milyon TL)	129
Tablo 3.23: 1961-1980 Arası Dönemde Nüfus ve İstihdam Yapısı.....	130
Tablo 3.24: 1981-2019 Döneminde GSYH'nın Sektörel Dağılımı ve Büyüme Oranları	133
Tablo 4.1: 1923-1945 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)....	152
Tablo 4.2: 1923-1945 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi) 155	
Tablo 4.3: 1923-1945 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)	163
Tablo 4.4: 1923-1945 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi).....	165
Tablo 4.5: 1923-1945 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)	173
Tablo 4.6: 1923-1945 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi).....	175
Tablo 4.7: 1923-1945 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)	182
Tablo 4.8: 1923-1945 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi).....	184
Tablo 4.9: 1946-1960 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)....	193
Tablo 4.10: 1946-1960 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi) 194	
Tablo 4.11: 1946-1960 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)	200
Tablo 4.12: 1946-1960 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi).....	202
Tablo 4.13: 1946-1960 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)	206
Tablo 4.14: 1946-1960 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi).....	207
Tablo 4.15: 1946-1960 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)	211

Tablo 4.16: 1946-1960 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi).....	212
Tablo 4.17: 1961 Ve Sonrasında Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ükelere Göre Dağılımı (Kişi)....	217
Tablo 4.18: 1961 Ve Sonrasında Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)	219
Tablo 4.19: 1961 Ve Sonrasında Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ükelere Göre Dağılımı (Kişi)	223
Tablo 4.20: 1961 Ve Sonrasında Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi).....	225
Tablo 4.21: 1961 Ve Sonrasında Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ükelere Göre Dağılımı (Kişi)	229
Tablo 4.22: 1961 Ve Sonrasında Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi).....	230
Tablo 4.23: 1961 Ve Sonrasında Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ükelere Göre Dağılımı (Kişi)	233
Tablo 4.24: 1961 Ve Sonrasında Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi).....	234
Tablo 4.25: 2003-2020 Yılları Arasında İzin Türlerine Göre Yabancılar Verilen Çalışma İzni Sayısı	239
Tablo 4.26: 1961-2020 Yılları Arasında Çalışmak Üzere Yurtdışına Gönderilen Türklerin Sayısı.....	240

GRAFİKLER LİSTESİ

- Grafik 4.1:** 1923-1945 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi) 157
- Grafik 4.2:** 1923-1945 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL) ... 159
- Grafik 4.3:** 1923-1945 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi) 167
- Grafik 4.4:** 1923-1945 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL) 168
- Grafik 4.5:** 1923-1945 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi) 177
- Grafik 4.6:** 1923-1945 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL) 178
- Grafik 4.7:** 1923-1945 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi) 186
- Grafik 4.8:** 1923-1945 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL) 187
- Grafik 4.9:** 1946-1960 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi) 195
- Grafik 4.10:** 1946-1960 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL) ... 197
- Grafik 4.11:** 1946-1960 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi) 202
- Grafik 4.12:** 1946-1960 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi) 208
- Grafik 4.13:** 1946-1960 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL) 209
- Grafik 4.14:** 1946-1960 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi) 213
- Grafik 4.15:** 1961 ve Sonrasında Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi) 220

Grafik 4.16: 1961 ve Sonrasında Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL) ...	221
Grafik 4.17: 1961 ve Sonrasında Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)	226
Grafik 4.18: 1961 ve Sonrasında Eğitim Kuruluşlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)	227
Grafik 4.19: 1961 ve Sonrasında Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)	231
Grafik 4.20: 1961 ve Sonrasında Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)	232
Grafik 4.21: 1961 ve Sonrasında Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)	235
Grafik 4.22: 1961 ve Sonrasında Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)	237

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
MTA	Maden Tetkik ve Arama
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UN	Birleşmiş Milletler (United Nations)
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development)
UNIDO	Birleşmiş Milletler Sınâî Kalkınma Örgütü (United Nations Industrial Development Organization)

GİRİŞ

İktisat teorisinde teknolojik ilerlemenin, ekonomik kalkınma ve büyüme üzerindeki etkisine dair tartışmalar çok eskiye uzanmamaktadır. Buna rağmen yüzyıllar boyunca toplumlar, sadece geri kaldıklarını düşündükleri veya birtakım sorunlarla karşılaştıkları alanlarla sınırlı kalsa da sorunların çözümünü ve refah seviyesini yükseltmenin yolunu, diğerlerini öne çıkaran teknolojiye sahip olmakta aramaktadır. Daha çok ordu, maliye, bürokrasi ve eğitim gibi alanların ıslahında görülen ileri teknoloji talebi, aynı zamanda üretim yöntemlerinin daha verimli hale getirilmesi ve kurumsallaşmanın sağlanmasında gözlemlenebilmektedir. Sanayi Devrimi sonrasında yeni teknolojilere dayalı üretimin kazanımları sonucunda, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının daha belirgin hale gelmesi ise, bu arayışı kısmen haklı çıkarmış olmaktadır. Ancak teknolojinin bütünüyle makine, teçhizat veya diğer araçlar benzeri maddi unsurlara hasredilmesi, kullanıldığı belirtilen sosyo-ekonomik alanların nitelikleri itibarıyla yanıltıcı olacaktır. Dolayısıyla üretim sektörleri de dâhil olmak üzere teknoloji kavramıyla deneyim, yöntem ve sistem gibi maddi olmayan, insan faaliyetlerine bağlı ve kolaylıkla sınıflandırılmayan unsurları içeren teknik bilginin kastedildiği ifade edilmelidir.

Teknolojinin elde edilmesi, onu üretmek ve üretildiği kişi, kurum, ülke veya bölgeden transfer etmek şeklinde iki yolla mümkün olmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere çoğunlukla tercih edilen yol, uzun zaman alan ve yüksek maliyete sebep olan teknoloji üretimi yerine, daha kısa sürede daha düşük maliyetle teknolojik yeniliği temin eden teknoloji transferidir (Akdağ, 2008: 46). Bir teknolojinin transfer edilmesi ise, yabancı sermaye yatırımları, lisans antlaşmaları, patentler ve teknik işbirliği sözleşmeleri, tersine mühendislik, üniversite-sanayi işbirliği ve yabancı uzman istihdamıyla gerçekleştirilebilmektedir. Teknolojik aletlerin doğrudan transferini, belirli bir süre kullanımını, bazı akıl yürütme metotlarıyla kısmen üretilmesini mümkün kılan süreçler dışarıda bırakıldığında; teknik bilginin kazanılmasının başlıca yolu yabancı uzmanların ülkede istihdam edilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İstihdam edilen yabancılar, başka bir ülkenin vatandaşı olabildiği gibi, göç veya iltica yoluyla kendi topraklarından ayrılan ya da herhangi bir devletle vatandaşlık bağı bulunmayan kişiler olabilmektedir. Yabancı uzman istihdamı

politikasının bir aracı, ülkeler arasında çeşitli konulardan imzalanan ikili anlaşmalar iken; diğer bir araç ülkenin teknoloji talebinden kaynaklı olarak uzman nitelikli bireylerin çeşitli sektörlerde çalıştırılması adına gerçekleştirilen girişimlerdir.

Türk iktisat tarihinde yabancı uzman istihdamı Osmanlı İmparatorluğu'nun zamanında klasik döneminde görülmekle beraber yenileşme hareketlerinin başlangıcı kabul edilen 18. yüzyıl ve sonrasında daha kapsamlı bir hal almıştır. Osmanlı malî ve askerî sisteminde ciddi problemlerin ortaya çıktığı bu yüzyılla birlikte kanun-ı kadimden esinlenen yenileşme hareketleri farklı bir boyut kazanmış, iktisadi gelişmişlik farkını kapatabilmek adına Avrupa teknolojisini elde etmeye yönelik girişimler hız kazanmıştır. Kullanılan teknoloji transfer yöntemlerinin başında ise, yabancı uzman istihdamı gelmiştir. Yabancı uzmanların ekonominin çeşitli alanlarında istihdam edilmeleri yeni teknolojilerin transfer edilmesi kadar, elde edilen teknolojileri kullanabilecek ve/veya iktisadi kalkınmayı mümkün kılacak sektörlerde çalıştırılacak nitelikli personel ihtiyacını gidermeye yönelik bir politika sayılmıştır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti, yabancı uzman istihdamı politikasıyla ekonominin genelinde şiddetle hissedilen nitelikli personel ihtiyacını telafi etmeye çalışmıştır. Bir zorunluluk halinde başlayan politika uygulaması Batılılaşma fikrinin de bir tezahürü olarak takip edilmiş; yeni fabrikaların kuruluşunun, idarî yapının kurumsallaşmasının ve siyasî-ekonomik anlaşmaların bir gereği olarak, gelişmiş kabul edilen Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkeden yabancı uzmanlar getirtilmiştir.

Yapılan çalışmada amaç, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde bir teknoloji transfer yöntemi olarak başvuru alan yabancı uzman istihdamının, ekonominin tüm sektörlerindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılmasıdır. İmparatorluk dönemindeki yabancı uzman istihdamı politikasının ikincil kaynaklar üzerinden analiz edilmesi ve cumhuriyet dönemi için kullanılan Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerinden 1980 ve sonrasındaki yıllara ait olanlara çok az sayıda erişilebilmesi çalışmanın sınırlarını ortaya koymaktadır. Bu durumda cumhuriyetin kuruluşundan 1980'e kadar geçen dönemde yabancı uzman istihdamıyla teknoloji transferi ağırlıklı olarak arşiv belgelerinden elde edilen nicel veriler yardımıyla yorumlanmakta; 1980'den sonra daha çok nitel anlamda tespitler yapılabilmektedir. Literatürde yabancı uzman istihdamıyla ilgili yapılan çalışmaların gerek Osmanlı

İmparatorluğu gerekse Türkiye Cumhuriyet dönemini ele almasına rağmen, konuyu yalnızca belirli bir sektör, bir kişi ya da getirtilen uzmanların milliyetleri bakımından değerlendirdiklerini söylemek mümkündür. Dolayısıyla ulaşılabilen veriler yardımıyla yabancı uzman istihdamı hususunda ekonominin tüm sektörlerinin, yabancı kişilerin vatandaşı bulundukları bütün ülkelerin, çalıştırılan kişi ve/veya grupların tamamının dikkate alınarak konunun bütüncül halde ve elde edilen sayısal verilerle incelenmesi bu çalışmanın önemini teşkil etmektedir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, teknoloji ve teknoloji transferi kavramları tartışılmakta, yabancı uzman istihdamının da aralarında bulunduğu teknoloji transfer yöntemlerine ilişkin bilgiler ve konuya ilişkin literatür taraması sunulmaktadır. İkinci bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı uzman istihdamı, özellikle yenileşme hareketleri kapsamında ve ikincil kaynaklar üzerinden incelenmektedir. Üçüncü bölümde, cumhuriyet dönemi yabancı uzman istihdamını belirlediği düşünülen imparatorluğun ekonomik mirası, yeni idarenin ilk yıllarından itibaren uygulanan tarım, sanayi ve istihdam politikaları ile yabancı uzman istihdamının hukuki altyapısı gibi konular ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde ise, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde ulaşılabilen belgeler yardımıyla Türkiye Cumhuriyeti'nde yabancı uzman istihdamı ülke, meslek ve kurum dağılımları, ücretler, ek muafiyet ve imkânlar bakımından analiz edilmektedir.

I. BÖLÜM: TEKNOLOJİ TRANSFER YÖNTEMİ OLARAK YABANCI UZMAN İSTİHDAMI

Sanayi Devrimi ile başlayan süreçte gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki iktisadi refah farkının daha belirgin şekilde artması, teknoloji veya teknik bilginin üretim süreçlerine dâhil edilmesinin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin refah seviyesine ulaşmayı amaç edinen az gelişmiş ülkeler için teknoloji üretememe durumu ise teknoloji transferine başvurmayı ilk seçenek haline getirmektedir. Bu bölümde, teknoloji/teknik bilgi ve teknoloji transferi kavramlarının literatürdeki tanımlarına yer verilerek, özellikle az gelişmiş ülkeler tarafından tercih edilen teknoloji transfer yöntemleri açıklanacak, çalışmanın temel konusu olan yabancı uzman istihdamının teknoloji transfer yöntemleri arasındaki yeri ve önemi değerlendirilecektir.

1.1. TEKNOLOJİ VE TEKNOLOJİ TRANSFERİ

Teknoloji üretimi ve/veya teknoloji transferi yoluyla sağlanan teknolojik gelişme, bir ülkenin dış rekabet gücünü artırarak ihracat kapasitesini yükselten ve ekonomik büyümesini hızlandıran etkenlerin başında gelmektedir. Ancak iktisatçıların teknolojik gelişme konusuna gösterdikleri ilginin başlangıcı çok eski değildir. Nitekim Klasik İktisat Okulu analizlerinde teknolojiyi sabit, dışsal bir değişken olarak kabul etmektedir (Seyidoğlu, 2009: 666). 20. yüzyıldan itibaren geliştirilen modellerde ise teknoloji terimi üretim, tüketim, istihdam ve büyüme gibi iktisat biliminin ilgili olduğu konuları daha yoğun biçimde etkilemesinden dolayı analizlere dâhil edilmektedir (Erdoğan ve Canbay, 2016: 30).

Teknoloji ve teknoloji transferi kavramlarının gelişimi incelendiğinde, bu konuda bilgi ve teknik ayrımı dâhil olmak üzere birçok farklı yaklaşımın geliştirildiği gözlemlenmektedir. Bilgi, insanoğlu tarafından üretilen ve kullanılan bir faktör olarak yeniliklere ve teknolojiye kaynaklık etmektedir. Bir başka ifadeyle; bir sınıf dal ile ilgili üretim yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletlerin tümüne ilişkin öğrenilen olgular anlamına gelen teknolojinin kaynağını bilgi oluşturmaktadır (Tiryakioğlu, 2011: 170). Teknik ise Aristoteles'e göre *machinato* yani *hileli bir araç* anlamına gelmektedir. Ona göre teknikle, mekaniğin görevlerinde meydana gelen çelişkilerin çözümü yoluyla

doğanın aldatılması ve güçlüklerin aşılması söz konusudur (Tez, 1995: 13). Ancak, her ne kadar 19. yüzyılın başlangıcına kadar, bilim ve teknik birbirinden ayrı iki alan olarak değerlendirilse de -büyük teknik buluşların dahi uygulayıcılarının bir yapıtı olduğu, bilim adamlarının yardımı olmadan da çözümler üretebildiği ifade edilmektedir- o tarihlerden bugüne bilimle teknoloji arasındaki ilişkilerin çok değiştiği kabul edilmektedir. Demir-çelik, kimya gibi iki eski endüstrinin daha etkin duruma getirilmesi, her geçen gün yeni bilimsel bilgiler üretilmesi ile belirlenirken; yeni teknolojilerin ortaya çıkması da doğrudan yeni bilimsel disiplinlerin geliştirilmesine bağlı bulunmaktadır (Perrin, 1992: 39).

Teknoloji, üzerinde anlaşılan bir tanıma sahip olmamakla beraber, konuyla ilgilenen araştırmacılar tarafından yapılan birçok açıklama bulunmaktadır. Teknolojiyi açıklayan geleneksel yaklaşım çoğunlukla zorunluluk ve faydanın önemini vurgulamakta; teknoloji uzmanlarının insanlara hayatta kalabilmeleri için gerekli olan faydalı nesneleri ve yapıları sağladıklarını yinelemektedir (Basalla, 2004: 2). Teknolojinin en basit ve dar anlamda tanımı bir mal veya hizmet üretimi için ihtiyaç duyulan ve uygulanan bilgi, deneyim ve teknik bilgi (know-how) olarak ifade edilmektedir. Daha geniş kapsamda bir tanım ise teknolojiyi, işletmelerin tüm işlevlerinde karşılaştıkları problemlerin çözümünü içeren yöntemler yani mal veya hizmetlerin üretiminin planlanmasından, dağıtım işleminin gerçekleştirilmesine kadar geçen süre içerisindeki yönetsel ve teknik usullerin ve bilgilerin tümü olarak tarif etmektedir (Şahin, 2011: 3). Benzer bir tanımda teknoloji, yeni bir malın ortaya çıkmasını sağlayan veya hâlihazırda bulunan malların daha ucuz ve kaliteli şekilde üretimine olanak veren her türlü bilgi, beceri ve süreçler; mal ve hizmet üretiminin yanında yönetim, pazarlama ve bilgi konularıyla da ilgili terim olarak geçmektedir (Seyidoğlu, 2009: 666). Canatan (1975)'e göre, belirli bir amaca yöneltilmiş çeşitli teknikleri, yapılacak işin ilk aşamasından son aşamasına kadar toplu olarak gösteren yöntemlere teknoloji adı verilmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü teknolojinin, bilginin uygulanması anlamına geldiğini, istenilen hedeflere ulaştıracak planlar yapmak için araç ve tekniklerle ilgili olduğunu belirtmektedir (OECD, 1995: 16).

Bu tanımlamaların ortak noktaları incelendiğinde teknoloji kavramı, endüstriyel faaliyetlere ilişkin bilgilerin tümünü ya da daha genel olarak, mal ve/veya hizmetlerin üretimine uygulanan bilgileri anlatmak için kullanılabildiği görülmektedir. Bu durumda yani teknolojinin üretim yöntemleri ile ilgili bilgilerin bütünü olarak tanımlanması halinde, uluslararası *teknoloji transferi* de bu bilgi akımını kapsayacak ve yenilikçi ülke dışındaki bir başka ülkeye yeni bir tekniğin veya yeni bir mal üretimini sağlayan teknik bilgilerin yayılmasını ifade etmiş olacaktır (Erdost, 1982: 49). Benzer şekilde teknoloji transferi genellikle teknolojinin üretilmesine öncülük eden gelişmiş ülkelere, ihtiyacı olan teknolojiyi üretecek imkânlara sahip olmayan gelişmekte olan ülkelere doğru işleyen bir sistem olarak nitelendirilmektedir (Tiryakioğlu, 2011: 177). Oysa potansiyel kullanıcıların ihtiyaçları, alıcı için değer yaratmak adına yeni teknolojinin nasıl uygulanacağı ve spesifik uygulamalar geliştirmek için genel teknolojide ne tür bir özelleştirme yapılacağı gibi unsurlar dikkate alındığında teknoloji transferinin iki yönlü bir iletişim süreci olduğu anlaşılmaktadır (Buratti ve Penco, 2001: 36). Bu noktadan hareketle teknoloji transferinin, dış ticarete mal alımına benzer şekilde söz konusu malın bir depodan diğerine nakledilmesi ile sınırlandırılmayacağını söylemek mümkündür. Çünkü teknoloji transferi, dünya genelindeki teknolojilerin izlenmesi, ihtiyaç duyulan teknolojilerin seçimi, seçilen teknolojinin ithali, ithal edilen teknolojilerin milli koşul ve teknolojilere uyarlanarak üretimde kullanılması, geliştirilmesi ve yayılması gibi birbirini takip eden süreçlerden oluşmaktadır (Dönmez, 2009: 92). Devendra Sahal ise teknoloji transferinin konusunun sadece somut bir ürün değil, kullanım, uygulama ve uygulama alanları hakkında malumatları da içeren bir bilgi tabanı olduğunu savunmakta; bilgiyi transfer etmeden teknolojinin transfer edilemeyeceğini, teknolojinin bir tür bilgi olduğunu öne sürmektedir (Bozeman, 2013: 13-14). Roessner (1993) teknoloji transferinin tanımını farklı kuruluşlar (organizasyonlar) arasında know-how, teknik ve teknolojinin hareketi olarak vermektedir. Sosyologlar teknoloji transferine sosyal teknolojiyi içeren bir anlam yüklerken, antropologlar teknoloji transferini kültürel değişim ve teknolojinin bu değişimi etkileme yolları bağlamında görme eğilimindedir (Bozeman, 2000: 630). Bu kapsamda ulusal kültürün kurumun değerleri, tutumları ve davranışlarını etkileyerek bilgi transferi üzerinde doğrudan bir etki yaratacağı kabul edilmektedir (Nguyen ve Aoyama, 2014: 166). Çünkü çatışma ve kültürel yanlış anlaşılımların bilgi ve öğrenme

akışını azaltma olasılığı bulunmaktadır (Lyles ve Salk, 2007: 7). Lucas (2006)'a göre transfer süreci, bireylerin, programların, pratiklerin ve teknolojilerin hareketini içerdiğinden ulusal kültür, başarılı bilgi (teknoloji) transferinin potansiyelini belirleyici bir faktör sayılmaktadır. Bunun yanında teknoloji transferi, sanayileşmiş ülkelerin ileri teknikleri hazırlama yollarının az gelişmiş ülkeler tarafından ihraç edilmesi veya teknikleri kullanma hakkının aktarılması gibi hukuksal anlamda kullanılabilir ki, her iki hal de hem bilgi kullanma haklarının, hem teknolojik bilgilerin hem de yatırım mallarının satışı gibi değişik türden bir ticarete işaret etmektedir (Perrin, 1992: 19-20).

Teknoloji transferinin nedenleri transferi gerçekleştiren tarafların durumları açısından birbirinden farklılık göstermektedir. Tiryakioğlu (2011) bu nedenleri teknoloji ithalatçısı, gelişmekte olan ülke açısından:

- Teknoloji üretmek için yeterli işgücüne ve yeterli sermaye birikimine sahip olmamak,
- Gelişmiş ülkelere karşı uluslararası alanda rekabet gücü kazanmak,
- Gelişmiş ülkeler tarafından icat edilen teknikleri kullanmanın avantaj sağlayacağına dair ideolojik etki,
- Mevcut tesislerin modernize edilmesi ve kârlılık artışının sağlanması

şeklinde sıralarken, teknoloji ihracatçısı, gelişmiş ülke açısından:

- Teknolojiyi üreten firmaların geliştirdikleri teknolojileri satarak maliyetlerini karşılamaları ve kâr elde edilmesi,
- Bir yarı mamul veya yatırım malı satışını artırmak için bunları kullanan teknolojilerin satışı,
- Firmaların yeni teknolojileri kullanmaya başladıktan sonra eskiyen teknolojilerini satarak kâr sağlanması,
- Mal satışı daha zor hale gelen pazarlara yarı mamul satışını sağlayacak biçimde teknoloji satışı,
- Yaygınlaşan teknolojilerin satışı yoluyla ek kâr sağlanması

olarak ifade etmektedir.

Dönmez (2009) ise, kendi ihtiyacı olan teknolojiyi üretme imkânlarına sahip olmayan ülkelerin teknoloji transferine gitmesinin;

- Teknolojik gelişmenin doğası itibarıyla büyük miktarda ar-ge harcaması gerektirmesine bağlı olarak, kaynak sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkelerin teknoloji geliştirebilmek amacıyla yapılacak ar-ge harcamalarını karşılayacak maddi imkânlarının yetersiz kalabilmesi,
- Ekonominin teknolojik ihtiyaçlarının acil olabilmesine karşın, teknoloji geliştirilmesinin yeterli imkânlara sahip olursa bile uzun bir zaman alabilmesi,
- Uzun zaman sonra oluşan teknolojilerin diğer ülkeler tarafından gerçekleştirilen teknolojik yenilikler nedeniyle kısa sürede etkinliğini yitirmesi ve bu nedenle maliyetin karşılanamaz duruma gelmesi,
- Teknoloji geliştirmek için gerekli asgari altyapı şartlarının gelişmediği ülkelerde milli teknolojilerin ortaya çıkması için yapılacak ar-ge harcamalarının boşa gitme ihtimalinin mevcut bulunması,
- Teknoloji transferinin daha kesin, daha az masraflı ve daha kısa vadede sonuç alınabilir olması

gibi sebeplerden kaynaklanabileceğini ifade etmektedir.

Teknoloji transferi ile ilgili daha önce yapılan tanımlamalarda bahsedildiği gibi bu süreç karmaşık ve bazen yüksek maliyetlidir. Bu nedenle teknoloji transfer eden ülkenin tercih ettiği teknolojiyi yerel, sosyo-ekonomik çevre ve hammaddelere hangi düzeyde uyumlaştırdığı ve daha yüksek düzeyde geliştirerek özgün bir teknoloji halinde başkalarına satıp satmadığını incelemek gerekmektedir. Bu yeterliliğin sağlanamaması durumunda tercih edilen ve transferi gerçekleştirilen teknolojinin uygun, güvenilir ve sürdürülebilir bir teknoloji olmadığı aksine belki ucuz fakat kötü bir teknoloji olduğu sonucuna varmak mümkündür (Kiper, 2004: 8). Burada bahsi geçen kötü teknolojinin eski teknoloji olmadığı da kuvvetle muhtemeldir. Çünkü her ne kadar ileri teknoloji terimi en az girdiyle birim zamanda en fazla ve en iyi kalitede mal ve/veya hizmet üretilmesini karşılıyor olsa da, bu tür bir teknolojinin tüm ülkelerde başarı göstermesi beklenemez. Dolayısıyla bazen eski bir teknolojinin de milli ekonominin durum ve gereksinimleri açısından çok ileri teknolojilerden daha olumlu sonuçlar verdiği, bu

bakımdan ülkelerin hammadde kaynaklarına ve coğrafi şartlarına en uygun teknolojileri seçmeye özen göstermesi vurgulanmaktadır (Dönmez, 2009: 96, Şatıroğlu, 1984: 177-179). Gelişmekte olan ülkeler için transfer edilecek uygun teknolojinin seçilmesi ile milli gelirin artması, üretim süreçlerinde verimlilik ve etkinliğinin yükselmesi, istihdam olanaklarında artışla birlikte ülkenin sosyo-ekonomik yapısında olumlu değişmelerin sağlanması beklenmektedir. Başka bir deyişle gelişmekte olan ülkeler için teknolojinin kazanımı ve yenilikçi faaliyetler için altyapı oluşturulması tamamıyla bilinçli bir şekilde yapılacak teknoloji transferine bağlı bulunmaktadır. Bu aşamada ise teknolojiden yoksun ülkelerin, teknolojiyi üretememekten ziyade transferi sağlanan teknolojiyi özümseme noktasında yetersiz oldukları sorunu ile karşılaşmaktadır (Tiryakioğlu, 2011: 183). Az gelişmiş ülkelerin ihtiyaç duydukları teknolojiyi Batılı çok uluslu şirketler vasıtasıyla ithal etmeleri ve bu teknolojilerden bazılarının emek tasarrufu sağlayan nitelikte olması teknoloji ithalatçısı ülkeler açısından bazı özel sorunlara yol açabilmektedir. Karşılaşılan sorunların başında ise, yukarıda ifade edilenin aksine sermaye yoğun teknolojilerin işsizliği artırması gelmektedir. Buna göre transfer edilecek teknolojinin ülke koşullarına uygunluğu, en elverişli süreçlerin tercih edilmesi ve ithal edilen tekniklere yerel özelliklerin katılması sayesinde bunların ülke ekonomisi ile bütünleştirilmesi gibi konuların gözden uzak tutulmamasına dikkat çekilmektedir (Seyidoğlu, 2009: 669).

Teknoloji transferinin gerçekleştirilebilmesi için bazı şartların sağlanmış olması gerekmektedir (Kiper, 2004: 12-13):

- Üretimle ilgili yerel unsurların (altyapı, eğitilmiş insan gücü, sermaye vb.) durumu
- Talep koşulları (yerel talebin yapısı ve büyüklüğü)
- Transferi sağlanacak teknolojinin kullanılacağı endüstrinin niteliği (tedarikçilerdeki ve rekabetçi sanayideki gelişme)
- Transferi sağlanacak teknolojinin yerel rekabet gücü üstündeki muhtemel etkisi ve etkinin derinliği.

Teknikleri öğrenmek onu yaymakla sorumlu olan kişilerin sandığı kadar kolay gerçekleşmemektedir. Bilgi (teknoloji) aktarma süreleri bazen öngörülenden uzun

zaman almakta ve bilgi hiçbir zaman tamamıyla elde edilememektedir. Perrin (1992), teknoloji transferinin güçlükleri hakkında şu iki noktaya vurgu yapmaktadır:

- *Becerileri Aktarma:* Çalışanların teknik becerilerini aktarmaya ilişkin güçlükler esasen bu bilgilerin yapısından ileri gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, çalışanlarca üretilen malumatların bilgi sayılmaması teknik beceri transferinde karşılaşılan güçlüklerin ilk büyük nedeni olarak görülebilir. Çoğu teknoloji transfer işlemi sadece mühendislerin kurumsal bilgileri, kurulan büroların verdiği direktifler aktarılmakta, çalışanların becerileri azımsanmakta yahut göz önüne alınmamaktadır. Oysa bazı incelemelerin mühendisler tarafından işin tanımının yapılması ile çalışanların işi yerine getirmesi arasında önemli ayrımlar olabildiğini kanıtladığı, bu nedenle çalışanların becerisini göz önünde bulundurmeyen teknoloji transferinin başarısızlıkla sonuçlanmasının şaşırtıcı olmayacağı ifade edilmektedir.
- *Teknik Boşluk Yoktur:* Tekniğin öğrenilmesindeki güçlüğün ikinci nedeni teknoloji ithal eden ülkenin teknik yapısını iyi tanımamaktan ileri gelmektedir. Teknoloji ihracat edenlerin birçoğunun inandığı ya da yaptığının tersine en geleneksel toplumlarda dahi teknolojik boşluk diye bir şey mevcut değildir. Her ne kadar bazıları modern teknikleri öğrenim zorluklarını personelin genel düzeyinin düşüklüğüne, hatta bu tür bir öğrenimin kalıtsal ve ırksal bağdaşmazlıklar taşıdığına inansa da sorun, eski teknik alışkanlıklarının yeni kazanılacak olanlarla çatışmaya girmesinden kaynaklanmaktadır. Yani tekniklerin öğreniminde yaşanan kötü işleyişin sebepleri çoğu kez değer sistemleri, bilgi şemaları ve katmanlarındaki ayrılığı görmemekle açıklanabilmektedir.

Teknolojinin uluslararası anlamda transferinin herhangi bir ticari malın konu olduğu ithalat veya ihracat işleminden büyük ölçüde farklılık gösterdiği az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarında işgal ettiği önem itibarıyla de anlaşılmaktadır. Çağdaş teknolojiye ulaşmanın iki yolu olduğu öne sürülmektedir: teknoloji üretimi ve teknoloji transferi. Teknoloji üretimi, büyük ölçüde sermaye birikimi gerektirdiğinden gelişmekte olan ülkeler tarafından tercih edilememekte; bu

lkeler daha çok teknoloji transferi yoluna başvurmaktadırlar (Akdağ, 2008: 46). Ancak, az gelişmiş ülkelerin teknoloji transferi noktasında istekleri, daha genel olan bilgi alanına uluslararası anlamda yeni bir düzene ait bir istekle birleşmekte; bu istek, dikkatleri bilginin dünya ekonomisindeki yerine ve buna bağlı olan yeni bağımlılık türlerine çekmektedir (Perrin, 1992: 24). Bağımlılık ifadesi teknoloji transfer sürecinin yöntemsel olarak sınıflandırılmasında daha net bir biçimde anlaşılmaktadır. Teknoloji transfer süreci yatay ve dikey olmak üzere ikili sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Belirli bir sürecin diğer firmalara aktarılması demek olan ve ar-ge enstitüleri, ar-ge projeleri, niversite-sanayi işbirliği, proje işbirlikleri ve aė yapıları gibi yoğun etkileşimli sistemleri içeren yöntem yatay teknoloji transferini; yeni bir sürecin farklı seviyelerde bulunan teknik enformasyonunun transferi anlamına gelen ve lisans, franchising, satın alma know-how ve *yabancı uzman istihdamı* gibi sistemleri içeren yöntem ise dikey teknoloji transferini ifade etmektedir (Tiryakioğlu, 2009: 178). Yatay teknoloji transfer yönteminde teknolojiye ulaşma, uygun olanı seçme, elde etme, özümleme, daha üst seviyede geliştirme ve teknoloji üretimi mümkün iken; dikey teknoloji transferi yöntemi, ithal edilen teknoloji karşılığında belirli bir bedel ödemenin yanı sıra, özellikle teknolojinin hızlı bir biçimde değiştiği sektörlerde transfer edilen teknolojiye sahip olamama ve dışa bağımlılığın süreklilik arz etmesine neden olabilmektedir (Kiper, 2004: 39). Örneğin, lisans antlaşmaları ile teknoloji transferi yoluna gidilmesi çoğu zaman kısıtlayıcı kayıtları da beraberinde getirmekte, satılan teknolojiler ancak teknik bilgi (know-how) akımı sayesinde işlerlik kazanabilmektedir. Bu akım da teknoloji ithalatçısı ülkeye parça parça verilerek, teknolojiyi üreten ülke ya da firmayla olan ilişkiyi sürekli hale (bağımlılık) dönüştürmektedir. Üstelik ithal edilen teknoloji sonrasında yeni geliştirilmiş değişiklikleri de beraberinde getiriyorsa bu bağımlılık ilişkisi daha sıkı olmaktadır ki, bu sebeple teknoloji transferi olarak adlandırılan sürecin teknolojik eskimenin örgütlenmesinden başka bir şey olmadığı savunulmaktadır (Erdost, 1982: 47-48). Nitekim inovasyon yeni ürünler geliştirme süreci olarak ifade edilirken, teknoloji transferinin yeni ürünlerin eski ürünlere dnştrldğu süreç olarak tanımlanabildiği bilinmektedir (Krugman, 1979: 259).

Yapılan tanımların hemen hemen tamamında yer alan süreç ifadesine atfen, teknoloji transferinin ithalatçı ülke açısından şu dört aşamadan geçerek tamamlandığını söylemek mümkündür (Dönmez, 2009: 97-98):

- Edinme/Benimseme şeklinde adlandırılan ilk aşama ihtiyaç duyulan teknolojinin tercihi, elde edilmesi, tanımlanması ve öğrenilmesi anlamına gelmektedir. Teknolojinin nasıl kullanılması ya da uygulanması gerektiği alıcı tarafından bilinirse edinilmiş sayılmaktadır. Edinme/benimseme aşamasında ithalatçı ülke için en önemli hususlardan biri uygun teknolojilerin tercih edilmesidir.
- İkinci aşama, teknolojinin kullanılabilmesi ve üretimin sağlanabilmesi için, teknolojinin milli ihtiyaçlara ve şartlara uygun forma dönüştürülmesi, yeni şartların özelliklerine entegre edilmesi ve teknoloji için gerekli ayarlamaların yapılmasını içeren özümseme/uyarlama aşamasıdır.
- Üçüncü aşama, iyileştirme/geliştirme aşamasıdır. Ve edinilmiş olan teknolojinin etkin bir ar-ge faaliyeti ile desteklenerek geliştirilmesini ifade etmektedir.
- Dördüncü ve son aşama ise yayma/yaratma aşaması olarak adlandırılmaktadır. Transfer edilen teknolojinin sektör ve ülke şartlarına uyumu sağlandıktan sonra, sektör içinde ve sektörler arasında yaygınlaştırılmasına çalışılması ve ithalatçı ülkenin yalnızca teknoloji alıcısı olmak yerine kendisinin de teknoloji yaratmaya başlaması beklenmektedir. Başka bir deyişle bu aşama, ülkelerin dışarıdan ithal ettikleri teknolojide ciddi değişiklikler yaparak, teknoloji tasarlaması, geliştirmesi ve bu teknolojiyi yaygınlaştırması anlamına gelmektedir.

Sanayileşmiş ülkelerden yapılan teknoloji transferinin hiçbir şekilde bir teknik öğrenime indirgenmesi mümkün değildir. Çünkü bu tip bir transfer aynı zamanda bir işin örgütlenme sisteminin kabulü olarak toplumsal bir öğrenmedir. Yani teknoloji transferi bizi bir toplumsal değişim sorunsalına, daha genel anlamda ise bir kalkınma sorunsalına götürmektedir. Azgelişmiş ülkelerde birçok üretim biriminin teknoloji transferinin bu temel boyutunu iyi değerlendirememek yüzünden kötü işlediği iddia edilmektedir (Perrin, 1992: 103).

Diğer taraftan, teknoloji transferi ile ilişkileri nispetinde sürece dâhil olan aktörler, rolleri ve politikaları/kararları şunlardır (Kiper, 2004: 11-12):

- Bireysel Kullanıcılar: Refahlarını artırma ve fayda sağlama, daha ucuza mal ve hizmet satın alma gibi verdikleri kararlarla, daha çok bilgi sahibi olma ve öğrenme kanalları ile ilgili tercihleriyle;
- Yazılı-Görsel Medya Kuruluşları ile Kamusal Çıkar Grupları: Yayın, bilgilendirme, eğitim, ortak karar oluşturma ve toplumsal refahı artırma gibi görevlerden hareketle, teknolojilerin ve transfer tekniklerinin tanıtımı, eğitim ve bilinçlendirme aşamaları ile bazı hükümet kararlarındaki lobicilik faaliyetleriyle;
- Araştırma Kuruluşları ve Üniversiteler: Temel ve uygulamalı araştırmalar ile öğretimden bilgi aktarımına kadar gerçekleştirilen birçok etkinlikle, araştırma konularının seçilmesi, bu araştırmaların ticarileştirilmesi ve teknoloji alanındaki yaptıkları seçimlerle;
- Ulusal veya Uluslararası Küçük, Orta ve Büyük Ölçekli Firmalar; Teknoloji, teknoloji transferi ve tedarik kanallarının tercihi, araştırma geliştirme faaliyetlerine yönelme ve bu faaliyet sonuçlarını ticarileştirme, yeni yatırımlara yönelme, işgücü yetenek ve kapasitesini geliştirme vb. verecekleri kararlarla;
- Hükümetler ve Bölgesel, Yerel Yönetimler: Ulusal/bölgesel firmalar adına rekabet üstünlüğü sağlamanın yanı sıra, ulusal güvenlik, enerji ve çevre gibi konularda aldıkları kararlarla

teknoloji transfer sistemlerini etkilemektedirler.

İlk sanayileşme tecrübelerini başlatmış olan azgelişmiş ülkelerin baskısı altında Birleşmiş Milletler (UN) 1964 yılında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) ve 1965 yılında Birleşmiş Milletler Sınâ Kalkınma Örgütü'nü (UNIDO) kurmuş, UNIDO'nun asıl amacı, teknoloji transferi konusunda BM girişimlerinin ana organı görevini yerine getirmek iken, bu işlevi daha sonra UNCTAD sürdürmüştür (Perrin, 1992: 11). 1947 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Ekonomik Komisyonu ise, üye ülkeleri arasında daha fazla ekonomik entegrasyon ve işbirliğine olanak sağlarken; politik diyalog, uluslararası yasal araçların müzakere edilmesi, yönetmelik ve normların geliştirilmesi, ekonomik, teknik danışmanlığın yanı sıra en iyi uygulamaların değişimi, uygulanması ile geçiş sürecindeki ekonomiler için teknik

işbirliği gibi yöntemlerle sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik refahı desteklemektedir (UNECE, 2019).

İnsanlık tarihi boyunca çok sayıda ülkenin teknoloji transferine başvurduğu bilinmektedir. İngiltere ve Belçika 1760-1830 yılları boyunca, sanayi devriminin klasik döneminde teknolojik yeniliklerin lideri konumundadır (Tuma, 1987: 405). 18 ve 19. yüzyıllarda Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Fransa, Almanya ve Polonya gibi ülkeler ise sanayileşebilmelerini İngiltere'nin daha önce geliştirmiş olduğu teknikleri alarak başlatmaktadır. 20. yüzyılın ilk on yılları süresince yoğun şekilde Japonya, Ekim Devrimi'nden sonra Rusya ve ardından diğer sosyalist ülkeler, sanayileşmiş kapitalist ülkelerin geliştirdikleri teknolojilerin transferini gerçekleştirmiştir (Perrin, 1992: 22). İsveç ve Danimarka 19. yüzyılın son çeyreğinde önce inovasyonda ve sonra kişi başına gelirden büyük bir sıçrama yaşarken, Japonya'da 1913 sonrasına kadar teknoloji ve kişi başına gelir arasındaki aynı ilişkinin henüz başlamadığı belirtilmektedir (Tuma, 1987: 405). Gerek söz konusu bu ülkeler gerekse bugün gelişmekte olan birçok ülke için düşünüldüğünde teknoloji ithalatçıların teknolojiyi elde etmek ve onu sanayileşmeye bağlı iktisadi büyüme ve kalkınmanın aracı haline getirebilmek için büyük tutarlarda ödeme yapmalarına karşılık hem teknolojiye gerçek manada sahip olamadığı hem de gerekli verimlilik ve etkinliği sağlayamadıkları gözlemlenmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Japonya gibi bazı ülkeler teknoloji transferini başarılı bir şekilde teknoloji üretme düzeyinde içselleştirebilmişlerdir ki, bugün bahse konu bu ülkeler dünyanın önde gelen teknoloji üreticileri olarak kabul edilmektedirler (Tiryakioğlu, 2011: 186). Bu teknoloji transferleri ise çatışmasız ve sorunsuz olmamıştır. Örneğin, 19. yüzyılda İngiliz hükümetinin, İngiltere'nin yeni tekniklerdeki üstünlük tekeli koruyabilmek adına her türlü kalifiye işçi göçü ve makine satımını yasakladığı; aynı zamanlarda Fransız sanayicileri ve hükümet yetkililerinin İngiliz işçi ustalarının aklını çelmeye ya da makine çizimlerini gayri resmi yollardan elde etmeye çalıştıkları tarihi birer vakadır (Perrin, 1992: 22).

Ryan (1975) çalışmasında 1973 Ocak ayından itibaren Avrupa Birliği üyesi olan İrlanda'nın teknoloji transfer sürecini incelemektedir. 1920-1950 yılları arasında kendi kendine yeterlilik politikasının egemen olduğu ülkede, işletmelerin çoğunun dağıtım kontrolünü elinde bulunduran kişi ya da kuruluşlar tarafından kurulduğu, bu nedenle de

Üretim teknolojilerinin söz konusu işletmeler tarafından denetim altında tutulduğu veya lisansa bağlandığı belirtilmektedir. Ancak bu noktada, modası geçmiş fabrikaların transferi, İrlanda firmalarına ağır yükümlülükler getiren finansman düzenlemeleri ve (teknoloji transferinde) eşitliliklerin aşırı oranda artması gibi tehlikelerin meydana geldiği ne sürülmektedir. Yabancı firmalara İrlanda’da alt firmalar kurmaları için finansman kolaylıklarının sağlandığı, dış pazarlara açılmanın başladığı 1950-1965 döneminde ise üretim teknolojilerinin dışarıdan getirilmesinin önündeki engeller kaldırılmış bulunmaktadır.

ABD Teknoloji Değerlendirme Ofisi tarafından 1987 yılında yayınlanan rapora göre Çin, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Batı’daki modern teknolojinin farkına varmış ancak onunla entelektüel ve kültürel anlamda uygun bir ilişki kurmayı başaramamıştır. 1950 yılından 1960 yılına kadar Çin’in, metalürji, makine yapımı, kömür madenciliği, elektrik ve petrol gibi alanlarda 156 büyük sanayi projesini destekleyebilmek için Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa’dan teknoloji ithal ettiğinin belirtildiği raporda teknoloji transferinin ülkeye ekonomik, politik ve sosyal etkilerine de yer verilmektedir. Buna göre; dışarıdan alınacak teknoloji olmadan Çin modernleşmesinin pahalı ve yavaş olacağı, her ne kadar tüm etkileri olumlu olmasa da teknoloji transferi ve başarılı reformlar sayesinde ekonomik büyümeye pozitif katkı yapılacağı ve yine teknoloji transferinin mevcut rejime rağmen liberalizasyonu da beraberinde getireceği ifade edilmektedir (USA-OTA, 1987: 153-155).

Beatty (2003) 1870’lerden nceki Meksika’yı çoğu iş ilişkilerinin kişisel ilişkilere dayalı olduğu ve 50 yıllık bağımsızlık sonrası siyasi istikrarsızlık ve ekonomik durgunluğun yaşandığı; birçok yönden izole edilmiş ve mahallileşmiş bir pazar olarak tasvir etmektedir. Bununla birlikte, 1870 yıllarından yirminci yüzyılın ilk on yılına kadar yoğun bir biçimde yeni makinelerin, aletlerin, parçaların ve yenileştirme tekniklerinin yurtdışından Meksika’ya aktığı; yabancı teknolojilerin sosyal değişimin anahtarı olmasının yanı sıra, ulaşım ağlarının, maden endüstrisinin, ticari tarımın ve kentsel yapının çarpıcı bir biçimde genişlemesi ve yerel sanayinin ortaya çıkışı için fiziksel bir temel sağladığı ifade edilmektedir.

Ebeoğlu (1975) benzer bir araştırmayı Yunanistan için yapmakta ve ülkede belirli bir dönemde kullanılan teknolojilerin büyük çoğunluğunun makine alımları,

lisans antlaşmaları, yabancı ürünlerin model olarak kullanılması, yabancı uzmanların ülkede istihdamı ve Yunan teknisyenlerin dış ülkelerde eğitim görmesi gibi yollarla kazanıldığını ifade etmektedir. Yazar, dış ülkelerden teknoloji transfer edilmesini kolaylaştıracak özel nitelikteki önlemlerin ülke ekonomisine yarar sağladığının öne sürülebileceğini aktarırken; transfer edilen teknolojinin uygunluğu konusunda bir danışmanlık kuruluşu veya sistematik yöntemler bulunduğu daha yüksek bir verimlilik elde edilmiş olunabileceğine dikkat çekmektedir.

Hippola (1975) ise İspanya'nın teknoloji transferine başvuran bir başka ülke örneği olarak literatürde yerini aldığını göstermektedir. Daha çok ticari nitelikte teknoloji türlerine değindiği çalışmasında yazar, İspanya'nın teknik bilgi ve lisans antlaşmaların için ödediği miktarın yıllar geçtikçe arttığını belirtmektedir. Uluslararası kuruluşların teknoloji transferine ilişkin yardım ve önerileriyle birlikte, hükümetin de konuyla ilgili olarak sanayinin teknoloji sorunlarının incelenmesi, teknoloji transferi, yabancı sermaye, uluslararası teknik işbirliği, danışmanlık çalışmalarının geliştirilmesi, işletmelerin eğitim ve teknik yardım ihtiyaçlarının karşılanması gibi alanlarda girişim yetkilerinin verildiği Sanayi ve Teknoloji Genel Direktörlüğü'nü kurduğu ifade edilmektedir. Ayrıca İspanya yasalarının tam anlamıyla yeterli olmasa da teknolojik gelişmeyi hızlandıracak önemli imkânlar sunduğuna değinilmektedir.

Sonuç olarak teknoloji transferinin gerek ihracatçı gerekse ithalatçı ülkeler açısından birtakım kazanımlar sağladığı söylenebilir. Örneğin, teknoloji ihracatçısı ülke açısından bu ekonomik ve teknolojik faydalar, reel gelirin maksimize edilmesinde ve dünyanın bilimsel ve teknik kapasitesine erişebilmesinde ortaya çıkmaktadır. Teknoloji ithalatçısı ülke açısından ise, süregelen tartışmalara rağmen teknoloji transferinin özellikle az gelişmiş ülkeler için, ihracatı teşvik etmek, döviz birikimi sağlamak, yerel Ar-Ge çabalarına hız kazandırmak yoluyla fayda sağladığı savunulmaktadır (Reddy ve Zhao, 1990: 300-301).

Teknolojinin uluslararası düzeyde transferinde çeşitli kanallar bulunmakta ve yapılan çalışmalarda birçok sınıflandırma yapılmaktadır. Örneğin, Erdost (1982), teknoloji transferi biçimlerini şöyle sınıflandırmaktadır:

- Lisans, patent ve know-how anlaşmaları,

- Yabancı yatırımlar ve bunlara bağlı şekilde gelen bilgiler,
- Makine, hammadde ve ara mal ithalatı,
- Patentle ilgili bilgiler, projeler, teknik planlar, dergi ve kitap gibi diğer yayın araçları,
- Uluslararası teknik işbirliği ve teknik yardım programları,
- Ülkeler arasında seyahat, göç, öğrenci ve uzman değişimi, kongre, seminerler.

Başka bir sınıflandırma Perrin (1992) tarafından aşağıdaki gibi yapılmaktadır:

Tablo 1.1: Teknoloji Transfer Yöntemleri

Teknoloji Kuruluş Düzeyi	Teknoloji Dayanakları	Transfer Türleri
Teknik Beceri (Alınıp Satılan Teknoloji)	Kişiler, kişi grupları, makineler, takım fabrikalar	Elbirliği anlaşması, teknik yardım anlaşması, beceri lisansı, makine ve eksiksiz fabrika satımı
Alınıp Satılan Teknik Bilgi	Kişi grupları, yazılı belgeler (çizimler, ölçüler, önemli ayrıntılar)	Beceri lisansı, belge satışı
Alınıp Satılan Teknolojik Bilgi	Yazılı belgeler	Patent lisansı
Teknik Bilgi, Toplumsallaşmış Teknolojik Bilgi	Yazılı belgeler	Belge satışı, yetiştirme programı, yetiştirme sözleşmesi

Kaynak: Perrin (1992)

Dönmez (2009) ise teknoloji transferinin çeşitli yollardan, yani piyasa mekanizması yoluyla doğrudan veya dolaylı yollardan yapılabileceğini belirterek bu yolları şu şekilde saymaktadır:

- Teknolojiyi içeren makine teçhizatını satın almak,
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımları,
- Lisans anlaşmaları, anahtar teslim anlaşmaları ve yönetim sözleşmeleri gibi teknoloji transfer sözleşmeleri,
- Stratejik ortaklığın bir yönü sayılan teknolojik işbirliği,

- Yerli ve yabancı sermaye ortaklığı,
- Sanayi casusluğu, taklit veya kopya,
- Yayın ve fuarlar,
- Ülkeler arası göç, seyahat, öğrenci ve/veya uzman değişimi.

1.2. TEKNOLOJİ TRANSFER YÖNTEMLERİ

Teknoloji transfer yöntemleri ile ilgili olarak çeşitli sınıflandırmalar bulunmakla birlikte, en genel ve açık sınıflandırmayı şu şekilde yapmak mümkün gözükmektedir: (1) Yabancı Sermaye Yatırımları, (2) Lisans Antlaşmaları ve Teknik İşbirliği Sözleşmeleri, (3) Tersine Mühendislik Çalışmaları, (4) Üniversite-Sanayi İşbirliği, (5) Yabancı Uzman İstihdamı.

1.2.1. Yabancı Sermaye Yatırımları

İktisat tarihi açısından başlangıcı, sömürgecilik faaliyetleri kapsamında geçmişe kadar uzanabilen yabancı sermaye yatırımları günümüzde en fazla bilinen ve tercih edilen teknoloji transfer yöntemidir. İngilizlerin, Avrupa ve ABD’de icat edilmelerinden oldukça kısa bir süre sonra buhar gemisi, telgraf ve sömürgeci bir güç tarafından gerçekleştirilmiş en büyük projelerden biri kabul edilen demiryolunu yeni kolonileri Hindistan’a getirmeleri, emperyalizm ve sömürge fetihlerinin teknolojinin yayılmasına yol açan yöntemler arasındaki önemini göstermektedir (Basalla, 2004: 104-106).

Literatürde uluslararası yatırımlar, dolaylı yatırımlar ve doğrudan yatırımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sermayenin, başka bir ülkeye, çeşitli kredi araçları veya hisse senedi ve tahvil satın alınarak aktarılması dolaylı yabancı sermaye yatırımı anlamına gelirken; bir firmanın yabancı ülkede, kendi teknoloji ve yönetim bilgisini aktararak kendi denetiminde bir yatırım yapması ise doğrudan yabancı sermaye yatırımı ifade etmektedir (Erdost, 1982: 89). Bu bakımdan doğrudan sermaye yatırımlarının başlıca özelliği, yabancı yatırımcının işletme yönetiminde kontrolü elinde bulundurmasında görülmektedir. Yani alt firma, patent, lisans, teknik yardım, yedek parça ve özel amaçlı makineler alımı için ana firmaya bağlanmış haldedir. Böyle bir durum ise teknoloji transferinin maliyetini yükseltmekte ancak bu olumsuz yönlerine rağmen doğrudan yabancı sermaye yatırımları birçok ülkede teknoloji transferinin başlıca yöntemleri arasına girmektedir. Zira gelişmekte olan ülkeler bu yolla, kısa

zamanda belirli bir teknolojik düzeye erişmek ve ödemeler dengesinde karşılaşılan açıkların neden olduğu ithal ikamesini sağlamak için yararlanmaktadırlar (Brusick, 1975: 96-97). Dolayısıyla gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etme noktasında, kendi koşullarıyla uyumlu politikalar uygulama çabası içerisinde olmaları istihdam ve teknoloji transferi gibi iki nedenle açıklanmaktadır. Yabancı sermaye yatırımlarının gelişmekte olan ülkelerde istihdam düzeyine katkısı, çoğunlukla bu ülkelerde istihdamın sadece yüzde 1 ile 6'sı arasında öngörülmektedir. Fakat beklenebilecek önemli fayda bizzat teknolojinin transfer edilmesidir ve teknoloji üreticisi ülkelerin yatırımları, eldeki eski teknolojinin gelişmekte olan ülke şartlarına nasıl uyumlaştırılabileceği ve ileri seviye teknolojilerin küçük ölçekte üretim gerektiren durumlara nasıl aktarılabileceğine ilişkin bilgi ve/veya tecrübenin transferine, teknoloji transferine imkân tanımaktadır (Şahin, 2011: 7).

Yapılan çalışmalarda ise yabancı sermaye yatırımlarının alıcı ülke açısından sağladığı faydalar ve neden olduğu zararlar halen tartışma konusudur. Örneklerini çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, mesela Walz (1997), doğrudan yabancı sermaye yatırımı yoluyla bilgi transferinin yerel araştırma geliştirme faaliyetleri ve ekonomik büyüme için belirleyici olduğunu göstermektedir. Borensztein vd. (1998) yaptıkları ampirik çalışma sonuçlarına göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımının teknoloji transferi için önemli bir araç olduğunu ve büyümeye yerli sermayeden daha fazla katkıda bulunduğunu, yabancı sermaye yatırımının daha verimli olabilmesi için alıcı ülkenin asgari düzeyde de olsa bir beşeri sermaye stokuna sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Liu (2008), yabancı sermaye yatırımlarının Çin imalat sanayindeki firmaların kısa dönem verimliliğini artırdığını, uzun dönemde verimlilik artışı sağlayarak olumlu etkiler yarattığını ifade etmektedir. Öte yandan, Haddad ve Harrison (1993), Fas'taki yabancı yatırımların yerli firmaların etkinliğinde sadece bir defalık artışa neden olduğunu, 1980'li yılların ikinci yarısında yerli firmaların üretiminde yaşanan artış ile daha yüksek seviyelerdeki yabancı yatırımların bir ilgisi olmadığını belirtmektedir. Feinberg ve Majumdar (2001), Hindistan ilaç endüstrisindeki yabancı sermaye yatırımlarını inceledikleri çalışmalarında çok uluslu şirketlerin birbirleri arasında araştırma geliştirme faaliyetlerinden kazançlı çıkmasına rağmen, Hintli firmaların hiçbir şey kazanmadığını ortaya koymaktadır.

Yabancı sermayenin getirdiği yeni teknolojiler, bazı durumlarda ülkenin ekonomik koşulları ile bağdaşmamakta ve bu nedenle ülkeyi teknolojik açıdan dışa bağımlı kılmak gibi önemli sakıncalar doğurabilmektedir. Dolayısıyla ülkenin teknolojik düzeyinin yükselmesini temin edebilmek için, yabancı sermaye yatırımlarının, alıcı ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda, tercihen yerli özel veya kamu işletmeleri ile ortak girişim şeklinde yapılması gerektiği savunulmaktadır (Seyidoğlu, 2009: 671).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı yoluyla yapılan teknoloji transferi sahip olduğu temel özellikler bakımından diğer teknoloji transfer yöntemlerinden ayrılmaktadır. Birincisi, teknolojinin doğrudan yatırımla transferi, sermaye, teknoloji ve yönetim birleşiminin başka bir ülkeye yerleşmesi olarak tanımlansa da teknolojinin bir başkasına devredilmesinden çok, teknoloji sahibinin (üreticisinin), teknolojiyi bizzat kendisinin kullandığı bir işlemi anlatmaktadır. İkincisi, teknik bilgi aktarımı, yatırım yapılan alanın ekonomik alanı dışına sızmamakta, daha önce de kısmen ifade edildiği gibi, teknoloji ithalatçısının bu teknoloji üzerinde bir egemenlik kurmasına izin vermemektedir (Erdost, 1982: 98-99).

Yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri şu şekilde sıralanmaktadır (Çinko, 2009: 118-121; Kurtaran, 2007: 374-376):

- *İç Pazarın Cazibesi:* Pazarın büyüklüğü ya da geniş iç pazarın cazibesi olarak da adlandırılabilen bu koşul, yabancı sermaye yatırımları için bir ülkede aranacak faktörler arasında ilk sıralardadır. Yabancı yatırımdan sağlanacak gelir, geniş bir iç pazara sahip olan ülkedeki talebin yüksekliğine bağlı bulunmaktadır. Yani, bir ülke yüksek iç talep potansiyeline sahipse, yabancı yatırım için daha cazip hale gelmektedir.
- *İşgücü Maliyetleri:* Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan hızlı nüfus artışı sonucunda ortaya çıkan ucuz emek ve bunun sağladığı maliyet avantajı, yabancı sermaye yatırımlarının bu ülkelere yönlendirilmesi için yeterli olmaktadır.
- *Ekonomik ve Siyasal İstikrar:* Politik ve sosyal durumların derinleşmesi yabancı sermaye yatırımlarının çekingen davranmasına sebep olmaktadır.

- *Mali Yük:* Düşük vergi oranları ve özel teşvikler yabancı sermaye yatırımlarının yönünü belirlemektedir.
- *Açıklık:* Yaygın olan görüş açık ekonomilerin daha fazla yabancı sermaye yatırımı çektiği yönünde iken, ticari sınırlamaların bazı doğrudan yabancı yatırımlarda olumlu bir etki sağladığı kabul edilmektedir.
- *Yakınlık:* Taşıma maliyetleri nedeniyle coğrafi yakınlık da yabancı sermaye yatırımları için önemlidir.
- *Altyapı Sistemi, Teknolojik Rekabetçilik ve Yaşam Kalitesi.*

1.2.2. Lisans Antlaşmaları, Patentler ve Teknik İşbirliği Sözleşmeleri

Teknoloji üreticisinin (teknoloji sahibi firmanın), genellikle gelişmekte olan ülkelere, söz konusu teknoloji ile bir mamulün imal edilmesi ve pazarlanması amacıyla, belirli bir süre için kullanım haklarını vermesi lisans; karşılıklı belirlenen bir fiyat ve çoğunlukla bu teknoloji ile üretilecek mamullerin satışlarından alınacak yüzdeli paylar karşılığı gerçekleşen anlaşmalar lisans anlaşması olarak tanımlanmaktadır (Yanardağ ve Süslü, 2007: 250). Başka bir tanıma göre, lisans anlaşması, lisans hakkı sahibinin sınai hak kullanımını veya bir fikri belirli ücret mukabilinde belirli süreliğine başkasına kullanım hakkının sağlandığı anlaşmadır. Yani lisans anlaşmasıyla lisansı alan belirli bir süreliğine fikri hakkın ticari kullanımı noktasında hak sahibi olmaktadır. Lisans anlaşmaları her sözleşme türü gibi tarafların birbirleri ile uyumlu, karşılıklı irade beyanına dayanmakta ve konusu patent, faydalı model, tasarım ve/veya marka olabilmektedir (Sarı, 2018: 1).

Lisans anlaşmaları ile ilgili temel iki kavram lisansör ve lisansiyedir. Lisansör, lisans, know-how ve patent sahibidir. Lisansiye ise, bunları (lisans, know-how, patent vb.) lisansörden alarak kullanan kişi/kuruluştur. Kısaca lisansör teknolojiyi arz eden, lisansiye ise teknolojiyi talep eden tarafı göstermektedir (Tosun, 1991: 38). Lisans anlaşması ile lisansör ürünlerini başka bir ülkede üretebilmekte, diğer bir ifadeyle, dış yatırım yapmakta fakat bunun için sermaye harcamamakta, riske girmemektedir (Şahin, 2011: 7-8). Teknoloji üreticisinin (satıcının), teknoloji piyasasında tam veya tama yakın bir tekel konumunda olduğu durumlarda, lisans anlaşması görüşmeleri kendisine büyük bir avantaj sağlayabilmektedir. Çünkü böyle bir anlaşma yardımıyla satıcının ara malların ve yatırım mallarının kendisinden satın alınması gibi ilave şartlar getirerek

kazancını daha da çoğaltması beklenmektedir (Brusick, 1975: 104). Satıcıların yarı tekelci konumda olduğu, bununla birlikte alıcıların çeşitli teknolojiler hakkında genellikle bilgi sahibi olmadıkları teknoloji pazarında, alıcılar teknolojinin fiyatını etkileyecek güce sahip değillerdir. Öyle ki, lisans anlaşmaları ile yapılan teknoloji transferinin yüklediği maliyetlerin ölçülmesi ile ilgili çalışmalar da, teknoloji ithalatçısı ülkelerin bahse konu teknolojiye aşırı bir fiyat ödediğini ortaya koymaktadır (Erdost, 1982: 53).

Diğer taraftan, fikri ve sınaî mülkiyet hakları bünyesinde korunma, yerli pazarda ileride sağlanacak üstünlük ve finansal riskin uygunluğu lisans anlaşmalarını teknoloji ithalatçısı tarafından tercih edilebilir kılmaktadır (Kiper, 2004: 15). Ayrıca, lisans anlaşmalarının bir ülkeye piyasasına girmede en kısa yol olması, yabancı sermayenin bir ülkeye girişinin yasaklandığı durumlarda lisans anlaşmaları sayesinde o ülkeye girişin mümkün hale gelmesi ve lisans anlaşmalarında riskin düşük olması lisans anlaşmaları yöntemiyle teknoloji transferi kanalını yaygın olarak kullanmaları sonucunu doğurmaktadır (Yanardağ ve Süslü, 2007: 251).

Lisans anlaşmalarında açık biçimde belirtilen doğrudan maliyetlerin yanı sıra, az gelişmiş ülkeler satın aldıkları teknolojileri kullanma konusunda, teknoloji ihracatçısı tarafından konulan sınırlamaların sebep olduğu başka önemli yüklere de katlanmaktadır. Hammadde, yedek parçalar, ara mallar ve yatırım mallarının belirli kaynaklardan sağlanması zorunluluğu olarak tarif edilen bağlı alımlar, ihracatın tamamen veya kısmen sınırlandırılması, üretim/satışla ilgili sınırlandırmalar ve diğer sınırlamalar bunlar arasında sayılmaktadır. Bütün bu sınırlamaların amacı ise, lisans alanın (teknoloji ithalatçısının) bir rekabet tehlikesi yaratmasını önlemek ve ara malı, yatırım malı vb. satışıyla lisans verenin (teknoloji ihracatçısının) kârını dolaylı yoldan maksimum kılmaktır (Erdost, 1982: 58).

Batı toplumları yaklaşık dört yüzyıl boyunca teknolojik değişmeyi teşvik etmek amacı ile ekonomik güdüler geliştirmiştir. Mucitleri bir şey icat etmeye teşvik etmek amacıyla para ödülleri konulması, mucitlerin projeleri üzerinde daha rahat çalışabilecekleri özel kurumların oluşturulması ve icatların başkaları tarafından kullanılmasına karşı mucitlerin haklarını korumak amacıyla yasalar çıkarılması bunlardan birkaçıdır ve bu durum devlet müdahalesi gerektirdiğinde, devletler bu

doğrultuda patent büroları kurmuş ve paten yasaları hazırlamışlardır (Basalla, 2004: 162). Bu gerçekten hareketle, patent kavramı, bir ürün ve yöntemi meydana getiren, teknik bir probleme çözüm getiren icada dair, mucide belirli bir süre için bazı mutlak haklar tanıyan, başkalarının (üçüncü kişilerin) ilgili icat hakkında herhangi bir tasarrufta bulunmasını engelleme hakkı veren bir belge olarak tarif edilebilmektedir (Kayatekin, 2011: 7).

Bir başka transfer yöntemi olan teknik işbirliği ise, fikirlerin, bilginin, teknolojinin gelişmeyi teşvik etmek amacıyla basitleştirilmesi, transfer edilmesi ve uyumlaştırılması olarak anlaşılabilmekte; genellikle de tecrübeli eleman sağlanması, eğitim, danışmanlık ve bazen ekipman verilmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Cabral ve Weinstock, 2011: 2).

Teknik bilgi işbirliği ile teknoloji transferi yapılması durumunda teknoloji üreticisince alınacak teknik bilgiler ve beklenen diğer hizmetler karşılığında bir bedel ödenmekte, bu şartlar ilgili sözleşmede tespit edilmektedir (Şahin, 2011: 8). Çünkü teknik yardım, asıl görevleri üretim için ihtiyaç duyulacak teknik bilgiyi ve örgütlenme bilgisini aktarmak olan öğretmen, teknisyen ve uzmanlar tarafından sunulmaktadır. Böyle bir yardımın değeri ise onu verenlerin bu sahadaki tecrübesinden kaynaklanmaktadır (Tosun, 1991: 35).

Teknik işbirliği diğer teknoloji transfer yöntemlerinde görüldüğü gibi, genellikle gelişmiş ülkeler ile teknolojik gelişme bakımından geri kalmış ülkeler arasında yapılmaktadır. Bir politika aracı olarak ise teknolojinin içselleştirilmesine katkıda bulunarak gelişmiş ülkelerin teknolojik seviyesini yakalamayı mümkün kılabileceği savunulmaktadır (Sawada vd, 2012: 337). Teknik işbirliği yoluyla yapılan yardımlar bir lisansın kullanım hakkı ile sınırlandırılabilirdiği gibi, yöneticilerin becerilerini artırabilmek adına, yönetim anlaşmaları ve özel kurslar düzenlemekle de sağlanmaktadır. Fakat yine diğer teknoloji yöntemlerine benzer şekilde bunların uzun dönemli olması da teknolojiyi ithal eden ülke için bağımlılık yaratabilmektedir (Tosun, 1991: 35).

1.2.3. Tersine Mühendislik

Diğer teknoloji transfer yöntemlerinden farklı olarak, teknoloji sahibinden habersiz şekilde bazı usul ve organizasyonlarla yapılan sanayi casusluğu ve tersine mühendislik (kopyalama) önemli teknoloji transfer yöntemlerinden biri kabul edilmektedir. Bu iki yöntem de hukuki bakımdan birtakım riskler taşımasına rağmen tersine mühendislik, özellikle geri kalmış ülkelerin sanayi kuruluşlarındaki araştırma geliştirme faaliyetleri için kayda değer bir adımı oluşturmakta ve ülke politikalarında önemli bir yer tutmaktadır (Kiper, 2004: 19).

Tersine mühendislik bir nesnenin tasarımının, nasıl uygulandığının incelenmesi yoluyla öğrenilmesi süreci biçiminde tanımlanabilmektedir (Spring vd., 2004: 1). Bir başka tanımda tersine mühendislik, bir nesne veya makineyi kopyalamak, geliştirmek veya çalışma ilkelerini tespit etmek amacı ile parçalara ayırmak olarak geçmektedir (Şahin, 2011: 8).

Tersine mühendislik ile elde edilmesi mümkün olan bazı sonuçlar:

- Ürünün tanınması ve tam olarak kavranması sayesinde üretim için teknik/teknolojik destek ve beceri sağlamak, yerli teknolojiler karşısında mühendislere ve sınaî uzmanlara özgüven kazandırmak,
- Bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yeni ürün iyileştirme ve geliştirme metotlarının keşfedilmesi yoluyla bir ürünün uluslararası standartlarda üretilmesini mümkün kılmak,
- Ürüne yeni özellikler eklemek, mevcut eksiklikleri gidermek,
- Stratejik öneme sahip endüstrilerde gerekli uzman gücünün eğitimi,
- Tasarım sürecini kavramaya ve belgelemeye ilişkin sistematik adımların saptamak,
- Rakip ürünleri tanımak ve üretilen ürünü geliştirmek için rekabetçi modellemeye olanak sağlamak,
- Ters mühendislik vasıtasıyla elde edilen bilgiler ile yeniden ters mühendislik yapabilmek,
- İleri teknolojilerin transfer edilebilmesi için cazibe oluşturmak

şeklinde sıralanmaktadır (Dehaghi ve Goodarzi, 2011: 349-350).

Geçmişten günümüze, bu teknoloji transfer yöntemini kullanarak başarı elde etmiş ülkeler bulunmaktadır. Bunlar arasında en iyi örneklerden biri, henüz birkaç on yıl öncesine kadar gelişmekte olan bir ülke kabul edilen Japonya'dır. Zira Japonya ithal ettiği teknolojiyi kendi şartlarına oldukça iyi biçimde adapte ederek geliştirmiş, izleyen yıllarda dünyanın önde gelen gelişmiş ülkeleri arasına girmeyi başarmıştır. Bu gerçekten hareketle, bu teknoloji yönteminin etkinliğinin büyük ölçüde teknoloji ithalatçısının adaptasyon yeteneğine bağlı olduğu söylenebilmektedir. Başka bir ifadeyle, eğer ülke makine/teçhizat ve personel bakımından yeterli kapasiteye sahip ise bu yöntem ile elde edilecek teknoloji ülke için faydalı olabilmektedir (Tosun, 1991: 35-36).

1.2.4. Üniversite-Sanayi İşbirliği

Yaklaşık olarak 18. yüzyılın sonlarından itibaren, teknolojik gelişmeler bilimsel bilgi temelli ilerlemeye başlamış, teknoloji ve bilim arasında görülen bu etkileşim ise sanayileşmenin ve iktisadi gelişmenin dinamiği olmuştur. Bilimsel gelişmelerin temel üreticisi üniversiteler olurken, sanayi sektörü yeni teknolojilerin ve bu teknolojilerin kullanımı ile iktisadi büyümenin ana unsuru haline gelmiştir. Devletler ise, bilimsel çalışmalar için sunduğu maddi destekler vasıtasıyla kendi rolünü üstlenmiştir (Kiper, 2004: 21).

Üniversite-sanayi işbirliğinin öneminin ulusal inovasyon sistemine temel oluşturmasından kaynaklandığı öne sürülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, yani üniversite-sanayi ilişkileri ulusal inovasyon sistemi içerisinde ele alındığında, başlangıç noktası Friedrich List'e atfedilmektedir. Şöyle ki, List'in Almanya için ortaya koyduğu ekonomi politikası bir ulusal inovasyon sisteminin kurulmasını hedef almakta ve bu sistemin üç ana unsuru bulunmaktadır: Üniversite, Sanayi ve Devlet. Bu üç unsur arasında da öyle sistematik bir ilişki kurulmalıdır ki ülke, yeni bir teknolojiyi öğrenip içselleştirebilmeli, bu teknolojinin diğer iktisadi faaliyet alanlarına yayılmasını sağlayabilmeli, aldığı teknolojiyi geliştirebilmeli ve geliştirdiği teknolojiyi birtakım yeni ürünlere dönüştürebilmelidir (Göker, 2000: 2-3). Öte yandan, II. Dünya Savaşı ve izleyen birkaç on yıllık dönem üniversite-sanayi işbirliği için farklı bir evreyi temsil etmektedir. Bu dönemde, ABD başta olmak üzere savaşa girmiş bulunan ülkelerin üniversite laboratuvarlarında savaş stratejilerinde önemli derecede etkili ve değişime

neden olan çalışmalar/buluşlar yapılmıştır. Ancak yaşanan bu gelişmeler bilimsel araştırmaların çoğunlukla askeri uygulamalarla sınırlı kaldığına, bilimsel anlamda elde edilen başarılı birçok sonucun sivil alanlara aktarılmadığına dikkat çekerek, 1970’li yıllardan itibaren üniversite sanayi işbirliği yaklaşımında köklü bir değişime yol açmıştır (Kiper, 2010: 21-22).

Üniversite sanayi işbirliği kavram olarak, üniversitelerin elinde bulundurduğu, öğrenci, teknik alet, bilim insanı ve bilgi birikimi gibi olanaklar ile iş dünyasının öğrencilere staj imkânı, bilim insanlarının kuramsal bilgilerilerini uygulama ve üretim gibi olanaklarının bir araya getirilmesi ile bilimsel ve teknolojik gelişmeler sağlayan düzenli çalışmaların tamamını içermektedir (Odabaşı vd., 2010: 20). Benzer bir başka tanımda ise üniversite sanayi işbirliği, üniversitelerin sahip olduğu kaynaklar ile sanayinin kaynakları her iki tarafa ve tabii topluma yarar sağlamak üzere, bir yöntem ve sistem dâhilinde bir araya getirilerek yapılan araştırma geliştirme, eğitim-öğretim ve diğer hizmet faaliyetlerinin tamamı olarak tarif edilmektedir (Dura, 1994: 101).

Üniversite sanayi teknoloji ilişkileri birbiri ile oldukça alakalı dört bileşenden oluşmaktadır (Santoro, 2000: 258-260):

- *Araştırma Desteği:* Kurumlar tarafından üniversitelere yapılan para ve ekipman katkılarından oluşmaktadır. Geçmişte, üniversiteler ve sınaî firmalar arasındaki ilişkilerin geniş ölçüde gayri resmi niteliği, firmaların büyük miktarlarda fon ve ekipman katkısında bulunacağı anlamına gelmekte idi. Daha sonra ise, sınaî destek özellikle belirli oranda yatırım getirisinin sağlanacağı alanlardaki üniversite araştırmaları için yapılmıştır.
- *Ortak Araştırma:* Kurumsal anlaşmalar, topluluk düzenlemeleri, kurumsal olanaklardan yararlanma ve/veya araştırma belgelerinin birlikte yazılması, gayri resmi görüşmeler gibi yakın etkileşimleri ifade etmektedir.
- *Bilgi Transferi:* Devam eden kişisel ilişkileri, lisans ve lisansüstü öğrencilere işbaşında deneyim kazandırılması gibi ortak eğitimler ve personel değişimlerini kapsamaktadır.

- *Teknoloji Transferi:* Belirli araştırma problemlerini ele almak, yeni ürün ve süreç geliştirme aşamalarında teknik destek sağlamak, girişimcilere başlangıçta yardımcı olmak ve teknoloji patenti veya lisans hizmetleri sağlamak gibi birtakım aktivitelerden oluşmaktadır.

Üniversite sanayi işbirliğinin faydaları ise birbirinden ayrı taraflar adına:

Sanayi için,

- Sektöre yeni ve en uygun teknolojilerin girişinin sağlanması,
- Araştırma ve geliştirme faaliyetleri nedeniyle sanayinin ihtiyaç duyacağı teçhizat ve eleman ihtiyacının üniversite kaynakları ile telafi edilmesi,
- Üretim kalitesinin, verimliliğin yükseltilmesine karşılık maliyetin düşürülmesi,
- Sanayi sektörünün üretimini bilimsel metotlara dayandıran, kaynaklarını optimum şekilde kullanan ve rekabet gücünü artırarak iç ve dış pazar payını genişleten bir hale gelmesi,

Üniversite için,

- Bilim insanlarının bilimsel araştırma metotlarını uygulama imkânlarının artırılması,
- Sanayide uygulamanın içerisinde bulunan teknisyen, uzman ve yöneticilerden yararlanılması durumunda eğitim kalitesi ve etkinliğinin artırılması,
- Birbirini karşılıklı olarak yakından tanıma ve uzun süreli işbirlikleri sayesinde mezun öğrencilere çabuk ve uygun iş imkânlarının sağlanması,

Toplum için,

- Milli teknolojinin geliştirilmesine yapılacak katkılar ile ekonominin teknolojik yönden dışa bağımlılığının hafifletilmesi,
- İthal teknolojiler yerine yerli teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılması yoluyla dışarıya döviz çıkışının azaltılarak dış dengesizlik sorununun giderilmesine katkıda bulunulması,

- Ulusal ekonominin uluslararası rekabet gücünü artırması ve dünya ekonomisi ile bütünleşmesine olanak sağlanmasıdır.

1.3. YABANCI UZMAN İSTİHDAMI: BİR TEKNOLOJİ TRANSFER YÖNTEMİ

Birçok durumda bir bilgi sadece sözlü ya da yazılı bir araçla aktarılamamakta, alıcıların beceriye de ulaşabilmesi gerekmektedir. Beceri, olumlu deneyimlerin yıllar boyunca birikmesi, güçlük ve yanılgıların sonucu olup, bu sonuç az sayıda kişinin elinde ve kafasında toplanmıştır. Dolayısıyla becerinin, kâğıt makinesi sürücüsünün, çimento ustasının veya dökümcünün genç olanlara tecrübelerini ancak birlikte çalışarak iletebileceği gibi basit (sözlü ya da yazılı) bir dayanak üstünde kodlanamayacağı öne sürülmektedir (Perrin, 1992: 30-31). Bu noktada yabancı uzman istihdamı politikası, teknoloji transferini temin edecek yollardan biri olarak tercih edilmektedir.

Yirminci yüzyıldan sonra ülkelerin yabancı uzmanları kendi ekonomileri bünyesinde çalıştırmaları daha ziyade, ikili ekonomik ve ticarî anlaşmalar ya da iktisadî programların yürütülmesi doğrultusunda resmî girişimler ve çıkarılan kararlar şeklinde mümkün olurken, bilhassa eski dönemlerde kölelik ve göçler gibi yasal olmayan usullerle gerçekleştirilebilmektedir. Mesela göçler, ürünlerin ve hünelerinin insan topluluklarıyla beraber aktarılmasını ifade etmektedir. Bu olgunun klasikleşen misallerinden biri ise, XIV. Louis'nin (yoğunlukla Katoliklerin yaşadığı bir ülkede Protestanlara önemli haklar veren) Nantes Fermanı'nı feshederek, aralarında zanaat ve ticaret alanlarında yetenekli ve uzmanlaşmış işçilerin bulunduğu iki yüz bini aşkın Fransız Protestan'ın yaşadığı topraklardan göç etmeye zorlanmasıdır. Nitekim bu uzmanlar yeteneklerini, teknik bilgilerini İrlanda, Hollanda, İsviçre, Almanya ve İngiltere'ye taşımış, buluşları aracılığıyla bu ülkelerde tekstil, ince kâğıt ve dökme cam imalatlarında ilerlemeler yaşanmasını sağlamışlardır (Basalla, 2004: 107-108). Ayrıca, teknolojik bakımdan az gelişmiş ülkelerin, müteşebbisleri ve teknisyenleri çok büyük ehemmiyeti haiz teknolojileri temin etmek karşılığında servet dahi teklif ederek sınaî casusluğa yönlendirdikleri savunulmaktadır. Örneğin Prusya'nın Büyük Frederick döneminde endüstriyel kalkınmasında, devlet destekli sınaî casusluk ve nitelikli işgücünün getirilmesi sayesinde daha gelişmiş ülkelere teknolojinin transferine yönelik girişimler önemli rol oynamaktadır (Özbay, 2009: 194). Bu örneklerden yola

çıkarak, önceki yüzyıllarda yabancı uzman istihdamıyla teknolojiye sahip olmanın tek yolunun meşru sayılmayan araçları olduğu düşünülmemelidir. Japonların Togukawa döneminde Batı bilim ve kültürünü benimseyen yaklaşımı, zamanla eğitim ve sanayi başta olmak üzere hemen tüm alanlarda yabancı uzmanların istihdamına başvurulmuş bir süreci başlatmakta; Rusya, 18. yüzyılda açılan eğitim kurumlarında istifade etmek üzere Batılı bilim adamları ve subaylarını getirmekte, ulaşım ve tarım sektörünün modernleşmesinde yabancı uzmanları kullanmaktadır. Benzer biçimde İran ve Mısır'da on dokuzuncu, Afganistan'da ise yirminci yüzyıldan sonra yabancı uzman istihdamı politikası takip edilerek, yeni teknolojilerle ekonomik büyümeyi sağlamak ve güçlü bir iktisadî yapıya kavuşmak amaçlanmaktadır (Gezer Baylı, 2014: 26-32).

İlerleyen dönemlerde, teknolojik yeniliklerin yaygınlaşması için, yetenekli işçilerin göç edebilmesinin ehemmiyeti, çeşitli yönetimler tarafından bunlara karşı alınan tedbirleri de beraberinde getirmiştir. Öyle ki, göç etmiş olan zanaatkârlar idam gibi ağır cezalar ile tehdit edilmiş yahut onları öldürecek olanlara ödül sözü verilirken; göç eden işçileri eski yerlerine dönmeleri konusunda çeşitli olanaklar sunan kararlar da çıkarılmıştır. Zira işçilerin göçü hem yerleştikleri hem de terk ettikleri şehir nüfusunu değiştiren, endüstriyel üretimde oldukça etkili ve genellikle yeni üretim tekniklerinin benimsenmesini de gerekli kılan bir olaydır (Ülgen, 2011: 353-354). Burada önemli olan husus, sanayi devriminden önce, yani becerinin zanaatçıda toplandığı devirlerde teknoloji transferi öğrenim yoluyla aktarılırken, günümüzde teknik olanı aşarak işin ticari, finansal, hukuki yönlerini ve yönetimini de içeren kolektif beceri (teknoloji) artık atölyelere girmemesidir. Bir başka deyişle, bireysel anlamını büsbütün yitiren veya sınırlı bir beceri gerektiren uzman işçilik, artık iş etüdü büroları, kontrol ekipleri, ticari servisler vb.de karşımıza çıkmaktadır (Perrin, 1992: 100).

Tarihi düzlemde yabancı kavramını da içerecek şekilde tabiiyet konusu, Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1800'lü yılların ortalarında ve kişilerin statü farklılıklarını gidermeyi değil, gayrimüslimlerin yabancı devlet vatandaşlığına geçerek o ülkelere tanınan kapitülasyonlardan faydalanma eğilimlerini engellemeyi amaçlamaktadır. 1869 tarihli Tâbiyet-i Osmaniyye Kanunnamesi'ne göre, Osmanlı vatandaşlığının kazanılması kan esası ve toprak esası üzerine bina edilmekte, ülke sınırları içerisinde ikamet eden herkes Osmanlı tebaası sayılmakta ve yabancı devlet vatandaşı olduğunu

iddia edenlerin bunu kanıtlamaları gerektiği hükme bağlanmaktadır (Şit, 2008: 70). Devletler Hukuku Enstitüsü'nün 1892 senesinde gerçekleşen Cenevre Toplantısı'nda yabancı, "bir devlet ülkesinde bulunup o devlet vatandaşlığını iddiaya hakkı olmayan kimse" olarak nitelendirilmektedir. Yabancılar bir devletle olan hukukî ilişkileri bakımından, bir devletin vatandaşı olanlar, başka bir devletle vatandaşlık bağı olmasına rağmen ülkesini terk edip başka bir ülkeye iltica edenler, mülteciler ve hiçbir devletle vatandaşlık bağı olmayan vatansızlar olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Er, 2014: 178). Hukukî statü bakımından yabancı kavramı, bir kişiye bulunduğu ülkedeki vatandaştan ayrı bir hukukî durum tanındığı takdirde ortaya çıkmaktadır. Fakat yabancıyı hukukî durum bakış açısıyla ele almak yerine, vatandaşlık esaslı açıklama yaklaşımın daha doğru olacağı belirtilmektedir. Buna göre, bir devletin vatandaşı olan kişi, kendi devletin topraklarından ayrılıp başka bir devletin yargı yetkisine girmekle sınırları dâhilinde olduğu devlet açısından yabancı; kendi devleti nazarında ülke dışındaki vatandaş olarak kabul edilmektedir. Başka bir ülkenin sınırlarına giren kişi, söz konusu ülkenin mülkî egemenliği altına girmiş olmakta; kendi ülkesinin üzerindeki hak ve görevleri ise devam etmektedir (Çelikel ve Gelgel, 2012: 17-18)

Gerek ortaçağdaki zanaatkârların gerekse yakın zamandaki kalifiye elemanların göçü bir bakıma bugünkü beyin göçüne de benzetilmektedir. Ancak gelişmişlik farkını kapatmak ve ekonomik büyümeyi sağlamak adına yabancı uzman istihdamına başvurulması anlamına gelen bu durum, olumsuz olduğu kadar birtakım olumlu özellikleri de barındırmaktadır. Nitekim Ülgen (2011), işgücü göçünün toplum yapısının karmaşık hale gelmesine neden olduğundan ve sosyal yaşantıyı etkilediğinden bahisle toplumsal olumsuzluklara değinirken; ekonomik olumsuzluklardan biri, yabancı uzmanların ülke içerisindeki mevcut kaynaklardan sayılamaması nedeniyle dışa bağımlılığı devam ettirebilecek olmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan yabancı uzman istihdamının, yeni teknolojilerin kullanılmasıyla üretim artışını sağladığı, teknik bilginin elde edilmesiyle ekonominin diğer alanlarının iyileştirilmesine olanak sunduğu ve uzmanların istihdam edildikleri ülkelerle iktisadî ilişkilerin gelişmesine katkı sağladığı politika uygulamalarının sonuçlarından anlaşılmaktadır.

1.4. LİTERATÜR TARAMASI

Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı uzman istihdamını inceleyen çalışmalar arasından Ortaylı (1981), 19. yüzyıl sonunda Osmanlı bürokrasisinde belirgin biçimde bir modernleşme ve uzmanlaşma sürecinin başladığını; bu süreçte öncelikle İngiliz ve Fransızların yardımına başvurulup faydasız kaldığı görülünce Almanya'dan danışman ve uzman istemek fikrinin kabul gördüğünü belirtmektedir. Ordu ve sivil idarede girişilen ıslahatları yürütmek amacıyla getirtilen uzmanlardan başka tıp eğitimini ve polis teşkilatı gibi iç güvenlik faaliyetlerini düzenleyecek yabancı uzmanların Osmanlı sınırları dâhilinde çalıştırıldıkları kaydedilmektedir. Murphey (1992) çalışmasında Osmanlı toplumunun en erken dönemlerden, ekonomik ve teknolojik alışveriş ve temas kurma yollarının tedricen kapandığı 17. yüzyıl sonlarına kadar yeni fikirleri benimseme, tatbik etme ve yabancı teknolojiyi mükemmelleştirmeye açık bir yapıda olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiasını ise, 15 ve 16. asırda Batı'daki son ilmi gelişmeleri takip ederek Osmanlıların askerî ve sivil projelerine uygulama fikrini getiren Taife-i Efrenciyan ile desteklemekte; askerî mühimmat, madencilik ve saat yapımı konularında Avrupalı uzmanlar aracılığıyla transfer edilen teknolojilerden bahsetmektedir.

Bostan (1994), Osmanlı donanmasının 1785-1819 yılları arasındaki modernleşme çabaların yabancı uzmanların rolünü inceleyen bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada Fransız ve İsveçli uzmanların bilhassa gemi inşasında ve tersanenin geliştirilmesinde büyük faydaları görüldüğü, yeni eğitim kurumlarında yetişen Osmanlı mimar ve mühendislerinin de yabancı uzmanlar nezaretinde elde edilen teknolojiye uygun tarzda gemi inşa edebildikleri ifade edilmektedir. Aydüz (1998)'e göre, Avrupalı manasına gelen efrenc kelimesinden türetilen isimleriyle Taife-i Efrenciyan daha ziyade Osmanlıların askerî alandaki gereksinimlerini karşılamak üzere istihdam edilmektedirler. Bu uzman grubunun, Avrupa'daki yeni teknolojik gelişmelerin Osmanlı dünyasına aktarılması ve burada tanınması yanında, bilgi akışı ve karşılıklı etkileşimler açısından önemli bir konuma sahip olduğu düşünülmektedir. Kaçar (1998) çalışmasında, Osmanlı askerî teknik eğitiminin modernleşmesi için istihdam edilen yabancı uzmanlara değinmektedir. Elde edilen bulgulara göre, yenileşme hareketi çerçevesinde modern askerî eğitim kurumlarının tesisinde ilk teşebbüs olarak Comte de Bonneval'den istifade edilmekte, daha sonra Baron de Tott,

Lafitte-Clavé ve M. Monnier gibi diğer Fransız uzman ve subaylar Osmanlı'da ordunun ıslahı adına çalıştırılmaktadır. Şahin (1999), Osmanlı Devleti'ndeki Batılılaşma çabalarında yabancı uzmanların oynadıkları rolü değerlendirmekte, bu kapsamda devlet yönetimine sunulan raporlardan Fransa ve Almanya asıllı subaylara; eğitim kurumlarının ıslahı ve yeni okulların açılmasından diğer sivil alanlardaki düzenlemelere kadar birçok alanda yabancı uzmanların istihdam edildiklerini vurgulamaktadır. Araştırma sonucuna göre yabancı uzmanların Osmanlı topraklarında çalıştırılmaları, ilgili devletlerin elçileri aracılığıyla, devlet adamlarının girişimleriyle, yurtdışındaki elçiler aracılığıyla ve kendi talepleriyle olmak üzere dört farklı yoldan mümkün olabilmektedir. Yalçınkaya (1999), Osmanlı Devleti'nin modernleşmesinde İngilizlerin rolünü analiz ettiği çalışmasında, imparatorluğun yeniden yapılanma evresinde yabancı uzmanların sadece İngiltere'den değil; Fransa, İsveç, Avusturya, Prusya, İspanya, İtalya ve Rusya gibi pek çok Avrupa ülkesinden geldikleri sonucuna ulaşmaktadır. Ayrıca gelen kişiler uzmanlık alanları bakımından, mühendis ve mimarlar, subaylar, tabip ve cerrahlar ile teknisyen ve işçiler gibi dört grupta toplanmaktadır. Buluş ve Arıcıoğlu (2005) çalışmalarında, başkaları aracılığıyla iş gördürme örneklerinde biri olarak Hereke Fabrikası'ndan bahsetmektedir. Ayrıca maaş ve yevmiye hesabıyla fabrikada istihdam edilen Avrupalı uzmanlar hakkında bilgi verilen çalışmada, yerli ve yabancı çalışanlar arasındaki en önemli farkın ücretler olduğu; sorunların çözümü için getirilen yabancı uzmanların da yüksek maliyet ve yerli çalışanların eğitiminde isteksizlik gibi nedenlerden dolayı başka problemlerin kaynağını oluşturdukları belirtilmektedir. Keskin (2007)'ye göre, madenleri ıslah edecek maden mühendisi ihtiyacı, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir maden mektebi bulunmaması sebebiyle diğer teknik alanlarda olduğu gibi Avrupa'dan temin edilmektedir. Fakat madencilik alanındaki yabancı uzmanların, hazırladıkları raporlar, eğitim alanındaki girişimleri ve diğer gayretlerine rağmen Osmanlı madenciliğinin kalıcı ve büyük bir gelişme sağlayamadığı savunulmaktadır.

Soydemir (2007)'ye göre, 18 ve 19. yüzyıllarda Osmanlı bahriyesinin modernleşmesi faaliyetlerinde bazı ülkelerden getirtilen yabancı uzman ve müşavirlerin önemli etkileri olduğu tespit edilebilmektedir. Yazar, İngiltere ve Almanya'dan gelerek yurtiçinde çalıştırılan yabancı müşavirlerin Bahriye Mektebi, Tersane-i Amire benzeri kurumlarda çeşitli görevler yüklendiklerini, Türk askerlerinin eğitimi hususunda

yararlılıklar gösterdiklerini ancak Türk modernleşmesine katkıda bulundukları süre boyunca devletleri tarafından kontrol altında tutulduklarını ve dolaylı da olsa kendi ülkelerine hizmet etmeyi amaçladıklarını öne sürmektedir. Özbay ve Bülbül (2009), bilhassa Sanayi Devrimi'nden sonra Osmanlı sanayileşmesi için teknoloji transferinde yabancı uzmanların bir araç olarak yararlanıldığını ifade etmektedir. Arşiv belgeleri kullanılan araştırmada, yüksek ücretler sayesinde Osmanlı topraklarında çalışmanın yabancılar için cazip hale getirilmesi sağlanmakta; fabrikaların kuruluş, onarım ve geliştirilme aşamalarında vasıflı yabancı işgücünden yararlanılmaktadır. Gümüş (2010), 1848 yılında başlayan ihtilallerin Macaristan'da başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Leh ve Macar birçok kişinin Osmanlı İmparatorluğu'na iltica ettiklerini belirtmektedir. Yazar, Mülteciler Meselesi olarak adlandırılan bu vakanın aynı zamanda bir beyin göçü olduğunu da ileri sürmektedir. Çünkü Osmanlı idaresine sığınanlar arasında değirmenci, kahveci, arabacı ve tatlıcı gibi alt mesleklerin yanı sıra terzi, inşaat ustası, marangoz, ressam gibi zanaat ustalığı ve subay, doktor, eczacı, mühendis, ekonomist ve müderris gibi uzmanlık gerektiren işleri icra eden bireyler yer almaktadır. Osmanlı ormancılığında kanunlaştırma hareketleri ve bu alanda yabancı uzmanların etkilerini inceleyen Keskin (2010), 1857 tarihinden itibaren farklı tarihlerde ve gruplar halinde Fransa'dan getirilen orman mühendislerinin Türk ormancılığının temellerini attığını ifade etmektedir. Araştırmada ulaşılan bilgilere göre, ormancılık alanında istihdam edilen Fransız uzmanlar arazi çalışmalarıyla beraber, bir Orman Mektebi'nin kurulması ve hazırladıkları layiha, nizamnamelerle ormanlar hakkında hukukî bir yapının meydana gelmesinde fayda sağlamışlardır.

Buluş (2012), İzmit Çuka Fabrikası'nda çalışan James Binns'in eşi Ann Binns'e ait günlükten hareketle Osmanlı sınaî üretiminde yer alan yabancı uzman ve işçiler hakkında bazı gözlemler sunmaktadır. Erişilen bilgiler ışığında, Osmanlı sanayileşmesinin yapısal eksikliklerine bağlı olarak çalıştırılan yabancı uzmanların yapılan işlere, Osmanlı'ya bakış açıları takip edilebilmekte, yüksek ücretler mukabilinde çalıştırıldıkları ve ücretlerden başka padişah tarafından verilen hediyelere mazhar oldukları kaydedilmektedir. Sarı (2014) araştırmasında, Osmanlı demiryollarında çalıştırılan Alman Mühendis F. R. Mielke'nin günlüğünden bahisle bu alanda istihdam edilen yabancı uzmanlara dikkat çekmektedir. Demiryollarındaki nitelikli yabancı personelin istihdamında büyük elçiliklerin, son dönemlerde özellikle

Alman Büyükelçiliği'nin bir çeşit iş ve işçi buluma kurumu gibi çalıştığı; demiryolu mühendisleri genellikle Almanya, İsviçre ve Avusturya gibi ülke vatandaşlarından oluştuğu savunulmaktadır. Gençoğlu (2015)'e göre, Osmanlı devlet adamları Batı bilgi ve teknolojisinin ülkeye transfer edilebilmesi için yabancı uzman ve danışmanlarda faydalanma ve Avrupa'ya öğrenci gönderme seçeneklerini tercih etmektedir. Alman ve İngiliz vatandaşı donanma uzmanlarının Osmanlı bahriyesindeki zamanla değişen istihdam yoğunluğu II. Meşrutiyet döneminde tamamen İngilizler tarafına yönelmekte; Almanların Osmanlı bahriyesinde komuta dışında belirli bir etkisine rastlanılmamaktadır. Çetin ve Kök (2018) Kırım Savaşı sırasında Osmanlı ordusunda istihdam edilen gayrimüslimlerin istihdamını inceledikleri çalışmalarında, ülkede yerleşik gayrimüslimlerden başka söz konusu dönemde ittifak halinde bulunan ülkelerden yabancı uzmanların getirtildiğini ifade etmektedir. Osmanlı ülkesine sığınan ve orduda istihdam edilen çok sayıdaki Macar ve Leh subaydan başka, müttefik ülkeler olan İngiltere ve Fransa'dan rütbeli asker, hekim ve diğer sağlık personelinin çalıştırıldığı anlaşılmaktadır. Yine Sarı (2011), Kırılı (2015), Kurt vd. (2016), Çakır ve Demir (2017), Hanılçe ve Tekinsoy (2020) Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı uzman istihdamını analiz eden diğer araştırmalar olarak sayılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde yabancı uzman istihdamını inceleyen çalışmalar arasından Tütengil (1964), Turizm ve Tanıtma Bakanlığı danışmanı olmak üzere getirtilen Alman İktisatçı Prof. Dr. Fritz Baade ve faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. Eldeki bilgilere göre Baade, Türk tarımını iyileştirmek amacıyla ders vermekte ve birtakım raporlar hazırlamaktadır. Yıldırım (2007) çalışmasında, 1925-1950 döneminde Türkiye demiryollarında istihdam edilen yabancı uzmanları incelemekte; en fazla mühendislik hizmetlerinde istihdam edilen yabancıların Almanya, Avusturya ve Macaristan gibi ülkelerin vatandaşları olduklarını bildirmektedir. Akdağ (2008)'e göre, Türk modernleşme sürecinde bir zaruret halinde ortaya çıkan yabancı uzman istihdamı, imparatorluğun son dönemlerinden itibaren artan bir eğilim göstererek cumhuriyetin ilk yıllarında en yüksek düzeye ulaşmaktadır. Fakat 1923-1940 yılları arasında Türkiye'ye davet edilen, sahasında otorite olan uzmanların görüşlerine başvurulması ve raporlar alınmasına karşılık felsefi zemin olmadan gerçekleştirilen modernleşme çabalarının sonuçsuz kaldığı hükmüne varılmaktadır.

Yıldırım (2012)'nin cumhuriyet döneminde Türk ve Macar münasebetleri çerçevesinde istihdam edilen Macar uyruklu uzmanları dikkate alan çalışmasında, bu kişilerin 1925 ile 1951 seneleri arasındaki dönemde çok çeşitli alanlarda yetkilendirildikleri görülmektedir. Macar uzmanların istihdamı, Türkiye'nin farklı alanlarda yürütmekte olduğu yenileşme ve kalkınma teşebbüslerine büyük yararlılıklar sağladığı gibi iki ülke toplumunun birbirini tanıması, kültürel alışverişi ve yakın ilişkiler kurması için önemli bir araç olmaktadır. Dikici (2017) cumhuriyetin ilk senelerinde Türk Polis Teşkilatı'nın Alman ve Avusturya Polis Teşkilatlarıyla işbirliğini ve bu kapsamda istihdam edilen yabancı uzmanları incelemekte; Yıldız (2020), cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spor alanında istihdam edilen yabancı uzmanların faaliyetlerini ve etkilerini ele almaktadır. Benzer şekilde, Gezer Baylı (2014), Aykın ve Öztürk (2017), Ünlü Soylu (2017), Arslan (2019) ve Erdal (2020) Türkiye Cumhuriyeti'nde yabancı uzman istihdamını inceleyen diğer araştırmalar olarak kabul edilmektedir.

II. BÖLÜM: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA YABANCI UZMAN İSTİHDAMI

Yabancı uzman istihdamı, teknik bilgiye sahip, teknoloji üretebilen ve iktisadî anlamda belirli bir refah düzeyine kavuşmuş gelişmiş ülkelerden, az gelişmiş ülkelere doğru teknik bilgi aktarımının, teknoloji transferinin yöntemleri arasında yer almaktadır. Her ne kadar gelişmiş-azgelişmiş ülke sınıflandırmasına uymasa da, teknoloji üretimi konusunda Osmanlı İmparatorluğu'nun, diğer ülkelerin gerisinde kaldığı dönemlerde, teknik bilgi aktarımını sağlamak adına yabancı uzman istihdamına başvurduğu görülmektedir. İmparatorluk tarihinde, yabancı uzman istihdamını yenileşme hareketlerinden ayrı düşünmek ise pek olası değildir. Zira devletin teknik anlamda çağdaşı ülkelerden geride kalması yenileşme hareketlerini beraberinde getirmekte, sorunların çözümü amacıyla iç kaynaklardan sonra başvurulacak ilk yöntem yabancı uzman istihdamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan yenileşme hareketleri tarihinin analiz edilmesinin, Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı uzman istihdamı tarihinin, yerinin ve öneminin anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İkinci bölümde, öncelikle Osmanlı İmparatorluğu yenileşme hareketlerinin genel özellikleri tartışılacak, daha sonra en kapsamlı yenilikleri hayata geçiren padişah kabul edilen III. Selim başta olmak üzere, II. Mahmud ile Tanzimat ve Islahat Fermanı dönemlerinde yenileşme hareketlerinin tarihi incelenecek ve son başlıkta Osmanlı yenileşme hareketleri çerçevesinde yabancı uzman istihdamı değerlendirilecektir.

2.1. OSMANLI YENİLEŞME HAREKETLERİ

Coğrafi konumu, siyaseti ve sosyo-ekonomik ilişkileri bakımından İmparatorluk, kuruluşundan bu yana Avrupa ile irtibat halindedir. Devletin son dönemlerinde ise bu irtibatın seyir ve yoğunluğunun daha farklı bir hal aldığı görülmektedir. Söz konusu bu farklılaşmanın, yani Osmanlı tarihinde ıslahat/reform, modernleşme, batılılaşma ve yenileşme hareketleri gibi çeşitli şekillerde adlandırılan sürecin tam olarak ne zaman başladığı bugün de devam etmekte olan bir tartışmanın konusudur. Sürecin ne zaman başladığı ve nasıl geliştiğinin belirlenebilmesi için de süreci tanımlamakta kullanılan kavramların anlamlarına açıklık kazandırmak gerekmektedir. Islahat/ reform kavramı, özellikle Osmanlı tarihinde kullanıldığı haliyle, çeşitli alanlarda gerçekleştirilen bir nevi yeniden yapılanma, bozulan müesseseleri çağın ihtiyaçlarına göre eski haline getirme ve

yenileme faaliyeti olarak tanımlanmaktadır (İpşirli, 1999: 170). Modernleşme veya çağdaşlaşma, Doğu-Batı ayrımı olmaksızın tüm toplumlar için geçerli bir hareketi ve farklı toplumların birbirlerinden sosyal ve kültürel bazı müesseseleri almasını ifade etmektedir. Daha çok teknik, teknolojik, üretken, verimli ve rasyonel gibi görünüşte manevi anlamda herhangi bir değer ifade etmeyen, nispeten nötr veya maddi gelişmelere daha yakın bir anlam taşımaktadır. Batılılaşma ise, genel anlamda Batı ülkeleri dışında kalan toplumlarda, özel anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nda (ve devamında Türkiye Cumhuriyeti'nde) Batı'nın gelişmişlik seviyesini yakalayabilmek adına hayata geçirilen siyasal, sosyal ve kültürel hareketleri nitelemekte kullanılmaktadır (Hanioğlu, 1992: 148). Yapılan tanımlamalardan sonra, Osmanlı tarihinin tamamı düşünüldüğünde, bu kavramlardan her birinin ihtiva ettiği anlama uygun olarak sadece bir dönemi açıklamakta kullanılabileceği veya bir dönemi açıklarken birden fazla kavrama başvurulabileceği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada ise, söz konusu kavramlara mukabil *yenileşme* tabiri kullanılacaktır. Zira yenilik kazanmak ve yeni bir durum almak anlamlarına gelen yenileşme, Devlet-i 'Âliyye'nin karşılaştığı sorunların çözümünde kendi kaynaklarına, *kânûn-ı kadîme* başvurduğunda, tanımı gereği ıslahat/reform kavramından kesin olarak ayrılmamaktadır. Bununla birlikte çözüm dışarıdan sağlanacak, *yabancı uzman istihdam etmek* gibi tedbirlerde arandığında, Hanioğlu (1992)'nin belirttiği üzere, çağdaşlaşma ve modernleşme kavramları, yenileşme hareketlerinin vazgeçilmez olanı şeklinde karşımıza çıkmakta, Tanzimat'tan günümüze kadar yapılan yenilikler Batılılaşma deyimine uygun düşmektedir.

Genel kanaat, Osmanlı toplumunun mensubu olduğu dinin yapısı nedeniyle yeniliğe kapalı olduğu yönündedir. Oysa İmparatorluk idarecilerinin ve halkının inancında yeniliğe ve yenileşmeye kapalılık bulunmadığı gibi, Osmanlı devlet ve cemiyet yapısı ulemanın işbirliği olsun olmasın, devletin ve halkın yararına olacağına güvendiği her konuda tasarrufta bulunma hakkını padişaha vermektedir. Böylelikle İslam toplumuna fayda sağlayacak ilim ve bilgilerin destekleyici rolünü üstlenen padişah, yeni fikirlerin araştırılması ve tatbik edilmesi için destek ve himayeyi temin etmede tam bir serbestiyete kavuşmuş olmaktadır (Murphey, 1992: 7). Osmanlılar mümessili oldukları medeniyet dairesinde, karşılaştıkları problemlerin, devlet hayatında ortaya çıkan eksikliklerin giderilmesinde, öncelikle kendi kendine yeterli olmayı, sahip

olunan kaynaklarda çözüm aramayı tercih etmektedir. 18. asrın başlangıcından itibaren yaşanan zihnî değişimi müteakip sorunların hal çarelerinin kendi medeniyetlerinin dışında da aramışlardır (Karagöz, 1995: 174). Belirtmek gerekir ki, burada kullanılan zihni değişim tabirini, Batı ile teknik bilgi aktarımının, yenileşmenin başlangıcı olarak değil, bu hareketlerin ivme kazandığı bir dönemin özelliği olarak dikkate almak tarihi olayların seyrine daha uygun düşmektedir. Nitekim yine Murphey (1992)'nin ifadesiyle, 15 ve 16. yüzyıllarda görülen teknik yeniliklerde Osmanlı mucitlerinin ve mühtedi efrencilerin öncülük yaptıklarını söylemek mümkün değilse de, bu devrin büyük bölümünde Devlet-i Âliyye ile Batı arasındaki karşılıklı fikir teatisi ve bilgi akışının kesintisiz şekilde sürmüş olduğu anlaşılmaktadır. Ortaylı (2012) çalışmasında Osmanlı modernleşmesi için kesin bir tarih tespit etme ve hatta coğrafya çizmenin dahi güçlüğünden bahisle, bu modernleşmeyi anlamak için Osmanlı toplum tarihinin ve kurumlarının türlü zaman kesitlerini tek tek ele alarak incelemek gerektiğini vurgulamaktadır. Yani modernleşme olgusunun doğduğu ve yaygınlaştığı zamanları incelerken, kronolojik cetvelde bazı olayların daha derin analiz edilmesi kaçınılmazdır. Bu maksatla bir zamanlama yapmak gerekirse, ikinci Viyana bozgunundan Tanzimat Fermanı'na kadar geçen sürede Osmanlı modernleşmesini tarihi koşulların hazırladığını, bu tarihten itibaren Osmanlı idarecilerinin modernleşmeyi bir ölçüde sırtlandıklarını ve topluma dikte ettiklerini ifade etmektedir.

Tekeli (2007), modernitenin Avrupa'da meydana getirdiği gelişmelerin sonuçları ile bünyesinden bir ulus-devlet çıkardığı döneme kadar geçen sürede İmparatorluk'ta görülen hareketleri modernleşme olarak adlandırmakta ve modernite ile olan ilişkilerin dört aşamadan geçtiğini öne sürmektedir. Bu doğrultuda:

- Birinci aşamada, devlet bazı sorunlarla karşılaşmakta, işlerini yolunda gitmediğinin farkına varmaktadır. Ancak modernite projesinin niteliğinin henüz farkında olmadığı için çözüm arayışlarını da modernite projesi ile ilişkilendirememektedir. Dolayısıyla sorunu düzendeki bozulmada aramakta, bunun çözümünü ise eski dünyanın ihyasında, yani mevcut siyasal ve sosyal düzenin içinde varsaymaktadır.
- İkinci aşamada, modernite projesi geliştirilerek Avrupa tanınmakta, arayışlar ve etkilenmenin daha çok görüldüğü yöneticiler tarafından

araçsal bir mantıkla bazı reformlar hayata geçirilmektedir. Buna göre, söz konusu reformlarda bir siyasal seçim değil sorunlara çözüm bulmayı amaçlayan araçsal bir mantık egemendir. Modernite projesi, ekonomik kanal olarak tarif edilen piyasa mekanizması, modern eğitim kurumları ve kamu alanından kurumsallaşma vasıtasıyla sistemi etkilemeye başlamaktadır.

- Üçüncü aşamada, ister modernite düşüncesi ile aynı doğrultuda isterse de bir direniş olarak ancak belirli bir biçimde iktidar talebi olan, mevcut iktidar dışındaki kişi ve/veya grupların siyasal düşünce ve hareketlerinin gelişmesi beklenmektedir.
- Dördüncü aşamada, İmparatorluk parçalanarak ulus-devlete dönüşecek, bu aşamada modernite projesi utangaç yayılcılığın yerine daha radikal bir hal alacaktır. Son aşamada modernite projesinden beklenen, önceki aşamalardan farklı olarak ekonomik gelişmenin sağlanması olacaktır.

Literatürde yenileşme hareketlerinin ne zaman başladığı sorunsalına geri döndüğümüzde, konu ile ilgili olarak 1699 tarihli Karlofça Antlaşması, III. Ahmed'in saltanatı, Lale Devri veya 1718 tarihli Pasarofça Antlaşması, 1774 tarihli Küçük Kaynarca Anlaşması ve Tanzimat Devri gibi çok farklı tarihlerin sürecin başlangıç noktası olarak verildiği karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı karşısındaki hâkim durumundan, sahip olduğu kaleleri kaybetmeye başladığı döneme geldiğinde Batı'yı bir model almak gibi bir çelişki ile karşı karşıya kalmasını anlayabilmek için, devletin hangi süreçlerden geçtiğinin bilinmesi gerektiği kabul edilmektedir. Zorunlu bir Batılılaşma olarak da adlandırılabilir bu evreye geçişe neden olan faktörler; Osmanlı mâlî sisteminin bozulması, Batı'da buhar gücünün kullanılması, ticaret yollarının değişmesi ve Osmanlı vergi sisteminin bozulması şeklinde sıralanabilmektedir (Aytekin, 2013: 321). Başka bir görüş, 17. yüzyıla kadar düzenli bir klasik sistemi olan Osmanlı İmparatorluğu'nun, bu yüzyıldan itibaren askeri, siyasi ve sosyal alanda çözülme olarak adlandırılan bir evreye girmesini dâhili ve harici birçok sebebin etkili olmasına dayandırmaktadır. Buna göre dâhili sebepler, ocağa ve tüzüğe aykırı bir şekilde yeniçeri sayısının artırılması başta olmak üzere, kanun ve teamüllere aykırı biçimde hayata geçirilen diğer uygulamalardır.

Sefere katılmayan padişahların ordu üzerinde nüfuzlarını, otoritelerini kaybetmeleri çözülmedeki bir başka dâhili neden olarak görülmektedir. Ayrıca yeniçerilerin III. Murad döneminden itibaren, kışlalar yerin evlerinde konaklamaları, askerlik mesleğinin icaplarından daha çok siyaset ve ticaretle uğraşmaları da çözülmeye neden olmaktadır. Osmanlı klasik sisteminin bozulmasında en az dâhili nedenler kadar etkili kabul edilen harici nedenler ise, coğrafi keşiflerin yanı sıra, Rönesans ve Reform hareketleriyle beraber Avrupa'nın kendi içerisinde gerçekleştirdiği bir zihniyet değişimi, harp usullerindeki değişiklikler ve ateşli silahların kullanılmaya başlanmasıdır (Polat, 2011: 3-4). 1631 yılında IV. Murad'a sunulan bir risalede, önceleri tımar erbabının her birinin tımar ve zeamet olan sancaklarında oturdukları, bayrakları altında bulundukları; bu taifenin işinin de metris kazmak, top ve tüfek hizmeti görmek olduğu; daha sonra mevcut dirliklerin hakkı olmayan, bir işe yaramayan kimselere; mahlûllerin, boşalan dirliklerin ileri gelenler tarafından kanun-ı kadîme aykırı olarak adamlarına ve akrabalarına dağıtılmaya başlandığı yazılmaktadır. En değerli tımar ve zeametlerin, kiminin paşmaklık, kiminin arpalık yapıldığı, kimini havass-ı hümayuna katarak kimini mülk, kimini vakıf, kimini de vücutları sıhhatli olan nice şahıslara emeklilik namıyla verildiği, bütün zeamet ve tımarların ileri gelenlerin yemliği olduğu; velhasıl din askerinin seçmeleri olan tımar erbabının ırgat işi görür olduklarına dikkat çekilmektedir (Koçi Bey, 2007: 33-54). Askerî alandaki bu çözülmeyi Kâtip Çelebi'nin de aynı yüzyılın ortalarında tespit ettiği ileri sürülmektedir. Kâtip Çelebi, o zamanlar Osmanlı donanmasının Venedik karşısında sürekli yenilgiye uğradığını gözlemlemekte, 1650'lerde Avrupa'nın deniz, askerlik ve hatta kültürde üstünlüğünü görerek; *“devletler, gençlik, olgunluk ve ihtiyarlık devirlerinden geçer. Bizim Devlet-i Osmaniye şimdi ihtiyarlık devresindedir. İhtiyarlıkta insan nasıl dikkatli davranmak lüzumu duyarsa, Osmanlı Devletimiz de artık savaşa girmemeli, eskisi gibi fütuhat peşinde koşmamalıdır.”* demektedir (İnalcık, 2016: 4-5). Gerileme paradigmasında ve ıslahat girişimlerinde genellikle başlangıç olarak kabul edilen Karlofça Antlaşması'nın imzalanması veya 18. yüzyılın ilk senelerinden evvel, yenileşme hareketlerinin varlığını kanıtlayan bir başka örnek ise II. Mustafa döneminde sadrazamlık yapan Amcazâde Hüseyin Paşa'nın icraatlarıdır. Hüseyin Paşa, amcasının oğlu Fazıl Ahmed Paşa'nın sadrazamlığı zamanında Amcazâde namıyla şöhret bulmuş, çeşitli görevlendirme ve azillerden sonra, Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın şehid edilmesi üzerine 17 Eylül

1697 tarihinde *müht-i hümayunu* padişah'tan teslim almıştır (Aktepe, 1991: 8). Göreve başlamasının ardından Amcazâde'nin, kapıkulu ocağına kayıtlı olmakla beraber serhat kalelerinde hizmeti görülme-yen ve ocak dışı olanların ocaktan çıkarılması, kanuna aykırı şekilde verilen tımarların yeniden düzenlenmesi, yeni donanma kanunun yayınlanması ile siyasî, mâlî ve ticarî alandaki diğer uygulamaları ivedilikle gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu uygulamaların fikri altyapısının, 17. yüzyıl sonunda yayınlanan, müellifi ve hangi padişaha takdim edildiği bilinmemekle birlikte, II. Mustafa zamanına rastladığı tahmin edilen bir layihada yer verilen düşüncelerle büyük benzerlikler gösterdiği öne sürülmektedir (Özkan, 2006: 117-182). Layihada, askerin çokluğundan, kaptanıderyâların “*akçasın yiyüb kadırğa yapmaz*” olduklarından, beylerbeyi ve sancakbeylerinden hangisi iş görür ise ona göre riayet olunması gibi siyasi, vakıfların zayıflığı, sikke ayarının bozulması gibi iktisadî-mâlî konulara değinilmektedir (Ünver, 1969: 26-33). Amcazâde'nin ıslahat girişimlerinin Karlofça Antlaşması sonrasında da görevde bulunmasına binaen devam ettiği bir tarafa bırakılacak olursa, bu döneme kadar Batı bazen model alınmakla birlikte, vukua gelen yenileşme hareketlerinin genellikle kanun-ı kadim çerçevesinde kaldığını unutmamak gerekmektedir.

Peki, birtakım istisnalar dışında yenileşme hareketlerinin kanun-ı kadim çerçevesinde kalmasını nasıl açıklamak gerekmektedir? Murphey (1992), Osmanlı endüstrisinin 17. yüzyıldaki gelişmesinin ve Osmanlıların Batı'daki teknik ilerlemeleri geçmişte olduğu gibi yakından takip edememelerini kısmen; Avrupa devletlerinde merkezi idarenin hâkimiyetini kuvvetlendirmek üzere bilgi akışının sınırlandırılmasının Osmanlı'da merkezi idarenin çökmesi ile aynı döneme rastlaması ile Osmanlı endüstrisi için gerekli temel madde girdilerinin doğa koşulları ve Avrupa'da uygulanmaya başlayan merkantilist politikalar neticesinde azalması gibi iki sebebe dayanarak izah etmeye çalışmaktadır. Bu izahatında ise, askeriye, madencilik, saat yapımı ve diğer mekanik işler gibi üç alandaki gelişmeleri örnek vermektedir. Buna göre;

- Avrupa'da askerî ilimler alanındaki teknolojik devrim 1550-1650 yılları arasında meydana gelmiştir. Ancak Osmanlılar bu devrimin ilk safhasını başarıyla atlatmış, birçok Avrupalı gözlemcinin de kaydettiği üzere tüfekle donatılmış birliklerini başarı ile kullanmıştır. Osmanlı savaş kabiliyetinin

azalması ise, geri teknoloji veya zayıf taktiklerde değil kalay ve barut vb. bazı malzemelerin teminindeki sıkıntıda aranmalıdır.

- Orta Avrupa'daki maden ocaklarının ortalama derinliğinin, Sidrekapısı'ndaki maden kuyusunun 115-155 metrelik derinliğinin yarısına tekabül ettiği göz önünde bulundurulsa maden teknolojisi bakımından da Osmanlıların gelişmelerden haberdar olduğu anlaşılır. Daha sonra tespit edilen üretim düşüşü, maden damarlarının tükenmesi, uygulanan ambargolar ve merkantilist politikaların bir sonucu sayılabilir.
- Mekanik hareketler ve Avrupa'daki teknolojinin saat yapımında uygulanması noktasında Galata'daki saat loncası örneğini veren yazar, loncanın çöküş tarihinin merkantilist politikaların etkili olduğu döneme rastladığını, bu doğrultuda askerî alanda görülen malzeme kısıtlamalarının bu sahada da etkili olduğunu savunmaktadır.

Kutsal İttifak Devletleri sayılan Avusturya, Venedik ve Lehistan ile 1699 yılında imzalanan ve Osmanlı tarihindeki büyük çapta ilk toprak kaybı anlamına gelen Karlofça Antlaşması'nın, yenileşme hareketlerinin başlangıç noktası olarak verilmesini askeri alandaki bu başarısızlığın yine askeriye/ordu başta olmak üzere fakat öncekilerden farklı olarak daha köklü ıslahatlar yapma düşüncesinin Osmanlı idarecileri arasında gözlemlenmesinin bir tezahürü saymak mümkündür. Başka bir ifadeyle 18. yüzyıl Osmanlıların, Avrupa ve hatta Rusya'yı bazen nahif, bazen de ustaca müşahede ettiği bir dönemdir. Üstelik bu gözlem ve karşılaştırma artık yazıya ve tanıtıma konu olmuş; Doğulular önce savaş meydanlarında, daha sonra ticarete yüz yüze geldikleri Avrupa'yı daha yoğun bir şekilde takip etmeye başlamışlardır. Bugün ise 18. yüzyıl Osmanlı sefaretnameleri Avrupa tarihçilerinin kendi toplumlarının o zamanki tarihini anlayabilmek için başvurdukları kaynaklar arasında önemli bir yere sahip bulunmaktadır (Ortaylı, 2012: 17). 1699 Karlofça Antlaşması sonucunda Devlet 'Âliyye, Macaristan'ı kaybetmiş, Avusturya Tuna boylarına Bosna'ya kadar ilerlemiş ve Rumeli tehlike altına düşmüştür. Karlofça'dan önce Batı'yı dikkate almayan Osmanlı idarecileri, şimdi Avrupa'nın medeniyette ve bilhassa teknoloji ve askerlikte üstün olduğunu kabul etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla 18. yüzyıldaki gelişmeleri, ıslahat hareketlerini bu koşullar altında değerlendirmek gerekir ki, bu zihniyet değişimi ülkenin kurtuluşunun Batı'nın teknolojisini almakla mümkün olduğu düşüncesini, yani Türkiye

Cumhuriyeti'nin doğuran anlayışı bu tarihte gündeme getirmiş sayılmaktadır (İnalcık, 2016: 3-4).

Filhakika, 18. yüzyıldan itibaren süren yenilenme ve yeniden yapılanma hareketlerinde itici gücün, öncelikle savaş meydanlarında yaşanan başarısızlıklar ve bunların sonucunda meydana gelen toprak kayıplarında aranması pek hatalı değildir. Yenileşmenin bu noktada yoğunluk kazanması, yapılması arzu edilenlerin askerî alana inhisar etmesini kaçınılmaz kılsa da, zamanla yenileşmenin genel anlamda bir yeniden yapılanma evresine intikal ettiğine şahit olunmaktadır (Beydilli, 1991: 25). Zira askeri reformların sadece kışla ile sınırlı kalmayacağı, daha doğru bir ifadeyle reformların askerî cerrah yetiştirmek için tıp eğitimi, istihkâm ve yol için mühendislik eğitimi, matematik, coğrafya derken vergilerin düzenli bir şekilde toplanabilmesi için mâliyyeye dahi yansıtacağı açıktır. Nihayet bu gelişmeler yönetim alanına ve hukuk sistemine yayılacaktır (Ortaylı, 2012: 27). Yenileşme hareketlerinin neden askerî sahada başladığı sorusunun bir başka yanıtı ise tarihteki Türk devletlerinin ortak bir özelliği olan askerî unsurlara dayalı toplum yapısında saklıdır. Şayet imparatorluğun sosyal yapı ve teşkilat bakımından tamamen askeri mahiyette olduğu; hayatının muhafaza ve idaresini, hikmet-i vücudunu silah kuvvetine dayandırdığı için bütün teşkilat ve kurumlarını sürekli harp halinde bir ordu gibi savaş durumu ve amaçlarına göre şekillendirdiği değerlendirmesi göz önünde bulundurulursa, mevzuun daha iyi anlaşılacağı savunulmaktadır. Bu durumda ıslahatların öncelikle askeri alanda hayata geçirilmesi normal kabul edilebilecektir (Karagöz, 1995: 176). Osmanlı askeri reformları fikir itibarıyla fazla gelişmemiş ve sadece Avrupalı güçlerden teknik yardım sağlanabilmesi durumunda gerçekleşmesi mümkün bir vaziyette tasvir edilmekte ve Cevdet Paşa'ya göre, Osmanlı devlet adamları, aralarında bir kısmının kendilerinden daha kuvvetli ordular ile savaşırken öğrendikleri haricinde, modern bir askeri sistem kurmanın ne anlama geldiği noktasında engin bir bilgiye sahip bulunmamaktadır. Ancak yine de askerî alandaki sorunların, özellikle II. Mahmud'un saltanatı boyunca Osmanlı reformcularının fikirlerinde öncelikli olarak yer aldığı, reformlar arasında en fazla işlenecek konu hüviyetini kazandığı anlaşılabacaktır (Findley, 2014: 133-134).

Bütün bunlardan sonra denilebilir ki, Devlet-i 'Âliyye'nin yükselme devrinde, kendi uygarlıklarını Batı'dan üstün gören Osmanlılar için Batı'nın bir model şeklinde

izlenmesi bir sorun olarak mevcut değildir. İmparatorlukta gerilemenin başlaması ve gerilemenin neden yaşandığı sorusuna *kalemiye* adı verilen sivil bürokrasi tarafından önce devlet yönetimindeki bozukluğun, ardından belki yüzeyleşen bir tutumla Batı'nın askerî alandaki üstünlüğünün cevap olarak gösterilmesi, daha 18. yüzyıl başlarında Batı'nın silah gücünün ve askerî müesseselerinin imparatorluğa nasıl getirileceğini bir devlet sorunu kılmaktadır. Bu düşünceler ise 1699 Karlofça Antlaşmasını takiben, III. Ahmed zamanında ve özellikle 1720'lerden sonra Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın desteğiyle teşvik görecektir (Mardin, 1991: 12). Dolayısıyla III. Ahmed devri ıslahat girişimlerini, saltanata çıkış tarihi olan 1703'den 1718 Pasarofça Antlaşması'na kadar birinci dönem ve 1718'den 1730 Patrona Halil İsyanı'na kadar ikinci dönem şeklinde iki kısımda ele almak mümkündür. İlk dönemde ıslahatların gerçekleşmesinde mühim rolü olduğu kabul edilen şahıslardan biri, zamanın sadrazamlarından Râmi Mehmed Paşa'dır. Paşa, Karlofça müzakerelerini *reîsülküttâb* olarak yürütmüş, 1703 senesinde sadrazam olmuş ve bu görevi 7 ay ifa etmiştir. Batılılaşma sürecinde önemli bir isim olduğu ve fikirlerinde Boğdan'a voyvoda olarak gönderilen dostu Dimitri Kantemir'in etkisi olduğu savunulan Râmi Mehmed Paşa'nın Batılılaşma yolunda ciddi adımlar attığı ancak zamanın Şeyhülislâmı Feyzullah Efendi ile ters düşmesi üzerine sadrazamlıktan düştüğü bilinmektedir (İnalcık, 2016: 5-6). Öyle ki, Batı'ya kapalı son reformist Köprülüzâde Mehmed Paşa sayılabılırsa, Batı'ya dönük ilk reformcunun da Râmi Mehmed Paşa kabul edilebileceği öne sürülmektedir (Öztuna, 2008: 199). Sadarete geçtiğinde iç güvenliği ve sınırları kontrol altında tutmak amacıyla önlemler almış, Amcazâde Hüseyin Paşa döneminde alınan mâlî önlemleri tasarruflarla destekleyerek bütçe dengesini kurmuş ve Selanik ile Boğdan gibi yerlerden dokumacılıktan anlar işçiler getirilerek, sadece dört yıl faaliyet gösterebilmiş olsa da İstanbul'da büyük bir kumaş fabrikası kurdurmuştur (Ahışhalı, 2007: 450). Bu tarihten sonra yenileşme hareketleri tekrar ivme kazanabilmek için, III. Ahmed saltanatındaki ikinci dönemini, yani Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın sadrazamlığa gelişini beklemek zorunda kalacaktır.

Tahminen 1662 senesinde Nevşehir'de dünyaya gelen İbrahim Efendi, devlet bünyesinde çeşitli kademelerde görev almış III. Ahmed'in Damad Ali Paşa'dan dul kalan kızı Fatman Sultan ile evlenerek *dâmâd-ı şehriyârî* olmuştur. 1718 yılında sadaret teklifini kabul eden Damad İbrahim Paşa'nın ilk icraatı ise Avusturya ile yapılan savaşa

nihayet verecek barış görüşmelerini ele almaktır. Barış görüşmeleri sonucunda Avusturya ve Venedik devletleri ile 1718 yılında Pasarofça Antlaşması imzalanmış, mizacı gereği kaybedilen toprakları geri almak amacıyla sefer peşinde koşmayacak olan sadrazam daha çok içtimaî ve mâlî meselelerle ilgilenmiş, daha sonra Lale Devri olarak adlandırılacak bir barış dönemi başlamıştır (Aktepe, 1993: 441-442). Bugüne kadar izahını yapanlar arasında Lale Devri'ni manasız bir zevk ü sefa, lüzumsuz bir israf dönemi yahut Türk tarihinde bir Rönesans olarak niteleyenler bulunduğu gibi, kimine göre de bu devir, her şeyden evvel yeni bir yaşamak zihniyetinin ifadesi şeklinde görülmelidir (Karal, 1940: 19). Başka bir çalışmada gerek Lale Devri'nde Damad İbrahim Paşa gerekse 18. yüzyılın genelinde Osmanlı devlet adamlarının pratik uygulamalar peşinde, evvelki asırlarda olduğu gibi kendi meseleleri doğrultusunda yeni zamanlara karşılık yeni çözümler bulma düsturuyula hareket ettikleri belirtilmektedir. Bu doğrultuda Lale Devri'nin, bir dönemi nitelendirmek için değil, kendi çizgisi içinde değişmeye eğilimli bir zihniyeti ifade etmek üzere kavramsallaştırılabileceği savunulmaktadır (Emecen, 2018: 85-86). Belki 1718 sonrasında sağlanan barış dönemi kalıcı olmamış, iç huzuru bozan olaylar yaşanmış ve toplumsal refah tam olarak tesis edilememiştir. Ancak Lale Devri'nde yenileşmeye yönelik atılan adımların toplumsal ve siyasal bir evrimin kapılarını açacak şartlar ve görüşleri karşımıza çıkardığı anlaşılmaktadır (Berkes, 1962: 42).

1716-1718 Avusturya seferinin sonlarında iktidar mevkiine geçen barış taraftarı Nevşehirli İbrahim Paşa'nın padişah III. Ahmed'in Pasarofça Antlaşması ile neticelenen sulha temayüllerini takviye etmek amacıyla hazırlatmış olduğu tahmin edilen bir ıslahat takriri konu açısından dikkate değerdir. Takrir, işinin ehli olan bir Osmanlı subayı ile yetenekli ve akl-ı selim bir Hıristiyan subayının karşılıklı saygı ve dostane ilişkiler çerçevesinde harp meseleleri ve diğer bazı işlere ilişkin konuşmalarının hülasasıdır. Her ne kadar metinde adı geçen kişilerin kimler olduğu bilinmese de Mustafa Nuri Paşa'nın Netayicü'l- Vukuat isimli eserinde, takririn Osmanlı hizmetinde görevli Avrupalı bir subay tarafından yazıldığını savunduğu belirtilmektedir (Subaşı, 2018: 889-890). Bu takriri daha sonraki bölümlerde değinilecek olan Fransız subaylar arasından, Pasarofça Antlaşması'ndan evvel İstanbul'a gelen ve devrin sadrazamı Damad İbrahim Paşa'ya "Bâb-ı Âli Hizmetinde Bir Fen Kıtası Kurulması Üzerine Tasarı"yı takdim eden De Rochefort adında bir Huegenot subayın yazmış olabileceğini ileri sürenler de

bulunmaktadır (Karagöz, 1995: 179). Takrir incelendiğinde, konuşmanın III. Ahmed’e övgüler sıralandıktan sonra başladığı ve soru-cevap şeklinde devam ettiği görülmektedir. Bir yerde Hristiyan subayın “*Bundan evvel Avusturya üzerine bir taraftan Fransa ve bir taraftan Macarlı üstünlük sağlayıp aciz ve bitkin kalmışken gönülden geçene uygun olarak intikam almak yerine ne icap etmişti ki böyle fırsat elden kaçırılıp sulha rağbet olundu?*” sualine Osmanlı subayı, sorudan maksadın Karlofça Antlaşması olduğunu teyit ettikten sonra cevaben, aynı سوالın Vezir Hüseyin paşa merhuma da sorulduğunu belirterek, “*akıllı insanlar ‘Barış hükümlerin efendisidir.’ sözüne dayanarak akıbeti meçhul olan fırsatı uğuru malum olan saf hayıra tercih etmeyi münisip görmemişlerdir.*” dediği görülmektedir. Konuşmanın ilerleyen bölümlerinden birinde Hristiyan subayın “*Bizim hazine ve askerlerimizi onların hazine ve askerlerine nispeten kat kat fazla iken kâh zafer elde edemedenden dönüyor kâh hezimete uğrayarak geri dönüyoruz sebebi nedir?*” sorusuna “*Nemçe düşmanı her seferde Osmanlı’nın ateş yağdıran keskin kılıçlarının kendilerine göz açtırmadığını görerek ilk hamlede bozguna uğrayacaklarını bilip top ve tüfek kullanarak mukavemete başladılar. Önceden düşmanın bu denli nizami ve savaş araçları üretmede mahareti yok idi. Zamanla talim ve teallüm ederek askeri nizam ve devletin kuvveti tamam oldu. Umur-ı dâhiliyeye dair kitaplar derleyip işletmeler bina ettiler. Asker-i Osmanî ise ihmal ve müsamahalı sebebiyle atıl kaldılar.*” şeklinde karşılık vermektedir (Unat, 1941: 109-112). Dolayısıyla metin bir bütün içerisinde değerlendirildiğinde, dünyada harp usullerinin artık değiştiğine ve Avrupa’da harp teknolojisinin gelişerek, bu teknolojiye uygun biçimde yeni harp usullerinin benimsendiğine, Osmanlı İmparatorluğu’nun yenilgilerden kurtulabilmesini için yeni savaş teknolojilerini transfer etmesi gerektiğine, bu teknolojiyi öğretecek uzmanlara ihtiyaç duyduğuna ve tüm bunların gerçekleşebilmesi içinde barış ortamının tesis edilmesinin lüzumuna vurgu yapıldığını söylemek mümkündür (Subaşı, 2018: 899).

Bu gayretlerin ehemmiyeti, Batılı reformların ilk adımını oluşturmaktan ileri gelmekte idi. Çünkü askerî reformlar Avrupa ile iletişim kanallarının artırılmasına ve Batı’nın yöntemleri hakkında bilgi akışını çoğaltmaya yardım ediyordu. Bu kanalların ise diplomatik görevler, savaşlar, imparatorluk sınırları içerisinde yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudiler, Avrupalı gezgin ve tacirler ile Müslümanlığı seçen Avrupalı mühtediler gibi çeşitli araçlarla her zaman var olduğu bilinmektedir (Davison, 1994: 33). Osmanlı

İmparatorluğu'nun Avrupa hakkındaki bilgi kaynakları arasında İstanbul'daki yabancı cemaatlerden başka, açılan mühendishaneler ve yeni askeri ocaklarda okutulmak üzere tercüme edilen Avrupa'da yazılmış metinler, saraya girip çıkma salahiyetine sahip doktorlar ve Avrupa'ya gönderilen sefirler de yer almaktadır. 1721'de Damad İbrahim Paşa Avrupa siyasetine vakıf olabilmek maksadıyla asıl ismi Mehmed Fâizi olan Çelebi Mehmed Efendi'yi Fransa'nın başkenti Paris'e elçi olarak göndermiş; daha sonra da 1721-1722 senelerinde Viyana'ya ve 1723 yılında Moskova'ya elçiler gönderilmiştir (Erdemir, 2001: 86-88). Mehmed Çelebi'ye verilen talimatta Fransa'nın “*vesâit-i umrân ve maârifine dahi lâıykıyle kesb-i ittılâ ederek kâbil-i tatbîk olanların takrirı*” ifadesi bulunmaktadır. Bu doğrultuda sefirin, gezdiği gördüğü yerlerin bir nevi fotoğrafı mahiyetinde ve Osmanlılar için garbte açılan ilk pencere olarak nitelenecek bir sefaretnamesine rastlanmaktadır (Karal, 1940: 19). Yeniçeri ocağının yirmi sekizinci ortasına mensup bulunduğu Yirmisekiz Mehmed Çelebi diye anılan sefirin, bizzat dönemin padişahı III. Ahmed'e ve Sadrazam Damad İbrahim Paşa'ya sunduğu sefaretnamesinde daha çok el emeklerine, ülkesinden farklı gördüğü durumlara ve teknik üstünlüklere karşı hayranlık duyduğu görülmektedir. Teknik anlamda elçinin dikkatini çeken önemli örneklerden biri XIV. Louis tarafından Jacques Cassini adına yaptırılan rasathanedir. Mehmed Çelebi bu rasathane ile ilgili olarak “*Bina taştan bir kuleye benziyordu. Kule de her katında birçok odaları bulunan üç kattan meydana geliyordu. Odalarda da yıldızları gözetlemek için birçok âlet yer alıyordu. Mekanik sanayi ile havasızlığı ve havayı incelemek için, o güne kadar görmediğimiz, bir sürü garip aleti burada saymakla bitiremem*” demektedir (Uçman, 1975: 61). Yirmisekiz Mehmed Çelebi tarafından yazılan sefaretnamenin Avrupa hakkındaki gözlemlerden başka bir yararı da, Paris'e yanında götürdüğü oğlu Said Mehmed Paşa'nın öncülüğünde “Avrupa'dan ilk teknik istianemiz” sayılan ilk Türk matbaası, basımevinin İstanbul'da faaliyete geçmesidir (Karal, 1940: 19). Dolayısıyla, yabancı uzman istihdamı başlığında Davison (1994)'ün dikkat çektiği mühtedilere de değinilecek olmakla beraber, esasen dışarıdan teknik bilgi akşını sağlayacak bir uzman talebi kapsamında kabul edilemeyeceğinden ve burada konunun bütünlüğüne uygunluğundan dolayı verilebilecek örnek ilk Türk matbaasının kurucusu kabul edilen İbrahim Müteferrika'dır. Matbaanın yenileşme hareketleri açısından ehemmiyeti, Batılılaşma gayretleri açısından bir merhaleyi teşkil etmesinin yanı sıra basılan eserler ile Türk ilim

ve irfanına katkı sunmasında görülmektedir (Şen, 1995: 62). Asıl adı ve ailesi bilinmeyen İbrahim'in, hakkında uzun süre yerli ve yabancı çalışmalarda tekrarlanan sınırlı bilgiler haricinde, sadece bir Macar değil Erdel'in tarihi önemi göz önünde bulundurulduğunda aynı zamanda bir Erdel'li, Hıristiyanlık akideleri içerisinde Unitarian inancına mensup, 1690 sonu veya 1691 başında Türklüğe geçtiği, Müslümanlığı tercih etmesinde esirlik, kölelik ve zorda kalma gibi sebeplerin değil Erdel'deki Habsburg hâkimiyeti sonrası kendi dini varlıklarının kötü akıbeti hakkındaki bilgisinin etkili olduğu tespit edilebilmiştir. Müteferrikalığa ve en son Hâcegân rütbesine yükseldiği, Risale-i İslâmiye ve 1731'de basıldığı bilinen Usûlü'l-Hikem Fî Nizâmi'l-Ümem isimli iki eserin sahibi olduğu bilinmektedir (Berkes, 1962: 715-735). İbrahim Müteferrika matbaanın kurulması için yapılan girişimler kapsamında, basma kitap yöntemiyle kitap çoğaltılmasının yararları ve gerekliliği üzerine Vesiletü't-Tıbbâ adlı bir rapor hazırlamıştır. Önemli kitapların çoğaltılmasının halk ve aydınlar için yarar sağlayacağından, ucuz olması sayesinde taşra halkının da faydalanabileceğinden, Osmanlı padişahlarının kitap yayımı yoluyla da Müslümanlara hizmet etmiş olacaklarından ve matbaanın kabul edilmesi ve eserlerin basılmasının devletin onurunu artıracığından bahsedilen raporu Damad İbrahim Paşa'ya sunmuş, III. Ahmed'in fermanı ve Şeyhülislâm'ın fetvasıyla istenilen izin verilerek ilk Türk matbaası kurulmuştur (Altuntek, 1993: 194-195). Yenileşme hareketlerinde kimilerine göre yalnızca bir aşama değil, başlangıç kabul edilen Lale Devri, hayata geçirilen ıslahatlara ve barış dönemine 1730 yılında, sözde şeriatın gereğini yerine getirmek için başlatılan kanlı bir isyanla, Patrona Halil İsyanı ile son bulmaktadır. Oysa araştırmacılar, isyanın mâlî durumun bozulması, vergi yükünün artması, üst düzey devlet adamları arasındaki güç mücadeleleri ve İran savaşlarına yaşanan olumsuz gelişmeler gibi başka birtakım sebepleri olduğunu öne sürmektedir. Örneğin, İran seferi için büyük hazırlıklar yapılmasına, esnaf ve askerin sefer için ağır mâlî yükler altına girmesine rağmen ki, bunlardan biri de Patrona Halil'dir, III. Ahmed ile sadrazamın sefere gitmek istemedikleri dedikodusunun halk arasında yayılması isyanı tetikleyen gelişmelerden biri kabul edilmektedir. İsyan, sadrazam ve üç üst düzey devlet yetkilisinin azli, Şeyhülislâm hariç diğerlerinin idam edilmesiyle de nihayet bulmamış ve III. Ahmed saltanatı Şehzâde Mahmud'a bırakmak zorunda kalmıştır (Afyoncu vd., 2016: 246-265).

Lale Devri'nin bir isyan ve saltanat değişikliğiyle sonuçlanması, bu dönemde hayata geçirilen yenileşme hareketlerinin de kesintiye uğramasına sebep olmuştur. Ancak bu kesintinin kısa süreli olduğu hemen anlaşılmaktadır. Zira yeni padişah I. Mahmut, ıslahat ve yenilik fikirlerine açık olmakla beraber, ülke durumunun Batı tarzı reformlarla düzelebileceğini, kötü gidişatın ve iktisadi bozulmanın yalnızca bu şekilde önüne geçilebileceğini savunmaktadır. Bu düşünceleri uygulayabilmek için de, ülkenin tekrar huzur ve güven ortamına kavuşması, asayişin yeniden tesis edilmesi gerektiğinden, padişahın saltanatının ilk yılı memleketin büyük bölümünü ve İstanbul'u kasıp kavuran isyanları bastırmakla geçmiştir (Kurtaran, 2012: 161). Ardından, kendinden evvelki idarenin matbaa ve denizcilik reformları gibi en önemli Batılı yeniliklerini muhafaza ettiği ve çok geçmeden daha büyük ve daha acil bir sorun haline gelen askerî reformlar üzerine yeni bir hamle başlattığı görülmektedir. Yeni askerî reform hamlesinde yararlanılan ilk kaynaklar, sonraki bölümlerde ayrıca değinilecek olan Fransa ordusunun eski bir üyesi Comte de Bonneval ile daha isyandan önce İbrahim Müteferrika tarafından Damad İbrahim Paşa'ya sunulan, şimdi ise yeniden bastırılarak yeni sultana takdim edilen *Usûlü'l-Hikem Fî Nizâmi'l-Ümem* adlı eserdir (Lewis, 1993: 48). Müteferrika'nın, ıslahat hareketlerini Batı'yı örnek alarak gerçekleştirmeyi vurgulayan bu eserinde tespit ettiği askerî sorunlar ve bunlara yönelik çözüm önerilerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Çavdar ve Çelik, 2018: 591-597):

- Askeri teşkilatlanma içerisinde ordu, harp usulleri bakımından son sisteme göre tertip edilmeli, özel bir üniforma ile askerler halktan ayrılabilmeli, yalnızca askerlik mesleği ile iştigal edip her zaman savaşa hazır bulunmalıdır,
- Osmanlı askerlerinin sayısının çok olması veya en iyi silahlarla donatılmış olmaları galibiyet için yeterli olmayacağından, devlet adamları Avrupa ordularını yakından takip etmeli, Avrupalıların *Nizâm-ı Cedîd* dedikleri yeni ordunun askeri bilgilerini Osmanlı ordusunda uygulamalıdır,
- Modern iki ordunun karşılaşmasında zaferi getiren etkenlerin ölçülü ve doğru tedbirleri almak olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bir ordunun mutlaka bir savaş stratejisi geliştirmesi gerektiği unutulmamalıdır,

- Bazı Avrupalı devlet adamlarına göre, Devlet-i ‘Âliyye yeni bir ordu kurmak yerine mevcut askerlerine, Avrupa savaş ilmini ve tertibini öğretmeli, onlara ait ordu teşkilatını ve silahlarını kendi ordusuna uygulamalıdır,
- Ayrıca kara ve deniz ordularının savaşlarda bir bütünün parçaları olmaları ve birindeki başarının diğerini etkileyebilmesine binaen Osmanlı donanması, Avrupa’daki savaş gemileri örneğine uygun şekilde kendi donanmalarını düzenlemelidir.

İstanbul başta olmak üzere önemli birtakım merkezlere halk kütüphaneleri açılarak, ülkenin her tarafına gönderilen görevliler vasıtasıyla önemli kitap ve el yazmalarının toplatılması, kâğıt ihtiyacını karşılamak üzere Yalova’da ilk kâğıt fabrikasının kurulması ve teknik hizmetlerin modernleştirilmesi adına top dökümhanesi, baruthane ve tüfek fabrikası kurulması yine I. Mahmud döneminde uygulamaya konulan yenileşme hareketleri çerçevesinde değerlendirilmektedir (Yalçınkaya, 2002: 779-780).

I. Mahmud’un 1754 yılında vefatı üzerine tahta III. Osman geçmiştir. Yeni padişah babası II. Mustafa’nın 1703 yılında yaşanan *Edirne Vak’ası* ile tahttan indirilmesini müteakip Topkapı Sarayı’ndaki Şimşirlik Dairesi’ne kapatıldığından, burada en uzun süre kalan şehzade olarak dikkat çekmektedir. III. Osman’ın saltanatında diğer Avrupa devletlerine nazaran oldukça sakin bir dönemin yaşandığı görülmekte, Danimarka Krallığı ile imzalanan dostluk, *seyr-i sefâin* ve ticaret antlaşması bu ülkeyle ilk ve dönemin tek antlaşması olarak tarihe geçmektedir (Sarıcaoğlu, 2007: 456-458). Vefatı üzerine 1757 yılında hükümdarlığı III. Mustafa geçmiştir.

III. Mustafa dönemi, Avrupalı devletlerin Veraset Savaşı ve Yedi Yıl Savaşı ile uğraşıyor olmaları, Protestan Prusya’nın orta ve doğu Avrupa’da takip ettiği yayılmacı siyaset nedeniyle hem Avusturya hem de Rusya’nın meşgul olmaları ve son olarak Nadir Şah’ın ölümünden sonra İran’ın yarım asır gibi bir süre fetret devri yaşaması gibi sebeplerden dolayı barış içerisinde geçmiştir. Ancak bu defa da, dış saldırı tehdidinin bulunmamasına bağlı olarak askerî ıslahatlar başta olmak üzere hayata geçirilen yenilikler zayıflamaya ve ortadan kalkmaya başlamıştır. Bu gidişatın, III. Mustafa ile birçok görüşte hem fikir olan Koca Mehmet Ragıp Paşa’nın sadarete gelişiyle bir ölçüde

dizginlendiği; sosyal, idarî, iktisadî ve askerî alanlarda ıslahat hareketlerinde bulunulduğu savunulmaktadır (Yalçınkaya, 2002: 786-787). III. Mustafa döneminde:

- Topçu Harbiye Mektebi'nin çekirdeğini oluşturacak bir mühendishane kurulduğu,
- Yeniçerilerin baskını sonucu kapatılan Hendesehane'nin tekrar faaliyete geçirildiği,
- Modern usulde topların dökülmesi ve bir topçu sınıfının meydana getirilmesi ile başlayan ıslahat hareketlerinin yanında ilmi alandaki çalışmaları da ihmal etmeyerek Avrupa'dan getirilen tıp ve astronomiye ilişkin eserlerin tercüme edildiği,
- 17. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa orduları karşısında alınan yenilgilerden sonra kara ve topçu birliklerinde başlayan reform hareketlerinin, 1770 yılındaki *Çeşme Vak'ası*'ndan sonra bahriyenin modernleştirilmesi amacıyla da teşvik edildiği,
- Donanma işleri ve denizlerle ilgili bilgilerdeki yetersizliği gidermek için *Mühendishâne-i Bahr-i Hümayûn*'un kurulduğu,
- Donanma ile ilgili yapılan değişikliklerin kurumsallaşması amacıyla kanunlar çıkarıldığı bilinmektedir (Macun, 1996: 94-95; Karagöz, 1995: 183-184, Gençoğlu, 2015: 604).

III. Mustafa'nın vefatından sonra tahta geçen I. Abdülhamid kendisinden önce yapılan ıslahatlardan yana tavır koyan bir başka Osmanlı padişahı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni padişahın Osmanlı ıslahat hareketlerini canlandırıp yeni bir ivme kazandırdığı, artık ıslahat girişimlerinin daha geniş çaplı olarak ve daha büyük bir kadroyla yapılmaya başlandığı, yeni askerî teknik, eğitim ve silah ihtiyaçlarının giderilmesinde daha ileri gittiği belirtilmektedir (Yalçınkaya, 2002: 797-798). Nitekim saltanatının ilk senesinde Kaynarca Antlaşması'nı kabule mecbur olan I. Abdülhamid, hayatının neredeyse elli senesini de sarayda kapalı geçirmiş olmasına rağmen mevcut durumu göz önüne alarak askerî bir ıslahatın lüzumunu şiddetle takdir edebilmiştir. Kardeşi III. Mustafa devrinde başlatılan Batı usulü ıslahatın kendi döneminde daha geniş bir şekilde inkişafını arzu ettiğinden bu konuda tam bir salahiyet vermiş ancak bu yetkilere sahip kişilerden yalnızca iki kişi, yani Kara Vezir Seyyid Mehmed Paşa ile

Halil Hamid Paşa önemli işler görmeye muvaffak olabilmişlerdir (Uzunçarşılı, 2011: 473). 1770 yılında yaşanan Çeşme Vak'ası'nın tesiri ve kara ordularında karşılaşılan tepki ve iç muhalefetin bahriyede olmaması gibi nedenlerle yenileşme hareketlerinin burada çok daha başarılı ve hızlı yaşandığını gözlemlemek mümkündür. 1774 yılında (Cezayirli) Gazi Hasan Paşa'nın kaptanıderyâlığı getirilmesiyle beraber subay ve erlerin Batı tarzında, disiplinli bir biçimde yetiştirilmesine dikkat edilmiş, deniz savaşlarında yeni teknikleri öğrenmenin önemi daha fazla kavranılmıştır (Yalçınkaya, 2002: 798). Diğer taraftan kara ordusunda da yenileşme hareketleri devam etmiştir. Bu kapsamda I. Abdülhamit'in saltanatının ilk senelerinde Fransız uzmanın ülkesine geri dönmesinden birkaç ay sonra fazla masrafi mucip oluyor gerekçesi ile kapatılan Sürat Topçuları Ocağı'nın, Halil Hamid Paşa'nın sadrazamlığa gelmesinden sonra tekrar açıldığı ve bu ocağa ehemmiyet verilerek mevcudunun iki bin nefere çıkarıldığı bilinmektedir. Yine sadrazam, Sürat Topçuları Ocağı'nın nizamına dair verilen emir ve uygulanan usulleri bir araya getirerek bir nizamname kaleme aldırmıştır (Erdemir, 2001: 111). Bu sıralarda Ahmet Resmî tarafından yazılan bir eser özellikle dikkat çekmektedir. 1769 ve 1772'de aksaklıklara ve yapılması gerekenlere değindiği layihaları da bulunan devlet adamı, Sadrazam Halil Paşa'ya sunduğu 13 maddelik layihada, iâşe ve asker toplama sisteminin genel anlamda tamamen çöktüğünü dile getirmekte, ulûfe defterlerindeki yolsuzluklara, disiplinsizliklere, eğitimsizliğe ve alınması gereken önlemlere işaret etmektedir. Ele aldığı konuların sonraları III. Selim'in girişeceği büyük yenileşme hareketlerinin ana konusunu teşkil etmesinin tesadüf olmadığı öne sürülmektedir (Beydilli, 1999: 28). Klasik Osmanlı kurumlarının da yenileştirilmesinden yana olan Paşa, tımar sahiplerinin topraklarından ayrılmamaları, talim yapmaları ve savaş için çağrıldıklarında gelebilmeleri için taşraya müfettişler çıkarılmasını talep etmiş, eğitim ve disiplini kabul etmeyen yeniçerileri ordudan atmış, yeniçeri ve sipahilerin Avrupa usulü taktiklerle ve silahlarla eğitilmelerini sağlamaya çalışmıştır (Karagöz, 1995: 185).

Ocak mevcudunun azaltılarak mahlûllerin hükümete haber verilmesi, mahlûlleri bildirilenlerin yevmiyelerine zam yapılması gibi önlemler ittihaz edilmiş olsa da, Halil Hamid Paşa'nın sadrazamlığındaki ıslahat hareketlerinde dahi bir isyan hareketinden korkulduğundan yaya sınıfının ıslahına gerektiği cihetle yaklaşmadığı anlaşılmaktadır. Yaya kuvvetini oluşturan yeniçeri ocağı, seferler sırasında askere olan

gereksinim sebebiyle hariçten toplanan fertler ile doldurulmuş, *zabt u rabt* mümkün olmayan bu güruh savaşmaktan daha çok esnaflık ve çapulculuktan başka iş görmez olmuş ve eskiler adedi çok olan bu güruha uymak zorunda kalmışlardır (Uzunçarşılı, 2011: 619-621). Disiplin ve talim, ekonomik dayanakların değişmesi ve ocakların insan yapısına bağlı olarak da zayıflamış ve zamanla yeni eğitim teknikleri benimsememelerinin yanı sıra kadim yöntemlerle yapılan eğitimlere de yanaşmaz olmuşlardır. Dolayısıyla yenileşme hareketlerinin merkezde yeniçeri ocağı tarafından muhalefetle karşılaştığı ifade edilmiştir (Beydilli, 1999: 28). Çünkü reformlar sonucunda çıkarlarının zedelendiği savunulan yeniçeriler ve diğer askeri unsurların, maddi anlamda kayba uğrayan halkın temsilcileri konumundaki esnaf ve ulema ile işbirliği yapmaları neticesinde yenileşme dönemlerinin duraklatmakta; siyasetin tepesindeki zatların kendiler ıslahatçı olmalarına rağmen menfaatleri gereği ıslahatçılara muhalefet ettiklerine şahit olunmaktadır. En büyük eksiklik ise, Osmanlı ıslahatçılarının yönetimde bulundukları süre boyunca halkı yenileşme hareketlerine dâhil edememeleri olarak kabul edilmektedir (Yalçınkaya, 2002: 799).

Sonuçta, yenileşme hareketlerinin Batı ile temasın hiç kesilmemiş olduğu nazariyesine binaen 17. yüzyıldan önce de var olduğu iddia edilirken, bu yüzyıldan sonra daha köklü reformlara girişilerek yenileşmenin farklı bir hüviyet kazandığı yaygın biçimde kabul görmektedir. Belirtmek gerekir ki, yeniçeriler başta olmak üzere farklı kesimlerde yenileşme hareketlerine gelen tepkinin veya muhalefetin hangi nedenlere dayandığının bilinmesi, bu konuda yapılacak çalışmalarda değinilmesi gereken önemli bir husustur. Örneğin, Osmanlı'da askeri ıslahatlar dışında kalan ve Batı tarzı önemli bir yenileşme hareketi sayılabilecek ilk matbaanın kuruluşunda, karşılaşılan yeniçeri muhalefetinin dini nitelikli olduğu iddia edildiği, ancak bu muhalefetin din taassubu ile yorumlanamayacağı savunulmaktadır. Vuku bulan yeniçeri isyanında matbaaya karşı bir şeriat adına bir saldırı olmadığı, kapatılması yahut yakıtılması gibi bir isteğin de ileri sürülmediği tespit edilmektedir (Berkas, 1962: 53). Bu yüzyıldan başlayarak farklı kesimlerden yükselen muhalefet ile karşılaşılması bir kenara bırakılırsa yenileşme hareketlerinin ilk evresinin, sonraki dönemlerde yenileşme adına hayata geçirilecek uygulamalara ve uzman istihdamı yoluyla teknoloji transferine kaynaklık ettiği açıktır.

2.1.1. III. Selim Dönemi

Sultan III. Selim, 1761 senesinde III. Mustafa'nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1730 yılından sonra iktidara sahip olan I. Mahmud ve III. Osman'ın çocukları olmaması ve bu arada geçen kırk yıl boyunca hanedan mensubu erkek şehzade doğmaması nedeniyle Selim'in dünyaya gelişi bir hafta devam eden şenliklerle kutlanmıştır; Şehzade Selim, küçük yaşlardan itibaren devlet teşrifatındaki yerini almış, resmi işlerde törenlerde bulunmaya başlamıştır. Ekberiyet usulü sebebiyle ancak amcası I. Abdülhamid'in vefatı üzerine 1789 yılında tahta çıkabilmiştir (Beydilli, 2009: 420). Sultan III. Selim Osmanlı yenileşme hareketlerinde en önemli padişahlardan biri olarak kabul edilmektedir. Esasen III. Ahmed'den başlamak üzere kendisine gelene dek saltanata sahip olan padişahların hemen hepsi devlet bünyesinde ortaya çıkan sorunları halletmek üzere birtakım yenilikleri uygulama gayreti gösterdiğinden, 18. yüzyıl adeta bir ıslahat resm-i geçidi yüzyılı hüviyeti kazanmaktadır. Bir yandan zamanın olgunlaştırıcı etkisi, diğer yandan yenilgilerin toplumda meydana getirdiği acı ve felaketler, yapılan ıslahatlara karşı tavrın yumuşamasına ve bir ıslahat geleneğinin teşekkülüne imkân vermiştir. Dolayısıyla, III. Selim'in 1789 yılında, iki ülke ile aynı anda savaşa devam edildiği bir dönemde tahta çıkmasına rağmen atacağı adımlar ve yapacağı ıslahatlar için uygun bir zemin bulduğunu iddia etmek mümkün gözükmemektedir (Şen, 1996: 170).

III. Selim, şehzadeliği sırasında babası Sultan III. Mustafa'nın yanı sıra Avrupa'dan getirtilen askerî ve teknik uzmanların çalışmalarını izlemiş, bu bakımdan yenilik fikirleri içerisinde yetişmiştir. Devlet-i 'Âliyye ordularının aldığı ağır yenilgilere üzölmüş, babası zamanında ve hatta daha evvel girişilen sınırlı iktibasların yetersizliğine inandığından Avrupa tarzında bir ordu kurmayı ve böylece imparatorluğa eski gücünü kazandırmayı düşünerek hep bu amaca yönelik gayret göstermiştir (Turan, 2014: 457). Babasının vefatından sonra sarayın Şimşirlik yahut Kafes denilen dairesinde bir nevi esaret hayatı yaşamak mecburiyetinde kalan Şehzade Selim, yeni hükümdar I. Abdülhamid'in yaratılıştan müsamahakâr olması sebebiyle bu hayatın rahat bir şeklini tanımıştır. Zira kafes hayatının genel şartları belirli olmakla birlikte, bu hayatı yaşamak zorunda olan şehzadeler üzerindeki denetim saltanatta bulunan padişahın karakteri ile yakından alakalıdır. Padişah vesveseli ve korkak ise veliahdın nezareti tahammül

edilemez biçimde çok sıkı; aksine halim, selim ve fazla dindar ise veliahdın hayatı nispeten rahat geçmektedir. III. Selim de, yarım kalan tahsiline kafeste devam etmiş, kafes onun için bir mektep işlevi görebilmiştir (Kartal, 1942: 8-9). Rahat olmasına rağmen kafes hayatı şehzadenin dış dünya ile irtibatı önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla dışarıdaki dünya ile irtibatının kesildiği bir hayatı kabullenmek istemeyen Selim, eğitimi sürdürmenin yanı sıra dünyayı tanıma hevesini dilettiği zaman saraya girip çıkabilen kişiler aracılığıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Bu kişilerden biri Selim'in şahsi hekimi olan Venedikli Doktor Lorenzo olup, kendisinin genç şehzade için Fransızca kitaplar temin etmek, şehzadeyi dönemin İstanbul'daki Fransa büyükelçisi Choiseul-Gouffier gibi Avrupalı diplomatlarda münasebet kurmak ve Fransa kralı XVI. Louis ile mektuplaşmasını sürdürmek gibi faydaları olduğu bilinmektedir. Diğer kişi ise, şehzadenin çocukluk arkadaşı İshak Bey'dir ki, 1776 yılında Doktor Lorenzo'nun tavsiyesi üzerine Fransa'ya gönderilmiştir (Shaw, 2002: 1003). III. Selim, İshak Bey'e verdiği talimatta, kral XVI. Louis ve Fransız Dışişleri Vekili Vergennes'e mektuplarının ulaştırılmasından başka, siyasî amaç ve tasarılarının şifahen onlara anlatılmasını ve muhtemelen Fransa'nın Rusya karşısında Türkiye'yi desteklemesini umduğunu ifade etmesini istemektedir. Yine bu fırsattan istifade ile İshak Bey'in Avrupa'nın durumunu, savaş tekniğini ve bahrî tesislerini incelemesini tavsiye etmektedir (Soysal, 1999: 55). Peki, gerçekte sebep nedir? Yani Osmanlı veliahtları içerisinde başka hiç kimsenin böyle bir girişimde bulunmadığı göz önünde bulundurulduğunda teşebbüsün ehemmiyeti daha açık şekilde ortaya çıktığına göre Şehzade Selim nasıl ve niçin XVI. Louis ile böyle bir mektuplaşmayı gerekli görmüştür? Kendisi bu sebebi bir mektubunda şöyle açıklamaktadır (Kartal, 1942: 11):

“Pederimiz ölmemiş olsaydı iş bu hale gelmezdi. O behemehâl bir çare ve ilâç bulurdu. Fakat ölümü üzerine işler işte bu derece karışık ve bozuk bir hal aldı. Bu vaziyetten suçlu olanlar Moskoflu ve onunla anlaşılanlar olmuştur. Hatta dostlarımızın da işlerimize karışmak istemeleri ile vaziyetten bir dereceye kadar mesul olduklarını söylemeliyiz.

Ölümden gayri her hastalığa ilâç bulmak mümkün olduğundan bu vaziyetin haktan geleneceği aşîkârdır. Fakat bunun için bazı

dost devletlerin yardımına muhtacız. Onlardan ve bilhassa Fransa'dan henüz ümidimizi kesmemiş bulunuyoruz. Göreceğimiz yardımın mukabilini vakit ve zamanı geldiğinde iade edeceğiz.”

1787-1792 Osmanlı-Avusturya, Rusya harbi sırasında tahta geçen III. Selim bu savaşta istediği neticeyi alamamış olsa da, mevcut durum ile ilgili birçok gerçeği bu savaş sayesinde tespit edebilmiştir. Devletin gücünü görmüş, mecbur kalmadığı müddetçe herhangi bir maceraya atılmamış, 1798-1802 Mısır Sorunu sırasında İngiltere ve Rusya'yı Fransa'ya karşı kullanma, 1806 senesinde başlayan Osmanlı-Rus savaşında Fransa'yı devreye almak gibi devletlerarası denge politikaları takip ederek ülkeyi olası dış belalardan korumuştur (Şen, 1996: 112). Kısaca devletin her yönden ıslah edilmeye muhtaç olduğunu müşahade ile özellikle nizamlı asker meydana getirilmesine azmeden III Selim, yapılması gerekenlerin ittifak ile yapılabilmesini sağlamak adına ulema ve ileri gelenlerden *nizâm-ı devlete dair* birer layiha hazırlamalarını emir ve irade etmiştir. Bu noktada rütbe ve memuriyet aranmayıp kimseye suç isnat olunmayacağı, herkesin din ve devlet menfaatine kabul ettiği görüşlerini kaleme alması, yazılanların hepsi birlikte tahkik edilerek yeni kanunlar konulması ve sonrasında bu kanunlar ile amel edileceği de belirtilmektedir (Öğreten, 1989: 29). Padişahın yenileşme hareketlerinin başında, ıslahatlarla ilgili olarak devlet adamlarından rapor talep etmesinin bazı makul gerekçeleri olduğu öne sürülmektedir. Bu gerekçelerin ilki, III. Selim'in meşverete çok ehemmiyet vermesi ve bu sayede daha doğru kararlar alınabileceğine ilişkin inancıdır. Tahta yeni geçmiş ve İstanbul dışına hiç çıkmamış padişahın, türlü görevler vesilesiyle ülkeyi gezen, devletin halini iyi bilen insanların fikirlerin istifade etmek ve bu suretle ıslahat kadrosunu da seçmek istemesinin bir başka neden olabileceği kabul edilmektedir. Asıl beklenen faydanın ise, bu zor, tehlikeli yenileşme girişiminde yalnız kalmamak, sorumluluğa devletin belli başlı görevlilerinin de iştirakini sağlamak olduğu varsayılmaktadır ki, III. Selim'in bu denli tedbirli davranması, kendinden önceki ıslahat hareketlerini incelediği ve gerçekleştireceği yeniliklere karşı olası kötü ihtimalleri dikkate alarak hareket ettiğine işaret etmektedir (Özcan, 2002: 1112).

Bahse konu layihalardan evvel değinilmesi gerek ilk eser III. Selim'in henüz şehzadelığı döneminde tanıdığı, saltanata geçince önce *reîsülküttâb*, ardından Viyana'ya elçi olarak görevlendirdiği Ebubekir Ratip Efendi'nin Büyük Layiha'sıdır. Ratip Efendi, daha önce Viyana'dan yolladığı muhtasarının sonunda *"Kudretim ve vus'üm yettiği mertebe Nemçelu ve Moskovlu ve sair düvelin ahval ve keyfiyat ve zamirlerinde olan niyattan haberdar olmaya dikkat olunmağla."* sözleri ile incelemesinin sonuçlandığından ve dönüşünde bir risale takdim edeceğinden haber vermektedir. Bu layihada milli servetin yabancı memleketlere akmasını engellemek amacıyla padişah ve bütün devlet ileri gelenlerinin yerli kumaş giyinmeleri tavsiye edilmekte, Avusturya'daki *Akademiya Enjeniyor* gibi askerlik okullarının kuruluşları, çalışma tarzları vb. hakkında malumat verilmekte, Rusya, Prusya ve Fransa devletlerinin askeri teşkilat ve kuvvetleri hakkında ulaşılan bilgiler hulasa edilmekte ve yine Avusturya'nın mâliye ve içişleri teşkilatına değinilmektedir (Unat, 1968: 155-161). Bu layiha dışında, bugün biri Baron Brenteno ve diğeri Mouradgea d'Ohsson'a ait ikisi yabancı; diğeri ise Koca Yusuf Paşa, Tevkii El-Hâc Mehmed Hakkı Bey, Tatarcık Molla Abdullah Efendi, Çavuşbaşı Mehmed Raşid Efendi, Defterdar Mehmed Şerif Efendi, Reisü'l-Küttâb Abdullah Berri Efendi, Kethüda Mustafa Reşid Efendi, El-Hâc İbrahim Efendi, Rikab-ı Hümayun Kethüdası Rasih Efendi, Mevâli-i İzâmdan Salihzâde Ahmed Es'ad Efendi, Mevâli-i İzâmdan Veli Efendizâde Emin Efendi, Defter Emîni Ali Raik Efendi, Mabeyinci Mustafa İffet Efendi, Sun'î Efendi, Enveri Efendi, Firdevsi Efendi, Hayrullah Efendi, Moralı Osman Efendi, Laleli Mustafa Efendi, Aşir Efendi gibi şahıslar tarafından yazılan toplam yirmi iki layihanın varlığı bilinmektedir (Şen, 1996: 177-199). Adı geçen layihalar sunulduktan sonra hepsi padişah tarafından tek tek okunmuş, işin usulünde yürütülmesi ve kolaylık olması adına birer nüsha özet çıkarılması emredilmiştir. Buna göre layihalardan ilk olarak askerin düzenine, sonra yevmiye yani askerin ulufesi meselesine, üçüncü olarak Topçu, Humbaracı ve diğeri ocaklar tarafından yapılacak reformlara ilişkin fıkraların özeti mecmua olarak tertiplenmiştir (Cevdet Paşa, 1972: 1411). Layihalar incelendiğinde, muhafazakârlardan bir bölümünün şanlı Yeniçeri Ocağı'nın önceki haline getirilmesini, diğeri bir kısmının Fransız talim ve silahlarına göre ıslah edilmesini öne sürdüğü; diğeri tamamen yeni

ve Avrupai tarzda ordu kurulması fikrinin kabul edilmesini istediği anlaşılmaktadır. Dönemin şartlarının ise son iki tekliften birini gerektirdiği savunulmaktadır. Ancak kesin olan bir şey vardır ki, ıslahat raporları temelde ordunun ıslah edilmesi noktasında toplanmaktadır (Turan, 2014: 461). Bununla birlikte III. Selim'in daha en başında, Devlet'i 'Âliyye'nin düşman nazarında küçük düşmesinin, Osmanlı ordusunun, son yüzyılda icat edilen ve gün geçtikçe geliştirilen yeni savaş teknikleri ile askerî eğitimden habersiz kalmasından kaynaklandığına inandığı bilinmektedir. İki Rus harbinden ve Kırım gibi büyük bir İslâm memleketinin kaybedilmesini müteakip ve “*Askerî tâife ceng eylemez ve zâbitân etdirmez, cümlesi hâin...*” diyerek ordudan ümit kesmesi onu, tehlikeli ve zaruri bu işe daha fazla ciddiyet ve azimle başlamaya sevk edecektir (Öğreten, 1989: 28). Layihaları değerlendirerek bir ıslahat programını hazırlamak üzere görevlendirilen 10 kişilik komisyonun başına devrin ilim adamlarından İbrahim İsmet Bey getirilmiştir. İsmet Bey'in, ıslahat programının hazırlanması ve uygulanmasında karşılaşılabilecek problemleri öngördüğü, devletin perişan olması ve padişahın tahtını kaybetmesi ihtimalini dahi bildirdiği, ancak Sultan'ın ıslahat konusunda kararlı olduğunu ve komisyon tarafından verilecek kararların tatbikinde yardım edileceğini bildirmesi üzerine endişelerini giderdiği kaydedilmektedir. Komisyonun hazırladığı reform programında askerî olduğu gibi, idarî, mülkî, ticarî, sosyal ve siyasal alanlarda yapılacak, Yayla İmamı Risâlesi'ne göre 72 maddenin yer aldığı ifade edilmektedir (Özcan, 2002: 1114). *Nizâm-ı Cedîd* adı altında yapılmak istenen ve bu programda yer alan maddeleri birer birer sayabilmek mümkün değilse de, padişahın ıslahat uygulamalarına bakılarak bunların ortaya çıkarılabilmesi mümkündür. Örneğin, uygulanacak reformların finanse edilmesi adına, tımar sistemi ve gümrük gelirlerinde olduğu gibi eskiye çeki düzen verilmesi, kötüye kullanılmasının önlenmesi ve *Îrâd-ı Cedîd* hazinesinin kurulması gibi yeni kaynaklar oluşturma çabası görülmektedir. Bu durum ise daha sonra meydana gelen muhalefetin temel sebeplerinden birini oluşturacaktır (Beydilli, 2007: 176). Bunlar dışında;

- Avrupa ülkelerinin askerî teşkilat yapısı dikkate alınarak, Avrupalıların üniformaları, disiplinleri, taktikleri ve silahları Avrupalı komutanların gözetiminde kullanılan yani Avrupa usullerine uygun -bu dönemdeki

yenileşme hareketlerinin genel adlandırılmasına benzer şekilde-
Nizâm-ı Cedîd ordusunun kurulması (Shaw, 2002: 1008),

- Kara ordusu gibi deniz kuvvetlerine de önem verilerek dönemde hatırı sayılır bir donanma meydana getirilmesi,
- Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'un genişletilmesi, Şıkk-ı Sani ve Şıkk-ı Salis Defterdarlıkları ile Topçu, Lağımcı ve Humbaracı ocaklarına işlerlik kazandırılması, baruthanelerin ıslah edilmesi,
- Bahriye Nezâreti, Mühendishâne-i Sultani ve Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun, Tıbhane, Şıkk-ı Rabi Defterdarlığı, Bahriye Hazinesi, Zahirî Hazinesi, daimi elçilikler ve yeni kışlalar gibi müesseselerin kurulması gibi yeniliklerin III. Selim zamanında hayata geçirildikleri bilinmektedir (Şen, 1996: 260-261).

Nizâm-ı Cedîd hareketi, 1805 yılında III. Selim'in ilk Cuma selamlığında, kendileri yerine Nizâm-ı Cedîd askerlerinin yer alacağını öğrenen yeniçerilerin yapılacak töreni engellemesi üzerine ilk ciddi tepki ile karşılaşacaktır. Öte yandan, İkinci Edirne Vak'ası olarak bilinen olay yüzünden Rumeli'de Nizâm-ı Cedîd'in uygulanamaması, daha sonra Vehhabilerin haccı engelleyerek halifelik makamındaki III. Selim'in meşruiyetine darbe indirmesi ve nihayet İngiliz filosunun İstanbul'a kadar gelerek şehri tehdit etmesi dönemin bitmek üzere olduğunu gösteren işaretler sayılmaktadır. Daha önce kısmen ifade edildiği gibi, Nizâm-ı Cedîd'in finansmanı için yapılan düzenlemelerin de, başta yeniçeriler olmak üzere eski düzenden yararlanan ve Nizâm-ı Cedîd'in başarısını kendi sonları olarak gören grupların, halkın hoşnutsuzluğunu padişah aleyhtarı bir kampanyaya dönüştürmesine sebep olduğu, sonuçta Kabakçı Mustafa önderliğinde bir isyanın meydana geldiği görülmektedir (Afyoncu vd., 2016: 294-296). III. Selim'in tahtını kaybetmesi ve katledilmesi ile sonuçlanan bu isyandan sonra tahta IV. Mustafa geçecek, ancak hükümdarlığı yaklaşık bir sene süren bu padişahın saltanata geçmesi ile seyrini sürdürecektir.

2.1.2. II. Mahmud Dönemi

II. Mahmud, Sultan I. Abdülhamid'in oğlu olarak 1785 yılında dünyaya gelmiştir. 1808 yılında tahta geçen genç padişah, III. Selim tarafından öz oğlu gibi büyütülmüş, onun bütün fikirlerinin varisi olarak görülmüştür. İyi bir şair, bestekâr ve hattat olan Adlî mahlaslı Sultan, imparatorluğun en felaket dolu zamanlarında tahta geçmiştir. Türkiye tarihinde modern devrin önünü açan idareci kabul edilerek, Osmanlı padişahları arasında Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra en büyük hükümdar olarak nitelenmektedir (Öztuna, 1989: 30). Yeniçeriler tarafından çıkarılan isyanlar, merkezi idareyi zaafa uğratan zorba idareciler ve ayanların te'dîb edilmesi, Sırplar ve Yunanlar'ın düzenledikleri milliyetçi ayaklanmalar, İran ve Rusya ile yapılan savaşlar ve bilhassa Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa isyanı II. Mahmud döneminde yaşanan önemli gelişmeler arasında yer almaktadır. Devletin yeniden yapılanmasına ilişkin hayatî önem ve zorunluluk arz eden köklü ıslahat hareketlerinin sürdürülmesi ise saltanat döneminin en belirgin özelliğidir. Ne var ki, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadar geçen sürecin, menfaatini geleneksel sistemin muhafazasında gören, çoğunlukla askerî ve ilmiye ricali tarafından temsil edilen ve Anadolu-Rumeli ayanları tarafından desteklenen ıslahat muhalifi kesimlerin tahakkümü altında geçtiği görülmektedir (Beydilli, 2003: 353).

Sultan II. Mahmud'un saltanat yılları literatürde genellikle iki dönemde ele alınmaktadır. Bunlarda ilki, II. Mahmud'un uygulamayı düşündüğü yenileşme hareketlerinin hazırlık safhası olarak tasvir edilen, padişahın cülusundan 1826 senesinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına yani *Vak'a-i Hayriyye*'ye kadar devam eden 18 yıllık dönemdir. Bu tarihten 1839'da vefat edişine kadar geçen ikinci dönem ise reformlar evresini teşkil etmektedir (Özcan, 1995: 13-14). II. Mahmud tahta çıktıktan sonra, sadaret mührünü hayat ve saltanatını borçlu olduğu kabul edilen Alemdar Mustafa Paşa'ya vermiştir. *Rusçuk Yaranı* diye bilinen ve Osmanlı'daki en önemli yenileşme hareketlerinden Nizâm-ı Cedîd'in tekrar kurulmasına taraftar olanlar arasında önemli bir yeri bulunan Rusçuk Âyanı Mustafa Paşa'nın okuma-yazma bilmediği söylenmekte; imparatorlukta 18. yüzyılda ortaya çıkan Rumelili taşra feodallerinin tipik bir örneği olarak tasvir edilmektedir. Bununla birlikte Batı dünyasının gücünü ve temel reformların gerekliliğini kavradığı da ifade edilmektedir (Ortaylı, 2012: 39-40).

Alemдар, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1806 yılında yeniden Rusya ile savaşı girdiğini de göz önünde bulundurarak, ihtilâlden sonra imparatorluk içinde birlik tesis etmek, merkezin otoritesini iade etmek ve yeni bir ordu kurmak zarureti binaen bütün valileri ve ileri gelen âyanları *meşveret-i âmmeye* çağırıştır. Bu toplantı sonucunda, başlangıç kısmında “*merkezde devlet büyükleri ile taşrada memâlik hânedanları arasında fırkat ve mücadele nedeniyle devletin yıkılma aşamasına geldiği*” itiraf edilen ve “*bu senetle devletin kalkınması için lazım olan şartların tespit edildiği*” belirtilen; yedi şart ve bir zeylden mürekkep *Sened-i İttifak* vesikası doğmuştur. Ancak senedin 1808 yılında Alemдар Mustafa Paşa'nın ve devlet merkezinde âyan hâkimiyetinin ortadan kaldırılması sonucunda hükümsüz bir vesika haline geldiği ve unutulduğu görülmektedir (İnalçık, 2009: 344-348). Devam eden süreçte Rusya ile yapılan savaş 1812 senesinde Bükreş Antlaşması'nın imzalanması ile sona erdirilmiştir. Anadolu ve Rumeli'de asi paşaların, mahalli sülalelerin ve eşrafın hakkından gelinmesi, tedip edilmesi ve tüm eyaletlerin İstanbul'daki idarenin kontrolü altına alınması büyük ölçüde başarılmıştır (Lewis, 1993: 79). Dolayısıyla II. Mahmud'un, köklü reformlar yapılması da 1826 yılındaki yenileşme hareketlerinin başlamasına kadar devam eden hazırlık sürecinde boş durmadığını söylemek mümkündür. Döneminin siyasi olayları, içeride ve dışarıda yaşanan birtakım gaileler, bunalımlar ve savaşlar vb. bir yana bırakılırsa, ıslahat hareketlerinde yeni padişahın III. Selim'in aksine büyük kararlık ve inat gösterdiği belirtilmektedir. Kapıkulu Ocakları'nın ve kaldırılmasında kararlı olduğu Yeniçeri Ocağı'nın kumandanlıklarını genellikle güvendiği adamlarına tevcih ederek ulema-yeniçeri işbirliğini önlemeye çalıştığı, merkezi idareyi güçlendirecek birtakım adımlar attığı ve yeniçeri zorbalıklarından bıkan İstanbul halkı ve esnafının nefretini, takip ettiği siyasette yararlanılması icap eden bir unsur sayarak hareket ettiği bilinmektedir (Özcan, 1995: 14). Kendinden önceki padişahların çabaları sayesinde belirli bir yenileşme evresini tamamlamış topçu ve arabacı ocaklarına yakınlık göstererek onların sorunlarıyla yakından ilgilenmiş; bu ocaklara mensup askerlerin maaşlarına zam yapmış, araç-gereçlerini yenilemiş ve onları daha yeni kışlalara yerleştirmiştir. Üçüncü olarak, devletin dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı korunabilmesi adına mevcut ordusunu da güçlendirmeye çalışmış, yeniçerilerin talimlerini aksatmaması, Ocak'ta terfi ve tayinlerin liyakat usulüne göre yapılmasına özen gösterilmesi için fermanlar çıkarmıştır (Yaramış, 2002: 16-17). Bu arada 1821

yılında Yunan isyanı vuku bulmuş, yeniçerilerin isyanı bastırmakta yetersiz kalmaları karşısında dönemin Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki askeri birliklerden destek alınmıştır. Aslında III. Selim'in tahttan indirildikten sonra, evladı gibi sevip yetiştirdiği kendisine, devletin bekasının bu noktada düğümlendiğini telkin etmesi II. Mahmud'u yeni bir ordu kurma konusunda düşündürmektedir. Ancak Yunan isyanı ile başa çıkamayan bir askerin, her an yeniden meydana gelmesi muhtemel bir Rus harbinde ne yapabileceği, artık sadece padişahı değil bütün devlet ricalini ve bizzat Yeniçeri komutanlarını düşündürür olmuştur. (Öztuna, 1989: 68). Mevcut durumda padişah, ya kendisini ya da artık bir güruhtan başka bir anlam ifade etmeyen yeniçerileri tarihten ebediyen silecek son karşılaşma için gizlice hazırlıklarını sürdürmüştür. Bu hazırlıklar içerisinde gözle görünür önemli bir adım Yeniçeri Ocağı'ndaki her 51 ortadan 150 kişi alınması ile Eşkinici adı verilen bir askeri birliğin kurulması olmuştur. Bu adımın ise II. Mahmud'un yeniçerileri ortadan kaldırmak için hazırladığı planın bir parçası olduğu öne sürülmektedir. Zira Sultan'ın eşkincilerin Avrupa tarzında üniformalar ile talim yapmaya başlayacaklarını ilan etmesinin, çok kısa sürede yeniçerileri isyana teşvik ettiği ve isyanın bastırılması için de önceden planlanan sistematik bir yolun takip edildiği belirtilmektedir (Afyoncu vd., 2016: 307-308). Osmanlı tarihindeki son yeniçeri isyanı sayılan 1826 yılındaki bu vaka, İstanbul halkı ve esnafının desteği ile kontrol altına alınmış, yeniçeriler tüm izleri ile birlikte tarih sahnesinden silinmiştir. Vaka-i Hayriye olarak adlandırılışından anlaşılacağı üzere, başarısız askeri sonuçlar ve sosyal yaşamda sebep olduğu huzursuzluklar nedeniyle yeniçeri ocağının ilgası toplum nezdinde memnuniyetle karşılanmıştır.

Kendisinden önceki padişahların yenileşme hareketlerine nispetle daha radikal uygulamalar içeren bu dönemde II. Mahmud'un, yenileşmenin samimi bir taraftarı olduğu anlaşılmaktadır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile başlayan reform sürecinin, yine askerî saha başta olmak üzere diğer alanlarda sürdürülmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu yenileşme hareketlerinden bazıları;

- Askerî alanda, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye isimli yeni bir ordunun kurulmasının yanı sıra, Batı ordularına benzemesi için Prusya'dan zabitlerin

davet edilmesi ve bu tarihten itibaren Türk ordusunda Fransız yerine Alman talim ve terbiyesinin geçerli olması,

- Devlet teşkilâtlanmasında, sarayın bazı teşrifat kurallarını terk ederek vükelâ ile ulemanın huzurunda toplanmalarına izin vermesi, yarı Avrupai bir kıyafetle kendisinin de sokağa çıkması, resmini devlet kurumlarına astırması, sadrazamlığın *Başvekâlete*, Darphâne-i Âmire ve Hazîne-i Mansûre'nin *Umûr-ı Mâliye Nezâreti*'ne dönüştürülmesi, *Ahkâm-ı Adliye*, *Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî* ve *Umûr-ı Nâfia* encümenlerinin kurulması, memurların hariciye ve dâhiliye olarak iki gruba ayrılması,
- Toplumsal alanda, Anadolu ve Rumeli'nin tüm kaza ve vilayetlerinde nüfus tahriri yaptırılması, memleket dâhilinde seyahat edildiğinde kullanılacak bir nevi iç pasaport özelliğine sahip *mürur tezkiresi* ve yurtdışına gidiş-gelişlerde kullanılacak pasaport uygulamasının hayata geçirilmesi, posta teşkilatının kurulmaya başlanması,
- Kültürel alanda, ilköğretimin mecbur kılınması, *Mekteb-i Harbiye-i Şahâne* ile *Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne*'nin kurulması, eğitim amacıyla Batı memleketlerine öğrenci gönderilmesi, Osmanlılar hakkında yazılan yabancı eserlerin Türkçe'ye tercüme edilmesi, ilk resmi gazete sayılan *Takvîm-i Vekâyi*'nin çıkarılması,
- İktisadî ve sınaî alanda, Avrupa'dan getirilen kumaşların sınırlandırılarak bazı Avrupa kumaşlarından elbise yapılmasının yasaklanması, ordu için elbiselik kumaş üretecek fabrikaların tesisi, Müslüman tüccarların Avrupa ile ticaretini teşvik edecek birtakım kararların alınması,
- Sağlık alanında, karantina usulünün getirilmesi, kolera ve veba gibi hastalıklar hakkında broşürler basılarak halka ve askere dağıtılması, askerî ve mülkî hastanelerin kurulması şeklinde sıralanabilmektedir (Kartal, 1940: 28-29).

Yenileşme hareketlerindeki bütün samimiyetine rağmen II. Mahmud sergilediği çabaların çoğunda başarısız görülmektedir. Genellikle yüzeysel ve dış görünüşle sınırlı kalan konularda padişahın Batı'yı taklit ettiği öne sürülmektedir. Bununla birlikte, II. Mahmud'un hükümdarlığının, uygulanan reformlar ve Batılılaşma seyri açısından ihtiva ettiği gerçek anlamın, reform alanında 1839 senesine kadar fiilen gerçekleştirilen

başarılarından daha çok, gelecekteki olasılıklara kapı açan ilk adımlar olmasında aranması gerektiği söylenebilir (Davison, 1997: 38-41). Nitekim Sultan II. Mahmud 1839'da vefat ettikten kısa süre sonra Mustafa Reşid Paşa'nın görevli bulunduğu İngiltere'den dönerek, kendisinin kaleme aldığı Tanzimat'ı ilan etmesi, bu padişah tarafından hayata geçirilen reformların önemiyetini açıklamakta kâfi görülmelidir. Benzer bir ifadeyle, Tanzimat'ın ilanı ile başlayan fermanlar dönemi Osmanlı yenileşme hareketlerinde oldukça önemli bir başka merhaleyi ifade etmektedir. Fakat bu aşama varlığını, hem kendinden önceki girişimlerden daha radikal uygulamaların hayata geçirildiği bir evre hem de kendinden sonra girilen reformların düşünsel kaynağı olan II. Mahmud dönemi yenileşme hareketlerine borçlu bulunmaktadır.

2.1.3. Tanzimat ve Islahat Fermanları Dönemi

Sultan Abdülmecid, 1823 yılında dünyaya gelmiş, devrinin icaplarına uygun olarak, Avrupalı bir prens gibi yetiştirilmiş ve babası II. Mahmud'un vefatı üzerine 17 yaşında tahta çıkmıştır. Devlet idaresindeki tecrübesizliğinin, o dönemde devletin içinde bulunduğu sorunları halletmesini güçleştirdiğini, dolayısıyla bu konudaki zaaf ve aczini bilen yeni padişah devlet büyüklerine, nasihatlerini dinleyeceğine ve onlara itimat edeceğine dair söz vermiş; yabancı elçilere ise II. Mahmud döneminde uygulanan ıslahatlara devam edileceğini bildirmiştir (Küçük, 1988: 259). Dolayısıyla yenileşmede başvuru kaynağı ve yeniliklerin uygulanma derecesi açısından kendinden önceki devirler ile temel bazı farkları barındırmakla beraber Sultan Abdülmecid devrini, Osmanlı yenileşme hareketlerinde bir devamlılık olarak görmek mümkündür. Bu dönem yenileşme hareketlerinin çerçevesini ise, Mustafa Reşid Paşa öncülüğünde 1839 senesinde ilan edilen *Gülhane Hatt-ı Hümayunu* ile başlayan Tanzimat Dönemi'nin oluşturduğu bilinmektedir.

Mustafa Reşid Paşa, kendisi henüz 10 yaşında iken hayatı kaybeden bir vakıf memurunun oğlu olarak dünyaya gelmiş, medrese tahsili görmüş, evliliği münasebetiyle akrabası bulunduğu Ispartalı Seyyid Ali Paşa tarafından himaye edilerek onun yardımı ile genç yaşta devlet memurluğuna başlamıştır. Devlet kademesinde yaptığı görevler ile ilgili olarak, 1832'de *amedî* olarak, dışişleriyle görevli memur Reis Efendi'nin başkâtipliğini yerine getirdiği, 1834 yılında Paris'e büyükelçi olarak atandığı, diplomatik ve resmi görevlerinden sonra Dışişleri Bakanı olduğu, 1839'da II. Mahmud

vefat ettiğinde ise Londra’da yine özel bir görev (büyükkelçilik) yürütmekte bulunduğu aktarılmaktadır (Lewis, 1993: 106). Mustafa Reşid Paşa’nın, 1837-1838 yılları arasında kendi kafasında reform planlarını olgunlaştırdığı, Tanzimat fikrini uygulamaya dökebilecek için II. Mahmud’un İngilizlere karşı duyduğu kuşkuyu gidermeye çalıştığı öne sürülmektedir. Bu doğrultuda mal gaspını ve rüşveti yasaklayan, eyaletlerde idarî ve malî reformların öncülü sayılabilecek şekilde Çanakkale ve Bursa’da nüfus tahriri yapılmasını emreden fermanlar çıkarılmasını sağlaması Tanzimat’ın ilk adımları olarak kabul edilmektedir. Yine aynı amaçla, ekonomik kalkınma için planlar hazırlayacak, tarım, sanayi ve ticaret konusunda uzmanlardan müteşekkil bir komite kurdurduğu, farklı inançlardaki tebaa arasında eşitliğe uygun davranılması noktasında padişahı teşvik ettiği belirtilmektedir (Ata, 2014: 161).

Gülhane Hattı’nın ilanı ile Tanzimat devri reformlarının icrasında Sultan Abdülmecid’in müessir olduğu Mustafa Reşid Paşa’nın “*Bununla beraber bu maslahat-ı hayriyyeyi kuvveden fi’le getiren ancak pâdişâhımın mekârim-i ahlâkı ve sıfat-ı memduhe ve fetanet-i fitriyyesi olub...*” sözlerine dayandırılmakta; padişahın Avrupa zihniyetine yabancı olmamasının, Tanzimat’ın ilanında etkili amillerden birini teşkil ettiği savunulmaktadır. Yine genç hükümdarın, Mustafa Reşid Paşa’ya çok mültefit davrandığı, düşüncelerine değer verdiği; Paşa’nın uzun süre Avrupa’da bulunması ve siyasi duruma herkesten fazla vakıf bulunması nüfuzunu ve kıymetini artırırken, ikna edici sözleri ve isabetli görüşlerinin etkisi altında kalan Abdülmecid’in de Tanzimat fikirlerini uygun bulduğu ifade edilmektedir (Kaynar, 2010: 165-167).

Tanzimat, temel kurumları bozulmuş haldeki Osmanlı İmparatorluğu’nun, tümüyle yeni bir medeniyet ile yükselen ve saldırıya geçmekte olan Avrupa’nın ezici üstünlüğü karşısında bir yeniden teşkilatlanma teşebbüsünün kat’i aşaması şeklinde tanımlanmakta, genel tarihi akış içerisindeki geniş anlamının da bu olduğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, Tanzimat dönemine daha yakından bakıldığında başka yönlerinde olduğu görülmekte, her şeyden evvel bu dönemin bir Batılılaşma hareketi olduğu dikkat çekmektedir (İnalçık, 2016: 13-14). Tanzimat hareketinin bir devrimin atmosferini ve dünya görüşünü taşımadığı söylenmektedir. Önderlerinin kendi girişimlerinin maksadını ve usulünü değerlendirdiği üzere Tanzimat hareketi, yasanın egemenliğini tesis etme ve idareyi yeniden düzenleme olarak görülmüş ve anlaşılmıştır.

Bu bakımdan günümüzde, Tanzimat devrini bir tür yasama faaliyeti olarak yorumlayan araştırmacılar da bulunmaktadır (Ortaylı, 2012: 262). Tanzimat Fermanı'nın bir bakıma anayasal nitelikte ortaya çıktığı kadar bir tür İnsan Hakları Demeci sayılabileceği savunulmaktadır. Ancak Tanzimat Fermanı'nın bir Amerikan veya Fransız Haklar Beyannamesi de sayılamayacağı, çünkü her şeyden evvel Tanzimat Fermanı'nın bir halk hareketi neticesinde ortaya çıkan bir istekten değil, devlet iktidarı kullanan üstün otoriteden geldiği ifade edilmektedir. Tanzimat'ın yukarıdan gelen bir hareket oluşu ise, zayıf taraflarından biri ve bu hareketin halk tarafından kolaylıkla benimsenmemesinin bir nedeni görülmektedir (Armaoğlu, 1997: 222). Tanzimat'ı bir ıslahat hareketi ya da Batılılaşma başlangıcı olarak tarif etmenin illet değil araz üzerinde durulması, daha tam teşhis konulmamış bir sorun hakkında rastgele ve genel bir tedavi yönteminin tavsiye edilmesi anlamına geldiği ileri sürülmektedir. Fakat böyle bir durum Tanzimat hareketinin, diğer ıslahat girişimlerine nispetle farkını ve ayırt edici özelliğini belirtmeye kifayet etmemektedir. Tanzimat'ın mümeyyiz vasfını ortaya çıkarmak için, bu hareketi meydana getiren istisnai koşullar üzerinde durmak gerekir. Çünkü bunlar söz konusu hareketin, birbiri ile farklı istikametler izleyen muhtelif, karışık tesir ve cereyanların sarsmakta olduğu bir devlet yapısına sağlamlık ve dayanıklılık kazandırma, siyasi birliğin istinat ettiği destekleri yenileme ve kuvvetlendirme zaruretinden hâsıl olduğunu göstermektedir (Abadan, 2006: 39). Tanzimat ile bu dönemden evvelki yeni düzen hareketleri karşılaştırıldığında, daha önce kısmen ifade edilen birtakım köklü farkların tebarüz ettiği açıktır. Bu farklar şu şekilde sıralanmaktadır;

- Tanzimat'a gelinceye kadar yapılan yenileşme hareketlerinde Batı tesirleri düzensiz ve teker teker girmiş, bu tesirlerle devlet kurumlarının bazı kısımlarında ıslahatlar yapılmıştır.
- Daha evvel devleti güçlendirmeye çalışanlar mensubu bulundukları Doğu'nun düşünce sisteminden ayrılmayarak Batı'dan alınacak bazı örnekler ile devlete çeki düzen verileceğini yani, Batı'nın fikir de değil teknikte üstün olduğu düşünmüştür. Tanzimat Batı düşünce sisteminin bütünü ile temasa geçerek askerî ve teknik alanda olduğu kadar, haklar, eğitim, edebiyat ve sanat alanlarında da Avrupa'nın faikîyetini kabul etmiştir.
- Tanzimat'tan önce yenileşme hareketleri sadece imparatorluğun iç siyaseti ile ilgili kalmışken, Tanzimat adamları, devletin harici siyasette kendi

kendine yeterli olamayacağını anladıklarından, imparatorluğun varlığını koruyabilmek adına Fransa ve İngiltere gibi yabancı devletlerin dostluğunu aramışlardır.

- Önceki yenileşme hareketlerinde yabancı devletlerin herhangi bir müdahalesi görülmemiştir. Tanzimat Dönemi yenileşme hareketlerinde ise, özellikle bu dönemde yaşanan siyasi olaylar incelendiğinde göze çarpan, yabancı devletlerin kendi menfaatlerine uygun bir düzen kurulması amacını taşıyan devamlı müdahaleleri olmuştur (Karal, 1999: 34-38).

Mustafa Reşid Paşa, padişahı ikna ettikten sonra uygun fırsatı kaçırmamak için, Tanzîmat-ı Hayriyye'nin bir engeli uğramadan acele bir şekilde müsvedde yapılmasını ve ilan edilmesini, halkın zihnine çarpmak amacıyla da sade tabirler ve basit nazariyeler kullanılmasını uygun görmüştür. Bu doğrultuda Gülhane Hattı 3 Kasım 1939 Pazar günü Mustafa Reşid Paşa'nın "*Cümleye ma'lum olduğu üzere Devlet-i Aliyyemizin bidayet-i zuhûrundan beri ahkâm-ı celîle-i Kur'aniyye ve kavanîn-i şer'iyyeye kemâliyle riayet olunduğundan saltanat-ı seniyyemizin kuvvet u meknet ve bi'l cümle tebaasının refah ve ma'muriyyeti rütbe-i gayete vasıl olmuş iken yüz elli sene vardır ki gavail-i müteakibe ve esbab-ı mütenevviaya mebni ne şer'-i şerife ve ne kavanin-i münifeye inkıyad ve imtisal olunmamak hasebile evvelki kuvvet ve ma'muriyyet bi'l-akis za'f ve fakre mübeddel olmuş ...*" sözleri ile ilân edilmiştir (Kaynar, 2010: 174-176). Sonraki günlerde önce padişah sonra diğer ileri gelenlerin ve nihayet İstanbul dışındaki idari birimlerde bulunan *devletlû*ların ferman hükümlerine sadık kalacaklarına dair yemin etmeleri ile Tanzimat Dönemi başlamış bulunmaktadır.

Tanzimat Dönemi'ndeki Osmanlı yenileşme hareketlerini değerlendirebilmek için, ilan edilen fermanda yer alan ve yenileşme hareketlerine bir nevi istikamet sağlayan hükümleri incelemek gerekmektedir. İlan edilen ferman ihtiva ettiği düşünceler bakımından beş bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan bu yana Kuran'ın hükümlerine ve şer'i kanunlara saygı gösterildiğinden, devletin güçlü ve müreffeh bir hale geldiği; ikinci bölümde ise, yüz elli yıldan beri ne şer'i ne faydalı diğer kanunlara uyulduğu, bu sebeple de devletin güçsüz ve fakir düştüğü belirtilmektedir. Üçüncü bölümde Allah'ın inayeti ve Peygamber'in yardımıyla, devletin iyi bir şekilde idaresini temin etmek maksadıyla bazı

yeni kanunların konulması gerektiğine değinilmektedir. Yeni kanunların dayanacağı ilkeler dördüncü bölümde; Müslüman ve Hristiyan bütün tebaanın can, mal, ırz ve namus güvenliğinin sağlanması, verginin düzenli bir usule uygun şekilde ayarlanması ve toplanması ve askerliğin muntazam bir hale getirilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Beşinci bölümde ise, bu kanunların yapılabilmesi ve uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan tedbirler yer almaktadır (Armaoğlu, 1997: 220).

Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun okunması ile başladığı kabul edilen Tanzimat Dönemi'nde yenileşme hareketlerinin, askerî alan ile sınırlı kalmayıp hatta diğer alanlarda askeriye'den daha fazla uygulama imkânı bulduğu anlaşılmaktadır. Örneğin ticaret ile ilgili olarak, Avrupa tüccarları ile Osmanlı tebaası arasındaki ihtilafları çözmek üzere mevcut ticaret heyetleri 1840 senesinde *Ticaret Meclisi* adı altında resmîleştirilmiş, 1847'de karma mahkemeler haline gelmişlerdir. 1850 yılına gelindiğinde bu mahkemeler için 1807 Fransız Ticaret Kanunu'ndan iktibasla bir ticaret kanunu yapılmıştır. Yine 1840 yılında daha çok idarî ve adlî görevliler için mevcut bulunan kanunun yerine geçmek üzere bir ceza kanunu tertip edilmesi işine girilmiş, eksiklikleri 1851'de hazırlanan bir başka ceza kanunu ile giderilmeye çalışsa da tam anlamıyla etkin olunamadığı görülmüştür. *Meclis-i Âlî-yi Tanzimat* kurularak, reform kanunlarının hazırlanması görevi bu müesseseye verilmiştir (Berkes, 2003: 219-222). Bunlar dışında;

- İdari teşkilat alanında yapılan ıslahatlar, valilerin yetki ve nüfuzlarını azaltma amacı taşıdığından, valilere sadece güvenlik işleri bırakılmış, mâlî işler *muhasıl-i emvâl* namıyla tayin edilen amirlere verilmiş, yönetimin her kademesinde halkın iştirak ettiği idare meclisleri oluşturulmuştur.
- Mali işlerden sorumlu muhasılın yanına merkez tarafından bir *mal kâtibi*, bir *emlak ve nukûd kâtibi* verilmiştir.
- Her çeşit gelirin doğrudan merkezi hazineye toplanması ve her çeşit giderin merkezden ödenmesi esasına uygun olarak öncelikle iltizam usulü *âşardan* ve her türlü *mukâta*'adan kaldırılmıştır.
- İltizam usulü kaldırıldıktan sonra taşradaki voyvoda ve mültezimlerin vazifeleri sona ermiş, görevlilerin çeşitli adlar altında halktan kendileri adına aldıkları resim ve aidatlar lağvedilmiştir.

- Bazı yörelerin ileri gelenleri tarafından uygulanmaya çalışılan angarya ve köleleştirmenin kesin olarak yasaklandığı, ferman hükümlerine aksi yönde davrananın ceza kanunu uyarınca tecziye edileceği bildirilmiştir (İnalcık, 2009: 363-368).

Pek çok alanda yenileşme hareketleri tespit edilmekle beraber, eğitim ile ilgili herhangi düzenlemenin bulunmadığı kaydedilmektedir. Eksikliği gidermek adına harekete geçen ise Sultan Abdülmecid olduğu görülmektedir. Padişah 1845 senesinde *Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye*'de okuttuğu hatt-ı hümayun ile konu hakkındaki üzüntüsünü belirtmiş, bilim ve tekniğin gelişmesi, yeni mekteplerin açılması, memleketin imarı için gereken önlemlerin alınmasını, fakir ve kimsesizler için İstanbul'da bir de hastanenin kurulmasını emretmiştir. Bunun üzerine eğitim konularıyla ilgilenmek üzere 1846'da *Meclis-i Maarif-i Umûmiye* teşkilatı kurularak merkezi eğitim teşkilatının temelleri atılmıştır (Ürekli, 2002: 391-392). Cevdet Paşa'nın önderliğinde 1848 senesinde *Dârü'l-Muallimîn* (Öğretmen Okulu) kurulmuş, evvelden devralınan Mühendishâne, Tıbbiye ve Harbiye gibi okullar gelişmeye devam ederken, 1846-1847 yıllarında Mühendishâne tekrar genişletilmiştir. 1851'de eğitim alanında mevcut ikiliğe karşı, tüm maarif yahut irfan alanını bütünleştirmek üzere *Encümen-i Dâniş* kurulmuştur (Berkes, 2003: 230-). Tanzimat dönemi yenileşme hareketlerinde yapılan çalışma açısından önemli bir farklılık ve belki noksan teknoloji transferinin ihmal edilmiş olması ya da en azından önceki dönemler kadar etkin bir gündem yaratmamasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun teknik açığının en fazla hissedildiği askerî alanda Batı halen üstün görülmesine rağmen, ıktibas edilecek üstünlüklere yönelik ilginin daha ziyade hukuk, ekonomi, kültür, edebiyat ve sanat gibi alanlara kaymasının bu hususta etkili olduğu tahmin edilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yenileşme hareketlerine yönelik kuvvetli tepkiler doğması neredeyse bir kural olarak görülmektedir. Zira Tanzimat'tan evvel uygulanmak istenen yeni düzen hareketleri nedeniyle isyanların, ihtilâllerin meydana geldiği, hükümet ve hatta saltanat değişiklikleri yaşandığı bilinmektedir. Tanzimat Dönemi uygulamalarının da, daha önceki yenilik hareketlerinin tekrarı olmaması ve yeni prensipler getirmesine bağlı olarak genel bir ilgi uyandırdığı öne sürülmektedir. Nitekim İmparatorluk halkının tamamının ve dahi dış devletlerin, Tanzimat ile yerleşen ilkeler

karşısında lehte veya aleyhte bir tavır takınmak lüzumu hissettikleri gözlemlenmektedir (Karal, 1999: 25). Mesela mültezimler, voyvoda ve sarraflar ve bunlara tabi diğer birçokları aniden kazanç ve sömürü kapılarının kapandığına şahit olmakta, aralarında bazı ayan ve ağalar da bulunmaktadır. Bazı ağaların servete dayalı vergilendirme ilkesi gereği ödeyecekleri vergi miktarlarının artması ya da diğer düzenlemeler sonucunda, önceden yerleşmiş birtakım suiistimallerle sızdırdıkları menfaatlere son verilmesi durumuyla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Aynı minvalde, Hristiyan vakıfların vergiye tabi kılınması ve bu amaçla varidatlarının sınırlandırılması, halk üzerinde büyük tesiri olan ruhban sınıfını ıslahat aleyhine çevirdiği tespit edilebilmektedir. Dolayısıyla ülke içerisinden, burada sayılan ve benzer diğer zümrelerin Reşid Paşa ve ıslahatlara karşı her vasıtaya başvurarak mücadele ettikleri söylenmektedir (İnalcık, 2009: 369-373). Osmanlı İmparatorluğu'ndaki liberal nitelikli Tanzimat hareketi dışarıda ise, özellikle liberalizm karşıtı Rusya ve Avusturya devletleri tarafından hoş karşılanmamaktadır. Dönemin Avusturya Başbakanı Klemens von Metternich'in İstanbul'daki elçisine Osmanlı İmparatorluğu'nun çökme halinde olduğunu, bu çöküşe sebep olan amillerin başında temellerin Sultan Selim (II. Selim) döneminde atılan ve halen desteklenen *Avrupavari reformun* geldiğini yazdığı; *Bâb-ı Âli*'ye “*idare sisteminizi ıslah edin fakat size gitmeyen reformları koymak için bu idare sisteminizi yıkmayın*” şeklinde tavsiyede bulunduğu kaydedilmektedir. Rusya'nın hoşnut olmamakla beraber, fermandaki prensiplerin Ortodoks tebaaya iyi tatbik edilmediğinden şikâyetle Devlet-i'Âliyye'ye akıl vermeye kalkması şeklindeki bu durumu, imparatorluğun iç işlerine karışmak için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Akdeniz'e inme emelleri taşıyan bir Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'nın ise güçlü bir Osmanlı İmparatorluğu adına Tanzimat Dönemi yenileşme hareketlerini memnuniyetle karşıladığı, ancak her iki devletin de Tanzimat'ı yine imparatorluğun dâhili meselelerinde bir araç olarak kullanmaktan geri durmadığı anlaşılmaktadır (Armaoğlu, 1997: 225-226). Sergilenen tüm çabalara rağmen Tanzimat Dönemi yenileşme hareketlerinin, Osmanlı Devleti'nin bu denli ağır bir programı başarılı bir şekilde uygulayacak yeterli bir uzman kadrosuna sahip olmaması, sindirilmiş oldukları halde halen reformların aleyhinde ve güçlü durumda bulunan zümrelerin varlığı, iktisadi yapının hem imparatorluk mensubu halklarda görülen milliyetçilik akımları hem de

Avrupa’da gelişen ulusal ekonomilerin istilasına uğraması gibi çeşitli birçok nedene bağlı olarak başarısızlığa uğradığı ifade edilmektedir (Berkes, 2003: 244-246).

Yenileşme hareketlerine devam edileceği yönündeki kararlılık, 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı’yla pekiştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında meydana gelen Kırım Savaşı’nı nihayete erdirecek Paris Antlaşması görüşmelerinin devam ettiği sırada fermanın ilan edilmesiyle bir bakıma, yabancı devletlerin antlaşma sonunda imparatorluğun içişlerine karışma bahanelerinin önü geçmek de amaçlanmıştır. Ancak olayların seyri bu amacı gerçekleştirme fırsatını Osmanlı İmparatorluğu’na vermemiştir. Nitekim Kırım Harbi’nin sonlarına doğru *düvel-i muazzama* yetkilileri Paris’te barış görüşmeleri için bir araya gelirken, İngiltere’nin gayretleri ile İstanbul’da bir ıslahat komisyonu kurulmuştur. Komisyonda Sadrazam, Hariciye Nazırı ve diğer bürokratlardan başka, İngiltere, Fransa, Avusturya gibi müttefik devletlerin elçileri de bulunmuş; İngiltere büyükelçisi ile Fransız büyükelçisi Thouvenel ve Avusturya büyükelçisi Prokesch büyük gayret göstermiştir. Komisyonun tertip ediliş biçimi, amaçları daha evvel Rusya’nın Hristiyan tebaayı öne sürerek temin ettiği hak ve ayrıcalıkları aynı yolla elde etmek olan yabancı devletlerin fermandaki etkilerini göstermekte, fakat henüz aralarında bunun nasıl mümkün olacağına ilişkin bir görüş birliği de bulunmamaktadır (Yeniçeri, 2002: 1451-1452). Yabancı devlet temsilcileri arasında yapılan tartışmalarda, Ruslar, Paris Antlaşması’na ilave edilecek bir madde ile Osmanlı Devleti’ndeki Hristiyan uyrukların hak ve menfaatlerinin Avrupa devletleri tarafında garanti altına alınmasını; İngilizler, tam manada bir din serbestisi ve hukukî eşitliğin tesis edilmesini istemektedir. Fransızlar ise, Müslüman ve Hristiyan halk arasında haklar, vergiler, eğitim, cemiyet, askerlik ve devlet memurluğuna geçme açısından mevcut farkların bir ferman ile kaldırılarak, Gülhane Hatt-ı Hümayunu’nda belirtilen tebaa eşitliğinin tam anlamıyla geliştirilmesini savunmaktadır. İngiliz ve Rusların tezini reddederek, Hristiyan tebaaya verilen hak ve imtiyazlardan, dini yönde, vicdan özgürlüğü ile ilgili olanları Bâb-ı Âli’nin daima yenilemeye hazır olduğunu; medeni haklar, adalet ve muhtariyete ilişkin Tanzimat ile kabul edilenler dışında imtiyazlar verilemeyeceğini vurgulayan Türkler, Islahat Fermanı’nı Fransız tezine uygun ilan etmek durumunda kalmaktadır (Karal, 1999: 106-107).

1856 yılındaki Islahat Fermanı'nın, daha önce ilan edilen Tanzimat Fermanı ile arasında önemli benzerliklerin olduğu iddia edilmektedir. Bir misal olarak, her iki fermanın da Devlet-i 'Âliyye'nin, milletlerarası alandaki karışık vaziyetler arasında, zor durumda kaldığı bir zamanda ilan edilmesi verilmektedir. İki fermanın içeride birtakım reformların uygulanmasını olduğu kadar Avrupa kamuoyunu bir hedef olarak aldığı; ikisinin de en resmî imparatorluk fermanı şeklinde çıkarılıp, daha özel nizamnameler ile tamamlanacaklarının vaad edildiği ve 1839'da sunulan güvencelerin 1856 yılındaki ferman ile yinelenip genişletildiği savunulmaktadır. Farklılıklar ise; Islahat Fermanı'nın yapılacak değişiklikleri sıralarken önceki fermanın daha titiz davranması, 1839 fermanının vaatlerini tekrarlamasına daha ileri gitmesi ve bu fermandaki çelişkileri taşımaması olarak kabul edilmektedir. Diğer bir fark, o dönemki Osmanlı belgelerinde alışılmadık düzeyde açık ve öz bir dil kullanımı sebebiyle 1856 fermanının daha Batılı bir görünüme sahip olması şeklinde ifade edilirken, dini hukuka, Kuran'a ve imparatorluğun parlak zamanlarına tek kelimeyle bile değinilmediği belirtilmektedir (Davison, 1997: 70). Islahat Fermanı'nın kaynağını ve ortaya çıkış nedenini yabancı devletlerden aldığı, harici politikada yaşanan olayların bir sonucu olduğu ve hatta esaslarının dahi yabancı devletler tarafından belirlendiği kaydedilmektedir. Tanzimat Fermanı ise, devletin yapısını yeniden düzenlemek amacıyla, Osmanlı idarecilerinin kendilerinden teşebbüs ettiği bir reform hareketi olarak görülmektedir. Tanzimat Fermanı Müslüman-Hırsitiyan ayrımı yapılmadan, tüm Osmanlı vatandaşları dikkate alındığından adeta bir insan hakları beyanatı şeklinde ortaya çıkarken, Islahat Fermanı yalnızca Hıristiyan tebaayı ele alarak onlar için yeni haklar tanımakta, Müslümanlar için öncekilerden farklı herhangi bir hak söz konusu edilmemektedir (Armaoğlu, 1997: 259). Bir başka araştırmada, Islahat Fermanı'nın 1839'da ilan edilen ferman gibi anayasa benzeri bir özellik taşımaktan ziyade, önceki fermanın yer alan vaatlerin gerçekleştirilmesini sağlayacak somut reformlara değinilen bir belge olduğu belirtilmektedir. Bahsedilen reformlar arasında, bütçe yapılması, banka kurulması, karma mahkemelerin kurulması ile iktisadi kalkınmayı sağlamak adına Avrupa sermayesi ve uzmanlarının çağırılması vb. zikredilmektedir. Anayasal gelişme bakımından Islahat Fermanı'nın getirdiği yenilik; vilâyet ve belediye meclislerinde Hıristiyan ve Müslüman temsilcilere makul oranda yer verilmesi, Ahkâm-ı Adliye Meclisi'ne Hıristiyan üyelerin kabulü ve Hıristiyanların millet teşkilatlanmasının tekrar

düzenlenerek, meclislerinde din adamları dışında halktan temsilcilerin de bulunmasının vaat edilmesidir (Berkes, 2003: 216-217).

Tanzimat Fermanı'ndaki ilkeleri yenilemekten başka, bunlara yenilerini de ilave eden Islahat Fermanı şu maddelerden oluşmaktadır: Halkın can, mal, ırz ve namusunun korunması; yasalar önünde eşitlik; kişinin ve topluluğun tasarruf haklarına hürmet; devlet işlerine ve askerlik vazifesine tüm tebaanın kabulü; birtakım sınırlar dairesinde mezhep ve eğitim serbestîsi; vergiler konusunda eşitlik, iltizam usulünün lağvedilerek verginin doğrudan toplanması; karma ticaret, ceza ve cinayet davaları için karma mahkemelerin kurulması; mahkemelerde şahitlik konusunda eşitlik; resmî yazılarda Hristiyanlar için hakaret anlamı taşıyan ifadelerin kullanılmaması; rüşvetin kaldırılması; ihtilâs ve irtikâbın kaldırılabilmesini mümkün kılmak için yasanın şiddetle icrası vb. (Karal, 1999: 107-108). Bu maddelerin meydana getirdiği ıslahat yanlısı ortamda, pek çok yenilik hareketinin de hayata geçirildiği görülmektedir. 1858 senesinde bir Arazi Kanunnamesi ve Ceza Kanunnamesi çıkarılmakta; 1860 senesinde karma mahkemeler ile birleştirilen ticaret mahkemelerinin tekrar düzenlenmesi, 1861 ve 1863 yıllarında tümü Fransız kaynaklı başka bir ticaret ve deniz ticaret kanunnamelerinin kabulü hukuk alanındaki reformları daha ileriye taşımaktadır. 1864'de yeni bir Vilâyet Nizamnamesi taşra yönetimini imparatorluğun sonuna ve hatta daha sonrasına kadar yürürlükte kalacak şekilde düzenlenmekte; Maarif Bakanlığı'nda bir nevi yüksek öğretim kurulu olarak, Protestan, Katolik, Ermeni, Rum ve Yahudi maarif adamlarının da atandığı *Meclis-i Kebîr-i Maârif* kurulmaktadır. 1868 senesinde Meclis-i Vâlâ, biri yargısal nitelikteki vazifeleri ile Meclis-i Adliye'nin değiştirilmiş biçimi olan *Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye*, diğeri bazı danışma ve yarı yasama vazifeleri ile beraber, idari davalarda üst derece mahkemesi sayılan, Fransız Danıştay'ından örnek alınarak kurulan *Şûrâ-yı Devlet* gibi iki yeni kuruluşa ayrılmaktadır. 1869'da yayınlanan *Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi*'nin bir ürünü olarak Galatasaray Sultânîsi açılmakta; yine bu yasa mucibince derslerinin Türkçe olarak verilmesi, Hukuk, Edebiyat, Fen Fakülteleri'nin bulunması kabul edilmiş ve 1870 yılında açılması planlanan bir üniversite; kız öğretmenler yetiştirmek üzere *Dârü'l-Muallimât* kurulmaktadır. On dokuzuncu yüzyılın belki de en önemli hukukî reformu olarak kabul edilen ve *Mecelle* adı verilen kanunun ilk bölümü Ahmet Cevdet Paşa tarafından yine bu dönemde, 1870 yılında yayınlanmaktadır (Lewis, 1993: 118-122; Berkes, 2003: 230-237).

Daha önceki yenileşme hareketlerinde olduğu gibi, 1856 Islahat Fermanı ile hayata geçirilmek istenilen yeniliklere karşı da toplumun çeşitli kesimlerinden tepki gösterildiği bilinmektedir. Bu tepkilerin başında sabık sadrazam Mustafa Reşid Paşa gelmekte, ilan edilen fermanı “*hainler tarafından Avrupa’ya verilen memleketi tahrip vasıtası*” olarak nitelendirilmektedir. Mustafa Reşid Paşa’nın, Islahat Fermanı ilan edilmeden bir süre önce azledilmesi nedeniyle üzgün ve kalbi kırık olmasından kaynaklandığı savunulan muhalefetine dikkat çeken yön elbette, bir dönem kendisinin Gülhane Hatt-ı Hümayunu’nu kaleme alan ve ıslahata hizmet eden bir kişi olarak ün kazanmışken, bu defa ıslahat taraftarlarını beğenmemesidir. Rum ruhban heyeti, ruhani reisleri ve Ermeni sarrafları gibi gayrimüslim tebaanın da sosyal durumlarının değiştirilmesine lüzum görmediği anlaşılmaktadır. Zira bu grupların hâkim milletler ile beraber, avamı kendi menfaatlerine işlettikleri, adeta soydukları; bazen kötü muameleler ile karşılaşan, ancak sonuçta çok az vergi veren ve askerlik görevinden muaf tutulan avamın ise kendileri için yapılmak istenilen iyilikleri anlayacak idrak ve dirayete sahip olmadıkları ifade edilmektedir (Engelhardt, 1999: 138-139). Fermanın Müslüman ahali tarafından hoş karşılanmadığı bilinen bir başka gerçektir. Müslüman reayanın, Hristiyanların kendileri ile eşit hale getirilmelerine kızmakta olduğu, “*âba ve ecdadımızın kanıyla kazanılmış olan hukuk-i mukaddese-i milliyemizi artık kaybettik. Millet-i İslâmiye millet-i hâkime iken, böyle mukaddes bir haktan mahrum kaldı. Ehl-i İslâma bu ağlacanak bir gündür.*” dediği rivayet edilmektedir (Armaoğlu, 1997: 259).

Aslında Islahat Fermanı’nı ile getirilen yenileşme hareketlerinin uygulanmasını zorlaştıracak birtakım engeller daha en başında imparatorlukta mevcut bulunmaktadır. Engellerden biri, Devlet-i ‘Âliyye’nin 1856 yılına gelindiğinde halen, hemen her idarenin güçlülükle yönetebileceği çok geniş bir alana yayılması; bu alan içerisinde, Sırbistan, Eflak, Boğdan, Tunus ve Mısır’ın çeşitli özerkliklere sahip, sonraki yirmi yılda Tunus hariç diğerlerinin zaten bağımsızlık yolunda hızlı adımlarla ilerliyor olması şeklinde gösterilmektedir. Aralarında Müslümanlar kadar Hristiyanların da bulunduğu bir zümre olan eyalet ayanları, merkezî hükümetin siyasî ve mâlî denetimini kontrol etmekteki dağınıklık ve etkinsizlikten çıkar elde ettikleri için reformlara karşı bir başka engeli oluşturmaktadır. Fuad Paşa’nın da, birkaç sene sonraki muhtırasında burada sayılan ve benzeri diğer engellere, “*İdarî sistemin bütün dallarını kucaklayan ve toplum düzeninin en temel sorunlarını ilgilendiren bu denli karmaşık bir programın*

uygulanması, en ciddi olanları ulusal önyargılarda ve toplumun geleneklerinde yatan çeşitli güçlükler çıkarıyordu. Yani reformların her biri, üstesinden gelinmesi gereken iki kat engele karşı iki kat daha fazla çaba harcanmasını gerektiriyordu.” sözleriyle işaret ettiği anlaşılmaktadır (Davison, 1997: 75-78, 90). Bu bakımdan, Osmanlı İmparatorluğu’nda yenileşme hareketlerine karşı olanların, takip ettikleri hedeflerin gerçekleştirilmez olmakla beraber tehditkâr ve insafsız olduğu savunulmaktadır. Zira yenileşme hareketlerinin gerekli kıldığı toplumsal, siyasal ve iktisadi değişikliklerin; Türk toplumunun neredeyse her grubunun menfaatlerine yönelik bir tür tehdit içerir görünmek ve Batı’daki bin senelik Hıristiyan düşmanın İslâmlık üzerinde bir yengisi olarak gözükmek suretiyle, hoşnutsuzluk ve kızgınlık uyandıracak birçok yöne sahip olduğu öne sürülmektedir. Bu varsayım ise, aslında reformların Avrupa menşeli uygulama ve tekniklerin, Avrupalı devletlerin teşviki ve Avrupalı danışman ve uzmanlar vasıtasıyla Müslüman bir ülkeye zorla kabul ettirilmesi fikrine dayandırılmaktadır (Lewis, 1993: 127). Oysa, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki yabancı uzman istihdamı ve bu sayede teknolojinin ülkeye transfer edilmesinin tarihi yenileşme hareketlerinden evvel başlamakta, geçen zaman içerisinde sadece yabancı uzmanların yardımına duyulan ihtiyacın şiddeti ve bunların istihdam edilme alanları değişmektedir.

2.2. OSMANLI YENİLEŞME HAREKETLERİ ÇERÇEVESİNDE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI

Osmanlı İmparatorluğu’nda genel anlamda emek istihdamı kuruluşundan itibaren, yenileşme hareketlerinin görüldüğü döneme kadar tarım alanında yoğunlaşmaktadır. Çeşitli alanlarda zanaatkârlar ve devletin birçok kademesinde bürokratlar istihdam edilmekle beraber, diğer sanayi öncesi toplumlarda görülen tarım ağırlıklı istihdam politikasının, imparatorluk hayatında belirli bir dönem geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Zaman içerisinde devletin öncelikleri göz önünde bulundurularak hükümdarlar tarafından, bürokrasi, ordu, hukuk ve ekonominin diğer alanlarında istihdam edilenlere yönelik farklı politikaların takip edildiği de görülmektedir. Başka bir deyişle, devleti idare edenlerin güvenlik endişesi ve/veya fetih politikasını önceleyerek askerî ya da tebaanın refahını ilk derecede dikkate alarak örneğin üretimi artıracak iktisadî istihdam tedbirlerine başvurduğu bilinmektedir. Başvurulan istihdam tedbirlerinin ise, 17. yüzyıla kadarki klasik dönemde ülkenin kendi sahip olduğu iç

kaynaklarda; bu yüzyıldan sonraki dönemde, yenileşme hareketlerinin başlamasıyla iç kaynaklarla birlikte daha ziyade dış kaynaklarda arandığını söylemek mümkündür.

Osmanlı iktisat tarihinde bir bütün olarak emek, hür ve köle emeği şeklinde sınıflandırılmaktadır. Hür emek esnafılık faaliyetlerinde yer alabileceği gibi, aynı iş disiplinine tâbi olarak esnafılık dışında da faaliyet gösterebilmektedir. Nitekim devletin, su kanallarının inşası, büyük binaların ve köprülerin yapımı, tamiri ile madencilik, tuzlacılık ve hasat gibi önemli kabul edilen işler için belirli bölgelerden iş aletleriyle beraber ve bazen yollukları peşin ödenmek suretiyle emek (işçi) talep edildiği; emek piyasasının büyük ölçüde devletin denetimi altında olduğu bilinmektedir (Tabakoğlu, 2005: 76). Bu tür emek üzerindeki devlet kontrolü, imparatorluk genelinde istihdam edilen toplam emeğin üçte ikisini aşan ziraî emek üzerindeki sıkı denetimi ve bunun toprak üzerindeki denetimin ayrılmaz bir parçası olduğu gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır. Ziraat, esnafılık, madencilik ve sınaî alanlarda çalışmakta olan emeğin oldukça büyük bölümü üzerindeki bu denetimin amacı, üretimin hem yapısını hem de hacmini korumaktır. Sanayi öncesi ekonomilerde kronik olan üretim yetersizliğine bir çözüm şeklinde üretilen bu düzenlemeler aynı zamanda, emeğin hareketliliğini önemli ölçüde yavaşlatması bakımından dikkate değer görülmektedir (Genç, 2014: 12).

İstihdam edilen emek içerisinde modern anlamda işçi tabiri, Osmanlı iktisat tarihinde sanayi devrimi ile başlamaktadır. Klasik dönemde, amele, müstahdem, rençber ve ırgat gibi kavramlar işçileri ifade etmek amacıyla fakat kurumlara dönemlere, yapılan işe, alınan ücrete ve dahi belgeleri düzenleyen görevlilere göre farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmaktadır. Memur olarak tanımlanan kişilerin, maaş karşılığı çalışan, emeklilik hakkına sahip muvazzaf memurlar ve yaptığı işin niteliği bakımından işçiden farkı çok sarih olmayan, yevmiye usulü çalışan, emeklilik hakları bulunmayan muvazzaf memurlar olarak ikiye ayrılabilmesi belirtilmektedir. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde takip ettiği işçi politikalarından birincisi bazı sebeplere dayanarak zorunlu istihdam politikası, ikincisi loncalar etrafında teşkilatlananlar ile serbest piyasa koşullarında çalışanlara yönelik istihdam politikası şeklinde açıklanmaktadır (Kırpık, 2004: 30-32). Öte yandan Osmanlı Anadolu'sunda nüfus miktarının az ve 16. yüzyıldaki nüfus artışı bir kenara bırakılırsa durgun olduğu hatırlandığında işsizlik değil işgücü noksanı bulunduğu; işçi ücretlerinin hayli yüksek seviyelerde olduğu

kaydedilmektedir. İşverenlerin köle istihdamı gibi başka çözüm yollarına başvurmaları gibi sonuçlar doğuran ücretlerdeki nispi yüksekliğin Osmanlı sanayi devriminin oluşmamasının nedenlerinden biri olabileceği varsayılmaktadır (Tabakoğlu, 2005: 76). Yapılan çalışma kapsamında önemli husus ise, işgücü açığının henüz yabancı uzman istihdamından önce yabancı işçi istihdamını gerekli kılmasında görülmektedir. 19. yüzyıla kadar tarım haricindeki çalışma yaşamının büyük bir bölümü oluşturan zanaat işletmelerindeki işgücü yapısı da oldukça farklı bir görünüm arz etmektedir. Bu üretim alanı, uzman işgücünden ziyade uzmanlaşmamış işgücünün istihdam edildiği, sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücü talebini karşılayabilmekten uzak bir halde varlığını sürdürmektedir. Oysa teknolojinin gelişmesi ile nitelik gerektirmeyen üretim anlayışı ortadan kalkmakta; XIX. yüzyılın başlarından itibaren fabrikaya dayalı üretim, nitelikli işgücü talebinde ciddi artışlara sebep olmaktadır (Deniz, 2019: 507). Özetle, istihdam politikalarında emeğin hareketliliğini yavaşlatan tedbirlerin, işgücü açığının ve Sanayi Devrimi sonrasındaki teknolojik gelişmeler neticesinde ortaya çıkan teknik açığın, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yenileşme hareketleri ile başlayan dönemde, yabancı uzman istihdamına zemin hazırlayan unsurlar arasında yer aldığını kabul etmek mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleştirilen teknoloji transferi genel anlamda üç farklı kategoride değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi, bir makine ya da silahın kullanımına ilişkin bilgi edinmek amacıyla usta veya mühendisin kullanılması, ikincisi ise herhangi bir üretim teknolojisinin, kullanıma anlamına gelecek şekilde üretim sürecine dâhil edilmesidir. Son kategori ise, bina, yol ve benzeri inşaatlarda, madenlerde olduğu üzere bir idare, organizasyon ve proje bilgisinden faydalanılmasını kapsamaktadır (Özbay ve Bülbül, 2009: 206). Daha önce kısmen ifade edildiği gibi, yenileşme hareketleri ile bir başlangıç olmaktan ziyade, işleyen sürece ivme kazandıran Osmanlı teknoloji transferinin, daha erken tarihlerdeki *Taife-i Efrençiyân* olarak bilinen grubun çalışmalarıyla temellendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Haklarında bilgi bulmak zor olan bu taifenin, ileri teknolojinin uygulanmasını gerektiren sivil ve askeri projelerde Devlet-i 'Âliyye'ye hizmet sundukları, maaşlarını dört aylık taksitlerle aldıkları, devlet hazinesine ait senelik bütçe içinde bazen ayrı bir listede, bazen de *ehl-i hiref taifesi* diye adlandırılan saray zanaatkârları ile beraber kaydedildikleri belirtilmektedir. Bir başka zorluk iki taifenin ayrı olarak gösterildiği özel bir durum

bulunmadıkça, belirli bir tarihte padişahın hizmetindeki yabancı teknisyenlerin sayısının belirlenmesinde karşımıza çıkmakta; ancak bu kişilerin bir işi yapmak üzere danışman olarak ya da benzer bir görevle kısa süre için istihdam edildikleri sarıh biçimde anlaşılmaktadır (Murphey, 1992: 8-18). Savaşlar, örneğin ateşli silah teknolojisinin imparatorluğa aktarılmasında klasik dönemin (16. yüzyıl sonlarına kadar) başka bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlılar'ın bazı Balkan şehirlerini fethetmesinden önce Sırp ve Bosna krallıklarının hizmetindeki İtalyan, Alman topçu ve dökümcü ustaları yüksek ücret ve diğer bazı sebeplerle imparatorluk hizmetine girmeye başladıkları; bunların ardından Fransız, İngiliz, Hollandalı teknisyen ve ustaların geldiği anlaşılmaktadır. Yani imparatorluk, Avrupa'da gelişen tüfek ve top teknolojisini aktarabilmek amacıyla Avrupa ve Balkanlar'dan getirdiği usta ve teknisyenleri istihdam etmekte; diğer taraftan, savaşlar sonucunda esir edilenler arasında ateşli silahlar hakkında bilgi sahibi olanları üretim sürecine dâhil etmektedir (Aydüz, 1998: 786-812). Osmanlı tarihinin erken dönemlerinde teknoloji transferinin bir başka yolu da göçlerdir. Göç vasıtasıyla teknoloji yaymanın üç türü bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan bireysel göç, yeni teknolojileri Kıta Avrupası'na yayan bazı İngiliz mühendisler örneğinde olduğu üzere, kişinin yabancı bir teknolojinin becerisini ya da makinelerini beraberinde getiren bir işçi veya girişimci olabilmektedir. Grup göçü şeklinde adlandırılan ikinci tür göçlerde, aynı zanaata ya da benzer alanlara yönelmiş bir grubun yeni üretim sürecini daha kolay ve daha eksiksiz olarak kurabileceği, yerli işçiye onun eski süreçlerden daha üstün olduğunu diğer bireylere nispetle daha kapsamlı biçimde gösterebileceği, yeni işleyle ilgili tüm kurumsal kalıpları aktarabileceği savunulmaktadır. Azınlık göçlerinde ise, dinî, kültürel, sosyal yahut iktisadi herhangi bir nedenle topraklarından ayrılanların sermaye fonları, malları ve teknik bilginin yanında yeni ideolojiler ile iktisadi faaliyete yönelik yeni tavırlar getirdikleri bilinmektedir (Özbay ve Bülbül, 2009: 193-194). Geldikleri yerin bilgi ve becerilerini Osmanlı İmparatorluğu'na aktaran nitelikli işgücünün göçler sonucu istihdamına örnek olarak İspanya'dan kovulan Yahudiler ve Polonya'dan gelen mültecilerden bahsedilmektedir. İspanya'dan inançları nedeniyle baskıya maruz kalan ve Osmanlı idaresine iltica eden Yahudilerin zanaatkârlıkları sebebiyle İzmir ve Selanik'e yerleştirildikleri, kumaş üretmek için devletten teşvik gördükleri; Polonya'dan iltica eden dokuma ustaları dışında, 1709 senesinde devlet

destekli ynl kumaş üretimi için aynı ülkeden bir grup ustanın daha getirildiği ifade edilmektedir (Sarı, 2011: 4).

Klasik Dönem'den sonra gelen yenileşme hareketleri kapsamında, Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı uzman istihdamına yönelik en erken girişimin, Fransa'da Katoliklik'ten ayrılıp Protestan olan Huguenotlar'ın tahminen 1717 senesinde imparatorlukta yaşamak üzere başvurmaları sırasında gerçekleştiği kabul edilmektedir. Zira bu grubun başında bulunan ve bir Fransız subay olduğu tahmin edilen Rochefort, imparatorluğa kabul edilmelerinin yanı sıra, geleneksel Osmanlı askeri örgütlenmesi dışında veya onunla birlikte varlığını sürdürecek, ilk defa Avrupa usullerine başvurularak alayların kurulmasını, söz konusu alayların eğitim ve yetiştirilmesini bizzat üstlenmeyi teklif etmektedir. Avrupalıların Osmanlı topraklarında yetişen hammaddeleri ucuza alıp, bunları üretimde kullandıktan sonra nihai malları yine Devlet-i 'liyye'ye daha pahalıya sattıklarından bahisle, ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlamak için, Huguenotlar'ın beraberlerinde getirecekleri teknik bilgi yardımıyla yerli hammaddeleri kullanacak sanayinin kurulabileceği fikri yine Rochefort'un tasarıları arasında yer almaktadır. Fakat görüşmeler sonunda, 1718 tarihli Takrir'in de yazarı olduğu düşünülen Rochefort'un tasarılarının kabul edilmediği ve Huguenotlar'ın yerleşimine izin verilmediği anlaşılmaktadır (Berkes, 2003: 46-48). Osmanlı tarihindeki ilk matbaa sayılan ve Lale Devri'nde açılan Müteferrika Matbaası'nın, kuruluşunda kullanılan malzeme ve mütehassıslar ile ilgili birtakım iddialara konunun btnlğu bakımından burada değinmek faydalı olacaktır. Bazı araştırmacılar matbaada çalışmak üzere harf dkmcleri, matbaacı ve mürettip gibi uzmanlarla birlikte makine, levazım ve mühimmatın Viyana'dan getirildiğini diğer bazıları ise, matbaa ustaları ve harf dkmclerinin Almanya'dan getirildiğini ne sürmektedir. Oysa İbrahim Müteferrika'nın, açılışa kadar matbaa ile yapılan çalışmaların bir zeti olarak sunduğu arz-ı halde bu şekilde dışarıdan getirilen yabancı usta ve uzmanlardan bahsetmediği, bu raporun incelenmesinin matbaaya ait malzemelerin İstanbul'da yapıldığı, azınlık matbaacılarından istifade edildiği sonucuna ulaştırdığı savunulmaktadır (şen, 1995: 60-62). Avusturya İmparatoru emrinde bulunduğu sıralarda bir anlaşmazlık nedeniyle oradan ayrılarak Osmanlı Devleti'ne iltica eden, Müslüman olduktan sonra Ahmet adını alan ve Humbaracı Ahmet Paşa namıyla bilinen Fransız asıllı ünlü general Claude Alexandre Comte de Bonneval, teknoloji transferi sürecinde imparatorlukta istihdam

edilen yabancı uzmanlar arasında öne çıkan isimler arasındadır. Askeri alandaki yenileşme hareketlerinde mühim görevler üstlenen Bonneval'in ilk olarak, Avrupa harp teknik ve taktiklerinin eğitimini vereceği Ulufeli Humbaracı Ocağı'nın kurulmasına öncülük ettiği bilinmektedir. Ocak'taki eğitim programı ve hocalar hakkında tam bilgi sahibi olunmamakla birlikte, burada Osmanlı eğitimcilerinin yanı sıra Fransız ve İskoç asıllı hocaların da ders verdikleri arşiv kayıtlarından tespit edilebilmektedir. Bonneval'in vefatından sonra Humbaracı Ocağı'nın, evlatlığı Süleyman Ağa tarafından idare edildiği, bir süre sonra ise lağvedildiği gözlemlenmektedir (Kaçar, 2009: 134-135).

Bu dönem Osmanlı teknoloji transferi, yenileşme hareketlerine teşebbüs edilen alanlarda olduğu gibi başlangıçta askerî gereksinimler dikkate alınarak yapıldığından, yabancı uzman istihdamının kara ordusundan sonra bahriyeye geçebilmesi için bu alanda da ihtiyacın hissedilmesinin beklendiği gibi bir izlenim oluşmaktadır. Zira 1770 yılındaki Çeşme Vakası'nda uğranılan ağır yenilgi böyle bir ihtiyacın farkına varılmasını sağlamış olacak ki, Osmanlı bahriyesinin yenilenmesi için yabancı uzmanların kullanılması yönünde ciddi adımlar atıldığına şahit olunmaktadır. İlk adım, Osmanlı hizmetindeki bir başka Fransız uzman Baron de Tott'un önerisi ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın gayretleri ile 1773 senesinde Haliç'te, tersane yakınında daha sonra sırayla Mühendishâne-i Bahr-i Hümayûn ve Mekteb-i Harbiye adlarını alacak bahriye mühendisliğine mahsus bir okulun kurulmasıdır. Okulda Türk hocalar ile birlikte Fransız Binbaşı Truguet deniz tabiyesi ve Fransa Sefareti bünyesindeki memurlardan Tondo isimli bir başkası hendese konulu dersler; 1784 yılında yine Fransa'dan getirilen Monnier ve Jean de Lafitte Clavé isimli iki mühendis bahriye talebelerine istihkâmla ilgili uygulamalı dersler vermektedir (Gençoğlu, 2015: 605). Burada Baron de Tott'un Haliç'teki bahriye mühendisliği okulunun açılmasından evvel, 1769 yılında ıslahat taraftarı Sultan III. Mustafa'nın davetiyle İstanbul'a gelerek çeşitli hizmetler bulunduğu; Osmanlı idaresindeki bu hizmetlerini ve dönemindeki imparatorluk şartlarını anlattığı *Memoires de Baron de Tott, Sur Les Turcs et Les Tartares* adlı bir hatırat yazdığı belirtilmelidir. 1785 yılında İstanbul'a ulaşan Fransız elçisi Choiseul Gouffier'in idaresini üstlendiği, Türk ordusunu ıslah etmek niyetiyle Sadrazam Halil Hamid Paşa döneminde getirilen uzmanlar arasında sayılanlar dışında, Chabaud, Le Roy ve Durest isimli mühendisler, Saint-Remu ve Dumarest isimindeki

subaylar ile bahriye, topçuluk ve silah üretiminde ihtisas sahibi bazı usta ve işçilerin bulunduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan Ruslar, Osmanlı ülkesindeki Fransız uzmanların varlığını bir türlü affedemediği hatta Fransa'nın o dönemki Petersburg elçisi Potemkin Ségur'ün Türk menfaatine hizmet ettiğini ima etmek üzere ondan Ségur Efendi diye bahsettikleri kaydedilmektedir. Ruslar rahatsızlıklarını çeşitli vasıtalarla dile getirmeye devam ederken Fransızlar; 1787 yılında Rus-Türk savaşını başlaması, tarafsız gibi görünerek Rusya'yı daha fazla tahrik etmemek arzusu ve Fransa'da iç sorunların artmasıyla imparatorluktaki uzmanlarını geri çağırmaya karar vermektedir. Nitekim Fransa'nın, Türkleri de gücendirmemek adına uzmanlarını kişisel bahanelerle çağırmasının ardından, 1789 yılında oluşan tabloda Devlet-i 'Âliyye hizmetinde hemen hiç Fransız uzman kalmamış gibidir (Soysal, 1999: 53-66). 1789 yılında bir tarafta Fransız İhtilali yaşanırken, aynı tarihte Osmanlı saltanatına III. Selim'in geçmekte, idaresi müddetince yenileşme hareketlerinde büyük adımların atılacağı padişaha teknik desteği yine öncelikle Fransızların sağladığı anlaşılmaktadır. 1793'de aralarında meşhur Fransız gemi inşa mimarı Mühendis Brun da bulunan, dört kişilik yeni bir mütehassıs heyeti İstanbul'da gelmektedir. Bu tarihi izleyen dönemde Osmanlı tersanelerinde hizmetleri görülen Fransızların sayısı artmakta; 1796 Eylül'ünde 12 kişi olan mevcut, 1797 Eylül'ünde 23 kişiye çıkmakta, 1798 yılında ise önceki yıllar aynı sayıda Fransız uzmana rastlanmaktadır. Brun'un beraberindeki mühendis oğlu Benuva, kalafatçı Kiryas, yelkenci Petri ve mimar Anrdriya'dan başka Osmanlı hizmetinde, kalyon toplarının dökümünü sağlayan Kisi, Hasköy Tophanesi'nde, mühendishanede, Karadeniz Boğazı'ndaki kalelerde, Kili'de ve Özi istihkâmlarında çalışanlar gibi daha birçok Fransız uzman tespit edilebilmektedir (Bostan, 1994: 179-182). Fransızların Osmanlı'daki teknoloji transferi sürecinde istihdam edilmeleri arasında ilginç bir örnek Napoleon Bonaparte'ın Türk ordusunda hizmete girme arzusudur. 1794 senesinde Fransız Devrimi sonrasında kurulan Kamu Güvenliği Komitesi'nin son askerî görevinden de kadro dışı ettiği Bonaparte Türk ordusu için Fransız uzman subayların talep edildiğini öğrenerek, 17 Eylül 1795'de “...*Türkiye'nin askeri imkânlarını elden geldiği kadar takviye etmek Fransa'nın menfaati icabıdır.*” sözlerini muhtevi bir dilekçe sunmaktadır. Kararındaki ısrar üzerine, Komite Bonaparte'ı yanında Junot ve Marmont isimli iki emir subayı ile Osmanlı padişahının emrine vermeyi kararlaştırmaktadır. Ancak bu sıralarda Kraliyetçilerin Paris'te Yasama Meclisi'ne karşı harekâtı sonucu

önce göreve çağırılması, ardından isyanı kontrol altına almadaki başarısı nedeniyle İç Ordular Başkomutanı atanması, yeniden yükselişe geçen Bonaparte'ın Türk hizmetinde çalışma projesini rafa kaldırmaktadır (Soysal, 1999: 161-163). Verilen örneklerde görüldüğü üzere, Lale Devri ile Tanzimat Dönemi arasındaki yenileşme hareketlerinin düşünsel temelinde görülen etkinin bir sonucu olarak, istihdam edilen yabancı uzmanların büyük bir kısmının Fransa'dan geldiğini söylemek mümkündür. Lale Devri ile başlayan Fransa'ya dönüşün, sadece yenileşme istekleri ile değil Rusya karşısında Fransa'dan ittifak talebinin de bir sonucu olarak görülmesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak ilerleyen yıllarda, Baron de Tott gibi askerî mütehassısları kapsayan daha büyük bir planı uyguladığı savunulan Fransa'nın yardım eylemlerinin, top dökümü ve süratli topçu kıtalarının yetiştirilmesi ile tersane, istihkâm ve topçuluk alanlarında kitapların ve eğitimlerin hazırlanması ile beraber inceleme ve istihbaratı kapsadığı savunulmaktadır. Yani Fransa dış yardım karşılığında, sadece maddi menfaatler sağlamayı amaçlamakla kalmamakta, büyük ölçüde malzeme ve uzman göndererek, askerî alandaki güçlenme teşebbüslerinin ciddi olarak uygulanmasını istemekte, bu yapılmadıkça yardımlarına kendi menfaatini sağlamlaştıracak şekilde yön vermektedir (Berkes, 2003: 79-82). Bununla birlikte, Baron de Tott'tan itibaren Osmanlı hizmetine gönderilen Fransız uzmanlardan bazılarının seçimindeki dikkatsizlik, imparatorlukta kaldıkları sürenin yetersizliği ve diğer dâhili sebeplerle beklenen sonuç alınamasa da; Nizâm-ı Cedîd hareketinin İngiliz ve İsveçliler ile beraber özellikle bu Fransız uzmanların yarımıyla Avrupaî bir istikamet kazandığı kabul edilmektedir (Soysal, 1999: 160).

III. Selim'in İstanbul tersanesinde bir havuz inşa edilmesi projesine önem vermesi üzerine Aralık 1794'te İsveç bazı mühendis ve gemi inşacılarını göndereceğini bildirmektedir. Gemi inşa mühendisleri ve donanma subayları ile birlikte yanlarında iki de tercüman bulunan bu mütehassıs heyetindekiler, Klintberg, Kihlberg, Schantz, Minthen, Weidenhielm, Hörling, Malmen, Carlstrand, Hallen, Liljogren, Löngren ve Elmström olarak zikredilmekte; on iki kişilik diğer İsveçli grubun ise Rodos'ta bir kalyon inşası ile görevlendirildiği belirtilmektedir. Bahse konu dönemde Osmanlı Bahriyesi hizmetinde çalışan diğer yabancı mütehassıslardan Cenevizli Yakomi ile Venedikli Yozop'un uzun yıllar boyunca hem tersane hem de Rodos'ta inşa edilen kalyonlarda çalıştıkları tespit edilmektedir (Bostan, 1994: 183-185). Çetin (2001) çalışmasında belirtildiği üzere, esasen bir değirmen ustası olan Arakel Dadyan, Sultan

III. Selim saltanatı sırasında barutçuluk mesleğine intisap etmiş, mekanik bilgisinin kuvveti sayesinde kısa zamanda barutçubaşı unvanını kazanmıştır. Dadyan'ın ilk yaptığı makine İstanbul'daki Azatlı Baruthanesi'nde barut imalatında kullanılmış; erken yaşta vefat eden Simon Amira ile Ohannes Dadyan isimli çocuklarının barut üretimi konusunda ihtisas kazanmalarına büyük gayret göstermiştir. Ohannes Dadyan barutçubaşı görevini yürüttüğü sıralarda Fransa ve İngiltere'ye çeşitli ziyaretlerde bulunmuş, barut teknolojisine ilişkin tecrübelerini artırarak hem Azatlı Baruthanesi'nde önemli ıslahatlar gerçekleştirmiş hem de yeni kurulacak sınaî fabrikaların kullanacağı birçok makineyi kendi atölyesinde üretmiştir. Ayrıca ıslahat hareketlerinde gözlemlenen Alman etkisinin bir sonucu olarak Mösyö Ferik isminde bir yabancı uzman istihdam edilmiş fakat barutçuluktaki bilgi ve becerisinin yetersiz olduğu anlaşıldığından kontratı iptal edilmiştir. 1798 senesinde padişahın talebi üzerine Prusyalı Subay von Goetze'nin gelmesi Osmanlı ordusunun modernleştirilmesi hareketine bu kez Alman subayları etmektedir. Daha sonra Fransa'nın, yaşanan siyasi sorunlar nedeniyle Sultan II. Mahmud tarafından talep edilen öğretmenler için bir şey yapmaması yönü tekrar Almanlara çevirmektedir. III. Wilhelm'in ise bu talebe olumlu cevap verdiği anlaşılmakta; 1836 yılından itibaren en başta Graf von Moltke olmak üzere, Fischer, Köpke, Laue, Mühlbach, Vincke ve Wagner gibi isimlerden müteşekkil Alman eğitimciler çalışmaya başlamaktadır (Ergün, 1990: 446). II. Mahmud'un kendinden önceki padişahlar gibi donanmanın yeniden ihyası sorunu gündeme aldığı ve yabancı uzman istihdamını bu doğrultuda da devam ettirdiği söylenebilir. Nitekim İstanbul'da hayatını kaybeden gemi inşa mühendisi Henry Eckford, Forster Rhodes gibi bir başka gemi mühendisi ve diğer Amerikalı uzmanlardan bu dönemde kısa süreli olarak faydalandığı, Osmanlı mühendis ve teknisyenlerinin yeni bilgi ve becerilere kavuştuğu aktarılmaktadır. Osmanlı Bahriyesi'nin ıslah edilmesinde Tanzimat Dönemi ile başlayan ve esasen İngiliz gemi endüstrisine bağımlılığı getiren bir süreci başlattığı öne sürülen İngiliz etkisi sonucu; Binbaşı Sir Baldwin Wake-Walker, Adophus Slade, Mr. Sanks, John Fenwick, Augustus Charles Hobart, Sir Henry Felix Woods gibi pek çok İngiliz mütehassısın istihdam edildiği bilinmektedir (Gençoğlu, 609-618). Tanzimat'tan evvel Devlet-i Âliyye hizmetinde bulunan Alman mütehassıs grubun geri dönmesinden sonra 1868'den itibaren gelmeye başlayan, bir kısmı Müslüman olarak Osmanlı topraklarında kalacak olan ve Blum, Grünwaldt, Lehmann, Lühling (Mahir Paşa), Schwensfeuer

(Rami Paşa), Strecker (Reşit Paşa), von Malinowskli (Emin Paşa), Wendt (Nadir Paşa) gibi isimlerin aralarında bulunduğu uzmanlar istihdam edilmektedir. 1882 senesinde Johannes Kahler liderliğinde Hobe, Kamphoevener ve Ristow Türk ordusunda çalışmaya başlamakta; 1883'de Colmar Freiherr von der Goltz ile birkaç denizci danışman gelmekte, nihayet I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Alman subayların miktarı 800 den fazla hesap edilmektedir (Ergün, 1990: 446). 1880'lerde Bâb-ı Âli ve Berlin arasındaki sivil ve asker çağırma işleminin yoğunluk kazanmasının ardından, 1882 yılında Alman Dışişlerine yazılan bir raporda Osmanlı hükümetinin talep ettiği uzmanlar ve bunlara ödenecek ücretler hakkında yazılanlar şu şekildedir:

- Askeri ıslahatı yürütecek kabiliyette bir subay (yirmi bin Frank)
- Askeri talimname, nizamname ve disiplin yönetmeliğini hazırlayacak daha alt rütbetli iki subay (her birine yirmi bin Frank),
- Kurmay sınıfından bir subay (yirmi bin Frank),
- Bir topçu, bir süvari, bir piyade subayı (her birine yirmi bin Frank),
- Jandarmanın ıslah edilmesi için üç subay (her birine yirmi bin Frank),
- Askerî okullar idaresine danışman olarak bir subay (yirmi bin Frank)
- Bayındırlık, maden, orman ve ticaret daireleri için iki sivil uzman (her birine yirmi bin Frank).

Dolayısıyla, her ne kadar 1880'li yıllardan evvel Avrupa'nın her devletinde olduğu gibi Osmanlılarda da yabancı asıllı subay ve memurların bulunduğu ancak bunların ülkeleri ile bağlarını koparan, ekmeğini kazandıkları yerde yaşamaya devam eden maceraperestler ya da hırslı insanlar oldukları savunulmaktadır. Bir ilki ifade eden bu raporla beraber, artık gelenlerin kendi ülkeleri ile bağlarını koparmadan, başka bir orduya, devlet memuriyetine hizmet sundukları öne sürülmektedir (Ortaylı, 1981: 47-48). 1884 senesinde Alman Deniz Kuvvetleri'nden Binbaşı Starke, ardından Alman danışman Klau von Hofe; 1904'de İstanbul'a gelen ve sonraları donanma müfettişliği görevini üstlenen Amerikalı Ransford D. Bucknam; Osmanlı Bahriyesi'nin ilk torpidocularını yetiştiren İngiliz danışman Woods Paşa (Henry Felix Woods) İngiliz Amiral Douglas Gamble ve beraberindeki uzmanlar ile önce Amiral Sir Hugh Pigot Williams ve sonra Arthur H. Limpus başkanlığındaki uzman heyetleri Osmanlı

İmparatorluğu'nun askerî alandaki yenileşme hareketleri kapsamında istihdam edilen yabancı uzmanlar arasında yer almaktadır (Gençoğlu, 2015: 619-622).

Farklı devletlerdeki askerî görevlilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki hizmetlerinin farklı bir evresini teşkil eden 1882 tarihli raporda yer alan “bayındırlık, maden, orman ve ticaret daireleri için iki sivil uzman” ibaresinden hareketle, yabancı uzman istihdamının sivil cephesini incelemenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Tarihi askerî alandaki istihdam hareketlerine benzer şekilde, Taife-i Efrenciyan vasıtasıyla Osmanlı Klasik Dönemi'ne ulaştırılabilecek olan sivil alandaki yabancı uzman istihdamına daha çok Sultan II. Mahmud saltanatı ve sonrasında rastlanmaktadır. Sivil alandaki yabancı uzmanların ise yine askerî ihtiyaçları önceleyen fabrikalar ve diğer üretim tesislerinde istihdam edildikleri bir gerçektir. Nitekim makineleşmeye dayalı üretim tesislerinin kurulması, II. Mahmud'un saltanatının son, Abdülmecid'in ise ilk senelerinde Batı'da sanayileşen üretimin tesiri sonucu devletin ithal ikameci anlayışı benimsemesi, paranın ülke dışına kaçmasının önlenmesi ve bilhassa ordu ihtiyaçlarının ülke içerisinde imal edilmesi amacından kaynaklanmaktadır. Alet, makine, buhar makineleri ve teknisyenlerin Batı'dan ithal edilerek sınaî üretimin makineleştirilmesi arzu edilmekte; *Fabrika-i Hümayun* adı verilen kuruluşlarla bu istek yaygınlaşmaya başlamaktadır. Gösterilen gayretler sayesinde 19. yüzyılın ortalarından itibaren demiryollarından telefona, harp gemilerinden ilaca ve tüfeklerden dikiş makinelerine kadar birçok alanda teknolojinin yayılabildiği; evvelce değinilen bahriye teşkilatının yanı sıra iletişim ve ulaştırma alanlarında da mühim teknoloji transferleri yaşandığı anlaşılmaktadır (Özbay ve Bülbül, 2009: 196-197). Yabancı uzman istihdamına neden başvurulduğu sorusuna ise, nitelikli emek arzının yurtiçindeki noksanlığını cevap olarak görmek mümkündür. Topraklarının genişliğine rağmen ve belki bu durumun da etkisiyle genel anlamda işgücü açığı olduğu kabul edilen Osmanlı İmparatorluğu'nda nitelikli emeğin yokluğu, üretimde makineleşmeye ağırlık verilmeye çalışılan 19. yüzyılda üzerinde en çok durulan sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla sanayi, madencilik ve tekstil alanlardaki yatırımlarla tesis edilen makineli üretimde sanayileşmiş ülkelerdeki nitelikli emekten yararlanma yoluna gidilmekte; nitelikli emeğin ithal edildiği ülkelerin başında Fransa, Prusya, İngiltere, Avusturya ve Belçika gelmektedir. Bu noktada imparatorluk tarafından ithal edilen işgücünü tamamının nitelikli olmadığı, genel emek arzının noksanlığı nedeniyle niteliksiz

işgücünün de ülkede istihdam edildiği ifade edilmektedir (Özbay, 2003: 21). Örneğin, içlerinden bazılarının gelir elde etmek niyetiyle gelen, bazıları devletçe talep edilen; Ankara, Eskişehir’de demiryolu yapımında, Ereğli’de madenlerde çalıştırılan İranlı, Aydın Alaşehir ve Bilecik’de demiryolu yapımında çalıştırılan Karadağlı, demiryolu ile madencilik yanında inşaatçılık, yol-köprü yapımı, kamu ve özel sektöre ait fabrikalar gibi çeşitli alanlarda çalıştırılan İtalyan işçilere rastlanılmaktadır. Benzer şekilde Alman, Hırvat, İspanyol, Macar ve Romen uyruklu işçilerin Osmanlı idaresinde farklı alanlarda istihdam edildikleri ifade edilmektedir (Yıldırım, 2011: 41-42).

1842 yılında İstanbul’da yapımına başlanan, organize sanayi bölgesi görünümündeki fabrika tesisi sanayileşme çabalarının en önemlilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yerleşke içerisinde Yeşilköy’de Fransız örneğine uygun şekilde bir çiftlik kurulduğu, kaliteli pamuk elde edilmek ve pamuğun buradaki fabrikalarda işlenerek mamul mal haline dönüştürülmek istendiği; bu doğrultuda Amerika’dan, pamuk cinsinin ıslahı ve yeni tarım yöntemlerinin uygulanmasına çalışacak bir uzman getirildiği aktarılmaktadır (Seyitdanlıoğlu, 2009: 61-61). Aynı tarihte yapımına başlanan, ilerleyen dönemde ürün çeşitliliğine gitse de başlangıçta bez ve ipekli kumaş üretmek üzere 1845’de faaliyete geçen Hereke Fabrikası yabancı işçi ve uzmanların istihdam edildiği bir başka kuruluştur. Avusturya ve diğer Avrupalı ülkelere getirilen işçi ve ustaların çalıştırıldığı fabrikada, memur ve usta/ustabaşların aylık maaş, işçilerin günlük ücret ve makine tezgahlarıyla birlikte benzer teçhizatı kurmaları için anlaşılan, Avrupa’dan gelen gruplara takım birim ücret sisteminin uygulandığı tespit edilmektedir. Bu bakımdan Osmanlı tebaası olarak fabrikada çalışan Müslim ve Gayrimüslim kişilerin aynı muameleye tabi tutulması gibi Avrupalıların da aynı çalışma ortamı ve mükafatlardan yararlandıkları; yerli ve yabancı çalışanlar arasında tek farkın, yabancıların bilgi ve uzmanlıklarından daha çok fayda sağlamak düşüncesiyle ödenilen yüksek ücretten kaynaklandığı belirtilmektedir. Ancak yurtdışından getirilerek istihdam edilen yabancı işçi ve ustaların, yerli işçi ve ustaların eğitime katkıda bulunma noktasındaki isteksizlikleri ile neden oldukları yüksek maliyetin zamanla ülkelere geri gönderilmeleri ve yerlerine ülke vatandaşlarının farklı teşvik, uygulamalar yardımıyla istihdam edilmeleri sonucunu doğurduğu gözlemlenebilmektedir (Buluş ve Arıcıoğlu, 2005: 220-229). Fabrika-i Hümayunlar arasında sıkça gözlendiği üzere yabancı işçi ve uzman istihdamının bir başka örneği Veliefendi Basma Fabrikası’dır. Sanayi üretimi

için gerekli makinelerin kurulum ve montajında mecburen konunun uzmanı Avrupalı ustalardan yararlanılmakta, çalıştıkları sürede oldukça yüksek maaş alan bu kişilerin imparatorluğa gidiş gelişleri de fabrika bütçesinden karşılanmaktadır. Basma Farbikası'nın idaresini elinde bulunduran Ohannes'in daha fabrika kurulmadan evvel Avrupalı basma ustalarını getirdiği, üstelik fiilen çalışmadıkları süre boyunca da maaş ödendiğinden farika sermayesinin heba edildiği öne sürülmektedir. Nitekim 1848 yılına gelindiğinde tamamı Avrupalı ustalardan kaynaklanmasa da, Avrupalı ustalara ödenen yüksek ücret, verimsiz çalışma ve işleri aksatmaları nedeniyle işten çıkarılmaları durumunda geliş-gidiş harcamalarının da fabrikadan ödenmesi gibi nedenlerle faaliyetlerin büyük bir zararla sonuçlandığı tespit edilebilmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda Basma Fabrikası'nda Avrupalı uzman istihdamının bitişine dair 1867 tarihi verildiği ancak 1860 senesinde, basma imalatının sonlanmasının ardından tesiste bu işi yerine getiren Avrupalı personelin ve tercümanlık hizmetinde bulunan diğer görevlilerin işlerine son verildiği savunulmaktadır (Kırlı, 2015: 30-36). Yabancı uzmanların Osmanlı İmparatorluğu'nda istihdam edildikleri bir başka alan madenlerdir. 15 ve 16. yüzyıllarda Avrupa ile rekabet edecek düzeyde olduğu kabul edilen Osmanlı maden teknolojisi, bilhassa 18. yüzyıldan itibaren yeni gelişmelere ayak uyduramaması sebebiyle gerilemektedir. Buna bağlı olarak, 19. yüzyılın başlarından itibaren özellikle zarar etmekte olan madenleri ıslah ederek tekrar kârlı ve verimli duruma getirmek niyetiyle bu konudaki uzman ihtiyacının Avrupa'dan karşılanması tercih edilmektedir. 1861 yılında imparatorluğun ilk maden nizamnamesinin yürürlüğe girmesinin etkisiyle, bu tarihi izleyen dönemde istihdam edilen Avrupalı maden mühendislerinin miktarında önemli bir artış görülebilmektedir. İstihdam edilen yabancı uzmanlar arasında; sonraları bir Maden Mektebi'nin açılması yolunda gayret gösteren Alman Ernest Weiss, Fransız Deroz, Alman Wilhelm Fischbah, İtalyan Eduare Coulant, İngiliz Arthur Lenvek, Polonyalı Roşten, Alman Konrad, Olschlegel ve Avusturyalı Strauss Aurel Schamu gibi isimler sayılmaktadır (Keskin, 2007: 81-91). Maden alanında yabancı uzman istihdamına bakır üretiminde de rastlanmaktadır. Çünkü geçici yasaklar haricinde hem doğu hem de batıya ihracı mümkün bir emtia olan bakır, 19. yüzyılda dış ticaret dengesinin açık vermesi üzerine ihracatı artırılarak dengeyi sağlayacak unsurların en başında akla gelmektedir. Bu amaca uygun olarak da Tokat'ta yeni bir kalhanenin açılmasına karar verilmekte, Macar mühendis Gustave de Pauliny yanındaki 16

yardımcısıyla birlikte bu işte görevlendirilmektedir (Abacı, 1994: 90). Bir başka yabancı uzman İzmit Çuka Fabrikası'nda istihdam edilmek üzere getirilen İngiliz James Binns'dir. Ülkesinde bir kumaş fabrikası bulunan Binns'in, fabrikanın idaresiyle görevlendirildiği, aynı zamanda imal edilen kumaş başına komisyon aldığı; 1846 yılında fabrikanın emaneten işletilmesi yerine doğrudan devlet namına işletilmesinin kararlaştırılması ile işine son verildiği aktarılmaktadır. Eşinin Osmanlı topraklarında geçirdikleri günlere ilişkin anılarında yer alan bilgiler, Osmanlı sanayileşmesindeki yapısal noksanlıklar nedeniyle istihdam edilen yabancı uzmanları psikolojik durumunu yansıtmakla beraber, yabancı uzmanların yaptıkları işlere karşılık aldıkları yüksek ücretler ve bu ücretler dışında padişah tarafından verilen hediyelere ilişkin belge niteliğindedir (Buluş, 2012: 52-53).

Sınaî üretime yönelik istihdam edilen işçi ve uzmanların yanı sıra, bunların sağlık sorunlarını çözmek ve muhtemel bir sıtma salgını önlemek amacıyla Avrupa'dan hekimler getirilmektedir. İstanbul'da temizlik için bir sağlık kuruluşu olan tahaffuzhanelerin kurulması, bazı bataklıkların kurutulup tarıma açılması, İstanbul'un yeniden imarı ve düzenlenmesi, gümrükler ile vergilerin düzenlenmesi, posta ve telgraf işlerinin modern hale getirilmesi ve ormancılığa ilişkin yeni yöntemlere geçilmesi gibi farklı alanlarda Avrupa'dan yabancı uzman getirilmeye devam etmektedir (Yıldırım, 2011: 35-36). Örneğin ormancılık alanında, orman ve koru imarının müstakil bir bilim dalı olduğu ve Avrupa devletlerinin bilimsel ilkeler yardımıyla ormanlardan mühim gelirler elde ettiğinden bahisle 1857 yılında, Aleksander Estem ve Louis Tassy isimli iki Fransız mütehassıs yüksek sayılabilecek miktarda ücretlere mukabil imparatorlukta görevlendirilmektedir. Arazi çalışmalarının yanı sıra en mühim hizmetlerinin ilk Orman Mektebi'nin kurulmasına yönelik çabaları olduğu ifade edilmektedir. Uzmanlardan Tassy tarafından kaleme alınan 1862 tarihli Orman Lâyihası, ormanların sınıflandırılması, korunması, uygulanacak cezalar ve ağaçların kesim usulü gibi konulara açıklık getiren bir nizamname olmak özelliğine sahiptir (Keskin, 2010: 7-11). Yabancı uzman ve/veya yönetici istihdamı konusunda Osmanlı İmparatorluğu kurumlarında görevli uzman ve/veya yöneticilerin sözleşme düzenlenmesi yoluyla istihdam edildiği ve sözleşmelerde bilgi transferine ve transfer edilen teknolojinin muhafazasına özel önem atfedildiği anlaşılmaktadır. Mesela, 1863 yılında bir fabrikanın imalat sorumlusu olarak görevlendirilen Fransız asıllı Mösyö Tridon ile bir sözleşme

yapılmakta; haftada iki gün çalışma, aletleri koruma, iyi üretim yapma ve bilgi transferi sözleşmenin esasları olarak belirlenmektedir. Benzer şekilde Hereke Fabrikası'nda müdür olarak atanan Fransız Mösyö Desire Martel, ipek fabrikasının işletmeciliği verilen Fransız Mösyö Artar, maden idaresine bağlı olarak çalıştırılan Fransız Mühendis Mösyö Ruşnen, Bulgardağı, Bereketli, Ergani, Keban ve Kölük madenlerinin üretim ve idarelerine bakmak üzere Fransız Mühendis Mösyö Şösen ve bir başka mühendis ile yapılan sözleşmelerle karşılaşmaktadır (Çakır ve Demir, 2017: 72-74). 1831 senesinde Cerrahhane'nin ıslah edilmesi amacıyla Fransız Sade de Galière getirilmekte; Tıbbiye'nin ıslahı için evvela Viyanalı Karl Ambrosso Bernard'a vefatına kadar, ardından diğer bir Avusturyalı Dr. Sigmund Spitzer'e görev verilmektedir. M. Cor isimli bir Fransız mali müşavir ve bir müşavir gibi faaliyette bulunan İngiliz David Urquhart haricinde, Edwards Efendi'nin 1878 senesinde tesis edilen Mekteb-i Fünûn-u Mâliye'nin kurucuları arasında yer aldığı, Alman asıllı Emin Efendi'nin ise aynı sene kurulan Hukuk Mektebi'nin başına getirildiği kaydedilmektedir. Hendese-i Mülkiye Mektebi'ndeki Forcheimer, Jachmund, Land ve Kos gibi isimlerden oluşan Alman mütehassıs kadrosu, idaresinde Gümrük Darüttalimi açılan Alman mütehassıs Bertiram Bey ve yine idaresinde Gülhane Tatbikat Mektebi açılan Alman Dr. R. Rieder ile Dr. Dayke gibi mütehassısların istihdam edildikleri gözlemlenebilmektedir (Ergün, 1990: 446-447).

Osmanlıların Batı teknolojisi konusunda, orada gelişen yeni teknikleri aradan fazla bir zaman geçmeden takip ettikleri ve gereken teknik transferleri yaptıkları öne sürülmektedir. Bir başka varsayım, Osmanlıların seçici tavırları sayesinde ihtiyaçları olan alanda Batı tekniklerini transfer etmede zorluk çekmediği üzerinedir. Ayrıca Batı tekniğini tanımak ve kullanmak için daima ihtiyaç duyduğu teknisyen ve uzmanları Avrupa'dan getirerek istihdam ettiği; transfer ettiği teknolojiyi ülkenin her tarafında kullanacak personelini yabancı uzmanların yanında eğitmeyi, böylece birçok teknisyene sahip olmayı başarabildiği savunulmaktadır. Bunlarla birlikte, Avrupa ile giriştiği rekabette, Avrupa'daki gelişmelerden bağımsız kalmasını sağlayacak yeni bir teknoloji üretme ve geliştirme olanağı sağlayacak önlemleri almaya gerek duymadığı belirtilmektedir (İhsanoğlu, 1992: 128). Genel anlamda *Osmanlı yenileşme hareketleri çerçevesinde yabancı uzman istihdamını* uzmanlık alanları bakımından, mühendis ve mimarlar, teknisyen ve işçiler, subaylar ile tabib ve cerrahlar; istihdam edildikleri

alanlar bakımından, tersaneler ve limanlar, kaleler, tophane, humbarahane ve baruthane, kışlalar ile hastaneler şeklinde sıralandırmak mümkündür. Yabancı uzmanların kaçaklar ve esirler arasından gönüllü olarak katılanlar, mülteciler, kendiliğinden çalışmak üzere gelenler, devlet ricalinin girişimleri ile getirilenler, Avrupa devletlerinin İstanbul'daki elçileri vasıtasıyla getirilenler, ikamet elçileri aracılığıyla gelenler ve ortak askerî işbirliği sonucu görev alanlar gibi farklı tedarik kanalları bulunmaktadır. Milliyetleri bakımından ise yabancı uzmanlar arasında, Avusturyalılar, Fransızlar, İngiliz ve İskoçyalılar, İspanyollar, İsveçliler, İtalyanlar, Prusyalılar ve Rusların yer aldığı bilinmektedir (Yalçınkaya, 1999: 684-685). Yabancı uzmanların istihdamında, yüksek ücretlerinin neden olduğu yüksek maliyetleri, vaktinde işe gidip gelmemeleri, emrinde çalışan Osmanlı vatandaşlarına kötü muameleleri gibi kısmen daha önce sayılanlar dışında başka olumsuzlukların da yaşandığı ifade edilmektedir. Kendilerinden yeterince faydalanılmamasında önemli rol oynayan bir neden yabancı uzmanların mesleki sırlarını saklamaları, yerli ustalara pek fazla şey öğretmiyor olmalarıdır. Ayrıca uzman olarak getirilenlerin gerçekte mesleklerinin erbabı olmamaları, dil nedeniyle iletişim eksikliği, yerli personelin olumsuz tutumları ve maaşlarının zamanında yatmaması gibi basit bir durumda yabancı elçiliklerin devreye girerek olayların uluslararası sorunlara dönüşmesi diğer olumsuzluklar arasındadır (Kırlı, 2015: 37-39; Yıldırım, 2011: 37-40).

Osmanlı iktisat tarihinde, buraya kadar sayılanlar dışındaki istihdam alanlarına ulaşılması mümkün olan yabancı uzmanlar, yenileşme hareketlerinin fikir temelinde olduğu gibi hissedilen ihtiyaca göre başvurulmuş bir transfer yönteminin unsurlarıdır. Bu bakımdan yabancı uzmanların, önceliklere uygun şekilde başta ordu ve askerî eğitim sahasında istihdam edilmeleri tabii karşılanmalıdır. 19. yüzyılda teşebbüs edilen sanayileşme stratejisi ve izleyen dönemde ordu ihtiyaçlarının giderilmesi yine ilk hedef olarak belirlenmekte; sivil alanda dahi yabancıların evvela bu hedefe uygun şekilde kurulan müesseselerde çalıştırılmaları tercih edilmektedir. Ardından sınaî üretim başta olmak üzere, sivil eğitim, sağlık, tekstil, madenler, ormancılık ve ulaşım gibi birçok alanda yabancı uzman istihdamına başvurulduğu tespit edilebilmektedir. Ancak yabancıların istihdamıyla ilgili yaşanan bazı olumsuzluklarla birlikte dâhili ve harici diğer problemlerin de etkisiyle, Batı ile arasındaki teknik açığı kapatmakta Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük yardımcılarında biri olan yabancı uzman istihdamından istenilen faydanın elde edilemediği anlaşılmaktadır.

III. BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİNDE YABANCI UZMAN İSTİHDAMININ EKONOMİK VE HUKUKÎ ALTYAPISI

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte yabancı uzman istihdamının, yeni devletin tarım, sanayi ve istihdam politikaları ile yakından ilişkili olduğu tahmin edilmektedir. Bu politikalar ise, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan ekonomik miras tarafından belirlenmektedir. Devredilen Osmanlı mirası, hem cumhuriyet idaresinin iktisadî yapıya ilişkin sayısal verilerini meydan getirmekte hem de yönetici kadronun ekonomi uygulamalarına yön veren fikirlerinin oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Örneğin, ülke sınırları içerisindeki nitelikli iş gücü, teknik bilgi düzeyi, sermaye birikimi, üretim faaliyetlerinin dağılımı, büyüklüğü, verimliliği gibi değişkenler bir teknoloji transfer yöntemi olan yabancı uzman istihdamına hangi alanlarda başvurulması gerektiğini tartışmaya açmaktadır. Yöneticilerin bu transfer yöntemini modernleşme bağlamında ele alarak, daha gelişmiş bölgelerden kendi ülkelerine doğru teknik bilgi aktarımını sağlayacak yabancı uzmanları istihdam etmeleri ise, konunun ekonomi politikalarını tayin eden zihniyet dünyasıyla bağlantısını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla cumhuriyet dönemindeki yabancı uzman istihdamının doğru şekilde yorumlanabilmesi için, Osmanlı'nın son dönemindeki iktisadi şartların, devredilen mirasın ve cumhuriyetin kuruluşundan sonraki ekonomi politikalarının analiz edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Üçüncü bölümün giriş kısmında Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından önceki ekonomik yapısı, tarım ve sanayi sektörlerinin durumu, yeni kurulacak devlete bırakılan mirasın niteliği tartışılacak, ardından cumhuriyet dönemindeki tarım, sanayi ve istihdam politikaları incelenecektir. Bölümün son başlığında, imparatorluğun son dönemi de dâhil olmak üzere cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen zaman diliminde yabancı uzman istihdamının hukuki yapısı değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.1. İMPARATORLUKTAN CUMHURİYETE DEVREDİLEN EKONOMİK MİRAS

İmparatorluk idaresini son dönemine sürükleyen olay ve olgular dizisi, yaşanan askerî başarısızlıklar kadar içinde bulunulan ağır ekonomik koşullara bağlı bulunmaktadır. Öyle ki, 1875 yılına gelindiğinde artık borçlarını ödeyemeyen Devlet-i 'Âliyye idarecileri moratoryum ilan etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu durumun

sebebi, alınan borçların cari harcamalar suretiyle gereksiz alanlarda kullanılması sonucunda borcun faiz haddinin, sağladığı gelir artış haddinin altında kalması kuralının işlememesi ve geliri artan tüccar taifesinin kapitülasyonlar nedeniyle vergilendirilmemesi olarak sıralanmaktadır. Batı borsalarında yayılan mali kriz ve durgunluk kadar Osmanlı'nın finans yoluyla bu piyasalarla iç içe geçmesine yol açan küreselleşmenin de bu noktaya gelinmesinde etkili olduğu kabul edilmektedir. Bütün bu etkenler ve bunların meydana getirdiği zorlukların ortadan kaldırılması ve 19. yüzyılda maliyenin düzeltilmesi adına İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya gibi başlıca alacaklı devletlerin temsilcilerinin de bünyesinde görev yapacağı Düyunu Umumiye İdaresi kurulduğu; borçların konsolide edilmesinin yanı sıra üretim artışını sağlayacak tedbirlerin hayata geçirilmesine çalışıldığı gözlemlenmektedir (Kazgan, 2017: 22-23).

II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarına denk gelen bu dönemde, Osmanlı ile Batı arasında bilhassa tekstil ve demir-çelik sanayisinde belirli bir düzeye erişen gelişmişlik farkını gidermeye yönelik büyük yatırımlar gerçekleştirilmekte; 19. yüzyılın bu bölümünde %1,5'lerde seyreden milli gelir artışında tarım, ticaret ve hizmet sektörleriyle birlikte demir-çelik sanayisi ve ulaşım alanındaki yatırımlar belirleyici konumda yer almaktadır (Bulut, 2019: 248-249). Üstelik Düyun-u Umumiye'nin kuruluşundan sonra, uluslararası alanda Osmanlı ekonomisine duyulan güvenin artması demiryolları, limanlar, belediye hizmetleri, bankacılık, ticaret ve sanayi gibi sektörlerde yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişine zemin hazırlamış bulunmaktadır. İmparatorluğun borçlar dışında kalan yabancı sermayedeki payına göre 1890 senesinde ikinci sırada olan Fransa, 1888 ile 1896 arasında yoğun yatırımlara girişmekte; 1914'e gelindiğinde Fransız sermayesi gerek dış borçların gerekse dış borçlar haricindeki yabancı yatırımların yarısından fazlasını elinde tutmaktadır. Alman sermayesinin Osmanlı topraklarına girişi ise, 1888 yılında Deutsche Bank önderliğindeki bir Alman grubun Anadolu demiryolu imtiyazını alarak ertesi sene İzmit-Ankara demiryolunun yapımına başlanmasıyla mümkün olmaktadır (Pamuk, 1978: 143-157). Özellikle demiryolu inşasında yoğunlaşan iç-dış kaynaklı sermaye yatırımlarındaki yabancı işçi ve uzman istihdamına daha önce değinmiş olmakla beraber, burada önemli sayılabilecek bir başka nokta imparatorluk idarecilerinin büyük limanlar ve şümüllü demiryolu projelerini hayata geçirerek tarımsal üretimin dış pazarlara açılması için gereken altyapıyı tesis etmeye uğraşmasıdır. Demiryolu inşası iç bölgelere doğru ilerledikçe buralardaki tarım

alanları uluslararası piyasalara ulaşma imkânına kavuşmakta; tarım üretiminin dünya ekonomileri ile buluştuğu Selanik, İzmir, Mersin ve Beyrut gibi kentler demiryolları uzadıkça potansiyellerini artırarak büyük ihracat limanları haline gelmektedir. Liman şehirlerinde gelişen altyapı ve ucuz hammadde temini ise, 20. yüzyıl başlarında tarıma yönelik sanayi dallarının tekâmülünü başlatmaktadır (Erdoğan, 2019: 62-63).

Tablo 3.1’de görüldüğü gibi, tarımla uğraşan hane halkı sayısı üzerinden 1909 yılındaki nüfusun önemli bir bölümünün bu sektörde istihdam edildiğini söylemek mümkündür. Tarımsal üretim için ekili arazi yaklaşık 32 milyon dönümdür. Ortalama tarımsal işletme büyüklüğünün 29,2 dönüm olduğu Osmanlı son döneminde, tarımsal işletmelerin önemli bir kısmı 10 ile 50 dönüm arasında genişliğe sahiptir. Aynı tarihte Adana, Niğde ve Samsun 50 dönümden büyük tarım işletmelerine; Trabzon, İzmir ve Rize ise 10 dönümden küçük tarım işletmelerine sahip başlıca Anadolu kentleri olarak sayılmaktadır (Güran, 1997: 28-29).

Tablo 3.1: 1909 Sayımına Göre Tarımsal İşletmelerin Büyüklükleri

Nüfus	8 092 400
Tarımla Meşgul Hane Sayısı	1 107 815
Ekili Arazi (Dönüm)	32 307 801
10 Dönümlük Küçük İşletmelerin Sayısı	291 001
10-50 Dönümlük İşletmelerin Sayısı	535 249
50'den Fazla Dönümlük İşletmelerin Sayısı	281 575
Ortalama İşletme Büyüklüğü (Dönüm)	29,2

Kaynak: Çavdar, 2003: 112.

1909, 1913 ve 1914 yıllarında üretilen ve Tablo 3.2’de gösterilen tarla ürünlerinin verimlilikleri oldukça yüksek çıkmaktadır. Tablo 3.2’ye göre verimliliği azalan tek ürün pamuk olup, verimliliği en fazla artan ürün mısırdır. 1909 yılında hektar başına 505 kg olan pamuk üretimi 1914’de hektar başına 261 kg’a düşerken; 1909 yılında hektar başına 1136 kg olan mısır üretimi 1914’de hektar başına 1805 kg’a yükselmektedir. Burada kullanılan istatistiklerle ilgili belirtilmesi gereken husus, ürünlerin ekiliş alanlarının ve üretim miktarlarının tahmininde kullanılan yöntemlerin yetersiz olduğudur. Tarımsal üretim miktarları, üretim üzerinden alınan öşür vergisi gelirleri dikkate alınarak tahmin edildiğinden doğruya nispeten daha yakın veriler sunarken, tarım ürünlerinin ekiliş alanlarının %25-30’a varan oranlarda düşük tahmin edildiği ifade edilmektedir. Bu durum ise, bahse konu tarihlerde Türk tarım sektöründe

uygulanan teknikler ve araçlar düşünüldüğünde, tarımsal üretimdeki verimliliğin gerçekte olduğundan yüksek görünmesinin sebebini açıklamaktadır (Güran, 1997: 13-14).

Tablo 3.2: Seçilmiş Tarla Ürünlerinin Ekiliş, Üretim Miktarı ve Verimi (1909-1914)

Ürün	Yıllar	Ekiliş		Üretim Miktarı	Verim
		Hektar	%	Ton	Kg/Hektar
Buğday	1909	2 566 220	45,12	3 285 274	1 280
	1913	2 530 005	48,99	3 915 873	1 548
	1914	2 337 525	49,29	4 009 224	1 715
Arpa	1909	1 283 448	22,56	1 829 856	1 426
	1913	1 200 276	23,24	1 905 338	1 587
	1914	1 109 462	23,4	1 785 647	1 609
Mısır	1909	414 284	7,28	470 453	1 136
	1913	316 257	6,12	509 882	1 612
	1914	297 674	6,28	537 239	1 805
Burçak	1909	109 470	1,92	131 732	1 203
	1913	80 065	1,55	100 864	1 260
	1914	91 678	1,95	155 523	1 696
Kuru Fasulye	1909	44 641	0,78	25 874	580
	1913	38 789	0,75	49 086	1 265
	1914	33 286	0,7	40 538	1 218
Pamuk (lif)	1909	153 091	2,69	77 335	505
	1913	-	-	-	-
	1914	44 859	0,95	11 730	261
Susam	1909	62 529	1,10	23 542	376
	1913	69 764	1,35	31 378	450
	1914	23 083	0,49	13 976	605
Tütün	1909	48 104	0,85	31 237	649
	1913	54 605	1,06	31 378	450
	1914	50 590	1,07	35 819	708

Kaynak: Güran, 1997: 16-18.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Türk ziraatının üretim kapasitesi memleketin ihtiyacını karşılamakla birlikte, bazı gıda maddelerinin ithal edilmesine daima zaruret hâsıl olmaktadır. Ülke dışından alınması gereken en mühim gıda maddeleri, un, buğday, pirinç, şeker, kahve ve çay gibi ürünler iken, ihracata daha ziyade tütün ve kuru meyveler konu olmaktadır. Cihan harbinin sonraki yıllarında iâşe dengesinin bozulması, durumun daha kötüye gideceğinin görülmesi üzerine, Osmanlı ziraatını kalkındırmayı amaçlayan bir planın uygulanması kararlaştırılmaktadır. Bu doğrultuda Ziraat Nezareti bünyesinde, üretimi teşvik ve planlama işleriyle görevlendirilmek üzere kurulacak

komisyonun başına Albert Hahl adında bir Alman uzman istihdam edilmektedir. Yine Ziraat Bankası'nın ıslahına gayret edilerek teşkilat ve kredi işlerinin düzenlenmekte, genel müdürlüğüne Alman mütehassıs B. Kautz'un getirilmekte, ziraî mükellefiyetler ile ilgili düzenlemeler hayata geçirilmektedir. Ancak yapılan idarî ve kanunî düzenlemelere rağmen tarımda hissedilir bir düzelme yaşanmamakta, üretim gerilemeye devam etmektedir (Eldem, 1994a: 7-36). Aslında makineleşme sınırlı olduğu için tarımsal üretim ithal girdilere ya da makinelere bağımlı değildir, fakat ordunun savaş dönemindeki özel gereksinimleri nedeniyle olumsuz yönde etkilenmektedir. Çok sayıda erkeğin silah atlına alınmasıyla hem kentlerde hem de kırsal alanda ortaya çıkan emek darlıkları, ordunun ihtiyacı üzerine çift hayvanlarına el konulması gibi faktörler tarımsal üretimdeki zorlukların kaynağını teşkil ederken, Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmının Ruslar tarafından işgali bu bölgedeki ziraî üretimin neredeyse bütünüyle çökmesine neden olmaktadır (Pamuk, 2019: 166-167).

Tablo 3.3'de yer alan ve ihracata konu olan seçilmiş ürünlerin Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki üretim miktarları incelendiğinde, Ege Bölgesi'nde üretilen zeytinyağı hariç hemen tüm ürünlerde bir üretim kaybı yaşandığı gözlemlenmektedir. Savaşın başlamasıyla üretimi en ciddi biçimde azalan ürünler pamuk, tütün ve fındıktır. Öte yandan 1918 yılında, bu ürünlerle birlikte kuru incir ve yaş koza üretiminde iyileşme görülmektedir. Ege Bölgesi'nin bir başka ihraç ürünü kuru üzüm ve zeytinyağı üretiminde ise, savaşın son yılında düşüşün devam ettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3.3: I. Dünya Savaşı Sırasında Bazı İhraç Ürünlerinin Üretim Miktarları (bin ton)

Yıllar	Tütün (Reji İdaresi)	Kuru Üzüm (Ege)	Kuru İncir	Fındık (Karadeniz)	Pamuk (Adana)	Yaş Koza (Reji İdaresi)	Zeytinyağı (Ege)
1914	43,87	60,8	17,6	52	135	5,23	20
1915	13,87	50,4	15,4	21	15	3,54	22
1916	14,91	44,8	19,8	19	10	2,98	16
1917	17,01	33,6	15,4	14	10	1,35	8
1918	21,04	28	17,6	18	15	2,37	6

Kaynak: Eldem, 1994a: 38.

Son yüzyılında Osmanlı sanayisi incelendiğinde, çağının gelişmiş ülkelerine nispetle daha geride bir yapı ile karşılaşılmaktadır. Tekstil alanında halı, pamuklu ve ipekli dokumacılıkla ilgili faaliyette bulunan işyerleri, imparatorlukta uzun süre devam edebilen küçük sanayi işletmelerinin en belirgin örneklerini oluşturmakta; 1910'lu

yıllarda saraçlık ve kundura yapımı da küçük zanaatkârların elinde varlıklarını sürdürmektedir. Gerçi 1866 senesinde sanayileşmenin bir gereksinim olarak kendini göstermesine binaen Islah-ı Sanayi Encümeni kurulmuş, encümen tarafından yapılan incelemelerden sonra küçük sanayinin kifayetsizliği ve sanayileşmenin elzem olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu tespitler üzerine encümenin, esnafa kendi aralarında birleşerek şirket kurmaları, ürünlerin geliştirilerek belirli bir standarda ulaştırılması, teknik öğretime başvurulması yönündeki tavsiyelerinin ve hatta teknik öğretim yapan okulların açılması ile sanayi ürünleri için sergilerin kurulması gibi uygulamalarının dahi sanayileşme adımının atılması adına yeterli olmadığı görülmektedir (Çavdar, 2003: 116-118). Elde edilen sonucun kifayetsizliği, Ortaylı (1978)'e göre, komisyonun 1889 yılında yayınladığı bir rapordan hareketle öngörülebilmektedir. Raporda, tekstil, demircilik, camcılık gibi alanlarda mahalli sanayinin çöküş sebeplerinin incelenmesi, söz konusu sektörlerde üretilen mallara talep yaratılması için yapılması gerekenlerin araştırılması, güzel sanatlar okulunun ıslahı için gayret gösterilmesi ve kâğıt, cam, pamuklu dokuma imalatında yerli üretimin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Burada nazar-ı dikkati celbeden husus, pamuklu dokumanın ahaliye imal ettirilmesidir ki, bu ibarenin Osmanlı devlet adamlarının sanayileşme atılımını gerçekleştirmek adına halen esnaf ve tezgâh üretimini feda etmeye cesareti olmaması, küçük ölçekli üretimin teşvik edilmesi anlamına geldiği öne sürülmektedir (Ortaylı, 1978: 125). Daha sonra ise, imparatorluk sınırları içerisinde, Avrupa sanayileriyle rekabet edebilecek büyük ölçekli sanayi yatırımlarını hayata geçirmek amacıyla Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı ilan olunmaktadır. Kanunla birlikte, esasen İkinci Meşrutiyet'in ilanından önce de teşvik politikaları arasında yer alan, makine, araç ve gereçler için gümrük muafiyeti, sınaî mamullerden ihracat gümrüğü alınmaması gibi uygulamalar tekrar düzenlenmektedir. Ayrıca 19. yüzyılın ikinci yarısında, imalat sanayinde verilen ruhsat ve imtiyazların sadece birkaçında mevcut olan fabrikalar için parasız arazi verilmesi yahut hammaddeler için gümrük muafiyeti benzeri teşvikler de tüm sanayi dallarını kapsayacak biçimde genelleştirilmektedir. Fabrika inşa edilecek yerin vakıf arazisi olması durumunda, miri araziden ücret olarak alınacak verginin hesaplanması, lakin bu işlemlerin tamamlanmasının inşaat sürecini tehir etmeyeceği kanunun önceki tasarılarında; çeşitli vergi ve harçlardan muafiyet sağlanması 19. yüzyılın ikinci

yarısındaki düzenlemelerde bulunmayan yenilikler arasında sayılabilmektedir (Ökçün, 1975: 31-38).

1913 ve 1915 yıllarında Osmanlı sanayinin hâlihazırdaki durumunu tespit etmek, ıslah ve geliştirme araçlarını araştırmak üzere bilgi toplamak, sınaî üretim hacmini, müesseselerin adedini ve derecesini ortaya koymak amacıyla sayımlar yapılmıştır. Fakat o yıllarda imparatorluk dâhilindeki hangi tür sanayi kuruluşlarına fabrika denilebileceği açıklanmadığından ve sanayi kuruluşlarının bir listesi bulunmadığından sayımlarda Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan istifade eden sınaî müesseselerine başvurulmaktadır. Ulaşılan sonuçlar, savaş nedeniyle sağlık veri toplanamaması ve/veya işletmelerin coğrafi dağılışına bağlı olarak Osmanlı ülkesinin küçük bir kısmının istatistikî durumunu ihtiva etmektedir. Başka bir ifadeyle sanayi sayımları, İstanbul, İzmit, Bursa, İzmir, Bandırma, Manisa ve Uşak'a gidilerek; diğer vilayet ve sancaklardaki asgari düzeyde ortalama 10 işçi çalıştıran sınaî müesseselere soru kâğıtları gönderilerek oluşturulmaya çalışılmaktadır. Elde edilen sayım sonucunda ise, soru kâğıtlarının gönderildiği bölgelerden geri gönderilen cevaplarla herhangi bir sonuç çıkarmanın mümkün olmadığı aktarılmaktadır (Güran, 1997: 3-9).

1913 yılı için, Teşvik-i Sanayi Kanunu'nda belirtilen en az beş beygirlik muharrik güce sahip, en az 1000 Osmanlı Lirası değerinde ve bir yılda 750 işgünü tutarında işçi çalıştıran farbikaların; 1915 yılı için ise, günde 10 ton öğüten değirmenlerin, 10'dan çok işçi çalıştıran sabun fabrikalarının ve muharrik güçle birlikte 10, muharrik güç olmaksızın 20 işçi istihdam eden çeşitli sanayi müesseselerinin dâhil olduğu sayımların her ikisinde de gıda sektörünün, toplam sınaî üretimde en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. Sanayi üretimindeki sektörel payı bakımından 1913 ve 1915'de ikinci sırada yer alan dokumacılık ise, toplam çalışanların en fazla sayıda olduğu sektördür (Tablo 3.4). 1913 yılında sektördeki payı %4,8 olan deri sanayi, dünya savaşının ilerleyen yıllarında, 1915'de bu payı %8,3'e yükselterek sınaî üretimde daha etkili hale gelmiştir. Ağaç, toprak ve kimya sanayileri ise, söz konusu yıllarda sektördeki payı azalan alanlardır. Osmanlı sanayisinde işyeri sayısının, yapılan sayımlarda azalmayıp aksine ufak da olsa arttığı göz önünde bulundurulduğunda, çalışan sayısındaki düşüşün dünya savaşındaki nüfus kaybı ile açıklanabilmesi mümkündür.

Tablo 3.4: 1913 ve 1915 Yıllarında Osmanlı Sanayisinin Sektörel Durumu

Sektör	1913			1915		
	İşyeri Sayısı	Toplam Çalışanlar	Sanayi Üretimindeki Sektörel Payı (%)	İşyeri Sayısı	Toplam Çalışanlar	Sanayi Üretimindeki Sektörel Payı (%)
Gıda	74	4 281	68,5	75	3 916	70,3
Dokuma	70	7 765	14,9	73	6 763	11,9
Deri	12	930	4,8	13	1 270	8,3
Kırtasiye	51	1 897	5,6	51	1 267	6,1
Kimya	10	417	2,5	11	131	2,2
Ağaç	19	705	1,7	24	377	0,8
Toprak	16	980	1,9	17	336	0,3
Toplam	252	16 975	100	264	14 060	100

Kaynak: Kepenek ve Yenitürk, 2001: 18; Ökçün, 1997: 13-26.

1915 yılında Osmanlı sanayisindeki, 264 kuruluşun 214'ü (yaklaşık %81'i) özel (gerçek) kişilerin; 22'si (%8,3'ü) devletin mülkiyetindedir. Gerçek kişiler elinde bulunan müesseselerin sayıca en fazla miktarda faaliyet gösterdiği sanayi sektörleri, değirmencilik, şekerçilik, konserve ve tütün imalatı gibi iş kollarının yer aldığı gıda sanayi ile sigara kâğıdı imalatı, matbaa ve çeşitli kâğıt imalatı benzeri işlerin aralarında bulunduğu kırtasiye sanayisidir. Yün ipliği, pamuk ipliği ve ham ipek imalatı ile yün, pamuk, ipek ve diğer çeşitli dokuma imalatını içeren dokuma sanayi, devlet mülkiyetindeki kuruluşların en fazla olduğu sanayi sektörüdür. Marangozluk ve diğer ağaç ürünleri imalatının oluşturduğu ağaç sanayi; yağ, sabun ve sair kimyasal imalatı gerçekleştiren faaliyet alanlarını kapsayan kimya sanayi ise, devlet mülkiyetindeki kuruluşların sınaî üretime katılmadığı sektörlerdir (Tablo 3.5).

Tablo 3.5: 1915 Yılında Osmanlı Sanayi Kuruluşlarının Mülkiyete Göre Dağılımı

Sektör	Müessese Sayısı	Mülkiyet Türü		
		Hükümet	Anonim Şirket	Özel Kişi
Gıda Sanayi	75	1	8	66
Toprak Sanayi	17	1	5	11
Deri Sanayi	13	1	1	11
Ağaç Sanayi	24	-	-	24
Dokuma Sanayi	73	18	10	45
Kırtasiye Sanayi	51	1	-	50
Kimya Sanayi	11	-	4	7
Toplam	264	22	28	214

Kaynak: Ökçün, 1997: 16.

Birinci Dünya Savaşı'nın yerli sanayi üzerindeki ilk etkisi, bir ölçüde ithal ikamesine neden olduğu için olumlu gözükmemektedir. Daha sonra, ortaya çıkan hammadde darlıkları ve Karadeniz kıyısındaki Ereğli kömür madenlerinin Ruslar tarafından bombalanması sonucu kömür üretiminin düşmesi sınaî üretimi olumsuz etkilemiştir. Savaştan önce şehirlerde var olan nitelikli işgücünde, harbin başlamasını müteakip çok sayıda erkeğin sivil işgücünden ayrılmasıyla yaşanmaya başlanan kıtlık yine sanayi üretiminde olumsuzluğa neden olan bir başka faktördür. Sorunun çözülmesi adına kadın istihdamı artırılmış ama mevcut olumsuzluklar savaşın sonuna kadar giderilememiştir (Pamuk, 2019: 166).

Savaşların ve iktisadi buhranların yarattığı şartlar bir tarafa bırakılacak olursa, imparatorluğun son dönemindeki ekonomik kalkınma hamleleri, devlet idarecilerinin tarım ve sanayi konusundaki fikrî önceliklerine dayanmaktadır. Nitekim 1908 senesinde II. Meşrutiyet'in ilanı ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle iktidara gelen İttihat ve Terakki Partisi, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devlet yönetimini elinde tutmakta; idaresinin ilk yıllarındaki, yabancı sermayeden yararlanmaya ve serbest ticaretin faziletlerine değinen görüşler politika uygulamalarında başat rol oynamaktadır (Kazgan, 2017: 31). Bununla birlikte dönemin siyasî yelpazesi içerisinde, hayata geçirilecek iktisat politikalarına dair farklı görüşler olduğu bilinen bir gerçektir. Bir kesim liberal iktisat politikalarını ve ekonomik kalkınmanın temini için tarım sektörüne ağırlık verilmesini savunurken; diğer bir taraf, korumacı politikalar ve sanayileşmenin gerekliliği üzerinde önemle durmaktadır (Pamuk, 2019: 164). Tarım veya sanayi sektörlerinden hangisinin, ülkenin selâmeti açısından daha hayırlı olacağına ilişkin tartışma son dönem Osmanlı basınında da kendisine geniş yer bulmakta, ileri gelen kalem ehli ekonomi politikalarının istikametine dair düşünce ve tavsiyelerini sunmaktadır. Mesela Ulum-ı İktisadiyye ve İctimaiyye Mecmuası yazarlarından Ahmed Muhtar, dönemin Orman ve Maadin Nazırı'na yazdığı açık mektupta, Osmanlı Devleti'ni bir ziraat ülkesi, ahalisini de bir ziraat milleti olarak nitelemekte; Avrupa'dan alanlarında ihtisas sahibi yabancı uzmanların getirtilerek tarımın geliştirilmesi ve çağın koşullarına ulaştırılması adına alınacak tedbirlerin belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Erdoğan, 2019: 66). Ahmet Mithat Efendi'nin önerilerinin temelinde yerli sanayinin himaye ve teşvik edilmesi yatmakta iken, Akyığıtoğlu Musa Bey'in ülkenin bütünüyle sanayileşmeye ağırlık vermesi fikrine karşı çıktığı, tarım, sanayi ve

ticarete dengeli bir gelişmenin tesis edilmesini savunduğu anlaşılmaktadır. Cavid Bey ise, İttihat ve Terakki'nin ilk yıllarında uygulandığı bilinen liberal iktisat politikalarının hem iktidarda karar sahibi hem de yayınladığı eserler bakımından bir bilim adamı hüviyetiyle, en önde gelen savunucusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Çavdar, 2003: 29-34). İktisat politikalarına ilişkin tartışmaların önemi, daha önce kısmen ifade edildiği gibi cumhuriyet dönemindeki yönetici kadronun zihniyet dünyasında meydana getirdiği tesirlerde görülmektedir. Zira içinde bulunulan şartlarla beraber, bütün bu tartışmalar iktisat politikalarının liberal fikirlerden ulusçuluğa doğru kaymasına ve yapılan müdahalelerin, dönemin geçiciliğinden daha farklı bir boyutta değerlendirilmesine imkân tanımaktadır.

İmparatorluğun son yıllarındaki nüfus yapısı, cumhuriyete devredilen ve yabancı uzman istihdamı tercihini belki de en fazla etkileyen ekonomik gösterge olarak kabul edilmelidir. Çünkü geniş bir coğrafyaya yayılan toprakların ekiminde yüzyıllar boyu hissedilen işgücü eksikliği, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı nedeniyle meydana gelen nüfus kayıpları sonucunda daha belirginleşmekte; yeni kurulan devletin ekonomik kalkınması için nitelikli işgücü ihtiyacı başlıca sorun haline gelmektedir. Bu bakımdan, Osmanlı'nın son yıllarındaki nüfus yapısının analizi büyük önem arz etmektedir.

1876'dan 1896'ya kadar geçen yirmi sene içinde, dışarıdan gelerek Osmanlı topraklarına yerleşen muhacirlerin sayısı yaklaşık bir milyon yani yılda ortalama 51 bin olarak tahmin edilmektedir. İmparatorluktan hariçteki memleketlere göç edenlerin sayısı tam bilinmemekle birlikte bu rakamdan aşağıda olmadığı sanılmakta; bu bakımdan Tablo 3.6'da gösterilen dönemde yaşanan göçlerin, nüfus artışı üzerinde önemli bir rol oynamadığı iddia edilmektedir (Eldem, 1994b: 14). Benzer şekilde Pamuk (2019) çalışmasında, 1820'lerden Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar nüfusun neredeyse iki katına çıkmasının, yalnızca meydana gelen göç olayları ve salgın hastalıklardaki gerileme ile açıklanamayacağını öne sürmektedir.

Tablo 3.6: 1884-1897 Yılları Arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfus (bin kişi)

Yıllar	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus	Toplam
1884	12 590	4 544	17 135
1885	12 708	4 579	17 286
1886	12 825	4 603	17 429
1887	12 942	4 637	17 580
1888	13 059	4 662	17 721
1889	13 177	4 676	17 853
1890	13 294	4 701	17 995
1891	13 411	4 734	18 146
1892	13 411	4 763	18 175
1893	13 578	4 777	18 316
1894	13 646	4 805	18 451
1895	13 763	4 833	18 596
1896	13 891	4 849	18 740
1897	14 112	4 938	19 050

Kaynak: Eldem, 1994b: 14.

Ancak sebebi ne olursa olsun, 1884 ve 1897 yılları arasında imparatorluk nüfusunun istikrarlı biçimde arttığı bir gerçektir. 19. yüzyılın sonlarında toprak kayıplarıyla sonuçlanan savaşların artması ise, nüfus artışını durdurmakla kalmamış, büyük eksilmelerin yaşanmasına sebep olmuştur. Tablo 3.7'de görüldüğü üzere sadece 1911 ve 1913 yıllarında kaybedilen topraklardaki nüfus dahi beş milyonu aşkındır. Bu duruma 1914-1924 arasındaki kayıplar ve nüfus hareketlerinin neden olduğu %20'lik azalma da eklenince, ekonomik yapıda meydana gelen etkiler daha önce değinildiği üzere açıkça görülmeye başlanmaktadır. Nüfustaki azalma ülke güvenliğini tehdit altında bırakırken, kırsal alanlarda büyük miktarlarda toprak ekilemez hale gelmekte, kentlerde emek darlıkları yaşanmaktadır (Pamuk, 2019: 70).

Tablo 3.7: 1911-1913 Yıllarında Kaybedilen Toprakların Yüzölçümü ve 1913 Nüfusu

Kaybedilen Topraklar	Yüzölçümü (bin km2)	Nüfus (bin)
Yunanistan'a (1912/1913)		
Rumeli	46,3	1 459
Ege	3,9	306
Girit	8,4	336
Bulgaristan'a (1913)	23,2	586
Dimetoka (1915)	2,6	29
Sırbistan'a (1912/1913)	39,3	1 665
Arnavutluk'a (1912/1913)	28,7	825
Karadağ'a (1912/1913)	4,6	109
İtalya'ya (Rodol 1911/1912)	2,5	143
	159,5	5 458

Kaynak: Eldem, 1994b: 18.

1918 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu ve müttefikleri adına yenilgi ile sonuçlanmasının ardından, yeni kurulacak Türk Devleti için milli mücadele dönemi başlamaktadır. Ancak son yüzyılda, ekonomik gelişmişlik seviyesi çağdaşı ülkelere nispetle geride kalan imparatorluğun, meydana gelen büyük savaşların etkisiyle daha ağır şartlar içinde kalması milli mücadelede ciddi mali sıkıntılar yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Çözüm amacıyla ilk önce, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bir vergi kanunu çıkarılarak; “*ağnam resminin sâbıkı misillü dört misli olarak istîfâsına*” karar verilmektedir. Sonrasında Düyun-u Umumiye İdaresi gelirlerinin geçici olarak meclise verilmesi, Tütün Rejisi'nin gelirlerine el koyulması gibi tedbirlerle Anadolu'daki devlet gelirlerinin Ankara'ya ulaştırılmasına gayret edilmektedir. Alınan kararlara rağmen meclisin ilk bütçe müzakerelerinde, bütçe açığının görülenden fazla olduğu, vergilerin sürekli artırılmasının fakir hal üzerine yük bindirdiği, tasarrufa riayet edilmediği ve maaşların düzenli ödenmediği gibi hususlar üzerinde durulduğu belirtilmektedir (Çavdar, 2003: 140-141). Yine Milli Mücadele döneminde, Tekâlif-i Milliye gibi bazı ekonomik seferberlik düzenlemeleri ve hibe mahiyetinde dış yardımlar görölse de kapsamlı bir iktisadi yol haritasının ortaya çıkışı İzmir İktisat Kongresi ile mümkün olabilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk iktisadi yol haritasını belirleyecek Kongre, ağır savaş şartları ve savaşı nihayete erdirecek Lozan Konferansı görüşmelerinin gölgesi altında bir araya gelmektedir. Belki yaşanan bu olayların meydana getirdiği sonuçların, belki de son dönemdeki iktisat politikalarına ilişkin tartışmaların geldiği noktada artık yeni devlet yönetiminin konuya bakışını niteleyen milli ekonomi anlayışının kongrede başat rol oynadığı savunulmaktadır. Fakat cumhuriyetin ilk yıllarındaki bu milli ekonomi politikası, literatürdeki muhteviyatına aykırı olarak kapitalist düzeninin bazı lütuflarından istifadeye mecbur kalmaktadır. Nitekim Lozan Görüşmeleri, 31 Ocak 1923 tarihinde gerçekleşen bir oturumun ardından yarıda kesilmiş, Türk tarafı Lozan'ı terk etmiş; görüşmeler sırasında vuku bulan anlaşmazlığın ekonomik meselelerden, kapitülasyonlardan kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu nedenle Batılı kapitalist ülkelere güven vermek, barış görüşmelerini tekrar başlatmak ve “milli” olmakla beraber “kapitalist bir ekonominin” benimsendiğinin İzmir İktisat Kongresi nutukları ve kararlarında gösterilmesi dönemin bir gerekliliği olarak kabul edilmektedir (Kayıran ve Saygın, 2019: 33). Kongre için hazırlanan bir broşürde, krediler, şirketler, sendikalar,

gümrük sistemi, ulaştırma, köylünün durumu, üretim ve tüketim gibi konuların ele alınacağı haber verilmektedir. Sonrasında alınan kararlarda ise, kongrenin programını, çalışma hazırlıklarını tamamlamak üzere bir düzenleme heyeti oluşturulduğu ve kongreye katılacak üyelerin seçim esasları belirlenmektedir. Buna göre, kongre kapsamında her ilçe en çok sekiz üye ile temsil edilebilecek; üyelere üç çiftçi, birer tanesi, sanatkâr, işçi, tüccar, bankacı ve şirket temsilcisi olacaktır (Koç, 2000: 149). Nihayet 17 Şubat 1923’de Atatürk’ün *“Aziz Türkiye’imizin iktisadî yükseliş sebeplerini aramak ve bulmak gibi, vatanî, hayatî ve millî bir kutsal gaye için bugün burada toplanmış olan sizlerin, muhterem halk mümessillerinin huzurunda bulunmakla çok mesut ve bahtiyarım.”* cümlesiyle açılan İzmir İktisat Kongresi, temsil edilen iktisadî birimlerle beraber aslında tüm ülke ekonomisinin üzerine inşa edileceği esasları belirlemiş bulunmaktadır. Bu esaslar arasından bazılarını (Ökçün, 1968: 61-99; İnan, 2020: 21-55);

- Çiftçi grubu için; aşar vergisinin kaldırılması, Türkiye’de yaşayan herkesi kapsayan ve bütçede dengeyi sağlayacak mutedil bir verginin ortaya konulması, ağnam vergisinin diğer vergiler gibi taksitle tahsilinin temini, ölçü ve tartıların memleketin her tarafında birleştirilerek hükümetin resmen kabul ettiği ondalık sistemin tatbiki, memleketin her tarafını örümcek ağı gibi saracak nakliye yollarının kurulması, demiryolu idarelerinin uyguladığı tarifelerin makul bir düzeye indirilmesi, memlekette üretilen pancar ve kendir gibi ürünlerin işlenmesi için fabrikalar kurulması, sulhtan sonra Avrupa ve Amerika’daki makine üreticilerinin ülkeye davet edilerek tecrübelerinden faydalanılması, ziraat makinelerini kullanabilecek Türk ustaların yetiştirilmesi, en azından başlangıç olarak belirli ziraat araçlarını üretecek fabrikaların kurulması,
- Tüccar grubu için; münasip bir isim altında ticaret ana bankasının kurulması, bankaların borsayı alt üst etmesine ve hava oyunlarına mani olmak için büyük sermayeli milli bankalar aracılığıyla müdahale edilmesi, en mühim servet kaynaklarından olan madenlerin yerli fen adamları ile tetkikinin sağlanması, ülke madenlerinin ihraç edilmesi durumunda dış rekabete karşı korunması, dâhili limanlarda Türk bayraklı gemilerden başkasının ticaret yapmasının önlenmesi kabotajda bağımsızlık hakkının kullanılması, dâhili ve

milli sanayiye kalkındıracak gümrük sisteminin takibi ve yabancı müdahalenin engellenmesi, Türkiye'nin önemli ticaret merkezlerinde ticaret mekteplerinin açılması,

- Sanayi grubu için; gümrük vergileri aracılığıyla hammadde teminin düzenlenmesi, Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun yalnız Türkiye tebaasına ve şirket sermayesinin en az yüzde yetmiş beşi Türkler elinde olanlara tahsisi, sanayi erbabına kredi sunabilmek için bir sanayi bankasının kurulması, sanayi mekteplerinin ıslahı, ülke içerisindeki sanayi mektebi mezunlarının uzmanlık için Avrupa'ya gönderilmesi,
- İşçi grubu için; amele namıyla hitap edilen erkek ve kadın çalışanlara bunda böyle işçi denilmesi, sendika hakkının tanınması, ziraat sektörü haricindeki alanlarda işçilerin günde, bir saatlik dinlenme müddeti hariç sekiz saat çalıştırılması, işçi ücretlerinin dernekler kurulana kadar belediye meclisleri tarafından ülkenin durumuna uygun şekilde üç ayda bir tespit edilmesi, bütün rejisinin feshedilmesi, bütün işçilerin hayatlarının sermayedarlar ve kuruluşlar tarafından güvence altına alınması, memlekette açılacak bütün işlere Türk çalışanların tahsisi

şeklinde özetlemek mümkündür.

Diğer taraftan 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması imzalanmakta ve Türk ekonomisinin dış ilişkilerine yeni birtakım düzenlemeler getirilmektedir. İlk düzenleme Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında tek taraflı olarak feshettiğini duyurduğu kapitülasyonların tümüyle kaldırılması olmuştur. Yabancılar tanınan bir başka imtiyaz durumundaki kabotaj hakkı da lağvedilerek Türkiye'de deniz ulaşımı yetkisi sadece Türk gemilerine tanınmıştır. Yine Musul sorunu haricinde; nüfus değişimi, savaş zararları, Osmanlı kamusal dış borçlarının belirli bir takvime uygun olarak ödenmesi ve gümrük düzenlemeleri antlaşma ile belirli bir sonuca ulaştırılan ekonomik konular arasında yer almıştır (Kepenek ve Yenitürk, 2001: 35).

3.2. CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN SONRA TARIM, SANAYİ VE İSTİHDAM POLİTİKALARI

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları, ilk dünya savaşının ardından ülkelerin siyasî, ekonomik ve sosyal anlamda önemli dönüşümler yaşadığı bir zaman dilimine tesadüf etmektedir. Yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun değil, aynı zamanda Avusturya-Macaristan ile Rus imparatorluklarının da yıkılışı, Rusya'nın sosyalist sistem tecrübesine adım atışı, Almanya ve İtalya'da faşist rejimlerin iktidara gelişi gibi olağanüstü politik gelişmeler, yeni devletin içinde bulunduğu beynelmilel siyasî vaziyetin anlaşılmasına imkân tanımaktadır. Ekonomik anlamda ise, bir yanda liberal kapitalizmin ileri örnekleri temsil eden Batı ülkeleri, diğer yanda içerdeki problemleri tam anlamıyla çözememiş ve halen oluşumu devam eden, kolektivizmin ilk numunesi Sovyet modeli bulunmaktadır. İktisat bilimi makro iktisat düzeyinde kaldığından, kalkınma iktisadî kavramı pek bilinmemekte; planlı kalkınma ve devlet öncülüğünde sanayileşme gibi konular henüz teori ve uygulamada açık bir şekilde incelemeye konu olmamaktadır. Söz konusu harici şartlarla beraber, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonucu dâhildeki fiziki, sosyal ve beşeri sermayesini önemli ölçüde yitiren Anadolu'nun kazandığı siyasal bağımsızlığını sürdürebilmesi, ekonomik bağımsızlığın temin edilmesinde görülmekte; bu doğrultuda karar ve uygulamaların hayata geçirilmesi cumhuriyet idarecilerinin önceliği haline gelmektedir (Tokgöz, 2002: 15-20). İktisadî düzen, kurumlaşma, nitelikli insan gücü ve üretimin ulusallaştırılması gibi birtakım temellere dayandırılmaktadır. Kurumlaşma, sadece kamu yönetim birimlerinin yeniden yapılanmasını değil, bunlara bağlı veya özerk statüdeki kurumların da oluşturulmasını kapsamakta; nitelikli insan gücü, özünde yaratıcı, bağımsız düşünme becerisine sahip, üretken, kendine güvenen birey olarak tanımlanmakta ve üretimin ulusallaştırılması, zorunlu olmadıkça yabancı sermayeye ve yabancı tüketim mallarının satın alınmasına olumlu bakmamaktadır (Kepenek ve Yenitürk, 2001: 36-37).

Açık ekonomi koşullarında yeniden inşa şeklinde tanımlanan 1923-1929 dönemi, tarımsal üretimin hızla büyüdüğü bir evreyi temsil etmektedir. Anadolu'nun erkek nüfusunun tekrar toprağa dönmesini sağlayan barış koşulları, tarım sektöründeki bu olumlu gelişmede en büyük rolü oynarken, tarıma yönelik politikaların fiyat ve

vergiler aracılığıyla çiftçiler lehine kaynak yaratan sonuçları da bu konuda belirleyici etkilere sebep olmaktadır (Boratav, 2019: 52-54). Örneğin, Aşar Vergisi'nin 1924 yılı verilerine göre devlet gelirlerinin yüzde otuzuna yaklaşan bir kısmını temin etmesine rağmen, 1925 yılına gelindiğinde kaldırılması, tarım sektöründe üreticilerin durumunu iyileştiren mühim bir gelişme sayılmaktadır. Aynı yıl, iç tüketimin sadece %14'ünü karşılayan yerli şeker üretiminin artırılması adına şeker fabrikalarının kurulmasına ilişkin bir kanun çıkarılmakta; 1926'da ilk şeker fabrikaları Alpullu ve Uşak'ta üretime başlarken, daha sonra bunları Eskişehir ve Turhal şeker fabrikaları takip etmektedir. Ayrıca 1927 ve 1929 yıllarında çıkarılan kanunlarla, devlete ait topraklardan bir kısmının topraksız köylüye dağıtılarak, tarım alanlarının genişletilmesine ve tarımda üretim artışı sağlanmasına gayret edildiği; gerçekleştirilen ulusallaştırılma çabalarından biri olarak demiryolu hatlarının devlet tarafından satın alındığı belirtilmektedir (Şahin, 2016: 26-28). Tahmin edileceği üzere, ülkenin ulaşım altyapısı ve bunlardan biri olarak demiryolu hattı, ekonominin tüm sektörleriyle birlikte tarımı da etkileyen başlıca unsurlardandır. Nitekim İzmir İktisat Kongresi'nde çiftçi kesimi, ithal mallarıyla rekabete olanak vermesi bakımından yeni yolların yapılması ve demiryolu ulaşım maliyetlerinin ucuzlatılmasını başlıca isteklerinden biri olarak sunmaktadır. Dolayısıyla devlet idarecileri demiryollarında ulusallaştırmaya giderek, tarım ve hammadde artığının ticaret sayesinde değerlendirilmesi amacına uygun biçimde devraldıkları demiryolu şebekesini genişlemesini, taşıma masraflarının düşmesini sağlamakta; ek olarak bir karayolu yapımı seferberliğini başlatmaktadır (Keyder, 1993: 36-41). Bu dönemde, bilhassa tarım sektörünü ilgilendiren düzenli kredi alanında mühim gelişmelerin meydana geldiği belirtilmektedir. Öncelikle Ziraat Bankası yeniden düzenlenip, kredi olanaklarının artırılması yoluna gidilirken; 1929'da kabul edilen bir yasa ile tarım kredi kooperatifleri kurulmaktadır. Hükümet, tarım tekniği okulları ve örnek çiftlikler açarak, üretim teknolojisini ilerletecek deney istasyonu gibi yöntemleri hayata geçirerek ve üretimin değerlendirilmesi için tarım satış kooperatiflerini kullanarak yine tarımsal gelişmeyi sağlamaya çalışmaktadır (Kepenek ve Yenitürk, 2001: 44).

Tablo 3.8'de, 1925-1929 yılları arasında bazı tarım ürünlerinin üretim miktarları yer almaktadır. Buna göre seçilmiş tahıllar, baklagiller ve endüstri bitkileri gibi hemen tüm tarım ürünleri üretiminin bu dönemde dalgalı bir seyir izlediği tespit edilmektedir.

Öte yandan gerek tahıllar gerekse baklagillere ait 1929 yılı üretiminin, 1925 yılındaki miktarına göre önemli oranda arttığını söylemek mümkündür. Endüstri bitkileri üretiminde görülen dalgalanmalar diğer tarım ürünlerine nispetle daha az olmakla birlikte; bunlar arasında yalnızca şeker pancarının 1929 yılına gelindiğinde 1925'e göre üretim miktarı artmış, pamuk ve tütün üretimi ise azalmış bulunmaktadır.

Tablo 3.8: 1925-1929 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Üretimi (Ton)

Yıllar	Buğday	Arpa	Mısır	Kuru Fasulye	Pamuk	Şeker Pancarı	Tütün
1925	1 075 287	1 251 541	523 423	24 146	76 011	6 484	56 294
1926	2 469 367	1 432 735	388 677	37 564	27 342	7 605	54 819
1927	1 333 151	629 281	129 422	11 633	38 905	23 935	69 604
1928	1 641 072	900 127	417 586	55 617	78 110	67 084	43 035
1929	2 718 143	1 699 114	623 221	82 322	63 556	55 677	36 503

Kaynak: Çavdar, 2003: 198-201.

Tarım ürünlerinin üretim miktarlarındaki eğilime benzer şekilde verimlilik düzeyleri de yıllar itibariyle artış ve azalışlar göstermektedir. Buğday, mısır, kuru fasulye ve şeker pancarının verimlilikleri 1929 yılında dönemin ilk senelerine oranla artarken, pamuk, tütün ve üretim miktarındaki yükselmeye rağmen arpanın verimlilikleri düşmektedir (Tablo 3.9).

Tablo 3.9: 1925-1929 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Verimlilikleri (Kg/Hektar)

Yıllar	Buğday	Arpa	Mısır	Kuru Fasulye	Pamuk	Şeker Pancarı	Tütün
1925	344	1 450	1 102	374	437	1 752	849
1926	697	937	1 121	1 169	592	1 514	795
1927	546	623	740	424	392	2 758	785
1928	577	579	1 220	684	429	7 372	650
1929	980	1 231	1 344	1 498	344	5 203	693

Kaynak: Çavdar, 2003: 198-201

Sanayi sektöründe ise, cumhuriyetin ilk yıllarında arzu edilen düzeyde başarıya ulaşılamadığı, yurtiçi üretimin hızlı bir sanayileşme sürecine dâhil edilemediği görülmektedir. Bununla beraber, yeni kurulan hükümetin sınaî üretimi tesis etmeyi ve yaygınlaştırmayı amaçlayan girişimlerde bulunduğu da bilinen bir gerçektir. Sanayi politikalarının geliştirilmesine yardımcı olması adına 1925'te çıkarılan bir kanunla Ticaret ve Sanayi Odaları'nın örgütlenmelerine kanunî bir zemin hazırlanmakta, 1926'da İstatistik Umum Müdürlüğü, 1927 yılında Âli İktisat Meclisi ve 1928 yılında Tarım ve Ticaret bakanlıklarının birleştirilmesiyle İktisat Vekâleti kurulmaktadır. 1925

yılında, özel sanayi işletmelerine orta ve uzun vadeli kredi ile teknik, mali ve ekonomik konularda bilgi yardımı sağlamayı amaçlayan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmakta ve Atatürk'ün isteği doğrultusunda İş Bankası sanayi yatırımların finansmanına yönelmeye başlamaktadır (Tezel, 1994: 229-231). Zira sanayileşme adına atılan adımlarda takip edilen politika temelde serbest piyasa şartlarında ve özel sektör eliyle sanayileşmek şeklinde belirlenmektedir. Özel sektörün sınaî üretimi gerçekleştirmek adına yeterli sermaye birikimine henüz sahip olmaması ve kârlı olmayan alanlarda girişimcilerin yatırımda bulunmaması gibi etkenler devletin ekonomiye müdahalesini, daha önce şeker fabrikalarının kuruluşunda değinildiği üzere bizzat yatırım yapmasını gerekli kılmaktadır. Özel sektörün sanayi sektöründeki payını artırmak ve sanayileşme sürecine ivme kazandırmak adına 1913'te çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu tekrar gözden geçirilerek 1927 yılında tekrar yürürlüğe konulmaktadır. Yeni kanuna göre;

- Belediye sınırları dışındaki devlet arazisinden 10 hektara kadar, belediye sınırları içerisindeki devlet arazi ve binaları bedelleri 10 senede ödenmek üzere Bakanlar Kurulu Kararı ile özel şirketlere verilebilecek;
- Sanayi kuruluşları başta gümrük vergileri olmak üzere, bina, arazi ve kazanç vergilerinden, çeşitli resim ve harçlardan muaf tutulacak,
- Kuruluşlara ait inşaat malzemesi, makine ve aletlerin devlet demir ve deniz yolları ile taşınmasında %30 oranında indirimli tarife uygulanacak,
- Kanundan yararlanan şirketlere yıllık üretim değerlerinin %10'u tutarında prim ödenecek,
- Belirli şartlar altında, Bakanlar Kurulu kararı ile sanayi şirketlerine en çok 8 ili kapsayan bölgeler ve 25 yıla kadar süreler için üretim tekeli imtiyazı verilebilecektir (Karluk, 2007: 212).

Aynı yıl yapılan sanayi sayımı sonuçları sektörün durumu hakkında kayda değer bilgiler sunmaktadır. Tablo 3.10'daki verilere göre, Türkiye'de 1927 yılı itibariyle toplam 65 bin 245 sınaî işletme faaliyet göstermekte, bu işyerlerinde 256 bin 855 kişi istihdam edilmekte ancak genel görünümü açısından sınaî üretim yapısı henüz gelişmemiş bir halde bulunmaktadır. Tespit edilen işyerleri daha çok kol gücüne dayalı olarak imalatı sürdürmekte, bunların yalnızca %4,32'si motor gücünü kullanmaktadır.

Kuruluşların yaklaşık %43,59'u ziraat sanayinde, %22,61'i maden sanayinde, %14,34'ü dokuma sanayinde ve %12,10'u kereste ve mamulleri sanayinde toplanmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki tarıma dayalı üretim yapısının bir sonucu olarak bu alandaki işletmelerin adet bakımından çokluğu, ziraat sanayinde en fazla kişinin istihdam edilmesi durumunu da beraberinde getirmektedir. Ziraat sanayinin ardından en fazla istihdam sırasıyla dokuma, maden, kereste ve mamulleri ve diğer muhtelif sınaî üretim kollarında gözlemlenmektedir. Benzer bir ifadeyle kâğıt ve karton sanayi, bina inşaatı sanayi, kimya sanayi ile diğer muhtelif sanayi kolları hem müessese sayısı hem de istihdam edilen kişi sayısı bakımından daha düşük kapasiteli faaliyet alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3.10: 1927 Sanayi Sayımı Sonuçları

Sanayi Grupları	Müessese Sayısı	Çalışanlar Sayısı	Motor Kuvveti İle Çalışan Müesseseler	4 ve Daha Fazla Sayıda İşçi Çalıştıran Müesseseler
Sanayi İstihraciye	556	18 932	45	339
Ziraat Sanayi	28 439	110 480	1279	6 255
Dokuma Sanayi	9 353	48 025	244	2 459
Kereste ve Mamulleri	7 896	24 264	380	1 352
Kâğıt ve Karton Sanayi	348	2 792	117	176
Maden Sanayi	14 752	33 866	427	1 564
Bina İnşaatı Sanayi	2 877	12 345	31	1 245
Kimya Sanayi	697	3 107	94	197
Muhtelif Sanayi	16	455	10	10
Muhtelif ve Belirsiz Sanayi	311	2 589	195	86
Toplam	65 245	256 855	2 822	13 683

Kaynak: Cillov, 1970: 30

İstihdam politikaları ile ilgili olarak yeni hükümetin, daha cumhuriyet kurulmadan önce, belirli bir ücret mukabilinde çalışanların durumu ile ilgilendiği ve ilk kez 1921 Ereğli Havza-i Fahmiye Maden Amelesinin Hukukuna Mütedair Kanun'u çıkardığı kaydedilmektedir. Kanunun 11. maddesinde yer verilen "*maden ocaklarında çalışan amelenin haddi asgari ücreti ocak amil veya mültezimleriyle amele birliği ve İktisat Vekâleti tarafından müntahap üç zat marifetiyle tayin olunur*" ibaresiyle devlet ücret düzeyine müdahale etmekte, işgücü piyasasında aktif rol oynamaya başlamaktadır. Sonraki süreçte çeşitli işyerlerini, iş kollarını ve /veya belirli işlerde çalışan işçileri kapsayan ayrı ayrı kanun, yönetmelik, tüzük şeklindeki düzenlemeler ya da Hafta Tatili

Kanunu, Türk Medeni Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu gibi genel mevzuat iş gücü piyasasının düzenlenmesinde kullanılmaktadır. Bu uygulamalar bir yana bırakıldığında, cumhuriyet devrinde istihdam politikalarının 1936 tarihli İş Kanunu ile hukuki bir zemine kavuştuğu kabul edilmektedir (Tuna, 1970: 283-284). Çalışma hayatını tanzim eden genel bir kanunun yokluğunda, Borçlar Kanunu’nun bu alana yönelik düzenlemeler getirdiği, umumi mukavele adı altında Türk iş hukukunda ilk defa toplu sözleşme kurumundan bahsettiği belirtilmektedir. Ancak yasada geçtiği haliyle “*iş sahibi kimselerin veya cemiyetlerinin, işçilerle veya cemiyetleriyle yaptıkları mukavelede hizmete müteallik hükümler vazolunabileceği*” ifadesi, işçi sınıfının sayısal bakımdan azlığı, örgütlü bir toplumsal yaşamın olmayışı, grev ve lokavtın kurumsallaşamaması ve dönemin tek partili siyasal hayatının özgün koşulları nedeniyle uygulamaya aktarılamamış bulunmaktadır (Makal, 2012: 126-127). 1923-1929 arası dönemde, Türkiye’de toplam nüfusun içerisinde işgücünü oluşturan bireylerin çok büyük bir bölümü tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Sınaî üretimi gerçekleştirecek kamusal ve şahsî kuruluşların yetersizliği, mevcut kurumların teknolojik geri kalmışlığı gibi faktörler sanayi sektöründeki istihdam düzeyini hizmetler sektörünün de gerisinde bırakmaktadır. Öte yandan tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı yıllar itibarıyla azalma gösterirken, sanayi ve hizmetler sektörlerinde istihdam edilenler gittikçe artmaktadır. 1923 senesinde %9 olan işsizlik oranı ise, bu dönemde sürekli olarak düşmekte, Dünya Ekonomik Bunalımı’nın yaşandığı 1929’a gelindiğinde bu oran %3,2 olarak tespit edilmektedir.

Tablo 3.11: 1923-1929 Arası Dönemde Nüfus ve İstihdam Yapısı

Yıllar	Toplam Nüfus	İşgücü (15+)	İşsizlik Oranı (15+)	İstihdamın Sektörel Dağılımı (15+)		
				Tarım	Sanayi	Hizmetler
1923	12 582 000	5 528 061	9,0	89,95	3,52	6,53
1924	12 840 000	5 538 577	6,8	89,46	3,71	6,83
1925	13 103 000	5 572 044	5,2	89,26	3,62	7,12
1926	13 372 000	5 735 043	5,0	88,28	4,25	7,46
1927	13 648 270	5 831 637	4,1	87,77	4,36	7,86
1928	13 939 000	5 946 913	3,7	87,54	4,43	8,03
1929	14 237 000	6 051 825	3,2	87,39	4,26	8,35

Kaynak: Bulutay, 1995: 256; Şahin ve Yıldırım, 2015: 118.

1929 yılında meydana gelen Dünya Ekonomik Bunalımı, iktisat tarihinin en derin ve en önemli krizi sayılmaktadır. Avrupa ülkelerindeki bazı bankaların mali

sıkıntıya girmesi New York Borsası'nda işlem gören hisse senedi fiyatlarında ani düşüslere sebep olmuş, ardından tüm ABD ekonomisini etkisi altına almıştır. Yaşanılan kriz ABD ile sınırlı kalmamış, dalga dalga diğer ülkelere yayılmıştır. Büyük Buhran ile borsada meydana gelen çöküşün yanında, ciddi banka iflasları ortaya çıkmış, toplam tüketim ve yatırımlarda ani düşüşler yaşanmış, bu ve benzeri gelişmelerin sonucunda sadece ABD'de 1929-1933 yılları arasında GSYH üçte bir oranında azalmıştır (Aktan ve Şen, 2001: 6). Yeni kurulan Türk Devleti'nin de, birçok ülke ekonomisine sirayet eden krizin olumsuz sonuçlarından kurtulması mümkün olmamıştır. İçsel koşullar ve sıkıntıların 1929 Krizi'yle örtüşmesinin ardından; Türkiye'nin ihraç ettiği tarımsal ürünlerin ve ham maddelerin fiyatının düşmekte, buna bağlı olarak ihracat gelirinin cari fiyatlarla yarı yarıya azalmakta, 1929'da gerçekleştirilen spekülative ithalatın dünya fiyatlarının düşmesiyle beraber iflaslara yol açmaktadır. 1930'dan itibaren Türk Lirası'nda yaşanan değerlenme ve kliring anlaşmalı ticaretin ülkeler bazında neden olduğu değişim sebebiyle dış ticaret kanallarının, ihraç edilen mal bileşimlerinin farklılaşması bir başka bunalımın kaynağını oluşturmaktadır. Diğer taraftan, cumhuriyetin ilk yıllarında, ihracatın aşırı yoğunlaşmış yapısı ile bazı gıda maddeleri ve tarım makinelerinin ithalinde görülen dış dünyaya bağımlı ticaret sisteminin, iktisadi üretimde bir sanayi temelini yokluğunun ve yabancı şirketlerin ekonomideki gücünün Dünya Krizi'nin Türkiye üzerindeki etkilerini kolaylaştırdığı savunulmaktadır (Kazgan, 2013: 48-56).

1929 Krizi, bunalım koşulları altında devletin ekonomideki yerini tartışmaya açmakta, tüm dünya ülkelerinde geçerli iktisadî politika uygulamaları büyük bir dönüşüme uğramaktadır. Devletin piyasada daha aktif rol üstlendiği yeni sistem, sadece Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde değil Avrupa ve Amerika'da yaygınlaşmaya başlamaktadır. Krizle birlikte tarım kesiminde başlayan ve oradan şehir ekonomilerine sıçrayan zorlukların yaşandığı, dış ticaret hadlerinin ve ödemeler bilançosunun bozulduğu Türkiye'de de, 1930 yılından itibaren iktisat politikası olarak devletçilik benimsenmektedir. Başbakan İsmet İnönü aynı yıl yaptığı bir konuşmada, devletçi iktisat politikasına ilişkin *“Biz iktisadiyatta mutedil devletçiyiz. Bizi bu istikamete sevk eden, memleketin ihtiyacı ve bu milletin fikrî temayülüdür.”* demektedir ve böylelikle kendisini sosyalizm ve liberalizmden ayırmaktadır (Pamuk, 2019: 186-188). Türkiye'de devletçiliğin iktisadi anlamda uygulama alanı bulmasında, 1929 Dünya Ekonomik

Bunalımı'nın tüm ülke ekonomileri üzerindeki olumsuz tesirleri kadar önemli rol oynayan başka faktörler de öne sürülmektedir. Bunlar, klasik ekonomi görüşlerinin krizin çözümünde yetersiz kalarak devletin ekonomiye müdahalesini savunan fikirlerin popülerlik kazanması, SSCB'de uygulanmakta olan planlı ekonomi politikalarının ilk sonuçlarında başarı elde edilmesi ve Türk ekonomisinde 1923-1929 arası dönemde takip edilen liberal iktisat politikalarının sonuçsuz kalmasıdır (Özçelik ve Tuncer, 2007: 259).

İktisat politikaları olarak devletçiliğin egemen olduğu 1930'lu yıllarda, tarım sektörünün sanayi kesimine nispetle daha az önemsendiği gözlemlenmektedir. Önceki dönemde gözetilen ve nispeten denge içeren gelişme politikası terk edilerek, devletin politika tercihleri açık bir biçimde sanayi, ulaştırma ve diğer alt yapı yatırımları tarafına kaymakta; tarım adeta kendi kaderine terk edilmektedir. Devletin bu alandaki müdahaleleri, sanayi sektöründeki gibi umumi bir planın parçası değil, meydana gelen acil durumların çözümüyle sınırlı bir yaklaşımdır. Örneğin, devlet tarım ürünlerinin fiyatındaki düşüş karşısında destekleme alımları ve taban fiyat uygulamaları gibi tedbirlerle yetinmekte; toprak mülkiyetini tanzim edecek radikal teşebbüsler yerine sadece 1934 yılındaki göçmenlerin yerleşimi adına Toprak İskân Kanunu'nu tedvin etmektedir (Şahin, 2016: 53-54). Dolayısıyla bahse konu dönemde tarımın geleneksel yapısı pek fazla değişiklik göstermemekte, yalnızca tarımsal alanda kurumsallaşmaya ilişkin bazı adımlar atılmaktadır. Bu kapsamda, 1935 yılında Tekel, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi ve Tarım Satış Kooperatifi Birlikleri, 1937 yılında Zirai Kombinalar ve 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmaktadır (Çavdar, 2003: 264-265). 1939 senesine gelindiğinde İkinci Dünya Savaşı başlamakta, Türkiye harbe katılmamasına rağmen cephelerde bilfiil mücadele etmenin haricinde savaş ekonomisi koşullarını ilerleyen süreçte tüm ağırlığıyla yaşamaktadır. Bu yıllarda Türkiye'yi idare eden Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu hükümetleri, savaş ekonomisi sorunlarına iki farklı yaklaşımı temsil etmektedir. Refik Saydam hükümeti, problemleri katı fiyat denetimleri ve tarım ürünlerine piyasa düzeyinin altında, düşük fiyatla el koyma gibi yöntemleri denemekte, olumlu birkaç gelişmeye rağmen piyasa denetimine gidilen her alanda istifçiliğin, karaborsanın, rüşvet ve nüfuz ticaretinin önüne geçememektedir. 1942 senesinde başbakanlığa getirilen Şükrü Saraçoğlu ise, piyasa üzerindeki sıkı denetim mekanizmalarından bir kısmını ya tamamen kaldırma ya da gevşetme yoluna

gitmektedir. Buna uygun olarak öncelikle hububat alım fiyatlarını yükseltmekte, ürünün %25'inden fazlasının piyasa fiyatlarından ve çiftçiler eliyle satılması serbest bırakılmaktadır (Boratav, 2019: 91-93). Fakat alınan kararların piyasada enflasyona ve istifçilik, karaborsa sayesinde yüksek kazançlara sebep olması Saraçoğlu yönetimini etkilemeler almak zorunda bırakmakta; Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi iki yeni uygulama hayata geçirilmektedir. Hükümete göre, Varlık Vergisi servetleri hızla artan emlak sahibi, tüccar ve büyük çiftçilere getirildiği için hem haksız kazançların geri alınması hem de tüccar ve büyük çiftçilerin vergilerini ödeyebilmek adına ellerinde bolca tuttıkları stoklarından satış yapmak zorunda kalacağından piyasadaki mal miktarının artması ve fiyatların düşmesi mümkün olacaktır. Toprak Mahsulleri Vergisi ise, hububat ve baklagillerde %8, diğer ürünlerde %12 oranında belirlenen; narenciye, patates, pancar, afyon, kendir ve tütünden para; pamuk, fındık, incir, üzüm, zeytin, hububat ve bakliyattan ürün olarak alınması kararlaştırılan bir uygulama olarak savaş döneminin olağanüstü şartlarının neden olduğu yükün dengeli biçimde paylaştırılması düşüncesine dayandırılmaktadır. Nihayet her iki ekonomi politikası aracı da istenilen fayda elde edilemediğinden, sırasıyla 1944 ve 1946 yıllarından çıkarılan kanunlarla yürürlükten kaldırılmaktadır (Şener, 2004: 86-90). Savaş yıllarının diğer bir reform teşebbüsü, 1945 tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun yürürlüğe konulmasıdır. Öncelikli amaç, Türkiye'de toprağı olmayan veya yetmeyen çiftçiler ile çiftçilik yapmak isteyenlere aileleriyle beraber geçimlerini temin edecek ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde toprak dağıtılması iken; arazisi olup üretim araçları eksik olan çiftçilerden ihtiyacı olanlara da yardım edilmesi planlanmaktadır. Toprakların dağıtılmasında ölçeklerin küçük tutulması, işletmeler için yeterli miktarda kredi sağlanamaması ve toprak reformu kooperatiflerine kanunda yer verilmemesi gibi nedenlerle, bu düzenlemenin de tarımsal üretim ve istihdam üzerinde sınırlı etkileri olduğu belirtilmektedir (Yedek ve Serter, 2019: 223-226).

1930'lu yıllar Türk ekonomisi açısından büyüme yılları olarak nitelendirilmektedir. Bu ekonomik büyümede, devletçilik politikasının yeterince dikkate alınmadığı, toplam nüfusun çok büyük bir bölümünün istihdam edildiği tarım sektörünün payı önemli sayılmaktadır. Ekonomik krizin etkisiyle tarım ürünleri fiyatları düşerken, tarımsal üretim miktarındaki artış; küçük ve orta ölçekli işletmelere aşarın kaldırılmasıyla süregelen destek, devletin demiryolu yapım faaliyetlerinin farklı

bölgelerdeki üreticileri pazarlara bağlaması, ülkenin demografik anlamda toparlanması, çift hayvanları sayısındaki artış ve üretimde genellikle aile emeği kullanan işletmelerin düşen fiyatlar karşısında daha çok çalışarak gelirlerini yükseltme çabasında bulunmaları ile açıklanmaktadır. Savaş yıllarında, nüfusun silâh altına alınmasıyla oluşan emek darlığı, çift hayvanları ve diğer üretim girdilerinin kullanım miktarındaki azalma ve devletin düşük fiyatlardan tarım ürünlerine el koyması, ağır vergi yükümlükleri getirmesi gibi yanlış uygulamaları tarımsal üretimi azaltmaktadır (Pamuk, 2019: 192-202). Özetle, bazı yıllar istisna edildiğinde 1939 senesine kadar tarım ürünlerinin üretim miktarlarında gözlemlenen iyileşme savaş yıllarında tersine dönmekte, tahıl ve baklagiller üretiminde büyük azalma meydana gelirken, bu olumsuzluklar pamuk, şeker pancarı ve tütün gibi ürünlerde sınırlı kalmaktadır (Tablo 3.12).

Tablo 3.12: 1930-1945 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Üretimi (Ton)

Yıllar	Buğday	Arpa	Mısır	Kuru Fasulye	Pamuk	Şeker Pancarı	Tütün
1930	2 586 377	1 536 589	470 744	66 828	51 435	91 419	47 211
1931	2 982 631	1 804 558	563 755	86 509	61 746	257 314	51 111
1932	1 935 800	1 167 607	426 354	44 730	19 579	151 757	18 040
1933	2 671 212	1 598 553	549 646	41 633	27 791	182 798	40 148
1934	2 713 732	1 672 348	489 093	93 679	37 762	434 201	35 678
1935	2 521 277	1 371 511	456 333	51 429	52 228	445 664	36 004
1936	3 853 290	2 153 636	684 729	52 542	51 068	454 206	75 936
1937	3 693 812	2 185 699	558 085	57 442	67 185	332 705	72 677
1938	4 278 815	2 386 717	598 845	62 696	64 731	290 109	58 800
1939	4 191 528	2 275 460	635 855	61 139	63 950	634 798	65 434
1940	4 067 950	2 249 314	757 309	72 198	77 115	552 829	71 356
1941	3 483 147	1 758 246	647 467	70 023	64 184	589 690	54 654
1942	4 263 282	2 164 781	852 828	106 378	74 055	450 920	61 783
1943	3 509 507	1 665 322	874 265	105 369	53 392	656 646	52 458
1944	3 148 396	1 403 049	508 296	59 489	58 916	613 355	61 387
1945	2 189 318	934 309	294 739	40 578	54 379	566 555	69 599

Kaynak: TÜİK, 2014: 174-180.

Tablo 3.13’de yer alan verilere göre, İkinci Dünya Savaşı’nın başladığı yılda 1930’ların başlangıcına göre kuru fasulye hariç, buğday, arpa, mısır, pamuk, şeker pancarı ve tütün gibi tarım ürünlerinin verimliliği yükselmiş durumdadır. Bu yıllardaki verimlilik artışı, tohum ıslahı yapılması ve/veya gübre gibi girdilerin kullanılmasından ziyade zirai kombinaların, devlet çiftliklerinin tesisi şeklinde görülen kurumsallaşma yönündeki teşebbüslere dayandırılmaktadır (Çavdar, 2003: 275). Tahmin edileceği

üzere 1945 yılında, savaşın olumsuz etkileriyle birlikte, tabloda yer verilen tarım ürünlerinin tamamının verimlilikleri azalmakta; dönemin geneli itibarıyla en yüksek oranda verimlilik kaybı mısır, arpa ve buğdayda, verimlilikteki artış yalnızca pamuk üretiminde gözlemlenmektedir (Tablo 3.13).

Tablo 3.13: 1930-1945 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Verimlilikleri (Kg/Hektar)

Yıllar	Buğday	Arpa	Mısır	Kuru Fasulye	Pamuk	Şeker Pancarı	Tütün
1930	921	1 015	1 244	1 064	187	10 272	666
1931	1 031	1 216	1 198	1 098	285	17 269	684
1932	729	855	1 171	757	126	8 722	645
1933	994	1 161	1 228	348	172	16 218	787
1934	860	1 039	1 120	896	192	7 501	733
1935	735	796	1 115	755	248	17 388	666
1936	1 092	1 185	1 617	774	201	15 786	895
1937	1 118	1 251	1 183	866	218	11 862	769
1938	1 117	1 218	1 276	900	235	12 657	700
1939	1 042	1 123	1 356	875	220	17 218	861
1940	928	1 074	1 485	945	238	13 521	914
1941	792	863	1 289	837	196	13 340	761
1942	975	1 112	1 346	1 033	227	13 244	777
1943	1 002	1 117	1 394	1 133	244	13 567	766
1944	841	857	880	771	226	11 874	790
1945	585	575	578	551	235	10 240	710

Kaynak: TÜİK, 2014: 181-183.

Cumhuriyet dönemi iktisat politikalarında ilk kez 1930-1945 yılları arasında uygulama alanı bulan devletçilik, iki farklı düzeyde incelenmektedir. Birincisi devletin sınaî üretim alanındaki yeni girişimciliği; diğeri, bu teşebbüse bağlı olarak ekonominin geri kalan sektörlerinde yapılan düzenlemeler ve sağlanan gelişmelerdir. Tatbik edilmesine 1934 yılında başlanan Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı da, devletçiliğin bu yıllardaki somut başlangıcını temsil etmektedir. Planda; sınaî tesislerin yerel veya bölgesel tarımsal üretime ve doğal kaynaklara dayalı olması, özellikle ithalata konu temel tüketim mallarının yurtiçinde üretilmesi, sanayi işletmelerinin hammadde ve işgücü kaynaklarına yakın alanlarda kurulması amaçlanmaktadır (Kepenek ve Yenitürk, 2001: 67-68). Aslına bakılırsa ilk sanayileşme planını meydana getiren çalışmalar, Âli İktisat Meclisi'ne, ödemeler dengesindeki açığın kapatılması ve sanayileşmeye ivme kazandırılmasına ilişkin bir iktisadi rapor hazırlanması görevinin verildiği 1929 senesine kadar götürülmektedir. Geliştirilmesi arzulanan sektörlerde, evvela yerli özel

sermayeye, daha sonra Amerikan, Fransız ve İtalyan sermaye sahiplerine yöneltilen beklentilerin karşılıksız kalması neticesinde, yatırımların finanse edilmesinin pratik yolu olarak devlet sermayesine başvurulması kararı ortaya çıkmaktadır (Tezel, 1994: 293). 1934 tarihli birinci sanayileşme planında, pamuk, kendir yün üretimini içeren dokuma, demir-çelik, kükürt, bakır üretimini içeren madencilik, cam, çimento, seramik üretimini içeren taş ve toprak, kâğıt ve kimya gibi sektörlerle yer verilmektedir. İlk planlama dönemiyle beraber, 1934 yılında Bakırköy Bez Fabrikası, Keçiözümlü Kükürt Fabrikası, 1935 yılında Kayseri Bez Fabrikası, Paşabahçe Cam Fabrikası, Maden Tetkik Arama Enstitüsü, 1936 yılında İzmir Birinci Kâğıt Fabrikası, 1937 yılında Nazilli Basma Fabrikası, Ereğli Bez Fabrikası, 1938 yılında Gemlik Suni İpek Fabrikası, Bursa Merinos Fabrikası ve Divriği Demir Maden İşletmesi kurulmaktadır (Özçelik ve Tuncer, 2007: 261-263). Büyük ölçekli sanayi müesseselerinin devletçe kurulması ve işletilmesi amacıyla Devlet Sanayi Ofisi; sanayi sektöründeki, kuruluşların kredi ihtiyaçlarını karşılamak, ulusal sanayinin hammadde alımına aracılık etmek ve sınaî alandaki her türlü bankacılık işlemlerini yapmak amacıyla Sınaî ve Kredi Bankası kurulmaktadır. Devlet Sanayi Ofisi ve Sınaî ve Kredi Bankası ilerleyen süreçte, siyasi kadrolarla özel kesimin üzerinde mutabık kaldığı devletçilik modelini simgeleyen Sümerbank bünyesinde birleştirilmekte; 1935’de devletçiliğin maden sektöründeki en önemli kurumsal gelişmesi olarak nitelenen Etibank kurulmaktadır (Yeşilay, 2005: 124-125). Bu arada, 1936 yılında, kapsamı ve uyandıracığı sosyo-ekonomik hareket bakımından ilk sanayileşme planına nispetle daha geniş ve ayrıntılı ikinci bir plan uygulanmak istenmektedir. İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı’yla devlet, ara ve yatırım mallarını içeren ağır sanayiye yönelmekte, madencilik, elektrik enerjisi üretimi, liman yapımı gibi yatırımlara öncelik vermekte, hammadde ve madenlerin ihraç edilmesini hedeflemektedir. Planda, kurulması öngörülen tesislerin yer seçimindeki kıstaslara, kapasitelerinin tespitinde ele alınan karşılaştırmalı alternatiflere, kendine yeterli ekonomi politikasının yanı sıra doğal kaynakların verimli kullanılmasına ilişkin birçok detaya değinildiği ileri sürülmektedir. Fakat yeni bir dünya savaşının başlamasıyla, Türkiye için ikinci sanayi planının uygulama olanağı ortadan kalkmakta; Türk sanayileşmesi adına gerçekleştirilmesi istenilen atılım yarıda kalmaktadır (Ölçen, 1982: 145-146; Karluk, 2007: 217-218).

Tablo 3.14, devlet bünyesinde gerçekleştirilen gayri safi sermaye birikiminin, 1930-1945 yılları arasında ekonomideki çeşitli sektörler bakımından dağılımını göstermektedir. Tablodaki verilere göre, devletin ulaştırma alanındaki yatırımları hemen tüm dönem boyunca en büyük paya sahip konumdadır. Sermaye birikimi içerisindeki payı 1934 yılına kadar %10'un altında seyreden sanayi sektörü ise, devlet eliyle sanayileşme uygulamalarının hayata geçirilmesiyle birlikte giderek daha büyük bir ağırlık kazanmaktadır. 1939'da %33,7 oranına kadar yükselen sanayi sektörü payı, aynı yıl meydana gelen savaşın da etkisiyle 1942'de %9,4'lere kadar düşmekte; sonraki yıllarda takip edilen iktisat politikalarının etkisiyle yeniden toparlanabilme şansı yakalamış bulunmaktadır.

Tablo 3.14: 1930-1945 Döneminde Devlet Kesiminde Gerçekleştirilen Gayri Safi Sermaye Birikiminin Sektörel Dağılımı

Yıllar	Eğitim	Sağlık	Tarım	Sanayi*	Ulaştırma	Diğer
1930	2,0	1,2	3,0	1,6	88,6	3,6
1931	3,0	0,6	3,3	1,5	88,2	3,4
1932	1,7	0,5	2,3	7,4	86,1	2
1933	7,4	0,7	2,4	8,1	78,3	3,1
1934	3,6	1,1	2,3	19,1	71,4	2,5
1935	4,9	0,8	2,4	24,6	64,1	3,2
1936	2,6	0,6	7,3	22,7	62,0	4,8
1937	3,7	3,5	4,5	28,5	51,6	8,2
1938	5,0	1,5	5,2	24,5	52,5	11,3
1939	2,7	0,9	6,1	33,7	49,1	7,5
1940	2,1	0,5	7,3	13,0	69,4	7,7
1941	1,6	0,4	8,1	13,5	70,3	6,1
1942	4,0	2,3	7,3	9,4	70,4	6,6
1943	8,6	0,8	6,4	12,2	63,2	8,8
1944	6,9	1,2	5,5	23,2	50,8	12,4
1945	2,4	1,5	8,5	16,9	52,3	18,4

Kaynak: Tezel, 1994: 452. *İmalat, madencilik, elektrik havagazı ve su.

Tablo 3.15'de gösterilen, gerek kömür, demir, bakır gibi imparatorluktan ve cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren üretimi sürdürülen gerekse yeni devletin kalkınma hamlelerine göre ilk kez faaliyete başlanan alanlarda istihsal edilen ürünlerin miktarları İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç yılları haricinde çoğunlukla artış sergilemektedir. Sınai ürünlerin çeşitliliğinde olduğu gibi, üretim miktarlarındaki artışta da 1930-1945 dönemindeki devletçi sanayileşmenin etkili olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 3.15: 1930-1945 Döneminde Bazı İmalat Sanayi, Madencilik Ürünleri ve Elektrik Enerjisi Üretim Miktarları (Bin Ton, GWH*)

Yıllar	Madenler (Tüvenan)		Bakır (Blister)	Kâğıt	Cam Ürünleri	Elektrik Enerjisi
	Kömür**	Demir				
1934	2 341	-	-	-	-	157
1936	2 394	-	-	4	3	231
1938	2 747	77	2	9	5	312
1940	3 248	132	9	9	7	397
1942	2 900	19	8	9	7	408
1944	4 318	90	11	13	7	496

Kaynak: Tezel 1994: 280-281. *Milyon kilowatt saat, **Taş kömürü ve linyit.

1930-1945 dönemi, 1923-1929 yılları arasında olduğu gibi tarım ağırlıklı istihdam yapısını sürdürmekte; 1945'e gelindiğinde tarım sektöründe çalışanların oranı, 1930 senesine kıyasla yaklaşık %2 azalsa da halen yüksek seviyelerde seyretmektedir. Sanayide istihdam edilen nüfusun, sınaî üretimi teşvikler ve devlet yatırımları şeklinde destekleyen programların etkisiyle, 1941-1942 yılları haricinde sürekli arttığı tespit edilebilmektedir. İncelenen dönemin başlangıcında %3,1 düzeyindeki işsizlik oranı, dünya savaşı arifesinde %2,1'lere kadar gerilerken, ilerleyen yıllarda tekrar artarak 1945 senesinde %3'e ulaşmaktadır.

Tablo 3.16: 1930-1945 Arası Dönemde Nüfus ve İstihdam Yapısı

Yıllar	Toplam Nüfus	İşgücü (15+)	İşsizlik Oranı (15+)	İstihdamın Sektörel Dağılımı (15+)		
				Tarım	Sanayi	Hizmetler
1930	14 540 000	6 167 559	3,1	87,53	4,16	8,32
1931	14 850 000	6 305 498	4,4	88,61	3,97	7,42
1932	15 167 000	6 433 279	4,4	88,71	3,97	7,32
1933	15 491 000	6 510 462	3,9	89,00	3,50	7,50
1934	15 821 000	6 628 980	3,2	88,63	3,69	7,68
1935	16 158 018	6 859 867	3,2	87,90	4,69	7,42
1936	16 439 000	7 002 259	2,9	87,28	5,19	7,54
1937	16 725 000	7 133 734	2,7	87,02	5,46	7,52
1938	17 016 000	7 274 533	2,1	86,29	5,79	7,92
1939	17 516 000	7 487 502	2,1	86,29	5,92	7,79
1940	17 820 950	7 432 563	2,4	86,03	6,53	7,44
1941	18 011 000	7 500 255	2,9	86,66	6,45	6,89
1942	18 203 000	7 540 580	3,3	87,49	5,88	6,63
1943	18 396 000	7 669 033	2,8	86,53	6,47	7,00
1944	18 592 000	7 809 939	3,0	86,06	6,94	7,00
1945	18 790 174	7 927 460	3,0	85,34	7,38	7,28

Kaynak: Bulutay, 1995: 257-258; Şahin ve Yıldırım, 2015: 119-120.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yıllar, tüm ülkeler için ekonomik politika tercihlerinin ve beynelmilel ticari ilişkilerin yeniden düzenlendiği bir süreci ifade etmektedir. İlk olarak, savaşın bitimiyle beraber Batı Avrupa devletlerinin sömürge imparatorlukları dağılırken, sayıları gittikçe artan azgelişmiş ülkelerin ABD önderliğinde kurulan uluslararası iktisadî örgütler aracılığıyla denetim altına alınmasının hedeflendiği görülmektedir. Daha sonra, savaşın galiplerinden SSCB'nin yayılmasına, etkinliğinin artmasına engel olmak amacıyla ABD, kendi kampını güçlendirmeyi amaçlamakta; Soğuk Savaş'ın başlamasıyla, her iki koşulun geçerli olabilmesini mümkün kılacak tek zemini tesis etmeye, dış yardımlar sayesinde kendi para biriminin kullanımını genişletmeye çalışmaktadır (Kazgan, 2017: 63-64). Esasen 1944'de ABD'nin Bretton Woods kasabasında, Amerikan dolarının merkezde yer alacağı bir sabit kur sisteminin temelleri atılmakta; harpte mağlup edilen ülkelerle birlikte, bilhassa Batı ittifakına dâhil ülke ekonomilerinin en kısa zamanda toparlanabilmesi adına aktif politikalar izleyecek Uluslararası Para Fonu ile Dünya Bankası kurulmaktadır. Temelde ulaşılmak istenen gaye ise, serbest ticaretin teşvik edilmesi, ülkeler arası ticaretin desteklenmesi ama istikrarsızlıkların yaşanmasına mani olmak amacıyla sermayenin dolaşımını denetim altında tutacak bir düzenin inşa edilmesidir (Pamuk, 2019: 223-224). Hariçte meydana gelen bu gelişmeler ve kısmen bunlarla ilişkili dâhili meseleler neticesinde Türkiye de, bu dönüşümden payına düşeni almaktadır. Siyasî anlamda bu pay, 5 Eylül 1945'de Milli Kalkınma Partisi'nin, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasını, 21 Temmuz 1946'da ilk tek dereceli seçimlerin yapılabilmesini ve 14 Mayıs 1950'de gerçekleşen seçimlerle iktidarın değişmesini içeren çok partili siyasal hayatı temsil etmektedir. İktisadî manada bu zaman dilimini ehemmiyetli kılan özellikler, ithalatın serbestleştirilerek büyük oranda arttırılması, dış açıkların kronikleşmeye başlayarak kredi, dış yardım, yabancı sermaye yatırımlarıyla ayakta durabilen ekonomik yapının yerleşmesi, kısaca 1930'dan bu yana takip edilen dış dengeye dayalı, korumacı iktisat politikalarının yavaş yavaş hafifletilmesi biçiminde sıralanmaktadır (Boratav, 2019: 103-104).

Çok partili siyasal hayata geçişin yankıları sürerken, dışarıda Amerikan siyaset çevrelerinin, içeride güçleri artan sermaye sahiplerinin baskıları ve devletçilik anlayışına karşı ciddi eleştiriler getiren Demokrat Parti'yle rekabet halinde olunması, iktidarı elinde bulunduran Cumhuriyet Halk Partisi hükümetini farklı iktisat politikaları

arayışına itmektedir. Bu kapsamda önce dış ticarete denetim ve müdahalecilik azaltılmakta, daha sonra, 1947 CHP Kurultayı'nda devletin ekonomik faaliyetlerinin sınırlandırılması kararlaştırılmaktadır. Yeni parti programına göre devlet girişimciliği artık, savunma sanayi ve bayındırlık işleri gibi büyük girişimlerden, büyük enerji santrallerinin, büyük maden işletmelerinin ve ağır sanayinin kurulmasından, kamu hizmetini ilgilendiren ulaştırma, PTT benzeri teşebbüslerden ibaret kalacaktır (Tezel, 1994: 265-268). 1947 senesinde, bürokrasinin liberal kesimini temsil edenler tarafından hazırlanan Vaner Planı, devletin işlevini, özel teşebbüsün arzu ettiği alanda faaliyette bulunabilmesi için gerekli ortamı temin etmekle sınırlandırmakta; kamu kesiminin, kişiler eliyle gerçekleştirilebilecek tüm ekonomik faaliyetlerden uzak kalmasını benimseyen yeni anlayışa bir misal teşkil etmektedir. Tarım ve ulaştırma sektörlerinin ağırlık noktasını oluşturduğu planda, sanayi kesimi son sırada dikkate alınmakta; 3,7 milyar lira olarak tahmin edilen finansman gereksiniminin, 1,8 milyar liralık kısmının dış kaynaklar vasıtasıyla karşılanması öngörülmektedir (Çavdar, 2003: 337-338). Bu ilginç öngörü ise, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında dış yardım arayan ülke konumuna gelmesinde, ekonomik faktörlerin tek başına etkili olmadığına işaret etmektedir. Nitekim bu yılların, yeniden yapılanma sürecindeki ekonomi politikalarında ABD'nin fon sağlama ve teknik yardımlarla belirleyici rol oynadığı; ABD'nin sunduğu ekonomik yardımların ise, ülkeler tarafından birtakım politikaların tatbikine doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunduğu dikkate alındığında bu husus netlik kazanmaktadır. Plan dâhilinde öncelenen tarım ve ulaştırma sektörleri, Avrupa'nın inşası sürecinde Marshall Planı'na alınan Türkiye'den beklenenlerle benzerlik göstermekte; üretimin artırılması için tarımın makineleşmesine ve kırsal kesimi dış pazara açmak amacıyla karayollarının yapımına birincil derecede önem verilmesi talep edilmektedir (Kepenek ve Yenitürk, 2001: 92-94). DP'nin iktidara gelmesiyle ivme kazanan liberal iktisat politikalarının, 1954 yılından sonra tedricen terk edildiği anlaşılmaktadır. Uygulanan politikaların bir yönü, 1954 sonunda hava şartlarına bağlı olarak ziraî hasadın kötüleşmesi, tarımsal gelirlerin düşmesi ve iktidarın tarıma güvenin sarsılmasıyla sanayinin tekrar ön plana çıkmasıdır. Diğer taraftan, sürekli artan ithalatın neden olduğu dış ticaret açıklarına dair tedbir alma lüzumunun hissedilmesi, ithalat üzerinde bazı kısıtlayıcı müdahalelere yol açmaktadır (Şener, 2005: 145-146).

1946-1960 yılları arasındaki tarım politikaları, iki alt dönemde incelenmelidir. 1946 senesinden başlayıp 1953'e kadar devam eden ilk dönemde, daha önce kısmen değinildiği üzere Marshall Planı'ndan umulan yardımın etkisiyle hazırlanan Vaner Planı, ekonomi politikalarının odağına tarım sektörünü yerleştirmekte; kurulan hükümetler bu sektördeki üretimi destekleyecek programlar hazırlamaktadır. Örneğin, 1946-1947 yıllarında iktidarı elinde bulunduran Recep Peker hükümeti, savaş sonrasında bozulan düzen iyileştirilirken hububat fiyatlarının korunacağını, Toprak Ofisi'nin alım merkezlerini arttırılacağını ve Toprak Kanunu'nun adaletli şekilde tatbikine özen gösterileceğini savunmaktadır. 1947-1949 yıllarındaki Saka Hükümetleri, yine çiftçiyi topraklandırma işlerine adalet dairesinde devam etmekle birlikte, tarımsal üretimi arttırmak için ziraatın ilkel araçlardan kurtarılmasını öncelik olarak belirlemektedir. 1949-1950'de idareyi ele alan Günaltay Hükümeti ise, memleketin iaşesini temin etmek, ulusal sanayinin ihtiyaç duyduğu hammadde ve malzemeleri sağlamak, döviz rezervlerini güçlendirmek ve iktisadi kalkınmanın esasını teşkil etmek niyetiyle tarım sektörünü beş yıllık bir gelişme programına bağlamayı taahhüt etmektedir (Erdilek, 1983: 984-988). Yine, 1950'de yapılan genel seçimlerle ilk kez iktidara gelen Demokrat Parti'nin, Adnan Menderes önderliğinde kurulan ilk hükümet dönemlerinde tarımsal ilerlemeyi, ülke ekonomisinin yapı taşı sayan politika uygulamalarını devam ettirdiği bilinmektedir. Menderes hükümetleri, un ve şeker gibi tüketimi fazla olan ürünlere uygulanan vergilerde indirimde gitmekte, topraklandırma kanununda değişiklikler yaparken işlemlerin hızlandırılması amacıyla bazı kurumları başbakanlığa bağlamakta, çay tarımının geliştirilmesine gayret etmekte, köylünün bilinçlendirilmesi için Birleşmiş Milletler ile teknik yardım anlaşmaları imzalamaktadır. Tarım politikalarının belirlenmesine yardımcı olmak üzere yan kuruluşlar tesis edilmekte, çiftçiyi desteklemek maksadıyla tohumluk miktarı arttırılmakta ve kredi olanakları genişletilmektedir (Ural ve Hangül, 2019: 91-92).

Tablo 3.17'deki verilere göre; ülke ekonomisinde tarımın hâkim sektör kabul edildiği, Boratav (2019)'un hem siyasî hem de iktisadî anlamda dünya ekonomisiyle farklı bir eklemlenme denemesi olarak nitelendirdiği 1946-1953 dönemi, ziraî üretim noktasında politika beklentilerini bir nebze karşılamış bulunmaktadır. Üstelik seçili tarım ürünlerinin üretim miktarlarındaki artış bu dönemle sınırlı kalmamış; 1960 yılına

gelindiğinde, mısır ve tütün hariç diğer ziraî mahsullerin istihsalı 1946 yılı miktarlarına nispetle %50'den fazla artmış vaziyettedir.

Tablo 3.17: 1946-1960 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Üretimi (Ton)

Yıllar	Buğday	Arpa	Mısır	Kuru Fasulye	Pamuk	Şeker Pancarı	Tütün
1946	3 648 383	1 653 592	594 838	63 931	59 027	621 636	97 952
1947	3 245 904	1 511 752	530 790	69 984	51 456	598 494	101 928
1948	4 867 093	2 167 396	695 651	86 091	58 189	726 492	83 079
1949	2 516 523	1 246 536	724 479	78 961	104 156	817 679	100 085
1950	3 871 926	2 047 018	627 987	86 956	118 377	855 066	93 328
1951	5 600 000	2 700 000	850 000	90 000	150 000	1 363 000	88 651
1952	6 447 000	3 189 000	837 000	98 000	165 000	1 068 936	91 958
1953	8 000 000	3 640 000	759 700	107 700	139 000	1 170 000	117 795
1954	4 900 000	2 400 000	914 000	101 000	142 000	1 200 000	102 000
1955	6 900 000	2 985 500	855 000	111 000	157 000	1 736 000	120 000
1956	6 400 000	2 900 000	858 000	122 000	165 000	1 791 192	116 570
1957	8 300 000	3 650 000	750 000	122 000	135 000	2 206 357	123 000
1958	8 550 000	3 600 000	900 000	160 000	180 000	2 337 619	115 326
1959	7 852 000	3 300 000	1 000 000	166 000	195 000	3 468 900	129 383
1960	8 450 000	3 700 000	1 090 000	150 000	175 500	4 384 647	139 343

Kaynak: TÜİK, 2014: 174-180.

Bu dönem tarım sektörünün gelişiminde en çok dikkat çeken hususlardan biri, üretimde makineleşmenin yaygınlaşmasıyla verimlilik artışının sağlanmasıdır. Gerçekten 1946-1960 arasında tarımda traktör kullanımı büyük oranda artmakta, hatta hükümet öncülüğünde ve yabancı özel sermaye ortaklığıyla ilk sınaî girişimlerden biri yerli traktör yapılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak traktör kullanımı konusunda yeterli düzeyde teknik hazırlıkların tamamlanmaması ve bakım, onarım gibi yan hizmetlerin sağlanamaması istenilen yararın elde edilmesini güçleştirmektedir. Verimin artırılması için traktörü kullanacak nitelikli personelin varlığının yanı sıra gübreleme ve sulama sistemlerinin de ilerlemiş olması gerektiğinden, traktör sahipliği yoluyla makineleşme bu yıllarda tarım ürünlerinin verimliliğini sınırlı ölçüde artırabilmiş durumdadır (Kepenek ve Yenitürk, 2001: 106-107). Tablo 3.18'de yer alan tarım ürünleri arasında, 1946-1960 yılları boyunca verimliliği en çok artan ürünler kuru fasulye, mısır ve arpadır. Verimlilik düzeyleri dönem genelinde dalgalı bir seyir izlemekte, 1960 itibariyle 1946 yılına göre tütün dışındaki tüm ürünlerde verimliliğin arttığı gözlemlenmektedir.

Tablo 3.18: 1946-1960 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Verimlilikleri (Kg/Hektar)

Yıllar	Buğday	Arpa	Mısır	Kuru Fasulye	Pamuk	Şeker Pancarı	Tütün
1946	952	953	1 052	745	239	17 542	795
1947	777	838	993	761	250	14 215	709
1948	1 086	1 186	1 300	927	195	14 806	783
1949	628	709	1 206	901	341	15 967	786
1950	864	1 076	1 058	1 033	264	16 781	727
1951	1 169	1 301	1 364	1 064	234	26 831	730
1952	1 194	1 379	1 304	1 167	244	22 260	674
1953	1 248	1 494	1 224	1 258	230	22 243	740
1954	765	960	1 269	1 110	244	16 844	645
1955	977	1 131	1 211	1 099	251	17 814	693
1956	872	1 110	1 190	1 150	259	16 926	662
1957	1 159	1 387	1 057	1 008	216	15 331	725
1958	1 147	1 333	1 304	1 322	285	16 689	734
1959	1 042	1 200	1 428	1 371	312	20 990	731
1960	1 097	1 304	1 568	1 304	282	21 608	734

Kaynak: TÜİK, 2014: 181-183.

1946 yılında hazırlanan İvedili Sanayi Planı, önceki programların sanayileşme hamlesini kaldığı yerden devam ettirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin beş yıl sonunda, çimento, demir-çelik ürünleri, kâğıt ve tekstil ürünleri gibi temel mallar ile bazı ara mallarda kendi kendine yeterli hale gelmesi ümit edilen planda; finansman tamamen ulusal kaynaklara dayandırılrsa da, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra politika tercihlerinde yaşanan dönüşüm mevcut hükümeti 1946 İvedili Sanayi Planı'nın uygulanmasından vazgeçirmektedir (Şahin, 2016: 87-88). DP'nin devlet yönetimine gelmesiyle ise, özel sektöre kayda değer bir hareket alanı açılmakta, kamuya ait sınaî kuruluşlar da büyüdüğünden sanayi sektöründen kamunun payı azalmamaktadır. Bu dönemde T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi, PTT, Denizcilik Bankası ve Devlet Malzeme Ofisi kamu iktisadi teşebbüsüne dönüştürülürken, Et ve Balık Kurumu, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları ile T.C. Turizm Bankası kurularak kamu iktisadi teşebbüslerinin kapsamı daha da genişletilmektedir (Karluk, 2007: 221). Bu arada Dünya Bankası'ndan temin edilen fonlarla 1950 senesinde Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası tesis edilerek, özel sektöre Türk Lirası ve döviz cinsinden, uygun şartlarla uzun vadeli yatırım kredisi verilmesi ve proje desteğinde bulunulmasına başlanmaktadır. Yabancı sermayenin katkısı ile modern teknolojilerin transfer edilerek imalat sanayinin hızla geliştirilmesi amaçlanmakta, ülke

dışındaki bu sermaye getirebilmek için 1951 ve 1954’de kanuni düzenlemeler yapılmaktadır (Morgil, 2002: 43). Sanayi sektöründeki üretim bakımından, Marshall Planı ilkelerine uygun şekilde, 1946-1960 döneminde madencilik ve enerji üretiminin yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. 1946 yılındaki taş kömürü ve bakır üretimi 1960 yılında yaklaşık iki kat; linyit, demir ve elektrik enerjisi üretimi aynı yıllarda beş kattan fazla artmaktadır (Tablo 3.19).

Tablo 3.19: 1946-1960 Döneminde Bazı Madencilik Ürünleri ve Elektrik Enerjisi Üretim Miktarları (Bin Ton, GWH*)

Yıllar	Madenler (Tüvenan)		Demir	Bakır (Blister)	Elektrik Enerjisi
	Taş Kömürü	Linyit			
1946	3831	604	112	10	563
1947	3946	840	149	10	625
1948	4023	1010	192	11	676
1949	4183	1272	211	11	737
1950	4361	1214	234	12	790
1951	4730	1258	226	14	888
1952	4846	1387	482	23	1020
1953	5654	1641	497	24	1201
1954	5714	2100	586	25	1402
1955	5507	2416	874	24	1580
1956	5888	3010	930	25	1819
1957	6275	3637	1164	24	2057
1958	6563	3818	983	23	2303
1959	6524	3680	873	25	2587
1960	6318	3867	797	26	2815

Kaynak: Çavdar, 2003: 356-417. *Milyon kilowatt saat.

Geç sanayileşen birçok ülkeye benzer şekilde, savaş dönemi sonrasında Türkiye de çalışma hayatını düzenleyen yeni politikaları uygulamaya ve bu alanda kurumsallaşmaya başlamaktadır. 1946 yılında İşçi Sigortaları Kurumu’nun kurulması, 1949 yılında çeşitli devlet kurumlarında çalışan memurları tek çatı altında toplamak adına Emekli Sandığı’nın tekrar tanzim edilmesi, 1950’li yılların başında sigorta kapsamındaki işçilere ilişkin emeklilik düzenlemeleri yapılması ve malullük sigortası uygulamaları için harekete geçilmesi bu girişimlerden birkaçını oluşturmaktadır (Buğra, 2008: 161). Aynı dönemde sendikalara üyeleri adına toplu sözleşmeler yapmak, iş uyuşmazlıkları konusunda görüş bildirmek ve üyelerine hukukî yardımlarda bulunmak gibi görev ve sorumluluklar yükleyen ilk Sendikalar Yasası tedvin edilmektedir. DP

iktidarı süresince de, hükümet programlarında çalışma yaşamını iyileştirecek sosyal politikaların geliştirilmesinin ehemmiyeti vurgulanmakta, ilerleyen dönemde yasal mevzuat genişletilmektedir. Bu doğrultuda, 1950 yılında sağlık yardımlarını içeren Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu, işçi ve işverenler arasındaki uyuşmazlıkları çözmek üzere İş Mahkemeleri Kanunu, 1953 yılında Deniz İş Kanunu, 1954 yılında Öğlen Dinlencesi Kanunu ve 1956 yılında devlet kuruluşlarında çalışan işçileri kapsayan Ek Ödeme Yapılması Kanunu çıkarılmaktadır (Talas, 1992: 128-145). İstatistiksel olarak 1946-1960 arasındaki istihdamın tarım egemen yapıyı sürdürdüğü, fakat zamanla bu durumun sanayi ve hizmet sektörleri lehine değiştiği anlaşılmaktadır. 15 yaş üzerindeki işgücü miktarı mutlak olarak artarken, işsizlik oranları dalgalı bir seyir izlemekte; 1960 yılında işsizlik oranı dönemin başına göre az da olsa yükselerek %3,1 seviyesine gelmektedir (Tablo 3.20).

Tablo 3.20: 1946-1960 Arası Dönemde Nüfus ve İstihdam Yapısı

Yıllar	Toplam Nüfus	İşgücü (15+)	İşsizlik Oranı (15+)	İstihdamın Sektörel Dağılımı (15+)		
				Tarım	Sanayi	Hizmetler
1946	19 076 236	8 282 640	2,6	84,62	7,48	7,9
1947	19 495 029	8 471 519	2,5	84,41	7,72	7,87
1948	19 923 109	8 511 291	2,3	85,69	6,02	8,29
1949	20 360 682	8 710 673	1,7	84,65	6,43	8,92
1950	20 947 188	8 917 936	1,4	84,28	6,43	9,29
1951	21 351 437	9 270 280	1,7	82,76	6,66	10,58
1952	21 949 773	9 698 804	1,8	80,68	6,59	12,73
1953	22 566 521	10 177 055	2,8	79,01	7,19	13,8
1954	23 202 300	10 526 872	3,1	78,00	7,26	14,74
1955	24 064 763	10 805 922	3,0	77,21	7,48	15,31
1956	24 542 928	10 958 293	3,1	76,71	7,61	15,68
1957	25 252 747	11 148 532	2,7	75,55	8,00	16,45
1958	25 983 509	11 413 238	2,8	74,30	8,51	17,19
1959	26 735 849	11 487 990	2,8	74,27	8,63	17,11
1960	27 754 820	11 613 696	3,1	74,10	8,33	17,57

Kaynak: Bulutay, 1995: 258-260; Şahin ve Yıldırım, 2015: 121-123.

Türkiye ekonomisinde dış ticaret hadlerinin iyileştiği 1950'lerin başında, tarım üretiminde katma değer artışı ve yükselen ihracatla ülkenin adeta bir altın çağ yaşadığı ileri sürülmektedir. 1953'e kadar Gayri Safi Milli Hâsıla yıllık ortalama %11,2, sanayi üretimi %10,5 ve tarımsal üretim %12,2 artmaktadır. 1954'de doğal koşulların etkisiyle bir anda yavaşlayan tarım sektörü üretimi ve ihracat düşüşüyle birlikte, sanayideki yılda

%9,3'lük büyümeye rağmen GSMH artış hızı yılda %5,1'e gerilemektedir. Tersine dönen bu vaziyete, dış ödeme güçlükleri ve hızla yükselen enflasyon da eklenince Türk ekonomisi 1958 yılında bunalımla karşı karşıya kalmaktadır (Kazgan, 2013: 88-100). Bunalımın aşılması adına bir istikrar programı hazırlanmakta, buna göre Türk Lirası'nın devalüe edilmesi, ithalatın bir miktar serbestleştirilmesi, fiyat denetimlerinin kaldırılması ve dış borç ödemelerinin yeniden yapılandırılması kararlaştırılmaktadır. Programın uygulanmaya başlamasıyla ülke ekonomisi durgunluğa sürüklenmekte, 1960 senesinde darbe sebebiyle durgunluk 1961'e kadar sürmektedir (Pamuk, 2019: 233). 1960 darbesiyle kesintiye uğratılan demokrasisiyle Türkiye, siyasî ve iktisadî revizyondan geçirilmekte, bu süreçte en belirleyici unsurun Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması olduğu belirtilmektedir. Bu adım, DP'nin iktidardan düşürülmesinde etkili olan bürokrasinin özlemine uygun biçimde, liberal iktisat politikalarına bir tepki olarak ekonomide planlı kalkınmayı gündeme getirmektedir. Zira planlama yaklaşımı, bürokrasinin geleneksel tarzını içerisinde barındırmakta, yani ekonomik yapıyı tanzim etmede söz sahibi olma fırsatını sunmaktadır (Memiş, 2020: 274).

1963-1967 dönemini kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde tam istihdamın ve dış ödemeler dengesinin sağlanması, milli gelirin yılda ortalama %7 artırılması hedeflenmekte; milli geliri bu oranda artırabilmek için GSMH'nin %18,3'ünün yatırımlara ayrılması, %3,5'lik bölümünün dış kaynaklardan geriye kalan kısmının iç kaynaklardan temini kararlaştırılmaktadır. 1968-1972 yıllarındaki ikinci planda, GSMH artış hedefi aynı tutulmakta, ilaveten özel girişimler ve sanayileşme özendirilmekte; 1973-1977 tarihli üçüncü planda, karma ekonomi çerçevesinde bir yandan özel yabancı sermayeyi teşvik eden, diğer taraftan sosyal reformlar ve sosyal adalet amacıyla devletin ekonomik müdahale ve denetimleri destekleyen görüş hâkimdir. Böylesine yoğun bir devletçilik ve müdahalecilik ortamında hazırlanan dördüncü, bu dönem için son kalkınma planı ise, 24 Ocak 1980 kararları nedeniyle uygulanma imkânı bulamamaktadır (Başol, 2012: 107-109). Genel özellikleri itibarıyla, 1960'lı yıllarda ve sonrasında ilan edilen beş yıllık kalkınma planları, kısmî değil ekonominin tamamını içine alan makro planlara olarak nitelendirilmektedir. Kamunun iktisadî faaliyetlerini doğrudan, özel kesimin iktisadî faaliyetlerini dolaylı yoldan düzenleyen kalkınma planları, bu yönleriyle kamu nezdinde yasalar gibi emredici, özel

kesim için yol gösterici vasıflarını haiz olup; ekonomik kalkınmanın kısa, orta ve uzun dönemli merhalelerini planlamayı hedeflemektedir. Nihayet tüm kalkınma planları döneminin özellikleri ve hazırlayan siyasî kadronun eğilim ve tercihlerini yansıtsa da; temelde hem teknik ve yöntemleri hem de kalkınmaya dair bakış açıları cihetinden birbirlerine benzemektedir (Şahin, 2016: 122-123).

1960-1980 dönemi tarım politikalarında, devletin piyasaya müdahalesi önce destekleyici ve yol gösterici biçimde başlamakta, ilerleyen yıllarda fiyat desteği politikası öne çıkmaktadır. Ziraî üretimde ve verimlilikte artışın yakalanması, ithal ikameci sanayileşme anlayışının bir gereği olarak tarım politikalarının ilk hedefi olmaktadır (Eştürk ve Ören, 2014: 195). Buradan da anlaşılabileceği üzere, Türkiye'nin 1960 senesine kadar tarım politikalarını belirleyen herhangi bir kanunu bulunmamakta, her hükümet kendi programına ve hatta bazen aynı hükümet farklı fikri temayüllere göre tarımsal faaliyetlere yön vermektedir. Dolayısıyla planlamanın, mevcut durumu değiştirmeyi amaçladığı ve tarım sektöründeki politikaları tayin edecek bazı hedefler koyduğu savunulmaktadır. Bu hedefler (Özsoylu, 2016: 129-130):

- Verimli toprakların sanayi sahalarına dönüşmesine mani olunması,
- Tarım işletmelerinin yapısını geliştirilmesi, yeni teknolojileri aktif şekilde kullanması, etkin tarımsal örgütlenme sayesinde üretimin ve verimliliğin artırılması,
- Tarım ürünlerinin üretim ve fiyatında istikrarın temini,
- Tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasında etkinliğe ulaşılması,
- Tarıma dayalı sanayilerde ihtiyaç duyulan hammaddenin ülke içerisinde sağlanması ve tarımsal ürün ihracatının artırılması,
- Tarım sektörünün kendi içerisindeki gelir farklılığının azaltılmasıdır.

Planlı dönemdeki hükümetlerin, tarımsal üretimin artırılması ve üretimde istikrarın sağlanması noktasında başarılı sayılamaması mümkün gözükmemektedir. Seçili tarım ürünlerinin tamamında 1961-1980 yılları arasındaki üretim miktarı iniş çıkışlar sergilemekte, 1980 yılında 1961'e göre yüzde cinsinden en fazla artış pamuk, buğday ve şeker pancarı üretiminde yaşanmaktadır (Tablo 3.21). Tarımsal üretimdeki bu dalgalanmada, sayılan hedeflere rağmen çoğunlukla sanayi sektörü odaklı politikaların geliştirilmesinin mühim bir rol oynadığı tahmin edilmektedir.

Tablo 3.21: 1961-1980 Döneminde Bazı Tarım Ürünlerinin Üretimi (Ton)

Yıllar	Buğday	Arpa	Mısır	Kuru Fasulye	Pamuk	Şeker Pancarı	Tütün
1961	7 000 000	2 948 000	1 017 000	134 000	212 000	2 877 113	101 407
1962	8 450 000	3 500 000	800 000	122 800	245 000	2 730 932	89 793
1963	10 000 000	4 288 000	990 000	133 000	257 500	3 280 715	132 183
1964	8 300 000	3 200 000	1 000 000	140 000	326 000	4 705 783	193 668
1965	8 500 000	3 300 000	945 000	140 000	325 000	3 421 353	124 000
1966	9 600 000	3 800 000	1 000 000	135 000	382 000	4 422 085	164 197
1967	10 000 000	3 800 000	1 050 000	139 000	396 055	5 253 492	189 259
1968	9 520 000	3 560 000	1 000 000	135 000	435 282	4 715 578	163 038
1969	10 500 000	3 740 000	1 000 000	138 000	400 000	3 356 472	146 592
1970	10 000 000	3 250 000	1 040 000	138 000	400 000	4 253 631	149 861
1971	13 500 000	4 170 000	1 135 000	153 000	522 000	5 956 178	173 861
1972	12 200 000	3 725 000	1 030 000	159 000	543 554	5 896 042	179 799
1973	10 000 000	2 900 000	1 100 000	148 000	512 827	5 095 157	149 120
1974	11 000 000	3 330 000	1 200 000	145 000	598 387	5 707 147	203 487
1975	14 750 000	4 500 000	1 200 000	155 000	480 000	6 948 637	199 935
1976	16 500 000	4 900 000	1 310 000	159 000	474 827	9 406 150	323 963
1977	16 650 000	4 750 000	1 265 000	160 000	574 874	8 994 906	247 952
1978	16 700 000	4 750 000	1 300 000	156 000	475 000	8 836 818	292 563
1979	17 500 000	5 240 000	1 350 000	165 000	476 207	8 759 726	216 585
1980	16 500 000	5 300 000	1 240 000	165 000	500 000	6 766 017	233 959

Kaynak: TÜİK, 2014: 174-180.

Kalkınma planlarının özellikleri arasında bahsedildiği gibi, 1960-1980 döneminde Türk ekonomisinin lokomotif sektörün olarak sanayi belirlenmekte; toplumun gereksinim duyduğu temel tüketim malları istihsalı ilk sıraya alınırken, aynı zamanda ara malı üretecek kuruluşların tesisine gayret edilmektedir. Özellikle birinci ve ikinci kalkınma planlarında, ithal ikameci sanayileşme fikrinin tam anlamıyla benimsendiği ifade edilmektedir. İthal ikamesinin öznesini dayanıklı tüketim mallarının oluşturduğu planlar sonrasında ise, dördüncü aşamada hedef sınaî mal ihracatı olarak tespit edilmektedir. Sanayi sektöründe yaşanan işgücü verimliliği ve üretim artışında ise, hem sermaye birikiminin hem de üretimde mekanizasyonun etkili olduğu öne sürülmektedir (Karlık, 2007: 222-224). Tablo 3.22’de yer alan verimliliğin alt sınaî dallarda yaratılan katma değer bakımından göstergeleri incelendiğinde, imalat sanayinde 1961 ve metal ana sanayinde 1965 yılları ayrı tutulursa, mutlak bir iyileşmeden söz etmek mümkün gözükmemektedir. Sınaî üretimde işyerleri sayısı bakımından, dönem içerisinde azalışlar yaşansa da, dönem boyunca yeni işletmelerin üretime katıldıkları ve bu anlamda imalat sanayi en geniş kapasiteye sahip alandır.

Tablo 3.22: 1961-1980 Arası Dönemde Bazı Sinaî Faaliyetlerde İşyeri Sayısı ve Katma Değer (Milyon TL)

Yıllar	İmalat Sanayi		Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi		Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi		Metal Ana Sanayi	
	İşyeri Sayısı	Katma Değer	İşyeri Sayısı	Katma Değer	İşyeri Sayısı	Katma Değer	İşyeri Sayısı	Katma Değer
1961	6 864	6 158	1 319	1 429	573	275	176	398
1962	4 026	6 800	986	1 572	270	353	94	491
1963	3 012	6 636	808	1 529	137	373	38	451
1964	3 127	8 068	786	1 849	175	494	60	595
1965	3 243	10 997	783	2 050	186	600	77	1 267
1966	3 267	12 851	809	2 411	185	703	79	876
1967	3 328	16 921	812	2 608	193	716	74	1 350
1968	3 423	19 758	838	3 030	209	1 060	85	2 006
1969	3 484	21 893	849	3 333	214	1 064	84	2 035
1970	4 820	28 542	1 130	4 148	318	1 490	160	3 030
1971	4 931	37 673	1 082	5 591	304	1 983	169	3 341
1972	5 519	47 136	1 178	7 334	355	2 539	222	4 114
1973	5 812	52 211	1 246	8 645	376	2 687	286	4 830
1974	5 890	74 058	1 219	10 211	377	3 623	305	7 609
1975	6 068	93 353	1 243	11 542	385	4 383	317	7 676
1976	6 054	124 026	1 197	22 622	379	6 656	385	13 765
1977	6 522	168 998	1 296	27 931	437	10 752	375	22 960
1978	7 135	260 343	1 436	44 511	489	18 143	465	37 169
1979	7 441	394 557	1 448	71 735	512	22 807	463	42 204
1980	8 710	823 977	1 688	125 579	596	56 141	492	81 734

Kaynak: TÜİK, 2014: 250-260.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, istihdam politikaları adına dört temel hedef belirlemektedir: İşsizlik sorununu çözmek, çalışanların mesleki seviyelerini yükseltmek, sosyal hareketlilik oluşturmak ve istihdamın mesleki dağılımındaki eşitsizlikleri gidermek. İkinci ve üçüncü planlarda, yine işsizliğin azaltılması adına hedefler konulmakta ve öncelikli amaç olan iktisadi kalkınma yoluyla problemin ortadan kalkacağı düşünülmektedir. 1979 tarihli dördüncü planda dâhil olmak üzere, hemen her seferinde istihdam yapısının ıslahı ve işsizliğin önlenmesine değinilirken, takip edilmesi öngörülen politikalar açıkça ifade edilmemekte, bir planda üzerinde ısrarla durulan tedbir ve tavsiyelere daha sonra rastlanılmamakta ve hükümet değişiklikleri planların tatbikini sekteye uğratmaktadır (Önder ve Özçelik, 2011: 25-28). 1960-1980 döneminde işçi sayıları genel itibarıyla ve özel anlamda işyerlerindeki ortalama miktarları bakımından artmakta, işveren niteliği değişmekte, imalat sanayi daha önemli hale

gelmekte ve işgücü yapısal dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşümün ise, teknolojinin geliştiği, üretim boyutlarının büyüdüğü, iç pazarın genişlediği ve kapitalizmin geliştiği birçok sürecin doğal ve kaçınılmaz bir sonucu olduğu iddia edilmektedir (Koç, 1982: 315). 1961 yılında istihdam edilenlerin %73,22'sini barındıran tarım sektörünün bu ağırlığı zamanla azalmakta, 1980'de işgücü piyasasında hayata geçirilecek politikaların göz ardı edemeyeceği mevkisini korusa da, bu sektörde çalışanların oranı %53,24'e gerilemiş haldedir. Sanayileşme endeksli kalkınma planları, sınaî üretimde çalışan sayısının hızla artmasını sağlarken, aynı şekilde hizmetler sektörü istihdamın yüzdesel dağılımındaki payını giderek yükseltmektedir (Tablo 3.23).

Tablo 3.23: 1961-1980 Arası Dönemde Nüfus ve İstihdam Yapısı

Yıllar	Toplam Nüfus	İşgücü (15+)	İşsizlik Oranı (15+)	İstihdamın Sektörel Dağılımı (15+)		
				Tarım	Sanayi	Hizmetler
1961	28 230 460	11 792 287	3,4	73,22	8,69	18,09
1962	28 933 875	11 913 994	3,3	72,42	8,58	19,00
1963	29 654 817	12 070 856	3,3	71,55	8,57	19,88
1964	30 393 724	12 294 927	3,5	70,35	9,41	20,24
1965	31 391 421	12 496 071	3,6	69,31	9,76	20,93
1966	31 939 658	12 750 940	3,6	68,01	10,09	21,91
1967	32 754 025	13 062 126	4,7	67,26	10,49	22,25
1968	33 589 157	13 347 129	5,1	65,90	10,76	23,35
1969	34 445 585	13 592 300	5,8	64,69	10,96	24,35
1970	35 605 176	13 905 394	6,3	63,24	11,62	25,13
1971	36 222 541	14 205 788	6,6	62,81	11,80	25,39
1972	37 144 284	14 540 705	6,2	61,72	12,52	25,76
1973	38 090 837	14 895 504	6,6	60,49	13,13	26,39
1974	39 062 894	15 294 902	7,1	59,17	13,95	26,88
1975	40 347 719	15 534 870	7,4	58,37	13,96	27,66
1976	40 914 976	15 985 366	8,7	57,01	14,11	28,88
1977	41 762 347	16 702 372	9,8	55,62	14,91	29,47
1978	42 628 963	16 940 838	9,8	54,83	14,72	30,45
1979	43 515 286	16 968 818	8,6	53,97	14,71	31,32
1980	44 736 957	17 077 691	8,1	53,24	14,65	32,11

Kaynak: Bulutay, 1995: 260-262; Şahin ve Yıldırım, 2015: 123-125.

1980, Türkiye'nin hem siyasal yapısının hem de mevcut ekonomik modelinin terk edildiği bir sene sayılmaktadır. Planlı dönemin esasını teşkil eden ithal ikameci kalkınma planları bu yılla beraber geride kalmakta; ithalat rejiminde serbestleşme, gümrük tarifelerinin kademeli olarak indirilmesi ve çeşitli uygulamalarla teşvik edilen

ihracat önderliğiyle dışa açılma sürecine girilmektedir. 1989 yılında ise, uluslararası sermaye hareketlerine yönelik tüm düzenlemelerin kaldırılmasıyla, ulusal paranın konvertibilitesi de sağlanarak dışa açıklık daha ileri bir boyuta taşınmaktadır (Köse ve Öncü, 2000: 80-81). Türkiye ekonomisinin sayılan dönüşüm noktalarda dikkat çeken nokta devletin, iktisadî birikim ve bölüşüm süreçlerindeki ağırlığın sürdürmüş olmasıdır. Bu minvalde devlet, ithal ikameci dönemde, kamu iktisat teşebbüsleri ve beş yıllık kalkınma planlarıyla birikim mekanizmalarını doğrudan denetlemekte; aynı işlev ihracata dayalı büyüme döneminde ücretlerin baskılanması ve teşvik sistemi gibi araçlarla yerine getirilmektedir. Yükselen popülizmin kamuya getirdiği yükler, daralan ihracat pazarları, enflasyonist beklentilerin yol açtığı belirsizlik ortamıyla birikim ve büyümenin iç tasarruflarla sürdürülemeyeceği durumda gerçekleşen 1989 finansal serbestleştirme döneminde ise, finansal araçlar ve uluslararası faiz arbitrajı gibi dolaylı yollara başvurulmaktadır (Yeldan, 2006: 55-60). Bu yıldan sonra uygulanan ekonomi politikalarının ciddi etkileri olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, cari denge bozulmaya başlayarak 1990'dan sonra eksiye dönmekte; uluslararası rezervler ve para politikası uygulanmasını güçleştiren döviz cinsinden mevduatlardaki hızlı artış gibi Merkez Bankası bilançolarını dengesiz kılan iki olumsuz faktörden söz edilmektedir. Yoğun kısa dönemli spekülasyon sermaye, Hazine kâğıtlarını kamu kesimi adına fon kaynağı haline getirmekte; devlet gelirlerini artırmaksızın personel ve faiz harcamalarının arttırılmasını temin ederek kamu açığını yükseltmektedir. Reel sektördeki en belirgin istikrarsızlık büyüme hızlarında meydana gelmekte; başka bir deyişle, hızlı büyüme dönemlerinin neredeyse tamamının ardından durağan bir süreç yaşanmaktadır (Kepenek ve Yenitürk, 2001: 516-518). Ülke sınırı tanımaksızın hareket eden ve ekonomik sistemlerde bahse konu istikrarsızlıklara sebep olan, iktisat literatürüne sıcak para kavramıyla giren bu fonlar dönemin diğer yükselen ekonomilerinde olduğu gibi Türkiye'de de 1990'lar boyunca krizler yaratmaktadır. Finansal kriz kavramıyla tanımlanan bu krizlerin bir özelliği, domino teorisine uygun şekilde bir ülke ekonomisinden diğerine sıçramasında, yani yayılma eğilim göstermesi olmuştur. 2008 yılında ise, tam serbestleştirilmiş sermaye hareketlerini içeren piyasa ekonomisinin en iyi sonuçlar vereceği iddiasını yanlışlayan, neoliberalizmin çöküşü olarak nitelenen 2008 Küresel Finansal Krizi yaşanmaktadır (Kazgan, 2013: 193-196).

24 Ocak 1980 kararlarıyla devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlandırılması, serbest piyasa şartlarının yerleştirilmesi ve ekonominin dışa açılması yönünde hayata geçirilen uygulamalar, tarım sektöründe köklü bir değişimi getirecek reformları içermediğinden, bu alandaki sorunlar sonraki yıllarda devam etmektedir. Öte yandan, tarımsal üretimde kullanılan toprak ve işgücü girdilerinde artış olmamasına karşılık, sermaye yoğunluğu giderek artmaktadır. Tarımsal üretimde sermaye birikimi, ziraat makine, araç ve gereç stokunda gerek nicel gerek nitel anlamda ilerleme, toprağın ıslahı, sulama şebekesine yapılan ilaveler ve tarımla ilgili alt yapıdaki diğer iyileştirmeleri kapsamaktadır (Şahin, 2016: 299-320). Aynı kararlarla Türk ekonomisinde ihracata dayalı sanayileşmenin benimsenmesiyle beraber, bu sektörde özel girişimciliğe ağırlık verilmesi öngörülmekte; bazı üretim kollarında devlet tekelleri ortadan kaldırılarak piyasa ekonomisinin etkinliğinin artırılmasına gayret edilmektedir. Özel sektöre atfedilen öncü konum, imalat sanayine yönelik yatırımlarda kamu kesimi payının düşmesine neden olmakta, hatta özel sektöre tarafından yapılan yatırımların kısa dönemde yüksek kâr sağlayan alanlarda yoğunlaşması imalat sanayinin de dâhil olduğu üretken sektörlerde gerilemeye neden olmaktadır. Sonuçta 1980 sonrasında sanayileşme politikası, ihracatı arttırmakta ancak ekonomiyi ithalat temelli olmaktan kurtaramamaktadır (Öcal, 2014: 1-16). Tarım sektörünün, diğer üretim alanlarına nazaran önemini kaybetmesi, buna karşın, diğer sektörlerle artan ilişkisi ve üretimin daha çok pazara dönük yapılması, sektörde bazı dönüşümlerin yaşanmasına yol açmaktadır. Tarımdan diğer üretim sektörlerine işgücü transferinin meydana gelmesi sermaye transferine de neden olmakta; hizmetler sektörünün GSYH içerisindeki payının artmasına koşut olarak, burada istihdam edilenlerin sayısının yükseldiği ifade edilmektedir (Meçik ve Afşar, 2014: 7-19). Tablo 3.24'deki veriler analiz edildiğinde, üretim sektörlerinin gelişimi hakkında benzer bazı fikirlere sahip olmak mümkündür. Gerek serbest piyasa ekonomisi gerekse sanayileşme önceliği, tarım sektörünün yıllık büyümesinde ciddi dalgalanmalara neden olmakta, GSYH içerisindeki payını giderek azaltmaktadır. Tarımın, ekonominin toplam üretimdeki azalan payı, bu dönemde sanayileşmeye atfedilen öneme rağmen bu sektör tarafından değil, hizmetler sektörü tarafından telafi edilmektedir. Bu durumun ise, Sapançalı (1998)'in belirttiği gibi, hizmetlere dair talebin artmasıyla sektörün daha önemli hale gelmesi, emekten tasarruf eden teknolojilerin hizmetler üretiminde ortalama olarak daha düşük düzeyde olması ve

yaşlı veya kadın nüfusun bu alanda daha kolay iş bulabilmesi gibi unsurlarla açıklanabilmesi mümkündür.

Tablo 3.24: 1981-2019 Döneminde GSYH'nın Sektörel Dağılımı ve Büyüme Oranları

Yıllar	GSYH'nın Sektörel Dağılımı (%)				Yıllık Büyüme Oranları (%)			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Vergi-Sübvansiyon	GSYH	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1981	24,2	26,7	47,7	1,4	4,9	-1,9	7,6	7,4
1982	22,4	27,8	48,4	1,5	3,6	3,1	2,0	5,7
1983	20,9	26,6	50,4	2,1	5,0	-0,9	8,3	5,3
1984	21,2	25,6	50,9	2,3	6,7	0,5	10,3	7,5
1985	19,7	26,4	51,1	2,8	4,2	-0,5	7,7	2,6
1986	19,5	31,0	46,6	2,9	7,0	4,6	11,1	3,9
1987	17,8	31,4	47,2	3,5	9,5	0,4	10,3	13,2
1988	17,3	32,8	46,6	3,3	2,3	7,8	0,2	2,3
1989	16,6	33,0	47,4	3,0	0,3	-7,6	4,9	0,2
1990	17,5	31,1	48,1	3,4	9,3	6,8	6,6	10,4
1991	15,3	31,5	49,7	3,5	0,7	-0,9	2,4	0,0
1992	15,0	31,2	50,1	3,7	5,0	4,3	6,0	6,5
1993	15,4	29,8	50,7	4,1	7,7	-1,3	8,1	9,8
1994	15,5	32,1	48,9	3,5	-4,7	-0,7	-5,0	-4,3
1995	15,7	32,0	48,6	3,7	7,9	2,0	8,7	8,1
1996	16,9	30,6	49,4	3,1	7,4	4,4	6,9	7,5
1997	14,5	30,8	51,4	3,4	7,6	-2,3	9,5	9,0
1998	12,5	31,0	48,6	7,9	2,4	8,4	6,4	2,9
1999	10,5	28,3	52,5	8,7	-3,3	-4,6	-5,1	-0,8
2000	10,0	26,8	52,8	10,4	6,9	6,4	7,1	6,5
2001	8,8	25,5	55,0	10,7	-5,8	-8,9	-10,5	-2,9
2002	10,2	24,6	53,6	11,6	6,4	8,7	6,6	5,9
2003	9,8	24,8	53,1	12,3	5,8	-1,5	9,5	4,6
2004	9,3	25,1	53,1	12,5	9,8	4,0	14,1	8,0
2005	9,2	25,2	53,0	12,5	9,0	7,9	10,6	7,3
2006	8,1	26,0	53,4	12,4	6,9	1,5	12,8	4,9
2007	7,5	26,4	54,9	11,3	5,0	-6,2	7,5	5,2
2008	7,4	26,1	55,5	10,9	0,8	4,5	-0,7	1,4
2009	8,1	24,0	57,2	10,7	-4,8	4,1	-10,5	-2,3
2010	9,0	24,5	54,5	12,0	8,4	7,7	11,4	5,3
2011	8,2	26,8	53,0	11,9	11,2	3,4	19,3	9,0
2012	7,7	26,6	54,0	11,7	4,8	2,2	4,7	5,9
2013	6,7	27,7	53,3	12,3	8,5	2,4	10,7	7,4
2014	6,6	28,1	53,8	11,5	4,9	0,5	5,1	6,1
2015	6,9	27,8	53,5	11,8	6,1	9,3	5,0	5,6
2016	6,1	28,1	54,0	11,8	3,3	-2,6	4,6	3,4
2017	6,0	29,1	53,5	11,3	7,5	4,9	9,3	7,6
2018	5,8	29,4	54,5	10,4	3,0	2,1	0,5	4,8
2019	6,4	27,2	56,5	9,9	0,9	3,7	-3,0	2,8

Kaynak: Dünya Bankası, Ekonomik Göstergeler Veri Tabanı <https://data.worldbank.org/>.

Özetle, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, imparatorluktan devralınan ekonomik mirasın yapısına ve mevcut kaynakların sunduğu imkânlarla bağlı olarak, dışa açık fakat devletin piyasada aktif rol oynadığı bir iktisadî sistem kurulmaktadır. 1930'lu yıllarda sanayileşme planlarının uygulamaya konulduğu devletçilik modeli benimsenmekte; 1946 yılı ise hem siyasi hem iktisadî anlamda yeni bir dönüşüm noktasını teşkil etmektedir. Belirli bir dönem liberal, ardından karma ekonomi modelinin hâkim olduğu süreçten sonra, 1980'e kadar planlama anlayışı iktisat politikalarına yön vermektedir. 24 Ocak kararlarıyla başlayıp, 1989 senesindeki finansal serbestleştirme ile tamamlanan neoliberal görüş, 21. yüzyıla girerken hemen tüm dünya ülkelerinin olduğu gibi Türkiye ekonomisinin de yapısal özelliklerini tekrar tayin etmektedir. Cumhuriyet idaresinin kuruluşundan itibaren uygulanan söz konusu tarım, sanayi ve istihdam politikaları, bazen bizzat oluşum aşamalarında bazen meydana gelen problemlerin çözümünde yabancı uzman istihdamına kapı aralamış olmaktadır. Bu politikalar kapsamında istihdam edilen yabancı uzmanlar, teknoloji transferi hedefinin aracı olmakla birlikte, ikili siyasî ve ekonomik ilişkilerin birer sonucu olarak tercih edilebilmektedir.

3.3. YABANCI UZMAN İSTİHDAMININ HUKUKÎ YAPISI

Cumhuriyet döneminden önce istihdam edilen yabancı uzmanlar, imparatorluğun klasik döneminde büyük ölçüde savaşlar veya göçler yoluyla getirilmekte, kanunî herhangi bir düzenlemeye rastlanılmamaktadır. Yenileşme dönemindeki yabancı uzmanlar konusunda ise, çalışma hayatını genel olarak tanzim eden bazı hukukî teşebbüslerden başka hususî bir yasa metnine ulaşılamamaktadır. Burada etkili faktör, ümmet fikri çerçevesinde yabancı kavramının tanımı olarak görülmektedir. Zira imparatorluk döneminde vatandaşlık ve milliyet görüşü bulunmadığından hangi ulustan olursa olsun Müslümanlar yabancı addedilmemekte; Müslüman olmayanlar arasından bir İslam ülkesinde ikamet edenler zimmî, izinle İslam beldelerine girenler müstemen olarak anılmaktadırlar. Gayrimüslim demek olan yabancıların hukukî durumunu düzenleyen başlıca belgeler ise, kapitülasyonlardır. Bu tek taraflı kanunî tasarruflarla yabancıların imparatorluk idaresiyle, Türk topraklarında ikamet gibi kişisel, vergilendirme ve ticaret gibi iktisadî, mahkemelerin görülmesi gibi adlî, idarî ve daha birçok farklı alandaki ilişkileri ele alınmış olmaktadır (Altuğ, 1971:

38-67). Tarihî süreçte ulus devletlerin ortaya çıkışı ve yabancı kavramının vatandaşlık esasıyla açıklanmaya başlanması, bir ülkedeki yabancı istihdamının şartlarını belirleyecek kanunların çıkarılmasına zemin hazırlamakta; yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de bu dönüşümden nasibini almaktadır. Cumhuriyet idarecileri ilk yıllardan itibaren, değişen siyasî düzlemde yeniden tanımlanan kavramları kapsayacak hukuk kuralları geliştirmekte; çalışma hayatının tüm unsurlarını ilgilendiren uygulamaları hayata geçirmektedir.

3.3.1. Cumhuriyetin Kuruluşundan 1980'e Kadar Yabancı Uzman İstihdamının Hukukî Yapısı

Yirminci yüzyılda, çalışma hakkı ve serbestliği ülkelerin anayasalarında yer almaya başlamaktadır. Çalışma serbestisi, 1946 tarihli Alman ve 1947 tarihli İtalyan Anayasalarında olduğu gibi bazen sadece vatandaşlara; Danimarka, Norveç ve Türkiye'de olduğu gibi bazen de vatandaş-yabancı ayrımı yapılmaksızın herkese tanınmaktadır. Çalışma özgürlüğünün herkese tanınması, yabancıların bu haktan ülke vatandaşlarıyla eşit şekilde faydalanacağı anlamına gelmemekte; kamu yararı ön planda tutularak ya yabancıların çalışması izne bağlanmakta ya da belirli işlerde istihdam edilmeleri yasaklanarak bu serbestiyet sınırlandırılmaktadır (Cin, 2004: 56-58). Uygulamadaki farklılık, bir ülkenin vatandaşı olmayan kişilere çalışma hakkı sunmak zorunda olup olmamasıyla ilgili iki temel görüşten kaynaklanmaktadır. Bu görüşlerden birincisi, vatandaşı sayılmayan yabancılara çalışma hakkı sunmak mecburiyetinde kalacakları uluslararası bir kural olmamasından dolayı ülkeleri bu konuda özgür bırakmaktadır. Kişilere çalışma hakkı tanımamak insanların çoğu için var olma ve yaşama haklarının inkârı anlamına geleceğinden ikinci görüş, belirli mesleklerde sınırlamaya gidilse de bütün mesleklerin yabancılara yasaklanması yetkisinin tasvip edilemez olduğunu savunmaktadır (Keser, 2003: 5-6). Bahse konu sınırlandırmalar, imparatorluğun son dönemlerinde yabancıların hemen tüm iş ve meslekleri icra edebilmelerine imkân tanıyan kapitülasyonlara bir tepki biçiminde Lozan müzakerelerinde ve cumhuriyetin ilk yıllarında karşımıza çıkmaktadır. Kurulştan itibaren, kabul edilen kanunlarda bir iş ve mesleği yapacak şahısların vatandaşlığı ya da yabancılığı hususunda herhangi bir şart aranmadığı takdirde yabancıların o iş ve mesleği

yapabilecekleri; metinde Türk vatandaşı olmak ibaresi kaydedilmişse yapamayacakları esası benimsenmektedir (Çelikel, 2002: 109).

Yabancıların bir ülkedeki hukukî durumları, yabancılar hukukunun onlara tanıdığı bir statüdür. Çünkü yabancılar hukuku, bir ülkede bulunan yabancılar için, yabancı olmaları nedeniyle konulmuş kuralların tamamını teşkil etmekte; bu kurallar neticesinde yabancılar bazı haklardan ya kısmen faydalanmakta ya da hiçbir şekilde faydalanamamaktadır. Türk hukukunda, yabancıların girişi, ikameti, taşınmaz mala sahip olma hakkı, miras hakkı, çalışma hakkı ve yabancı sermayenin transferi gibi konularda mevcut olan ve getirilmesi düşünülen sınırlamalar göz önüne alındığında yabancı bireylerin kanunî durumlarını tanzim eden bir hukuk dalına duyulan ihtiyaç daha net anlaşılmaktadır (Çelikel ve Gelgel, 2012: 7-8). Yabancıların hak ve sorumluluklarını düzenleyen hukuk kuralları analiz edildiğinde, özel statülü yabancılar ile özel statülü olmayan yabancılar şeklinde ikili bir ayrıma gidildiği görülmektedir. Özel statülü yabancılar arasında siyasî görevliler, konsoloslar, işgal kuvvetleri mensupları, Birleşmiş Milletler ve NATO gibi uluslararası kuruluşlarda görevli personeller, mülteciler ve vatansızlar gibi beynelmilel anlaşmalarla statüleri tanzim edilmiş kişiler ve ikili anlaşmalar dayanarak ülkede bulunan dost devletler kuvvetleri sayılmaktadır. Özel statülü olmayan yabancılar deyimiyle de, ülkede bulunmakla beraber farklı bir devlete vatandaşlık yoluyla bağlı olan diğer kişilerin kastedildiği anlaşılmaktadır (Göger, 1974: 2).

Yabancı uzman istihdamının Türkiye Cumhuriyeti'ndeki hukukî yapısı, sonraki dönemlerde tedvin edilen özel kanunlar dışında, genel itibariyle nitelik ayrımı yapılmaksızın bütün yabancıların Türk çalışma hayatındaki yeri bakımından değerlendirilmektedir. Yeni devlet idaresinin ilk yıllarını da kapsamı nedeniyle, yabancı istihdam politikasını etkileyen en eski kanuni düzenlemenin 1915 tarihli Memalik-i Osmaniye'de Bulunan Ecnebilerin Hukuk ve Vezâîfi Hakkında Kanun-ı Muvakkat olduğu ifade edilmektedir. Kanunun birinci maddesine göre Osmanlı memleketlerinde bulunan yabancılar, Kanuni Esasi ile diğer kanunların Osmanlılara bahsettiği siyasî haklardan yararlanamazsa da, Devlet-i 'Âliyye nizam ve kanunlarıyla Osmanlılara hasredilmeyen özel haklardan istifade edecekleri belirtilmektedir. Geçici madde şeklinde eklenen ibareye göre, kanunun neşredildiği tarihte Osmanlı ülkesinde

dava vekilliği, hekimlik, eczacılık, mühendislik, öğretmenlik meslek ve sanatlarıyla iştigal eyleyen, okul açan ve gazete/dergi yayınlayan ecnebilerin kazanılmış hakları devlet kanunlarının tayin ettiği şartlara uymak şartıyla saklı kalmaktadır. Böyle bir durumda ise, anılan meslek ve sanatları ilk defa icra edecek yabancıların çalışma özgürlüğünün kanun ve kaidelerle sınırlandırılabilmesi savunulmaktadır (Konan, 2014: 242; Töre, 2014: 156). Nitekim kuruluş dönemi ekonomi politikasının temellerinin atıldığı 17 Şubat-04 Mart 1923 tarihli İzmir İktisat Kongresi’nde işçi grubunun esasları, yabancıların Türk ekonomisindeki istihdamlarının bazı sınırlamalarla karşılaşacağını sinyallerini vermektedir. Müttefikler kabul edilen yirmi altıncı maddeyle, “*memlekette açılacak bütün işlerin Türk erbab-ı say ve ameline tahsis*” sağlanmaktadır (Ökçün, 1968: 98). Lozan Anlaşması’nın kabulünden sonra imzalanan İkamet ve Salahiyet-i Adliye Mukavelenamesi yabancıların Türk ekonomisinde çalıştırılmasına dair bir başka yasal metindir. Sözleşme, bir tarafta Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti, diğer tarafta Türkiye olmak üzere; Türkiye’de diğer anlaşmalı devletler tebaasının ve sayılan devletler topraklarında Türk vatandaşlarının ikamet ve salahiyet-i adliyeyle ilişkin bazı meselelerini modern devletler hukukuna uygun şekilde tanzim etmek maksadıyla akdedilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye topraklarında diğer anlaşmalı devletler tebaası ve aynı şekilde zikredilen devletlerin sınırları dâhilinde Türk vatandaşlarının çeşitli ticaret, meslek ve sanat alanlarına kabulü için mukavelenamenin yürürlük tarihinden itibaren on iki ay içerisinde hususî nitelikli yeni anlaşmaların imzalanması öngörülmektedir. Aksi takdirde anlaşmaya taraf devletlerin her biri, 1 Ocak 1923 tarihindeki müstesna haklarına riayet edilmek kaydıyla yeniden hareket serbestisini elde etmektedir (Lozan Sulh Muahedesinin Kabulüne Dair Kanunlar, 1923). Yabancı uzman istihdam politikasının uzun yıllar boyunca Türkiye ekonomisinde karşılaştığı en büyük zorluk ise, Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun’dur. 16 Haziran 1932’de yayınlanan 2007 sayılı kanunla birlikte;

- Ayak satıcılığı, fotoğrafçılık, çalgıcılık, berberlik, müretteplik, kundura, kasket ve elbise üreticiliği, devlet tekeline tabi maddelerin satıcılığı, turistlere rehberlik ve tercümanlık, inşaat, demir ve ahşap sanayi işçiliği, baytarlık ve kimyagerlik gibi meslekler Türk vatandaşı olmayanlara yasaklanmakta,

- Uçak makinistliği ve pilotluğu; devlete yahut vilayetlere bağlı müesseseler veya belediyeler ile bunlara bağlı tesisat hizmetleri yanlıca İcra Vekilleri Heyeti'nin kararıyla özel ruhsat verilerek yabancılar tarafından icra edilebilmekte,
- Türkiye Cumhuriyeti nezdinde bulunan yabancı devletlerin elçilik ve konsolosluklarındaki kapıcıları, emirlerindeki ulaşım araçlarını kullanan kendi veya başka bir yabancı devlet uyruğundaki işçiler bu kanundan müstesna tutulmakta,
- Bu kanunun neşredildiği anda Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetlerle iştigal etmekte olan yabancıların, kanunun yürürlük tarihini müteakip bir yıl içinde işlerini terk etmeye mecbur bırakılmakta,
- Aksi tavır içerisinde olanlar, meşgul oldukları sanat ve hizmetlerden men edilmelerinin yanı sıra para cezasına mahkûm edilmekte,
- Kanunun hükümlerini yerine getirmeye yetkili kılınan İcra Vekilleri Heyeti gerekli kararlarla, Türk vatandaşları hakkında idarî ve yasal kayıtlar koyan yabancı devletler tebaasını Türkiye'de yapabilecekleri sanat ve hizmetlerin ifasından da men edebilmektedir.

Yabancı uzmanların istihdamını sınırlandıran hukukî mevzuat bazen ülke menfaatini doğrudan artıracak düzenlemeleri de hayata geçirmektedir. 27 Aralık 1937'de kabul edilen Sınâî Müesseselerle Sigorta Şirketlerinde Kullanılan Ecnebilere Mukabil Türk Memur ve Mühassıs Yetiştirilmesi Hakkında Kanun bu hususta önemli bir misaldir. Kanuna göre, özel veya sermayesinde devlet iştiraki bulunan ya da devlet sermayesiyle kurulan imtiyazlı, imtiyazsız tüm sanayi kuruluşları ile sigorta şirketleri herhangi bir faaliyette istihdam edecekleri her yabancı uzman için İcra Vekilleri Heyeti tarafından belirlenecek bir mühassıs yetiştirme ücretini her altı ayda bir peşin olarak Hazine'ye yatırmaya mecbur sayılmaktadır. Sümerbank ise, bu parayla Türk sanayinin ihtiyaç duyduğu unsurları yetiştirmek üzere yabancı memleketlere talebe gönderip, bunların iyi bir şekilde yetiştirmelerini temin etmekle mükelleftir. Ancak 1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun 28. Maddesi gereğince bu sorumluluk sınâî işletmeler üzerinden kaldırılmaktadır. Kamu menfaati dikkate alınarak yabancılar kapalı tutulan meslekler arasında avukatlı, noterlik ve sigortacılık da yer almaktadır. Daha sonraki yıllarda değiştirilen 15 Haziran 1938 tarih, 3945 sayılı Noterlik Kanunu'na göre noter

olabilmek ve 14 Temmuz 1938 tarihli Avukatlık Kanunu'yla bu meslek yalnızca Türk vatandaşlarına açık tutulmaktadır. 7397 sayılı Sigorta Şirketlerinin Murakabesi Hakkında Kanun'la, sigorta şirketlerinin memur ve müstahdemleri ile istihsal organları ve hasar gibi çeşitli işlerinde istihdam edecekleri mütehasşsıların Türk vatandaşı olması gerektiği; Ticaret Vekâleti'nden izin almak koşuluyla yabancı memur ve uzman çalıştırabilecekleri kaydedilmektedir (Altuğ, 1971: 178-180). Türkiye'deki yabancı istihdamının hukukî yapısı uluslararası anlaşmalar ve üyesi bulunulan uluslararası kuruluşların tavsiye niteliğindeki düzenlemelerinden etkilenmektedir. Mesela çalışma hakkı ve özgürlüğünün beynelmilel bir belgede ilk defa yer aldığı 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi iş hayatında meydana gelebilecek ayrımcılığa dair genel bir kural içermektedir. Beyanname'nin ikinci maddesine göre *"herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer herhangi bir akide, milli veya toplumsal menşee, servet, doğuş veya başka herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bu beyannamede ilan olunan bütün haklardan ve özgürlüklerden faydalanabilmektedir"*. Metinde geçen "milli menşee" ibaresiyle hukukî değil sosyolojik bir durumun tespit edildiği; vatandaşlık ifadesine yer verilmemesinden dolayı çalışma serbestisi noktasında ülke vatandaşları ile yabancılar arasında bir ayırımın da gerekmediği ileri sürülmektedir (Cin, 2004: 39-41). Daha dar kapsamlı, 1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna İlişkin Sözleşme'nin 17, 18 ve 19. maddeleri Türkiye sınırları içerisinde kendi işinde çalışan, ücretli işlerde istihdam edilen ve serbest meslek icra eden mültecilerin çalışma haklarını tanzim etmektedir. Anlaşmaya taraf devletler, sözleşmenin 17. maddesinin birinci fıkrasına göre ülkelerinde düzenli olarak ikamet eden her mülteciye, ücretli mesleklerden birinde çalışma hakkı açısından aynı koşullar altındaki yabancı bir ülke vatandaşına tanıdığı en uygun muameleyi tanımalıdır. Ülkede üç yıl ikamet eden, ikamet etmekte olduğu ülkenin bir vatandaşıyla evli ve eşinden ayrılmamış olan, ikamet ettiği ülkenin vatandaşı kabul edilen bir ya da daha fazla çocuk sahibi mültecilerin, olası sınırlamalardan muaf tutulması ise aynı maddenin ikinci fıkrasıyla güvenceye alınmaktadır (Kaya, 2017: 61). Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması, 1970 yılında mutabakata varılan Katma Protokol ve Ortak Konseyi kararlarından doğan hak ve özgürlükler mütekabiliyet esasına dayanmaktadır. Dolayısıyla bu belgeler yalnızca Avrupa Birliği topraklarında yaşayan Türkler için değil aynı zamanda Türkiye'de bulunan Avrupa Birliği vatandaşları adına da çalışma

koşullarına dair birtakım hak ve özgürlükler sağlamaktadır. Türkiye ve AB arasında emeğin serbest dolaşımı henüz gerçekleşmediğinden, Türk ekonomisinde istihdam edilmek üzere getirilen AB üyesi ülke vatandaşları yabancılar hukuku kurallarına tabi olmaktadır (Töre, 2014:158-159). Yabancı uzman istihdamıyla teknoloji transferini ciddi biçimde sınırlayan 2007 sayılı kanun, taraf olunan uluslararası düzenlemelerin yanı sıra yurtiçinde çıkarılan yasalarla da bir nebze yumuşatılmaya gayret edilmektedir. Nitekim 1944 tarih ve 4635 sayılı kanunla birlikte devlete ait her derece ve türden öğretim kurumlarına alınmış ve/veya alınacak yabancı uyruklu öğretmen, profesör, uzman ve ustalarla on seneyi aşmamak üzere geçici sözleşmeler akdedilmesi hususunda, bu kurumların bağlı bulundukları bakanlıklar yetkilendirilmektedir. 23 Ocak 1954 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun yedinci maddesinde; bu yasa gereğince kurulan bir teşebbüsün, etüt, kurulma ve işleme evrelerinde 2007 ve 2818 sayılı yasaların getirdiği koşullar ve yasaklamaların uygulanamayacağı belirtilmektedir. Kanun kapsamındaki teşebbüse para yatıran yabancılar, para yatıranların temsilcisi olan yabancılar, uzman, ustabaşı ve diğer yetişmiş personel; teşebbüsün verimli şekilde tesisi, genişletilmesi, tekrar faaliyete geçirilmesi ya da işletilmesi için gerekli olan süre boyunca sınırlama dışında tutulmaktadır (Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, 1954). 11 Mart 1954'de yayınlanan ve sonraki yıllarda değişen 6309 sayılı Maden Kanunu'nun 145. maddesi, her türlü maden arama ve işletme faaliyetlerinde çalışanların Türk vatandaşı olmalarını şart koşmakta; uzman işçiler, ustabaşılar, fen memurları ve mühendislerin yabancı olmasına müsaade etmektedir. Fakat bu yabancı uzmanların tahsil ve ihtisaslarını gösteren diploma ve benzeri evrakların bu kişileri çalıştıracaklar tarafından Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na ulaştırılması, istihdamında fayda görülenlerin belirli bir süre çalıştırılmak üzere yazılı izin almaları kararlaştırılmaktadır. İzin alınan her yabancı uzman için ise, ayrı ayrı belirlenecek mütehassıs yetiştirme ücretinin işverenler tarafından altı ayda bir peşin olarak Hazine'ye yatırılması ve karşılığında alınacak makbuzların tarih ve numaralarıyla Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na ibrazı istenmektedir (Maden Kanunu, 1954). 6326 sayılı Petrol Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki petrol kaynaklarının ulusal çıkarlara uygun olarak, hızla sürekli ve etkili bir şekilde aranması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesini amaçlamakta; petrol imtiyazını elde edeceklerin personel istihdamına yönelik birtakım kuralları barındırmaktadır. Yasanın daha sonra değiştirilen

119. maddesiyle petrol hakkı sahipleri, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve İşçileri Bakanlığı'nın görüşünü alınmak suretiyle, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından verilecek izin yoluyla yabancı idarî ve meslekî personel ile mütehassis personel istihdam edebilmektedirler (Petrol Kanunu, 1954).

Çalışma koşullarının yanı sıra sosyal güvenlik alanında yabancılar, örneğin 27 Haziran 1945 tarih ve 4772 sayılı İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları Sigortaları Kanunu'ndan istifade etmektedirler. Kanunun birinci maddesi *“İş kazalarıyla meslek hastalıkları ve analık hallerinde bu yazılı yardım ve ödeneklerden yararlanmak 3008 sayılı İş Kanunu'nun tatbik edildiği işyeri çalışanlarından o kanuna göre sigortalı olanların hakkıdır.”* ifadesiyle vatandaş-yabancı ayrımı yapılmadığını göstermektedir. Yine 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu'ndan yabancıların istifade ettiği; 6900 sayılı Maluliyet ve İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu'nun 52. maddesiyle bu kanuna tabi işyerlerinde istihdam edilen yabancıların yazılı talepleri üzerine sigortalı olabildikleri anlaşılmaktadır (Altuğ, 1971: 202). Daha sonra çıkarılan 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, Türk ekonomisinde çalışan yabancı uyruklu kişilerin sosyal haklarını etkileyen bir başka düzenlemedir. Ancak kanunda, tanınan sosyal haklardan bazı yabancıların yararlanmasını engelleyen bir istisnadan bahsedilmektedir. Buna göre yabancı ülkede kurulmuş bir müessese tarafından Türkiye'ye bir iş için gönderilen ve gönderen müessesenin bulunduğu ülkede sigortalı olan yabancıların Türkiye Cumhuriyeti'nde sosyal haklardan yararlanmaları bahis mevzuu değildir (Göger, 1974: 75). Yabancıların sosyal güvenlik hakları konusunda önemli bir yer tutan diğer düzenlemeler Milletlerarası Çalışma Teşkilatı, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan çok taraflı sözleşmeler ile milletlerarası anlaşmalardır. Çok taraflı sözleşmeler arasında 15 Aralık 1960 tarihli Milletlerarası Taşıma İşlerinde Çalışan İşçilerin Sosyal Güvenlik Hakkında Sözleşmesi, 1952 tarihli Sosyal Güvenlik Asgari Normları hakkındaki sözleşme, 21 Mart 1968 tarihli İhtiyarlık, Maluliyet ve Ölüm Halleri Dışında Sosyal Güvenlik Rejimleri Avrupa Ara Anlaşması ve 29 Temmuz 1971 tarihli Vatandaşlarla Vatandaş Olmayan Kimselere Sosyal Güvenlik Konusunda Eşit Muamele Yapılması Hakkındaki Sözleşme yer almaktadır. Bunların haricinde Türkiye İngiltere'yle 21 Aralık 1960, Almanya'yla 10 Nisan 1965, Hollanda'yla 16 Aralık 1967, Belçika'yla 21 Aralık 1967 ve Avusturya'yla 12 Temmuz 1969 tarihli Resmi

Gazetelerde yayımlanan sosyal güvenlik anlaşmaları imzalamış bulunmaktadır (Seviğ, 1983: 313-314; Altuğ, 1971: 204-205).

3.3.2. 1982 Anayasası ve Sonrasında Yabancı Uzman İstihdamının Hukukî Yapısı

Yabancı uzman istihdam politikasının 2007 sayılı kanundaki istisnalarını genişleten ve yabancı uzmanlar vasıtasıyla teknoloji transferini bir ölçüde mümkün kılan hukukî düzenlemelere 1980 yılından sonra da devam edilmektedir. Bu doğrultuda 25 Ocak 1980 tarihinde yayınlanan Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi ve kararname hakkındaki tebliğ yabancıların istihdamına zemin oluşturan bir başka kanuni dayanak olarak karşımıza çıkmaktadır. Kararnameye göre, yatırımda bulunacak teşebbüsün, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına fayda sağlaması, Türk özel sektörüne açık bir faaliyet alanında çalışması ve tekel yahut özel imtiyaz ifade etmemesi koşuluyla Türkiye'ye gelecek yabancı sermayenin burada yer verilen hükümlere göre değerlendirilmesi uygun görülmektedir. Bu kararnameye ilişkin daha sonra çıkarılan tebliğde ise, Türkiye'deki özel sektör müesseseleri tarafından istihdam edilmesi düşünülen yabancı uyruklu teknik ve idarî personele, personelin yeterli düzeyde teknik ve idarî bilgiye sahip olması durumunda müsaade edilebileceği kaydedilmektedir. Kuruluş aşamasındaki şubelerin yabancı umum vekiline, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı nazarında kuruluş işlemlerini sürdürebilmesini sağlamak adına çalışma izni verilmektedir (Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı Hakkında Tebliğ, 1995). 1981'de yayınlanan 2527 sayılı kanunla, yabancıların Türkiye'de çalıştırılabilecekleri alanların sınırları Türk soylu yabancılar için tamamen kaldırılmakta; Türkiye'de ikamet eden Türk soylu yabancıların Türk Silahlı Kuvvetleri ve Güvenlik Teşkilatı dışında lüzumu hissedilen kamu, özel kurum veya işyerlerinde meslek ve sanatlarını serbestçe icra etmelerine imkân sağlanmaktadır. Kanunun uygulanmasına dair çıkarılan yönetmeliğe göre Türk soylu yabancıların istihdamı için, ikamet izni verilmiş olması, mesleki ve sanatsal yeterliliklerinin belgelendirilmesi, tahsil durumunun denkliği, güvenlik açısından bir sakınca bulunmaması, özel kütüklerde nüfus kaydının ve bazı durumlarda mesleki kuruluş üyeliğinin belgelendirilmesi gibi koşullar aranmaktadır. Türk soylu yabancıların istihdamına yönelik özel bir düzenlemenin çıkarılmasında, vatansız bırakılma, mal varlığını kaybetme ve çalışma ihtiyacı gibi mağduriyetlerin giderilmek

istenmesiyle beraber, tarihten gelen köklü miras ve soydaşlık bağının getirdiği sorumluluk duygusunun da etkili olduğu savunulmaktadır (Ganiyeva, 2018: 267-273). 16 Mart 1982 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, Türkiye’de turizm sektörünü tanzim edecek, geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyiş kazandıracak tedbirlerin alınmasını içermektedir. Kanunun daha sonra değişikliğe uğrayan 18. maddesine göre, belgeli turizm işletmeleri Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı’nın görüşünün alınması, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın izin vermesi suretiyle yabancı uzman personel ve sanatkarlar istihdam edebilmektedir. Bu kanun kapsamında istihdam edilen yabancı personel miktarının toplam personelin %10’unun geçemeyeceği; Bakanlık tarafından bu oranın %20’ye kadar artırılabilceği kararlaştırılmakta; söz konusu personel işletmenin faaliyete başlamasının üç ay öncesinden itibaren çalıştırılabilmektedir (Turizmi Teşvik Kanunu, 1982).

Kasım 1982’de yürürlüğe giren Türkiye Cumhuriyeti Anayasası eşitlik prensibi gereği yabancıların, temel hak ve özgürlüklerden vatandaşlar gibi faydalanmasını kabul etmekte; kamu yararının gözetilmesi gereken durumlarda bazı sınırlandırmaların yapılabileceğini öngörerek yabancıların durumunu özel olarak düzenlemektedir. Anayasa’nın 48. maddesinde vatandaşlığı aşan ve tüm insanların kapsayan biçimde, herkesin dilediği alanda çalışma ve sözleşme yapma hürriyetine sahip ve özel teşebbüsler kurmakta serbest olduğu kaydedilmektedir. Bazı kamu hizmetleri gibi çalışma hayatı da dâhil olmak üzere yabancıların yararlanması istenilmeyen temel hak ve özgürlükler tanzim edilirken, ilgili maddelerde “vatandaşlar” ya da “her Türk” gibi ibareler kullanılmaktadır (Cin, 2004: 55-56). 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu’nun 10. maddesince, serbest bölgede faaliyet gösteren iş yerleri bölge müdürlüğüne müracaat ederek yabancı uyruklu yönetici veya nitelikli personel istihdam edebilmektedir. Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun’un serbest bölgelerde tatbik edilmemesinin nedeni, bu kanun kapsamına girmekle beraber işletmecilerin getirmeyi arzuladıkları yönetici veya nitelikli personelin sanat ve hizmet alanları arasında bir karışıklığa meydan verilmemesi şeklinde tahmin edilmektedir. Dolayısıyla kanunun 10. maddesi hükmü ile 2007 sayılı kanun hükümleri hiçbir surette çelişmemekte; serbest bölgelerde sosyal güvenlik hususunda ise, Türkiye Cumhuriyeti’nin var olan mevzuat hükümleri geçerli sayılmaktadır (Karakuzey, 2003: 156-351). 6 Mart 2003 tarihli Resmi Gazete’de

yayınlanan 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, Türkiye’de bağımlı ve bağımsız şekilde çalışan, bir işveren yanında meslekî eğitim gören yabancıları ve yabancı istihdam eden gerçek ve tüzel kişileri kapsamakta; yabancıların Türkiye’de çalışmalarını izne bağlamayı ve bu çalışma izinlerine ilişkin esasları belirlemeyi amaçlamaktadır. Kanuna göre;

- Bakanlık ibaresi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nı, yabancı 403 sayılı yasaya istinaden Türk vatandaşı sayılmayan kişiyi, bağımlı çalışan gerçek veya tüzel kişiliği haiz bir ya da daha çok işveren emrinde belirli bir tutar karşılığı çalışanı ve bağımsız çalışan kendi nam ve hesabına çalışan yabancıyı ifade etmekte,
- Türkiye’nin taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerde aksi öngörülmediği müddetçe, yabancıların ülkede bağımlı veya bağımsız olarak çalışmaya başlamadan evvel izin almaları gerekmekte,
- Çalışma izinleri, ikamet hakkına sahip yabancılar veya bunların işverenlerinin Bakanlığa yazılı müracaatları üzerine, bu kanun ve bu kanun mucibince çıkarılan yönetmelik hükümlerine göre verilmekte ve süreleri uzatılmakta,
- Çalışma izni veya çalışma izninin uzatılması talebi, sektörel ve ekonomik koşulların elverişli olmaması, dört haftalık sürede başvurulmuş işi yapacak aynı niteliği haiz kişinin bulunması, yabancı istihdamının ulusal güvenlik, kamu düzeni, genel asayiş, kamu yararı, genel ahlak, genel sağlık için tehdit oluşturması halinde reddedilmekte,
- 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kapsamından kurulmuş olan şirket ve müesseselerde çalıştırılması arzu edilen yabancılar, Hazine Müsteşarlığı’yla ortaklaşa çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde Bakanlık tarafından verilen çalışma izniyle istihdam edilebilmektedir (Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2003).

Türkiye’de yabancıların istihdamı konusunda hayata geçirilen ilk genel düzenleme olarak görülen 4817 sayılı kanun, zamanla gelişen ihtiyaçlara karşılık veremediği gerekçesiyle yürürlükten kaldırılmakta; 2016 yılında 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu kabul edilmektedir. Bu kanunun gerekçeleri arasında;

- Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un, yabancıların vasfı ile çalıştığı sektör bakımından farklı uygulamalara izin vermeyen, esneklik sağlamayan bir yapıda olması ve kayıt dışı istihdam sorununu önlemekte yetersiz kalması,
- Çalışma izinlerine dair değişikliklerin yapılması, belirli nitelikteki bireyler için kolaylaştırılmış bir çalışma izni ve Turkuaz Kart uygulamasıyla Türk vatandaşlığını kazanma olanağı sağlama gibi yeni sistem ve kurallar oluşturma isteğinin gündeme gelmesi,
- Uluslararası işgücü politikasının kapsamlı ve etkin bir biçimde oluşturulması ve yetkinin merkezileştirilmesi düşüncesi,
- Yabancıların çalışma izni başvurularındaki artış,
- Yerli-yabancı işgücü dengesini dikkate almak suretiyle, nitelikli yabancı işgücünden istifade etmek arzusu,
- Yabancı uyruklu kişilerin çalıştırılmalarına yönelik iç mevzuat hükümlerinin uluslararası hukuktaki düzenlemelere uyumlaştırılması sayılmaktadır (Karaağaç, 2018: 90-94).

Kanunun amacı, önceki yasa metnine benzer şekilde yabancıların çalışma izni verilmesi ve bu izinlere dair esasların belirlenmesini içermekte; uluslararası işgücü politikalarının tespiti, uygulanışı ve takibi, uluslararası işgücü alanındaki hak ve yükümlülükleri genişletilmektedir. Kanun kapsamında çalışma izinlerinin verilmesinde yetkili merci, bazı istisnalar dışında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olarak tayin edilmektedir. İlk olarak, uluslararası işgücü konularında projeler hazırlamak ve uygulamak, çalışma izni ve çalışma izni muafiyetleri işlerini yerine getirmek, yüksek nitelikli işgücünün Türkiye'ye kazandırılmasına yönelik faaliyete bulunmak gibi bazı görev ve sorumluluklar yüklenen Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü kurulmaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nın uygun görüşü olması haricinde önceki kanundan farklı olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin tanımadığı ya da diplomatik ilişkisi bulunmayan ülke vatandaşları çalışma izni reddedilecek kişiler arasına eklenmektedir. Çalışma izninin istisnai biçimde verilebileceği durumlar olarak, İçişleri veya Dışişleri Bakanlıkları tarafından Türk soylu oldukları bildirilen, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşı olan ve alanındaki başarısı uluslararası seviyede kanıtlanmış olarak bilimsel, sanatsal, kültürel yahut sportif

amaçla Türkiye'ye gelen yabancılara değinilmektedir (Uluslararası İşgücü Kanunu, 2016).

1982 Anayasası'nın Sosyal Güvenlik Hakkı başlıklı 60. Maddesine göre, herkes sosyal güvenlik hakkına sahip olup; devlet bu güvenliğı temin edecek gerekli tedbirleri almak ve teşkilatı kurmakla yükümlü tutulmaktadır. Türkiye'deki Kızılay, Yeşilay, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Kimsesiz Çocukları Koruma Derneğı benzeri sosyal yardım kurumları mevzuatında, görev alanlarına giren konular bakımından yabancı ve vatandaş ayrımı bulunmadığı ifade edilmektedir. 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu'nda Türk asıllı yabancıların yazılı talepleri doğrultusunda sigortalı olabileceğı ve 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'nda yabancı işçilerin işsizlik sigortası kapsamına dâhil olabilmesi için karşılıklılık esası arandığı kaydedilmektedir (Kıral, 2006: 100-102).

IV. BÖLÜM: CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI

Cumhuriyet dönemi ekonomisinin dikkate değer bir özelliği, ekonomi politikası uygulamalarının mümkün olabildiği ölçüde ileri düzeydeki bilimsel ve teknolojik incelemeleri esas almasında görülmektedir. Buna uygun olarak hem iktisadi etkinliği sağlamak hem de kurumsallaşma ve uzun dönemli gelişmeyi sürdürebilmek için gerektiğinde ABD’li uzmanların çağırıldığı, bazı zamanlarda Sovyet ve Fransız teknik, bilim insanlarından yararlanıldığı belirtilmekte; Nazi Almanyası’ndan ayrılmak mecburiyetinde kalan bilim insanlarının Türk eğitim sisteminin düzenlenmesindeki faaliyetleri yabancı uzman istihdamının somut örneklerinden biri olarak verilmektedir (Kepenek ve Yenitürk, 2001: 37). Yeni devlet idaresinin ilk yıllarında yapılanma ve kuruluş süreçleri boyunca başvurulmuş yabancı uzmanlar, daha sonraları teknik bilginin öğretilmesi, ülkedeki beşeri sermayenin nitelik yönünden geliştirilmesi, kurumsallaşma ve üretim sektörlerinde ileri teknolojinin kullanımı gibi çeşitli amaçlarla istihdam edilmiştir. Başta ABD, Almanya ve Fransa’yla sınırlı ülke sayısı ise, zamanla Asya, Avrupa ve hatta Ortadoğu’daki pek çok ülkeyi de kapsayacak biçimde genişlemiştir.

Çalışma kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti’ndeki yabancı uzman istihdamıyla ilgili olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nde yer alan ve cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından son arşiv kaydının ulaşılabildiği 1988 yılına kadar geçen döneme ait yaklaşık 6800 belge incelenmiş; belgelerin orijinalliğini korumak adına karar metinlerindeki ifadeler değiştirilmeden kullanılmıştır. Bu noktada ifade edilmesi gereken bir husus; incelenen arşiv belgelerinde, istihdam edilen yabancılar arasında sadece, teknik bilgi, beceri ve tecrübeye sahip olması bakımından teknoloji transferini mümkün kılacak uzman statüsündeki bireylerin dikkate alındığıdır. Dolayısıyla herhangi bir işletme ve/veya kurumun makinelerinin montajı, tamirâtı ve yenileme aşamalarında uzmanlık gerektirmeyen faaliyetleri yerine getiren kişiler çalışma kapsamı dışında tutulmaktadır. Kurumların tesisi ve yenilenmesi adına, süreçler boyunca ülkede ikamet ederek gözetim, denetim ve kararlarda rol oynayanlar haricinde; ilgili bakanlığın çalıştırılma iznini verdiği fakat kişisel yahut yabancı bir organizasyon adına incelemelerde bulunmak, rapor hazırlamak, konferans-seminer düzenlemek üzere ülkeye gelenlerin bildirildiği durumlar da bir teknoloji transferi sayılamayacağından göz

ardı edilmektedir. Ülkede ikamet etmekte olup, belirli bir tarihte istihdamı sağlanan yerleşik yabancı uyruklular yine çalışmanın istisnasını teşkil eden unsurlardandır. Bir yabancı uzmanın görev süresi uzatma veya ücretinin artırılması şeklinde kayda geçen Bakanlar Kurulu kararı, aynı kişinin daha önceki karar belgesine ulaşılmadıysa çalışmaya dâhil edilmektedir. Bununla birlikte, önceki kararı mevcut yabancı uzmanların sonraki yıllarda süre uzatımı ve ücret zammının yer verildiği kararlar aynı kişiyi iki farklı zamanda ayrı kişiler gibi göstererek uzman sayısını gerçekçi olmayan şekilde artıracığından analizlerde yalnızca eski tarihli kayıt kullanılmaktadır. Benzer şekilde, yabancı uzmanların Türk ekonomisinde ilk istihdamları ile ülkede çalışmakta oldukları sırada, bir başka alanda görev-unvan değişikliği suretiyle yeniden atanmaları adına çıkarılan Bakanlar Kurulu kararları arasından en eski kayıt, tek başına göz önünde bulundurulmaktadır. Daha önce kısmen ifade edildiği gibi 1961 yılından itibaren Türkiye’de çalıştırılan yabancı uzmanlar hakkındaki kararlara, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri’nde en geç 1988 yılına kadar erişebilmektedir. Dolayısıyla arşiv üzerinden 1988’e kadar işlenebilen yabancı uzman istihdamı verileri, bu tarihten itibaren uzman sayılmayan yabancılara ilişkin elde edilen bilgilerle bir arada analiz edilmektedir.

4.1. 1923-1945 DÖNEMİNDE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında, idarecilerin en çok ihtiyaç duyduğu ekonomik unsurlardan biri beşeri sermayedir. Yeni devletin imparatorluktan devraldığı yapıda; savaşlar, toprak kayıpları nedeniyle azalan nüfus, toplam işgücü miktarında süregelen eksiklik ve üretimde kullanılan tekniklerin sanayi ülkelerine nispeten geride kalması bu ihtiyacı daha da şiddetle hissettirmektedir. Dolayısıyla, kuruluş döneminde hayata geçirilen iktisat politikaları, ülkenin refah seviyesini yükseltmek adına üretim sektörlerinin gelişmesine katkıda bulunacak nitelikli işgücünün temin edilmesini önemsemektedir. Ekonomik bağımsızlığın sürdürülebilmesi adına en uygun yol ise, üretimde kullanılacak nitelikli işgücünün yurtiçindeki kaynaklardan karşılanmasıdır. Ancak teknik bilginin üretilmesi ve mesleki eğitim sayesinde işgücü piyasasında kullanılacak bireylerin niteliksel anlamda geliştirilmesi hem zaman hem de yüksek maliyete yol açtığından, politika yapıcılarının kısa zaman ve nispeten düşük maliyet sunan bir teknoloji transfer yöntemi olarak yabancı uzman istihdamına başvurduğu görülmektedir.

1923-1945 yılları arasında yabancı uzmanlar, tarım ve sanayide daha ileri tekniklerle üretim yapacak tesisler ile bazı devlet kurumlarının kuruluş ve ıslahında görevlendirilmiştir. İlk olarak hükümetin, yabancı uzmanların getirtilebilmesi amacıyla 1924 yılı bütçesinde bir milyon liralık kaynak ayırdığı kaydedilmekte; Lozan Antlaşması'yla ülke ekonomisindeki yabancı nüfuz ve tahakkümünün ortadan kaldırılması istenirken, bu girişim devletin içinde bulunduğu koşullara göre fedakârlık ve Batılılaşma yolundaki kararlılığın göstergesi şeklinde yorumlanmaktadır. Aynı yıl tarımda 11 Macar ustabaşı, demiryollarında 25, postada 4, eski eserler, gümrük idaresi, veterinerlik, orman, kimya ve petrol sektörlerinde birer yabancı uzman çalıştırılmıştır. Türk eğitim sistemindeki aksaklıkların giderilmesi amacıyla, 1924 senesinde ABD'li John Dewey, 1925'te Alman Alfred Kühne, 1926'da Prof. Dr. Erey, G. Stiegler ve Ernest Egli, 1927'de Fransız Bay ve Bayan Ruatelet, Bayan Bocard, Alman Prof. Dr. Oldenburg, Belçikalı Omer Buyse, 1928'de İsviçreli Adolphe Ferriere getirilmiştir (Akdağ, 2008: 55-62). Cumhuriyetin ilk senelerinde yoğunluk kazanan demiryolu faaliyetlerinde yabancı uzman istihdamı, bu alandaki Türk mühendislerinin az sayıda olmasından kaynaklanan bir zorunluluk halini almıştır. Ulaşım yolları inşasının doğal sonucu olarak, bu dönemde Devlet Demiryolları bünyesinde istihdam edilen yabancıların büyük bir kısmı mühendis iken, geri kalanları mimarlık, fen memurluğu, ulaştırma müşavirliği tarzında meslekleri icra etmiştir. Yabancı uzmanlar, imparatorluğun son yıllarından bu yana devam eden Türk-Alman işbirliğinin bir tezahürü sayılacak biçimde, en fazla sayıda Almanya'dan getirilmiş; sonrasında ABD, Avusturya, Macaristan, Fransa, İsviçre ve diğer ülkelerden uzman ithal edilmiştir (Yıldırım, 2007: 319-332). Aynı dönemde, iç güvenliğin sağlanması gibi kritik alanlarda da yetişmiş ve kalifiye personele ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaca istinaden, ilerleyen yıllarda Polis Teşkilatı'nı iyileştirmek adına hayata geçirilen kanuni düzenlemeler ve eğitim faaliyetleri çerçevesinde yabancı uzman istihdamına başvurulmuş; Frederich Ramach ve Edmund Heidenfeld isimli iki Avusturyalı, 1927-1928 yıllarında Türkiye'ye gelerek bir süre görev yapmıştır (Dikici, 2017: 477-480).

Ulusal paranın istikrarını korumak, bir devlet bankası işlevini görmek üzere 1930 yılında kurulması düşünülen T.C. Merkez Bankası için; Osmanlı Bankası'nın sürdürülmesi, Türkiye İş Bankası'nın dönüştürülmesi ve yeni bir ulusal proje hazırlamak şeklinde üç model geliştirilmektedir. Doğru karar verilebilmesi amacıyla

konuyla ilgili, Alman Hjalmar Schacht, Karl Müller ve Fransız Charles Rist gibi yabancı iktisatçılar sırayla Türkiye’de istihdam edilerek, çeşitli raporlar hazırlatılmıştır (Soylu, 2017: 433-438). Sınâî üretimin önemli kurumlarından Hereke Fabrikası’nın kuruluş ve tesisat işleri bir tarafa bırakılırsa, üretim tarzının değişmesi neticesinde yeni teknikleri bilen uzmanların çalıştırılması kayda değerdir. Fabrika bünyesinde, 1930-1945 seneleri arasında Almanya, Polonya, İngiltere ve Macaristan uyruklu uzmanlardan yararlanılmıştır. Politika uygulaması üretim tekniklerinin yerleşmesiyle tasarım yenileme ve ürün çeşitliliği gibi pazarlama usullerinin modernleştirilmesi üzerine iki ana çerçevede kullanılmıştır (Erdal, 2020: 617-621). Sanayileşmeye ağırlık verilen ilk dönemde, önce yerli ve sonra yabancı sermaye sahiplerine yönelen beklentilerin karşılıksız kalması sonucu 1930’larda devlet kapitalizmine müracaat edilmesi kararlaştırılmış; mali ve teknik yardım sağlamak amacıyla bazı seyahatler gerçekleştirilmiştir. Yapılan anlaşmalar gereğince, devlet yatırım programlarını analiz etmek üzere Sovyet uzman grubu Türkiye’ye davet edilirken, hükümet bununla da yetinmeyip, zamanın ünlü ABD’li ekonomist Edwin Kemmerer’in de aralarında bulunduğu bir başka uzman grubunu da getirtmiştir. Sovyet ve Amerikalı uzmanların yardımlarıyla son hali verilen Sınâî Tesisat ve İşletme Raporları Üzerine Tetkikler ve Kararlar raporu, bilinen adıyla Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı 1934 tarihinde yürürlüğe konulmuştur (Tezel, 1994: 293-301).

Bu arada Hitler’in, 30 Ocak 1933’te şansölye ilan edilmesiyle beraber Almanya’da artışa geçen ırkçılık nedeniyle, birçok bilim adamı ülkesini terk etmek mecburiyetinde kalmış; o dönemki Ekonomi Bakanı Celal Bayar’ın gayretleriyle, Alman uzmanlardan birçoğu bakanlık kadrolarında müşavir olarak istihdam edilebilmiştir. Ülkeye gelenler arasında, Dr. Von der Porten, Fritz Baade, Dr. Weigard, Hans Wilbrant ve Franz Eppestein bulunmaktadır. Sanayileşme planlarının uygulanmasında karşılaşılan sorunların çözümü ve çeşitli sektörlerdeki kamu iktisadi teşebbüslerinin organizasyonu gibi farklı konularda bu uzmanlardan istifade edilmiştir (Çavdar, 2003: 263). Örneğin Fritz Baade, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi’nde bir müddet ziraî pazarlama derslerini de okutmuş, bir Türk-Alman Çiftliği kurulması adına Almanya hükümetinden mühim yardımlar sağlamıştır. Yine Gıda ve Tarım Örgütü’nde başkanlığını yaptığı bir heyet tarafından, Türk tarım sektörü sorunlarının ve tarımsal üretimin arttırılması için çözüm önerilerinin tartışıldığı bir rapor hazırlanmıştır

(Tütengil, 1964: 110-115). Belçika, Fransa, Hollanda ve İngiltere’de işsiz kalan Yahudi asıllı bilim adamları için faaliyette bulunan Notgemeinschaft adlı yardım kuruluşu Alman bilim insanları adına harekete geçmiş; Türk Devleti’nin bu kuruluşla ilk doğrudan teması, daha önce kısmen bahsedildiği üzere İstanbul Üniversitesi’nin kuruluşu esnasında yaşanmıştır. Yapılan görüşmeler sonucu istihdam edilecek Alman bilim adamlarından çevirmen yardımıyla yeni ders kitapları hazırlamaları, halkın eğitimi ve aydınlatılması için tertip edilecek toplantılara katılmaları ve talep edilmesi durumunda ek ücret almadan bilirkişi raporu düzenlemeleri şart koşulmuştur. Yabancı uzmanların faydasını gözeten uygulamalar inkâr edilmemekle birlikte, bağlayıcı birtakım koşulların öne sürülmesinde amaç Türk üniversitelerinin kendi kadrolarını yetiştirerek gelecekte eğitim alanında dışa bağımlılığı ortadan kaldırmaktır (Çelik, 2018: 62-63).

4.1.1. Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

1923-1945 dönemindeki yabancı uzman istihdamına ilişkin ulaşılabilen arşiv belgeleri incelendiğinde, yabancı uyruklu 86 kişinin uzman ve/veya mütihassıs sıfatıyla belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda çalıştırıldıkları anlaşılmaktadır. Tablo 4.1’de görüldüğü üzere cumhuriyetin kuruluş yıllarını da kapsayan bu dönemde, belgelerde ülke bilgilerine rastlanılmayan ya da bilgilerin okunamadığı kişiler haricinde yabancı uzmanların sayıca en fazla talep edildiği ülkeler İngiltere, Fransa ve Almanya’dır. Yine az sayıda da olsa ABD ile birlikte Belçika, Hollanda, İtalya, Macaristan, Polonya ve Avusturya gibi Avrupa ülkeleri istihdam politikasında başvuru kaynakları arasında yer almıştır. Bakanlar Kurulu Kararları’nı ihtiva eden arşiv belgelerinde, istihdam edilen 21 uzmanın ülke veya vatandaşlık bilgisine rastlanılmamıştır. Örneğin, 18.01.1931 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı’na istinaden Maarif Vekâleti bünyesinde çalıştırılması uygun görülen Felix Pfeifer’in maaş ve sözleşme süresi gibi bilgilerine yer verilirken, aynı belgede şahsın hangi milletten olduğuna dair bilgi bulunmamıştır. Karar metninde yalnızca “*Maarif Vekâleti inşaat dairesinde 350 lira ücretle müstahdem betonarme mütihassısı mühendis (Felix Pfeifer) beyin 1 eylül 930 tarihinden muteber olmak üzere mukavelesinin bir sene daha temdidî; Vekâleti Müşarünleyhanın 3/1/1931 tarih ve 90101 numaraları tezkeresile yapılan*

teklifi ve Maliye Vekâletinin 11/1/1931 tarih ve 421/13 numaralı mütalenamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 18/1/1931 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur.” cümlelerine yer verilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/17-3-9). Benzer şekilde M. Lieftrinck’in, Ankara Belediyesi bünyesinde uzman olarak istihdamının devam etmesine ilişkin 16.07.1933 tarihli kararda da “Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonunda İnşaat Mühendisi olarak çalıştırılan M. Lieftrinck’in bir müddet daha çalıştırılması zarurî görüldüğünden ilişik mukavelelerin akdine ve mumaileyhin evelki mukavelelerin bitimi olan 18/9/1933 tarihinden itibaren mukavelesine göre bir sene çalıştırılması; Nafia Vekilliği’nin 22/6/1933 tarih ve 560 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 28/6/1933 tarih ve 9542 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 16/7/1933te kabul olunmuş...”, yabancı uzmanın hangi milletten olduğundan bahsedilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/38-52-9).

Tablo 4.1: 1923-1945 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	3	İspanya	1
Almanya	11	İsviçre	1
Avusturya	2	İtalya	3
Belçika	3	Macaristan	2
Bohemya ve Moravya	2	Polonya	2
Fransa	14	Belirtilmemiş	21
Hollanda	3	TOPLAM	86
İngiltere	18		

Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı, Nafia Vekâleti.¹

Tablo 4.1’de ülke bilgisi belirtilmemiş sınıfında yer alan ve 11.03.1931 tarihli kararla Etnografya Müzesi’nde uzman olarak istihdam edilen Mesaroş gibi bazı yabancıların vatandaşlık bilgisi, bu kişiler hakkında daha sonra yapılan araştırmalar vasıtasıyla edinilebilmektedir. Verilen örneklerde olduğu gibi 11.03.1931 tarihli

¹ Fon: 30-11-1-0, Yer: 9-35-5; Fon: 30-18-1-1, Yer:17-82-4, 25-44-6; Fon: 30-18-1-2, Yer: 1-13-28, 5-49-19, 17-3-9, 18-16-14, 22-60-14, 30-51-12, 36-32-9, 38-53-10, 44-26-3, 46-47-9, 49-80-1, 55-42-4, 55-46-20, 62-20-13, 66-53-14, 80-91-20, 84-66-13, 84-70-6, 86-25-16, 87-68-9, 88-93-11, 89-128-13, 90-18-9, 91-65-5, 92-93-15, 93-121-5, 98-24-2, 98-29-16, 104-12-2, 20-32-13, 34-14-7, 34-14-8, 51-1-9, 63-29-8, 68-72-9, 146-42-23, 87-62-9, 21-45-10, 38-52-9, 52-14-10, 54-31-11, 67-64-2, 73-25-14, 84-84-18, 88-97-18, 89-113-5, 99-80-10, 101-20-18, 102-54-1, 103-66-19, 105-39-6, 107-88-9, 18-16-14, 101-16-4, 8-8-8, 15-71-4, 22-55-5, 31-64-14, 90-39-6, 91-44-6, 91-62-14, 97-116-14, 97-118-16, 99-57-12, 99-82-20, 101-7-2, 101-11-14, 107-84-18, 107-88-5; Fon: 230-0-0-0, Yer: 74-35-18.

Bakanları Kurulu Kararı'nda da "Maarif Vekâleti emrinde istihdam edilmekte ve mukavelesi hitam bulmakta olan İnşaat Mühassısı Muavini Mimar (Kurt Scheneer) ve Etnografya Müzesi Mühassısı (Mesaroş) beylerin mesailerinden istifade edilmekte olduğundan bir sene daha istihdamları ..." kabul edilmekte ancak şahısların vatandaşlık durumlarına değinilmemektedir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/18-16-14).

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELAT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube :
Sayı : 10.76.8

KARARNAME

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Maarif Vekâleti emrinde istihdam edilmekte ve mukavelesi hitam bulmakta olan İnşaat Mühassısı Muavini Mimar (Kurt Scheneer) ve Etnografya Müzesi Mühassısı (Mesaroş) beylerin mesailerinden istifade edilmekte olduğundan bir sene daha istihdamları; Maarif Vekâletinin 23/2/93I tarih ve 16976 numaralı teskeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekâletinin 7/3/93I tarih ve 2922/167 numaralı mütaleanesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 11/3/93I tarihli iqtimaında tasvip ve kabul olunmuştur. 11/3/93I

REİSİCUMHUR

Gazi M. Kemal

Bş. V.

İsmail

Ad. V.

Adnan M. Kemal

M. M. V.

Mustafa Kemal

Da. V.

S. İsmail

Ha. V.

H. İsmail

Ma. V.

M. İsmail

Mf. V.

M. İsmail

Na. V.

N. İsmail

İk. V.

İ. İsmail

S. İ. M. V.

S. İ. M. V.

030 18 01 02 18 16 14

Resim 1: Kurt Scheneer ve Mesaroş'un 11.03.1931 Tarihli Atama Kararı

Konuyla ilgili Dölen (2008) çalışması incelendiğinde Mesaroş'un, büyük ihtimalle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Darülfünun'a Almanya vatandaşı eğitimcilerin getirtilmesine mukabil duyduğu rahatsızlığı gidermek amacıyla Edebiyat Fakültesi Etnografi ve Macar Lisanı Müderrisi sıfatıyla getirtilen Macar asıllı Dr. Julius

von Mészáros olduğu öğrenilmektedir. Gyula (Julius von) Mészáros 28 Mart 1883 tarihinde Szakcs'ta doğmuş, Türk, Tatar ve Çavuşlar üzerine çalışmalar yayınlamış, Macar-Türk Dostluk Birliği'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Ayrıca Mészáros Ankara'da tesis edilecek Halk Müzesi hakkında bulundurulacak eşya ve eserlerin, mimarî tavsiyelerin ve oluşturulacak şubelerin konu edildiği iki adet rapor hazırlamıştır (Karaduman, 2006: 39-42). Elde edilen bilgiler dönemin diğer vesikalarıyla da uyumluluk göstermektedir. Nitekim 5 Kânunusani (Ocak) 1933 tarihli Milliyet Gazetesi'nde, Macar âlimlerinden Prof. Mesaroş'un Anadolu'da nesilleri yok olmak üzere bulunan Hitit devrinden kalma bir kabile keşfettiğine dair haberlerin yer aldığı ve bunun üzerinde dönemin Müzeler Umum Müdürü'ne bu konuda bilgi sahibi olup olmadığının sorulduğu geçmektedir. Müzeler Umum Müdürü'nün verdiği cevapta, söz konusu araştırmayı yapan profesörü tanımadığı fakat şahsın Etnografya Müzesi için uzman olarak getirtilen Prof. Mesaroş olduğunu tahmin ettiği geçmekte; vazifesinin bir sene evvel bittiğine değinilerek Gyula (Julius von) Mészáros'un müzedeki görevinin bitiş tarihine işaret edilmektedir.

1923-1945 yılları arasındaki dönemde yabancı uzmanlar, çeşitli kurumların hem merkez hem de diğer bölgelerdeki alt birimlerinde istihdam edilmiştir. Diğer bir ifadeyle İktisat Vekâleti, Maarif Vekâleti, Düzce Belediyesi, İzmir Belediyesi ve Kocaeli Belediyesi'nde olduğu gibi, Maliye Vekâleti'ne bağlı İstanbul Defterdarlığı, T.C. Merkez Bankası'nda, Nafia Vekâleti'ne bağlı Elektrik Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü, Su İşleri İdaresi, Yapı İşleri Umum Müdürlüğü'nde, İstanbul Belediyesi'ne bağlı İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul Belediyesi İmar İşleri Müdürlüğü, İstanbul Liman İşletmesi İdaresi, İstanbul Müzeleri ve İstanbul Sular İdaresi'nde de yabancı uyruklu mütehassıslar çalıştırılmıştır. Bahse konu arşiv belgelerinde geçen “... *İktisat Vekilliğince Türkiyede hayat pahalılığı mevzuunun tetkiki işinde çalıştırılması* ...” nda olduğu gibi bazı ibareler kişilerin kurumun merkez idaresinde istihdamına gösterge kabul edilebilirken, “...*Maliye Vekâleti'nde ecnebi mütehassıs olarak istihdamı* ...”nda geçtiği haliyle diğer bazı ibareler ise, karar metninde belirtilmeyen ancak kuruluşun alt birimlerinde istihdamın gerçekleştirildiği şeklinde yorumlanabilmektedir. Merkez idareler ile bunların alt birimlerine ilişkin sınıflandırmanın dışında kalan ve diğer başlığı altında belirtilen Harita Umum Müdürlüğü, İnhisarlar İdaresi, İtibar-ı Milli Bankası, Kızılay Gaz Maske Fabrikası, Polis Teşkilatı, Sanayi ve Maadin Bankası Umum

Müdürlüğü, Tütün İnhisarlar İdaresi ve Umumi Murakabe Heyeti Teşkilatı'nda belirli sayıda yabancı uzman istihdam edilmiştir (Tablo 4.2).

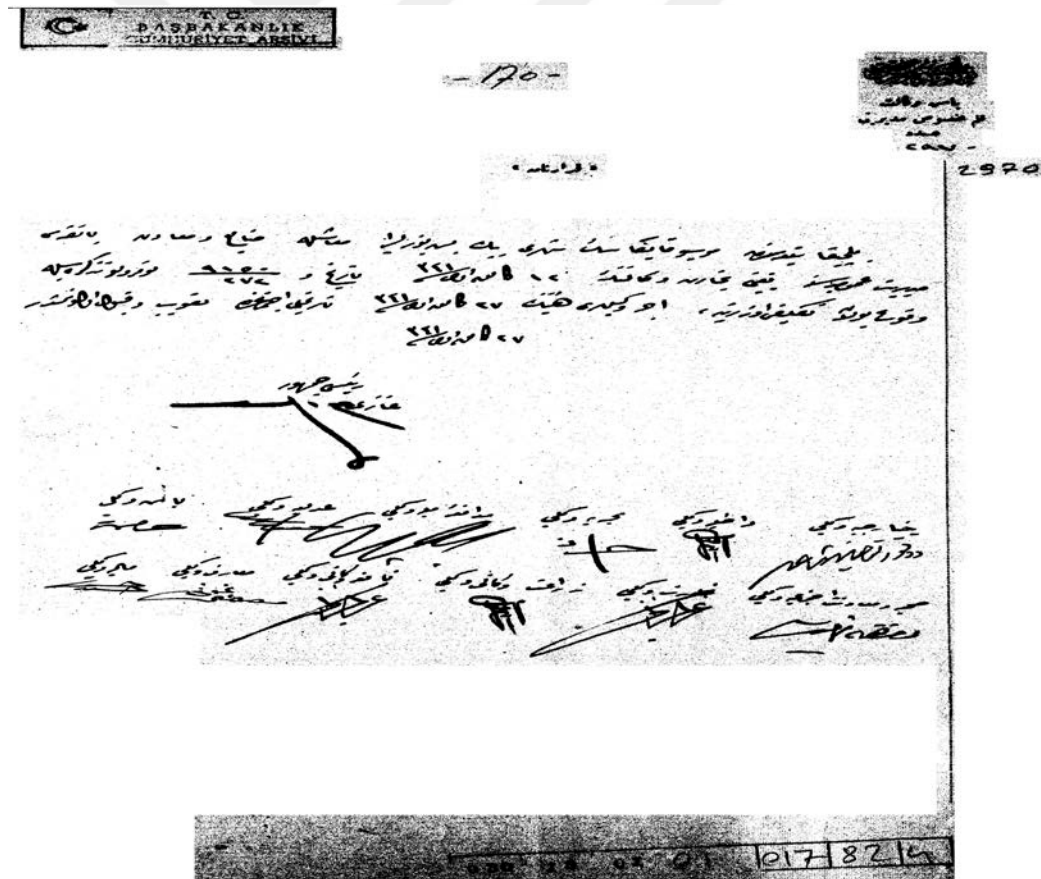
Tablo 4.2: 1923-1945 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

İktisat Vekâleti	2	Ankara Belediyesi	
Maarif Vekâleti	3	Ankara Elektrik ve Hava Gazı Müessesesi	1
Balıkesir Bigadiç İlçesi Kazı Alanı	1	Ankara İmar Müdürlüğü	1
Bergama Kazı Alanı	4	Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu	2
Kırktepeler Kazı Alanı	1	Etnografya Müzesi	1
Kırşehir Vilayeti Hasköy Höyüğü	1	Düzce Belediyesi	2
Mersin Soğuksu Köyü Kazı Alanı	2	İstanbul Belediyesi	1
Tarsus Duatepe Höyüğü	1	İstanbul Arkeoloji Müzesi	1
Truva Kazı Alanı	1	İstanbul Belediyesi İmar İşleri Müşavirliği	2
Yazılıkaya Köyü Kazı Alanı	1	İstanbul Liman İşletmesi İdaresi	1
Maliye Vekâleti	2	İstanbul Müzeleri	1
İstanbul Defterdarlığı'nda Uzman	1	İstanbul Sular İdaresi	2
T.C. Merkez Bankası	3	İzmir Belediyesi	2
Milli Müdafaa Vekâleti	5	İzmit Belediyesi	
Bahriye Fen Müşavirliği	1	İzmit-Sapanca Su Tesisatı İşleri	1
Donanma	3	Kocaeli Belediyesi	1
Hava Birlikleri ve Müesseselerinde	7	Kocaeli Vilayetinin Mimari İşlerinde Şehircilik Uzmanı	1
İzmir Tayyare Tugayı	2	Diğer	
Kütahya Dördüncü Tayyare Alayı	1	Harita Umum Müdürlüğü	2
Kütahya İkinci Tayyare Alayı	1	İnhisarlar İdaresi	6
Nafia Vekâleti	3	İtibar-ı Milli Bankası	1
Elektrik Etüt İdaresi Genel Direktörlüğü	1	Kızılay Gaz Maske Fabrikası	1
Nafia Vekâleti Şose ve Köprüler Reisliği	1	Polis Teşkilatı	1
Su İşleri İdaresi	1	Sanayi ve Maadin Bankası Umum Müdürlüğü	1
Yapı İşleri Umum Müdürlüğü	1	Tütün İnhisarlar İdaresi	1
Yapı ve İmar İşleri İdaresi	1	Umumi Murakabe Heyeti Teşkilatı	2

Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı, Nafia Vekâleti.

Ekonominin tüm sektörlerinde gerçekleştirilmesi düşünülen kalkınma yatırımlarına finansman desteği vermek ve bir merkez bankasına dönüştürülmek üzere kurulan İtibar-ı Milli Bankası ile özellikle sanayi ve madencilik alanındaki kuruluşlara kredi sunmayı amaçlayan Sanayi ve Maadin Bankası yabancı uzman istihdamında ayrı bir önem taşımaktadır. Zira ülkedeki mevcut yabancı sermaye karşısında milli sermayeyi bir rakip haline getirmeyi amaçlayan ve bu doğrultuda personelinin dahi Türk unsurlardan oluşmasını tasarlayan her iki kurum belirli süreliğine de olsa yabancı

uzmanların istihdam edilmelerine engel olamamıştır. Yeterli düzeyde teknik donanımına sahip bir kişinin bulunamaması nedeniyle İtibar-ı Milli Bankası'nın ilk müdür-i umumisi olarak Avusturya uyruklu Victor Weil atanmış; 1924 yılına kadar bankada çalışan Raufi Manyas isimli personelin hatıralarına göre bankacılıkla ilgili şubelerde istihdam edilmekte olan Türklerin sayısı sınırlı düzeyde kalmıştır. Bankanın genel kâatibi Suphi Ziya Bey dışında Türk bankacılarının yetiştirilmesi adına bankacılık eğitimi almak üzere Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi kararlaştırılmıştır (Yılmaz, 2009: 78-79). 24.12.1924 tarihli kararla İtibar-ı Milli Bankası'nın genel müdürlüğüne bu defa İtalyan uyruklu Italo Rossi ve 01.01.1926 tarihli kararla Sanayi ve Maadin Bankası Umum Müdürlüğü'ne Belçika tebaasından Mösyö Kayfas atanmıştır (BCA. Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı. 30-11-1-0/9-35-5, 30-18-1-1/17-82-4).

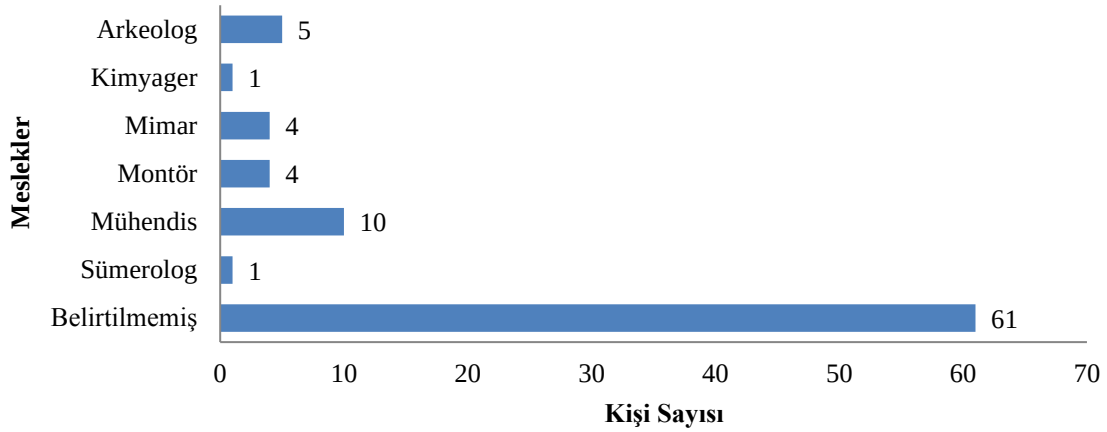

Resim 2: Mösyö Kayfas'ın 01.01.1926 Tarihli Atama Kararı

Mösyö Kayfas'dan sonra 1930 tarih ve 10175 sayılı kararname ile Sanayi ve Maadin Bankası'ndaki yabancı uzman istihdamı devam etmiştir. Kararnameye göre bankaya

bağlı fabrikaların imalat ve faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla Paris Üniversitesi ve École Centrale'den mezun olan, çeşitli kuruluşlarda başmühendislik, müdürlük ve fen müşavirliği yapmış M. Botinn getirtilmiştir. Botinn'in senelik 150 bin frank maaş ve üç senelik bir mukavele karşılığında istihdamı İcra Vekilleri Heyeti'nce tasvip ve kabul olunmuştur (Ertaş, 2013: 90).

İstihdam edilen yabancı uzmanları mesleki dağılımları bakımından, mühendis arkeolog, mimar, montör, kimyager ve sümerolog olarak sınıflandırmak mümkündür. Yabancı uzmanların sayıca en fazla bulunduğu belirtilmemiş grubunu oluşturanlar ise, arşiv belgelerinde kendilerinden sadece uzman veya mütehassıs kelimeleriyle bahsedilen, çalıştırıldığı uzmanlık alanı net biçimde ifade edilmeyen ya da uzmanlıkları mesleki bakımdan sınıflandırılmayan şahısları göstermektedir. Belgede uzman veya mütehassıs kelimelerinin geçmediği durumlarda bu mesleki sınıflandırma, maaş ödemesinin yapılacağı haber verilen bütçe kaleminden, incelenen kayıta şahsın mesleki bilgisi bulunmamakla beraber kendisinden uzman/mütehassıs şeklinde söz edilen farklı tarihli kayıtlardan ve yapılacak işin belirli bir konuda ihtisas gerektirmesinden hareketle belirlenmiştir.

Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı, Nafia Vekâleti.

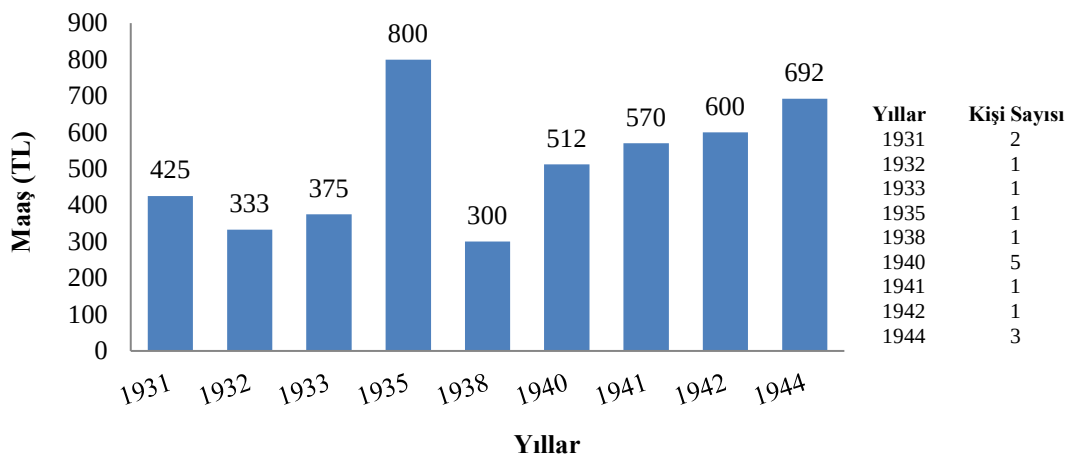
Grafik 4.1: 1923-1945 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

15.07.1939 tarihinde kabul edilen kararla “... İngiliz tebaasından Dölagranj'ın Maliye Vekâleti'nde ecnebi mütehassıs olarak istihdamı ...”; 28.02.1940 tarihli kararla “... ücretleri ecnebi mütehassıslar, tercümanlar ve kâtipler faslına konulan tahsisattan verilmek üzere İktisat Vekâleti'nce çalıştırılacak mütehassıs Marian Piaseckig'e ait

kadro ...” onaylanmaktadır. 25.03.1939 tarihli kararnamedeki haliyle “... Dr. Siegfried Merzbacher’in Kızılay Gaz maske Fabrikası’nın tarihinden itibaren bir yıl daha çalıştırılmasına ...” izin verilmekte; aynı isim 16.07.1943 tarihli kararnamede uzman olarak geçmektedir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/87-68-9, 90-18-9, 86-25-16). 22.07.1938 tarihli kararla İktisat Vekâleti bünyesinde istihdam edilmesi uygun görülen Ferederik Benham, Türkiye’de hayat pahalılığı mevzuunun tetkikiyle görevlendirilmekte ancak ihtisas gerektiren bu işi hangi unvanla yerine getireceği bilinmediğinden mesleklere göre dağılım bakımından belirtilmemiş sınıfta yer almaktadır. 27.07.1938 senesinde Başvekâlet Yüksek Makamı’na gelen yazıda ise “*Tanınmış müverrihlerden İngiltere’nin Liverpool Üniversitesi Arkeoloji Profesörü J. Garstauk’un Eti tarihile deniz kavimleri muhacereti çağının münasebetlerini izah için Mersinin garbindeki Soğuksu Höyüğü’nde geçen sene yaptığı hafriyata bu senede devam etmek arzusunda olduğu ve hafriyatın mimari işlerini görmek üzere M. Seton Lloyd’un iştirak edeceğinden ...*” bahsedilmekte ve yapılacak iş hakkında bir mahzur görülmediği bildirilmektedir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/146-42-23). Dolayısıyla belgede uzmanlık bilgisi verilmeyen Seton Lloyd’un yerine getireceği faaliyet göz önünde bulundurulduğunda arkeolog olduğu anlaşılmakta ve bu meslek grubunda değerlendirilmektedir. Kaçar (2001) çalışmasında Türkiye ile ilgisi 1950’li yılların başına kadar götürülebilen ve bu tarihlerde İngiliz Arkeoloji Enstitüsü müdürü olan Lloyd, sonraki tarihlerde de Anadolu’da çeşitli kazılar yapmıştır. Prof. Dr. Ender Varinlioğlu tarafından Türkçeye çevrilen “Ancient Turkey, A Traveller's History of Anatolia” isimli bir kitap yazan arkeolog, 1973 yılında Türkiye tarafından üstün hizmet sertifikasıyla ödüllendirilmiştir.

1923-1945 döneminde çalıştırılan yabancı uzmanların oldukça büyük bir bölümü Türk Lirası ile maaş almıştır. Hollandalı F. A. Giefrink’in 21.06.1931 tarihli kararlar Ankara Belediyesi’ne inşaat uzmanı ve Fransız M. Alphand’ın 29.04.1934 tarihli karar mucibince Maliye Vekâleti’nde uzman olarak tayininde görüldüğü gibi geriye kalanlardan bazıları Sterlin veya Frank gibi yabancı para birimleri cinsinden aylık maaş mukabilinde istihdam edilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/21-45-10, 44-26-3). Alphand 1935 yılında Maliye Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Vazifeleri Hakkında Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı’na Rapor isimli bir çalışma hazırlamış; çalışmada büyük devletlerin genel hizmetlerin dağınıklığından dolayı ayrı bakanlıklar

halinde bulunan Hazine ve Maliye Bakanlıklarını birleştirdiğini belirtmiştir. Fransa ve Belçika örneklerinden yola çıkan maliye uzmanı bu doğrultuda Türk hükümetlerinin de Maliye Bakanı'nın yanına meclis üyesi olmayan müsteşar namında iki kişi vermesini; bunlardan birinin Muhasebe-i Umumiye ve Hazine işlemlerine bakmasını, diğerinin ise varidat işleriyle ilgilenmesini önermiştir (Güzelsarı, 2007: 99). Yine 4 Mayıs 1935 tarihli Tan Gazetesi'nde Fransız Maliye Müşaviri olarak tanıtılan Alphand ve faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Haberde yer verildiği kadarıyla Alphand tetkikatının önemli bir bölümünü tamamlamış ve daha önce bahsedilen rapor da dâhil olmak üzere bazı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Uzmanlar maliye mekanizmasının kendisinden beklenen vazifeyi hakkıyla görebilmesi için yerli uzman memurların yetiştirilmesi maksadıyla bir maliye mektebinin açılması ve mevcut kontrol mekanizmasının yetersizliğinden hareketle maliye işlerinin daimi bir biçimde ve mahallinde kontrol edilmesi gibi hususlara özellikle dikkat çekmiştir. Grafik 4.2 söz konusu dönemde belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen ve kararlarda TL cinsinden ücret bilgileri belirtilen yabancı uzmanların aylık ortalama maaşları; başka bir deyişle yabancı uzman istihdamı politikasının devlet bütçesindeki aylık ortalama maliyetleri gösterilmektedir. Yabancı uzmanların maaş/ücret bilgisine ulaşılabilen en erken yıl olan 1931 ile 1944 yılları arasında inişli çıkışlı bir trendin varlığı göze çarpmaktadır. Bununla birlikte dönemin sonunda yabancı uzmanların maaş düzeyi ilk yıllara nispeten artmış durumdadır.

Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı, Nafia Vekâleti.

Grafik 4.2: 1923-1945 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)

04.03.1933 tarihli kararla Bergama Kazı Alanı'nda çalıştırılan Gerda Bruns, 11.11.1937 tarihli kararla İnhisarlar İdaresi'nde satış işleri uzmanı olarak istidam edilen Rene Uhry, 31.03.1937 tarihli kararla İstanbul Liman İşletmesi İdaresi'nde uzman olarak istihdam edilen İspanyol Alfred Dalizma ve 14.02.1942 tarihli kararla Milli Müdafaa Vekâleti'nde uzman olarak istihdam edilen İngiliz David Allen Barry gibi birçok kişinin aylık maaş bilgilerine ise arşiv belgelerinde yer verilmemiştir. Bu bakımdan ortalama maaş/maliyet hesaplamasında kullanılan yöntem iki temel esasa dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, analiz edilen belgelerde maaş bilgisi verilmeyen ve/veya maaş bilgisi net biçimde okunamayan bireylerin, ortalamayı görünüşte azaltıp artırmamasına yol açmamak adına kişi sayısı bakımından da dikkate alınmamasıdır. İkinci esas, hesaplamada yabancı uzmanların sahip oldukları ülke mensubiyeti, mesleki durum ve çalışma süreleri gibi tüm farklılıkların göz ardı edilmiş olmasıdır. Bunun sebebi ise, sonraki dönemlerde çıkarılan kararlardan da anlaşılacağı üzere yabancı uzman istihdamı süresince uygulanan ücret farklılaştırmasının tek bir unsura bağlı olarak izah edilememesidir. Daha açık bir ifadeyle, bazen aynı ulustan olup aynı kurumda aynı işi yapan ve aynı dönemde istihdam edilen bireylerin farklı maaşlar kazanabildiği, bazen de bu faktörlerin her birinin verilecek maaşların belirlenmesinde bir ölçüt olarak kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan sayılan unsurlardan herhangi birinin ücret farklılaştırmasında bir etken olmadığı durumlarla da karşılaşmaktadır. Örneğin, *“İtalya tebaasından mütehassıs Vallé ile Alman tebaasından mütehassıs Volfrad'ın gayri safî 350 şer lira aylık ücretle T.C. Merkez Bankasında üçer sene müddetle istihdam edilmeleri İcra Vekilleri Heyetince 19/1/940 tarihinde kabul olunmuş ...”*; ihtisas alanı ve çalışma süresi aynı iken diğer kararlar göz önünde bulundurulduğunda ücret farklılaştırmasını gerektirebilecek ülke mensubiyetindeki ayrılık burada bir etken sayılmamıştır (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/89-128-13).

Ele alınan dönemdeki tüm yıllara ve yabancı uzmanların ifa ettiği mesleklerin tamamına ilişkin yerli uzman maaş/ücret bilgisine ulaşılammakla beraber, T.C. Resmi Gazetelerinden derlenen veriler yardımıyla birtakım değerlendirmeler yapmak mümkün gözükmektedir. Buna göre, Türk vatandaşı ve uzman statüsündeki bireylerin en yüksek ücretleri 1931 ve 1932'de Evkaf ve Umum Müdürlüğü'nde çalışan bir mühendis için 60; 1934'de Nafia Vekâleti bünyesindeki bir mütehassıs için 80, İktisat Vekâleti'nde bir

uzman için 600;1935, 1937 ve 1938’de Nafia Vekâleti’nde bir mühendis için 70 Türk Lirası’dır. Ayrıca 1939 ve 1940’da Nafia Vekâleti’nde bir müfettiş en fazla 70; 1940’da TBMM ve İstatistik Umum Müdürlüğü’nde bir makinist en fazla 110; 1941 ve 1942’de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti’nde bir mütehassıs en fazla 60, Nafia Vekâleti’nde bir müfettiş en fazla 70; 1943’te TBMM’de bir makinist en fazla 150, İstatistik Umum Müdürlüğü’nde 110 ve 1944’de aynı uzmanlar TBMM’de en fazla 200 ve İstatistik Umum Müdürlüğü’nde 120 Türk Lirası maaş almaktadır (Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete Sayı: 1504, 1508, 1856, 1862, 1821, 1861, 2101, 2109, 2113, 2710, 2713, 2717, 3016, 3618, 3619, 3627, 3922, 4221, 4524, 4823, 5120, 5418, 5719). Yerli uzmanların ulaşılabilen maaş/ücret bilgileri bakımından değerlendirildiğinde, 1923-1945 döneminde yabancı uzmanların 1934 yılı haricinde genel olarak birkaç kat daha fazla kazanç elde ettikleri anlaşılmaktadır.

1923-1945 döneminde Türkiye’de belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların yaklaşık %6,9’u 3 aydan 10 aya kadar farklı zaman dilimlerini kapsayan şekilde 1 yıldan az, %34,9’u 1-3 yıl arasında ve %3,5’i yapılması istenen işin bitim tarihine kadar çalıştırılmıştır. Geriye kalan %54,7 içerisindeki uzmanlara dair kayıtlarda ise herhangi bir çalışma süresi belirtilmemiştir. Örneğin 25.05.1935 tarihli kararda “2443 sayılı Nafia Vekâleti teşkilât ve vazifelerine dair kanun mucibince mühim bina proje ve tiplerinin araştırılması ve hazırlanması ve şehircilik işleri için Fransız tebaasından Mimar Theo Leveau’nun celp ve istihdamına izin verilmesi ...”; 28.12.1944 tarihli kararda “Belçika tebaasından mühendis Max Dever’in 850 lira ve Albert Pereé’nin 725 lira aylık ücretle İzmir Belediyesi Tramvay ve Elektrik İdaresi’nde çalıştırılmalarına izin verilmesi ...” ifadeleri geçmekte ancak çalışma sürelerinin ne kadar olacağından bahsedilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/55-42-4, 107-88-9). Bu uzmanlardan Theo Leveau 1930’lu yılların sonlarında Taksim’in imar edildiği sırada adı geçen yabancılar arasında yer almıştır. Nafia Vekâleti Mimarı Leveau, İstanbul’da Vali Konağı’nın karşısındaki yeşil saha Taksim bahçesinin ön tarafını oluşturan ve Gazhane’ye kadar uzayıp giden, Sürpagop Mezarlığı ve çevresini içine alan sahanın ve Tozkoparan’dan Haliç’e doğru devam eden bölgenin planlarını hazırlamıştır (Durhan, 2009: 232-264).

Takip edilen yabancı uzman istihdamı politikasında, bazen yapılan anlaşmalar kapsamında bazen de teknoloji transferini temin edecek kişiler için şartları daha cazip hale getirmek amacıyla bazı ek imkân ve muafiyetler tanınmıştır. İncelenen dönemde belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanlara tanınan muafiyetlere yalnızca Mösyö Benzi'nin 02.05.1933 tarihinde İnhisarlar İdaresi'ne Likör Uzmanı olarak atanması sırasında, memleketine gidiş masraflarının ödenmesini uygun gören karar metninde rastlanılmıştır. İlgili kararda *“İnhisarlar İdaresi'nde Likör Mütahassısı olarak çalıştırılan Mösyö Benzi'nin, ihtisasından istifade edilmek üzere 1/6/933'de bitecek olan mukavelesinin, eskisi gibi ayda 375 lira ücret ve bir defaya mahsus olmak üzere memleketine gitmek için beş yüz lira verilmek şartile, bir sene daha uzatılması ...”* kabul olunmuştur (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/36-32-9).

4.1.2. Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

Elde edilen arşiv belgelerine göre 1923-1945 döneminde, güvenlik eğitimi veren polis okulları, askeri okullar ile birlikte sivil eğitim veren orta ve yüksek öğretim kurumları dâhil olmak üzere eğitim alanında uzman ve/veya mütahassıs sıfatıyla yaklaşık 122 kişinin istihdam edildiği tespit edilmiştir. Ülke bilgisine erişilemeyen veya bilgilerin tam olarak okunamadığı kişiler göz ardı edildiğinde yabancı uzmanların sayıca en fazla talep edildiği ülkeler Fransa, İngiltere ve Almanya'dır. Bu ülkelerden getirtilen uzmanların miktarına nazaran daha az sayıda Macaristan, Avusturya, ABD, İsviçre, İtalya, Norveç, Romanya ve Yugoslavya gibi ülkelerin vatandaşı olan uzman bireyler Türk eğitim sistemi içerisinde istihdam edilmiştir. İstihdam edilen yabancı uzmanların 52'sine ait ülke veya vatandaşlık bilgisinin incelenen arşiv belgelerinde yer almadığı gözlemlenmiştir (Tablo 4.3). 05.11.1933 tarihli kararla Güzel Sanatlar Akademisi'nde istihdam edilmesine izin verilen Ginther Bey'in maaş ve sözleşme süresi gibi bilgilerine değinilirken, aynı belgede şahsın hangi ülke vatandaşı olduğuna ilişkin bilgi verilmemiştir. Metinde sadece *“Mukavelesi 1 Eylül 933'te biten Güzel Sanatlar Akademisi Tezyini Sanatlar Şubesi Mütahassısı Ginther Bey'in ihtisasından bir müddet daha istifade edilmek üzere 31.7.934 tarihine kadar kullanılması için hazırlanan ilişik mukavelenamenin tasdiki, Maarif Vekiliğinin 5.10.933 tarih ve 10815 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekilliğinin 11.10.933 tarih ve 438 sayılı mutaleanamesi*

üzerine *İcra Vekilleri Heyetince 5.11.1933 kabul olunmuştur.*” ifadeleri geçmektedir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/40-77-14). Yine 04.07.1935 tarihli başka bir kararla Yüksek Mühendis Mektebi Posta Telgraf Şubesi’nde istihdam edilecek M. Dumazet’ten *“dışarıdan getirtilecek yabancı mütehassıs”* olarak söz edilmekte; aynı belgede şahsın *“... 850 lira aylık ücretle ve bir sene müddetle çalışdırılması ...”* kabul edilirken, ülke veya milliyet bağı hakkında bir ifade bulunmamaktadır (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/56-60-14).

Tablo 4.3: 1923-1945 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	1	Macaristan	8
Almanya	16	Norveç	1
Avusturya	2	Romanya	1
Fransa	20	Yugoslavya	1
İngiltere	18	Belirtilmemiş	52
İsviçre	1	TOPLAM	122
İtalya	1		

Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı.²

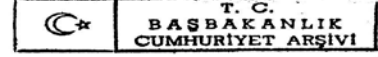
Tablo 4.3’de ülke veya vatandaşlık durumu belirtilmemiş olarak sınıflandırılan, 24.04.1929 tarihli karara istinaden İstanbul Üniversitesi’nde çalıştırılmış olan M. Dömezil gibi bazı yabancı uzmanların vatandaşlık bilgisi, bu şahıslarla ilgili olarak daha sonra yapılan araştırmalar yardımıyla elde edilebilmektedir. Daha önce verilen örneklerde olduğu gibi 24.04.1929 tarihli kararda *“Darülfünunun muhtelif fakültelerinde hizmete alınmış olan ecnebi mütehassısı M. Gabriyal, M. Dömezil, M. Bonafüs, M. Liyotar, M.Reşerin mukavelelerinin tecdidi ve hukuku amme müderrisi M. Krozatın muhassasatı 500 liraya iblağ olunmak suretiyle mukavelesinin bittiği tarihten itibaren üç sene daha temdidi ve 550 lira muhassasatla tabiî coğrafya müderrisliğine intihap olunan M. Şapü ile de mukavele akti ...”* tasvip ve kabul olunmuş ama kişilerin

² Fon: 30-11-1-0, Yer: 20-57-7; Fon: 30-18-1-1, Yer: 26-68-18; Fon: 30-18-1-2, Yer: 1-5-1, 19-30-3, 29-48-14, 33-3-7, 33-3-12, 33-7-1, 38-56-19, 201-374-6, 87-62-20, 89-105-4, 94-30-7, 104-2-31, 104-8-16, 108-50-12, 109-66-18, 51-4-6, 85-108-13, 88-100-17, 89-108-17, 92-100-5, 97-121-10, 99-59-14, 100-99-14, 102-56-2, 105-33-14, 109-72-15, 109-74-13, 3-24-1, 5-50-13, 8-1-3, 12-47-16, 37-44-10, 40-77-14, 51-9-4, 56-60-14, 57-62-16, 61-3-1, 89-105-2, 90-26-20, 93-101-20, 97-107-18, 98-31-8, 99-56-19, 101-9-1, 102-51-2, 105-29-13, 105-38-15, 106-62-12, 108-26-3.

ülke veya vatandaşlık durumlarından bahsedilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/3-24-1).

Türkiye Cumhuriyeti
BAŞVEKÂLET
Muamelât müdürlüğü
Şube
Sayı 4912

KARARNAME

Darülfünunun muhtelif fakültelerinde hizmete alınmış olan ecnebi mütehassısı M. Gabriyel, M. Dömezil, M. Bonafüs, M. Liyotar, M. Reşerin mukavelelerinin tecdidı ve hukuku amme müderrisi M. Krozatın muhassasatı 550 liraya iblâğ olunmak suretiyle mukavelesinin bittiği tarihten itibaren üç sene daha temdidı ve 550 lira muhassasatla tabif coğrafiya müderrisliğine intihap olunan M. Şapş ile de mukavele aktı, Maarif Vekâletinin 4/4/929 tarih ve 7931/1439 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 24/4/929 tarihli iştimaında tasvip ve kabul olunmuştur .

24/4/929

REİSİCÜMHUR

Gezici M. Dömezil

M.M.V.

M. Dömezil

Ad.V.

M. Dömezil

Bş.V.

İsmail

Ma.V.

E. Sarıoğlu

Ha.V.V.

E. Sarıoğlu

Da.V.

S. Yılmaz

S.İ.M.V.

A. R. R. R.

İk.V.

M. Balıncı

Na.V.

Recep

Mf.V.

Emel Hacıoğlu

0	80	18	01	02	3	24	1

Resim 3: M. Dömezil'in 24.04.1929 Tarihli Atama Kararı

Batuk (2009) tarafından yapılan çalışmadan hareketle M. Dömezil'in, henüz 1925 senesinde Darülfünun Dinler Tarihi Kürsüsü'nün başına getirilen Fransız asıllı Georges Dumézil olduğu anlaşılmaktadır. Birçok dil bilmekle beraber Osmanlı Türkçesi'ni de öğrenen Dumézil, Antropoloji Dergisi'nde Türkçe makaleler yayınlamış, Hint-Avrupa mitolojisi üzerine yoğunlaşmış ve karşılaştırmalı mitoloji alanında eserler vermiştir. Asistanlığını Hilmi Ömer Budda'nın yaptığı bu ecnebi mütehasssın Türkiye'de dinler tarihinin bir bilim dalı olarak meydana gelmesinde çok fazla katkı

sağlayamadığı, bu durumun ise dinler tarihine yönelik ilginin yeterli seviyeye ulaşmaması ve yükseköğrenimin günümüzdeki kadar gelişmemiş olmasından kaynaklandığı savunulmaktadır.

İncelenen dönemde yabancı uzmanlar, Harp Akademisi, Gülhane Askeri Doktor Tatbikat Okulu, Çankırı Piyade Atış Okulu, Eskişehir Hava Okulu, Piyade ve Atış Mektebi, polis okulları gibi güvenlik eğitimi veren kurumlarda; Ankara İnşaat Usta Okulu, Adana Erkek Lisesi, Galatasaray Lisesi, Konya Mıntıka Sanat Mektebi gibi ortaöğretim kurumlarında istihdam edilmiştir. Başta İstanbul Üniversitesi olmak üzere, Yüksek Mühendis Mektebi, Ankara Üniversitesi, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Gazi Terbiye Enstitüsü, Güzel Sanatlar Akademisi ve İstanbul Teknik Üniversitesi gibi yükseköğretim kurumlarında da yabancı uyruklu ve alanında ihtisas sahibi kabul edilen kişiler çalıştırılmıştır (Tablo 4.4).

Tablo 4.4: 1923-1945 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

Eğitim-Güvenlik		Eğitim-Sivil (Ortaöğretim)		Eğitim-Sivil (Üniversite)	
Çankırı Piyade Atış Okulu	1	Adana Erkek Lisesi	1	Ankara Üniversitesi	1
Eskişehir Hava Okulu	1	Ankara İnşaat Usta Okulu	2	Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü	1
Eskişehir Tayyare Pisti	1	Ankara Konservatuvarı	1	Ankara Yüksek Ziraat ve Baytar Mektebi	1
Gülhane Askeri Doktor Tatbikat Okulu	2	Ankara Yapı Enstitüsü	1	Gazi Terbiye Enstitüsü	1
Harp Akademisi	4	Galatasaray Lisesi	1	Güzel Sanatlar Akademisi	1
Hava Makinist Mektebi	1	İstanbul Konservatuvarı	1	İstanbul Teknik Üniversitesi	1
Piyade ve Atış Mektebi	1	Konya Mıntıka Sanat Mektebi	1	İstanbul Üniversitesi	65
Polis Okulları	1	Yapı Usta Okulu	1	Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi	1
Süvari Mektebi	1			Yüksek Mühendis Mektebi	4
Tank Okulu	1			Yüksek Ziraat Enstitüsü	25*
Topçu ve Nakliye Mektebi	1			Zonguldak Yüksek Maden Mühendis Mektebi	1

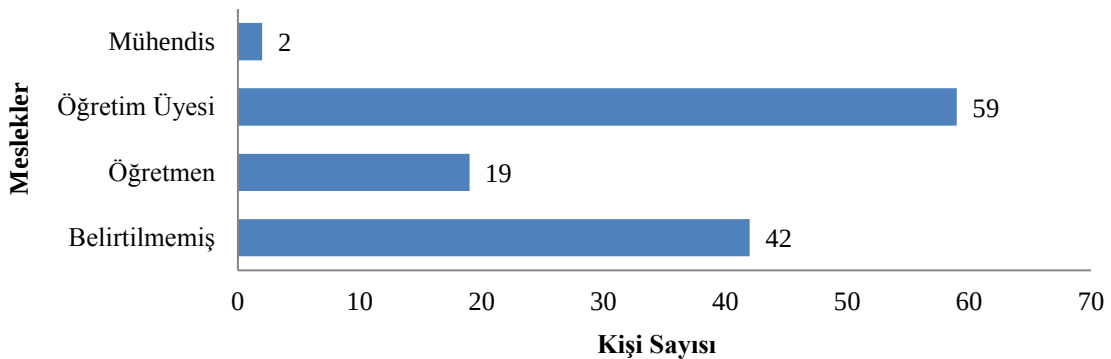
Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı. *Taşdemirci (1999).

İstanbul Üniversitesi'nde istihdam edilen yabancı uzmanlara ilişkin Tablo 4.4'de verilen sayının, dönemin üniversite reform hareketlerini analiz eden Widmann (2000), yabancı bilim adamlarının Türk yükseköğretime yaptıkları katkıları inceleyen Namal (2012) ve Taşdemirci (1999) çalışmalarında verilen miktarlardan düşük olduğu

görülmüştür. Söz konusu eksikliğin, bu çalışmada takip edilen ve yabancı uzmanların sayısını görünürde artırmamak amacıyla, aynı isim için daha sonra çıkarılan kararı göz ardı ederek sadece en eski tarihli kararın dikkate alınmasını ifade eden yöntemden kaynaklanmış olması ihtimal dâhilindedir. Bununla beraber, yapılan çalışmanın Türkiye Cumhuriyeti'ndeki yabancı uzman istihdamı politikasını arşiv belgeleri üzerinden analiz etmesine bağlı olarak, zikredilen araştırmalardaki bazı yabancı uzmanların atama kararlarını içeren belgelere ulaşamaması karşılaşılan farklılığın temel nedeni olarak tahmin edilmektedir. Örnekleri çoğaltılabilmekle birlikte, Namal (2012)'de yer verilen ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1942-1952 yılları arasında çalıştığı ifade edilen Walter Kranz, Tıp Fakültesi'nde 1933-1941 yılları arasında çalışan Willy Prager, Hukuk Fakültesi'nde 1933-1939 yılları arasında çalışan Richard Honig ve 1933-1935 yılları arasında çalışan Karl Strupp gibi bazı yabancı uzmanların atama kararlarına Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yapılan incelemelerde rastlanılmamıştır. Diğer taraftan, bu çalışmalarda söz edilen bireylerin yabancı uzman istihdamı politikası çerçevesinde değerlendirilememekle birlikte belirli bir zamanda Türkiye'de çalıştıklarını gösteren arşiv belgelerine ulaşmak mümkündür. Mesela 1934 yılında Maarif Vekili tarafından Başvekâlet Yüksek Makamı'na yazılan arizada, Islahat Müşaviri Bay Malche tarafından Profesör Von Hippel'e ihtisas alanı olan elektrofizik ordinaryüslüğü teklif edildiği ancak Almanya'da dahi bazı üniversitelerde elektrofizik kürsüsüne elektroteknik namı verildiğinden Profesör ve Türk hükümeti arasında elektroteknik kürsüsü başlığı altında bir mukavele imzalandığı belirtilmiştir. Bu daveti aldığı sıralarda Von Hippel'in, ABD'de iş bulmak üzere olduğu ifade edilerek, "... mühendislere elektroteknik tedrisinden aciz olması dolayısıyla vazifesine nihayet verilecek olursa ... henüz genç ve ilmî istikbalî büyük olan bu zatın ilmî şeref ve haysiyetini bir daha tamir edilemeyecek surette ..." kötü etkileneceği savunulmuş, bu nedenle kendisine başka bir üniversitede iş bulması için müsaade istenmiştir (BCA. Muamelat Genel Müdürlüğü. 30-10-0-0/201-375-8). İstanbul Üniversitesi'nde istihdam edilen diğer isimlerden Profesör Erich Auerbach ile ilgili olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde kendisinin Münih'te ikamet eden baldızı Adele Blackmar'ın Türkiye'ye getirtilmesi hakkındaki müracaatına istinaden Maarif, Dâhiliye ve Hariciye Vekâletlerinin 1942 senesindeki yazışmalarına erişilebilmiştir. Türkiye'den ayrıldıktan sonra Berlin Belediye Başkanı olan Ernst Reuter'e dair ise, vefatının ardından 1953

yılında gönderilen bir taziye telgrafı tespit edilebilmiştir (BCA. Muamelat Genel Müdürlüğü. 30-10-0-0/99-641-14, Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 501/32185-128264-1).

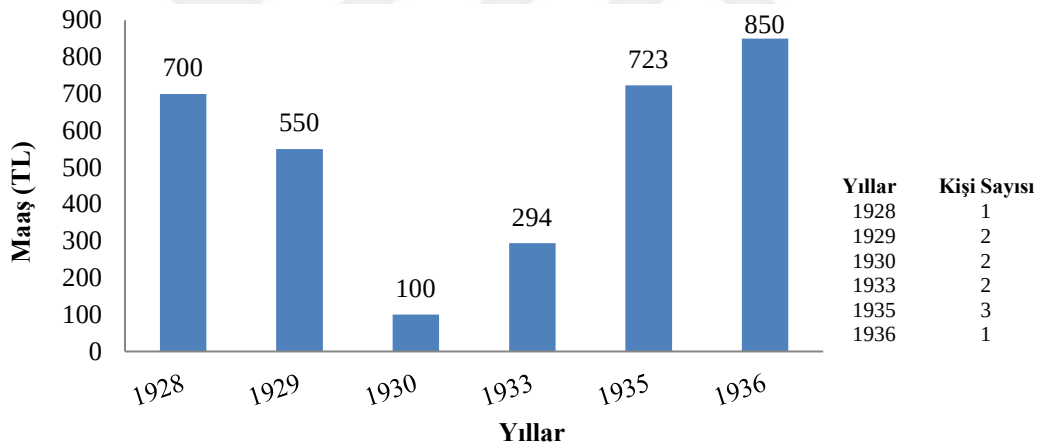
1923-1945 döneminde Türkiye’de güvenlik eğitimi veren kurumlardan, sivil eğitim sunan orta ve yüksek öğretim kurumlarına kadar birçok yerde çalıştırılan 122 yabancı uzmanın 58’inin öğretim üyesi, 20’sinin öğretmen ve 2’sinin mühendis olduğu belirlenmiştir. Mesleklere göre dağılım bakımından sayıca önemli bir miktarı teşkil eden belirtilmemiş grubundaki yabancılar, kararlarda yalnızca uzman/mühendis unvanlarıyla nitelendirildiğinden ya da bu kişilerin ihtisasları belirli bir kategori oluşturmadığından burada değerlendirilmiştir. Örneğin 29.06.1932 tarihli kararda “*Nakliye mektebinde motor mütehassısı olarak istihdam edilmekte olan Fransalı Lekohiyer efendinin bir sene daha istihdamına müsaade itası ...*” tasvip ve kabul olunurken; 10.06.1933 tarihli kararda Herr Otto Böhm’den “*Bütün vergiler dâhil olarak ayda 237,5 lira ücret ev bir sene müddetle Ankara Yüksek Ziraat ve Baytar mektebi atelyesinde çalıştırılmak üzere Almanya’dan getirtilmesine lüzum görülen mütehassıs makinist ...*” olarak bahsedilmiştir. Daha önce ifade edildiği gibi uzmanlık alanları belirli bir kategoriye dâhil olmadığından Grafik 4.3’te belirtilmemiş sınıfında yer verilen bu yabancı uzmanların yanı sıra, 03.07.1939 tarihli karara istinaden Eskişehir Hava Okulları bünyesinde istihdam edilmiş olan Hugo Kilopstok Dip, Kazier Ferenc Yozef ve Salomon Yozef’den “*... mütehassıs sıfatile ...*” bahsedilmektedir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/29-48-14, 37-44-10, 87-62-20).

Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.3: 1923-1945 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

Bu dönemde eğitim alanında istihdam edilen mühendis, öğretmen, öğretim üyesi, motor uzmanı, uzman makinist veya teknisyen gibi yabancı mütehassısların büyük çoğunluğunun yaptıkları işler mukabilinde aldıkları ücretlere incelenen arşiv belgelerinde yer verilmemiştir. Ücret bilgilerine ulaşan yabancı uzmanların ise tamamının Türk Lirası cinsinden maaş aldıkları anlaşılmış, aylık ortalama maaşların yıllar itibariyle değişimi Grafik 4.4'te sunulmuştur. Eğitim alanında çalıştırılan yabancı uzmanların, aynı dönemde belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların dönem ortalamasına yakın düzeyde aylık ücret kazandıkları, dolayısıyla burada ihtisas alanının ya da sektör ihtiyacının maaşların yükselmesinde etkili olduğu öne sürülebilir. Grafik 4.4'te gösterildiği üzere 1930 ve 1933 yıllarında meydana gelen ücret azalışlarının nedenini ise, bu yıllarda istihdam edilen elektrik uzmanı ve uzman makinistlerin eğitim sektöründeki diğer meslek gruplarına nispetle daha az maaş almalarıyla açıklamak mümkündür.

Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.4: 1923-1945 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)

Daha önceki atama yazısına rastlanılmamakla beraber 1942 senesinde Yüksek Ziraat Enstitüsü'ndeki görev süresinin bir yıl daha uzatıldığı anlaşılan Prof. Dr. Grengros (Otto Gerngross)'a ait kararda olduğu gibi ülke, kurum ve meslek bilgilerinden bahsedilirken maaş/ücret durumundan söz edilmemiştir. 26 Şubat 1882 tarihinde Viyana'da dünyaya gelen Avusturya kökenli Gerngross 1900 yılında Berlin'e gelerek Alman vatandaşlığına geçmiş ve Nobel ödüllü Alman Kimyager Emil Fischer'in yanında öğrenim görmüştür. Bir dönem Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün Ziraat

Sanatları Fakültesi'nde dekanlık da yapan Gerngross, 1947'de Berlin Teknik Üniversitesi tarafından emeklilik ve diğer özlük hakları sunulmasına rağmen Türkiye'de kalmayı tercih etmiş; sonrasında Ankara Üniversitesi Uygulamalı Teknik Kimya Enstitüsü Müdürlüğü ve Kimyasal Teknoloji profesörlüğü görevlerini vefatına kadar yerine getirmiştir (Kadioğlu,2008: 189-190). Aynı şekilde 04.05.1945 tarihli kararda, aralarında Umberto Ricci ve Alman Prof. Alfred Isaac gibi önemli isimlerin bulunduğu yabancı uzmanların milliyetleri, istihdam edilecekleri kurum ve çalışma süreleri hakkında bilgi verilirken maaş/ücret bilgileri paylaşılmamıştır. Karar metninin üst yazısında ise, *"İstanbul Üniversitesi'nde çalıştırılan ilişik listede adları yazılı yabancı profesör, yardımcı ve lektörlerin çalışma sürelerinin adları karşılığında gösterilen tarihlere kadar uzatılması ..."*nın kararlaştırıldığı ifade edilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/108-26-3).

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ			
<u>A d ı</u>	<u>Sözleşmenin bitim tarihi</u>	<u>Sözleşmenin uzatılacağı T.</u>	<u>Uyruğu</u>
Tıp Fakültesi			
Prof.W.C.Nixon	1.X.1945	1.X.1948	İngiliz
Edebiyat Fakültesi			
Prof.Ernst Von Aster	30.IX.1945	30.IX.1948	Alman
Fen Fakültesi			
Prof.Charl Mijot	1.VI.1945	1.VI.1947	Fransız
Prof.Marcel Fouché	15.XI.1945	15.XI.1947	"
Prof.Rankin	1.X.1945	1.X.1948	İngiliz
İktisat Fakültesi			
Prof.Alfred Isaac	1.X.1945	1.X.1946	Alman
Umberto Ricci	17.XII.1945	17.XII.1950	İtalyan
<u>Yardımcılar</u>			
Jozef Bühler	6.I.1946	6.I.1948	Macar
<u>Lektörler</u>			
Marcel Luat	1.VI.1945	1.VI.1947	Fransız
Andreas Tietze	1.VI.1945	1.VI.1947	Alman
Karl Weiner	1.VI.1945	1.VI.1947	"
Moris Journé	1.VI.1945	1.VI.1947	Fransız
Edwin Elliotte	1.VI.1945	1.VI.1947	İngiliz

Resim 4: Bazı Yabancı Uzmanların 04.05.1945 Tarihli Çalışma Süresi Uzatma Kararı.

Bu isimlerden Alfred Isaac'ın daha önce, 1937 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde İşletme İktisadı Kürsüsü'nün başına getirtildiği ve bu atamayla birlikte Türkiye'de çağdaş işletmecilik eğitiminin başladığı savunulmuştur. Burada etkili olan unsurun gerek akademik kariyerinden önce Almanya'da edindiği özel sektör deneyimi gerekse daha sonra inşa ettiği akademik kariyer sayesinde meydana gelen bilgi birikimi olduğu kabul edilmiştir. İstanbul Üniversitesi'nde görev yaptığı süre boyunca Isaac, Hukukçular İçin İşletme İktisadına Giriş, İşletme İktisadı, Muhasebe Nazariyesi, Muhasebe Tatbikatı ile Ticari Hesap ve Mali Cebir gibi on iki adet kitap yayınlamış, bunlardan bazıları birkaç kez yeniden basılmıştır (Adiloğlu ve Yücel, 2019: 52). Yine ilgili kararın çıkarılmasından evvel 1941 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Umumi İktisat ve İktisat Teorisi Kürsüsü'nün başkanlığına getirilen İtalyan Umberto Ricci, 1928 yılında Mussolini'nin ekonomi politikalarına getirdiği eleştirilerin bir cezası olarak Roma Üniversitesi'ndeki görevinden uzaklaştırılmıştır. Önceleri akademik dereceleri olmayan ve kendi kendini yetiştiren Umberto Ricci kariyerine, ilk tarım ekonomistleri arasında sayılan Ghino Valenti'nin tarımsal mülkiyete dair ilk kaydın oluşumu üzerinde çalışırken kendisinin yardımına başvurması üzerine başlamış ve hızlı bir şekilde yükselmiştir. Türkiye'ye gelmeden önce Kahire'de de görev yapan Ricci, sermaye, arz ve talep eğrileri, tasarruflar ve vergilendirme üzerine bazı çalışmalar yapmış; 1946 yılında ülkesine ve eski üniversitesindeki görevine dönmek üzere çıktığı yolda hayatını kaybetmiştir (Uygur ve Erdoğan, 2012: 27; Einaudi, 1946: 667-668).

Güvenlik ve sivil eğitim veren kurumlardan yükseköğretim kurumlarına kadar eğitim alanında istihdam edilen yerli uzmanların T.C. Resmi Gazeteleri üzerinden erişilen maaş/ücret bilgileri göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de aynı alanda istihdam edilen yabancı uzmanlardan daha düşük aylık kazanç elde ettikleri anlaşılmaktadır. Yerli uzmanlar arasından en yüksek ücretler 1931'de İstanbul Darülfünunu Edebiyat, Fen, Hukuk ve Tıp Fakültelerinde çalışan bir müderris için 500, muallim için 256, elektrik mütehassısı için 100, Yüksek Mühendis Mektebi'nde çalışan bir muallim için 90 Türk Lirası'dır. 1935'te bir muallim Lise, Orta ve Muallim Mekteplerinde görev yapıyorsa en fazla 70, Güzel Sanatlar Akademisi ve Gazi Terbiye Enstitüsü'nde ise en çok 90 Türk Lirası kazanmaktadır. 1937'de bir muallim meslek Lise, Orta ve Öğretmen Okulları, Güzel Sanatlar Akademisi ve Gazi Terbiye Enstitüsü'nde 90, Yüksek Mühendis Mektebi'nde 80 Türk Lirası'na ulaşan ücretlerle

çalışırken aynı yıl Yüksek Mühendis Mektebi'nde bir müderrisin alabileceği en yüksek tutar 125; Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde ikinci sınıf profesör için 90, ikinci sınıf doçent için 70, baş asistan için 45 ve asistan için 40 Türk Lirası'dır. Bu maaş/ücret tutarları 1945 yılına kadar geçen dönemde aynı meslek grupları için genellikle aynı seviyede kalmakta 1941-1944 yıllarında Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir ordinaryüs dahi 150 Türk Lirası maaşla istihdam edilmektedir (Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete Sayı: 1861, 3016, 3619, 3922, 4221, 4524, 4823, 5120, 5418, 5719). Yabancı uzmanların aldıkları yüksek maaşların diğer birçok sebeple birlikte bazı huzursuzluklara sebep olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim önce İstanbul ardından Ankara'da görev yapan Prof. Dr. Ernst E. Hirsch hatıratında, yabancı uzmanların o dönemde kamuoyu nezdinde kendileriyle mücadele edilmesi gereken bir sosyal grubun çekirdeği olarak görüldüğünü kaydetmektedir. Profesör Hirsch'e göre "... psikolojik açıdan bakıldığında yabancı profesörlerin davranışlarına yönelen eleştirilerin yıllarca dinmek bilmemesine ve hepsinin kolektif olarak, sözleşme şartlarına uymamak özellikle de Türk genç bilim adamlarını eğitip geliştirmemekle, ders kitabı ya da başka bilimsel yazılar yayımlamamak, Türkçeyi öğrenmemek ve derslerini hâlâ çevirmenler aracılığıyla vermekle suçlanmalarına, hayret etmemek gerekir. Bütün bu hücumlarda, özellikle de tıp mensuplarına yönelenlerde çekememezlik ve (Futterneid) kıskançlığın esas rolü oynamasına da şaşmamak gerek, çünkü yabancı profesörler, öğretim kadrosunun Türk üyelerinin maaşlarına (gelirlerine değil) oranla çok yüksek bir maaş almaktaydılar; buna karşılık, onlardan farklı olarak, akademik faaliyetleri dışında hiçbir iş ..." yapmamaktadır (Hirsch, 2000: 212-213).

1923-1945 yılları arasında Türk eğitim kurumlarında istihdam edilen yabancı uzmanların yaklaşık 3,3'ünün 1 yıldan az, %50,8'inin 1-3 yıl arasında ve %7,4'ünün 4 yıldan daha uzun süre için çalıştırılmaları kararlaştırılmıştır. Bu yabancı uzmanların çalışma mukaveleleri genellikle istihdam sürelerinin uzatılmasına yönelik olup, geriye kalan 38,5 oranındaki yüzdelik dilimde yer alan kişilerin çalışma süreleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılması mümkün olmamıştır. Örneğin 19.03.1940 tarihli kararda "Alman tebeasından ve yahudi ırkından müsteşrik profesör Dr. Karl Süssheim'in İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat enstitüsünde çalışdırılmak üzere Türkiyeye gelmesine izin verilmesi Maarif vekilliğinin 7/3/940 tarih ve 732 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 19 MART 1940 tarihinde kabul olunmuş..." fakat şahsın

ne kadar süreyle görev yapacağı belirtilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/90-26-20). Özgüdenli (2019) araştırmasından edinilen bilgilere göre 1902 yılında Berlin Üniversitesi'nde doktorasını veren Süsseim sadece tarihle değil Türk dili, Türk halk edebiyatı ve Türk müziğiyle de ilgilenmiş; İslam Ansiklopedisi'nin telif ve redaksiyon çalışmalarına katılmıştır. Diğer birçok makale ve yayınların yanı sıra, Selçuklu tarihine dair çalışmalar neşretmiş, Eski Viyana Tıp Talimi ve Onun Adli Sultan Mahmud Zamanında İstanbul'a Yayılması adlı bir eser yazmış ve Türkçe ile Arapça notlardan oluşan bir günlük tutmuş olup, 1947 senesinde yakalandığı kanserden kurtulamayarak vefat etmiştir. 20.07.1943 tarihli başka bir kararda ise, yabancı uzmanların çalışma sürelerinden bağımsız şekilde “*İstanbul Berlitz okulu Fransızca öğretmeni Fransız tebaasından Arditi Sami ile Dam de Sion Lisesi öğretmeni Pierre Debois'in Galatasaray Lisesi'nde çalıştırılmalarına izin verilmesi ... İcra Vekiller Heyetince ...*” kabul olunmuştur (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/102-56-2). Pierre Debois (Pierre Dubois) 1902'de Fransa'nın Toner kentinde dünyaya gelmiş, lise öğrenimini gördüğü dönemde Capuchin tarikatına girmiş ve 10 yıl manastırda kalmıştır. Galatasaray Lisesi'ndeki serüveninin başlangıcı İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonraya denk gelen Dubois, buradaki öğretmenlik görevini 30 yıl boyunca yerine getirmiştir. 1960'lı yıllarda Türkiye Vatikan ile doğrudan ilişki kurmaya başlarken, 1974 senesinde Pierre Dubois bir Hristiyan din adamı için papalık ve kardinallikten sonra en yüksek aşamayı ifade eden Nonce Apostolique seçilerek Vatikan'ın Türkiye'deki temsilcisi olmuştur (Dülger, 2018: 10).

09.04.1941 tarihli karara istinaden Eskişehir Hava Okulu'nda istihdam edilecek “*Hava Binbaşı J. Rainas, Teğmen Pearce ile Fal Coner, Carpenter, Smith, Norris ve Payne adındaki yabancıların ...*” ücretlerinin Milli Müdafaa Müsteşarlığı bütçesinin yabancı mütehassıslar faslına konulan tahsisatından verilmesi özellikle belirtilmiştir. Yabancı uzmanlara tanınan istisna ve muafiyetler kapsamında değerlendirilebilecek bir kayıt ise polis okullarında uzman olarak istihdam edilen Edmon Hayden Felt'in atamasında karşılaşılmaktadır. Buna göre İcra Vekilleri Heyeti Felt'in “*... şehri yediyüz lira ücret ve Viyana polis mektebine ve polis teşkilatının idarî, adlî, siyasî şubelerile diyer aksamına ait programlarla teferruatını mübeyyin talimatnameleri istinsah ve Fransızçaya tercüme, ihsar ve tevdi edeceği broşürler için maktuan iki yüz lira ve azimet masarîfi olarak dörtyüz lira verilmek ve gösterilen lüzum üzerine memleket*

dahilindeki seyahat harcırahının en büyük mülkiye memurları gibi hesap edilmek ...” üzere çalıştırılmasını tasvip ve kabul etmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/ 1-5-1, 94-30-7).

4.1.3. Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

Türkiye’de istihdam edilen yabancı uzmanlara dair Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi üzerinden erişilebilen belgelere göre, 1923-1945 döneminde 259 kişi sanayi alanında faaliyet gösteren çeşitli kuruluşlarda uzman ve/veya mütehassıs olarak çalıştırılmıştır. Arşiv belgelerinde ülke, vatandaşlık bilgisi bulunmayan ya da bu tür bilgilerin tam olarak okunamadığı durumlar dışında; Almanya, İngiltere ve Polonya sanayi kuruluşlarında istihdam edilen yabancı uzmanların sayıca en fazla talep edildiği ülkeler olarak tespit edilmiştir. Bu ülkelere nispetle daha az sayıda da olsa Fransa, İsviçre ve Macaristan uyruklu yabancı uzmanlar getirilmiş; sanayi kuruluşları için ithal edilen beşeri sermayenin kaynakları arasında ABD, Belçika, Romanya, İsveç, Çekoslovakya, Yugoslavya, Beyaz Rusya, Sovyet Rusya, Avusturya, Hollanda, İtalya ve Lehistan yer almıştır (Tablo 4.5).

Tablo 4.5: 1923-1945 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	9	İsviçre	17
Almanya	57	İtalya	1
Avusturya	1	Lehistan	1
Belçika	8	Macaristan	11
Beyaz Rusya	2	Polonya	39
Çekoslovakya	3	Romanya	7
Fransa	23	Sovyet Rusya	2
Hollanda	1	Yugoslavya	3
İngiltere	54	Belirtilmemiş	15
İsveç	5	TOPLAM	259

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.³

³ Fon: 30-18-1-2, Yer: 17-5-5, 56-58-3, 57-64-18, 78-80-14, 84-86-5, 85-111-6, 85-113-19, 86-22-18, 87-66-5, 92-76-16, 93-116-19, 97-110-8, 97-127-7, 99-59-10, 100-95-2, 102-53-18, 102-55-9, 103-74-19, 104-4-20, 104-9-16, 104-18-8, 106-60-2, 6-51-3, 37-41-2, 48-66-15, 75-50-18, 76-54-15, 76-57-11, 77-63-6, 79-86-18, 82-23-14, 85-99-2, 86-24-1, 86-24-3, 86-27-4, 86-27-6, 86-29-20, 86-33-1, 86-37-7, 86-37-3, 87-42-13, 87-60-8, 87-60-8, 87-60-10, 87-62-11, 202-378-1, 87-69-9, 88-90-14, 88-92-18, 89-103-17, 89-112-1, 89-113-18, 90-13-18, 90-20-7, 90-23-14, 90-28-16, 91-41-12, 91-43-14, 91-44-1, 91-48-13, 91-57-2, 91-57-1, 92-78-20, 92-79-4, 92-85-1, 92-85-2, 92-86-18, 92-88-16, 92-100-4, 93-103-1, 93-103-

Tablo 4.5’de görüldüğü gibi 1923-1945 döneminde Türkiye’deki çeşitli sanayi kuruluşlarında istihdam edilen yabancı uzmanlar arasından 15 kişinin ülke veya vatandaşlık bilgileri incelenen arşiv belgelerinde bulunamadığından bu kişiler belirtilmemiş sınıfta değerlendirilmiştir. Örneğin, 23.05.1933 tarihli kararda yabancı uzmanın ülke veya vatandaşlık bilgilerine yer verilmeden sadece “*Eskişehir Tayyare Fabrikasında hispano motörleri mütehasısı “Alber Kikre” Efendinin, ihtisasından iki sene daha istifade edilmesi zaruri görüldüğünden, her türlü kanuni tevkifat dahil olmak üzere 620 lira ücretle 5 temmuz 933 tarihinden 5 temmuz 935 tarihine kadar çalıştırılması için ...*” izin verildiği belirtilmiştir. Benzer şekilde 20.03.1939 tarihli kararda da “*Yahudi ırkından Profesör Salomon Galvinin İktisat Vekâleti Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü’nde müşavir jeolog olarak istihdamına izin verilmesi ...*” kabul edilmiş, aynı belgede profesörün hangi milletten olduğuna değinilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/36-39-6, 95-44-3). Kadioğlu (2008) çalışmasından edinilen bilgilere göre, Salomon Galvi (Wilhelm Salomon-Calvi) 1868’de Berlin’de doğmuş, bir süre Kuzey İtalya’daki Pavia Üniversitesi’nde çalıştıktan sonra 1897’de Almanya’ya geri dönmüştür. 37 yıl boyunca Heidelberg Üniversitesi’nde görev yapan Profesör Calvi Yahudi asıllı olduğu için Alman vatandaşlığından çıkarılmış ve ilk kez 1934’de Türkiye’ye gelmiştir. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde Jeoloji Enstitüsü yönetimini iki yıl kadar yerine getirmiş, Türkiye’nin jeoloji konusundaki araştırmalarını organize etmek için Tarım Bakanlığı’na geçmiş ve daha önce bahsedilen karar üzerine Maden Tetkik Arama Enstitüsü’nde müşavir jeolog olarak istihdam edilmiştir.

2, 93-104-3, 93-114-1, 93-116-11, 93-118-13, 93-118-16, 93-124-20, 94-11-15, 94-11-14, 94-13-10, 94-17-18, 94-21-8, 94-33-6, 94-34-7, 94-34-6, 94-36-1, 94-36-7, 95-44-3, 95-68-16, 96-76-2, 96-85-7, 97-103-11, 97-107-7, 97-114-20, 97-128-14, 98-40-18, 99-69-6, 99-82-13, 99-82-12, 99-82-10, 99-82-15, 100-91-8, 100-91-10, 100-99-11, 100-99-12, 100-109-13, 101-6-3, 101-25-13, 101-25-15, 101-28-16, 102-43-4, 102-43-5, 102-53-16, 102-54-8, 102-55-10, 102-55-12, 103-68-3, 103-74-17, 107-99-18, 104-3-25, 104-6-10, 104-7-29, 104-10-31, 107-88-1, 104-19-7, 105-38-9, 106-51-20, 106-54-19, 106-56-14, 106-59-6, 106-59-7, 106-60-12, 107-84-12, 107-87-6, 107-90-5, 107-91-10, 107-103-17, 108-39-6, 108-39-17, 108-40-6, 108-40-7, 108-50-6, 109-67-7, 100-103-4, 8-6-7, 18-16-11, 20-33-6, 34-13-13, 36-34-17, 36-39-6, 41-87-16, 70-94-8, 75-48-2, 79-85-15, 87-55-13, 92-83-1, 89-122-16, 89-126-20, 92-95-15, 102-39-2, 103-67-20, 107-107-10, 17-10-20, 19-29-7, 24-75-11, 101-23-11, 92-93-17, 45-39-8, 58-71-18, 78-75-8, 84-81-11, 85-98-3, 86-18-2, 87-58-15, 88-93-14, 88-93-19, 89-120-19, 90-13-11, 101-19-12, 102-53-17, 103-74-18, 7-62-14.

1923-1945 yılları arasında yabancı uzmanların çalıştırıldıkları sanayi kuruluşlarını faaliyetlerinin konusu bakımından imalat, maden, savunma ve tekstil olmak üzere sınıflandırmak mümkündür. Bu sınaî faaliyet alanları arasında yabancı uyruklu ve uzman statüsündeki bireylerin yoğunlukla istihdam edildikleri yerler; Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Etibank, Karabük Demir ve Çelik Fabrikası, Ereğli Kömürleri İşletmesi, Ergani Bakır Madenleri İşletmesi ve Karabük Sülfat Asidi ve Süper Fosfat Fabrikası gibi madencilik kuruluşlarıdır. Ardından, Kayseri Tayyare Fabrikası, Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü, Eskişehir Tayyare Fabrikası, Etimesgut Tayyare Fabrikası ve Kırıkkale Döküm ve Haddehanesi gibi savunma sanayi kuruluşları ile İzmit Selüloz Fabrikası, İzmit Kâğıt Fabrikası, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları ve Eskişehir Çimento Fabrikası gibi imalat sanayi kuruluşları gelmektedir. Yabancı uzman istihdamı politikasına sınaî üretim alanları arasında ez az başvuru alan kuruluşlar ise tekstil sanayinde faaliyet göstermektedir (Tablo 4.6).

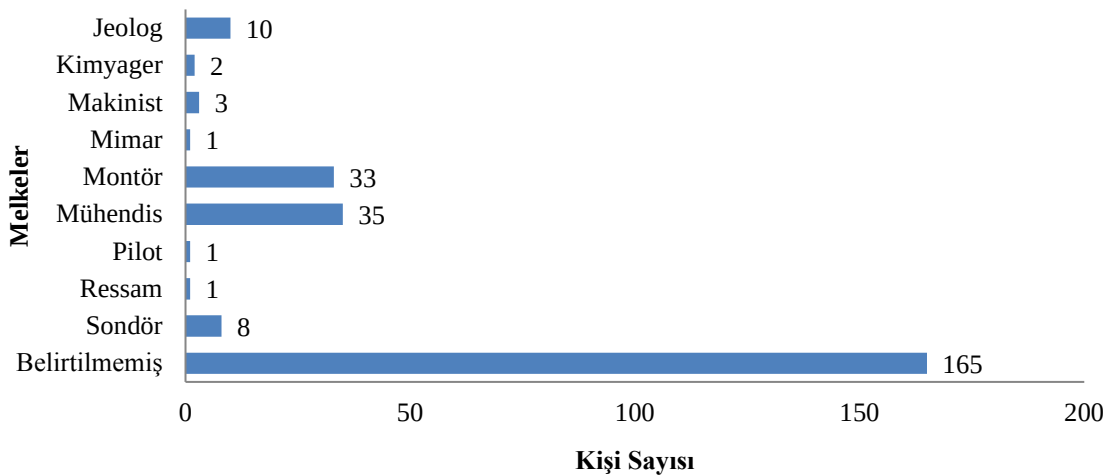
Tablo 4.6: 1923-1945 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

İmalat Sanayi		Savunma Sanayi	
Bakırköy Şamot ve Porselen Fabrikası	1	Ankara Silah Fabrikası	1
Eskişehir Çimento Fabrikası	2	Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	4
İzmit İkinci Kâğıt ve Selüloz Fabrikası*	6	Eskişehir Tayyare Fabrikası	2
İzmit Kâğıt Fabrikası*	2	Etimesgut Tayyare Fabrikası	2
İzmit Selüloz Fabrikası*	10	İstanbul Tapa ve Mantar Fabrikası	1
İzmit Un ve Buz Fabrikası ve Oksijen Fabrikası	1	Kayseri Tayyare Fabrikası	6
Sivas Çimento Fabrikası	2	Kırıkkale Döküm ve Haddehanesi	2
Sivas Lastik Fabrikası	1	Kırıkkale Mermi Fabrikası	1
Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları	3	Kırıkkale Pirinç Döküm ve Haddehanesi	1
Zeytinburnu Çimento Fabrikası	2	Kırıkkale Top Fabrikası	1
Maden Sanayi		Kırıkkale Tüfek Fabrikası	1
Brassart Şirketi (Karabük Demir ve Çelik Fabrikası)	2	Belirtilmemiş	9
Ereğli Kömürleri İşletmesi	18	Tekstil Sanayi	
Ergani Bakır Madenleri İşletmesi	6	Birleşik Yün İpliği ve Dokuma Fabrikası	2
Etibank	25	Feshane, Hereke Mensucat Fabrikası	8
Garp Linyitleri İşletmesi	1	Malatya Bez ve İplik Fabrikası	1
Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	21	Nazilli Basma Fabrikası	5
Karabük Sülfat Asidi ve Süper Fosfat Fabrikası	6	Sümerbank Mensucat Fabrikaları	3
Maadin Umum Müdürlüğü	1	Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.	
Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	45	*İzmit Kâğıt Fabrikalarında BCA arşivinde	
Murgul Bakır Madeni İşletmesi	2	toplamda 18 olarak tespit edilen yabancı	
Nijat ve Ferruh Şeşbeş'e ait Demir ve Çelik Fabrikası	1	uzman sayısı, büyük ölçüde EGM ve SEKA	
Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları	46	arşivlerinden yararlanan Yiğit (2019)	
Türkiye Kömür Satış Müessesesi	1	çalışmasında Türkiye Selüloz ve Kâğıt	
Belirtilmemiş	4	Fabrikaları için 44 olarak verilmektedir.	

Maden sanayinin yüksek meblağlarda sermaye aktarımı gerektirmesi göz önünde bulundurularak, genellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk hükümetlerinin bu alanda yatırım yapabilecek potansiyele sahip olmadıkları savunulmuştur. Bu görüşe göre devlet idarecileri kanuni ve kurumsal düzenlemelerle, yabancı sermaye sahiplerini belirli sınırlar içerisinde tutmak ve oluşturulacak kredi kaynaklarıyla yerli ve yabancı ortaklıklarını hayata geçirmekten öteye gidememiştir. Üstelik Türk maden sanayinin yerli teknisyen ve yetişmiş işgücü gereksinimini karşılayacak bir kaynağı dahi bulunmamaktadır (TMMOB, 1985: 371). Bununla beraber yeni devletin ilk yıllarını ve iki cihan harbini kapsayan bu dönemde, yeni devletin imalat ve savunma sanayini geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunması, teknik bilgi açığını yabancı uzmanlar gibi dış kaynaklara başvurarak karşılamaya çalışması da tabii kabul edilebilir. Nitekim Vehbi Koç anılarında Ankara Numune Hastanesi'nin yalnızca beton kısmının Retliech Berger adında bir Alman firmasına verildiğine, bir binanın kullanılır hale gelmesi için gerekli elektrik, su, asansör, ısıtma vb. bütün işleri için kendilerinin de ihaleye girdiklerine değinmiştir. İhaleyi kazandıktan sonra dönemin Sağlık Bakanı Refik Saydam'ın işi yapabilmeleri için yabancı bir firma ile ortak olduklarını ispat etmelerini istediğini kaydeden iş adamı, Yehliski Tekilman isimli firmanın hiçbir sorumluluğa girmemek ve gönderecekleri mühendisin ücretinin Türk firmasınınca ödenmek gibi koşullar altında 20 bin liraya adını verebileceğini ifade etmiştir. M. Pester isminde bir tesisat mühendisi istihdam edildiği anlaşılan hatıratta paylaşılan bilgilere göre, 1930'lu yılların başlarında anılan işlerde çalışan personelin en az yüzde sekseni çoğunlukla Alman ve Macarlardan oluşmaktadır (Koç, 1973: 51-85). Tablo 4.6'da maden ve savunma sanayi kuruluşları başlığı altında gösterilen ancak belirtilmemiş grubunda yer alan yabancı uzmanlar, incelenen arşiv belgelerinde herhangi bir kurum bilgisi bulunmamakla beraber yerine getirdikleri görevler bakımından ilgili sınaî faaliyet alanı çerçevesinde değerlendirilen kişilerdir. Zira 17.10.1929 tarihli kararda Lehistan tebaasından Mösyö Gliviç uhdesinde bulunan cıva madeninin fenni işleri için istihdam edilen Türk mühendislerin vukufsuzlukları hasebiyle pek az istihsalatta bulunarak zarar ettiği nakledilmiştir. Bunun üzerine cıva işlerine vakıf Alman mütehassıs Heinrich Deutsch'un çalışmasına izin verilmiş; dolayısıyla bu ve benzer kararlardaki şahıslar maden sanayinde istihdam edilen uzmanlar arasında sayılmıştır. Yine savunma sanayi başlığı altındaki belirtilmemiş sınıfında gösterilen şahıslar arasından Albert Quigueret,

Marcel Sou, Marcel Compere, Paul Valet ve Maurice Multon'un 08.01.1940 tarihli atama kararlarında hangi kurumda çalıştıklarına dair bilgiye rastlanılmamış; metinde yalnızca “*Fransadan gelen yeni harp tayyareleri montajlarını ve bu tayyarelerde tecrübe uçuşlarını yaparak bunların hususiyetlerini kendi elemanlarımıza öğretmek üzere ...*” getirildikleri ve “*... tayyareler üzerindeki işlerin bitmesine ve kendi elemanlarınızı yetiştirilmesinin hitamına kadar ...*” çalıştırılmalarına izin verildiği kaydedilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/6-51-3, 89-122-16).

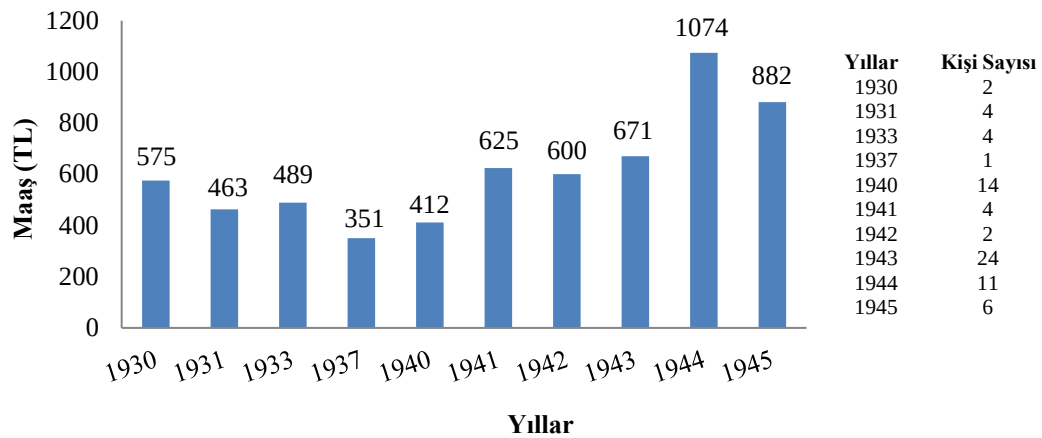
İncelenen dönemde sanayi alanında istihdam edilen yabancı uzmanlar mesleki dağılımları bakımından ve kişi sayılarına göre sırasıyla mühendis, montör, jeolog, sondör, makinist, kimyager, mimar, pilot ve ressam olarak sınıflandırılmıştır. 259 yabancı uzmanın yarısından fazla bir miktarı teşkil eden belirtilmemiş grubu, arşiv belgelerinde kendilerinden sadece uzman ve/veya mütehassıs olarak bahsedilen kişileri göstermektedir. Ayrıca bu gruptaki az sayıda kişinin ihtisas sahibi oldukları işler, maden uzmanlığı, elektrik uzmanlığı, tayyare ve motor uzmanlığı, mensucat uzmanlığı gibi kelimelerle ifade edildiği ve belirli bir mesleki sınıf oluşturmadığından burada değerlendirilmiştir. 17.12.1940 tarihli kararla çalışma müddeti uzatılan Hans Werner Bodleander'in, Etibank'ta organizasyon müşaviri olarak istihdam edildiği anlaşılrken; 06.01.1945 tarihli başka bir kararda ise Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları'nda çalıştırılan Edward Boyes Martin'den “*İngiliz tebaasından mütehassıs ...*” olarak bahsedilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/93-116-11, 107-91-10).

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.5: 1923-1945 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

1923-1945 yılları arasında sanayi alanında çalıştırılan yabancı uzmanların hemen tamamı Türk Lirası ile maaş almıştır. Diğer taraftan 18.02.1931 tarihinde Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü'nde uzman olarak istihdam edilmesi uygun görülen ve yapacağı tetkikatın sonucunu bir rapor olarak sunması beklenen Gustav Weisseman 7000 Mark mukabilinde ücret alırken; 27.03.1940 tarihli kararla Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nde jeolog olarak görevlendirilen Dr. Schakleton aylık 80 İngiliz Lirası maaş elde etmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/90-28-16, 17-10-20). Sınai alanda faaliyet gösteren kuruluşlarda istihdam edilen ve Türk Lirası cinsinden ücret bilgilerine ulaşılabilen yabancı uzmanların aylık ortalama maaşları Grafik 4.6'da gösterilmektedir. En erken 1930 senesinde maaş/ücret bilgisi tespit edilen kişilerin bazı dalgalanmalar olmakla birlikte 1944 yılı haricinde çok büyük kırılmaların yaşanmadığı, ortalama bir kazanca sahip olabildikleri anlaşılmaktadır. Maaş miktarlarında 1944'te yaşanan ani yükselişin sebebi ise, çoğunluğu Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları'nda çalışan ve yine önemli bir bölümü İngiliz vatandaşı olan uzmanlara yapılan büyük tutarlardaki aylık ödemelerdir.

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.6: 1923-1945 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)

Türkiye'de gerçekleştirilen sınai üretim faaliyetleriyle meşgul kurum ve kuruluşlarda çalışan yerli uzmanların T.C. Resmi Gazetelerinde yayınlanan ve erişilebilen maaş/ücret bilgileri dikkate alınarak Grafik 4.6'daki verilerle bir karşılaştırma yapılabilir. Bu verilere göre, Türk uyruklu uzmanların en yüksek ücretleri 1930'da Evkaf Umum Müdürlüğü'nde çalışan bir mühendis/mimar için 60,

ressam için 120; 1931 ve 1932’de aynı müdürlükte mühendis ve mimar için 60, mimar için 50; 1934’de İktisat Vekâleti’nde maden başmühendisi için 400, maden mühendisi için 300, Ereğli Havza-i Fehmiyesi maden başmühendisi için 500 Türk Lirası’dır (Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete Sayı: 1504, 1821, 2101, 2713). Sonraki yıllarda Nafia Vekâleti, Devlet Demiryolları ve Ziraat Vekâleti gibi kurumlardaki mühendis ve uzman maaşları resmi gazetelerde yayınlanmakta olup, bu verilerin kullanılması sağlıklı bir karşılaştırmaya olanak tanımadığından göz ardı edilmiştir. Öyle ki tüm verilerin karşılaştırmaya dâhil edilmesi durumunda da sonuç değişmemiş, daha önce analiz edilen alanlarda olduğu gibi sanayi sektöründe yer alan kuruluşlardaki yabancı uzmanların 1923-1945 döneminde Türk mütehassıslara nazaran daha yüksek maaş/ücretle istihdam edildikleri anlaşılmıştır.

Yabancı uzmanların büyük bir bölümünün maaş/ücret bilgilerine incelenen arşiv belgelerinde yer verilmemiştir. Mesela 04.06.1934 ve 10.06.1937 tarihli kararlarda olduğu gibi yabancı uzmanların maaş/ücret durumları hakkında bilgi verilmezken, metinlerde sırasıyla *“Hereke Fabrikası Destinatörlüğünde çalıştırılmak üzere Almanyadan getirilen Max Müller namında yabancı mütehassısın, 1110 sayılı kanunun Birinci maddesinin “B” fıkrasına göre İkinci Memnu Mıntıka dahilinde bulunan Herekeye girmesine ve orada oturmasına ...”* ve *“Etibank tarafından işledilmekte olan Kuvarshan Bakır madeni izabe mütehassıslığını yapmak üzere Alman tebaasından Maden Mühendisi (Erich Schunke)nin üç sene müddetle çalıştırılmasına ...”* izin verilmesi onanmıştır (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/45-39-8, 75-50-18). 05.07.1939 tarihli kararda *“Alman tebaasından Gustav Hoppe, Bernhard, Appel ve Otto Prochnow adındaki üç yabancının mıntıkalar kanununa riayet etmek şartile İzmit Selüloz fabrikasında üç ay müddetle çalışmalarına izin verilmesi ...”* İcra Vekilleri Heyeti’nce kabul olunmuş ancak görüldüğü üzere şahısların yapacakları iş karşılığında alacakları ücretlere değinilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/87-66-5). Sayılan isimler arasında dikkat çeken ve Türkiye’deki hareketleri güvenlik arşivleri üzerinden incelenebilen kişinin Alman Lorenz Firması’nın temsilcisi olarak nitelenen İnşaat Başmühendisi Gustav Hoppe olduğu savunulmuştur. Türkiye’ye geldikten 11 yıl sonra eşiyle birlikte Türk vatandaşlığı başvurusunda bulunan ve 1950’de bu talebi kabul edilen Hoppe, Almanya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gerginleştiği 1945 senesinde kendini casusluk olayları içinde bulmuş; bilhassa hafta sonundaki tatil günlerinde

Alman Konsolosluğu çalışanlarıyla iletişim halinde olması şüpheleri daha da arttırmıştır. Öncelikle kullandığı radyo tescillenenek kullanmasına müsaade edilmiş, hiçbir surette alıcı radyo kullanmasına izin verilmemiş ve hatta 15 Aralık 1945'te Kırşehir'de gözaltına alınan Hoppe ailesi daha sonra Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yazısına istinaden serbest bırakılmıştır. Şüpheler tam anlamıyla giderilmediğinden Hoppe ve eşi 1945-1950 yılları arasında da takip edilmiş; bu dönemde Kocaeli, Sakarya, Zonguldak gibi illerde görevlendirilen yabancı uzmanın seyahatleri, konaklama yerleri ve irtibat halinde olduğu şahısların bilgileri valilikler tarafından Dâhiliye Vekâleti'ne ivedilikle bildirilmiştir (Yiğit, 2019: 1228-1230).

1923-1945 döneminde sanayi alanında istihdam edilen yabancı uzmanların %17'si 1 aydan 11 aya kadar çeşitli zaman dilimlerini kapsayan biçimde 1 yıldan az, %46,3'ü 1-3 yıl arasında ve %10,4'ü yapılması istenen işin bitimine kadar çalıştırılmıştır. Geriye kalan kişilerin %26,3'üne dair ise arşiv kayıtlarında herhangi bir çalışma süresi belirtilmemiştir. 01.10.1934 tarihli kararda “*Maden mütehassısı olarak celp ve istihdamına lüzum hâsıl olan Avusturya'da Leoben Şehrinde kâin Yüksek Maadin Mektebi Profesörlerinden Herr Bartel Granigg'in istihdamına izin verilmesi ...*”; 16.07.1943 tarihli kararda “*İlişik listede hüviyetleri yazılı İsviçre tebasından montör Jules Gabet, Oskar Urech ile Jakob Bachofner'in Nazilli Basma Fabrikasında çalıştırılmalarına izin verilmesi ...*” İcra Vekilleri Heyetince kabul olunmuş fakat şahısların Türkiye'deki çalışma sürelerinin ne kadar olacağı ifade edilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/48-66-15, 102-53-17). Engin (2004) çalışmasından hareketle bu uzmanlardan Herr Bartel Granigg'in, daha önce 1925'te İktisat Vekâleti tarafından getirtilerek, ülkede demir sanayi kurmaya elverişli demir cevherinin bulunup bulunmadığının, maden kömürlerinin demir sanayinde kullanılacak kokun imaline uygun olup olmadığının, demir sanayinin nerede ve hangi tarzda kurulmasının tetkikine memur edilen Prof. Granigg olduğu anlaşılmaktadır. Granigg, tetkikatı sonucu hazırladığı raporda demir cevherinin bulunma ümidinin olmadığını, Zonguldak havzasındaki kömürlerin demir sanayinde belki kullanılabileceğini ama Türkiye'deki demir cevherlerinin bu işe elverişli olup olmadığının incelenmesine lüzum görülmeden ve gerekirse hem demir cevherinin hem de kok kömürünün ithal edilerek demir sanayinin kurulmasını tavsiye etmiştir. Nihayet yabancı uzmanın tavsiyeleri de

göz önünde bulundurularak 17.03.1926 tarihinde 786 sayılı Demir Sanayini Tesisine Dair Kanun tedvin edilmiştir.

Bu dönemde yabancı uzman istihdamı politikası takip edilirken, getirtilen kişilere bazı ek imkân ve muafiyetler sunulmuştur. 20.03.1944 tarihli karara göre “*Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. tarafından mütehassıs olarak çalıştırılacak yahudi ırkından ve Romanya tebaasından Ionel Rudberg, Lazar Acar Acaru, Isider Bluethner ve eşlerine yurdumuza gelmek ve bir sene ikamet etmek üzere vize verilmesi ...*” Hariciye Vekilliği’nin teklifi üzerine kabul edilirken; 25.03.1938 tarihinde MTA’nın petrol arama işlerinde çalıştırılmak üzere İngiltere’den getirmeceği Jeolog Cunningham Graig’e her ay net olarak verilecek 300 İngiliz Lirası’nın dört aylık tutarı olan 1200 Sterlin ile “*... geliş ve gidiş yol masraflarının serbest döviz olarak verilmesi ...*” uygun görülmüştür (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/104-18-8, 82-223-14). Kırıkkale Döküm ve Haddehanesi’nde döküm uzmanı olarak çalıştırılan Kligenberg’e 300, aynı kurumda mühendis olarak çalıştırılan Villey Sigat’a 250 ve Kayseri Tayyare Fabrikası’nda uzman olarak çalıştırılan Zigmunt Reteleski’ye memlekete dönüşünde 200 Türk Lirası harcırah verilmesi kararlaştırılmıştır. Mukaveleler kapsamında genellikle Türk tarafına sorumluluk yükleyen ek imkân ve muafiyetler bazen yabancı uzmanların istihdam edildiği ülke ve/veya kuruluşlar tarafından karşılanmıştır. 20.08.1940 tarihli karara göre, “*Kendi fabrikaları nam ve hesabına memleketimize gelerek İngiltereden satın alınan harp tayyareleri ve motörleri üzerine Kayseri tayyare fabrikasında çalışmış ve fabrikaları ile yaptıkları mukaveleye göre hizmetleri bitmiş olan İngiliz ırk ve tebaasından tayyare makinisti Strow ile tayyare motör mühendisi James Wybrow’un ...*” görülen ihtiyaca binaen en az bir sene daha çalıştırılmaları ve ücretlerinin Hava Müsteşarlığı’nca verilmesi uygun görülmüştür. 15.01.1940 tarihli kararda ise, “*Ordu ihtiyacı için Amerikadaki Curtise Tayyare şirketinden satın alınıp gönderilmek üzere yola çıkarılan ve onlardan sonra da gelecek olan Falkon-22 tipindeki tayyarelerin gerek montaj ve gerek uçuş tecrübelerini yapmak ve masrafları adı geçen şirketçe ödenmek üzere gönderilecek olan Amerikalı pilot Mr. Bayley ile tayyare mütehassısı Mr. Benson’un ...*” çalıştırılmalarına izin verilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/92-83-1, 89-126-20).

4.1.4. Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

Ulaşılabilen arşiv belgelerine göre 1923-1945 yılları arasında Türkiye’de istihdam edilen ancak sektörlerdeki kişi sayıları itibariyle büyük bir topluluk oluşturmayan, uzman/ mütehassıs oldukları bilinmekle beraber çalıştırıldıkları kurumlar belirtilmeyen ve/veya görevleri bakımından belirli bir üretim alanında sınıflandırılması mümkün olmayan şahıslar diğer alanlarda istihdam edilen yabancı uzmanlar başlığı altında değerlendirilmiştir. Toplam 120 yabancı uzmanın en fazla talep edildiği ülkeler sırasıyla Almanya, Macaristan ve Fransa’dır. Bu ülkelere getirilen uzmanların miktarına nazaran daha az sayıda İsviçre, Polonya, Avusturya, İsveç, Çekoslovakya, ABD, Belçika, Lehistan, Romanya, Rusya, Yugoslavya ve Yunanistan uyruklu uzman bireyler Türkiye’de çeşitli alanlarda çalıştırılmıştır. Yabancı uzmanların 19’una ait ülke, vatandaşlık bilgisinin belgelerde yer almadığı görülmüştür (Tablo 4.7).

Tablo 4.7: 1923-1945 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ükelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	1	Lehistan	1
Almanya	38	Macaristan	13
Avusturya	6	Polonya	7
Belçika	1	Romanya	1
Çekoslovakya	5	Rusya	1
Fransa	10	Yugoslavya	1
İngiltere	3	Yunanistan	1
İsveç	5	Belirtilmemiş	19
İsviçre	7	TOPLAM	120

Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı.⁴

Tablo 4.7’de ülke veya vatandaşlık durumu belirtilmemiş bazı uzmanların bu tür bilgileri kendileriyle ilgili olarak daha sonra yapılan çalışmalar vasıtasıyla elde

⁴ Fon: 30-11-1-0, Yer: 20-56-6, 14-25-8, 14-26-6, 14-25-17, 15-29-2, 23-11-17, 23-14-20, 23-15-14, 25-21-5, 28-37-10; Fon: 30-18-1-2, Yer: 12-48-19, 13-59-2, 22-56-14, 49-71-5, 60-94-12, 62-12-1, 62-20-4, 73-21-19, 84-86-2, 88-101-9, 89-111-9, 90-26-18, 91-50-8, 39-67-7, 53-24-13, 48-69-10, 14-62-18, 24-74-18, 41-89-10, 42-10-5, 46-42-10, 51-5-4, 85-105-13, 85-118-3, 90-27-2, 95-56-19, 95-69-7, 102-54-4, 92-88-17, 37-42-16, 86-40-1, 89-130-7, 93-118-10, 105-34-3, 17-3-19, 21-48-2, 23-13-5, 33-4-14, 46-42-13, 49-75-6, 51-9-14, 60-97-13, 64-39-1, 64-39-16, 68-80-10, 74-32-17, 77-69-3, 77-70-8, 78-73-9, 79-84-11, 79-89-3, 83-42-18, 84-64-13, 84-64-12, 84-82-9, 84-83-17, 84-89-8, 85-100-15, 87-53-3, 88-94-9, 89-125-11, 91-70-14, 95-66-17, 98-32-13, 101-32-13, 102-39-5, 102-41-7, 31-62-18, 52-17-1, 76-56-13, 85-96-17, 86-33-16, 90-31-19, 95-65-3, 96-73-5, 101-25-14, 101-32-16, 102-54-6, 108-26-18, 17-7-18, 20-39-8, 23-64-18, 26-12-16, 20-31-7, 51-1-20, 85-115-9.

edilebilmektedir. 08.10.1930 tarihli kararda “*Şehrî 625 lira ücretle iki sene evvel Adapazarı tohum ıslah istasyonuna celp edilen ve mukavelesi Şubat 930 tarihinde hitam bulduğu halde tecdit edilmeyerek vazifesine devam ettirilmiş olan Ziraat mütehasısı (Herr kılâye)nin mukavelesi mucibince müddetinin iki sene daha temdit edilmiş addiyle ücretinin 650 liraya iblâğı ...*” tasvip ve kabul olunmuş ancak şahsın ülke veya vatandaşlık durumlarından bahsedilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı.30-18-1-2/14-62-18). Gözcü (2018) araştırmasından hareketle Türkiye’de bir süreliğine çalıştırılan Alman uzmanlardan biri olduğu anlaşılan Herr Kılâye (Kleye), adı geçen kurumdaki ıslah çalışmalarında belirleyici bir rol oynamıştır. Kleye, Almanya’dan çeşitli patatesler getirerek Türk patates yetiştiriciliğinde kullanmış, Birinci Ziraat Kongresi’nde detaylı bir rapor sunarak 1928-1930 yılları arasındaki üretim ve kazanılan tecrübelerden söz etmiş ve patates üretiminde verimliliğin yanı sıra üretim sürecinde hastalıklarla nasıl mücadele edilmesi gerektiğine dair bilgiler de sunmuştur.

İncelenen dönemde yabancı uzmanlardan bazılarının çalıştıkları kurum bilgisine erişilemediğinden bu kişiler belirtilmemiş alanlarda istihdam edilenler arasında sayılmıştır. Sayıları çoğaltılabilmekle birlikte 24.03.1937 tarihli kararda “*Yeniden yapılacak su işlerinde, 3132 sayılı kanunun 3 üncü maddesi mucibince ve net olarak 1500 Türk lirası aylık ücretle İsviçre tebaasından Mütehasıs Dr. H. Gruner’in beş sene müddetle müşavir olarak çalışdırılması ...*”; 16.10.1939 tarihli kararda “*Muhasebe ve hesabat mütehasısı olarak istihdamına lüzum görülen Polonyalı Karol Menstenhauser’in iki sene müddetle ve ayda 625 lira ücretle çalıştırılması ...*” İcra Vekilleri Heyetince onanmış fakat Gruner ve Mestenhauser’in hangi sektörlerde veya kurumlarda istihdam edilecekleri belirtilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/73-21-19, 88-101-9). Öte yandan İstanbul’daki deniz yolu ulaşımıyla uğraşan Akay İşletme İdaresi, İstanbul Vatan Matbaası, Sümerbank ve Türk Ticaret Bankası gibi bir sektör çatısı altında bir araya getirilmeyen diğer kurumlarda yabancı uzmanların çalıştırıldıkları tespit edilmiştir. Bu sınıflandırmada yer alan ve Sümerbank’ta çalıştırılan kişiler, 10.05.1943 ve 07.05.1945 tarihli kararlarda görüldüğü üzere “*... Sümerbank Umum Müdürlüğü İnşaat Müdürlüğünde ...*” ve/veya “*... Sümerbank merkez teşkilatında ...*” istihdamına izin verilenleri kapsamaktadır. Verilen örnekler haricinde yabancı uyruklu uzman statüsündeki bireyler Çatalağzı-Zonguldak-Ereğli Elektrik Hattı, Samsun Elektrik Fabrikası gibi enerji; Ankara Numune Hastanesi, İstanbul

Gureba Hastanesi gibi sağlık; Uşak ve Alpullu Şeker Fabrikaları, Turhal Şeker Fabrikası, Ziraat Vekâleti gibi tarım ve ormancılık; Devlet Demiryolları ve Limanlar Umum Müdürlüğü, PTT Umum Müdürlüğü gibi ulaşım ve haberleşme alanlarında çalıştırılmıştır (Tablo 4.8).

Tablo 4.8: 1923-1945 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

Enerji		Devlet Demiryolları ve Limanları Umum Müd.	3
Çatalağzı-Zonguldak-Ereğli Elektrik Hattı	1	PTT Umum Müdürlüğü	2
Samsun Elektrik Fabrikası	1	Belirtilmemiş	
Sağlık		Telefon İşlerinde Mühendis Olarak	2
Ankara Numune Hastanesi	3	Diğer Kurumlar	
Cerrahpaşa Hastanesi	1	Akay İşletme İdaresi	1
Heybeliada Sanatoryumu	1	İstanbul Vatan Matbaası	1
İzmir Eşref Paşa Hastanesi	1	Nimetullah Yatı	6
İstanbul Gureba Hastanesi	2	Sümerbank	8
Belirtilmemiş		Sümerbank Yerli Mallar Pazarları	1
Hemşire Olarak	1	Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi	1
Tarım ve Ormancılık		Belirtilmemiş	
Adapazarı Tohum Islah İstasyonu	1	Çubuk ve Nilüfer Barajlarında Uzman Olarak	1
Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsü	1	Dekorasyon Mühendisi Olarak	1
Konya Ovası Sulama İşleri Müdürlüğü	1	Harita Tabı İşlerinde İstihdam Edilmek Üzere	1
Orman Umum Müdürlüğü	1	Kalorifer Uzmanı Olarak	1
Sultansuyu Harası	1	Mimar Olarak	1
Turhal Şeker Fabrikası	4	Muhasebe ve Hesaplar Uzmanı Olarak	1
Tümel Türk Meyvecilik Limited Şirketi	2	Nakit İşlerinde Uzman Olarak	1
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	1	Su İşlerinde İnşaat Mühendisi Olarak	1
Uşak ve Alpullu Şeker Fabrikaları	5	Şehir Uzmanı Olarak	1
Ziraat Vekâleti	2	Telefon Uzmanı Montör Olarak	1
Belirtilmemiş		Topograf Mühendisi Olarak	1
Pamukçuluk Uzmanı Olarak	1	Uzman Olarak	1
Ziraat Uzmanı Olarak	1	Varidat İşlerinde Uzman Olarak	1
Ulaşım ve Haberleşme		Yavuz Zırlısı İçin Havuz Uzmanı Olarak	1
Devlet Demiryolları	45	Yeniden Yapılacak Su İşlerinde Uzman Olarak	1
Devlet Denizyolları İşletmesi	3		

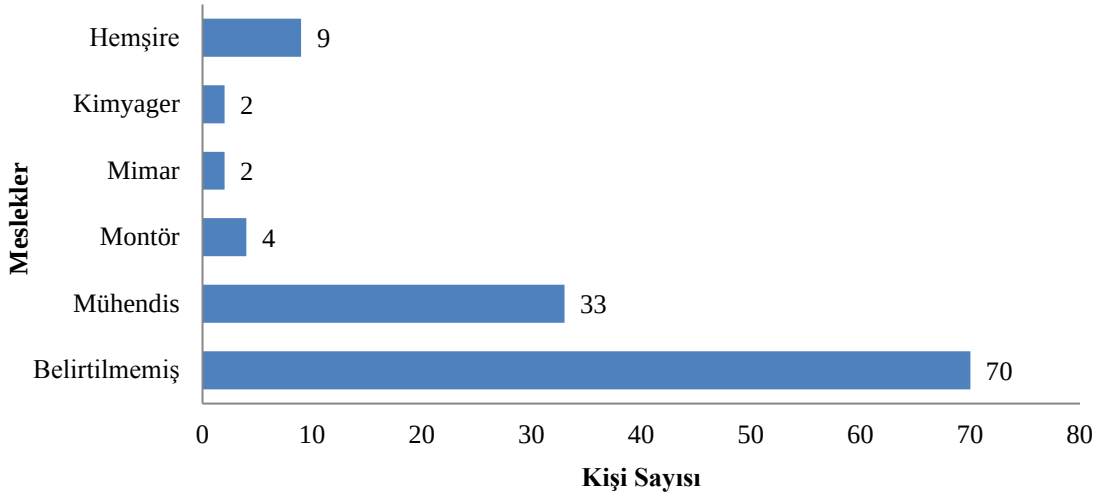
Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı.

Ulaşılabilen arşiv belgelerine göre tarım ve ormancılık alanında çalıştırıldıkları belirlenen yabancı uzmanların özellikle şeker fabrikalarındaki istihdamları diğer birçok sektörde olduğu gibi yüksek maaş, fazla maliyet nedeniyle sorunlara neden olmuştur. Uşak Şeker Fabrikası'nın, Uşak ve Köyleri Çiftçiler Birliği Kooperatifi Ortaklık

Nizamnamesi'nin 92. maddesine göre, ortaklığın tüm memur ve müstahdemlerinin Türklerden olmasına, ortaklığın iştirak ettiği madde hakkında idare meclisi kararı alınarak lüzum görüldüğü takdirde kâfi miktarda ecnebi mütehassıs alınabilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Nuri Şeker bir konuşmasında “... *sabıkta daha az maaşla kullanılan Türk Mütehassısı Fabrika Müdürü Azmi Bey şirket müdürü Aziz Beylerle çalışan ve Skoda'dan bermucibi mukavele mesuliyeti tahtında çalışan mütehassısın yaptıklarından fazla acaba ne gibi bir iş yapabilmiştir?*” sözleriyle Alman Mütehassıs Tıkaç namında bir şahsın getirtilmesini eleştirmiş; yabancı uzmana verilen büyük maaş, ikramiye ve harcırahlarda şirketin hiçbir menfaatinin olmadığını öne sürmüştür (Şeker, 2015: 67, 158-179). 1923-1945 yılları arasındaki yabancı uzmanların istihdam edildiği diğer alanlar arasında sayılan ulaşım ve haberleşme kuruluşlarında ise, bu politika uygulamasının memnuniyetle karşılandığı vakalarla karşılaşmak mümkündür. Erkin (2010) hatıratında, Ankara Ereğli Hattı ve Ereğli Limanı ile Fevzi Paşa-Malatya-Ergani-Diyarbakır hatları inşaatında çalıştırılmak üzere başlarında Henderson isimli bir zatın da bulunduğu İsveç, Norveç ve Danimarka fen adamlarından müteşekkil bir grubun getirildiğini kaydetmiştir. Şubat 1927'de mukavelenamesi imzalanan inşaat işlerinde maliyetin iki katına çıkması yerine sürenin iki mislinin uzatılmasına karar verildiğini bildiren dönemin Nafia Vekili Behiç Erkin, İsveç grubunun mukavelenin hazırlanmasında, gelişen şartlara göre değişiklik yapılmasında ve tatbikinde çok anlayışlı ve dürüst hareket ettiğini ifade etmiştir.

1923-1945 döneminde Türkiye'de enerji, sağlık, tarım ve ormancılık, ulaşım ve haberleşme gibi diğer alanlarda faaliyet gösteren kurumlarda çalıştırılan 120 yabancı uzmandan 33'ünün mühendis, 9'unun hemşire, 4'ünün montör, 2'sinin kimyager ve 2'sinin mimar olduğu belirlenmiştir. Mesleklere göre dağılım bakımından miktar olarak önemli sayılabilecek belirtilmemiş grubundaki yabancılar, kararlarda sadece uzman/mütehassıs sıfatlarıyla nitelendirilen veya ihtisasları belirli bir kategori oluşturmayan kişilerden meydana gelmiştir. Örneğin, 24.02.1934 tarihli kararda Alman tebaasından Georg Reinhard'ın “... *Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsünde tesis olunup bu ay içinde faaliyete geçmesi icap eden tohum kışlatma müessesinin son sistem müberrit makinelerini işletmek için ... çalıştırılmasına ...*” izin verilirken, kendisinden yalnızca mütehassıs olarak bahsedilmiştir. 13.12.1935 tarihli kararda “*Ücreti 1935 mali yılı bütçesinin 165 inci faslından verilmek üzere Nakit işlerinde mütehassıs sıfatıyla bir*

müddet daha çalıştırılması gereken Paul Macéin'e ait ... bir buçuk aylık kadronun tasdiki ...” İcra Vekilleri Heyetince onanmıştır (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/42-10-5, 60-94-12).

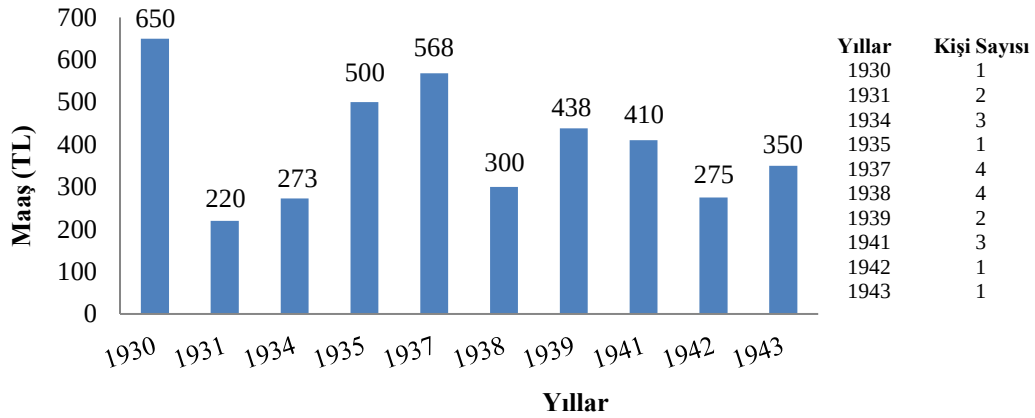

Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.7: 1923-1945 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

Bu dönemde diğer alanlar başlığı altında bir araya getirilen enerji, sağlık, tarım ve ormancılık, ulaşım ve haberleşme kurumları ile sektörleri belirtilmemiş kuruluşlarda istihdam edilen hemşire, kimyager, mimar, montör, mühendis ve benzeri çeşitli yabancı mütehassısların önemli kısmının yaptıkları işler karşılığında aldıkları ücretlere analiz edilen arşiv belgelerinde yer verilmemiştir. Maaş/ücret bilgilerine erişilebilen yabancı uzmanların ise büyük oranda Türk Lirası cinsinden gelir elde ettikleri anlaşılmış, aylık ortalama maaşların yıllar itibariyle değişimi Grafik 4.8’de paylaşılmıştır. Türkiye ekonomisinin daha önce sayılan sektörleri dışındaki diğer alanlarında çalıştırılan yabancı uzmanların, 1930 -1943 yılları arasındaki ücret düzeylerinin inişli çıkışlı bir seyir takip ettiği anlaşılmaktadır. Bu durumun ise, daha önce kısmen değinildiği haliyle tek bir unsura bağlı olarak açıklanamayan ücret farklılaştırmasının aksine ülke mensubiyeti, mesleki durum, çalışma süreleri gibi birden fazla değişkenin diğer alanlardaki ücretlerin belirlenmesinde ölçüt olarak kullanılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. 16.09.1938 ve 08.10.1938 tarihli kararlara istinaden her ikisi de Devlet Demiryollarında istihdam edilecek mühendislerden Macaristanlı Ronar’a 225,

İsviçreli Armin Bitter'e 250 Türk Lirası; 20.01.1935 ve 24.03.1937 tarihli kararlarla tarım ve ormancılık alanında çalıştırılacak İsviçreli uzmanlardan Baryola'ya 500, H. Gruner'e 1500 Türk Lirası maaş verilmiştir.

Kaynak: BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.8: 1923-1945 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)

Ele alınan dönemdeki tüm yıllara ve yabancı uzmanların yerine getirdiği mesleklerin tümüne ilişkin yerli uzman maaş/ücret bilgisine ulaşılamamakla beraber, T.C. Resmi Gazetelerinden bir araya getirilen veriler kullanılarak bazı değerlendirmeler yapmak mümkündür. Buna göre Türk vatandaşı ve uzman statüsündeki bireylerin en yüksek ücretleri 1930'da Konya Ovası Sulama İdaresi'nde çalışan bir merkez mühendisi için 250, telefon makinisti için 80; 1931'de Devlet Demiryollarında çalışan bir mühendis için 252, ressam için 128, Ankara Numune Hastanesi'nde bir hemşire için 14, kulak, burun, boğaz ve göz hastalıkları mütehassısı için 55; 1932'de Devlet Demiryollarında çalışan bir mühendis için 252, ressam için 141, Guraba Hastanesi'nde çalışan baştabip için 120; 1933'te Guraba Hastanesi'nde çalışan baştabip için 75, Ankara Numune Hastanesi'nde dâhiliye, kbb, göz hastalıkları ve cilt hastalıkları mütehassısları için 55, eczacı için 25, hemşire için 14 Türk Lirası'dır. 1934'de Devlet Demiryollarındaki mühendis, ressam ve Guraba Hastanesi'ndeki baştabip için önceki yıllara göre değişmeyen ücretlerden başka; 1936'da Guraba Hastanesi'nde çalışan göz hastalıkları veya röntgen tedavisi uzmanı en fazla 70, eczacı 35; 1941 ve 1942'de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti bünyesinde çalışan bir mütehassıs en fazla 60 ve hemşire

20 Türk Lirası maaş almaktadır (Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete Sayı: 1504, 1856, 1862, 2101, 2109, 2416, 2713, 2717, 3618, 4823, 5120).

Yabancı uzmanların maaş/ücret bilgilerinin paylaşılmadığı belgelerden 08.01.1940 tarihli bir karar alışıl原因larından farklı bir ismi ortaya çıkarmaktadır. Karar metnine göre “Devlet Limanları İşletme Umum Müdürlüğünde Muhasebe mütehasssısı olarak çalıştırılmakta olan ...” ve “... mukavelesinin hitamı olan 31/12/1939 tarihinden itibaren bir sene daha çalıştırılmasına ...” izin verilen Almanya tebaasından Konrad Engelmann aslında Türkiye ve yurtdışındaki bazı dergilerde akademik çalışmalar yayınlayan bir yazardır. Türk akademik yayınlarına katkısı bakımından Engelmann’ın İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası’nda yayınlanan 1939 tarihli Devletin İktisadi İşletmelerinin Kontrolünde Bütçe ve Bilanço; 1943 tarihli İktisat İlmi ve İşletme İktisadı Arasındaki Münasebet Hakkında Yapılan Münakaşaya Dair Bir İnceleme; 1944 tarihli Yatırım ve Finansman makalelerine ulaşmak mümkündür.

1923-1945 yılları arasında enerji, sağlık, tarım ve ormancılık, ulaşım ve haberleşme kurumları ile sektörleri belirtilmemiş kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların %10,8’inin 1 yıldan az, %41,7’sinin 1-3 yıl arasında, %0,8’inin 4 yıldan daha uzun çalıştırılmaları kararlaştırılmıştır. Geriye kalan 46,7 oranındaki yüzdelik dilimde yer alan şahısların çalışma süreleri hakkında herhangi bir bilgiye erişilmesi mümkün olmamıştır. Örneğin 05.03.1935 tarihli kararda “Yalova kaplıcalarının asrî bir su şehri haline konulmasını ve bu işlerin düzgün bir şekilde devamını temin maksadile kaplıcaların umumî bir planını hazırlamak üzere dünyaca büyük bir şehir mütehasssısı olarak tanınmış olan Fransız

Ankara Halkevinde

Prof. Van der Vaeren ikinci konferansını dün verdi

Konferansta Başvekilimizle bazı vekiller ve mebuslar da bulundular

İki aydan beri Ziraat Vekâletimizde baş müşavir olarak çalışan Belçika Ziraat nezâretî müsteşarı ve Louvain Üniversitesi profesörü B. Julien Van der Vaeren dün öğleden sonra saat 16,30 da Halkevinde Belçika ticaret ve ziraatî ilc endüstriisi hakkında bir konferans vermiştir.

Konferansta Başvekil B. Celâl Bayar, Ziraat Vekili B. Faik Kurdoğlu, Adliye Vekili B. Hilmi Urgan, Sağlık Vekili B. Hulusi Alataş, saygıtlar, kordiplomatik, parti kongresine gelen köy mümessilleri, vekâletler erkânı ve Yüksek Ziraat Enstitüsü talebesi bulunmuşlardır.

Konferanstan evvel Yüksek Ziraat Enstitüsü talebesi koro halinde ziraat marşını söylemişlerdir. Mütakibin Halkevi Başkanı B. Ferit Celâl köy - roctli profesörü orada bulunanlara takdim ederek ezilmiş demıştır ki:

— Bayanlar, baylar,

Evinizde memleketi hakkında bir konferans vermesi ricamız kabul etmiş olan ekcelans Vander Vaeren’i gü - zide heyetimize takdim ederim. Louvain üniversitesinin meşhur profesörü, Avrupa’nın ziraat teknikinde en ileri memleketlerinden biri olan Belçika Ziraat Nezaretinin uzun senelerden beri umumî kütibi yani birinci müsteşarı olan ekcelans Vander Vaeren, Milletler Cemiyetine bağlı heyneimlel zirai ted - risat ofisinin de (15) seneden beri da -

edilmiş olduğunu ifade etmiştir. Bundan başka, profesör Vander Vaeren, bu mürşetli temsil etmekte olan Boeren Rondı yani köylüler birliği teşkilatının yalnız büro değil, bütün teşkilât ve bütün servisleri itibariyle ve gayet tafsilâtli bir surette on sene kadar önce Ziraat Vekilimiz Kurdoğlu tarafından uzun müddet tetkik ve hattâ köy servisleri çalışmalarına da filen iştirak edümiş olduğundan bunların hizmet ve mahiyetlerini takdîr hususunda ken dişiyile tamamen hemfikir bulunduğundan şüphelenmediğini ilâve etmiştir.

Vander Vaeren iki memleket arasında dostluk ve ticarî münasebatın devam ve inkişafı temennileriyle nut - kunu bitirmiş ve hazırun tarafından şidetli ve sürekli surette alkışlanmış - tır.

Resim 5: 18.12.1938 Tarihli Ulus Gazetesi’nde Prof. Van der Vaeren Hakkında Çıkan Haber

Henry Prost'un Akay İşletmesi İdaresince dört taksitte 150 bin Fransız frangı ücret verilmek üzere Paristen getirilerek çalıştırılmasına ..." izin verilmiş fakat yabancı uzmanın ne kadar süreyle görev yapacağı açıkça belirtilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/52-17-1). Henry Prost'un, 1933 yılını takip eden yıllarda İstanbul'da kentin fethedilmesinden itibaren cami olarak kullanılan Bizans kiliselerinin müzeye dönüştürülmesi kararlarının ardından davet edildiği, başlangıçta daveti reddeden Fransız şehircisinin daha sonra Atatürk'ün özel mektubu üzerine çalışmalar üstlendiği aktarılmaktadır. HenryProst üzerindeki ısrarın nedeni anlamak için de şahsın mesleki yaşamının tanınması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Aydemir, 2008: 104). Bu anlamda Prost İstanbul'a yabancı bir mimar olarak görülmemektedir. Daha önce 1905 ile 1907 yılları arasında kente gelerek Ayasofya'nın rölövelerini hazırlamış, krokilerini çizmiştir. 1936 yılında 150 bin Fransız Frangı mukabilinde İstanbul'un Nazım Planı'nda görevlendirilmiş; her sene görev süresi birer yıl uzatılmıştır. Şehrin tarihi özelliğini bildiğini ve bunu muhafaza edeceğini öne süren Henri Prost Sarayburnu, Ayasofya, Aya İrini, At Meydanı, Sultan Ahmed Camii'nin bulunduğu tarihi yarımadanın da arkeolojik bir park olarak düzenlenmesini teklif etmiştir (Uluskan, 2007: 119-124). Sonuçta İstanbul'un imarı için bu dönemlerde getirilen teklifler sonrasında park ilan edilen, müzeye dönüştürülen tarihi yapıların durumu uzun süre Türkiye'deki politik tartışmaların odak noktalarından birini teşkil etmiştir.

Yabancı uzmanlara tanınan istisna ve muafiyetler arasında eş ve/veya aileleriyle birlikte Türkiye'de ikametlerine izin verilmesi, harcırah ödenmesi, yol masraflarının karşılanması ile vergi muafiyeti sağlanması sayılmaktadır. 26.09.1938 tarihli kararla Alman Mimar Friedrich Reichl'in "... *Büyük Millet Meclisi inşa planlarını yapmakta olan Pr. Holzmeister'in yanında çalıştırılmasına ve karısı ile beraber bu planlar yapılırca kadar memleketimizde ikametine ...*"; 19.03.1940 tarihli kararla "... Alman tebaasından ve yahudi ırkından Dr. Franz Heinrich ile Çek tebaasından ve yahudi ırkından Mühendis Fridrich Kanitzer'in Tümel Türk meyvecilik limited şirketine ait meyve kurutma ve ambalaj fabrikasında mütehassıs olarak çalışdırılmak üzere 2/9498 sayılı kararnameden istisnaen ve aileleriyle birlikte Türkiye'ye gelmelerine ..." izin verilmiştir. Başka bir kararda ise "*Ziraat Vekâletinde çalıştırılmak üzere Belçikadan getirilecek olan Belçika Ziraat Nezareti Umumi kâtibi Prf. Vander Vaeren ile akdolunan mukavele mucibince Belçikadan Ankaraya kadar maktuan verilmesi lazım*

gelen 500 lira harcırahın serbest dövizle verilmesi ...” onanmıştır. Arşiv belgesinde meslekî bilgisine de yer verilmeyen Prof. Van der Vaeren’in, 18 Aralık 1938’de Ulus Gazetesi’nde yayınlanan haberde iki aydan beri Ziraat Vekâleti’nde müşavir olarak çalıştırıldığı, çeşitli konferanslar verdiği ve Belçika ziraat tekniğini aktarmaya gayret ettiği belirtilmiştir. Devlet Demiryollarında mütehassıs olarak istihdam edilecek Şarl F. Bell’in “... kendisile kâtibi için ilk üç ay hiçbir vergiye tabi olmamak kaydıyle 10775 dolar verilmesi ve bundan maada kendisi, zevcesi ve kâtibi için Ankaraya kadar tahakkuk edecek yol masraflarile mezkur 10775 doların avans suretile tesviyesi ve Türkiyede kaldıkları müddet içinde mukavele mucibince ödenecek iskan, iaşe ve seyahat masrafları ile hükümetçe tediyesi lazım gelen vergilerin tahsisatlarına zammı suretile mahsubunun yapılması ...” kabul edilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/84-86-2, 90-27-2, 85-105-15).

4.2. 1946-1960 DÖNEMİNDE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI

1946 senesi Türkiye için, siyasî ve iktisadî anlamda önemli gelişmelerin yaşandığı dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu nedeniyle yaşanan anlaşmazlıkların bir sonucu olarak bu yıl, Cumhuriyet Halk Partisi milletvekillerinden bazılarının ihraç ve istifa yoluyla dışarıda bırakılmaları ve ardından Demokrat Parti’nin kurulmasıyla çok partili sisteme geçilmiştir. Yine ekonomik yapıda 1950 yılından sonra daha hissedilir etkilere neden olacak liberal politikalar, 1946’dan itibaren yavaş da olsa uygulamada kendine yer bulmaktadır. Dâhilde bu gelişmeler yaşanırken, hariçte İkinci Dünya Savaşı’nın hemen tüm ülkelerde yol açtığı iktisadî durgunluk problemini ortadan kaldırmak ve tekrar kalkınmayı sağlamak adına ABD önderliğinde bazı projeler hayata geçirilmektedir.

Ekonomik olduğu kadar politik amaçlar da taşıyan Marshall Planı, savaş sonrası dönemde ABD’nin projeleri arasında yer almakta ve yabancı uzman istihdamının milletlerarası ilişkilerdeki araçsal yönünü ortaya koymaktadır. Şöyle ki, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi plan çerçevesinde Türkiye’ye yapılan yardım; İktisadi İşbirliği İdaresi’nin onaylayacağı alanlar kullanılabilen ancak herhangi bir borçlanma anlamı taşımayan hibeler, geri ödenmesi gereken ödünçler, dolaylı yardımlar ve teknik yardımlar şeklinde sınıflandırılabilir. Teknik yardımlar ise, yardımı alan ülkeden inceleme gezisi, staj veya benzer nedenlerle gönderilen vasıflı personelin gittikleri

lkelerdeki zaruri harcamalarının ve ABD’den getirtilecek yabancı uzmanların masraflarının bir kısmının karşılanmasını içermektedir (Ertem, 2009: 392-393). Neticede Amerikan uzmanların istihdamı, yardımların doğru alanlarda kullanımının denetlenmesi suretiyle üretim ve dış ticarete artışı, dolayısıyla ekonomide kısmen refah artışını sağlarken, siyasî açıdan ABD’nin nüfuz alanın güçlenmesine imkân tanımaktadır. Bu önerme, 1946-1960 döneminde gerek ülke dışından getirtilen gerekse daha önce Türkiye’de istihdamına karar verilen yabancı uzmanların hazırladıkları raporlardan hareketle doğrulanabilmektedir. Prof. Dr. Fritz Neumark, James W. Martin ve Frank A. Cush, Walter Leimgruber, Maurice Chailloux-Dantel gibi isimlerin de hazırladığı raporlar arasında ABD’li Max Weston Thornburg ve James M. Baker’ın raporları bu konuda önemli tespitler içermektedir. Thornburg başkanlığında 1949 ve 1950 yıllarında yayınlanan raporlarda, idaredeki bozulmanın ekonomik verimsizliğin hazırlayıcısı olduğu, nitelikli uzman ve danışmanlara ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiş; SSCB desteğiyle Kayseri ve Karabük’te yapılan yatırımları yararsız bulunarak, bir anlamda SSCB’ye ve bu ülkenin yatırım desteğine karşı olunması gerektiği vurgulanmıştır. Baker ise hazırladığı raporda, hükümet ve yabancı mütehassısların desteğiyle tarafsız bir Kamu Yönetimi Komisyonu’nun oluşturulmasını ve komisyonun devlet yönetimini ıslah edecek tavsiyelerde bulunmasını gerekli görmüştür (Kara, 2006: 153-154).

Ekonomik kurumsallaşmasını sürdürmekte olan Türkiye için, yabancı uzman istihdamının bu dönemdeki seyri elbette Marshall Planı’yla başlamamaktadır. Henüz 1946-1948 yılları arasında haberleşme, eğitim, sağlık, spor ve tarım-ormancılık alanlarında Macar uzmanlar çalıştırılmıştır. Mesleki dağılım olarak uzmanlar arasında, telefon uzmanı, teknik ğretmen, doktor, mühendis, futbol uzmanı ve diğer kişilerin yer aldığı belirtilmiştir (Yıldırım, 2012: 139-141). Çalışma Bakanlığı’nın kuruluşunda, Beveridge Planı münasebetiyle model alınan İngiltere’nin önemli etkileri olduğu, bazı İngiliz uzmanların ülkeye davet edildiği bilinmektedir. C. M. Leferbure ve Henri Stefens bakanlığın kuruluşu sırasında Türkiye’ye danışmanlık yapmakta; 1945-1947 arasında alışma Bakanı mevkiinde bulunan Sadi Irmak yabancı uzman politikasını, “...Avrupa’nın ve dünyanın tecrübelerinden faydalanmak için bakan olduğum ilk günde hemen iki İngiliz uzmanı getirmek için teşebbüse geçtim.” sözleriyle anlatmaktadır (Uzun, 2017: 1039-1041). 1947 tarihli kambiyo kararının ve daha muhtemel haliyle

yabancı uzman istihdamı politikasının bir eleştirisi, dönemin İktisadi Yürüyüş mecmuasında şöyle dile getirilmektedir:

“...Dünyanın bugünkü iktisadî manzarası kambiyo oyununa, ibresi bozuk bir barometre aletine benzer. Ne para ayarlamasına güvenmek ne de ticaret anlaşmalarının sıhhatine inanmak caizdir. ...Acaba biz de İtalya, Fransa ve diğer devletlerin ekonomi adamları gibi zamanında seri kararlar alamaz mıyız? Acaba Türk milleti arasında da olgun ve iyi görüşlü elemanlar yok mu? Muhakkak bir İsveçli bir İsviçreli veya bir başka uzman mı iktisadi hayatımızdaki aksaklıkları düzeltecek veya derde deva bulacak? ...Hayır... Biz de olgunuz bizde de değerli ve güvenilir bilgi sahipleri vardır. Namusuna, sözüne ve bilgisine itimat edebileceğimiz elemanlarımız çoktur. Yeter ki, bilmediğimizi bilenlerde öğrenmeye çalışalım.”(Ustar, 1947: 3).

Dönemin belirleyici özelliklerinden biri de, yabancı özel sermayenin ülkeye girişi olarak kabul edilmektedir. Yabancı özel sermayenin ülkeye girişini kolaylaştırmak adına önce kambiyo ilişkilerini düzenleyen Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun’a dayanılarak bir karar çıkarılmıştır. Ardından her ikisi de ABD’li uzmanlara hazırlatılan, ilki yabancı sermayeyi yerli sermayenin girebildiği tüm alanlara açan 18 Ocak 1954 tarihli karar ve ikincisi 18 Mart 1954 tarihli Petrol Yasası tedvin edilmiştir (Kepenek ve Yenitürk, 2001: 100-101).

4.2.1. Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

Türkiye’de istihdam edilen yabancı uzmanlara ilişkin Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi aracılığıyla derlenen belgelere göre, 1946-1960 döneminde 86 kişi belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda uzman ve/veya mütehassıs kadrosunda çalıştırılmıştır. Arşiv belgelerinde vatandaşlık bilgisi bulunmayan ya da bu tür bilgilerin tam olarak okunamadığı durumlar dışında Almanya, Fransa ve ABD belediyeler,

bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların sayıca en fazla talep edildiği ülkeler olarak tespit edilmiştir. Bu ülkelere nispetle daha az sayıda da olsa İngiltere, Avusturya, İsviçre ve İtalya tebaasından yabancı uzmanlar getirtilmiş; Çekoslovakya, Hindistan, Hollanda, İran, Macaristan, Norveç ve Yugoslavya yine bu alanda kullanılan beşeri sermayenin kaynakları arasında yer almıştır (Tablo 4.9).

Tablo 4.9: 1946-1960 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	11	İran	1
Almanya	21	İsviçre	5
Avusturya	5	İtalya	5
Çekoslovakya	2	Macaristan	3
Fransa	15	Norveç	1
Hindistan	1	Yugoslavya	1
Hollanda	1	Belirtilmemiş	5
İngiltere	9	TOPLAM	86

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.⁵

Tablo 4.9’da görüldüğü gibi görüldüğü gibi 1946-1960 döneminde Türkiye’de belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanlar arasından 5 kişinin ülke veya vatandaşlık bilgileri incelenen arşiv belgelerinde bulunamadığından bu kişiler belirtilmemiş sınıfında değerlendirilmiştir. Örneğin, 22.09.1949 tarihli kararda yabancı uzmanın ülke veya vatandaşlık bilgilerine yer verilmeden yalnızca “*Ücreti İstatistik Genel Müdürlüğü 1949 yılı bütçesinin E cetveline giren 131 inci (Yabancı uzman ve hizmetlilerle tercümanların ücreti) bölümüne konulan ödenekten verilmek üzere çalıştırılacak bir yabancı uzmana ait ilişik cetvelde yazılı kadronun onanması ...*” ve Dr. Charles F. Sarle’in bu kadroda çalıştırılmasına izin verildiği bildirilmiştir. Benzer şekilde 20.05.1953 tarihli kararda da Prof. Dr. William R. Cannon’un “*Arkeoloji ve tarih tetkiklerinde bulunmak üzere ... İzmit, Çanakkale ve*

⁵ Fon: 30-18-1-2, Yer: 110-16-3, 110-17-5, 113-20-17, 113-21-1, 114-42-18, 116-30-20, 116-35-13, 116-37-4, 118-102-14, 120-55-4, 120-68-14, 120-69-10, 120-80-2, 121-90-19, 121-95-2, 122-36-18, 122-40-5, 121-103-14, 123-53-18, 125-16-1, 126-47-13, 127-74-1, 126-73-9, 127-75-14, 131-11-14, 131-27-17, 132-50-1, 132-51-6, 136-56-8, 137-96-19, 138-114-20, 139-46-20, 140-73-9, 141-102-15, 141-115-9, 142-9-5, 143-41-4, 143-50-10, 144-73-10, 145-122-16, 147-54-8, 147-63-5, 151-77-2, 153-43-18, 153-54-5, 154-85-4, 156-16-11, 110-20-13, 132-42-8, 133-74-10, 136-65-18, 140-63-3, 140-63-4, 146-30-7, 152-29-12, 154-84-11, 121-84-5, 139-51-10, 143-47-16, 145-109-15, 154-88-17, 154-88-17, 156-17-6.

Erzurum Vilayetlerinde bulunan ikinci yasak bölgelere girmesine izin verilmesi ...” kabul edilirken profesörün hangi milletten olduğuna değinilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/120-69-10, 132-42-8). Saçlı (2009) çalışmasından edinilen bilgilere göre Dr. Charles Faye Sarle ABD’li olup; 1927 Tarım Sayımı’nda olduğu gibi tam sayım yöntemiyle gerçekleştirilen 1950 Genel Tarım Sayımı’nın merkezdeki koordinasyon ve yönetimini Tarım İstatistikleri Müdürlüğü ve M. Vincent Lindquist ile beraber yürütmüştür. 1950 yılındaki sayımda işletme yapıları ve cari tarım istatistiklerine dair verilen toplanmasının yanında, işletme türlerine göre sınıflandırma yapılmış; arazi parçalılığı araştırılmış, kırsal kesimde yaşayan aileler çiftçi ve çiftçi olmayanlar şeklinde tasnif edilerek faaliyet alanları bakımından bir ayrıma tabi tutulmuştur.

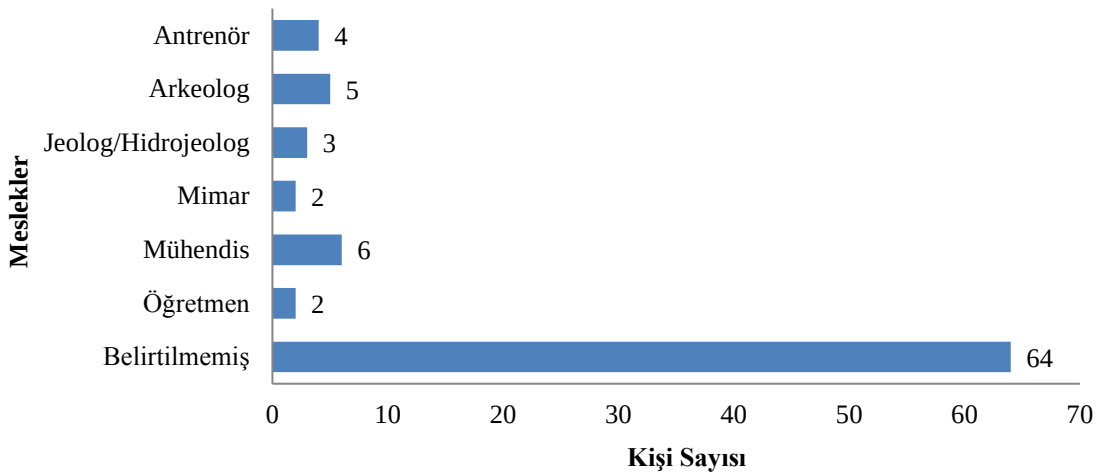
1946-1960 yılları arasında yabancı uzmanların çalıştırıldıkları kurumları hem merkez hem de Türkiye’nin diğer bölgelerindeki alt birimler bakımından sınıflandırmak mümkündür.

Tablo 4.10: 1946-1960 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

Basın Yayın ve Turizm Gen. Müd.	1	Hatay Tel Açana Kazı Alanı	1
Bayındırlık Bakanlığı	9	Hierapolis Harabeleri	1
Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	8	Milli Kütüphane	1
Toprak ve İskân İşleri Gen. Müd.	1	Urfa Vilayeti Kazı Alanı	1
Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	5	Belirtilmemiş	1
Çalışma Bakanlığı	5	Maliye Bakanlığı	2
İş ve İşçi Bulma Kurumu	1	Banknot Matbaası	2
İşçi Sigortaları Kurumu	4	T.C. Merkez Bankası	8
T.C. Emekli Sandığı	1	Diğer	
Dışişleri Bakanlığı	1	İller Bankası Genel Müdürlüğü	3
Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	1	Tekel Genel Müdürlüğü	6
İstatistik Genel Müdürlüğü	4	Vakıflar Genel Müdürlüğü	1
Maarif Vekâleti	3	Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü	1
Aydın Antik Miletos Harabeleri	1	Adana Belediyesi	1
Burdur Vilayeti Hacılar Mevki Kazı Alanı	1	İstanbul Belediyesi	4
Efes Antik Kenti	2	İstanbul Büyükdere Bahçe Kùltürleri İstasyonu	1
Gaziantep Hisarköy Kazı Alanı	3	İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İşlet.Gen. Müd.	1

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Tablo 4.10'a göre Bayındırlık Bakanlığı, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Çalışma Bakanlığı, İstatistik Genel Müdürlüğü, Maarif Vekâleti, Adana Belediyesi ve İstanbul Belediyesi'nde olduğu gibi; Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nde, Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü'nde, Çalışma Bakanlığı'na bağlı İşçi Sigortaları Kurumu, İş ve İşçi Bulma Kurumu, T.C. Emekli Sandığı'nda ve Maliye Bakanlığı'na bağlı T.C. Merkez Bankası ile Banknot Matbaası'nda yabancı uyruklu mütehassıslar çalıştırılmıştır. Maarif Vekâleti bünyesinde çoğu arkeolog olmak üzere Gaziantep Hisarköy kazı alanı, Efes Antik Kenti, Aydın Antik Miletos Harabeleri ve Burdur vilayeti Hacılar mevki kazı alanında yabancı uzmanlar istihdam edilmiştir. İncelenen dönemde belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların mesleki dağılımları bakımından ve kişi sayılarına göre sırasıyla mühendis, arkeolog, antrenör, jeolog/hidrojeolog, mimar ve öğretmen olarak sınıflandırılmıştır.

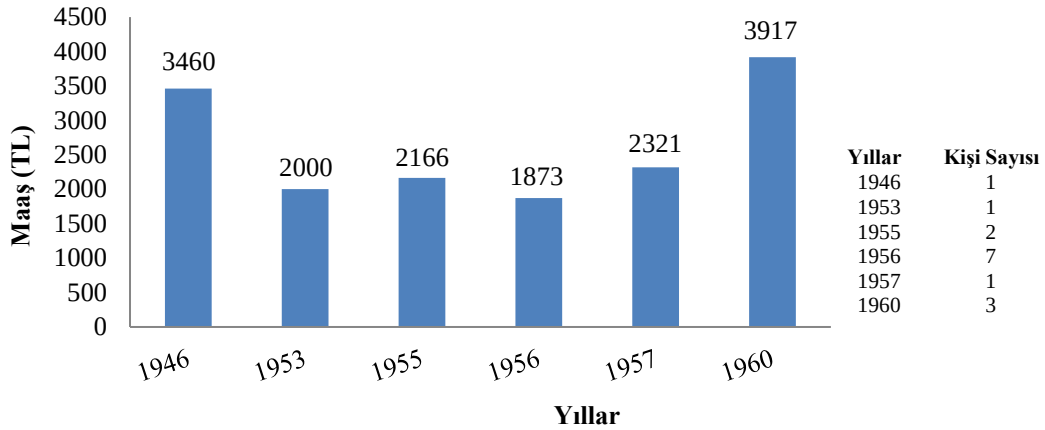
Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.9: 1946-1960 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

Bu alandaki 86 yabancı uzmanın üçte ikisinden fazlasını oluşturan belirtilmemiş grubu, ihtisas sahibi oldukları işler müşavirlik, istatistik uzmanlığı, maliye uzmanlığı ve teknisyenlik gibi terimlerle nitelendirildiği ve belirli bir meslek sınıf oluşturmadığından burada gösterilmektedir. Ayrıca arşiv belgelerinde kendilerinden yalnızca uzman veya mütehassıs olarak bahsedilen az sayıda kişi de bu grup içerisinde değerlendirilmiştir. 12.06.1947 tarihli kararla “Yugoslav uyruğu Dr. Marko Zuziç’in 8/7/1946 tarihinden

başlayarak 1947 yılı sonuna kadar Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Umum Müdürlüğünde Teknisyen olarak çalıştırılmasına ...” izin verildiği anlaşılmakta; 04.03.1949 tarihli başka bir kararda Çalışma Bakanlığı’nda görevlendirilen D. H. Blleloch, D. Vaage, A. Zelenka, John E. Lawyer ve Paul Cassan’dan “*Milletlerarası çalışma teşkilatına mensup olup ilişik listede adları ve uyrukları yazılı bulunan beş uzman ...*” olarak bahsedilmektedir. 15.06.1951 tarihinde ise “*Amerikan uyruğu Maliye uzmanı James Martin ile Frank Cush’ın 15/2/1951 tarihinden itibaren yedi ay süre ile Maliye Bakanlığı teşkilatında çalıştırılmaları ...*” kararlaştırılmıştır (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/114-42-18, 118-102-14, 126-47-13). Adı geçen yabancı uzmanlardan James Martin ve Frank Cush, Maliye Bakanlığı’nda istihdam edildikleri sırada Martin-Cush Raporu olarak bilinen bir çalışma hazırlamışlardır. Çalışmada bakanlığın personel sistemi, idari yapıda aşırı merkeziyetçilik, liyakat, personel dairesine duyulan ihtiyaç ve personelin eğitim eksikliği başlıca sorunlar olarak tespit edilmiştir. Uzmanlar tarafından sunulan çözüm önerileri personel politikasının gözden geçirilmesi, adaletli bir maaş sisteminin hakim kılınması, merkeziyetçi idare yapısının değiştirilmesi, memurların niteliğinin yükseltilmesi, işe almada merkezi sınav sisteminin kurularak liyakat sistemine sadık kalınması ve hizmet içi eğitime önem verilmesi şeklinde sıralanmıştır (Kaya, 2016: 171-172).

1946-1960 yılları arasında belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda çalıştırılan yabancı uzmanlar arasında maaş bilgisine ulaşılabilenlerin tamamına yakını Türk Lirası ile maaş almıştır. Nitekim 12.10.1951 tarihli kararla Çalışma Bakanlığına bağlı İş ve İşçi Bulma Kurumu’nda istihdamı kararlaştırılan ABD’li Robert Thomas’ın dahi “*... bir yıl süre ve 300 dolar mukabili Türk parası ücret...*” almasına izin verilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/127-75-14). Yabancı uzmanların büyük bir bölümüne ilişkin maaş/ücret bilgileri incelenen arşiv belgelerinde yer almadığından, maaş grafiğinde gösterilen yıllar arasında belirli aralıklar oluşmuştur. Ancak 1946-1960 döneminde belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların maaş durumları hakkında sınırlı da olsa bilgi edinebilmeyi sağlayan Grafik 4.10’a göre, 1946’da ortalama 3460 TL olan ecnebi mütehassıs maaşı 1960 yılına gelindiğinde 3917 TL’ye yükselmiştir. Bir anlamda yabancı uzmanların devlet bütçesine ortalama maliyetini de ifade eden maaş miktarları bu dönemde 1873 TL düzeyine gerileyebilmiştir.

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.10: 1946-1960 Döneminde Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)

Türkiye’de belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda çalışan yerli uzmanların T.C. Resmi Gazetelerinde yayınlanan ve erişilebilen maaş ücret bilgileri dikkate alınarak Grafik 4.10’daki verilerle bir karşılaştırma yapılabilir. Bu verilere göre, Türk uyruklu uzmanların en yüksek ücretleri 1946’da Tekel Genel Müdürlüğü’nde çalışan bir makinist için 210, ressam/ fotoğrafçı için 260, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nde çalışan bir muhasebeci için 50; 1947’de Maliye Bakanlığı’nda bir uzman için 80, baş hesap uzmanı için 90, Bayındırlık Bakanlığı’nda bir ressam için 40, mühendis için 70, yüksek mühendis için 80, Ekonomi Bakanlığı’nda bir uzman için 90 Türk Lirası’dır. Ayrıca 1948-1950yılları arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nda bir mütehassıs en fazla 80, Gümrük ve Tekel Bakanlığı’nda baş kimyager en fazla 70, İstatistik Genel Müdürlüğü’nde bir makinist en fazla 210; 1951-1953 yılları arasında Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı’nda bir uzman en fazla 90, Ulaştırma Bakanlığı’nda bir uzman 80 Türk Lirası maaş almaktadır. 1954-1960 yılları arasında ise bu ücretlerin Maliye Bakanlığı’ndaki baş hesap uzmanı için 950, Maarif Vekâleti’ndeki bir uzman için 950, Nafia Vekâleti’ndeki yüksek mühendis için 1100, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti’ndeki bir uzman için 1100, İstatistik Genel Müdürlüğü’ndeki bir teknisyen ile Münakalat Vekâleti ve Sanayi Vekâleti’ndeki bir uzman için 1250 Türk Lirası’na yükseldiği görülmektedir (Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete Sayı: 6195, 6196, 6197, 6198, 6495, 6795, 7144, 7445, 7447, 8048, 8348, 8646, 8943, 9247, 9548, 9847, 10148, 10445). Yerli uzmanların ulaşılabilen maaş/ücret

bilgileri bakımından 1946-1960 döneminde maaş artışının yaşandığı yıllara rağmen daha fazla kazanç elde ettikleri anlaşılmaktadır.

Yabancı uzmanların büyük bir bölümünün maaş/ücret bilgilerine incelenen arşiv belgelerinde yer verilmemiştir. Mesela 11.07.1949 ve 15.02.1953 tarihli kararlarda olduğu gibi yabancı uzmanların maaş/ücret durumları hakkında bilgi verilmezken, metinlerde sırasıyla “*Hintli uzman Dr. R. Mukherjee’nin İstatistik Genel Müdürlüğünde uzman olarak çalıştırılması ...*” ve “*Fransız Milli Kütüphanesi Şeflerinden uzman Henri F. Raux’un Nilli Kütüphane emrinde bir yıl daha çalıştırılması ...*” kararlaştırılmıştır. 24.10.1957 tarihli kararda “*Fransız tebaasından Prof. Albert Gabriel’in Vakıflar Umum Müdürlüğü emrinde mütehassıs olarak çalıştırılması ...*” İcra Vekilleri Heyeti’nce kabul olunmuş ancak şahsın yapacağı iş karşısında alacağı ücrete değinilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/120-55-4, 131-11-14, 147-54-8).

1946-1960 döneminde belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların %24,4’ü 1 aydan 10 aya kadar çeşitli zaman dilimlerini kapsayan biçimde 1 yıldan az, %31,4’ü 1-3 yıl arasında ve %1,2’si 4 yıldan fazla bir süre için çalıştırılmıştır. Geriye kalan kişilerin %43’üne dair ise arşiv belgelerinde çalışma süresi belirtilmemiştir. 22.02.1946 tarihli kararda “*İngiltere Çalışma ve Milli Hizmet Bakanlığı memurlarından Mr. C. M. Leferbure’ün İşçi Sigortaları Kurumunda 1/2/1946 tarihinden itibaren Teknik Müşavir olarak çalıştırılmasına izin verilmesi ve aylık ücretinin aynı tarihten geçerli olmak üzere 3460 lira olarak tesbiti ...*”, 28.02.1946 tarihli kararda “*Fransız uyruğu Profesör Louis Rene Bazin’in Dışişleri Bakanlığına bağlı Yaşayan Diller Kursu Fransızca Öğretmenliğinde 15/11/1945 tarihinden başlayarak çalıştırılması ...*” kabul olunmuş fakat şahısların Türkiye’deki çalışma sürelerinin ne kadar olacağı ifade edilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/110-16-3, 110-17-5). Uzun (2017) çalışmasından hareketle bu uzmanlardan C. M. Leferbure’nin, Mr. Henri Stefens ile birlikte Çalışma Bakanlığı’nın kuruluşu sırasında danışmanlık hizmetini yerine getirdiği ve Beveridge’in ekibinden olmakla, onun sosyal sigorta hakkında yaptığı araştırmalara yardım ettiği anlaşılmaktadır. Leferbure’nin Türkiye’de bulunma amacını ise,

“Memleketinizin çalışma hayatını düzenlemek ödevini yerine almış olan genç Bakanlığınıza yardımcı olarak

çağrılmış olmaklığımız bizim için büyük bir şereftir. Biricik emelimiz bütün bilgi ve tecrübelerimizi Bakanlığa hasretmektir! Büyük Britanya'nın bu hususta elde ettiği tecrübeler bu gibi işlerin ancak uzun çalışmalar, derin tecrübeler kazanarak ve zamanla geliştiğini ispat etmiştir. Emelimiz bu engelleri aşıp hedefe varmaktır!."sözleriyle dile getirdiği kaydedilmektedir.

Önceki dönemde takip edilen yabancı uzman istihdamı politikası kapsamında bazı kişilere sunulmuş olan ek imkân ve muafiyetlere, 1946-1960 döneminde belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda çalışan yabancı uzmanlar arasında rastlanılmamıştır.

4.2.2. Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

1946-1960 dönemindeki yabancı uzman istihdamına ilişkin ulaşılabilen arşiv belgeleri incelendiğinde, yabancı uyruklu 195 kişinin sivil eğitim veren orta ve yüksek öğretim kurumlarında istihdam edildikleri anlaşılmıştır. Tablo 4.11'de görüldüğü üzere bu dönemde, belgelerde ülke bilgilerine rastlanılmayan ya da bilgilerin okunamadığı kişiler haricinde yabancı uzmanların sayıca en fazla talep edildiği ülkeler Fransa, Almanya ve İngiltere'dir. Yine ABD'nin yanı sıra İtalya, Avusturya, İsveç, Hollanda, Danimarka, Finlandiya, İspanya, Macaristan ve Polonya gibi Avrupa ülkeleri ile Hindistan, Japonya, Pakistan ve Yugoslavya gibi ülkeler istihdam politikasında başvuru kaynakları arasında yer almıştır. Önceki döneme benzer biçimde eğitim alanında Alman uzmanların ülke ekonomisindeki yoğunluğu devam ederken, Fransız ve Amerikan uzmanların sayılarında ciddi bir artışla karşılaşılmaktadır. İlk olarak Marshall Planı, ardından çeşitli ekonomik düzenlemelerin hayata geçirilmesinde yararlanılan ABD'li uzmanlar bu artışın bir nedeni iken, Cezayir Meselesi hariç genel itibarıyla olumlu bir havada seyreden Türk-Fransız ilişkilerinin burada önemli rol oynadığı tahmin edilmektedir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra boğazlar rejiminin değiştirilmesinin SSCB tarafından gündeme getirildiği ve Türkiye'ye nota verildiği sırada Fransa, Montrö Anlaşması'nın taraf ülkelerinden olmak vasfıyla Türk Devleti'nin yanında tavır sergilemektedir. Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanan olumlu adımdan sonra, 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü Sözleşmesi'nin

imzalanması neticesinde Fransa'yla iktisadî ortaklık içine girilmekte, Türk ekonomisinde sıkıntıların yaşandığı zamanlarda kurulan yardım konsorsiyumlarında Fransızların çoğu zaman yapıcı bir tutum izlemektedir (Soysal, 1992: 345).

Tablo 4.11: 1946-1960 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	17	İsveç	3
Almanya	37	İsviçre	3
Avusturya	7	İtalya	14
Danimarka	2	Japonya	2
Finlandiya	1	Macaristan	1
Fransa	55	Pakistan	1
Haymatlos	1	Polonya	1
Hindistan	1	Yugoslavya	2
Hollanda	2	Belirtilmemiş	26
İngiltere	18	TOPLAM	195
İspanya	1		

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.⁶

Bakanlar Kurulu Kararları'nı içeren arşiv belgelerinde, istihdam edilen 26 uzmanın ülke veya vatandaşlık bilgisine rastlanılmamaktadır. Örneğin, 04.02.1949 tarihli Bakanlar Kurulu'na istinaden İstanbul Üniversitesi bünyesinde çalıştırılması uygun görülen Prof. Kurt Kosswig'in hangi milletten olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Karar metninde “*İlişik listede adları yazılı yabancı profesörlerle uzmanların, sözleşmelerinin bittiği tarihten adları hizalarında gösterildiği tarihlere kadar İstanbul Üniversitesinde çalıştırılmaları ...*” belirtilmiş; ilişik listede sadece yabancı uzmanların isimleri, sözleşme bitiş tarihleri ve sözleşme uzatma tarihlerine yer

⁶ Fon: 30-18-1-2, Yer: 110-19-12, 112-92-7, 114-44-5, 114-69-19, 115-83-8, 127-83-16, 127-83-14, 128-26-18, 128-32-2, 129-44-9, 130-79-10, 131-23-12, 134-94-4, 136-65-17, 136-96-20, 138-111-15, 144-72-20, 145-116-14, 146-20-7, 147-54-20, 154-93-1, 156-9-13, 157-25-3, 157-24-11, 157-29-18, 158-34-13, 110-25-18, 111-63-12, 112-86-18, 112-90-12, 113-21-13, 114-48-11, 114-62-6, 116-27-17, 116-39-16, 117-60 -9, 117-68-12, 118-93-16, 118-96-6, 121-109-14, 122-36-7, 125-15-16, 125-16-8, 126-59-16, 127-78-8, 127-83-17, 128-11-16, 131-25-12, 132-31-12, 132-39-12, 132-56- 6, 133- 66-19, 133-68-1, 133-89-4, 134-92-2, 135-42-6, 136-61-17, 136-73-7, 138-114-19, 138-117-9, 138-117-10, 139-49-14, 139-46-17, 139-46-18, 139-56-4, 140-71-20, 141-91-19, 141-98-4, 141-102-13, 143-41-6, 144-85-8, 145-119-17, 147-47-13, 147-49-8, 147-62-8, 148-8-8, 148-21-1, 148-19-15, 149-25-13, 149-28-16, 149-31-7, 149-31-8, 149-37-14, 149-41-15, 150-46-19, 150-51-19, 150-51-13, 150-51-12, 150-52-13, 151-62-19, 151-65-11, 151-73-1, 151-72-20, 151-74-5, 151-75-13, 152-16-15, 152-20-13, 152-23-4, 152-25-3, 153-43-10, 153-55-17, 153-54-2, 154-61-13, 154-63-4, 154-66-12, 154-75-5, 154-78-9, 154-77-13, 154-77-18, 154-80-5, 154-84-9, 154-85-8, 156-7-12, 156-10-14, 156-14-9, 157-27-1, 157-28-12, 158-34-5, 158-36-4.

verilmiştir. Benzer şekilde Elfriede Mauer'in, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Enstitüsü uzmanlığında istihdam edilmesine ilişkin 27.10.1951 tarihli kararda “*Alman uyruğu Elfriede Mauer'in, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Enstitüsü uzmanlığında çalıştırılması ...*” kararlaştırılmış, yabancı uzmanın hangi milletten olduğundan bahsedilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/118-96-6, 127-78-8). Konuyla ilgili Mehmetoğlu (2018) çalışmasına göre Prof. Kurt (Curt) Kosswig Alman asıllı olup, 17 yıl boyunca İstanbul Üniversitesi'nde hocalık yapmış ve Zooloji biliminin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Belirli bir süre Atatürk Üniversitesi'nde de ders veren Kosswig, gerek bu üniversitede gerekse İstanbul Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği faaliyetleriyle Su Bilimleri Fakültelerinin kurulmasına öncülük etmiştir.

20.11.1953 tarihli kararla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi profesörlüğüne atanan Muhammed Hamidullah, arşiv kayıtlarında haymatlos, yani herhangi bir devlet uyruğundan olmayan şeklinde geçmektedir. Bir dönem Haydarabad Nizamı'nın Birleşmiş Milletler üyeliği çalışmalarını yürüten kurulda görevlendirilen Hamidullah, 1948'de, kendisinin yurtdışında olduğu sırada Hindistan'ın ülkesini işgali üzerine geri dönmemiştir. Nizamı'nın bağımsız bir devlet olarak tanınması için yaptığı girişimler sonucu bu kez Hindistan ülkeye girişini yasaklamış, ikili anlaşmalar gereğince İngiltere'ye de alınmamıştır. Nihayet Fransa'ya yaptığı iltica başvurusunun kabul edilmesinden sonra, 1996 senesine kadar orada vatansız statüsünde yaşamını sürdürmüştür; İstanbul Üniversitesi'ndeki misafir öğretim üyeliğini uzunca bir zaman yerine getirmiştir (Tuğ ve Yaşaroğlu, 2005: 535).

Resim 6: Muhammed Hamidullah

1946-1960 yılları arasındaki dönemde yabancı uzmanlar Galatasaray Lisesi, Devlet Tiyatrosu, Ankara Konservatuvarı, İzmir Devlet Konservatuvarı ile Mesleki ve Teknik Öğretim Umum Müdürlüğü gibi kurumlarda istihdam edilmiştir. Başta İstanbul Üniversitesi olmak üzere, Ankara Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Gazi Eğitim Enstitüsü, Ege Üniversitesi, İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Akademisi, İstanbul Yüksek

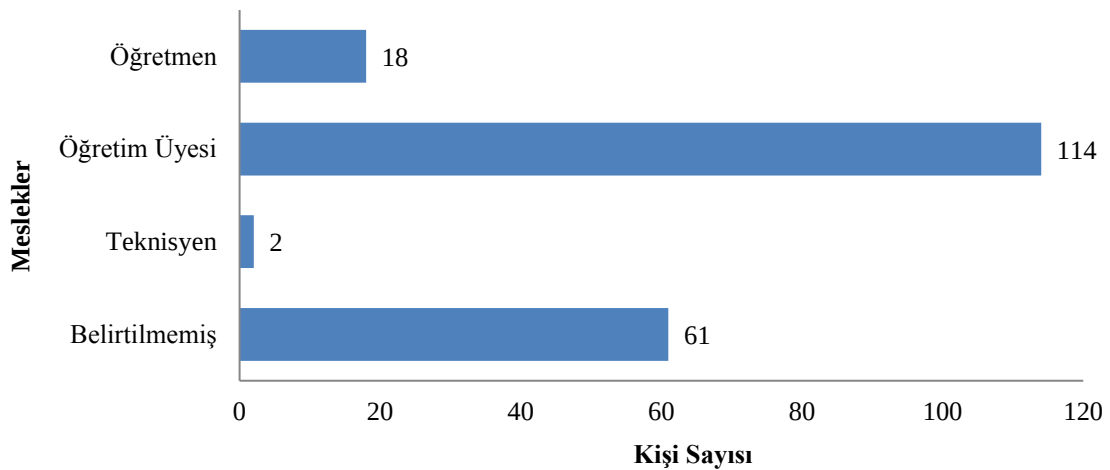
Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü gibi yükseköğretim kurumlarında da yabancı uyruklu, ihtisas sahibi kişiler çalıştırılmıştır (Tablo 4.12).

Tablo 4.12: 1946-1960 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

Eğitim-Sivil (Ortaöğretim)		Ege Üniversitesi	2
Ankara Konservatuarı	8	Gazi Eğitim Enstitüsü	6
Devlet Tiyatrosu	15	Güzel Sanatlar Akademisi	1
Galatasaray Lisesi	17	İstanbul Teknik Üniversitesi	18
İzmir Devlet Konservatuarı	2	İstanbul Üniversitesi	72
Mesleki ve Teknik Öğretim Umum Müdürlüğü	1	İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü	1
Eğitim-Sivil (Üniversite)		İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu	2
Ankara Üniversitesi	42	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	7
Atatürk Üniversitesi	1		

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

İstihdam edilen yabancı uzmanları mesleki dağılımları bakımından, öğretmen, öğretim üyesi ve teknisyen olarak sınıflandırmak mümkündür. Yabancı uzmanların sayıca en fazla bulundukları gruba öğretim üyeleri oluşturmakla birlikte, toplam içerisinde önemli bir yer tutan belirtilmemiş gruba arşiv belgelerinde kendilerinden sadece uzman veya mütehassıs kelimeleriyle bahsedilen, çalıştırıldığı uzmanlık alanı net biçimde ifade edilmeyen ya da uzmanlıkları mesleki bakımdan sınıflandırılmayan şahısları göstermektedir.

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.11: 1946-1960 Döneminde Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

04.02.1949 tarihinde kabul edilen kararla İstanbul Üniversitesi'nde çalıştırılmaları kararlaştırılan isimlerden Sara Gitta Lisie, Hans Priess, Marcel Louat, Munro Cambell, Burguiere, Adrienne Duhr, Timothy Pfeiffer ve Kurt Laqueur'den sadece uzman olarak bahsedilmiş, mesleki durumları bakımından daha fazla ayrıntı verilmemiştir. 25.10.1952 tarihli kararla Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü emrinde çalıştırılması uygun görülen Helmuth Fellmer'den ise "*Alman uyruğu Orkestra Uzmanı* ..." olarak söz edilmiş, dolayısıyla bu kişiler dönemin diğer belgelerinde geçen kütüphane uzmanlığı, film ve fotoğraf uzmanlığı gibi belirli bir sınıf meydana getirmeyen mesleki adlandırmalar nedeniyle belirtilmemiş grubunda değerlendirilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/118-96-6, 130-79-10).

1946-1960 döneminde çalıştırılan yabancı uzmanların oldukça büyük bir bölümünün maaş/ücret bilgisine ulaşamamaktadır. 1947 yılında Galatasaray Lisesi'nde Fransızca Öğretmeni olarak görevlendirilen Robert Mantran, 1948 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde istihdam edilen Prof. Wilhelm Peters, 1951'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile aynı üniversitenin Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde çalıştırılan M. Tayyip Okiç ve Rene Giraud'a ait kararlarda görüldüğü gibi ülke, kurum ve meslek bilgilerinden bahsedilirken maaş/ücret durumundan söz edilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/114-69-19, 117-60-9, 125-16-8). Adı geçen yabancı uzmanlardan M. Tayyip Okiç 1902 senesinde Bosna'nın Gračanitsa kasabasında dünyaya gelmiş; 1945'te Almanya'dan Türkiye'ye geçerek İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde araştırmalar yapmış ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki profesörlük görevine 1950'de başlamıştır. Yugoslavya'daki Tito rejimi tarafından ülkeye girmesi yasaklandığı için Türkiye'ye gelişinin ardından bir daha memleketine dönememiş; birtakım nedenlerden dolayı Türk vatandaşlığına da geçemeyen Okiç, otuz yılı aşkın bir süre vatansız statüsünde yaşamıştır (Hatiboğlu, 2007: 336-337). Cezayir'de doğan ve bütün tahsilini burada tamamlayan Rene Giraud ise, çalışma alanında elde ettiği ihtisas ve Naziler'e karşı gösterilen direniş hareketi çerçevesinde sergilediği gayretler neticesinde 1944'de Geçici Fransız Hükümeti tarafından yabancı ülkelere birine kültürel bir görevlendirme hakkı elde etmiştir. On sekiz yıl Ankara'da kalan Giraud, bir yandan Fransızca dersleri verirken diğer taraftan Türk dilinin geçirdiği gelişmeler ve yeni edebi akımlar ilgilenmiş; 1962 yılında

Fransa'ya dönüşünden sonra Strasbourg Üniversitesi bünyesinde Türkoloji öğretimini düzenlemekle vazifelendirilmiştir (Eren, 1996: 75-76).

1946-1957 yılları arasında T.C. Resmi Gazeteleri üzerinden erişilen maaş/ücret bilgileri göz önünde bulundurulduğunda Türk vatandaşı ve uzman statüsündeki bireylerin en yüksek ücretleri Ankara Üniversitesi'ndeki bir grafiker için 200, matbaa makinisti için 225, ressam için 350, teknisyen için 550, profesör için 150, doçent için 80, asistan için 60, okutman için 70, uzman için 100; Ege Üniversitesi'nde makinist için 400, teknisyen için 625, profesör için 125, doçent için 60, asistan için 60 ve uzman için 625 Türk Lirası'dır. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda görev yapan bir öğretmen için en yüksek maaş düzeyi 100, uzman için 90; Güzel Sanatlar Akademisi'nde çalışan bir öğretmen için 70 Türk Lirası düzeyindedir. Aynı yıllarda İstanbul Üniversitesi'nde bir istatistikçi en fazla 315, bir makinist en fazla 350, bir ressam en fazla 400, bir teknisyen en fazla 550, bir profesör en fazla 150, bir doçent en fazla 80, bir asistan en fazla 60; İstanbul Teknik Üniversitesi'nde bir matbaa makinisti en fazla 215, bir resim uzmanı en fazla 350, bir teknisyen en fazla 625, bir profesör en fazla 150, bir doçent en fazla 80 ve bir asistan en fazla 60 Türk Lirası kazanmaktadır. 1958 ile 1960 arasında ise bu ücret tavanları makinist için 700, ressam ve teknisyen için 1250, profesör için 2000, doçent için 1100, asistan için 800, okutman için 1150 ve uzman için 1250 Türk Lirası'na yükselmiştir (Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete Sayı: 6480, 6483, 6484, 6791, 6792, 7143, 7442, 7443, 7746, 8047, 8347, 8647, 8649, 8942, 8945, 9246, 9547, 9846, 9848, 10146, 10147, 10151, 10446, 10447). Maaş/ücret bilgilerine yalnızca 1958-1960 yılları arasında ulaşılabilen yabancı uzmanlar ile aynı dönemde ve eğitim kurumlarında çalışan yerli uzmanlar karşılaştırıldığında, önceki döneme benzer şekilde ecnebi mütehassısların daha fazla kazanç elde ettikleri tespit edilebilmektedir. Yüksek maaş farkı 1958-1959 yıllarında daha net biçimde görülürken, 1960'da hemen tüm sektörlerde yerli uzmanların maaşlarında meydana gelen artış bu farkı biraz azaltabilmiştir.

1946-1960 yılları arasında Türkiye'deki eğitim kurumlarında istihdam edilen yabancı uzmanların yaklaşık %3,6'sının 1 yıldan az, %24,1'inin 1-3 yıl arasında ve %1,5'inin 4 yıldan daha uzun süre için çalıştırılmaları kararlaştırılmıştır. Bu ecnebi mütehassısların çalışma sözleşmeleri genellikle istihdam sürelerinin uzatılmasına ilişkin

olup, geriye kalan yaklaşık %70,8 oranındaki kesimde yer alan şahısların çalışma süreleri hakkında herhangi bir bilgiye erişilebilmesi mümkün olmamıştır. Örneğin 30.01.1947 tarihli kararda “*Fransız uyruğu Andre Lehleyder, Alfred Estebaneu, Deheuvels ve Georges Liandrat’ın 1/10/1946 tarihinden itibaren Galatasaray Lisesinde öğretmen olarak çalıştırılmaları ...*” kararlaştırılmış fakat şahısların ne kadar süreyle görev yapacağı belirtilmemiştir. 22.10.1955 ve 16.11.1955 tarihli başka kararlarda ise, yabancı uzmanların çalışma sürelerinden bağımsız şekilde “*Danimarka tebaasından Prof. Ove Boff’un İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Demir İzabesi Kürsüsü’nde ...*”, “*Hindistan tebaasından Manilal Patel’in İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumi Türk Tarihi Kürsüsünde Hindce dersi vermek üzere ...*” çalıştırılmaları kabul olunmuştur (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/112-92-7, 141-91-19, 141-98-4).

İncelenen dönemde eğitim alanındaki ecnebi mütehassıslara tanınan muafiyetler arasında Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi, döviz serbestisinin tanınması ibareleriyle karşılaşılmaktadır. Mesela İstanbul Üniversitesi'ndeki çalışma süreleri uzatılan Prof. Hurn Constable, Prof. Sdenko Stary, Uzman SaraGitta Lisie ve Okutman Josefine Zornia gibi isimlerin de yer aldığı 15.02.1950 tarihli karara istinaden Başbakanlık Yüksek Makamı'na gönderilen yazıda “*İlişik listede adları yazılı İstanbul Üniversitesi yabancı profesör, uzman ve okutmanlarından bir kısmının sözleşmeleri sona ermiş, bir kısmının da ermek üzere ...*” olduğu belirtilerek “*... bahse konu olan yabancılara döviz müsaadesi verildiğine dair Maliye Bakanlığı’nın 27 Aralık 1949 tarihli ve 45586sayılı yazısı ...*” örneğinin ilişik olarak sunulduğu kaydedilmektedir.

4.2.3. Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

Ulaşılabilen arşiv belgelerine göre 1946-1960 yılları arasında 168 kişinin Türkiye’de sanayi alanında faaliyet gösteren çeşitli kuruluşlarda uzman statüsünde istihdam edilmiştir. Yabancı uzmanların en fazla talep edildiği ülkeler sırasıyla Almanya, Fransa ve ABD’dir. Bu ülkelerden getirtilen uzmanların miktarına nispetle daha az sayıda İngiltere, Hollanda, Avusturya, Belçika, İsviçre, Macaristan, İtalya, Polonya, Yugoslavya, Fas ve İsveç uyruklu mütehassıslar Türk sınaî kurumlarında çalıştırılmıştır (Tablo 4.13).

Tablo 4.13: 1946-1960 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	20	İsveç	1
Almanya	50	İsviçre	6
Avusturya	14	İtalya	3
Belçika	6	Macaristan	4
Fas	1	Polonya	3
Fransa	24	Yugoslavya	2
Hollanda	16	TOPLAM	168
İngiltere	18		

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.⁷

İncelenen dönemde yabancı uzmanların istihdam edildikleri sanayi kuruluşlarını faaliyetlerinin konusuna göre imalat, maden, savunma ve tekstil olmak üzere sınıflandırmak mümkündür. Bu sınaî faaliyet alanları arasında ecnebi mütehassısların yoğunlukla istihdam edildikleri yerler; Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Ereğli Kömürleri İşletmesi, Etibank, Murgul Bakır Madeni İşletmesi ile Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları gibi madencilik kuruluşlardır. 1946-1960 döneminde madencilik sektörü ağırlıklı olarak takip edilen yabancı uzman istihdamı politikası ise, temelde Avrupa'nın yeniden kalkınmasında Türk piyasasından yararlanılabilmek adına tarım, ulaştırma ve hammadde katkısı bakımından madencilik sektörlerine öncelik veren Marshall Planı'yla büyük ölçüde izah edilebilmektedir. Plana uygun şekilde sınaî üretimde yalnızca madenciliğin geliştirilmesi adına yabancı uzmanlar getirilmekte, ulaşım-haberleşme alanı önceki istihdam yapısını korur gibi gözükse de dönemin uzman bireylerinin mühim kısmını kendi kurumlarında barındırmaktadır. Tek fark tarım sektöründeki uzmanların yok denecek kadar az olmasından kaynaklanmakta ancak bu

⁷ Fon: 30-18-1-2, Yer: 117-70-10, 136-50-4, 137-81-2, 137-100-12, 110-17-2, 110-17-3, 110-23-17, 110-29-3, 111-35-9, 111-37-7, 111-39-16, 111-49-8, 111-59-9, 112-78-16, 113-15-13, 114-46-20, 114-54-19, 114-54-13, 115-95-3, 117-68-13, 117-77-20, 118-103-2, 119-26-4, 119-39-12, 121-83-14, 121-102-4, 122-30-15, 122-33-10, 123-51-12, 124-86-9, 125-17-10, 125-26-15, 125-39-9, 126-46-12, 126-56-18, 127-84-20, 130-73-7, 130-94-9, 131-7-4, 131-5-15, 131-14-9, 132-55-4, 133-79-2, 134-97-8, 134-100-4, 134-111-7, 34-114-14, 142-15-8, 136-62-12, 136-74-20, 137-81-1, 137-81-3, 137-91-5, 137-96-13, 138-115-5, 138-121-9, 138-125-12, 139-41-2, 139-44-2, 139-53-5, 140-74-20, 141-96-4, 142-23-11, 142-29-2, 143-43-2, 143-60-2, 144-75-2, 144-82-2, 145-120-6, 147-66-14, 148-10-6, 148-20-1, 148-23-6, 148-23-3, 148-22-15, 149-24-19, 149-33-9, 149-39-2, 149-38-18, 149-38-17, 149-41-18, 150-44-9, 150-43-16, 150-44-7, 150-43-13, 150-47-7, 150-47-8, 151-64-9, 151-65-14, 151-74-12, 151-75-2, 151-81-6, 152-20-20, 152-26-13, 153-58-13, 154-74-14, 154-77-20, 156-13-11, 156-13-5, 156-12-15, 156-20-7, 157-23-17, 112-87-14, 126-71-20, 134-111-6, 141-105-15

durum, Marshall Planı'nın tarıma dair teknik yardımlarının makine, teçhizat ve diğer araçların temini üzerinde yoğunlaşmış olmasıyla gerekçelendirilebilmektedir. Sonrasında İzmir Selüloz Sanayi Müessesesi, Sümerbank Filyos Ateş Tuğlası Fabrikası, İzmit Üçüncü Kâğıt Fabrikası, Türkiye Çimento Sanayii Anonim Şirketi gibi imalat sanayi; Zeytinburnu Silah Tamirhanesi gibi savunma sanayi; Taşköprü Kendir Sanayi Müessesesi, Nazilli ve İzmir Basma Sanayii Müessesesi gibi tekstil sanayi kuruluşları gelmektedir (Tablo 4.14).

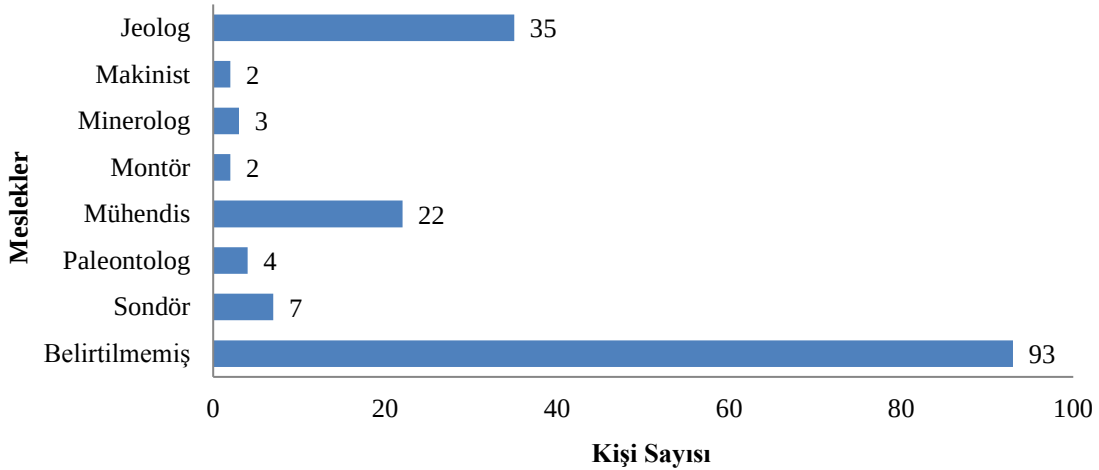
Tablo 4.14: 1946-1960 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

İmalat Sanayi		Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	1
İzmit Selüloz Sanayii Müessesesi	4	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	107
İzmit Üçüncü Kâğıt Fabrikası	1	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	12
Sümerbank Filyos Ateş Tuğlası Fabrikası	2	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları	6
Türkiye Çimento Sanayii Anonim Şirketi	1	Savunma Sanayi	
Maden Sanayi		Zeytinburnu Silah Tamirhanesi	2
Azot Sanayii Türk Anonim Şirketi	1	Tekstil Sanayi	
Ereğli Kömürleri İşletmesi	16	Nazilli ve İzmir Basma Sanayii Müesseseleri	1
Ergani Bakır Madenleri İşletmesi	1	Taşköprü Kendir Sanayi Müessesesi	2
Etibank	11		

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

1946-1960 döneminde Türkiye’de imalat, maden, tekstil ve savunma sanayi kuruluşlarında çalıştırılan 168 yabancı uzmandan 35’i jeolog, 22’si mühendis, 7’si sondör, 4’ü paleontolog, 3’ü minerolog, 2’si makinist ve 2’si montördür. Mesleklere göre dağılım bakımından miktar olarak önemli sayılabilecek belirtilmemiş grubu, ilgili karar metinlerinde yalnızca uzman/mütehassıs sıfatlarıyla nitelendirilen, belirli bir meslek gurubu teşkil etmeyen, uzmanlıkları sahip oldukları diğer unvanlardan ya da yaptıkları işin ihtisas gerektirmesinden kaynaklanan kişilerden meydana gelmiştir. Örneğin 30.06.1947 tarihli kararda ABD’li Mr. Cowley’in “... Etibank Genel Direktörlüğü emrinde 4647 lira 87 kuruş aylık ücretle ve üç yıl süreyle çalıştırılmasına izin verilmesi ...” kararlaştırılırken kendisinden sadece uzman olarak bahsedilmiştir. 24.07.1947 tarihli kararda “Fransız uyruğu Stratigraf uzmanı Jean Marcier’in 31/12/1947 tarihine kadar Maden Tetkik ve Arama enstitüsünde 1300 lira aylık ücretle çalıştırılmasına izin verilmesi ...” Bakanlar Kurulunca kararlaştırılırken; 02.10.1956 tarihli karara göre MTA emrinde 2662 Türk Lirası aylık ücretle ve işe başladığı tarihten

itibaren iki ay müddetle çalıştırılacak şahsın “*Avusturya tebaasından Prof. Dr. Walter Petrascheck ...*” olduğu belirtilmektedir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/114-46-20, 114-54-13, 144-82-2).

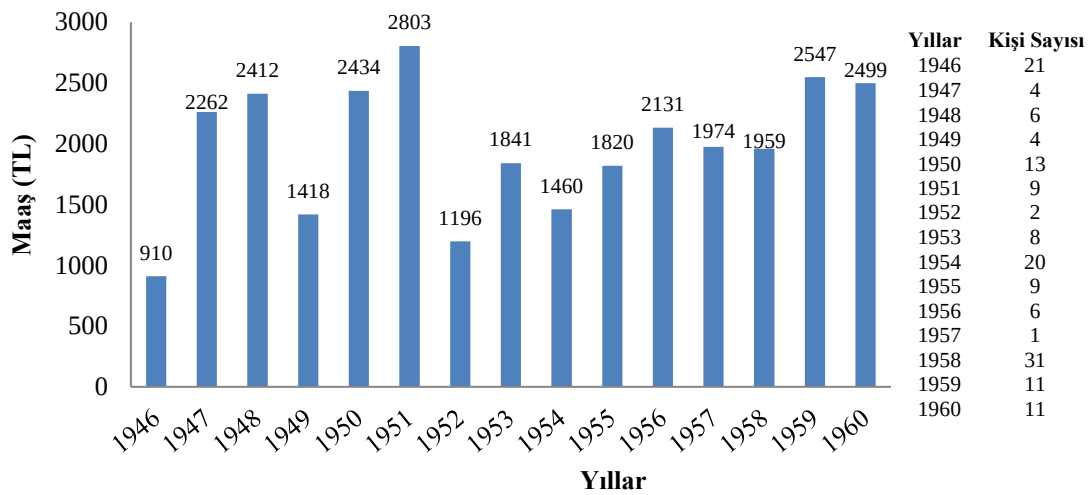
Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.12: 1946-1960 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

Önceki dönem sanayi sektörünün ve dönemindeki diğer alanların aksine 1946-1960 yılları arasında sınaî faaliyet gösteren kuruluşlarda çalıştırılan yabancı uzmanların çok az bir bölümünün maaş/ücret bilgisi ilgili kararlarda yer almamıştır. Örneğin 21.01.1947 tarihli karara göre “*İngiliz uyruğu uzman Arthur Joyce ile Norman Buckley’in Zeytinburnu Silah Tamirhanesi’nde 1/1/1947 tarihinden başlayarak çalıştırılmaları ...*”; 03.12.1954 tarihli karara göre ise “*İzmit’deki 3 üncü Kâğıt Fabrikası’nda çalıştırılacak olan Alman tebaasından Montör Helmut George Wilhelm Robanus’un mezkur yerdeki ikinci memnu muntıkaya gimesine izin verilmesi ...*” kararlaştırılmış fakat yabancı uzmanların ne kadar maaş/ücret alacaklarına değinilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/112-87-14, 137-100-12).

Sanayi sektöründe çalıştırılan yabancı uzmanlar arasında maaş/ücret bilgilerine erişilebilen şahısların tamamının Türk Lirası cinsinden gelir elde ettikleri anlaşılmıştır. Uzman bireylerin büyük bölümünün maaşları, çalışma mukavelelerinde aylık üzerinden hesaplanırken bir kısmının yevmiye usulüne göre tespit edildiği görülmüştür. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Genel Müdürlüğü emrinde 24.07.1953 tarihinden başlayarak

bir sene müddetle çalıştırılmasına izin verilen Avusturya tebaalı Dr. Jeolog Karl Nebert'in 1147 Türk Lirası aylık ücret alması kabul edilmiştir. Bununla birlikte 16.06.1958 tarihli kararla MTA emrinde işe başladıkları tarihlerden itibaren birer yıl müddetle çalıştırılması uygun görülen mütehassıslar arasındaki “*Macar mültecilerden Kimya Mühendisi Mihaly Buza'nın (41-kırk bir) lira yevmiye ...*” alması kararlaştırılmıştır (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/134-100-4, 149-33-9). Daha önceki dönemde ve ekonominin diğer alanlarında takip edilen yabancı uzman istihdamı politikalarına göre, 1946-1960 döneminde sanayi sektöründe istihdam edilen yabancı uzmanların maaş düzeyi oldukça dalgalı bir seyir izlemiştir. Dönemin başında 910 Türk Lirası seviyesinde olan yabancı uzman maaşlarının 1960 itibarıyla 2499 Türk Lirasına yükseldiği anlaşılmıştır (Grafik 4.13).

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.13: 1946-1960 Döneminde Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)

Ele alınan dönemde sınaî faaliyetleri yerine getiren kuruluşlarda istihdam edilen yeli uzmanların tümünün maaş/ücret bilgisine ulaşılammakla beraber T.C. Resmi Gazetelerinden bir araya getirilen verileri dikkate alarak birtakım değerlendirmeler yapmak mümkündür. Buna göre Türk uyruklu mütehassısların en yüksek ücretleri 1947-1952 yılları arasında Bayındırlık Bakanlığı'nda çalışan bir mühendis için 70, 1947-1957 arasında yüksek mühendis için 80 iken 1960 yılında Nafia Vekâleti bünyesinde çalışan bir yüksek mühendis için 1100 Türk Lirası'na ulaşabilmiştir. Vakıflar Genel

“Müdürlüğü emrinde 1948-1959 yıllarında istihdam edilen bir uzman için en fazla 60 Türk Lirası olan ücret düzeyi 1960’ta 800 Türk Lirası seviyesine çıkmış; 1958-1960 arasında Sanayi Vekâleti tarafından istihdam edilen bir uzman ve teknisyen en fazla 1250, bir mühendis 1500 Türk Lirası elde etmiştir (Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete Sayı: 6790, 6795, 7144, 7145, 7445, 7447, 7448, 8048, 8050, 8348, 8350, 8646, 8648, 8943, 8945, 9247, 9249, 9548, 9550, 9847, 9850, 10148, 10151, 10445, 10450). Dolayısıyla 1960 senesinde yerli uzmanların maaşlarında gözlemlenen artışa rağmen yabancı uzmanların tüm dönem boyunca daha yüksek miktarda maaş kazandıklarını söylemek mümkündür.

1946-1960 yılları arasında sanayi sektöründe çalışan yabancı uzmanların %19’unun 1 yıldan az, %76,8’inin 1-3 yıl arasında ve %4,2’sinin belirli bir süre tayin edilmeksizin istihdam edilmeleri kararlaştırılmıştır.

Yabancılar tanınan istisna ve muafiyetler arasında aylık safi ücretlerin belirli orandaki kısmının ülke dışına çıkarılmasına izin verilmesinin yanı sıra ödenecek maaşın bir kısmının Marshall yardımından karşılanması gibi Türkiye yararına maddelere de rastlanılmıştır. 28.02.1946 tarihli kararla “*Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü’nde çalıştırılacak Macar uyruklu Profesör Louis Loczy ...*”nin altı ay süre ve 1600 Türk Lirası aylık ücret alması, ücretinin safi tutarının %50’si nispetinde memleketine para çıkarmasına; 05.04.1946 tarihli kararla aynı kurumda sondör olarak istihdam edilecek ABD’li Harold V. Huppelsheuser’in “*... alacağı ücretten kanuni kesintiler çıktıktan sonra eline geçecek miktarın %50’sini döviz olarak Amerika’ya çıkarmasına ...*” izin verilmiştir. 24.11.1951 tarihli kararda ise, Etibank Genel Müdürlüğü’nün Çatalağzı-İstanbul enerji nakil hattında 16.09.1951’den itibaren iki yıl çalıştırılması uygun görülen ABD uyruklu Uzman Dallas R. Kinney’in alacağı maaşın 704,17 dolarlık kısmının Marshall yardımından ödenmesi kabul edilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/110-17-2, 110-29-3, 127-84-20).

4.2.4. Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

Elde edilen arşiv belgelerine göre 1946-1960 döneminde Türkiye’de çalıştırılan fakat sektörlerdeki kişi sayıları bakımından büyük bir topluluk meydana getirmeyen, uzman/mütehassıs olmakla beraber çalıştıkları kurum bilgileri tespit edilemeyen

ve/veya yaptıkları işler itibarıyla belirli bir ekonomik sektörde sınıflandırılması mümkün olmayan kişiler diğer alanlarda istihdam edilen yabancı uzmanlar başlığı altında analiz edilmektedir. Ülke bilgisine erişilemeyen veya bilgilerin tam olarak okunamadığı kişiler göz ardı edildiğinde, 85 yabancı uzmanın sayıca en fazla talep edildiği ülkeler ABD, Almanya ve Fransa'dır. Bu ülkelerden getirtilen uzmanların miktarına nazaran daha az sayıda Avusturya, İngiltere, İsviçre, Macaristan, Hollanda ve İsveç gibi ülkelerin vatandaşı olan uzman bireyler Türkiye'de çeşitli alanlarda istihdam edilmiştir (Tablo 4.15). 06.09.1948 tarihli kararla PTT Genel Müdürlüğü'nde istihdamına izin verilen Edmund C. Stoner'in meslek ve çalışma süresi gibi bilgilerine değinilirken, aynı belgede şahsın hangi milletten olduğuna dair bilgi verilmemiştir. Metinde sadece *"Amerika International Telephone and Telegraph Corporation mühendislerinden Edmund C. Stoner'in P.T.T. Genel Müdürlüğü emrinde 31/12/1948 tarihine kadar çalıştırılmasına ..."* izin verildiği ifadesi geçmektedir. Yine 18.04.1950 tarihli başka bir kararda *"İsviçre P.T.T. Genel Müdürlüğü muayene ve taharriyat Laboratuvarı kısım Şefi Mühendis Arthur Kasper'in, P.T.T. İşletme Genel Müdürlüğü emrinde Şubat/1951 sonuna kadar çalıştırılmasına izin verilmesi ..."* kararlaştırılmış, Kasper'in vatandaşlık bağı hakkında bir ibareye yer verilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/117-62-3, 122-36-16).

Tablo 4.15: 1946-1960 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ükelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	22	İsveç	1
Almanya	17	İsviçre	7
Avusturya	9	Macaristan	5
Fransa	12	Belirtilmemiş	2
Hollanda	3	TOPLAM	85
İngiltere	7		

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.⁸

İncelenen dönemde çalıştırılan yabancı uzmanlar arasından Margot Henkel'in kurum bilgisine erişilemediğinden, belirtilmemiş sınıfında gösterilmiştir. Zira

⁸ Fon: 30-11-1-0, Yer: 151-78-5, 151-78-7, 116-35-19, 116-38-2, 119-28-17, 120-72-18, 121-104-15, 126-47-19, 132-38-14, 133-78-18, 115-70-12, 121-83-13, 121-97-11, 122-44-14, 110-22-10, 111-34-13, 113-24-5, 114-55-1, 117-60-17, 117-62-3, 117-67-20, 117-68-1, 118-90-8, 118-107-6, 119-26-2, 121-111-11, 122-36-9, 122-36-16, 122-36-17, 123-62-13, 123-66-2, 124-90-13, 124-102-10, 125-20-1, 126-44-13, 126-64-2, 127-74-4, 128-20-14, 131-26-5, 134-103-18, 137-82-3, 139-57-10, 141-115-8, 147-65-9, 151-76-20, 151-81-10, 114-64-15, 115-98-3, 119-41-4, 126-64-3, 127-81-13, 151-74-13, 157-29-6

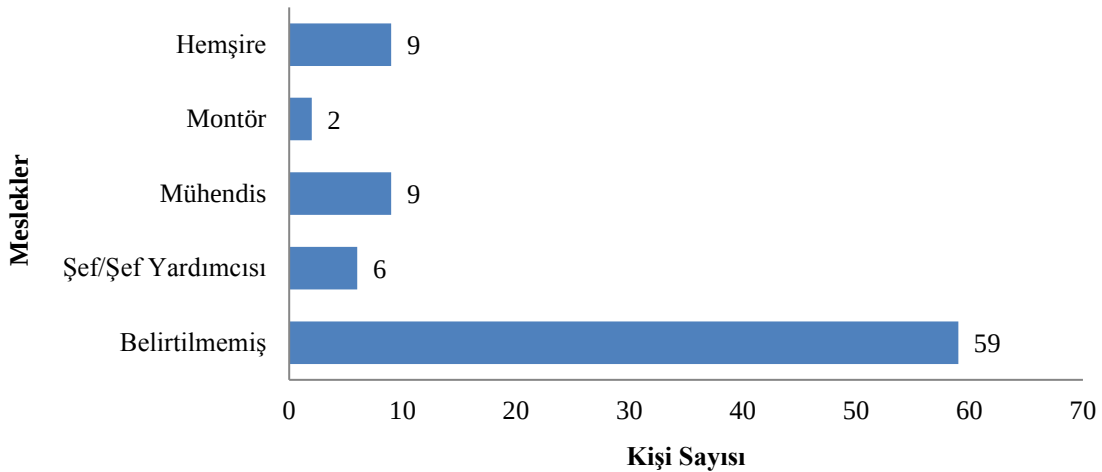
05.05.1953 tarihli kararda “*Alman tebalı Hemşire Margot Henkel’in, vazifeye başladığı tarihten itibaren iki sene müddetle Hastahane veya Sağlık ve Sosyal Yardım Kurullarında çalıştırılmasına izin verilmesi ...*” kararlaştırılmış; şahsın hangi kurumda istihdam edileceği tam olarak belirtilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/132-38-14). Diğer taraftan turizm alanında faaliyet gösteren Hilton Oteli ile Sümerbank gibi belirli bir sektör çatısı altında bir araya getirilmesi mümkün olmayan diğer kurumlarda ecnebi mütehassısların çalıştırıldıkları tespit edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara Numune Hastanesi, İzmir Doktor Behçet Uz Çocuk Hastanesi, TCDD Sivas Hastanesi ile Verem (Heybeliada) Sanatoryumu gibi sağlık; Tarım Bakanlığı ile Ankara Ziraat Aletleri Fabrikası ve PTT İşletme Genel Müdürlüğü, Devlet Demiryolları, Devlet Demiryolları, Limanları İşletme Genel Müdürlüğü ile Karayolları Genel Müdürlüğü gibi ulaşım ve haberleşme kurumları da yabancı uzmanların görevlendirildiği diğer kuruluşlar arasındadır.

Tablo 4.16: 1946-1960 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

Sağlık	
Ankara Numune Hastanesi	3
İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi	4
İzmir Doktor Behçet Uz Çocuk Hastanesi	1
TCDD Sivas Hastanesi	1
Verem (Heybeliada) Sanatoryumu	1
Belirtilmemiş	
Hastane veya Sağlık ve Sosyal Yardım Kurullarında	1
Tarım ve Ormancılık	
Ankara Ziraat Aletleri Fabrikası	1
Tarım Bakanlığı	3
Ulaşım ve Haberleşme	
Devlet Demiryolları	13
Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü	5
Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü	4
Karayolları Genel Müdürlüğü	3
PTT İşletme Genel Müdürlüğü	28
Diğer Kurumlar	
Hilton Oteli	12
Sümerbank	5

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

1946-1960 döneminde Türkiye’de sağlık, tarım ve ormancılık, ulaşım ve haberleşme gibi diğer alanlarda faaliyet gösteren kurumlarda çalıştırılan 85 yabancı uzmandan 9’unun hemşire, 9’unun mühendis, 6’sının şef/şef yardımcısı ve 2’sinin montör olduğu anlaşılmıştır. Grafik 4.14’te gösterilen belirtilmemiş grubundaki kişiler, ihtisasları belirli bir kategori oluşturmayan ve/veya kararlarda sadece uzman/mütehassıs sıfatlarıyla nitelendirilen kişilerden meydana gelmiştir. Örneğin, 13.04.1950 tarihli kararda “Amerika Birleşik Devletler uyruğu Motör Revizyon uzmanı King Clouse ile Radyo renç tamir ve ayar uzmanı Ralph A. Peterson’un Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü emrinde sekiz ay süreyle çalıştırılmalarına ...” izin verilmiştir. 01.08.1950 tarihli kararla aynı kurumda 1951 yılı Şubat ayı sonuna kadar istihdam edilecek İngiliz Mr. Cossey’den ise telsiz uzmanı olarak bahsedilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/122-36-9, 123-62-13).

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.14: 1946-1960 Döneminde Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

Bu dönemde diğer alanlar başlığı altında bir araya getirilen sağlık, tarım ve ormancılık, ulaşım ve haberleşme ile sektörleri belirtilmemiş kuruluşlarda istihdam edilen hemşire, montör, mühendis, şef/şef yardımcısı ve benzeri çeşitli yabancı mütehassısların önemli bir kısmının yaptıkları işler karşılığında aldıkları ücretlere analiz edilen arşiv belgelerinde yer verilmemiştir. 1947-1953 yılları arasında maaş/ücret bilgilerine erişilebilen yabancı uzmanların tamamının ise Türk Lirası cinsinden gelir elde ettikleri anlaşılmıştır. 1947 senesinde yaklaşık 1441 Türk Lirası seviyesinde olan

yabancı uzman maaşı 1948-1949 yıllarında yükselse de 1951’de 1278 Türk Lirası seviyesine gerilemiş; 1953’de Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları Sivas Hastanesi’nde görevlendirilen ecnebi bir başhemşireye 400 TL ücret verilmiştir. T.C. Resmi Gazeteleri üzerinden erişilen maaş/ücret bilgileri göz önünde bulundurulduğunda yerli uzmanların en yüksek maaşları 1947-1952 arasında PTT’de çalışan bir baş makinist için 400, makinist için 300, montör için 150 iken makinist için belirlenen tutar 1953’te 400 TL’ye yükselmiş; 1947-1953 arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nda çalışan bir mütehassıs için 80 TL olan maaş tutarı 1960’ta 1100 TL olmuş, aynı yıl bir hemşire 800 ve bir veteriner 950 TL aylık elde etmiştir. Yine 1947-1953 yıllarında Tarım Bakanlığı’nda çalışan bir mütehassısın en fazla 70, bir kimyagerin en fazla 80; Ulaştırma Bakanlığı’nda bir uzmanın en fazla 80; Devlet Demiryollarında bir başmühendisin 400, bir yüksek mühendisin en fazla 550, bir baş makinistin en fazla 625, bir teknisyenin 350, bir ressam ve grafikerin en fazla 170, bir uzmanın en fazla 750 Türk Lirası maaş aldığı tespit edilmiştir (Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete Sayı: 6495, 6498, 6795, 7144, 7145, 7442, 7445, 7446, 7447, 7746, 7747, 7749, 7750, 8048, 8050, 8051, 8348, 8349, 8350, 10445). Diğer alanlar olarak nitelenen sektör ve kurumlarda çalışan yerli uzmanların maaş/ücret durumlarına ilişkin veriler doğrultusunda, yabancı uzmanları 1960 yılındaki ücret artışlarına rağmen genellikle daha yüksek düzeyde gelire sahip olduklarını söylemek mümkündür.

1946-1960 yılları arasında sağlık, tarım ve ormancılık, ulaşım ve haberleşme kurumları ile sektörleri belirtilmemiş kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların %32,9’unun 25 günden 10 aya kadar farklı zaman dilimlerini kapsayacak biçimde 1 yıldan az, %38,8’inin 1-3 yıl arasında bir süre için çalıştırılmaları kabul edilmiştir. Geriye kalan yaklaşık %28,24 oranındaki dilimde yer alan kişilerin çalışma süreleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılması mümkün olmamıştır. Örneğin, 11.10.1954 tarihli kararda “*Alman Federal Demiryollarından ilişik listede adları yazılı dört mütehassısın adları hizalarında gösterilen tarihlerden itibaren Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Umum Müdürlüğü emrinde çalıştırılmalarına izin verilmesi ...*” kararlaştırılmış fakat şahsın ne kadar süreyle görev yapacağından söz edilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/137-82-3).

İncelenen dönemde yabancılara tanınan muafiyet ve istisnalar kapsamında değerlendirilebilecek bir ibareye ise, yalnızca 09.08.1950 tarihli kararda rastlanılmıştır. Karar metninde “*Amerikan yol uzmanlarına katılan Amerikan uyruğu Richard W. Darling ile Eugene W. Fallang ve Fred Martin’in, Karayolları Genel Müdürlüğü emrinde çalıştırılmaları ...*” ve “*... ikinci yasak bölgelere girmelerine izin verilmesi ...*” kabul edilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/123-66-2).

4.3. 1961 VE SONRASINDAKİ DÖNEMDE YABANCI UZMAN İSTİHDAMI

1961 sonrası dönemde, Türkiye’nin ekonomi politikalarına yön verecek yeni bir görüş ortaya atılmakta, ihtiyaç duyulan kurumların tesisi ve programların hazırlanmasıyla planlı dönem başlamaktadır. İlk olarak “*... ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel planlama hizmetlerinin bir bütünlük içerisinde müessir, düzenli ve süratli olarak görülebilmesi için Devlet Planlama Teşkilatı ...*” kurulmaktadır. 91 sayılı kuruluş kanununun 17. ve 20. maddeleriyle teşkilatın, kendi bünyesinde sözleşmeli olarak yabancı uzman çalıştırabileceği; ihtisasına başvurulması gerekli görüldüğü takdirde ise, plan işlerinde araştırma, etüt, proje tetkiki gibi işlerin yerine getirilmesi adına yabancı gerçek ve tüzel kişilerle sözleşme yaptırabileceği ifade edilmektedir (DPT Kanunu, 1960). Planlı dönemle birlikte dış kaynakların belirli bir düzen dâhilinde temin edilmesine gayret edilmektedir. Çünkü hedef alınan büyüme hızlarını yakalayabilmek için yapılacak yatırımların finansmanı sayılan iç tasarruflar yetersiz kalmakta, dış yardımlar halen önemli bir konumda yer almaktadır. Her ne kadar 1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’yla dönem sonunda dış kaynaklara artık ihtiyaç duyulmayacağı öngörülse de, sermaye yardımlarının yanı sıra bilginin geliştirilmesinde ve teknolojinin transferinde dış kaynaklara başvuruların sürdüğü gözlemlenmiştir (Ertüzün, 1971: 179-182).

Aslına bakılırsa 1960’lı yıllar, Türkiye’den beyin göçünün yaşanmaya başladığı; Türk işçi ve uzman personelin farklı ülkelerin çalışma hayatı kendisine yer edinmek üzere ülkeden ayrıldığı bir döneme denk gelmektedir. Bu yıllarda ilk olarak doktor ve mühendisler ile başlayan göç dalgası, daha sonra bilim insanlarıyla devam etmiştir. Küreselleşmenin hızlanmasıyla global düzeydeki firma sayısının artması, nitelikli işgücü göçüne yeni bir boyut kazandırmış; gelişmiş ülkeler arasında dahi beyin göçü

söz konusu olmuştur. Çin, Rusya, Almanya, Kanada ve İngiltere gibi ülkelerden çok sayıda kalifiye personelin özellikle bilişim teknolojisi alanında çalışmak üzere ABD'ye göç ettiği; 1980'den sonra beyin göçünün neredeyse tamamen, az gelişmiş-gelişmekte olan ülkelerdeki orta sınıftan iyi eğitim almış, vasıflı elemanların gelişmiş ülkelere transferi halini aldığı savunulmaktadır (Babataş, 2007: 263-264). Türkiye açısından 1980 sonrası beyin göçü, 24 Ocak kararları çerçevesinde işgücü fiyatının düşük tutulmasıyla kısmen izah edilebilmektedir. Zira yüksek kâr oranlarının teminiyle yatırımları uyarmak ve maliyet, iç talep unsurlarıyla dış satımın artırılması amaçlarını taşıyan düşük ücret politikası, bireylerin daha fazla gelir elde edebileceği gelişmiş ülkelere gitmesine neden olmuştur. Eksilen bu nitelikli işgücü yerine ülke, bu defa dışarıdan ve çok yüksek ücretle uzmanlar getirmek durumunda kalmıştır (Kepenek ve Yenitürk, 2001: 200-201).

Planlama dönemi, üretimde teknolojinin önem kazandığı yıllar olmuştur. 1960 senesine kadar yatırımlarını makine tedarikçilerinin ülkedeki temsilcileri desteğiyle planlayan özel kesim, Türk ekonomisine yatırım yapan yabancıların etkisiyle teknolojiye giderek daha fazla önem vermiştir. Bu yıllarda yatırım teşviki almak için fizibilite hazırlama zorunluluğu bulunması ve iç piyasada rekabetin artması, özel sermayeyi teknolojiyle ilgilenmeye ve yabancılarla işbirliklerine yöneltmiştir. Bu gerçeklerden hareketle 1963-1980 yılları, Türkiye'nin en büyük kitlesel teknoloji transferlerini yaptığı dönem olarak görülmekte; yerli ve yabancı özel sermayenin yanında, DPT ve Yabancı Sermaye Dairesi'nin denetiminin kamu iktisadî teşebbüsleri vasıtasıyla mühim teknoloji transferleri gerçekleştirilmektedir (Günay, 2005: 174-176).

4.3.1. Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

Ulaşılabilen arşiv belgelerine göre 1961 ve sonrasındaki yıllarda son belge tarihi olan 1988'e kadar Türkiye'de belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen toplam 108 yabancı uzman bulunmaktadır. Yabancı uzmanların ithal edildiği ülkelerin başlarında Almanya ve Fransa bulunmaktadır. Bu ülkelerden getirtilen mütehassısların miktarına nispetle daha az sayıda Macaristan, Romanya, İtalya, Yugoslavya, Bulgaristan, Güney Kore, İngiltere, ABD, Avusturya, Irak, İsrail, Japonya, Belçika, Finlandiya, Hollanda, Libya, Pakistan ve Polonya uyruklu

uzmanlar Türkiye’de çeşitli alanlarda çalıştırılmıştır. 1961 yılı sonrasında belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlar ile daha sonraki başlıklarda görüleceği üzere ekonominin çeşitli sektörlerinde Kıbrıs uyruklu uzmanlar Türkiye’de istihdam edilmiş; milletlerarası özel hukukun doğal bir sonucu olarak bu kişiler yabancı uzmanlar statüsünde değerlendirilmiştir. Yabancı uzmanların 22’sine ait ülke, vatandaşlık bilgilerine ise belgelerde yer verilmediği anlaşılmıştır (Tablo 4.17). Örneğin 09.12.1968 tarihli kararda “*Antalya İli’nin Finike yakınlarındaki antik Limyra şehrinin akropolindeki Heroon’da Alman Arkeoloji Enstitüsü adına Dr. Borchhardt’ın yönetiminde kazı yapılmasına izin verilmesi ...*” kararlaştırılmış, yabancı uzmanın ülke bilgisi paylaşılmamıştır. 16.07.1974 tarihli başka bir kararda “*İzmir İlinin Selçuk İlçesinde Belevi’de Avusturya Arkeoloji Enstitüsü adına Prof. Dr. Hermann Vetters Başkanlığında ekli listede isimleri yazılı ilim hey’etinin (Bakanlıklararası koruyucu tedbirlerin alınması ve emniyet makamlarınca durum ve temasların izlenmesi şartıyla) arkeolojik kazı yapmasına ...*” izin verilirken ilgili belgelerde şahısların vatandaşlık bağına değinilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/228-88-15, 321-66-15).

Tablo 4.17: 1961 ve Sonrasında Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ükelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	3	İtalya	5
Almanya	17	Japonya	2
Avusturya	3	Kıbrıs	3
Belçika	1	Libya	1
Bulgaristan	4	Macaristan	6
Finlandiya	1	Pakistan	1
Fransa	14	Polonya	1
Güney Kore	4	Romanya	6
Hollanda	1	Yugoslavya	5
Irak	2	Belirtilmemiş	22
İngiltere	4	TOPLAM	108
İsrail	2		

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.⁹

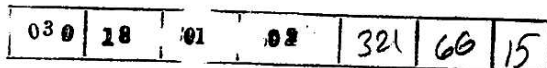
⁹ Fon: 30-11-1-0, Yer: 161-44-17, 164-21-9, 166-38-4, 167-58-1, 169-21-12, 172-46-4, 180-55-20, 180-58-9, 182-81-3, 183-4 -19, 184-15-17, 186-34-20, 186-34-19, 188-46-9, 192-3-14, 202-2-5, 205-28-11, 205-28-5, 225-71-11, 229-1-3, 233-29-13, 247-21-6, 250-34-1, 253-47-15, 267-37-11, 274-86-18, 281-38-6, 283-45-14, 284-52-15, 288-75-13, 289-78-17, 300-49-4, 304-69-4, 316-37-11, 359-166-5, 359-170-

/ / 1974 tarihli ve 7/
Eki Liste.

sayılı Kararnamenin

Adı ve Soyadı :

- 1 - Prof.Dr. Hermann Vettters
- 2 - Wilhelm Alzinger
- 3- Dr.Anton Bammer
- 4 - Dr.Robert Fleischer
- 5 - Elisabeth Fossel
- 6 - Rudolf Goth
- 7 - Peter Holonka
- 8 - Friedmund Hueber
- 9 - Dr. Helga Jobst
- 10 - Dr. Werner Jobst
- 11 - Dr.Stefan Karviesæ
- 12 - Alexander Kasper
- 13 - Günther Knapp
- 14 - Dr. Dieter Knibbe
- 15 - Dr.Veronika Mitsopoulou
- 16 - Dr. Gerhard Langmann
- 17 - Emmerich Mohapp
- 18 - Franz Prescsaits
- 19 - Thomas Römer
- 20 - Jan Römer
- 21- Dr. Volker M.Strocka
- 22 - Erol Atalay
- 23 - Recep Meric

Resim 7: İzmir'in Selçuk İlçesinde Arkeolojik Kazı Yapılmasına Müsaade Eden

16.07.1974 Tarihli Karara Ek

İncelenen dönemde yabancı uzmanlar çeşitli kurumların hem merkez hem de diğer bölgelerindeki alt birimlerinde istihdam edilmiştir. Başka bir deyişle Maarif

15, 162-46-19, 165-35-13, 166-45-4, 228-88-15, 281-37-1, 321-66-15, 360-174-12, 290-87-18, 590-665-6, 171-34-3, 174-64-4, 239-62-19, 247-17-4, 249-27-15, 249-28-5, 587-652-7, 596-696-5.

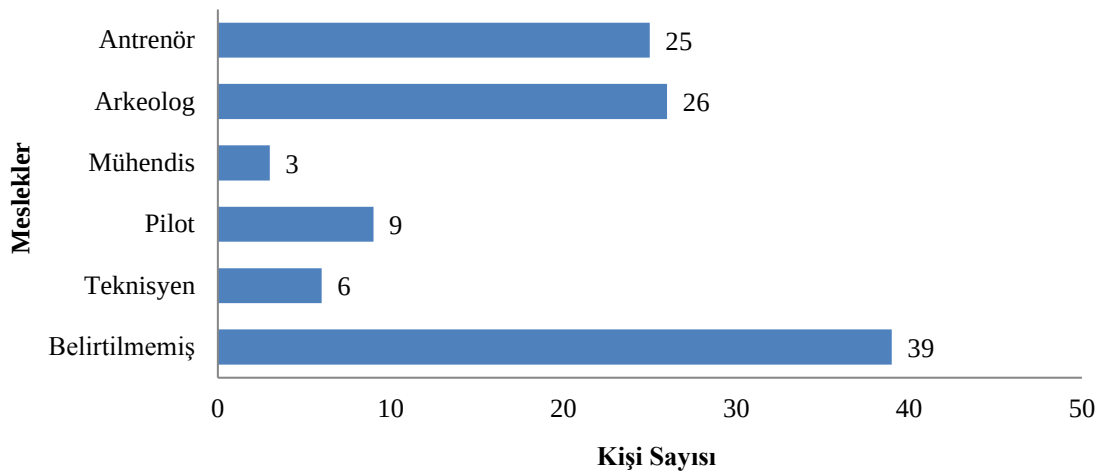
Vekâleti, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İmar ve İskân Bakanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Ankara Belediyesi'nde olduğu gibi birçok kurumun merkez idarelerinde yabancı uzmanlar çalıştırılmıştır. Bununla beraber Maliye Bakanlığı'na bağlı T.C. Merkez Bankası'nda, Çalışma Bakanlığı'na bağlı İşçi Sigortaları Kurumu'nda, İstanbul Belediyesi'ne bağlı işletme ve sanat kuruluşları ile Emniyet Genel Müdürlüğü, TRT Genel Müdürlüğü, Denizcilik Bankası T.A.O. Genel Müdürlüğü'nde ecnebi mütehassısların istihdam edildiği gözlemlenmiştir. 24.11.1972, 29.12.1987 tarihli kararlara göre “İngiliz uyruklu Jennifer Ann Şener’in, 5000 (beşbin) lira aylık ücretle işe başladığı tarihten itibaren dört ay süre ile tanıtıcı yayınların hazırlanıp bastırılması hizmetlerinde sözleşmeli personel olarak...” ve “Fransız uyruklu Tanguy DE QUILLACO’nun 20/12/1987 tarihinden itibaren altı ay süre ile pilot olarak çalıştırılmasına ...” izin verilmiş; ilgili kararlarda kurum bilgisi belirtilmediğinden bu kişiler belirtilmemiş sınıfında gösterilmiştir (Tablo 4.18).

Tablo 4.18: 1961 ve Sonrasında Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

Basın Yayın ve Turizm Gen. Müd.	2	Limyra Antik Kenti	1
Bayındırlık Bakanlığı	1	Miletos Antik Kenti	1
Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	2	Ankara Belediyesi	1
Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	16	Ankara Belediyesi Sular İdaresi Gen. Müd.	4
Çalışma Bakanlığı		İstanbul Belediyesi	
İşçi Sigortaları Kurumu	1	İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İşl. Gen. Müd.	1
Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı	2	İstanbul Belediyesi Şehir Operası	2
Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı		İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları	1
Elektrik Etüt İdaresi Genel Direktör.	1	Maliye Bakanlığı	
Gençlik ve Spor Bakanlığı	18	T.C. Merkez Bankası	2
İçişleri Bakanlığı	1	Turizm ve Tanıtma Bakanlığı	2
Emniyet Genel Müdürlüğü	14	Diğer	
İmar ve İskân Bakanlığı	3	Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası	1
Maarif Vekâleti		Denizcilik Bankası T.A.O. Gen. Müd.	1
Ankara Rehberlik ve Araştırma Merkezi	1	Devlet Yatırım Bankası Genel Müdürlüğü	1
Aydın İli Didyma Mabedi	1	TRT Genel Müdürlüğü	1
Bergama Kazı Alanı	1	Belirtilmemiş	
Gaziantep Şehzade Höyüğü	1	Tanıtıcı Yayınların Hazırlanıp Bastırılması Hizmetlerinde	1
İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	21		
Karaman Canhasan Köyü Kazı Alanı	1	Pilot	1

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

1961 ve sonrasındaki dönemde belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların 26'sı arkeolog, 25'i antrenör, 9'u pilot, 6'sı teknisyen ve 3'ü mühendistir. Meslek olarak dağılımları bakımından toplam miktarın yarısına yakın bir kısmını oluşturan belirtilmemiş grubundaki yabancılar, karar metinlerinde yalnızca uzman/mütehassıs sıfatlarıyla tasvir edilen veya uzmanlıkları belirli bir kategori teşkil etmeyen şahıslardan meydana gelmiştir (Grafik 4.15). Örneğin, 18.19.1964 tarihli kararda “İsrail uyruklu Prof. Rahel Shalon’un bir ay, Asistanı Dr. Soroker’in üç ay ve Alman uyruklu Dr. Ing. Umlauf’un on gün süre ile İmar ve İskân Bakanlığı emrinde çalıştırılmaları ...”; 01.09.1969 tarihli kararda “İtalyan uyruklu Profesör Dr. Luigi Nervi’nin 20/6/1969 tarihinden 20/6/1970 tarihine kadar Ankara Belediyesi emrinde çalıştırılmasına izin verilmesi ...” kararlaştırılmış ancak kişilerin ilgili kurumlarda yerine getirecekleri mesleklere değinilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/180-58-9, 239-62-19).

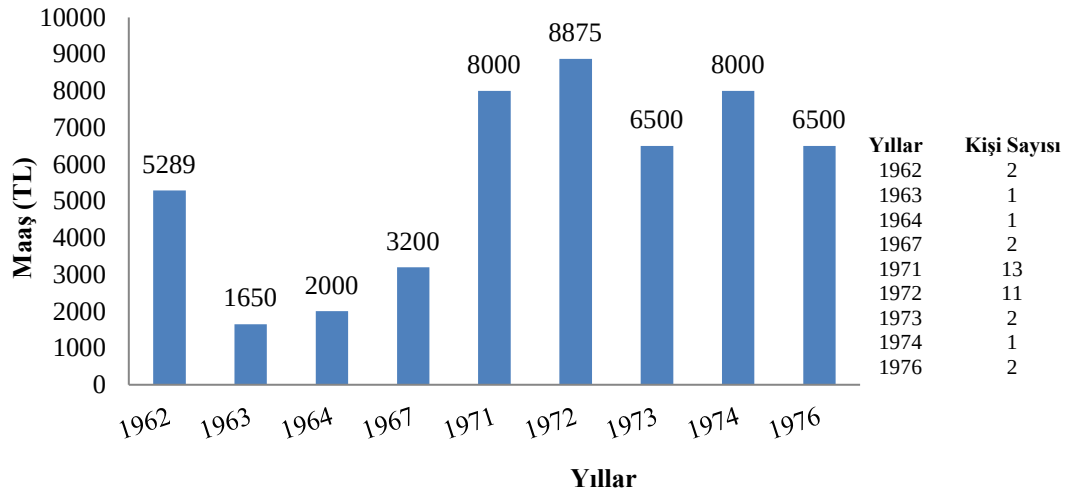

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.15: 1961 ve Sonrasında Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

Bu dönemde belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanlar arasında maaş bilgisine ulaşılabilenlerin tamamına yakınının Türk Lirası cinsinden gelir elde ettikleri anlaşılmıştır. Yine uzmanların çalışma mukaveleleri genellikle aylık üzerinden hesaplanırken bazılarının ücretleri yevmiye usulüne göre tespit edilmiştir. 1961 ve sonrasındaki dönemde Türkiye’de belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda çalıştırılan yabancı uyruklu

ve uzman statüsündeki bireylerin maaş/ücret düzeyleri 1963'te yaşadığı azalışı 1971 itibariyle telafi etmeye başlamış, belirli tarihlerde meydana gelen düşüşlerin de etkisiyle 1976 senesine gelindiğinde 6500 Türk Lirası seviyesinde kalmıştır.

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.16: 1961 ve Sonrasında Belediyeler, Bakanlıklar ve Bunlara Bağlı Diğer Kuruluşlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)

Ele alınan dönemde yabancı uzmanların yerine getirdiği mesleklerin bazılarına ilişkin yerli uzman maaşlarına T.C. Resmi Gazeteleri üzerinden en geç 1973 yılına kadar ulaşılabilmektedir. Bu tarihe kadar Türk vatandaşı ve uzman statüsündeki bireylerin en yüksek ücretleri 1961-1970 arasında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nde çalışan bir baş montör veya baş makinist, sulama mütehassısı için 950, yüksek mühendis veya fen memuru için 1100; Tekel Genel Müdürlüğü'nde bir yüksek mühendis, mühendis, yüksek mimar, kimyager için 1750, teknisyen için 1500, makinist için 800; 1961-1969 arasında Bayındırlık Bakanlığı'nda bir yüksek mühendis için 950; İçişleri Bakanlığı'nda bir mütehassıs ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nde bir teknisyen için 1250; Maliye Bakanlığı'nda bir teknisyen için 1250, ekonomi ve istatistik uzmanı için 1750, hesap uzmanı için 1100; Milli Eğitim Bakanlığı'nda bir uzman için 950; Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nde bir mühendis için 600 Türk Lirası'dır. T.C. Resmi Gazeteleri vasıtasıyla yerli uzman maaşlarına ilişkin son verinin ulaşılabildiği 1973'ten sonra, Aslan (2011) çalışmasında derlenen kamu personelinin aylık ortalama maaşları sağlıklı bir karşılaştırma olanağı sunmasa da ücret düzeylerinin gelişimi hakkında bir fikir

vermektedir. Buna göre kamuda istihdam edilen personelin aylık ortalama maaşları 1973 senesinde 1883 Türk Lirası iken, 1961 sonrasında Türkiye’de belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların maaş bilgisine ulaşılan en geç tarihi gösteren 1976’da 3574 Türk Lirası olmuştur. Gerek uzman gerekse personel statüsünde ve incelenen sektörde istihdam edilen yerli uzmanların maaşları dikkate alındığında 1961 sonrasında yabancı uzmanların en azından 1976 yılına kadar daha yüksek maaş/ücret kazandıklarını söylemek mümkündür.

1961 ve sonrasında belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların %37’sinin 1 yıldan az ve %34,3’ünün 1-3 yıl arasında çalıştırılmaları kararlaştırılmıştır. Uzmanların %28,7’sinin çalışma süreleri hakkında, arşiv belgelerinde herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Örneğin 21.08.1961 tarihli kararda “*Amerikan tebaasından Profesör Dr. W. Edwards Deming’in, İstatistik Genel Müdürlüğü emrinde çalıştırılması ...*”; 25.03.1970 tarihli kararda “*Kıbrıs uyruklu Hamide Kanizi’nin, İçişleri Bakanlığı Teşkilâtında çalıştırılması ...*” kabul edilmiş fakat yabancı uzmanların ne kadar süreyle görev yapacakları belirtilmemiştir. Benzer şekilde 08.10.1976 tarihli kararda yabancı uzmanı görev süresinden bahsedilmeksizin “*Aydın İli, Söke İlçesi, Akköy Bucağı, Balat Köyünün MİLETOS örenyerinde yapılmakta olan arkeolojik kazılara, Alman Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Wolfgang Müller Wiener’in başkanlığında devam edilmesine ...*” izin verilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/161-44-17, 247-21-6, 360-174-12). Anılan isimlerden W. Edwards Deming, toplam kalite yönetiminin mimarı sayılması bakımından özellikle dikkat çekmektedir. 1900’de dünyaya gelen ABD’li Deming istatistikçi, danışman ve öğretim görevlisi olarak tanınmıştır. Soğuk Savaş yıllarında ABD üretimini iyileştirmiş olmakla beraber, asıl ününü 1950 yazında Japonya’ya yaptığı bir seyahat sonrasında, bu ülke sanayisinde kalite kontrolünü daha yüksek seviyelere çıkarmayı sağlayacak istatistiksel çözümlemeleri aktarması sonucu Japon ürünlerinin dünya piyasalarında birçok alanda egemen konuma gelmesiyle edinmiştir (Özer, 2013: 127-129). Dolayısıyla belirli bir süre için İstatistik Genel Müdürlüğü bünyesinde çalıştırılrsa da, toplam kalite yönetimine ilişkin kurduğu sistemin yeterli ilgiyi görmemesi ve Türk sanayisinde bir atılım sağlayamaması ülke ekonomisi açısından bir kayıp sayılmıştır.

1960 ve sonrasındaki yıllarda belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlarda çalışan yabancı uzmanlar arasında, 1946-1960 döneminde takip edilen yabancı uzman istihdamı politikasında olduğu gibi kişilere sunulmuş ek imkân ve muafiyetlere rastlanılmamıştır.

4.3.2. Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

Türkiye’de istihdam edilen yabancı uzmanlara ilişkin Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi üzerinden erişilebilen belgelere göre, 1961 ve sonrasındaki dönemde 1988 yılına kadar 732 kişi güvenlik eğitimi veren kurumlar ile sivil eğitim veren orta ve yüksek öğretim kurumlarında çalıştırılmıştır. Arşiv belgelerinde ülke, vatandaşlık bilgisi bulunmayan ya da bu bilgilerin tam olarak okunamadığı durumlar dışında; ABD, Fransa, İngiltere ve Almanya eğitim kurumlarında istihdam edilen ecnebi mütehassısların sayıca en fazla talep edildiği ülkelerdir. Tablo 4.19’da görüldüğü gibi bu ülkelere göre daha az sayıda da olsa Kıbrıs, İtalya, Avusturya, Pakistan, Romanya,

Tablo 4.19: 1961 ve Sonrasında Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	186	İsviçre	5
Afganistan	2	İtalya	22
Almanya	114	Japonya	3
Avustralya	1	Kıbrıs	29
Avusturya	13	Macaristan	6
Belçika	3	Mısır	1
Birleşik Arap Cumhuriyeti	1	Norveç	1
Finlandiya	4	Pakistan	11
Fransa	160	Romanya	10
Hindistan	5	Suriye	1
Hollanda	3	Şili	1
Irak	2	Tunus	1
İngiltere	131	Ürdün	1
İran	8	Yugoslavya	1
İrlanda	1	Yunanistan	1
İsveç	4	TOPLAM	732

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.¹⁰

¹⁰ Fon: 30-18-1-2, Yer: 158-37-6, 158-44-15, 158-46-1, 159-17-12, 162-46-9, 162-49-5, 162-50-13, 162-52-7, 162-52-20, 162-57-7, 158-43-1, 164-21-17, 166-38-7, 166-39-4, 166-43-10, 166-46-9, 166-49-1, 166-48-16, 167-51-11, 167-54-15, 168-14-18, 172-46-19, 174-60-10, 174-64-7, 175-1-19, 179-48-19,

İran, Macaristan, Hindistan, İsviçre, Finlandiya, İsveç, Hollanda ve Japonya gibi birçok ülke eğitim kurumları için ithal edilen beşeri sermayenin kaynakları arasında yer almıştır.

1961 ve sonrasındaki dönemde yabancı uzmanların çalıştırıldıkları eğitim kurumlarını güvenlik, sivil ortaöğretim ve sivil yükseköğretim olmak üzere sınıflandırmak mümkündür. Bu eğitim kurumları arasında yabancı uyruklu ve uzman statüsündeki bireylerin yoğun olarak istihdam edildikleri yerler; Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Ege Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Gazi Eğitim Enstitüsü, İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Akademisi gibi yüksek öğretim kurumlarıdır. Ardından Galatasaray Lisesi, İstanbul Erkek Lisesi, çeşitli konservatuvarlar, İzmir Koleji, Diyarbakır Koleji, Eskişehir Koleji, Hıfzısıhha Okulu, İstanbul Kadıköy Koleji, Samsun Koleji ve İçel Silifke Lisesi gibi orta öğretim düzeyinde eğitim veren kurumlar gelmektedir. Yabancı uzman istihdamı politikasına en az başvuru alan kurumlar ise Kuleli Askeri Lisesi ve İzmir Hava Lisan Okulu Komutanlığı'nın yer aldığı güvenlik eğitimi kurumlarıdır. Arşiv

181-63-4, 182-77-15, 182-80-7, 187-43-14, 189-58-4, 189-58-3, 191-76-17, 192-7-17, 192-11-5, 193-17-20, 204-19-3, 210-65-1, 212-81-6, 215-5-16, 215-7-19, 215-10-4, 215-11-7, 223-60-6, 224-68-3, 224-68-4, 225-69-1, 227-83-20, 230-11-18, 231-20-9, 233-30-7, 239-61-15, 243-84-6, 246-12-20, 248-22-14, 251-36-16, 258-77-5, 270-59-20, 262-10-1, 273-80-18, 279-24-2, 283-47-6, 287-66-13, 287-66-16, 290-85-20, 293-2-8, 293-7-1, 296-23-8, 312-14-10, 322-73-12, 340-75-9, 343-88-12, 353-139-17, 373-145-4, 374-156-12, 376-190-14, 166-49-10, 167-56-5, 175-3-19, 180-52-4, 181-65-14, 181-69-4, 215-11-8, 242-80-16, 245-9-8, 309-102-24, 327-17-20, 365-25-5, 158-39-6, 158-45-4, 158-44-7, 159-14-2, 159-14-3, 159-16-1, 159-17-11, 159-17-10, 160-23-11, 160-25-8, 160-29-1, 161-37-2, 161-39-2, 161-42-8, 162-47-1, 162-50-9, 163-63-13, 163-71-19, 164-11-20, 164-12-11, 164-17-8, 164-25-13, 164-21-18, 165-29-5, 165-29-18, 166-39-9, 166-47-13, 166-49-11, 166-49-12, 167-51-19, 167-54-14, 168-1-11, 168-2-8, 168-5-4, 168-11-5, 168-11-9, 169-17-11, 170-28-20, 171-34-1, 171-39-3, 171-39-4, 174-56-10, 174-61-3, 175-1-19, 175-2-2, 175-2-8, 175-3-2, 175-7-10, 176-11-3, 176-14-13, 177-25-9, 178-33-16, 180-54-18, 180-61-15, 180-62-6, 181-67-13, 181-68-17, 181-69-12, 181-70-6, 182-73-18, 182-75-2, 182-75-5, 182-78-5, 183-3-4, 183-7-18, 184-9-6, 184-12-12, 184-12-13, 184-13-3, 185-20-8, 185-24-1, 186-31-9, 187-41-11, 187-44-6, 190-69-19, 190-66-20, 191-81-13, 192-4-17, 192-5-11, 192-9-6, 192-10-20, 192-9-19, 193-18-7, 194-25-7, 195-32-8, 199-68-5, 201-80-7, 201-83-4, 202-2-3, 202-6-5, 203-9-19, 203-15-2, 203-12-12, 205-32-12, 209-55-19, 210-66-20, 212-80-14, 212-81-6, 213-83-4, 213-86-5, 215-7-15, 216-15-1, 217-20-2, 217-23-12, 217-23-20, 219-34-11, 221-49-18, 223-58-2, 223-62-17, 224-66-9, 225-69-16, 226-76-4, 227-81-18, 228-88-14, 229-3-3, 229-7-19, 230-11-10, 230-13-12, 231-17-11, 231-20-2, 231-20-6, 232-23-10, 232-26-19, 233-30-15, 234-34-8, 234-36-12, 235-41-9, 236-45-17, 236-46-7, 237-49-12, 240-65-15, 240-67-17, 240-69-16, 241-70-8, 241-73-2, 242-79-8, 243-83-1, 242-81-12, 242-81-17, 243-84-16, 244-3-19, 246-12-20, 247-17-6, 247-20-20, 248-22-18, 248-26-17, 249-31-2, 252-40-3, 252-44-18, 253-50-6, 254-53-8, 256-61-20, 258-75-2, 258-77-2, 259-80-2, 262-12-15, 262-15-13, 263-20-7, 265-30-6, 267-37-18, 267-40-5, 268-43-15, 269-52-11, 271-65-15, 273-82-12, 274-84-16, 278-17-10, 280-28-20, 280-28-15, 281-34-9, 281-36-1, 281-37-4, 282-40-10, 284-51-5, 286-65-9, 286-61-16, 290-86-18, 290-87-2, 292-97-5, 310-1-6, 295-19-15, 296-23-2, 296-24-15, 297-26-12, 297-30-5, 299-41-19, 299-45-1, 299-45-17, 301-51-3, 300-49-5, 301-55-4, 304-70-4, 305-77-2, 310-3-8, 311-12-9, 326-10-12, 327-14-9, 341-76-7, 342-83-12, 344-95-7, 376-184-3, 287-69-11.

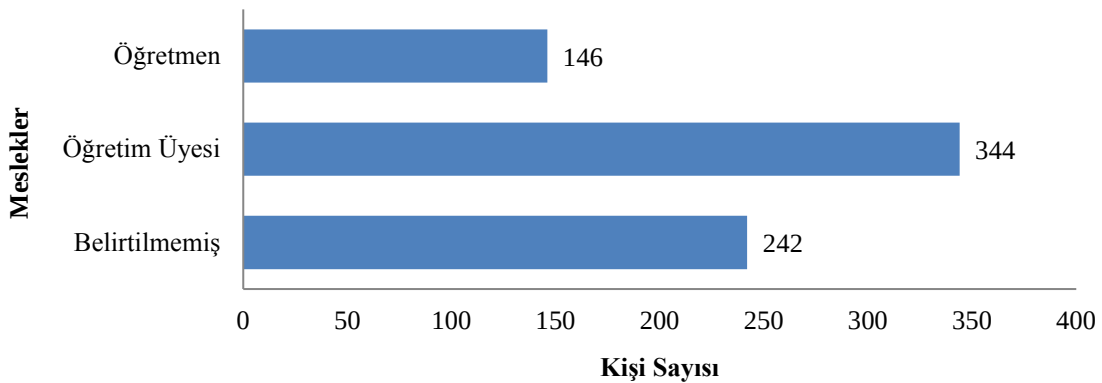
belgelerinde bazı yabancı uzmanların bazılarının kurum bilgisi tam olarak paylaşılmadığından bu kişiler ya Milli Eğitim Bakanlığı başlığı altında ya da belirtilmemiş grubunda erişilebilen bilgiler kullanılarak gösterilmiştir (Tablo 4.20). Örneğin 17.12.1962 tarihli kararda dokuzu Kıbrıs ve biri Fransız uyruklu on öğretmenin “... muhtelif orta dereceli okullarımızda çalıştırılmaları ...” kaydedilirken, 25.08.1972 tarihli karara göre “... hıızalarında gösterilen ücretle 1/3/1972 tarihinden 28/2/1973 tarihine kadar olmak üzere bir yıl daha sözleşmeli olarak çalıştırılmaları ...” kararlaştırılan sekiz yabancı uzmandan dördünün görev yeri sadece “Siyasal Bilgiler Fakültesi” ve Diyarbakır Tıp Fakültesi” ibareleriyle tanımlanmıştır (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/167-56-5, 287-69-11).

Tablo 4.20: 1961 ve Sonrasında Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

Eğitim-Sivil (Ortaöğretim)		Eğitim-Güvenlik	
Ankara Konservatuarı	22	Kuleli Askeri Lisesi	2
Devlet Tiyatrosu	14	İzmir Hava Lisan Okulu Komutanlığı	1
Diyarbakır Koleji	2	Eğitim-Sivil (Üniversite)	
Eskişehir Koleji	2	Ankara Devlet Lisan Okulu	1
Galatasaray Lisesi	70	Ankara Üniversitesi	112
Hıfzıssıhha Okulu	2	Ankara Yabancı Diller Eğitim Ens.	12
İçel Silifke Lisesi	1	Atatürk Üniversitesi	13
İstanbul Konservatuarı	9	Boğaziçi Üniversitesi	27
İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müd.	8	Çapa Eğitim Enstitüsü	4
İstanbul Erkek Lisesi	18	Ege Üniversitesi	44
İstanbul Kadıköy Koleji	2	Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü	1
İstanbul Sağmacılar Ortaokulu	1	Eskişehir İktisadi ve Ticari İlim. Ak.	1
İstanbul Bakırköy Ortaokulu	1	Gazi Eğitim Enstitüsü	20
İzmir Anadolu Lisesi	1	Hacettepe Üniversitesi	117
İzmir Koleji	4	İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü	14
İzmir Konservatuarı	15	İstanbul İktisadi ve Ticari İlim. Ak.	3
Konya Koleji	1	İstanbul Tatbiki Güzel San. Yük. Ok.	8
Samsun Koleji	2	İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü	4
Milli Eğitim Bakanlığı	1	İstanbul Teknik Üniversitesi	33
		İstanbul Üniversitesi	74
Mesleki ve Teknik Öğr. Etüd ve Plan. Dairesi	1	İzmir-Buca Eğitim Enstitüsü	6
Orta Dereceli Okullarda	10	Karadeniz Teknik Üniversitesi	5
Resmi Kolejlerden Birinde	1	Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü	2
Sözleşmeli Öğretmen	1	Sosyal Hizmetler Akademisi	10
Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejlerde	24	Belirtilmemiş	
Ticaret ve Turizm Öğretim Gen. Müd.	1	Siyasal Bilgiler Fakültesi	3
Otelcilik Okulu		Diyarbakır Tıp Fakültesi	1

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

İncelenen dönemde Türk eğitim kurumlarında istihdam edilen yabancı uzmanlar mesleki dağılımları bakımından ve kişi sayılarına göre öğretmen ve öğretim üyesi olmak üzere iki gruba ayrılabilmiştir. Toplamda 732 yabancı uzmandan 242'si kendilerinden sadece uzman veya mütehassıs kelimeleriyle bahsedilen, çalıştırıldığı uzmanlık alanı net biçimde ifade edilmeyen ya da uzmanlıkları mesleki bakımdan sınıflandırılmayan şahıslardan meydana gelmiş ve Grafik 4.17'de belirtilmemiş grubunda gösterilmiştir. 06.01.1964 tarihli kararla “*Amerikan tebaasından Violet Hommels ve Hester Graham Stoll ile Pakistan tebaasından Syed Maqsud-ul Hasan Rizvie'nin Sosyal Hizmetler Akademisi ve Okulunda, İngiliz tebaasından Simon Charles Murison Bowie'nin Hıfzıssıhha Okulunda, işe başladıkları tarihlerden itibaren uzman olarak çalıştırılmaları ...*” kararlaştırılmıştır. Yine 10.03.1964 tarihli kararda “*Fransız tebaasından Joel Amour'un, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yabancı Diller Okulu Uzmanlığında çalıştırılması ...*”; 15.11.1971 tarihli kararda ise Hindistan uyruklu Dr. K.S. Seetharam'ın “*... Hacettepe Üniversitesi, Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi, Nüfus Etüdları Enstitüsünde sözleşmeli uzman olarak çalıştırılması ...*” kabul edilmiştir. (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/175-1-19, 176-14-13, 274-84-16).

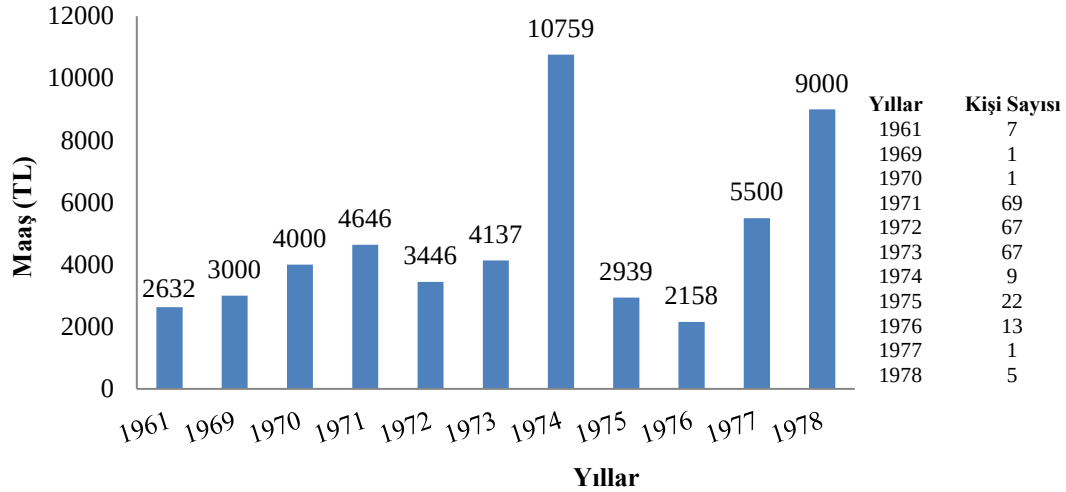

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.17: 1961 ve Sonrasında Eğitim Kurumlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

1961 ve sonrasındaki yıllarda eğitim kurumlarında çalıştırılan yabancı uzmanların tamamı Türk Lirası cinsinden maaş almıştır. 1961 ile yabancı uzmanların maaş bilgisine ulaşılabilen son tarih olan 1978 arasında, 1974 yılı hariç maaş/ücret düzeylerinin nispeten istikrarlı bir seviyede seyrettiği görülmüştür. 1974 yılındaki ani yükselişin ise, sanat ve spor gibi özel bir ihtisaslaşma gerektiren alanlarda ihtiyaç

duyulan görevleri yerine getiren ve sınırlı ikamesi olan, az sayıda uzmana çok yüksek ücretler verilmesinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir (Grafik 4.18).

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.18: 1961 ve Sonrasında Eğitim Kuruluşlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)

Türk eğitim kurumlarında çalışan yerli uzmanların T.C. Resmi Gazetelerinde yayınlanan ve erişilebilen maaş/ücret verileri göz önünde bulundurularak Grafik 4.18'deki bilgilerle bir karşılaştırma yapılabilir. Eldeki bilgilere göre Türk uyruklu uzmanların en yüksek ücretleri 1962-1970 yılları arasında Ankara Üniversitesi'nde çalışan bir teknisyen veya uzman (hekim) için 1250, makinist için 800, hemşire için 950, profesör için 2000, doçent için 1100, asistan için 800; Ege Üniversitesi'nde çalışan bir teknisyen veya mütehassıs için 1250, makinist için 700, profesör için 2000, doçent için 1100 ve asistan için 800 Türk Lirası'dır. 1961-1969 arasında İstanbul Üniversitesi'nde bir teknisyen en fazla 1250, bir makinist 700, bir yüksek mühendis veya yüksek mimar 1750, bir profesör 1750, bir doçent 1100, bir asistan 800, bir mütehassıs 1250 ve bir hemşire 700 Türk Lirası kazanmaktadır. Aynı yıllarda İstanbul Teknik Üniversitesi'nde bir teknisyen en fazla 1250, bir makinist 600, yüksek mühendis veya yüksek mimar 1750, bir profesör 1750, bir doçent 1100 ve bir asistan 800 Türk Lirası maaş elde etmektedir (Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete Sayı: 10747, 10748, 11046, 11046, 11047, 11049, 11340, 11343, 11345, 11643, 11644, 11648, 12015, 12009, 12012, 12013, 12241, 12242, 12243, 12537, 12539, 12542,

12543, 12842, 12845, 12846, 13140, 13141, 13144, 13145, 13511, 13514, 13516). 1972 yılından sonraki yerli uzmanların maaş bilgilerine, eğitim kurumlarında görev yapan ve akademik unvana sahip bireyler için Bülbul (2006) çalışması vasıtasıyla ulaşılabilmektedir. Çalışmadaki verilere göre 1972-1978 yıllarında bir profesör için aylık ortalama maaş 4719 ile 14230; bir doçent için 3983 ile 12530 ve asistan için 2472 ile 5570 Türk Lirası aralığında değişmektedir. Ulaşılan bilgilere göre 1961-1970 yılları arasında yabancı uzmanların daha fazla aylık ortalama ücret kazandığı; 1971 sonrasında veri eksikliği nedeniyle Türk uyruklu diğer uzmanların maaş durumları hakkında bir karşılaştırma yapılamamakla beraber akademik unvana sahip kişilerin yabancı uzmanlara yaklaşık ve bazen daha yüksek düzeyde maaş elde ettikleri anlaşılmıştır.

Ecnebi mütehassısların bazılarının maaş/ücret bilgilerine ise incelenen arşiv belgelerinde yer verilmemiştir. 30.11.1963 tarihli kararla İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin çeşitli fakültelerinde istihdam edilmesi uygun görülen Carl C. Zimmerman, Prof. Dr. Rudolf Juchoff, Prof. Douglas Ross Angus ve Prof. Dr. Edward Socola'nın tabiiyetleri, meslekleri ve kurumlarından bahsedilirken, görevleri karşılığında alacakları maaş miktarına değinilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/174-61-3). Türkdoğan (1968) çalışmasına göre İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Metodoloji dersleri 1963-1964 akademik yılında Harvard Üniversitesi'nin tanınmış profesörü Zimmerman'a tahsis edilmiştir. Prof. Zimmerman Türkiye'deki üniversitelerde vazifelendirilen yabancı sosyologlar arasında ABD'yi temsil eden ilk ve en yeni kişi olarak nitelendirilmekte; 20. yüzyılda egemen olan Amerikan sosyoloji akımlarının Türkiye'de salâhiyetle başlatmış sayılmaktadır.

1961 ve sonrası dönemde eğitim kurumlarında istihdam edilen yabancı uzmanların %3,3'ü 3 aydan 10 aya kadar çeşitli zaman dilimleri kapsayan biçimde 1 yıldan az ve %34,8'i 1-3 yıl arasında çalıştırılmıştır. Geriye kalan kişilerin %61,9'una dair ise arşiv kayıtlarında herhangi bir çalışma süresi belirtilmemiştir. 26.09.1961 tarihli kararda "*Fransız tebaasından François Ramond'un, Galatasaray Lisesi ilk kısım öğretmenliğinde ...*", 06.10.1961 tarihli kararda "*İngiliz tebaasından Terence Peter Collings'in, Diyarbakır Kolejinde İngilizce öğretmeni olarak ...*" çalıştırılması kabul edilmiş fakat şahısların Türkiye'deki çalışma sürelerinin ne kadar olacağı ifade edilmemiştir. Benzer şekilde 26.06.1970 tarihli kararla Ege Üniversitesi'ne atanan

ABD’li Prof. Dr. John H. Sten ile Ankara Üniversitesi’nde tayin edilen İngiliz V. Elizabeth Evecan’ın görev sürelerine değinilmeksizin, “... işe başladıkları tarihten itibaren çalıştırılmaları ...” kararlaştırılmıştır (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/162-50-13, 162-52-7, 252-44-18).

Bu dönemde yabancı uzman istihdamı politikası takip edilirken, getirtilen kişilere sunulan ek imkân ve muafiyetler arasında sadece bazı masraflarının ödenmesi ibaresiyle karşılaşılmıştır. Örneğin 23.01.1961, 27.03.1961 ve 12.08.1961 tarihli kararlara istinaden İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesinde çalıştırılan Prof. Hans Koeph, Prof. Harold Müller ve Prof. Lyle Edward Glazier’in “... Türkiye’ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye’de Türk parası ile ödenmesi ...” uygun görülmüştür (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/258-39-6, 159-14-2, 161-42-8).

4.3.3. Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

Elde edilen arşiv belgelerine göre 1961 ve sonrasındaki dönemde Türkiye’de faaliyet gösteren sınaî kuruluşlarda uzman ve/veya mütehassıs sıfatıyla yaklaşık 120 kişinin çalıştırıldığı tespit edilmiştir. Ülke bilgisine erişilemeyen veya bilgilerin tam olarak okunamadığı kişiler göz ardı edildiğinde yabancı uzmanların sayıca en fazla talep edildiği ülkeler Fransa, Kıbrıs, Almanya, İtalya’dır. Bu ülkelerden getirtilen uzmanların

Tablo 4.21: 1961 ve Sonrasında Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ülkelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	6	İsviçre	3
Almanya	18	İtalya	15
Avusturya	8	Japonya	3
Birleşik Arap Emirlikleri	1	Kanada	1
Fransa	21	Kıbrıs	19
Güney Afrika	1	Macaristan	2
Hollanda	6	Pakistan	3
Irak	1	Ürdün	4
İngiltere	8	TOPLAM	120

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.¹¹

¹¹ Fon: 30-11-1-0, Yer: 161-34-2, 164-11-4, 164-20-13, 284-51-6, 166-46-2, 168-1-9, 168-2-10, 168-9-5, 168-15-6, 168-15-6, 169-21-14, 170-33-11, 171-34-13, 172-43-15, 172-47-4, 173-49-19, 174-61-20,

miktarına nazaran daha az sayıda Avusturya, İngiltere, ABD, Hollanda, Ürdün, İsviçre, Japonya, Pakistan, Macaristan, Birleşik Arap Emirlikleri, Güney Afrika, Irak ve Kanada gibi ülkelerin vatandaşı olan uzman bireyler Türk sanayi sektöründe istihdam edilmiştir.

İncelenen dönemde yabancı uzmanlar, sınaî faaliyet alanları arasında yalnızca madenlerin üretilmesi ve işlenmesi süreçlerini yerine getiren kuruluşlar bünyesinde görevlendirilmişlerdir. Tablo 4.22 gösterildiği gibi, bu kuruluşlar arasında başta Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü olmak üzere, Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları, Etibank ile Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları yer almaktadır.

Tablo 4.22: 1961 ve Sonrasında Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

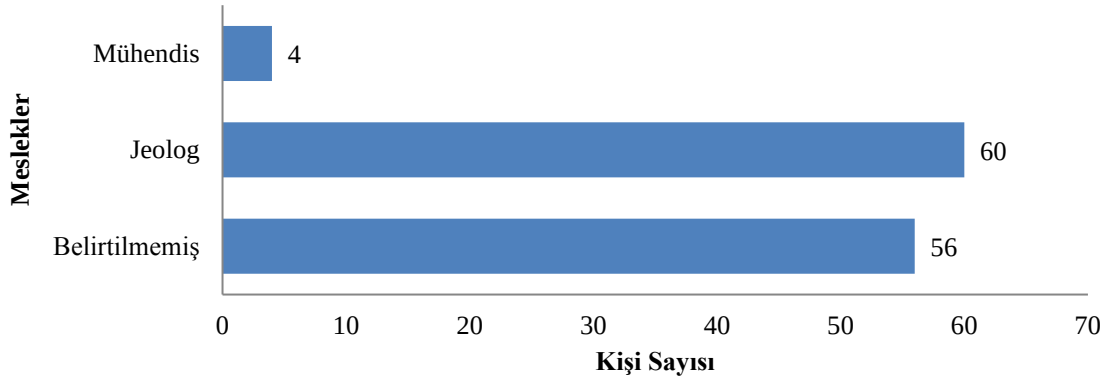
Maden Sanayi	
Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları	3
Etibank	4
Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	107
Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları	6

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı

1961 ve sonrasındaki yıllarda Türkiye’de sınaî faaliyet gösteren kuruluşlarda istihdam edilen yabancı uzmanların 60’ının jeolog, sadece 4’ünün mühendis olduğu anlaşılmıştır. Mesleklere göre dağılım bakımından sayıca toplam uzman miktarının yarısını teşkil eden belirtilmemiş grubundaki yabancılar, kararlarda yalnızca uzman/mütehassıs unvanlarıyla nitelendirildiğinden ya da bu kişilerin ihtisasları belirli bir kategori oluşturmadığından burada değerlendirilmiştir. Örneğin, 25.09.1964 tarihli kararla Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Genel Müdürlüğü emrinde çalıştırılmalarına izin verilen Roger Lefevre, Herbert Haude ve Marcel Gutnic’den “... üç yabancı uzman ...” olarak bahsedilmiş, 24.09.1969 tarihli kararda “İngiliz uyruklu John Milles’in, işe başladığı tarihten itibaren bir yıl süre ile Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü emrinde kotlama uzmanı olarak çalıştırılması ...”nın uygun görüldüğü

174-64-5, 176-15-17, 178-31-10, 178-35-5, 179-40-19, 179-47-10, 180-51-16, 180-57-4, 180-60-12, 181-71-7, 182-80-9, 184-12-14, 184-13-11, 185-18-15, 185-20-16, 185-23-7, 187-40-3, 187-45-3, 188-46-8, 188-48-20, 189-56-11, 190-64-6, 190-65-18, 190-69-11, 191-76-19, 193-17-1, 194-23-15, 196-38-3, 197-45-13, 198-53-8, 198-61-4, 198-62-20, 199-65-2, 199-65-19, 200-72-6, 205-27-13, 205-30-18, 208-48-10, 209-57-10, 210-61-20, 210-62-10, 213-82-13, 213-88-2, 216-13-6, 217-20-12, 221-44-18, 222-49-20, 225-73-16, 226-79-19, 229-2-6, 239-60-11, 240-65-3, 252-45-5, 261-7-8, 262-8-10, 266-36-12, 267-37-20, 302-57-6, 304-68-3, 309-99-9, 310-3-14, 316-40-3, 319-56-20, 333-38-18, 368-74-8, 368-74-19.

kaydedilmiştir. 07.01.1969 tarihli kararda ise “İngiliz uyruklu Metalurjist Roy Else’nin 9720 (dokuz bin yedi yüz yirmi) lira aylık ücretle işe başladığı tarihten itibaren iki yıl süre ile Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü emrinde çalıştırılmasına ...” izin verilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/180-60-12, 240-65-3, 229-2-6).

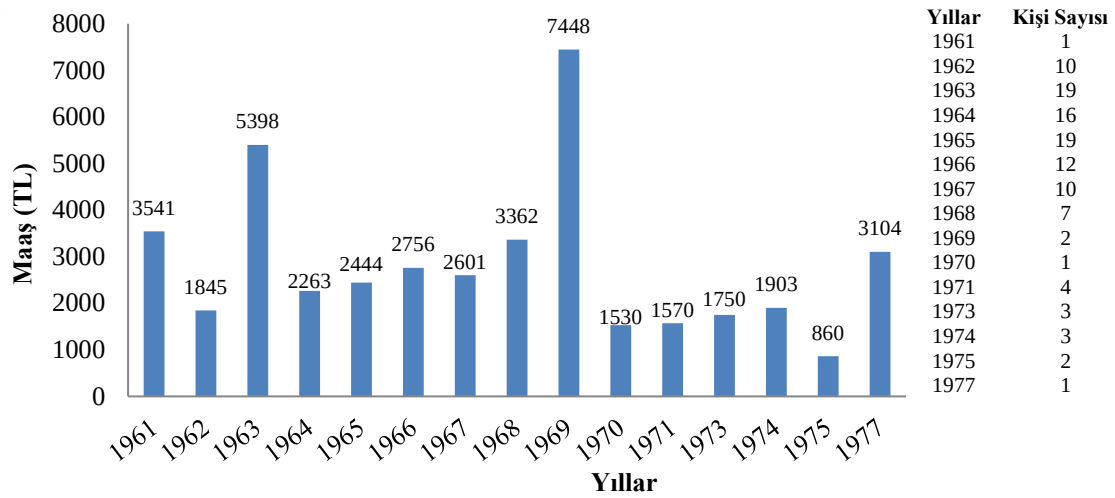

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.19: 1961 ve Sonrasında Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

Bu dönemde sanayi alanında istihdam edilen jeolog, mühendis ve profesör, sondaj uzmanı, metalurjist gibi diğer uzmanların tamamı Türk Lirası cinsinden maaş/ücret almıştır. Uzman bireylerin bir bölümünün maaşları, çalışma mukavelelerinde aylık üzerinden hesaplanırken diğer bir kısmının maaş tutarları yevmiye usulüne göre belirlenmiştir. 05.12.1963 tarihli kararda “Fransız tebaasından Jeolog Pierre de Graciansky’nin, işe başladığı tarihten itibaren bir yıl süre ile ve (80-seksen) lira günlük ücretle, Maden Tetkik ve arama Enstitüsü Genel Müdürlüğü emrinde ...” istihdamına izin verilmiş; 15.09.1964 tarihli kararla aynı kurumda çalıştırılan altı yabancı uzmandan Kıbrıs uyruklu İsmet Cemal’e 25 Lira günlük ücret ödenmesi kararlaştırılmıştır. Öte yandan 07.08.1969 tarihli kararda “Güney Afrika uyruklu Dr. Jeolog Edward Albert Retief’in, işe başladığı tarihten itibaren bir yıl süre ve 5176 (beşbin yüz yetmiş altı) lira aylık ücretle Maden Tetkik ve arama Enstitüsü Genel Müdürlüğü emrinde çalıştırılmasına izin verilmesi ...” kabul edilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/174-61-20, 180-57-4, 239-60-11). Sınai kuruluşlarda çalıştırılan yabancı uzmanların 1961 yılında 3541 Türk Lirası seviyesinde olan maaş miktarının ani

yükselişlere rağmen dönemin genelinde yaşanan düşüş trendinin etkisiyle 1977’de 3104 Türk Lirası düzeyinde kaldığı gözlemlenmiştir. 1963 ve 1969 yıllarında meydana gelen ciddi artışların yabancı uzman istihdam politikası kapsamında ödenen maaş miktarlarının iyileştirmesi olarak yorumlanması ihtimal dâhilindedir. Ancak söz konusu yılların öncesi ve sonrasında maaş ödemelerinin benzer bir eğilim takip etmemesine ve arşiv belgelerinin detaylı biçimde analiz edilmesine bağlı olarak asıl nedenin, sadece uzman olarak nitelendirilen bireylere nispetle jeoloji ve/veya metalürji gibi alanlarda ihtisas sahibi olan kişilere yapılan büyük miktardaki maaş/ücret ödemelerinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.20: 1961 ve Sonrasında Sanayi Alanında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)

1961 ve sonrasındaki dönemde Türk sınaî kuruluşlarında istihdam edilen yabancı uzmanların yaklaşık 38,3’ünün 1 yıldan az ve %58,3’ünün 1-3 yıl arasında tayin edilen bir süre için çalıştırılmaları kararlaştırılmıştır. Daha önce değinilen dönemlerin ve iktisadî sektörlerin aksine yabancı uzmanların yaklaşık %3,3 gibi çok az bir kısmının bu dönemdeki çalışma süreleri hakkında bilgi elde edilememiştir. Örneğin 08.03.1963 ve 16.04.1965 tarihli kararlara göre “*Amerikan tebaasından Lance Call, Don Hubert Cooper ve Clyde F. Adams’ın, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları Anonim Şirketi emrinde ...*”, “*Pakistan uyruklu Aşrap-Ul-Hak Sufyani’nin Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü emrinde ...*” çalıştırılmalarına izin verilmiş; fakat

şahısların ne kadar süreyle görev yapacağı belirtilmemiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/168-15-6, 185-23-7).

Ele alınan dönemdeki yabancı uzman istihdamı politikasında, 1923-1945 ile 1946-1960 yıllarının aksine, gerek yapılan anlaşmalar kapsamında gerekse teknoloji transferini temin edecek kişiler için şartları daha cazip hale getirmek amacıyla sunulan ek imkân ve muafiyetlere arşiv belgelerinde rastlanılmamıştır.

4.4.4. Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar

1961 ve sonrasındaki yabancı uzman istihdamına dair ulaşılabilen arşiv belgelerine göre, kişi sayıları bakımından büyük bir topluluk meydana getirmeyen, uzman/mühendis olmakla beraber çalıştıkları kurum bilgileri tespit edilemeyen ve/veya yaptıkları işler itibarıyla belirli bir ekonomik sektörde sınıflandırılması mümkün olmayan 58 kişi diğer alanlar başlığı altında incelenmektedir. Tablo 4.23’de görüldüğü üzere bu dönemde belgelerde ülke bilgilerine rastlanılmayan ya da bilgilerin okunamadığı kişiler haricinde yabancı uzmanların sayıca en fazla talep edildiği ülkeler İsviçre ve Kıbrıs’tır. Yine az sayıda da olsa Yunanistan, ABD, Irak, İran, Pakistan, Belçika, Fransa, Güney Afrika, Macaristan, Suriye ve Yugoslavya gibi ülkeler istihdam politikasında başvuru kaynakları arasında yer almıştır. Bakanlar Kurulu Kararları’nı içeren arşiv belgelerinde, 21 uzmanın ülke veya vatandaşlık bilgisine rastlanılmamıştır.

Tablo 4.23: 1961 ve Sonrasında Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Ükelere Göre Dağılımı (Kişi)

ABD	4	Macaristan	1
Belçika	1	Pakistan	2
Fransa	1	Suriye	1
Güney Afrika	1	Yugoslavya	1
Irak	3	Yunanistan	5
İran	3	Belirtilmemiş	17
İsviçre	9	TOPLAM	58
Kıbrıs	9		

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.¹²

¹² Fon: 30-11-1-0, Yer: 272-72-10, 315-34-3, 368-71-11, 160-29-10, 175-1-13, 179-47-6, 190-70-1, 181-64-19, 238-53-4, 191-83-15, 348-111-8, 358-161-5, 187-40-4, 253-48-4, 304-70-7, 210-65-15, 228-87-14, 238-56-17, 249-31-14, 253-48-13, 261-4-1, 313-22-10, 363-185-8.

Örneğin 22.01.1971 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı'na istinaden bazı yabancı uzmanların "... *Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü'nün Pan Amerikan Dünya Havayollarından kiralamış bulunduğu BOEING-707/321 jet yolcu uçaklarının hizalarında gösterilen süreler kadar çalıştırılmalarına ...*" izin verilmiş, aynı belgede şahsın hangi milletten olduğuna dair bilgi bulunmamıştır (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/261-4-1).

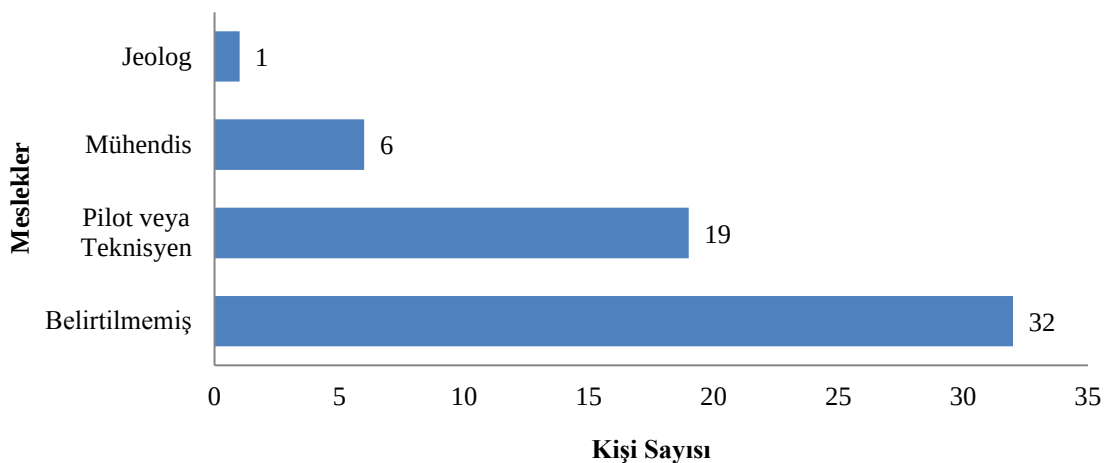
Yabancı uyruklu uzmanlar, 1961 ve sonrasındaki yıllarda Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, PTT İşletme Genel Müdürlüğü ve Demiryolları, Limanlar ve Hava Meydanları Genel Müdürlüğü gibi ulaşım ve haberleşme ile İstanbul ve Kars Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi, Orman Genel Müdürlüğü, Kayseri Toprak Su Bölge Müdürlüğü, Tarım Bakanlığı, Toprak Su Genel Müdürlüğü ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. gibi tarım ve ormancılık kuruluşlarında yoğunlukla istihdam edilmiştir. Yüksek İhtisas Hastanesi, Ankara Ahmet Andıçen Kanser Hastanesi ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sıtma Eradikasyonu Genel Müdürlüğü gibi sağlık ve Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü gibi enerji kuruluşları ise daha az sayıda yabancı uzmandan istifade edilen yerler arasındadır (Tablo 4.24).

Tablo 4.24: 1961 ve Sonrasında Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Kurumlara Göre Dağılımı (Kişi)

Enerji		Orman Genel Müdürlüğü	3
Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü	2	Tarım Bakanlığı	1
Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü	1	Toprak Su Genel Müdürlüğü	1
Sağlık		Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	1
Ankara Ahmet Andıçen Kanser Hastanesi	1	Ulaşım ve Haberleşme	
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sıtma Eradikasyonu Gen. Müd.	1	Demiryolları, Limanlar ve Hava Meydanları Gen. Müd.	1
Yüksek İhtisas Hastanesi	2		
Tarım ve Ormancılık		Karayolları Genel Müdürlüğü	12
İstanbul ve Kars Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi	9	PTT İşletme Genel Müdürlüğü	3
Kayseri Toprak Su Bölge Müdürlüğü	1	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	19

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

İstihdam edilen yabancı uzmanları mesleki dağılımları bakımından jeolog, mühendis ve pilot veya teknisyen olarak sınıflandırmak mümkündür. Yabancı uzmanların sayıca en fazla bulunduğu belirtilmemiş grubunu oluşturanlar ise, arşiv belgelerinde kendilerinden sadece uzman veya mütehassıs kelimeleriyle bahsedilen, çalıştırıldığı uzmanlık alanı net biçimde ifade edilmeyen ya da uzmanlıkları mesleki bakımdan sınıflandırılmayan şahısları göstermektedir. 14.08.1964 tarihinde kabul edilen kararla “Amerikan uyruklu Marynn Ethel Robbins Hudson’un, Ankara Türkiye Yüksek İhtisas Hastanesinde 06/6/1964 tarihinden itibaren bir yıl süre ile uzman olarak çalıştırılması ...” kararlaştırılmıştır. 19.10.1964 tarihli karara göre “Macar uyruklu Dr. Georg Olatka’nın iki ay süre ile ve 27.924,21 (yirmiyedibin dokuzyüzyirmidört, yirmibir) lira aylık ücretle Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü emrinde çalıştırılmasına izin verilmesi ...” Bakanlar Kurulu tarafından onaylanırken, ihtisas sahibi olduğu tahmin edilen şahsın hangi görevi hangi unvanla yerine getireceği açıkça belirtilmemiştir. 25.07.1969 tarihli başka bir kararda ise “İstanbul ve Kars Süt Mamulleri Sanayii Müessesesi Fabrikalarında istihdam edilmek üzere ilişik cetvelde ad ve soyadları ile uyrukları yazılı 9 uzman ve idarecinin sözleşmeli olarak Ocak 1969 tarihinden itibaren 1 yıl süre ile çalıştırılmalarına izin verilmesi ...” kabul edilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/179-47-6, 181-64-19, 238-53-4).

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.21: 1961 ve Sonrasında Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Mesleklere Göre Dağılımı (Kişi)

/ /1969 tarih ve 5/ sayılı kararnamenin ekidir.

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğü İstanbul ve Kars Süt ve mamulleri Sanayii Müessesesinde İsviçre uyruklu Uzman ve İdarecilere ait ücretleri

Adı	Soyadı	Görevi	Uyruğu	Ücreti
George	Besuchet	İstanbul ve Kars Süt ve mamulleri sanayii Müessesesi Müdürü.	İsviçre	5000.-
Arno	Ackerman	İstanbul Fabrikasında istihdam edilecek olan ustabaşı.	"	2250.-
René	Louls Devaud	Teknik Şef..	"	3500.-
Vladimir	Frumkin	Sekreter ve Marketinci	"	2250.-
George	Goumoens	Sorumlu Mekanisyen	"	2250.-
jean	Bauer	Kars Süt Tozu Fabrikasında istihdam edilecek olan Peynircilik Uzmanı ve Sütçülük Okulu Öğretmeni.	"	2250.-
Fritz	Weyerman	Kooperatifçi	"	3000.-
Hans	Heinrich Widmer	Sorumlu Mekanisyen	"	2750.-
Emilie	Weyerman	Laboratuvar Şefi.	"	2500.-

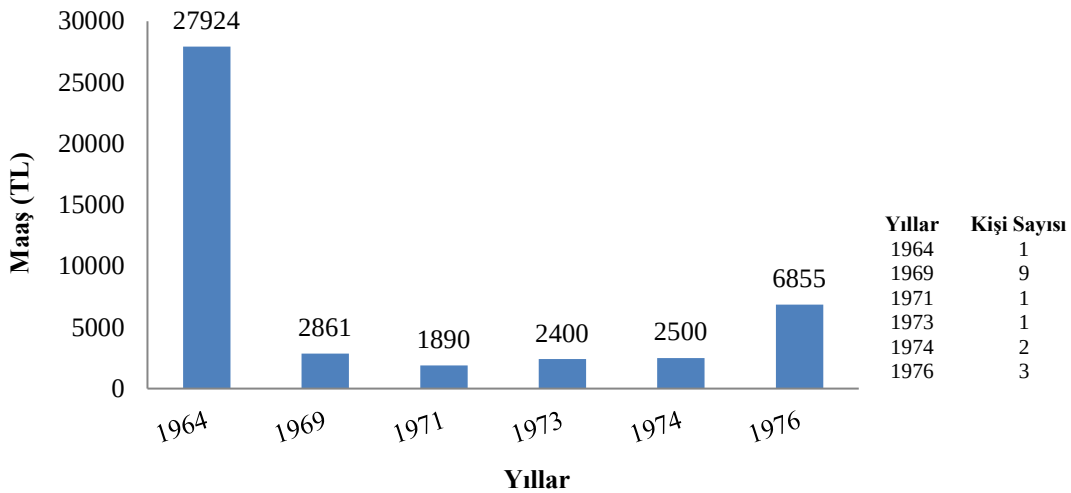

2

000	18	01	02	238	53	4

Resim 8: 9 Uzman ve İdarecinin İstanbul ve Kars Süt Mamulleri Sanayii Müessesesi Fabrikalarında Çalıştırılmalarına Müsaade Eden 25.07.1969 Tarihli Karara Ek

İncelenen dönemde çalıştırılan yabancı uzmanların büyük bir bölümünün maaş/ücret bilgilerine arşiv belgeleri üzerinden ulaşılması mümkün olmamıştır. Örneğin 07.07.1965 ile 15.07.1970 tarihli kararlara istinaden “İran uyruklu Ziraat Yüksek Mühendisi Muhammet İbrahim Purnaki’nin, Kayseri Toprak Su Bölge Müdürlüğü emrinde sanat sınıfı yevmiyeli personel olarak ...” ve “Kıbrıs uyruklu İsmail Osman ile Ahmet Güngör’ün 19/7/1970 tarihinden itibaren birer yıl da Posta, Telgraf ve Telefon Genel Müdürlüğü Teşkilatı’nda tekniker olarak ...” çalıştırılmalarına izin verilirken, şahısların yapacakları iş karşılığında alacakları maaş/ücret bilgileri paylaşılmamıştır (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/187-40-4, 253-48-13). 1964-1976 yılları arasında maaş/ücret bilgilerine erişilebilen ecnebi mütehassısların tamamının ise Türk Lirası cinsinden gelir elde ettikleri anlaşılmış ve sonuçlar Grafik 4.22’de sunulmuştur. Daha önce karar metni paylaşılan Macar Dr. Georg Otlatka’nın 1964 yılında aldığı 27 924 TL’lik oldukça yüksek maaş göz ardı edildiğinde; enerji, sağlık, tarım-ormancılık, ulaşım-haberleşme alanlarında çalışan ecnebi mütehassısların 1969’da 2861 TL olan aylık ortalama gelirinin istikrarlı bir artış olmamasına rağmen 1976’da 6855 TL seviyesine çıktığı görülmüştür.

Kaynak: BCA, Kararlar Daire Başkanlığı.

Grafik 4.22: 1961 ve Sonrasında Diğer Alanlarda İstihdam Edilen Yabancı Uzmanların Aylık Ortalama Maaşları (TL)

Ele alınan dönemdeki tüm yıllarla ve yabancı uzmanların ifa ettiği mesleklerin tamamıyla bir karşılaştırma yapabilmek için Türk vatandaşı ve uzman statüsündeki

bireylere ödenen maaş/ücret miktarları T.C. Resmi Gazeteleri arşivinde araştırılmış fakat bu bilgilerin eksiksiz biçimde derlenebilmesi mümkün olmamıştır. Bu sorun, önceden de ifade edildiği üzere 1973 yılı sonrasındaki resmi gazetelerde maaş/ücret bilgilerinin paylaşılmamasının yanı sıra; 1970-1973 arasındaki gazetelerde enerji, sağlık, tarım-ormancılık, ulaşım-haberleşme gibi “diğer” alanlarda istihdam edilen kişilere ilişkin verinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. 1969 yılındaki T.C. Resmi Gazetelerine göre yerli uzmanların en yüksek ücretleri ise, Karayolları Genel Müdürlüğü’nde çalışan bir teknisyen için 1250, yüksek mühendis, mühendis veya fen memuru için 1100; Devlet Hava Meydanları İşletmesi’nde çalışan bir teknisyen için 1750, baş makinist, yüksek mühendis veya mimar için 1250; Orman Genel Müdürlüğü’nde bir uzman için 950, teknisyen veya orman teknikeri için 1250 Türk Lirası’dır. Aynı yıl Bayındırlık Bakanlığı’nda bir yüksek mühendis en fazla 950; Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nda bir mütehassıs 1100; Tarım Bakanlığı’nda bir yüksek mühendis veya mühendis 1750, ziraat teknisyeni 700; Ulaştırma Bakanlığı’nda bir uzman, teknisyen veya yüksek mühendis 1750 Türk Lirası aylık ücret elde etmiştir (Bütçe Kanunu, T.C. Resmi Gazete Sayı: 13138, 13142, 13143). Dolayısıyla eldeki verilere göre 1961 ve sonrasında enerji, sağlık, tarım-ormancılık, ulaşım-haberleşme gibi alanlarda istihdam edilen yabancı uzmanların yerli uzmanlara göre daha yüksek kazandıklarını öne sürmek mümkündür.

1961 ve sonrasındaki dönemde Türkiye’de diğer alanlar başlığı altında değerlendirilen sektörler istihdam edilen yabancı uzmanların %27,6’sı 1 yıldan az, %32,8’i 1-3 yıl arasında ve %10,3’ü yapılması işin bitim tarihine kadar çalıştırılmıştır. Geriye kalan %29,3’lük kesim içerisindeki uzmanlara dair kayıtlarda ise herhangi bir çalışma süresi belirtilmemiştir. Kişilerin çalışma sürelerinden bağımsız şekilde 17.01.1966 tarihli kararda “*Belçika uyruklu Jean Andre Nagels’in Orman Genel Müdürlüğü emrinde ...*”; 17.07.1970 tarihli kararda “*Kıbrıs uyruklu Kimya Yüksek Mühendisi Muzaffer Fahri Kazım’ın Tarım Bakanlığı, Ziraî Mücadele ve Ziraî Karantina Genel Müdürlüğüne bağlı Ankara Ziraî İlan ve Aletleri Enstitüsü Müdürlüğünde ...*” çalıştırılması kabul edilmiştir (BCA. Kararlar Daire Başkanlığı. 30-18-1-2/191-83-15, 253-48-4). Bu yıllarda enerji, sağlık, tarım-ormancılık, ulaşım-haberleşme gibi diğer alanlarda çalışan yabancı uzmanlar arasında, 1923-1945 ve 1946-

1960 dönemlerinde takip edilen yabancı uzman istihdamı politikalarında olduğu gibi kişilere tanınmış ek imkân ve muafiyetlere rastlanılmamıştır.

Yapılan çalışma kapsamında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1988 yılına kadar arşiv belgeleri üzerinden takip edilebilen yabancı uzman istihdamı, bu tarihten sonra üçüncü bölümde olduğu gibi kanuni boyutuyla nitel anlamda incelenmiştir. Öte yandan T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verileri kullanılarak 2003 yılından itibaren istihdam edilen yabancı uyrukluların, uzmanlık vasıflarından bağımsız şekilde bazı bilgiler edinmek mümkündür. 1960'lı yıllara kadar mümkün oldukça yabancılara kapılarını kapalı tuttuğu varsayılan Türkiye'nin, küresel göç haritasındaki yeri bakımından önemli dönüşümler yaşamasına bağlı olarak, 1990 ve sonrasında emek ithal eden konumunun daha fazla öne çıktığı savunulmaktadır. Çevre ülkelerdeki siyasi, ekonomik ve sosyal problemler ile Türkiye'nin jeopolitik konumu da eklendiğinde ülkenin farklı sektörlerinde çalışan yabancı işçilere daha sık rastlandığı ifade edilmektedir (Çifçi, 2014: 9).

Tablo 4.25: 2003-2020 Yılları Arasında İzin Türlerine Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzni Sayısı

Yıllar	İzin Türü			Toplam
	Sürelili	Süresiz	Bağımsız	
2003	804	50	1	855
2004	7 065	226	11	7 302
2005	9 248	159	31	9 438
2006	10 465	120	18	10 603
2007	8 823	96	11	8 930
2008	10 582	107	16	10 705
2009	13 931	83	9	14 023
2010	14 098	101	2	14 201
2011	17 318	132	16	17 466
2012	32 191	79	9	32 279
2013	45 721	93	9	45 823
2014	52 197	95	3	52 295
2015	64 402	115	4	64 521
2016	73 410	115	24	73 549
2017	87 150	19	13	87 182
2018	115 826	4	7	115 837
2019	145 232	0	0	145 232
2020	123 574	0	0	123 574

Kaynak: T.C. ÇSGB, Yabancı Çalışma İzinleri İstatistikleri.

Tablo 4.26: 1961-2020 Yılları Arasında Çalışmak Üzere Yurtdışına Gönderilen Türklerin Sayısı

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1961-1962	12.083	578	12.661	1992	59.633	367	60.000
1963	27.751	2.577	30.328	1993	62.903	341	63.244
1964	62.000	4.176	66.176	1994	60.884	261	61.145
1965	40.341	11.179	51.520	1995	59.142	341	59.483
1966	24.647	9.763	34.410	1996	40.541	156	40.697
1967	5.414	3.533	8.947	1997	33.283	38	33.321
1968	31.863	11.341	43.204	1998	25.879	28	25.907
1969	83.210	20.765	103.975	1999	17.447	28	17.475
1970	108.799	20.776	129.575	2000	13.624	21	13.645
1971	74.242	14.200	88.442	2001	20.205	37	20.242
1972	66.575	18.654	85.229	2002	26.815	101	26.916
1973	108.785	27.035	135.820	2003	34.093	58	34.151
1974	18.881	1.330	20.211	2004	40.043	155	40.198
1975	4.017	402	4.419	2005	60.230	125	60.355
1976	10.186	372	10.558	2006	81.309	70	81.379
1977	18.549	535	19.084	2007	68.553	1.471	70.024
1978	18.367	485	18.852	2008	57.704	898	58.602
1979	23.288	342	23.630	2009	58.708	771	59.479
1980	28.043	460	28.503	2010	54.227	620	54.847
1981	58.350	403	58.753	2011	52.241	250	52.491
1982	49.200	188	49.388	2012	57.790	163	57.953
1983	52.316	154	52.470	2013	55.165	204	55.369
1984	45.306	119	45.425	2014	39.432	212	39.644
1985	47.205	157	47.362	2015	31.796	170	31.966
1986	35.366	286	35.652	2016	23.830	87	23.917
1987	40.808	297	41.105	2017	19.719	115	19.834
1988	52.430	322	52.752	2018	24.937	138	25.075
1989	49.822	275	50.097	2019	19.879	112	19.991
1990	47.573	268	47.841	2020	11.168	43	11.211
1991	52.724	301	53.025	TOPLAM	2.509.321	158.654	2.667.975

Kaynak: Türkiye İş Kurumu, 2020 İstatistik Yıllığı.

Türkiye’de yabancı uyruklu, uzman veya nitelsiz personelin istihdam edilmesinin yanı sıra, Türkler de çalışmak üzere yurtdışına göç etmiştir. 1960 ve sonrasında doktor ve mühendislerin göçüyle başlayan ilk dalganın ardından, ülkedeki siyasi istikrarsızlık, düşük ücret düzeyi ve iş edinme noktasındaki sınırlılıklar yurtdışına giden öğrencilerin geri dönmemesine yol açmıştır. Başlarda göç eden Türklerin yaklaşık üçte biri yetenekli işçilerden oluşurken, 1970’lerde Almanya ve Hollanda başta olmak üzere ülkelerin işçi talepleri vasıflı iş gücü üzerinde yoğunlaşmıştır (Bakırtaş ve Kandemir, 2010: 966). Bununla beraber 1970-1975 yılları arasında ciddi biçimde yükselen Türk beyin göçünün, ilerleyen yıllarda bu hızını kaybettiğini ancak Türkiye’nin beşeri sermaye politikasında tamamen çözülmeyen bir sorun olarak varlığını koruduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Teknoloji en basit haliyle bir mal ya da hizmet üretebilmek için gereksinim duyulan ve uygulanan bilgi, tecrübe ve teknik olarak tanımlandığında; uluslararası teknoloji transferi, üretici ülke dışındaki başka bir ülkeye yeni bir bilgi, tecrübe ve tekniğin bütün olarak aktarılmasını ifade etmektedir. Gelişmiş ülkelerin de kullandığı teknoloji transferi, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından daha düşük maliyet ve daha kısa zamanda teknolojiye sahip olma imkânı sağlaması nedeniyle tercih edilmektedir. İktisat tarihinde 18 ve 19. yüzyıllarda ABD, Fransa, Almanya ve Polonya gibi ülkeler İngiltere'den, 20. yüzyılda önce Japonya ve ardından Rusya diğer ülkelerden transfer ettikleri teknolojiler sayesinde kendi sanayileşmelerini gerçekleştirmiştir. Teknoloji transferini mümkün kılan yöntemler arasında yabancı uzman istihdamı ise, teknik bilginin insan faaliyetlerinden doğan, alt bölümlere ayıramayan ve yazılı yahut sözlü bir araçla aktarılamayan özelliklerine bağlı olarak kullanılan bir politika aracıdır. Birçok ülkenin teknoloji transferini temin etmek adına eski zamanlarda kölelik, göçler gibi gayri resmi ve/veya siyasî-ticarî anlaşmalar ile bireyler ya da devletler tarafından talepte bulunulması gibi resmi usullerle yabancı uzmanları istihdam ettiği bilinmektedir. Örneğin XIV. Louis döneminde ülkelerini terk etmek mecburiyetinde bırakılan Protestanların İrlanda, Hollanda ve İsviçre gibi bazı ülkelerde üretimin ilerlemesine sunduğu katkıların yanı sıra İran, Mısır ve Afganistan'ın yabancı uzman istihdamı yoluyla ileri teknolojiyi transfer etmeyi ve iktisadi yapılarını güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yabancı uzman istihdamına 15-16. yüzyıl gibi oldukça erken bir dönemde, Avrupa'daki teknik gelişmeleri takip ederek bunları Osmanlı ülkesine transfer edecek girişimleriyle tanınan Taife-i Efrençiyân isimli nitelikli personel grubuyla beraber rastlanılmaktadır. Bununla birlikte 18. yüzyıla kadar ileri teknoloji ve/veya teknik bilgi gerektiren ıslahat girişimlerinde yabancı uzman istihdamı sınırlı kalmış, sorunların çözümü için daha çok yerel kaynaklar tercih edilmiştir. 18. yüzyıldan itibaren Avrupa karşısında yaşanan askerî mağlubiyetlerin sonucu olarak dünya siyasetinde hâkim durumun kaybedildiği fikri, imparatorluk idarecilerini ıslahat girişimlerinde Batı'yı model alan bir yaklaşıma sürüklemiştir. Yeni durumda ıslahat kavramının içeriği değişmiş, konuyla ilgili yapılan araştırmalarda ıslah

etme girişimlerinde öz kaynaklara başvurma yanı sıra Batı'nın gelişmişlik düzeyini yakalayabilmek adına hayata geçirilen siyasi, sosyal ve kültürel dönüşümleri ifade edecek ve Batılılaşmayı da kapsayacak şekilde yenileşme tabiri kullanılmıştır. Yenileşme hareketleri çerçevesinde yabancı uzman istihdamına yönelik bilinen en erken teşebbüs, 1717 senesinde imparatorluk topraklarında yaşamak üzere iltica eden Huguenotların Osmanlı askerî örgütlenmesini modernleştirmeyi öngören teklifleriyle karışımıza çıkmıştır. Ardından Claude Alexandre Comte de Bonneval, Baron de Tott, Jean de Lafitte Clavé gibi Fransız askerî uzmanlar, Klintberg, Kihlberg ve Schantz gibi İsveçli uzmanlar, Graf von Moltke, Fischer ve Köpke gibi Alman eğitimciler ile madenler, sağlık, sivil eğitim, tekstil gibi birçok alanda ecnebi mütehassısların istihdam edildikleri görülmüştür. Özetle, Osmanlı ülkesinde savaşlar ve göçler vasıtasıyla başlayan yabancı uzman istihdamı politikası, yenileşme döneminde askerî işbirlikleri, idarecilerin ıslahat fikirlerine bağlı olarak ortaya çıkan talepler, uzman nitelikli yabancıların çeşitli nedenlerle imparatorluk idaresine başvuruları ve diplomatik yakınlaşmalar sayesinde sürdürülmüştür. Ecnebi mütehassısların yüksek ücretlerinin neden olduğu yüksek maliyetler, vaktinde iş gidip gelmemeleri, emirleri altında çalışan Osmanlı vatandaşlarına kötü muameleleri, mesleki sırlarını saklamaları, bazılarının gerçek anlamda ihtisas sahibi olmamaları ile iletişim eksikliği gibi nedenler imparatorluk döneminde takip edilen yabancı uzman istihdam politikasından istenilen düzeyde yararlanılamamasına sebep olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde yabancı uzman istihdamına ise kuruluşun ilk yıllarından itibaren rastlanılmaktadır. İlk yıllardaki yabancı uzman istihdamına, yeni devletin bünyesindeki kurumların iyileştirilmesinde olduğu kadar kamu ve özel kesimde yeni müesseselerin kuruluş aşamalarında başvurulduğu anlaşılmıştır. Ulaşılabilen arşiv belgelerinden elde edilen sonuçlara göre 1923-1945 yılları arasında Türk ekonomisinde yaklaşık 587 yabancı uzman istihdam edilmiş; getirtilen kişiler arasında en çok Almanya, İngiltere ve Fransa vatandaşları yer almıştır. Söz konusu yıllardaki yabancı uzmanlar arasında Sterlin, Frank veya Alman Markı gibi farklı para birimleriyle ücretlerini alanlar bulunmakla beraber çoğunluğunun Türk Lirası'yla ücret aldıkları tespit edilmiştir. 1923-1945 döneminde, Türk Lirası cinsinden ücret bilgisine ulaşılabilenler üzerinden hesaplanan aylık ortalama maaşları ya da bu kişilerin kamuya bağlı kuruluşlarda çalıştırılmalarına binaen devlet bütçesine aylık ortalama maliyetleri

istikrarlı olmasa da artmıştır. Getirilen yabancı uyruklu uzmanlar bakımından ülkedeki çalışma şartlarını daha cazip hale getirmek amacıyla, seyahat harcırahlarının karşılanması, ailelerinin Türkiye'ye girişine ve hatta bazen belirli süre ikametlerine müsaade edilmesi gibi ek imkân ve muafiyetler sunulmuştur.

1946 ile 1960 yılları arasında Türkiye'de istihdam edilen, önceki döneme benzer şekilde aralarında Alman, Fransız ve İngilizlerin yoğunlukta olduğu 534 kişinin kaydına erişilmiştir. 1946 senesindeki aylık ortalama yabancı uzman maaşının, dönemin kendi içerisindeki iniş çıkışlarına rağmen 1960'da daha yüksek bir seviyeye geldiğini; bu durumun aynı zamanda yabancı uzman istihdamı politikasının devlet bütçesindeki aylık ortalama maliyetini artırdığını söylemek mümkündür. Dönemin arşiv belgelerinde sadece uzman olarak bahsedilen kişiler dışarıda bırakılırsa, kurumsal dağılımdan tahmin edileceği üzere en kalabalık ikinci meslek grubu öğretim üyelerinden meydana gelmiştir. Yabancı uzmanlara tanınan ek imkân ve muafiyetler arasında ücretlerinin safi tutarlarının %50'si oranındaki parayı yurtdışına çıkarmalarına, yasak bölgelere girmelerine izin verilmesi ile Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarının ve diğer ücretlerinin karşılanması gibi kayıtlara rastlanılmıştır.

Esasen Türkiye'den beyin göçünün de başladığı bir dönemi ifade eden 1960'lardan elde edilen arşiv belgelerinin son tarihi olan 1988'e kadar geçen zaman diliminde, yaklaşık 1018 yabancı uzmanın istihdam edildiği gözlemlenmiştir. İstihdam edilen yabancı uzmanlar en başta ABD, Fransa, Almanya, İngiltere ve Kıbrıs'tan getirtilmiştir. Aylık ortalama maaş veya yabancı uzman istihdamının devlet bütçesine aylık ortalama maliyeti olarak adlandırılan tutar 1988'de oldukça yüksek bir düzeye ulaşmıştır. 1961 ve sonrasındaki dönemde yabancı uzmanların kurumsal dağılımına göre istihdamın yarıdan fazlası eğitim sektöründe, üniversiteler ve ortaöğretim kuruluşları bünyesinde meydana gelmiş; madencilik sektörü, yabancı uzman istihdamı politikasının kurumsal dağılımındaki yerini giderek kaybetmeye başlamıştır. Bu yıllarda yabancı uzmanlara tanınan ek imkân ve muafiyetler arasında yalnızca *“Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi”* ibaresi yer almıştır.

Çalışma sonucunda elde edilen tüm bulgular bir arada değerlendirildiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski zamanlarından Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar geçen

dönemde bir teknoloji transfer yöntemi olarak yabancı uzman istihdamına sıklıkla başvurulduğu anlaşılmaktadır. Uygulanan yabancı uzman istihdamı politikasında her zaman istenilen faydanın elde edildiğini söylemek ise pek mümkün değildir. İmparatorlukta olduğu gibi cumhuriyet döneminde de, ülke ekonomisinin çeşitli alanlarında istihdam edilen yabancı uzmanlardan bazılarının çalıştırıldıkları alanda yeterli düzeyde ihtisas sahibi olmadıkları anlaşılmış, maaş ve sunulan ek imkanlar nedeniyle oluşan yüksek maliyetlerinin temin ettikleri faydayı karşılamadığı öne sürülmektedir. Türkiye’de istihdam edilmelerine rağmen kendi ülkelerinin çıkarlarını koruduğu düşünülen bazı yabancı uzmanlar casusluk faaliyetleri suçlamasıyla takip edilmiş, ekonomik yardım programlarının uygulanması ve kalkınma planlarının hazırlanmasında fikirlerine başvurulmuş bu uzmanların yönlendirmeleri daha net biçimde görülmektedir.

Öte yandan Türkiye’de belediyeler, bakanlıklar ve bunlara bağlı diğer kuruluşlar, eğitim kurumları, sanayi sektörü ile enerji, sağlık, tarım-ormancılık, ulaşım-haberleşme gibi diğer alanlar olmak üzere temel dört başlıkta istihdam edilen ecnebi mütehassısların, örneğin Çalışma Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, Devlet Planlama Teşkilatı gibi kurumların tesisinde, Türk bürokrasisinin kurumsallaşması ve iyileştirilmesinde önemli katkıları bulunduğu bilinmektedir. Özellikle 1961 ve sonrasındaki dönemde istihdam edilen yabancı uzmanların yarısından fazlasını teşkil eden Alman, Amerikan, İngiliz, Fransız ve diğer yabancı öğretim üyeleri; başlangıçta Alman Nazi yönetiminden kurtulmak üzere ülkelerinden ayrılarak Türkiye’de Darülfünun’un temellerini atan kadroda yer almakta, ilmi eserler yayınlamakta, hazırladıkları raporlar aracılığıyla yükseköğretimin ıslahında rol oynamaktadır. Türk ekonomisinde imalat, madencilik, savunma ve tekstil sanayinde çalıştırılan yabancı uyruklu ve uzman statüsündeki bireyler, arşiv belgelerinde görüldüğü haliyle yeni makine ve cihazların kullanılmasında, yerli personelin yetiştirilmesinde ve üretim aşamalarında istifade edilen kaynaklar arasında sayılmaktadır. Diğer alanlar başlığı altında bir araya getirilen enerji, sağlık, tarım-ormancılık, ulaşım-haberleşme gibi sektörlerde ise yabancı uzmanlar kuruluş, ıslah ve geliştirme şeklinde tarif edilebilen birçok faaliyetin yerine getirilmesinde kullanılmaktadır.

Burada belirtilmesi gereken bir husus, gerek cumhuriyet idaresinin başlarında gerekse sonraki yıllarda yabancı uzman istihdamı politikasının ülke içerisindeki işgücünün iyileştirilmesini geri plana atmadığı ve bu iyileştirmeler yanında nitelikli personel ihtiyacının kısa sürede temin etme amacını taşıdığıdır. Nitekim politika tercihi bazen bir zorunluluk, bazen ikili siyasî ve ticarî anlaşmaların bir sonucu ve bazen de yeni teknolojileri elde etme ve bunları üretim süreçlerine dâhil etme arzusunun doğal bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak hangi şartlarda tercih edilirse edilsin yabancı uzman istihdamının özünde bir dış kaynak olduğu hatırlanmalı ve teknolojinin transfer edilmesinden ziyade beşeri sermayenin artırılarak yurtiçinde teknoloji üretiminin sağlanmasına gayret edilmelidir.

KAYNAKLAR

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ.

ABACI, N. (1994). *1812 Tarihli Şer'îye Siciline Göre 19. Yüzyılın Başında Tokat Şehrinin Sosyo-Ekonomik Durumu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ABADAN, Y. (2006). Tanzimat Fermanı'nın Tahlili. Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu. (Ed.), *Tanzimat içinde* (ss. 37-63). Ankara: Phoenix Yayınevi.

ADİLOĞLU, B. ve YÜCEL, G. (2019). Çağdaş İşletme Biliminin Öncülüğünden Bilinmeyene: Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac. *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*. 17(60): 47-57.

AFYONCU, E., ÖNAL, A. ve DEMİR, U. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

AHISHALI, R. (2007). Râmi Mehmed Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (C. 34, ss. 449-451). İstanbul: İSAM.

AKDAĞ, Ö. (2008). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923-40). *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(1): 45-77.

AKTAN, C. C. ve ŞEN, H. (2001). Ekonomik kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi*. 2(42): 1-9.

AKTEPE M. M. (1991). Amcazâde Hüseyin Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (C.3, ss. 8-9). İstanbul: İSAM.

_____ (1993). Damad İbrâhim Paşa, Nevşehirli. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (C. 8, ss. 441-443). İstanbul: İSAM.

ALTUĞ, Y. (1971). *Yabancıların Hukukî Durumu*. İstanbul: Menteş Matbaası.

ALTUNTEK, N. S. (1993). İlk Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 10(1): 191-204.

- ARMAOĞLU, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ARSLAN, P. (2019). *1933-1950 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Alman İktisatçıları: Gerhard Kessler'in Türkiye'de Sosyal Politikaların Gelişimine Katkıları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ASLAN, O. E. (2011). Maaş İlişkisi ve Türkiye'de Memur Maaşları (1970-2008). *Amme İdaresi Dergisi*. 44(3): 109-140.
- ATA, R. (2014). Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat. *Mütefekkir*. 1(1): 159-173.
- AYDEMİR, I. (2008). İki Fransız Mimari Henri Prost Ve August Perret'nin İstanbul İle İlgili Çalışmaları. *YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*. 3(1): 104-111.
- AYDÜZ, S. (1998). XIV.-XVI. Asırlarda, Avrupa Ateşli Silah Teknolojisinin Osmanlılara Aktarılmasında Rol Oynayan Avrupalı Teknisyenler (Tâife-i Efrençiyân). *Belleten*. 62(235): 779-830.
- AYKIN, S. M. ve ÖZTÜRK, N. (2017). Türkiye İşgücü Piyasasında Serbestleşme ve Ya-bancılı İstihdamı: Taahhütlerde İlerleme. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (13): 623-655.
- AYTEKİN, A. (2013). Osmanlı-Türk Modernleşmesinin Düşünsel, Ekonomik ve Bürokratik Kodları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (30): 313-329.
- BABATAŞ, G. (2007). Beyin Göçü ve Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısının Beyin Göçüne Etkisi. *Öneri Dergisi*. 7(28): 263-266.
- BAKIRTAŞ, T. ve KANDEMİR, O. (2010). Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 18(3): 961-974.
- BASALLA, G. (2004). *Teknolojinin Evrimi*. Çev. Cem Soydemir. Ankara: TÜBİTAK.
- BAŞOL, K. (2012). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

- BATUK, C. (2009). Türkiye’de Dinler Tarihi Çalışmalarının Tarihsel Seyri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 9(4): 70-97.
- BERKES, N. (1962). İlk Türk Matbaası Kurucusunun Dini ve Fikri Kimliği. *Belleten*. 26 (104): 715-737.
- _____ (2003). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Haz. A. Kuyaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BEYDİLLİ, K. (1999). Küçük Kaynarca'dan Tanzimât'a Islâhât Düşünceleri. *İlmi Araştırmalar*. (8): 25-64.
- _____ (2003). Mahmud II, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.27, ss. 352-357). İstanbul: İSAM.
- _____ (2007). Nizâm-ı Cedîd, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.33, ss. 175-178). İstanbul: İSAM.
- _____ (2009). Selim III, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.36, ss. 420-425). İstanbul: İSAM.
- BORATAV, K. (2019). *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2015)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- BORENSZTEIN, E., DE GREGORIO, J. and LEE, J. W. (1998). How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?. *Journal of International Economics*. 45(1): 115-135.
- BOSTAN, İ. (1994). Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü (1785-1819). *Tarih Dergisi*. (35): 177-192.
- BOZEMAN, B. (2000). Technology Transfer and Public Policy: A Review of Research and Theory. *Research Policy*. 29(4-5): 627-655.
- _____ (2013). *Technology Transfer Research and Evaluation: Implications for Federal Laboratory Practice*. University of Georgia: Final Report to VNS Group, Inc. and the U.S. National Institute of Standards.

- BRUSICK, F. (1975). İhracatı Geliştirme ve Ürün Çeşitlendirme; Ulusal Politika Amaçlarıyla İlgili Olarak Çeşitli Teknoloji Transferi Kanallarının Etkenliği. *Gelişmekte Olan Ülkelere Teknoloji Transferi Semineri* (ss. 89-112). Milli Prodüktivite Merkezi. Ankara. 18-20 Eylül 1973.
- BUĞRA, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BULUŞ, A. (2012). Ann Binns’ in Türkiye Günlüğü’nden Seçmeler: Dindar Bir İngiliz Kadının Gözlemleri ve 19. Yüzyıl Osmanlı Sanayileşmesinden Manzaralar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (12): 49-61.
- _____ ve Arıcıoğlu, A. (2005). Başkaları Aracılığıyla İş Gördürmeye İlişkin Tarihsel Bir Örneklem: Hereke Fabrikası’nda Yönetim ve Örgütlenme Anlayışı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (14): 217-236.
- BULUT, M. (2019). Sultan II. Abdülhamid Dönemi Eğitim ve Ekonomi’ye Yeniden Bir Bakış. Mehmet Bulut vd. (Ed.). *Sultan II. Abdülhamid Dönemi* (ss. 245-261). İstanbul: İZÜ Yayınları.
- BULUTAY, T. (1995). *Employment, Unemployment and Wages in Turkey*. Ankara: International Labour Office, State Institute of Statistics.
- BURATTI, N. and PENCO, L. (2001). Assisted Technology Transfer to SMEs: Lessons From An Exemplary Case. *Technovation*. 21(1): 35-43.
- BÜLBÜL, T. (2006). *Üniversite Öğretim Elemanı Ücretlerinin Akademik Yaşama Yansımalarının Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- BÜTÇE KANUNU. T.C. Resmi Gazete, Sayı: 1504, 1508, 1856, 1862, 1821, 1861, 2101, 2109, 2113, 2710, 2713, 2717, 3016, 3618, 3619, 3627, 3922, 4221, 4524, 4823, 5120, 5418, 5719, 6195, 6196, 6197, 6198, 6480, 6483, 6484, 6495, 6498, 6790, 6791, 6792, 6795, 7143, 7144, 7145, 7442, 7443, 7445, 7446, 7447, 7448, 7746, 7747, 7749, 7750, 8047, 8048, 8050, 8051, 8347, 8348, 8350, 8646,

8647, 8648, 8649, 8942, 8943, 8945, 9246, 9247, 9249, 9547, 9548, 9550, 9846, 9847, 9848, 9850, 10146, 10147, 10148, 10151, 10445, 10446, 10447, 10450, 10747, 10748, 11046, 11046, 11047, 11049, 11340, 11343, 11345, 11643, 11644, 11648, 12015, 12009, 12012, 12013, 12241, 12242, 12243, 12537, 12539, 12542, 12543, 12842, 12845, 12846, 13138, 13140, 13141, 13142, 13143, 13144, 13145, 13511, 13514, 13516.

CABRAL, L. and WEINSTOCK, J. (2010). *Brazilian Technical Cooperation for Development Drivers, Mechanics and Future Prospects*. Overseas Development Institute <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/6137.pdf> (18.09.2019)

CANATAN, K. (1975). Teknoloji ve Transferi Kanalları. *Gelişmekte Olan Ülkelere Teknoloji Transferi Semineri* (ss. 25-40). Milli Prodüktivite Merkezi. Ankara. 18-20 Eylül 1973.

CEVDET PAŞA, A. (1972). *Osmanlı Tarihi (Tarih-i Cevdet)*. Sad. Dünder Günay. İstanbul: Hikmet Neşriyat.

CİLLOV, H. (1970). İktisadi İstatistiklerimizde 50 Yıllık Gelişmeler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 30(1-4): 27-46.

CİN, M. (2004). *Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü ve Sınırı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÇAKIR, B. ve DEMİR, K. (2017). Geç Osmanlı Dönemi Devlet Fabrikalarında Yabancı Yöneticilerle Yapılan Sözleşmeler: Bir Arşiv İncelemesi. *Mediterranean International Congress on Social Sciences* (s. 69-78), Ohrid, Makedonya.

ÇAVDAR, N. ve ÇELİK, Ü. (2018). İbrahim Müteferrika’nın “Usûlü’l-Hikem Fî Nizâmi’l-Ümem” Adlı Eserine Göre Osmanlı Askerî Sisteminin Sorunları ve Çözüm Önerileri. Prof. Dr. İlyas Gökhan vd. (Ed.), *Lale Devri’nde Osmanlı Devleti ve Nevşehir* içinde (ss. 581-600). Konya: Kömen Yayınları.

ÇAVDAR, T. (2003). *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*. Ankara: İmge Kitabevi.

- ÇELİK, L. Türk ve Alman Kaynaklarına Göre Ernst Reuter'in Ankara'da Modern Şehircilik Çalışmalar. *Türk Dünyası Araştırmaları*. 118(233): 57-84.
- ÇELİKEL, A. (2002). Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzni ve Ulusal Programda Öngörülen Düzenleme. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*. 22(2): 109-119.
- _____ ve Gelgel, G. (2012). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Beta.
- ÇETİN, B. (2001). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi 1700-1900*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÇETİN, M. ve KÖK, R. (2018). Kırım Savaşı Örneğinde Osmanlı Ordusu'nda Gayrimüslimlerin İstihdamı. *Bilig*. (85): 1-24.
- ÇİFÇİ, C. (2014). *Türk Çalışma Hayatında Yabancı Uyruklu Kalınlar: Çalışma İzni Verileri Işığında Mevcut Durum ve Sektörel Değerlendirmeler*. (Uzmanlık Tezi). Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- ÇİNKÖ, L. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 26(1): 117-131.
- DAVISON, R. H. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform: 1856-1876 (Cild I)*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- DEHAGHI, M. R. and GOODARZI, M. (2011). Reverse Engineering: A Way of Technology Transfer in Developing Countries Like Iran. *International Journal of e-Education, e-Business, e-Management and e-Learning*. 1(5): 347-353.
- DENİZ, Ö. (2019). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çalışma Hayatının Uzmanlaşma Süreci ve Sovyetler Birliği'nin Etkisi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(2): 504-521.
- DEVLET ÖĞRETİM KURUMLARINDA ÇALIŞTIRILACAK YABANCI PROFESÖR, ÖĞRETMEN, MÜTEHASSIS VE USTALARLA GELECEK

- YILLARA GEÇİCİ MUKAVELELER AKDİ HAKKINDA KANUN (1944).
T.C. Resmî Gazete, Sayı: 5777, 2 Ağustos 1944.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATININ KURULMASI HAKKINDA KANUN
(1960). T. C. Resmi Gazete, Sayı: 20822, 30 Eylül 1960.
- DİKİCİ, A. (2017). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Polisnin Alman ve Avusturya Polis Teşkilatları İle İşbirliği (1923-1938). *Belgi Dergisi*. 2(14): 472-495.
- DÖLEN, E. (2008). II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünun. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*. 10(1): 1-46.
- DÖNMEZ, A. (2009). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Üzerine Olan Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DURA, C. (1994). Üniversite-Sanayi İşbirliği Üzerine Bir Deneme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 49(03): 101-117.
- DURHAN, Ö. S. (2007). *Erken Cumhuriyet İstanbul'unda Kentsel Değişim (1928-1950)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- DÜLGER, M. (2018). *Bitmeyen Mektep*. Ankara: Grafus.
- EBEOĞLU, N. (1975). Yunanistan'da Teknoloji Transferi. *Gelişmekte Olan Ülkelere Teknoloji Transferi Semineri* (ss. 165-176). Milli Prodüktivite Merkezi. Ankara. 18-20 Eylül 1973.
- EINAUDI, L. (1946). Umberto Ricci. *The American Economic Review*. 36(4): 666-668.
- ELDEM, V. (1994a). *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- _____ (1994b). *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- EMECEN, F. M. (2018). Matruşka'nın Küçük Parçası: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Dönemi ve “Lale Devri” Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Osmanlı Araştırmaları*. (52): 79-98.
- ENGELHARDT, E. (1999). *Tanzimat ve Türkiye*. Çev. Ali Reşad. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- ENGİN, F. (2004). *Zonguldak'ta Sanayileşme ve Sosyal Değişim (1923-2000)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDAL, İ. (2020). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yabancı İşçi ve Uzman İstihdamı Politikası Hereke Kumaş Fabrikası Örneği. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 39(67): 611-624.
- ERDEMİR, L. (2001). *17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Islahat ve Yenileşme Faaliyetleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDİLEK, N. (1983). Hükümetler ve Programları. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 4* içinde (ss. 968-1046). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERDOĞAN, M. C. (2019). Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk İktisat Düşüncesinde Tarım ve Kalkınma. Arzu Güvenç Saygın ve Murat Saygın (Ed.). *Türkiye'de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları* (ss. 53-77). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- ERDOĞAN, S. ve CANBAY, Ş. (2016). İktisadi Büyüme ve Araştırma & Geliştirme (Ar-Ge) Harcamaları İlişkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(2): 29-44.
- ERDOST, C. (1982). *Sermayenin Uluslararasılaşması ve Teknoloji Transferi*. Ankara: Savaş Yayınları.
- EREN, H. (1996). Giraud, René. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 14, ss. 75-76). Ankara: İSAM.

- ERGÜN, M. (1990). Türk Eğitim Sisteminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 6(17): 435-457.
- ERKİN, B. (2010). *Hatırat 1876-1958*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ERTAŞ, M. (2013). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bankacılık, Sanayi ve Maadin Bankası*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERTEM, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12(21): 377-397.
- ERTÜZÜN, T. (1971). Türk Ekonomisinin 1923-1973 Döneminde Dış Yardım İlişkileri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 30(1-4): 164-183.
- EŞTÜRK, Ö. ve Ören, M. N. (2014). Türkiye'de Tarım Politikaları ve Gıda Güvencesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*. 24(2): 193-200.
- FEINBERG, S. E. and MAJUMDAR, S. K. (2001). Technology Spillovers From Foreign Direct Investment in the Indian Pharmaceutical Industry. *Journal of International Business Studies*. 32(3): 421-437.
- FINDLEY, C. V. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform: Babıâli, 1789-1922*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- GANIYEVA, S. (2018). Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hakkı ve Uygulamada Karşılaştıkları Sorunlar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. (139): 257-285.
- GENÇ, M. (2014). Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar. *Vakıflar Dergisi*. (42): 9-18.
- GENÇOĞLU, M. (2015). Batı Bilgi ve Teknolojisinin Osmanlı Bahriyesine Aktarımı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 34(58): 603-628.
- GEZER BAYLI, G. (2014). *Türkiye'de İstihdam Edilen Fransız Uzmanlar ve Türk Modernleşmesine Katkıları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- GÖGER, E. (1974). *Yabancılar Hukuku*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- GÖKER, A. (2000). Ulusal İnovasyon Sistemi ve Üniversite-Sanayi İşbirliği. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Geleneksel Bahar Paneli IV. 20 Nisan 2000.
- GÖZCÜ, A. (2018). Atatürk Döneminde Türkiye’de Tarımın Gelişiminde Alman Etkisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 18(36): 107-137.
- GÜMÜŞ, M. (2010). Mehmed Sadık Paşa Michal Czajkowski ve Osmanlı Devleti'nde Kazak Süvarî Alayı. *Turkish Studies*. 5(3): 1362-1375.
- GÜNAY, C. (2005). Türkiye ve Güney Kore’de Uzun Dönemli Büyüme Karşılaştırmalı Bir Analiz. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜRAN, T. (1997). *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914*. Ankara: TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- GÜZELSARI, S. (2007). *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü Türkiye’de Mali İdarede Yeniden Yapılanma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HADDAD, M. and HARRISON, A. (1993). Are There Positive Spillovers From Direct Foreign Investment?: Evidence From Panel Data for Morocco. *Journal of Development Economics*. 42(1): 51-74.
- HANİLÇE, M. ve TEKİNSOY, Y. E. (Ed.). (2020). *Osmanlı Devleti Hizmetindeki Yabancılar*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- HANİOĞLU, M. Ş. (1992). Batılılaşma. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C.5, ss. 148-149). İstanbul: İSAM.
- HATİBOĞLU, İ. (2007). Okiç, Muhammed Tayyib. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 33, ss. 336-338). Ankara: İSAM.
- HIPPOLA, J. L. (1975). İspanya’da Teknoloji Transferi. *Gelişmekte Olan Ülkelere Teknoloji Transferi Semineri* (ss. 165-176). Milli Prodüktivite Merkezi. Ankara. 18-20 Eylül 1973.

- HIRSCH, E. E. (2000). *Anılarım (Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi)*. Ankara: Tübitak.
- İHSANOĞLU, E. (1992). Osmanlıların Batı’da Gelişen Bazı Teknolojik Yeniliklerden Etkilenmeleri. Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlılar ve Batı Teknolojisi* içinde (ss. 121-139). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- İNALCIK, H. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- _____ (2016). *Devlet-i’Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV Ayanlar, Tanzimat, Meşrutiyet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İNAN, A. (2020). *İzmir İktisat Kongresi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İPŞİRLİ, M. (1999). Islahat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 19, ss. 170-174). İstanbul: İSAM.
- KAÇAR, M. (1998). Osmanlı İmparatorluğu’nda Askeri Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808’e Kadar). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*. (2): 69-137.
- _____ (2009). Türkiye’de Modernleşmenin Öncü Kurumları. *Sosyoloji Dergisi*. 3(19): 127-149.
- KAÇAR, T. (2001). Tarih Öncesinden Aziz Pavlos’a: Anadolu Tarihi’ne Bir Katkı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(6): 135-142.
- KADIOĞLU, S. (2008). Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü’nde Mülteci Bilim Adamları. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*. 9(1): 183-197.
- KARA, B. (2006). Türkiye’de Personel Reformu Çalışmalarının Altyapısı: 1930-60 Yılları Arasında Yabancı Uzmanların Kamu Yönetimine İlişkin Hazırladıkları Raporlar. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 30(2): 149-162.

- KARAAĞAÇ, Ö. (2018). Yabancıların Türkiye’de Çalışmalarına İlişkin Temel Düzenleme Olarak Uluslararası İşgücü Kanununun Genel Değerlendirmesi. *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 3(1): 89-121.
- KARADUMAN, H. (2006). Gyula Mészáros ve Bir Halk Müzesi Projesi. *İDOL Arkeologlar Derneği Dergisi*. 8(31): 38-45.
- KARAGÖZ, M. (1995). Osmanlı Devleti’nde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri (1700-1839). *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*. 6(6): 173-194.
- KARAKUZEY, M. (2003). *Serbest Bölgeler ve İlgili Mevzuat*. İstanbul: Ünal Baskı.
- KARAL, E. Z. (1940). Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri (1718-1839). *Tanzimat I* içinde (ss. 13-30). İstanbul: Maarif Matbaası.
- _____ (1942). *Selim III. Ün Hatt-ı Humayunları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- _____ (1999). *Tanzimat-ı Hayriye Devri*. İstanbul: Cumhuriyet.
- KARLUK, S. R. (2007). *Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm*. İstanbul: Beta.
- KAYA, C. (2017). Türkiye’de Geçici Koruma Statüsü Sahibi Yabancıların Çalışma Hakları. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1(5): 57-77.
- KAYA, F. (2016). Türkiye Cumhuriyeti’nde Yapılan İdari Reform Çalışmalarının Karşılaştırmalı Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (48): 165-181.
- KAYATEKİN, D. (2011). *Patentin Hükümsüzlüğü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAYIRAN, M. ve SAYGIN, S. (2019). İzmir İktisat Kongresi. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*. 3(5): 27-70.

- KAYNAR, R. (2010). *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KAZGAN, G. (2013). *Türkiye Ekonomisi'nde Krizler (1929-2009)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- _____ (2017). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KEPENEK, Y. ve YENİTÜRK, N. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KESER, H. (2003). Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun Tasarısı Işığında Türkiye'de Yabancıların Çalışma Hakkı ve Yabancı Kaçak İşçilik. *Kamu-İş*. 7(2): 2-48.
- KESKİN, Ö. (2007). Osmanlı Devleti'nde Yabancı Maden Mühendislerinin İstihdamı ve Osmanlı Madenciliğine Hizmetleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. (11): 79-92.
- _____ (2010). Osmanlı Ormancılığında Kanunlaştırma Hareketleri ve Yabancı Uzmanların Bu Alandaki Etkileri. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. 60(1): 7-15.
- KEYDER, Ç. (1993). *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- KIRAL, H. (2006). *Yabancıların Türkiye'de Çalışma Esasları*. Ankara: Yorum Matbaacılık.
- KIRLI, E. (2015). Veliefendi Basma Fabrikası Örneği Bağlamında Fabrika-yı Hümayunlarda Avrupalı Ustaların Yeri ve Önemi. *Mavi Atlas*. (5): 21-42.
- KIRPIK, C. (2004). *Osmanlı Devleti'nde İşçiler ve İşçi Hareketleri (1876-1914)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- KİPER, M. (2004). Teknoloji Transfer Mekanizmaları ve Bu Kapsamda Üniversite-Sanayi İşbirliği. *Teknoloji* (ss. 59-122). Ankara: TMMOB Yayınları.
- _____ (2010). *Dünyada ve Türkiye’de Üniversite-Sanayi İşbirliği*. Ankara: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı.
- KOÇ, İ. C. (2000). İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri. *Atatürk Dergisi*. 3(1): 145-167.
- KOÇ, V. (1973). *Hayat Hikayem*. İstanbul: Hürriyet Ofset.
- KOÇ, Y. (1982). Planlı Dönemde İşçi Hareketlerini Belirleyen Etkenler. *ODTÜ Gelişme Dergisi, Planlama Özel Sayısı*. 287-348.
- KOÇİ BEY. (2007). *Koçi Bey Risaleleri*, Haz. S. Çakmakcıoğlu. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- KONAN, B. (2014). 1915 Tarihli "Memalik-i Osmaniye'de Bulunan Ecanibin Hukuk ve Vezaifi Hakkında Kanun-ı Muvakkat"a Göre Yabancıların Osmanlı Devletinde Hukuki Durumunun Değerlendirilmesi. *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss. 225-245), Düzenleyen İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi. İstanbul. 21-22 Aralık 2012.
- KÖSE, A. H. ve ÖNCÜ, A. (2000). İşgücü Piyasaları ve Uluslararası İşbölümünde Uzmanlaşmanın Mekânsal Boyutları: 1980 Sonrası Dönemde Türkiye İmalat Sanayii. *Toplum ve Bilim*. 86(2): 72-90.
- KRUGMAN, P. (1979). A Model of Innovation, Technology Transfer and The World Distribution of Income. *Journal of Political Economy*. 87(2): 253-266.
- KURT, M., ÇAKIR, B. ve DEMİR, K. (2016). Türkiye’de Modern Yönetimin Erken Dönemleri: Geç-Osmanlı Döneminde Fabrikalar, Sanayi Mektepleri ve Yabancı Uzmanlar. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*. (45): 154-165.
- KURTARAN, A. (2007). Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10(2): 367-382.

- KURTARAN, U. (2012). *Sultan Birinci Mahmud ve Dönemi (1730-1754)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÜÇÜK, C. (1988). Abdülmecid, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.1, ss. 259-263). İstanbul: İSAM.
- LEWIS, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Çev. Metin Kırıatlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- LIU, Z. (2008). Foreign Direct Investment and Technology Spillovers: Theory and Evidence. *Journal of Development Economics*. 85(1-2): 176-193.
- LOZAN SULH MUAHEDESİNİN KABULÜNE DAİR KANUNLAR. (1923). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 22/343, 10 Eylül 1923.
- LUCAS, L. M. (2006). The Role of Culture on Knowledge Transfer: The Case of The Multinational Corporation. *The Learning Organization*. 13(3): 257-275.
- LYLES, M. A. and SALK, J. E. (2007). Knowledge Acquisition From Foreign Parents in International Joint Ventures: An Empirical Examination in the Hungarian Context. *Journal of International Business Studies*. 38(1): 3-18.
- MACUN, F. (1996). *III. Mustafa ve Zamanı (1757-1774)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MADEN KANUNU. (1954). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 8655, 11 Mart 1954.
- MAKAL, A. (2012). Cumhuriyetin 80. Yılında Türkiye'de Çalışma İlişkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. (47): 123-172.
- MARDİN, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi: Makaleler 4*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- MEÇİK, O. ve AFŞAR, M. (2014). Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşümler ve İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 1(2): 1-23.

- MEHMETOĞLU, F. (2018). Curt Kosswig'in İstanbul Üniversitesindeki Bibliyografyası. *Menba Kastamonu Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dergisi*. 4(1): 17-28.
- MEMİŞ, Ş. (2020). 20. Yüzyıl Türkiye Ekonomisi Üzerine Kısa Bir Analiz (1923-2000). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (66): 263-284.
- MİLLİYET GAZETESİ. "Hangi Kabile Acaba?". (5 Kânunusani 1933). 3.
- MORGİL, O. (2002). Büyüme ve Sanayileşme Politikaları. Bahaeddin Yediyıldız (Ed.). *Atatürk'ten Günümüze Türkiye Ekonomisi* (ss. 37-51). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü.
- MURPHEY, R. (1992). Osmanlıların Batı Teknolojisini Benimsemedeki Tutumları: Efrenci Teknisyenlerin Sivil ve Askerî Uygulamalardaki Rolü. Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlılar ve Batı Teknolojisi* içinde (ss. 7-19). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- NAMAL, Y. (2012). Türkiye'de 1933–1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 2(1): 14-19.
- NGUYEN, N. T. D. and AOYAMA, A. (2014). Survey of Cross-Cultural Technology Transfer Research. *Asian Social Science*. 10(10): 159-181.
- ODABAŞI, A. Y., HELVACIOĞLU, Ş., İNSEL, M. ve HELVACIOĞLU, İ. H. (2010). Üniversite Sanayi İşbirliğinde Örnek Bir Model. *Gemi ve Deniz Teknolojisi*. 183: 20-25
- OECD. (1995). *The Measurement of Human Resources Devoted to S&T: Canberra Manual*. Paris.
- ORTAYLI, İ. (1978). Osmanlı İmparatorluğunda Sanayileşme Anlayışına Bir Örnek: "İslah-ı Sanayi Komisyonu" Olayı [Özel Sayı]. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 123-130.
- _____ (1981). *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- _____ (2012). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- ÖCAL, F. M. (2014). Türkiye'nin Sanayileşme Sürecine Genel Bakış 2000-2013. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*. (8): 14-25.
- ÖĞRETEN, A. (1989). *Nizâm-ı Cedid'e Da'ir Islâhât Lâyhâlları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖKÇÜN, A. G. (1968). 1923 Yılında İzmirde Toplanan Türkiye İktisat Kongresinde Kabul Edilen Esaslar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 23(1): 53-100.
- _____ (1975). Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı, 1913. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 30(1): 25-44.
- _____ (1997). *Osmanlı Sanayii 1913,1915 Yılları Sanayi İstatistiki*. Ankara: TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- ÖLÇEN, A. N. (1982). 1923-1938 Döneminde Birinci ve İkinci Sanayi Planları. *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi* (ss.133-149). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- ÖNDER, H. ve ÖZÇELİK, Ö. (2011). *Türkiye'de İstihdam Politikalarının Etkinliği (Türkiye'de Aktif İstihdam Politikalarının Etkinliği Ampirik Bir Uygulama)*. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- ÖZBAY, R. (2003). *19. Yüzyılda Osmanlıda Devletin Emek İstihdamı* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ ve Bülbül, Y. (2009). Osmanlı Devleti'nde Bir Teknoloji Transfer Yöntemi Olarak Yabancı İşgücü İstihdamı. Haz. İ. Keskin, M. H. Kutluoğlu ve S. Pamuk, *Tülin Aren Armağanı* içinde (ss. 189-218). İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- ÖZCAN, A. (1995). II. Mahmud ve Reformları Hakkında Bazı Gözlemler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 10(1): 13-39.
- ÖZCAN, B. (2002). Sultan III. Selim Devri Islahat Hareketleri (Nizâm-ı Cedîd). H. Celal Güzel vd. (Ed.), *Türkler*, C.12 içinde (ss. 1110-1134). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- ÖZÇELİK, Ö. ve TUNCER, G. (2007). Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(1): 253-266.
- ÖZER, M. A. (2013). Kalite Yönetimini Edwards Deming'le Yeniden Okumak. *Humanitas*. 1(2): 127-150.
- ÖZGÜDENLİ, O. G. (2019). Süssheim, Karl. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. Ek-2, ss. 539-540). Ankara: İSAM.
- ÖZKAN, S. H. (2006). *Amcazâde Hüseyin Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri (1644-1702)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZSOYLU, A. F. (2016). *Türkiye Ekonomisi (Tarihsel Gelişim)*. Adana: Karahan Kitabevi.
- ÖZTUNA, Y. (1989). *İkinci Mahmud*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____ (2008). *II. Abdülhamîd: Zamânî ve Şahsiyeti*. İstanbul: Kubbealtı.
- PAMUK, Ş. (1978). Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Sermaye: Sektörlere ve Sermayeyi İhraç Eden Ülkelere Göre Dağılım, 1854-1914 [Özel Sayı]. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 131-162.
- _____ (2019). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- PERRIN, J. (1992). *Teknoloji Transferi*. Çev. Turgut Arnas. İstanbul: İletişim Yayınları.
- PETROL KANUNU. (1954). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 8659, 16 Mart 1954.
- POLAT, H. A. (2011). Lale Devri'nden Cihan Harbi'ne Giden Süreçte Osmanlı'daki Askeri Islahatlara Bir Bakış.
https://works.bepress.com/hasanali_polat/17/ (23.03.2020)
- REDDY, N. M. and ZHAO, L. (1990). International Technology Transfer: A Review. *Research Policy*. 19(4): 285-307.

- ROESSNER, J. D. (1993). National Issues in Technology Transfer. *Review of Progress in Quantitative Nondestructive Evaluation* (ss. 31-39). Springer: Boston, MA.
- RYAN, J. B. (1975). İrlanda’da Teknoloji Transferi. *Gelişmekte Olan Ülkelere Teknoloji Transferi Semineri* (ss. 159-164). Milli Prodüktivite Merkezi. Ankara. 18-20 Eylül 1973.
- SANTORO, M. D. (2000). Success Breeds Success: The Linkage Between Relationship Intensity and Tangible Outcomes in Industry–University Collaborative Ventures. *The Journal of High Technology Management Research*. 11(2): 255-273.
- SAÇLI, Y. (2009). *Türkiye’de Tarım İstatistikleri (Gelişimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*. Ankara: DPT Yayınları.
- SAPANCALI, F. (1998). 1980 Sonrası Ekonomik Gelişmelerin İşgücü ve İstihdama Etkisi. *Kamu-İş Dergisi*. 4(3): 131-160.
- SARI, H. (2011). *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı İstihdamı: Anadolu-Bağdat ve Hicaz Demiryolları Örneği (1888-1918)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____. (2014). Bir Yabancı Mühendisin Osmanlı Demiryollarında Çalışma Tecrübesi: Friedrich Emil Mielke’nin Günlüğü (1912-1919). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 13(25-26): 235-278.
- SARI, O. (2018). *Patent Lisans Sözleşmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SARICAOĞLU, F. (2007). Osman III, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.33, ss. 456-459). İstanbul: İSAM.
- SAWADA, Y., MATSUDA, A. and KIMURA, H. (2012). On The Role of Technical Cooperation in International Technology Transfers. *Journal of International Development*. 24(3): 316-340.

- SEVİĞ, M. R. (1983). *Devletler Hususi Hukuku (Giriş, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku)*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- SEYİDOĞLU, H. (2009). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- SEYİTDANLIOĞLU, M. (2009). Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii (1839-1876). *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 28(46): 53-69.
- SHAW, S. J. (2002). Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud Dönemleri. H. Celal Güzel vd. (Ed.), *Türkler, C.12* içinde (ss. 1000-1031). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- SINAÎ MÜESSESELERLE SİGORTA ŞİRKETLERİNDE KULLANILAN ECNEBİLERE MUKABİL TÜRK MEMUR VE MÜTEHASSIS YETİŞTİRİLMESİ HAKKINDA KANUN. (1937). T. C. Resmî Gazete, Sayı: 3799, 04 Ocak 1938.
- SOYDEMİR, S. (2007). *Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19. Yüzyıllar)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SOYSAL, İ. (1992). Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1919-1984). *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. (2): 315-365.
- _____ (1999). *Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- SPRING, N., WETHERALL, D. and ANDERSON, T. (2004). Reverse Engineering The Internet. *ACM SIGCOMM Computer Communication Review*. 34(1): 3-8.
- SUBAŞI, T. (2018). Lale Devri'ne Ait Bir Islahat Takriri. Prof. Dr. İlyas Gökhan vd. (Ed.), *Lale Devri'nde Osmanlı Devleti ve Nevşehir* içinde (ss. 886-900). Konya: Kömen Yayınları.

- ŞAHİN, E. (2011). Teknoloji Transferi Yöntemleri Bağlamında Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ile Üniversite Sanayi İşbirliğinin Gelişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*. 1(2): 1-19.
- ŞAHİN, H. (2016). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- ŞAHİN, L. ve YILDIRIM, K. (2015). On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türkiye'de İşsizlikle Mücadele Politikalarının Gelişimi. *Çalışma ve Toplum*. 45(2): 111-152.
- ŞAHİN, M. (1999). Osmanlı Devleti'nde Yabancı Uzmanlar Aracılığıyla Batılılaşma Çabaları. *Milli Eğitim*. (143).
- ŞATIROĞLU, D. K. (1984). *Çok Uluslu Şirketler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 536.
- ŞEKER, M. (2015). *Şeker Dedem, Uşak Şeker Fabrikasının Gerçek Hikâyesi*. Uşak: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri.
- ŞEN, A. (1995). *İbrahim Müteferrika ve Usûlü'l-Hikem Fî Nizâmî'l-Ümem*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- _____ (1996). *III. Selim, Hayatı ve Dönemindeki Islahat Hareketleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞENER, S. (2004). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Tarım Politikası Arayışları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (7): 73-92.
- _____ (2005). Türkiye Ekonomisinde İkinci Dönem Liberal İktisat Politikaları. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 3(1): 139-146.
- ŞİT, B. (2008). Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış. *TBB Dergisi*. (76): 64-82.
- Tabakoğlu, A. (2005). *İktisat Tarihi: Toplu Makaleler I*. İstanbul: Kitabevi.
- T.C. ÇSGB. (2014). Yabancı Çalışma İzinleri İstatistikleri-2014.
<https://www.cs.gb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/> (01.12.2021)

T.C. ÇSGB. (2020). Yabancı Çalışma İzinleri İstatistikleri-2020.

<https://www.cs.gb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/> (01.12.2021)

TALAS, C. (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

TAN GAZETESİ. "Maliyede Yeni Teşkilat, Bugünkü Kontrol Daha Ziyade Takviye Edilecek". (4 Mayıs 1935). 3.

TAŞDEMİRCİ, E. Türkiye'de Üniversite Kavramının Gelişmesinde Alman Bilim Adamlarının Katkısı. *Erdem*. 11(33): 883-910.

TEKELİ, İ. (2007). Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık* (ss. 19-42). İstanbul: İletişim Yayınları. Tez, Z. (1995). *Doğa Karşısında Pratik ve Teknik Uğraşı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

TEZEL, Y. S. (1994). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*. İstanbul: TVYY.

TİRYAKİOĞLU, M. (2011). Teknoloji Transferi, Teknoloji Yoksulluğu Mu?. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66(2): 169-199.

TMMOB. (1985). 1923-1980 Döneminde Ülkemizde Planlar ve Madencilik Sektörü. *Türkiye Madencilik ve Bilimsel ve Teknik 9. Kongresi* (ss.369-389), Düzenleyen TMMOB Maden Mühendisleri Odası. Ankara. 06-10 Mayıs 1985.

TOKGÖZ, E. (2002). Atatürk Dönemi İktisat Politikaları. Bahaeddin Yediyıldız (Ed.). *Atatürk'ten Günümüze Türkiye Ekonomisi* (ss. 15-36). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü.

TOSUN, A. A. (1991). *Türkiye'nin Ekonomik ve Teknolojik Kapasitesi Üzerinde Lisans Anlaşmalarının Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÖRE, N. (2014) Türkiye'de Yabancıların Çalışma Şartları. *TİSK Akademik*. 9(18): 154-183.

- TUĞ, S. ve YAŞAROĞLU, M. K. (2005). Muhammed Hamîdullah. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 30 (534-537). İstanbul: İSAM.
- TUNA, O. (1970). 50 Yıllık Cumhuriyet Devrinde Emek Piyasası ve İşçi-İşveren Münasebetleri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 30(1-4): 279-307.
- TURAN, O. (2014). *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- TURİZMİ TEŞVİK KANUNU. (1982). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 17635, 16 Mart 1982.
- TUMA, E. H. (1987). Technology Transfer and Economic Development: Lessons of History. *The Journal of Developing Areas*. 21(4): 403-428.
- TÜİK. (2014). *İstatistik Göstergeler (1923-2013)*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜRKDOĞAN, O. (1968). Türk Sosyoloji Tarihçesinde Carl C. Zimmerman. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 27(3-4): 273-285.
- TÜRKİYE İŞ KURUMU. (2020). 2020 İstatistik Yıllığı.
<https://media.iskur.gov.tr/45385/2020-yillik-tablolari.xlsx> (01.12.2021)
- TÜRKİYE'DE TÜRK VATANDAŞLARINA TAHSİS EDİLEN SANAT VE HİZMETLER HAKKINDA KANUN. (1932). T. C. Resmî Gazete, Sayı: 2007, 16 Haziran 1932.
- TÜTENGİL, C. (1964). Türkiye'nin Sorunları ve Prof. Dr. Fritz Baade. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 24(1-2): 109-119.
- UÇMAN, A. (1975). *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Sefaretnamesi*. İstanbul: Tercüman.
- ULUSKAN, S. B. (2007). Atatürk Döneminde İstanbul'un İmarı Ve Henri Prost Planının Basındaki Yankıları (1936-1939). *Erdem*. 16(48): 109-156.
- ULUSLARARASI İŞGÜCÜ KANUNU. (2016). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 29800, 13 Ağustos 2016.

- UNAT, F. R. (1941). Ahmet III. Devrine Ait Bir Islahat Takriri-Muhayyel Bir Mülâkatın Zabıtları. *Tarih Vesikaları Dergisi*. 1(2): 107-121.
- _____ (1968). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Haz. Bekir Sıtkı Baykal. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- UNECE. (2019). Mission.
<http://www.unece.org/mission.html> (09.09.2019)
- URAL, S. ve HANGÜL, N. (2019). Demokrat Parti Hükümet Programlarında Tarım (1950-1960). Arzu Güvenç Saygın ve Murat Saygın (Ed.). *Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları* (ss. 79-94). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- USA OFFICE OF ASSESSMENT .(1987). *Technology Transfer to China* [Elektronik Sürüm]. Washington, DC: U.S. Government Printing Office
- UYGUR, E. ve ERDOĞDU, O. S. (2012). *Avrupa, ABD ve Türkiye’de İktisat Eğitimi*. Tartışma Metni, No: 2012/40.
- UZUN, H. (2017). Çalışma Bakanlığı’nın Kuruluşu ve İlk Faaliyetleri (1945-1947). *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu Kitabı* (ss. 1029-1060), Düzenleyen Atatürk Araştırma Merkezi. İzmir. 26-28 Kasım 2015.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi-Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar (4. Cild, I. Kısım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÜLGEN, P. (2011). *Doğu-Batı Arasında Teknoloji Transferi (Geç Ortaçağlar)*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- ÜNLÜ SOYLU, P. (2017). Türkiye’ye Gelen Ünlü Yabancı İktisatçılar ve Raporları. *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu Kitabı* (ss. 427-455), Düzenleyen Atatürk Araştırma Merkezi. İzmir. 26-28 Kasım 2015.
- ÜNVER, A. S. (1969). XVII İnci Yüzyıl Sonunda Padişaha Bir Lâyiha. *Belleten*. 33 (129): 21-34.

- ÜREKLİ, F. (2002). Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (3): 382-406.
- ÜSTAR, M. F. (1947). İktisadi Durumumu Yabancı Uzmansız Düzelemez Mi?. *İktisadi Yürüyüş*. 8(187): 3.
- WALZ, U. (1997). Innovation, Foreign Direct Investment and Growth. *Economica*. 64 (253): 63-79.
- WIDMANN, H. (2000). *Atatürk ve Üniversite Reformu*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- YABANCILARIN ÇALIŞMA İZİNLERİ HAKKINDA KANUN. (2003). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 25040, 06 Mart 2003.
- YABANCI SERMAYE ÇERÇEVE KARARNAMESİ. (1980). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 16880, 25 Ocak 1980.
- YABANCI SERMAYE ÇERÇEVE KARARI HAKKINDA TEBLİĞ . (1995). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 22384, 24 Ağustos 1995.
- YABANCI SERMAYEYİ TEŞVİK KANUNU. (1954). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 8615, 23 Eylül 1954.
- YANARDAĞ, Ö. ve SÜSLÜ, B. (2007). Teknolojik Yeniliklerin Araçları: Türkiye Üzerine Bir İnceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(4): 247-268.
- YALÇINKAYA, M. A. (1999). Nizam-ı Cedid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Modernleşmesinde İngilizlerin Rolü. Güler Eren. (Ed.), *Osmanlı*, C.6 içinde (ss. 684-694). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- _____ (2002). XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789). H. Celal Güzel vd. (Ed.), *Türkler*, C.12 içinde (ss. 762-821). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- YARAMIŞ, A. (2002). *II. Mahmut Döneminde Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye (1826-1839)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- YEDEK, Ş. ve SERTEL, S. (2019). Toprak Reformu ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Uygulamalarının Türk Tarımına Etkisi. Arzu Güvenç Saygın ve Murat Saygın (Ed.). *Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları* (ss. 215-229). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- YELDAN, E. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi (Bölüşüm, Birikim ve Büyüme)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- YENİÇERİ, Ö. (2002). Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Paris Barış Antlaşması. H. Celal Güzel vd. (Ed.), *Türkler*, C.12 içinde (ss. 1436-1468). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- YEŞİLAY, R. B. (2005). Devletçiliğin Türkiye Ekonomisindeki İzduşümleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 19(1): 117-132.
- YILDIRIM, K. (2011). *Osmanlı Çalışma Hayatında İşçi Örgütlenmesi ve İşçi Hareketlerinin Gelişimi (1870-1922)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILDIRIM, S. (2007). Türkiye Demiryollarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar (1925-1950). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 23(67-68-69): 305-338.
- _____ (2012). Cumhuriyet Döneminde Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 8(15): 121-150.
- YILDIZ, M. (2020). *Türkiye’ye Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Alanında Gelen Yabancı Uzmanların İstihdamı, Çalışmaları ve Etkileri (1923-1973)*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- YILMAZ, N. (2009). *Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YİĞİT, Y. (2019). SEKA’nın Yabancı Montörleri. *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt II* (ss.1221-1235), Düzenleyen Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. Kocaeli. 08-10 Mart 2019.

EK-1: Türkiye Cumhuriyeti'nde Yabancı Uzman İstihdamına İlişkin Arşiv Sonuçları

Uzmanın Adı Soyadı	Ülkesi	Maaşı (TL)	İlave İmkanlar	Çalıştığı Kurum	Görevi	Çalışma Süresi	Karar Tarihi	Fon	Yer
Italo Rossi	İtalya	-	-	İtibar-ı Milli Bankası	Genel Müdür	-	24.12.1924	30-11-1-0	9 - 35 - 5
Rober Furuh	-	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	08.06.1925	30-11-1-0	14 - 25 - 8
Alber Vidman	-	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	08.06.1925	30-11-1-0	14 - 25 - 8
Ivar Şahber	İsveç	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	09.06.1925	30-11-1-0	14 - 26 - 6
Frangle	Avusturya	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	09.06.1925	30-11-1-0	14 - 26 - 6
Legal	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	09.06.1925	30-11-1-0	14 - 25 - 17
Herbert Vaydmar	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	23.06.1925	30-11-1-0	15 - 29 - 2
İbrahim Haydarof	Rusya	-	-	Devlet Demiryolları	-	-	23.06.1925	30-11-1-0	15 - 29 - 2
Botka Efendi	Macaristan	-	-	-	Topograf Mühendisi	-	21.12.1925	30-11-1-0	20 - 56 - 6
Pol	Fransa	-	-	Mühendis Mektebi	Fransızca Öğretmeni	-	28.12.1925	30-11-1-0	20 - 57 - 7
Kayfas	Belçika	-	-	Sanayi ve Maadin Bankası Umum Müdürlüğü	-	-	01.01.1926	30-18-1-1	17 - 82 - 4
Maurer	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	17.03.1926	30-11-1-0	23 - 11 - 17.
Jonson	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	17.03.1926	30-11-1-0	23 - 11 - 17.
Tites	Macaristan	-	-	Nafia Vekaleti	-	-	20.03.1926	230-0-0-0	74 - 35 - 18
Loopold Rayner	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	05.04.1926	30-11-1-0	23 - 14 - 20
Arnold	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	-	-	11.04.1926	30-11-1-0	23 - 15 - 14
Ibkai Loslo	Macaristan	-	-	Devlet Demiryolları	-	-	02.06.1926	30-11-1-0	25 - 21 - 5
Buhle Loslo	Macaristan	-	-	Devlet Demiryolları	-	-	02.06.1926	30-11-1-0	25 - 21 - 5
Eştovan	Macaristan	-	-	Devlet Demiryolları	-	-	02.06.1926	30-11-1-0	25 - 21 - 5
Schneider	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	-	-	25.10.1926	30-11-1-0	28 - 37 - 10
Frederik Romah	Avusturya	-	-	Polis Teşkilatı	Uzman	-	13.07.1927	30-18-1-1	25 - 44 - 6
Mr. Penigret	ABD	-	-	Adana Erkek Lisesi	İngilizce Öğretmeni	-	14.12.1927	30-18-1-1	26 - 68 - 18
Edmon Hayden Felt	Avusturya	700	Memleket dâhilindeki seyahat harcırahlarının karşılanması	Polis Okulları	Polis Uzmanı	6 ay	21.11.1928	30-18-1-2	1 - 5 - 1
M. Josef Kapon	-	-	-	Maarif Vekaleti	Uzman	-	16.01.1929	30-18-1-2	1 - 13 - 28
M. (Mösyö?) Gabriyal	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi	-	24.04.1929	30-18-1-2	3 - 24 - 1
M. (Mösyö?) Dömezil	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi	-	24.04.1929	30-18-1-2	3 - 24 - 1
M. (Mösyö?) Bonafüs	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi	-	24.04.1929	30-18-1-2	3 - 24 - 1
M. (Mösyö?) Liyotar	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi	-	24.04.1929	30-18-1-2	3 - 24 - 1
M. (Mösyö?) Reşerin	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi	-	24.04.1929	30-18-1-2	3 - 24 - 1
M. (Mösyö?) Krozat	-	550	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi	(+) 3 yıl daha	24.04.1929	30-18-1-2	3 - 24 - 1
M. (Mösyö?) Şapü	-	550	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi	-	24.04.1929	30-18-1-2	3 - 24 - 1
Hanry Hofman	Fransa	7079 Frank	-	Harita Umum Müdürlüğü	Uzman	-	09.10.1929	30-18-1-2	5 - 49 - 19
Heinrich Deutsch	Almanya	-	-	-	İzmir'deki Civa Madeni'nde Fenni İşler Uzmanı	2 yıl	17.10.1929	30-18-1-2	6 - 51 - 3
Rodolf Pirjane Efendi	Fransa	-	-	Zonguldak Yüksek Maden Mühendis Mektebi	Fransızca Muallimliği	-	17.10.1929	30-18-1-2	5 - 50 - 13
Zosef Varlimont	Almanya	-	-	Feshane ve Hereke Mensucat Fabrikası	Uzman	-	25.12.1929	30-18-1-2	7 - 62 - 14
Rudolf Baisar (?)	Almanya	-	-	Feshane ve Hereke Mensucat Fabrikası	Uzman	-	25.12.1929	30-18-1-2	7 - 62 - 14
Arnst Veise (?)	Romanya	-	-	Feshane ve Hereke Mensucat Fabrikası	Mensucat Mühendisi	-	25.12.1929	30-18-1-2	7 - 62 - 14
M. (Mösyö?) Herman Lents	Almanya	100	-	-	Darülfünun Tıp Fakültesi'nde Elektrik Uzmanı	-	01.01.1930	30-18-1-2	8 - 1 - 3
Kligenberg	-	650	300 TL harcırah	Kırıkkale Döküm ve Haddehanesi	Döküm Uzmanı	2 yıl	05.02.1930	30-18-1-2	8 - 6 - 7
Villey Sigat	-	500	250 TL harcırah	Kırıkkale Döküm ve Haddehanesi	Mühendis	2 yıl	05.02.1930	30-18-1-2	8 - 6 - 7
Her Anhut	-	-	-	Bahriye Fen Müşavirliği	Uzman	(+) 2 yıl daha	12.02.1930	30-18-1-2	8 - 8 - 8
M. (Mösyö?) Edvar Lents	Almanya	100	-	-	Darülfünun Tıp Fakültesi'nde Elektrik Uzmanı	(+) 1 yıl daha	05.07.1930	30-18-1-2	12 - 47 - 16
Her Palmblad	Almanya	12 000 Mark	-	-	Yavuz Zırlıslı İçin Havuz Uzmanı	-	09.07.1930	30-18-1-2	12 - 48 - 19
Monte Efendi	Fransa	7000 Frank	-	-	Harita Tabı İşlerinde İstihdam Edilmek Üzere	-	03.09.1930	30-18-1-2	13 - 59 - 2
Herr Kılave	-	650	-	Adapazarı Tohum Islah İstasyonu	Ziraat Uzmanı	(+) 2 yıl daha	08.10.1930	30-18-1-2	14 - 62 - 18
Vener	Almanya	(+) 50 TL zam	-	Donanma	Uzman	(+) 1 yıl daha	03.11.1930	30-18-1-2	15 - 71 - 4
Felix Pfeifer	-	350	-	Maarif Vekaleti	Betonarme Uzmanı Mühendis	(+) 1 yıl daha	18.01.1931	30-18-1-2	17 - 3 - 9
Otto Ebeling	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	-	(+) 1 yıl daha	18.01.1931	30-18-1-2	17 - 3 - 19.
Karl Schindler	Almanya	-	-	Eskişehir Çimento Fabrikası	Uzman	4 ay	01.02.1931	30-18-1-2	17 - 5 - 5
Otto Schneiderman	Almanya	-	-	Eskişehir Çimento Fabrikası	Uzman	4 ay	01.02.1931	30-18-1-2	17 - 5 - 5
Sotto Kemma	Almanya	-	-	İstanbul Gureba Hastanesi	Başhemşire	-	01.02.1931	30-18-1-2	17 - 7 - 18

Güstav Weisseman	-	7000 Mark	-	Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	Uzman	-	18.02.1931	30-18-1-2	17 - 10 - 20
Frans Vassol	-	500	-	Kırıkkale Mermi Fabrikası	Uzman	2 yıl	11.03.1931	30-18-1-2	18 - 16 - 11
Kurt Schener	-	-	-	Maarif Vekaleti	Mimar	(+) 1 yıl daha	11.03.1931	30-18-1-2	18 - 16 - 14
Mesaroş	-	-	-	Etnografya Müzesi	Uzman	(+) 1 yıl daha	11.03.1931	30-18-1-2	18 - 16 - 14
Valter Kihental	Almanya	500	-	Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	Mühendis	(+) 1 yıl daha	16.05.1931	30-18-1-2	19 - 29 - 7
Höfl	Almanya	-	-	Piyade ve Atış Mektebi	Uzman	(+) 2 yıl daha	16.05.1931	30-18-1-2	19 - 30 - 3
Iles Yensen	Almanya	-	-	Ankara Numune Hastanesi	Hemşire	-	18.05.1931	30-18-1-2	20 - 31 - 7
Ilgner	-	450	-	Kırıkkale Pirinç Döküm ve Haddehanesi	Kaplama Uzmanı	(+) 1 yıl daha	20.05.1931	30-18-1-2	20 - 33 - 6
M. Delaporte	-	-	-	Kırşehir Vilayeti Hasköy Höyüğü	Asarı atika hafriyat ve sondajı yapmak üzere	-	20.05.1931	30-18-1-2	20 - 32 - 13
Charlotte Keitel	Almanya	-	-	Ankara Numune Hastanesi	Başhemşire	(+) 2 yıl daha	07.06.1931	30-18-1-2	20 - 39 - 8
Ella Bach	Almanya	-	-	Ankara Numune Hastanesi	Hemşire	(+) 2 yıl daha	07.06.1931	30-18-1-2	20 - 39 - 8
F. A. Giefink	Hollanda	100 Sterlin	-	Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu	İnşaat Uzmanı	-	21.06.1931	30-18-1-2	21 - 45 - 10
M. (Mösyö?) Slayhert	-	-	-	Demiryolları İdaresi	Malzeme Uzmanı	(+) 1 yıl daha	01.07.1931	30-18-1-2	21 - 48 - 2
Her Heller	Almanya	-	-	Donanma	Donanma Uzmanı	-	27.07.1931	30-18-1-2	22 - 55 - 5
M. Kunzenin	-	100 Sterlin	-	-	Çubuk ve Nilüfer Barajlarında Uzman	-	02.08.1931	30-18-1-2	22 - 56 - 14
M. (Mösyö?) Müller	-	500	-	-	İstanbul Defterdarlığı'nda Uzman	10 ay	17.08.1931	30-18-1-2	22 - 60 - 14
Ella Schauman	Almanya	90	-	İstanbul Gureba Hastanesi	Hemşire	3 yıl	14.09.1931	30-18-1-2	23 - 64 - 18
Biyaloblaski	Lehistan	350	-	Sultansuyu Harası	Su Mühendisi	2 yıl	11.11.1931	30-18-1-2	24 - 74 - 18
Stober	-	400	-	Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü Fişek Fabrikası'nda Uzman	(+) 2 yıl daha	15.11.1931	30-18-1-2	24 - 75 - 11
Zayçek	Avusturya	-	-	Devlet Demiryolları ve Limanları İdaresi	-	(+) 1 yıl daha	02.03.1932	30-18-1-2	26 - 13 - 5
Anna Haace	Almanya	-	-	Heybeliada Sanatoryumu	Başhemşire	(+) 3 yıl daha	02.03.1932	30-18-1-2	26 - 12 - 16
Lekohiyer	Fransa	-	-	Topçu ve Nakliye Mektebi	Motor Uzmanı	-	29.06.1932	30-18-1-2	29 - 48 - 14
Prof. Boltz	-	-	-	Harita Umum Müdürlüğü	Jeodezi Uzmanı	-	13.07.1932	30-18-1-2	30 - 51 - 12
Valkamn hugo	-	-	-	Nimetullah Yatı	Dizel Motorların Kullanılması ve Türk Uzman Yetiştirmek Adına	2 yıl	18.09.1932	30-18-1-2	31 - 62 - 18
Machefaux Jean	-	-	-	Nimetullah Yatı	Dizel Motorların Kullanılması ve Türk Uzman Yetiştirmek Adına	2 yıl	18.09.1932	30-18-1-2	31 - 62 - 18
Dufrenoy Henri	-	-	-	Nimetullah Yatı	Dizel Motorların Kullanılması ve Türk Uzman Yetiştirmek Adına	2 yıl	18.09.1932	30-18-1-2	31 - 62 - 18
Neuman August	-	-	-	Nimetullah Yatı	Dizel Motorların Kullanılması ve Türk Uzman Yetiştirmek Adına	2 yıl	18.09.1932	30-18-1-2	31 - 62 - 18
Karause Oskar	-	-	-	Nimetullah Yatı	Dizel Motorların Kullanılması ve Türk Uzman Yetiştirmek Adına	2 yıl	18.09.1932	30-18-1-2	31 - 62 - 18
Le Verge Yves	-	-	-	Nimetullah Yatı	Dizel Motorların Kullanılması ve Türk Uzman Yetiştirmek Adına	2 yıl	18.09.1932	30-18-1-2	31 - 62 - 18
Baver	-	333	-	Donanma	Uzman	(+) 1 yıl daha	09.10.1932	30-18-1-2	31 - 64 - 14
Burman	Almanya	-	-	Harp Akademisi	Uzman	-	09.01.1933	30-18-1-2	33 - 3 - 7
Taton Efendi	Fransa	-	-	Süvari Mektebi	Uzman	(+) 2 yıl daha	09.01.1933	30-18-1-2	33 - 3 - 12
Şarl F. Bell	ABD	10775 Dolar	İlk üç ay hiçbir vergiye tabi olmamak; kendisi, eşi ve katibinin Ankara'ya kadar tahakkuk edecek yol masraflarının karşılanması	Devlet Demiryolları	Uzman	-	14.01.1933	30-18-1-2	33 - 4 - 14
Paul Firele	-	350	-	Hava Makinist Mektebi	Uzman	(+) 1,5 yıl daha	23.01.1933	30-18-1-2	33 - 7 - 1
Ote Bote	Almanya	333	-	Kayseri Tayyare Fabrikası	Uzman	(+) 1 yıl daha	04.03.1933	30-18-1-2	34 - 13 - 13
Blegem	-	-	-	Truva Kazı Alanı	Arkeolog	-	04.03.1933	30-18-1-2	34 - 14 - 7
Dr. Gerda Bruns	-	-	-	Bergama Kazı Alanı	-	(+) 1 yıl daha	04.03.1933	30-18-1-2	34 - 14 - 8
Zachietzschmann	-	-	-	Bergama Kazı Alanı	Arkeolog	(+) 1 yıl daha	04.03.1933	30-18-1-2	34 - 14 - 8
Bruno Mayer	-	-	-	Bergama Kazı Alanı	Mimar Mühendis	(+) 1 yıl daha	04.03.1933	30-18-1-2	34 - 14 - 8
Harald Hanson	-	-	-	Bergama Kazı Alanı	-	(+) 1 yıl daha	04.03.1933	30-18-1-2	34 - 14 - 8
M. (Mösyö?) Benzi	-	375	Bir defaya mahsus olmak üzere memleketine gitmek için 500 TL tazminat	İnhisarlar İdaresi	Likör Uzmanı	(+) 1 yıl daha	02.05.1933	30-18-1-2	36 - 32 - 9
Pos Pisil	-	400	-	Eskişehir Tayyare Fabrikası	Manyato Uzmanı	(+) 1 yıl daha	13.05.1933	30-18-1-2	36 - 34 - 17
Alber Kikre	-	620	-	Eskişehir Tayyare Fabrikası	Hispano Motorları Uzmanı	(+) 1 yıl daha	23.05.1933	30-18-1-2	36 - 39 - 6
Sidney Paige	-	-	-	-	Jeolog	-	30.05.1933	30-18-1-2	37 - 41 - 2
Van Sielen	-	-	-	-	Altın Uzmanı	-	30.05.1933	30-18-1-2	37 - 41 - 2
Mösyö Steiner	-	-	-	Uşak Şeker Fabrikası	Haşarat Mütchassısı	-	04.06.1933	30-18-1-2	37 - 42 - 16
Mösyö Moeller	-	-	-	Uşak Şeker Fabrikası	Tecrübe Tarlaları Mütchassısı	-	04.06.1933	30-18-1-2	37 - 42 - 16

Kroçekin	-	-	-	Uşak Şeker Fabrikası	Süthane Mütchassısı	-	04.06.1933	30-18-1-2	37 - 42 - 16
Herr Otto Böhm	Almanya	237,5	-	Ankara Yüksek Ziraat ve Baytar Mektebi	Uzman Makinist	1 yıl	10.06.1933	30-18-1-2	37 - 44 - 10
Mösyö Jobe	Fransa	-	-	İnhisarlar İdaresi	-	2 yıl	25.07.1933	30-18-1-2	38 - 53 - 10
Fon Mantay	Almanya	-	-	Harp Akademisi	Uzman	(+) 1 yıl daha	05.08.1933	30-18-1-2	38 - 56 - 19
Müller Bey	Almanya	-	-	Harp Akademisi	Uzman	(+) 1 yıl daha	05.08.1933	30-18-1-2	38 - 56 - 19
M. (Mösyö?) Furstin	Avusturya	-	-	Samsun Elektrik Fabrikası	Uzman ve Başmakiniist	(+) 1 yıl daha	18.09.1933	30-18-1-2	39 - 67 - 7
Ginther Bey	-	-	-	Güzel Sanatlar Akademisi	Güzel Sanatlar Akademisi Tezyini Sanatlar Şubesi Uzmanı	(+) 10 ay daha	05.11.1933	30-18-1-2	40 - 77 - 14
Hans Time (?)	Almanya	600	-	Ankara Silah Fabrikası	Dürbün ve Telemetre Uzmanı	(+) 1 yıl daha	13.12.1933	30-18-1-2	41 - 87 - 16
Mr. Clark	-	-	-	-	Pamukçuluk Uzmanı	9 ay	18.12.1933	30-18-1-2	41 - 89 - 10
Georg Reinhard	Almanya	120	-	Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsü	Uzman	3 ay	24.02.1934	30-18-1-2	42 - 10 - 5
M. Alphand	Fransa	320,058 Frank	-	Maliye Vekaleti	Uzman	1 yıl	29.04.1934	30-18-1-2	44 - 26 - 3
Max Müller	Almanya	-	-	Hereke Mensucat Fabrikası	Uzman	-	04.06.1934	30-18-1-2	45 - 39 - 8
Teng Vall	İsveç	-	-	-	Ziraat Uzmanı	-	14.06.1934	30-18-1-2	46 - 42 - 10
Dr. M. Kann	Almanya	350	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	14.06.1934	30-18-1-2	46 - 42 - 13
Louis Pallas	Fransa	-	-	İnhisarlar İdaresi	Likör Uzmanı	-	03.07.1934	30-18-1-2	46 - 47 - 9
Her Bartel Granigg	Avusturya	-	-	-	Maden Uzmanı	-	01.10.1934	30-18-1-2	48 - 66 - 15
Schwester Margot Konrat	Almanya	-	-	İzmir Eşref Paşa Hastanesi	Başhemşirelik	(+) 2 yıl daha	11.10.1934	30-18-1-2	48 - 69 - 10
Johannes Mihael	Almanya	350	-	-	Kalorifer Uzmanı	-	18.10.1934	30-18-1-2	49 - 71 - 5
Mr. Sioul	Fransa	-	-	Devlet Demiryolları	Uzman	1 yıl	07.11.1934	30-18-1-2	49 - 75 - 6
Mösyö Konzen	Almanya	-	-	Su İşleri İdaresi	İnşaat Uzmanı	7 ay 12 gün	22.11.1934	30-18-1-2	49 - 80 - 1
Miss Goldman	ABD	-	-	Tarsus Duatepe Höyüğü	Arkeolog	-	01.01.1935	30-18-1-2	51 - 1 - 9
Elisabeth Schulz	Almanya	-	-	Cerrahpaşa Hastanesi	Başhemşire	3 yıl	01.01.1935	30-18-1-2	51 - 1 - 20
Rişko	Macaristan	100	-	Konya Mıntika Sanat Mektebi	Öğretmen	-	19.01.1935	30-18-1-2	51 - 4 - 6
Baryola	İsviçre	500	-	Konya Ovası Sulama İşleri Müdürlüğü	Uzman	-	20.01.1935	30-18-1-2	51 - 5 - 4
Dr. Vadler	-	1220,46	-	Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü	Uzman	3 ay	11.02.1935	30-18-1-2	51 - 9 - 4
Beziç	Avusturya	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	11.02.1935	30-18-1-2	51 - 9 - 14
Şitehelm	Avusturya	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	11.02.1935	30-18-1-2	51 - 9 - 14
Davit	Avusturya	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	11.02.1935	30-18-1-2	51 - 9 - 14
Martin Wagner	-	800	-	İstanbul Belediyesi İmar İşleri Müşavirliği	Mühendis	-	28.02.1935	30-18-1-2	52 - 14 - 10
Henry Prost	Fransa	150 000 Frank	-	Akay İşletme İdaresi	Yalova Kaplıcalarının İçin Uzman	-	05.03.1935	30-18-1-2	52 - 17 - 1
Dr. Hruška	-	-	-	Çatalağzı-Zonguldak-Ereğli Elektrik Hattı	Elektrik Uzmanı	(+) 1 yıl daha	07.04.1935	30-18-1-2	53 - 24 - 13
Balest	Fransa	-	-	İstanbul Sular İdaresi	Fen Memuru	(+) 1 yıl daha	27.04.1935	30-18-1-2	54 - 31 - 11
Bougnon	Fransa	-	-	İstanbul Sular İdaresi	Müfettiş	(+) 1 yıl daha	27.04.1935	30-18-1-2	54 - 31 - 11
Theo Leveau	Fransa	-	-	Nafia Vekaleti	Mimar	-	25.05.1935	30-18-1-2	55 - 42 - 4
Dr. Reieser	İsviçre	-	-	Tütün İnhisarlar İdaresi	Kimyager	-	05.06.1935	30-18-1-2	55 - 46 - 20
M. (Mösyö?) Dumazet	-	850	-	Yüksek Mühendis Mektebi	Yüksek Mühendis Mektebi Posta Telgraf Şubesi'nde Uzman	1 yıl	04.07.1935	30-18-1-2	56 - 60 - 14
Gaston Giebe	Fransa	-	-	İzmit Kağıt Fabrikası	-	-	22.07.1935	30-18-1-2	56 - 58 - 3
Pol Lefebre	-	-	-	Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi	Uzman	1 yıl	27.07.1935	30-18-1-2	57 - 62 - 16
Adolf Fehmel	Almanya	-	-	İzmit Un ve Buz Fabrikası ve Oksijen Fabrikası	Mühendis	3 ay	02.08.1935	30-18-1-2	57 - 64 - 18
Mundorf	Almanya	-	-	Hereke Fabrikası	-	2 ay	12.09.1935	30-18-1-2	58 - 71 - 18
Paul Macein	Fransa	-	-	-	Nakit İşlerinde Uzman	1,5 ay	13.12.1935	30-18-1-2	60 - 94 - 12
Gyula	Macaristan	-	-	Devlet Demiryolları	-	-	24.12.1935	30-18-1-2	60 - 97 - 13
Frank Doppler	Avusturya	850	-	Yüksek Mühendis Mektebi	Elektro Mekanik Profesörlüğü	-	13.01.1936	30-18-1-2	61 - 3 - 1
Jules Picharlese	Fransa	-	-	-	Varidat İşlerinde Uzman	3 ay 20 gün	13.02.1936	30-18-1-2	62 - 12 - 1
Haidenberg	İsviçre	-	-	-	Su İşlerinde İnşaat Mütchassısı	3 ay	16.03.1936	30-18-1-2	62 - 20 - 4
Antoliç Klemens	Avusturya	-	-	Yapı İşleri Umum Müdürlüğü	Elektrik Mühendisi	-	17.03.1936	30-18-1-2	62 - 20 - 13
B. Stewart	İngiltere	-	-	Balıkesir Bigadiç İlçesi Kazı Alanı	Arkeolog	-	14.04.1936	30-18-1-2	63 - 29 - 8
Erik Eklund	İsveç	-	-	-	İstanbul Telefon İşlerinde Mühendis Olarak Çalıştırılmak Üzere	2 yıl	13.05.1936	30-18-1-2	64 - 39 - 1
Metros Mitrea	İsviçre	-	-	Devlet Demiryolları	-	-	16.05.1936	30-18-1-2	64 - 39 - 16
Şövalye	Fransa	-	-	İnhisarlar İdaresi	Şef	3 ay	22.06.1936	30-18-1-2	66 - 53 - 14
C. Bosch	Almanya	-	-	İstanbul Müzeleri	Uzman	1 yıl	27.07.1936	30-18-1-2	67 - 64 - 2
Prof. Dr. G. Jacopi	İtalya	-	-	Kırktepeler Kazı Alanı	-	-	28.08.1936	30-18-1-2	68 - 72 - 9
Volter Rinman	İsveç	-	-	-	İstanbul Telefon İşlerinde Mühendis Olarak Çalıştırılmak Üzere	2 yıl	08.10.1936	30-18-1-2	68 - 80 - 10
Wilhelm Gibalk	Polonya	-	-	Kayseri Tayyare Fabrikası	Mühendis	-	07.12.1936	30-18-1-2	70 - 94 - 8
H. Gruner	İsviçre	1500	-	-	Yeniden Yapılacak Su İşlerinde Uzman	5 yıl	24.03.1937	30-18-1-2	73 - 21 - 19
Alfred Dalizma	İspanya	-	-	İstanbul Liman İşletmesi İdaresi	Uzman	1 yıl	31.03.1937	30-18-1-2	73 - 25 - 14

Szentgyörgi	Macaristan	300	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	2 yıl	20.04.1937	30-18-1-2	74 - 32 - 17
Hampol	-	-	-	Kayseri Tayyare Fabrikası	Gota Tayyarelerinin Montajı İçin Uzman	-	03.06.1937	30-18-1-2	75 - 48 - 2
Erich Schunke	Almanya	-	-	Etibank (Kuşarshan Bakır Madeni)	Maden İzabe Mühendassışığı	3 yıl	10.06.1937	30-18-1-2	75 - 50 - 18
Charles Leonard Palmer	İngiltere	-	-	Maadin Umur Müdürlüğü	Birinci Maden Mühendassısı	-	17.06.1937	30-18-1-2	76 - 54 - 15
Maz Alexander	Almanya	-	-	Sümerbank Yerli Mallar Pazarları	Reklam Uzmanı	-	18.06.1937	30-18-1-2	76 - 56 - 13
Prigoro Wski	Beyaz Rusya	-	-	Brassert Şirketi (Karabük Demir ve Çelik Fabrikası)	Mühendis	-	21.06.1937	30-18-1-2	76 - 57 - 11
Igro Gelsavsk	Beyaz Rusya	-	-	Brassert Şirketi (Karabük Demir ve Çelik Fabrikası)	Uzman Makinist	-	10.07.1937	30-18-1-2	77 - 63 - 6
-	İsveç	675 Kuruş Yevmiye	-	Devlet Demiryolları	Montör	-	28.07.1937	30-18-1-2	77 - 69 - 3
Dövarez	Fransa	320	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	(+) 1 yıl daha	03.08.1937	30-18-1-2	77 - 70 - 8
Heuçke	Almanya	151	-	Devlet Demiryolları	-	1 yıl	18.08.1937	30-18-1-2	78 - 73 - 9
Fritz Brenner	Almanya	-	-	Hereke Mensucat Fabrikası	Uzman	(+) 1 yıl daha	31.08.1937	30-18-1-2	78 - 75 - 8
Edwin Yiper	İsveç	-	-	İzmit Kağıt ve Karton Fabrikası	Uzman	-	17.09.1937	30-18-1-2	78 - 80 - 14
Zigmunt Reteleski	-	350,62	Memleketine dönüşte 200 TL harcırah	Kayseri Tayyare Fabrikası	-	(+) 1 yıl daha	07.10.1937	30-18-1-2	79 - 85 - 15
Knoch	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Devlet Demiryolları Cer Dairesi'nde Kaynak Uzmanı	(+) 1 yıl daha	07.10.1937	30-18-1-2	79 - 84 - 11
Rassbach	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Devlet Demiryolları Cer Dairesi'nde Tornaj Uzmanı	(+) 1 yıl daha	07.10.1937	30-18-1-2	79 - 84 - 11
Kaintoch	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Devlet Demiryolları Cer Dairesi'nde Montaj Uzmanı	(+) 1 yıl daha	07.10.1937	30-18-1-2	79 - 84 - 11
T.C. Hadland Cole	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	İnşaat Mühendisi	-	15.10.1937	30-18-1-2	79 - 86 - 18
Dr. Karl Fidler	-	-	-	Devlet Demiryolları	-	-	02.11.1937	30-18-1-2	79 - 89 - 3
Josef Sherzer	-	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	02.11.1937	30-18-1-2	79 - 89 - 3
Rene Uhry	-	-	-	İnhisarlar İdaresi	İnhisarlar İdaresi'nde Satış İşleri Uzmanı	(+) 2 yıl daha	11.11.1937	30-18-1-2	80 - 91 - 20
Cunningham Graig	İngiltere	300 Sterlin	geliş gidiş yol masraflarının serbest döviz olarak verilmesi	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	-	25.03.1938	30-18-1-2	82 - 23 - 14
Pech	Fransa	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Uzman	-	19.05.1938	30-18-1-2	83 - 42 - 18
Dimitri Petusis	Yunanistan	350	-	Devlet Demiryolları	Mimar	2 yıl	14.07.1938	30-18-1-2	84 - 64 - 13
Etyen Fekete	Macaristan	375	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	2 yıl	14.07.1938	30-18-1-2	84 - 64 - 12
Marsel Biron	Fransa	-	-	İnhisarlar İdaresi	Şarap Uzmanı	2 yıl	15.07.1938	30-18-1-2	84 - 66 - 13
Federik Benham	-	-	-	İktisat Vekilliği	Türkiye'de Hayat Pahallıhgmı Tetkik Etmek Üzere	-	22.07.1938	30-18-1-2	84 - 70 - 6
J. Garstauk	İngiltere	-	-	Mersin Soğuksu Köyü Kazı Alanı	Arkeoloji Profesörü	(+) 1 yıl daha	27.07.1938	30-18-1-2	146 - 42 - 23
Seton Lloyd	İngiltere	-	-	Mersin Soğuksu Köyü Kazı Alanı	-	1 yıl	27.07.1938	30-18-1-2	146 - 42 - 23
Hans Landau	Çekoslovakya	-	-	Sümerbank Mensucat Fabrikaları	-	-	12.09.1938	30-18-1-2	84 - 81 - 11
Corts	-	1200 Mark	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	13.09.1938	30-18-1-2	84 - 82 - 9
Ronar	Macaristan	225	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	1 yıl	16.09.1938	30-18-1-2	84 - 83 - 17
Emric Balint	Macaristan	300	-	Ankara İmar Müdürlüğü	Mühendis	-	20.09.1938	30-18-1-2	84 - 84 - 18
Friedrich Reichl	Almanya	-	iş bitimine kadar eşi ile beraber Türkiye'de ikametine izin verilmesi	-	Mimar	-	26.09.1938	30-18-1-2	84 - 86 - 2
Karl Veitbracht	Almanya	-	-	İzmit İkinci Kağıt ve Selüloz Fabrikası	-	-	26.09.1938	30-18-1-2	84 - 86 - 5
Armin Bitter	İsviçre	250	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	08.10.1938	30-18-1-2	84 - 89 - 8
Victor Lebkovski	Sovyet Rusya	-	-	Nazilli Basma Fabrikası	Uzman	-	15.11.1938	30-18-1-2	85 - 98 - 3
Laszlo	Macaristan	-	-	Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi	Uzman	1 yıl	15.11.1938	30-18-1-2	85 - 96 - 17
Otto Salamon	Almanya	-	-	Etibank	-	1 ay	28.11.1938	30-18-1-2	85 - 99 - 2
Gerstner	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Uzman	1 yıl	01.12.1938	30-18-1-2	85 - 100 - 15
Prof. Vander Vaeren	Belçika	-	500 Lira harcırahın serbest dövizle tediyesi	Ziraat Vekaleti	-	2 ay	20.12.1938	30-18-1-2	85 - 105 - 13
Carl Elbert	-	-	-	Ankara Konservatuvarı	Ankara Konservatuvarı Temsil Bölümü'nde Uzman	-	30.12.1938	30-18-1-2	85 - 108 - 13
Hermann Glade	Almanya	-	-	İzmit İkinci Kağıt ve Selüloz Fabrikası	-	-	06.01.1939	30-18-1-2	85 - 111 - 6
Hjalmar Waldemar Wallies	İsveç	-	-	İzmit İkinci Kağıt ve Selüloz Fabrikası	-	-	06.01.1939	30-18-1-2	85 - 113 - 19
Fransiska Carpeles	Çekoslovakya	-	-	-	Hemşire	2 yıl	13.01.1939	30-18-1-2	85 - 115 - 9
Alfred Katza	Almanya	-	eşiyle birlikte bir sene Türkiye'de ikametine izin verilmesi	-	Dekorasyon Mühendassısı	1 yıl	13.01.1939	30-18-1-2	85 - 115 - 9
Walter Mandl	Almanya	-	-	Uşak ve Alpullu Şeker Fabrikaları	Uzman	-	28.01.1939	30-18-1-2	85 - 118 - 3
Wright	İngiltere	-	-	Hereke Mensucat Fabrikası	Kumaş Apre Uzmanı	-	02.03.1939	30-18-1-2	86 - 18 - 2

Wilhelm Sulzer	Macaristan	-	-	Bakırköy Şamot ve Porselen Fabrikası	Mühendis	-	14.03.1939	30-18-1-2	86 - 22 - 18
Salomon Galvi	-	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Müşavir Jeolog	-	20.03.1939	30-18-1-2	86 - 24 - 1
Harry Guthrie	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Ustabaşı	-	20.03.1939	30-18-1-2	86 - 24 - 3
Dr. Siegfried	Almanya	-	-	Kızılaz Gaz Maske Fabrikası	-	9 ay	25.03.1939	30-18-1-2	86 - 25 - 16
Ernest Westall	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Ustabaşı	-	30.03.1939	30-18-1-2	86 - 27 - 4
Cecil William Jaycock	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	-	-	30.03.1939	30-18-1-2	86 - 27 - 6
B. David M. Graig	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Mimar	-	09.04.1939	30-18-1-2	86 - 29 - 20
Arthur Purdy	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	-	-	17.04.1939	30-18-1-2	86 - 33 - 1
Walter Wahlin	Almanya	-	-	Sümerbank	-	-	17.04.1939	30-18-1-2	86 - 33 - 16
Natan Lamos Berg	Çekoslovakya	-	-	Ergani Bakır Madeni İşletmesi	-	8 ay	29.04.1939	30-18-1-2	86 - 37 - 7
Leighen Frederick Korp	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	-	-	29.04.1939	30-18-1-2	86 - 37 - 3
Helmut Wolf	Almanya	-	-	Turhal Şeker Fabrikası	Mütehasıs	6 ay	11.05.1939	30-18-1-2	86 - 40 - 1
Andreas Reyt	Macaristan	-	-	Etibank	Mühendis	Yıl Sonuna Kadar	17.05.1939	30-18-1-2	87 - 42 - 13
Erwin Zimmerman	Almanya	-	-	Kırıkkale Top Fabrikası	-	-	13.06.1939	30-18-1-2	87 - 55 - 13
Anton Koller	Almanya	-	-	(Kırıkkale) Tüfek Fabrikası	-	-	13.06.1939	30-18-1-2	87 - 55 - 13
Hans Herwertz	Almanya	250	-	Devlet Demiryolları	-	(+) 1 yıl daha	14.06.1939	30-18-1-2	87 - 53 - 3
Rudolf Ditrich	Almanya	-	-	Sümerbank Mensucat Fabrikaları	Mensucat Uzmanı	-	22.06.1939	30-18-1-2	87 - 58 - 15
Christensen Niels Andreas	Norveç	-	-	Eskişehir Tayyare Pisti	Mühendis	6 ay	23.06.1939	30-18-1-2	201 - 374 - 6
Franser Dunca	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Montör	-	27.06.1939	30-18-1-2	87 - 60 - 8
William Arthur Hodgson	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Montör	-	27.06.1939	30-18-1-2	87 - 60 - 8
John Owen Ambler	İngiltere	-	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	-	2 yıl	27.06.1939	30-18-1-2	87 - 60 - 10
Hugo Kilopstok Dip	Macaristan	-	-	Eskişehir Hava Okulu	Uzman	-	03.07.1939	30-18-1-2	87 - 62 - 20
Kazier Ferenc Yozef	Macaristan	-	-	Eskişehir Hava Okulu	Uzman	-	03.07.1939	30-18-1-2	87 - 62 - 20
Salamon Yozef	Macaristan	-	-	Eskişehir Hava Okulu	Uzman	-	03.07.1939	30-18-1-2	87 - 62 - 20
Stanley George Moss	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Montör	-	03.07.1939	30-18-1-2	87 - 62 - 11
Matmazel Haspels	Fransa	-	-	Yazılıkhaya Köyü Kazı Alanı	-	(+) 1 yıl daha	03.07.1939	30-18-1-2	87 - 62 - 9
Gustav Hoppe	Almanya	-	-	İzmit Selüloz Fabrikası	-	3 ay	05.07.1939	30-18-1-2	87 - 66 - 5
Bernhard Appel	Almanya	-	-	İzmit Selüloz Fabrikası	-	3 ay	05.07.1939	30-18-1-2	87 - 66 - 5
Otto Prochnow	Almanya	-	-	İzmit Selüloz Fabrikası	-	3 ay	05.07.1939	30-18-1-2	87 - 66 - 5
Karl Jiszda	Almanya	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Montör	3 ay	13.07.1939	30-18-1-2	202 - 378 - 1
A. Wallisch	Almanya	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	3 ay	13.07.1939	30-18-1-2	202 - 378 - 1
Otto Krause	Almanya	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	3 ay	13.07.1939	30-18-1-2	202 - 378 - 1
Joseph Jiszda	Almanya	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	3 ay	13.07.1939	30-18-1-2	202 - 378 - 1
Dölagranj	İngiltere	-	-	Maliye Vekaleti	Maliye Vekaleti'nde Uzman	-	15.07.1939	30-18-1-2	87 - 68 - 9
Charles Roberts	-	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	-	-	19.07.1939	30-18-1-2	87 - 69 - 9
Alexander Mc. Dougall	-	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	-	-	19.07.1939	30-18-1-2	87 - 69 - 9
Nils Olof Berggren	İsveç	-	-	Etibank Divriği Demir Madenleri	Mühendis	1 ay	13.09.1939	30-18-1-2	88 - 90 - 14
Charles Henry Newby	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	-	19.09.1939	30-18-1-2	88 - 92 - 18
Gustav Israil Aelsner	-	-	-	Yapı ve İmar İşleri İdaresi	Şehircilik Uzmanı	9 ay	23.09.1939	30-18-1-2	88 - 93 - 11
Nikolay Ivanov	Rusya	-	-	Birleşik Yün İpliği ve Dokuma Fabrikası	Mühendis	1 yıl	23.09.1939	30-18-1-2	88 - 93 - 14
Alfred Stater	Polonya	-	-	Birleşik Yün İpliği ve Dokuma Fabrikası	Uzman	-	23.09.1939	30-18-1-2	88 - 93 - 19
Andre Perret	İsviçre	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	23.09.1939	30-18-1-2	88 - 94 - 9
Ludvig Marius	Hollanda	-	-	-	Kocaeli Vilayeti'nin Mimari İşlerinde Şehircilik Uzmanı	-	07.10.1939	30-18-1-2	88 - 97 - 18
Karol Mestenhauser	Polonya	625	-	-	Muhasebe ve Hesaplar Uzmanı	2 yıl	16.10.1939	30-18-1-2	88 - 101 - 9
Jeanne Robin	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	16.10.1939	30-18-1-2	88 - 100 - 17
Andree Hobsehet	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	16.10.1939	30-18-1-2	88 - 100 - 17
Jean Yves Balland	Fransa	-	-	Etibank (Ereğli Kömür Madenleri İşletmesi)	-	(+) 3 ay daha	27.10.1939	30-18-1-2	89 - 103 - 17
Julius Ratkay	Macaristan	-	-	Gazi Terbiye Enstitüsü	Uzman	-	27.10.1939	30-18-1-2	89 - 105 - 2
Pol Kotanten	Fransa	-	-	Eskişehir Hava Okulu	Öğretmen	-	27.10.1939	30-18-1-2	89 - 105 - 4
Spevak	Macaristan	-	-	Ankara İnşaat Usta Okulu	Uzman	-	09.11.1939	30-18-1-2	89 - 108 - 17
Le Gorbussier	Fransa	-	-	-	Şehir Uzmanı	-	24.11.1939	30-18-1-2	89 - 111 - 9
Jozef Lindsay	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	İş Bitimine Kadar	25.11.1939	30-18-1-2	89 - 112 - 1
Frank Mc. Gauley	İngiltere	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Petrol Sondaj Uzmanı	2 yıl	30.11.1939	30-18-1-2	89 - 113 - 18
Lodvig Maryus Vanderberg	Hollanda	-	-	Kocaeli Belediyesi	Müşavir Mimarlık	-	30.11.1939	30-18-1-2	89 - 113 - 5
Max Geissler	Almanya	-	-	Malatya Bez ve İplik Fabrikası	Montör	İş bitimine kadar	23.12.1939	30-18-1-2	89 - 120 - 19
Kondrad Engelman	Almanya	-	-	Devlet Limanları İşletme Umum Müd.	Muhasebe Uzmanı	(+) 1 yıl daha	08.01.1940	30-18-1-2	89 - 125 - 11

Albert Quigueret	Fransa	-	-	-	Fransa Harp Uçaklarını Montaj, Tamir ve Türk Uzman Yetiştirmek	İş Bitimine Kadar	08.01.1940	30-18-1-2	89 - 122 - 16
Marcel Sou	Fransa	-	-	-	Fransa Harp Uçaklarını Montaj, Tamir ve Türk Uzman Yetiştirmek	İş Bitimine Kadar	08.01.1940	30-18-1-2	89 - 122 - 16
Marcel Compere	Fransa	-	-	-	Fransa Harp Uçaklarını Montaj, Tamir ve Türk Uzman Yetiştirmek	İş Bitimine Kadar	08.01.1940	30-18-1-2	89 - 122 - 16
Paul Valet	Fransa	-	-	-	Fransa Harp Uçaklarını Montaj, Tamir ve Türk Uzman Yetiştirmek	İş Bitimine Kadar	08.01.1940	30-18-1-2	89 - 122 - 16
Maurice Multon	Fransa	-	-	-	Fransa Harp Uçaklarını Montaj, Tamir ve Türk Uzman Yetiştirmek	İş Bitimine Kadar	08.01.1940	30-18-1-2	89 - 122 - 16
Mr. Bayley	ABD	-	masrafları ABD Curtise Tayyare şirketinden karşılanmak üzere	-	Pilot	-	15.01.1940	30-18-1-2	89 - 126 - 20
Mr. Benson	ABD	-	masrafları ABD Curtise Tayyare şirketinden karşılanmak üzere	-	Tayyare Uzmanı	-	15.01.1940	30-18-1-2	89 - 126 - 20
Valle	İtalya	350	-	T.C. Merkez Bankası	Uzman	3 yıl	19.01.1940	30-18-1-2	89 - 128 - 13
Volfrad	Almanya	350	-	T.C. Merkez Bankası	Uzman	3 yıl	19.01.1940	30-18-1-2	89 - 128 - 13
Konrad Stefan	Yugoslavya	-	-	Turhal Şeker Fabrikası	-	10 ay	03.02.1940	30-18-1-2	89 - 130 - 7
Zbigniew Pilch	Polonya	266,53	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Maden Uzmanı	-	12.02.1940	30-18-1-2	90 - 13 - 18
George William	İngiltere	-	-	Hereke Mensucat Fabrikası	Apré Mühessası	1 yıl	12.02.1940	30-18-1-2	90 - 13 - 11
Marian Piaseckig	-	-	-	İktisat Vekaleti	Uzman	-	28.02.1940	30-18-1-2	90 - 18 - 9
Arnold Swayne Williams	İngiltere	-	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	-	9 ay	06.03.1940	30-18-1-2	90 - 20 - 7
Zygmunt Ajdukiewicz	Polonya	480	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1, 5 yıl	11.03.1940	30-18-1-2	90 - 23 - 14
Dr. Franz Heinrich	Almanya	-	aileleri ile birlikte Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilmesi	Tümel Türk Meyvecilik Limited Şirketi	Uzman	-	19.03.1940	30-18-1-2	90 - 27 - 2
Fridrich Kanitzer	Çekoslovakya	-	aileleri ile birlikte Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilmesi	Tümel Türk Meyvecilik Limited Şirketi	Mühendis	-	19.03.1940	30-18-1-2	90 - 27 - 2
Prof. Dr. Karl Süsheim	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkîyat Enstitüsü	-	19.03.1940	30-18-1-2	90 - 26 - 20
Georges Jean Louis Dagrass	Fransa	-	-	-	Uzman	-	19.03.1940	30-18-1-2	90 - 26 - 18
Dr. Schakleton	İngiltere	80 İngiliz Lirası	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	2 yıl	27.03.1940	30-18-1-2	90 - 28 - 16
Herman Bley	Almanya	-	-	Sümerbank	Mühendis	6 ay	03.04.1940	30-18-1-2	90 - 31 - 19
Henry Lomas	İngiltere	-	-	Hava Birlik ve Müesseselerinde	Tayyare Motor Mühendisi	İş Bitimine Kadar	20.04.1940	30-18-1-2	90 - 39 - 6
Seweryn Dictz	Polonya	400	-	Etibank	Elektrik Mühendisi	6 ay	06.05.1940	30-18-1-2	91 - 41 - 12
John Buchanan	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	-	10.05.1940	30-18-1-2	91 - 43 - 14
Donald William Haime	İngiltere	-	-	Kütahya Dördüncü Tayyare Alayı	Uçak ve Motor Mühendisi	İş Bitimine Kadar	10.05.1940	30-18-1-2	91 - 44 - 6
Szymanski Adam	Polonya	475	-	Etibank (Ereğli Kömür Madenleri İşletmesi)	Maden Mühendisi	6 ay	10.05.1940	30-18-1-2	91 - 44 - 1
Stanislav Sanetra	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Mühendis	-	22.05.1940	30-18-1-2	91 - 48 - 13
Offrel Bela	Macaristan	-	-	-	Telefon Uzmanı Montör	1 yıl	27.05.1940	30-18-1-2	91 - 50 - 8
S. Kazimiers	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Ressam	İş Bitimine Kadar	15.06.1940	30-18-1-2	91 - 57 - 2
T. P. H. Smith	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	İş Bitimine Kadar	15.06.1940	30-18-1-2	91 - 57 - 1
Edgar Thomas	İngiltere	-	-	Millî Müdafaa Vekaleti	-	-	30.06.1940	30-18-1-2	91 - 62 - 14
Edward Romanski	Polonya	400	-	Nafia Vekaleti	Mühendis	-	03.07.1940	30-18-1-2	91 - 65 - 5
Wyleznski Adam	Polonya	-	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	-	17.07.1940	30-18-1-2	91 - 70 - 14
Eugen Rimmel	Almanya	-	-	İzmit Selüloz Fabrikası	Baş Montör	-	30.07.1940	30-18-1-2	92 - 76 - 16
Kazimierz Chodziewicz	Polonya	400	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Sondaj Ustası	2 yıl	10.08.1940	30-18-1-2	92 - 78 - 20
Szatkowski	Polonya	300	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	2 yıl	10.08.1940	30-18-1-2	92 - 78 - 20
Armand Mautner	Macaristan	-	-	Ergani Bakır Madeni İşletmesi	Elektrik Uzmanı	4 ay	10.08.1940	30-18-1-2	92 - 79 - 4
James Ronald Wybrow	İngiltere	-	ücretleri Hava Müsteşarlığı'nca verilmek üzere	Kayseri Tayyare Fabrikası	Tayyare ve Motor Uzmanlığı	1 yıl	20.08.1940	30-18-1-2	92 - 83 - 1
Strow	İngiltere	-	ücretleri Hava Müsteşarlığı'nca verilmek üzere	Kayseri Tayyare Fabrikası	Tayyare Makinisti	1 yıl	20.08.1940	30-18-1-2	92 - 83 - 1
Jon Stanciu	Romanya	450	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Sondajcı	2 yıl	25.08.1940	30-18-1-2	92 - 85 - 1
Wierzbowski Conrad	Polonya	250	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Maden Mühendisi	1 yıl	25.08.1940	30-18-1-2	92 - 85 - 2
Rymar Franciszek	Polonya	250	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	25.08.1940	30-18-1-2	92 - 85 - 2
Ilarion I. Ortynski	Polonya	600	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	2 yıl	10.09.1940	30-18-1-2	92 - 86 - 18
Mankievç	Polonya	300	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Petrol Mühendisi	2 yıl	11.09.1940	30-18-1-2	92 - 88 - 16
Wladek Grotza	Polonya	-	-	Orman Umum Müdürlüğü	Uzman	-	11.09.1940	30-18-1-2	92 - 88 - 17

Angerman Jaroslaw	Polonya	400	-	Elektrik Etüt İdaresi Genel Direktörlüğü	Yüksek Mühendis	-	26.09.1940	30-18-1-2	92 - 93 - 15
Zoltan Buksbaum	Çekoslovakya	-	-	İstanbul Tapa ve Mantar Fabrikası	-	(+) 6 ay daha	26.09.1940	30-18-1-2	92 - 93 - 17
Goubert	Fransa	-	-	-	Moran Harp Tayyareleri Uzmanı	1 yıl	28.09.1940	30-18-1-2	92 - 95 - 15
Paul Hoffman	Almanya	-	-	Ankara İnşaat Usta Okulu	Uzman	1 yıl	21.10.1940	30-18-1-2	92 - 100 - 5
William Henry Allison	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Usta (?)	6 ay	21.10.1940	30-18-1-2	92 - 100 - 4
Prof. B. W. Downs	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi	-	27.10.1940	30-18-1-2	93 - 101 - 20
Dr. Stanislaw Baumgarten	Lehistan	-	-	Ergani Bakır Madeni İşletmesi	Kimya Mühendisi	1 ay	06.11.1940	30-18-1-2	93 - 103 - 1
Vladimir Volk	Fransa	-	-	Etibank	Mühendis	1 ay	06.11.1940	30-18-1-2	93 - 103 - 2
Louis Cauchois	Fransa	700	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1, 5 yıl	14.11.1940	30-18-1-2	93 - 104 - 3
Wilga Jan	Polonya	150	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Kimyager Mühendis	2 yıl	14.11.1940	30-18-1-2	93 - 104 - 3
John Shirley	ABD	750	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Petrol Sondajcısı	2 yıl	14.11.1940	30-18-1-2	93 - 104 - 3
Oliver Ernest Jager	İngiltere	-	-	Etibank	Uzman	1 yıl	09.12.1940	30-18-1-2	93 - 114 - 1
Hans Werner Bodleander	Almanya	-	-	Etibank	Organizasyon Müşaviri	(+) 1 yıl daha	17.12.1940	30-18-1-2	93 - 116 - 11
Friedrich Wiebelitz	Almanya	-	-	İzmit Selüloz Fabrikası	Mühendis	İş Bitimine Kadar	18.12.1940	30-18-1-2	93 - 116 - 19
Walter Radeke	Almanya	-	-	İzmit Selüloz Fabrikası	Montör	İş Bitimine Kadar	18.12.1940	30-18-1-2	93 - 116 - 19
Henrich Bender	Almanya	-	-	İzmit Selüloz Fabrikası	Montör	İş Bitimine Kadar	18.12.1940	30-18-1-2	93 - 116 - 19
Mikulski	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Modelci	1 yıl	24.12.1940	30-18-1-2	93 - 118 - 13
Joseph Slomonicki	Polonya	600 (!)	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	2 yıl	24.12.1940	30-18-1-2	93 - 118 - 16
Vlcek Josef	Çekoslovakya	-	-	Uşak Şeker Fabrikası	Montör	2 ay	24.12.1940	30-18-1-2	93 - 118 - 10
Ariotti	Fransa	1060	-	Umumi Murakabe Heyeti Teşkilatı	Uzman	-	25.12.1940	30-18-1-2	93 - 121 - 5
R. Tyrlík	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	1 yıl	24.01.1941	30-18-1-2	93 - 124 - 20
Pierre Colas	Fransa	-	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	Elektrik Uzmanı	10 ay	14.02.1941	30-18-1-2	94 - 11 - 15
Jozef Cybulski	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Mühendis	1 yıl	14.02.1941	30-18-1-2	94 - 11 - 14
Andrew Jackson Odley	ABD	800	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Sondör	2 yıl	18.02.1941	30-18-1-2	94 - 13 - 10
Anthony Peter Gollich	ABD	-	-	Ergani Bakır İşletmesi	İzabe Uzmanı	9 ay	07.03.1941	30-18-1-2	94 - 17 - 18
L. Tyska	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	1 yıl	17.03.1941	30-18-1-2	94 - 21 - 8
Dr. Franz Eppenstein	Almanya	570	-	Umumi Murakabe Heyeti Teşkilatı	Uzman	-	23.03.1941	30-18-1-2	98 - 24 - 2
J. Rainas	İngiltere	-	ücretleri Hava Müsteşarlığı'nca verilmek üzere	Eskişehir Hava Okulu	(Binbaşı) Uzman	1 yıl	09.04.1941	30-18-1-2	94 - 30 - 7
Pearce	İngiltere	-	ücretleri Hava Müsteşarlığı'nca verilmek üzere	Eskişehir Hava Okulu	(Teğmen) Uzman	1 yıl	09.04.1941	30-18-1-2	94 - 30 - 7
Fal Coner	İngiltere	-	ücretleri Hava Müsteşarlığı'nca verilmek üzere	Eskişehir Hava Okulu	Uzman	1 yıl	09.04.1941	30-18-1-2	94 - 30 - 7
Garpenter	İngiltere	-	ücretleri Hava Müsteşarlığı'nca verilmek üzere	Eskişehir Hava Okulu	Uzman	1 yıl	09.04.1941	30-18-1-2	94 - 30 - 7
Smith	İngiltere	-	ücretleri Hava Müsteşarlığı'nca verilmek üzere	Eskişehir Hava Okulu	Uzman	1 yıl	09.04.1941	30-18-1-2	94 - 30 - 7
Norris	İngiltere	-	ücretleri Hava Müsteşarlığı'nca verilmek üzere	Eskişehir Hava Okulu	Uzman	1 yıl	09.04.1941	30-18-1-2	94 - 30 - 7
Payne	İngiltere	-	ücretleri Hava Müsteşarlığı'nca verilmek üzere	Eskişehir Hava Okulu	Uzman	1 yıl	09.04.1941	30-18-1-2	94 - 30 - 7
Teodor Brys	Polonya	200	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeodezi Uzmanı	2 yıl	17.04.1941	30-18-1-2	94 - 33 - 6
Henryk Latour	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	1 yıl	21.04.1941	30-18-1-2	94 - 34 - 7
Zbigniew Kozłowski	Polonya	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	21.04.1941	30-18-1-2	94 - 34 - 6
Dr. Bernard Tschli	İsviçre	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	2 yıl	28.04.1941	30-18-1-2	94 - 36 - 1
Jean Romieux	İsviçre	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Kimyager Mühendis	1 yıl	28.04.1941	30-18-1-2	94 - 36 - 7
M. S. Landes	Romanya	-	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	Mühendis	6 ay	26.05.1941	30-18-1-2	95 - 44 - 3
Dr. H. Bremer	Almanya	250	-	Ziraat Vekaleti	Fitopatoloji Uzmanlığı	(+) 4 ay daha	30.06.1941	30-18-1-2	95 - 56 - 19
Hermann Dzubbas	Almanya	-	-	İstanbul Vatan Matbaası	Uzman	1 ay	25.07.1941	30-18-1-2	95 - 65 - 3
Charles de Varese	Fransa	330	-	Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü	Mühendis	(+) 1 yıl daha	31.07.1941	30-18-1-2	95 - 66 - 17
Ernst Zimmer	Almanya	-	-	Etibank	-	Yıl Sonuna Kadar	07.08.1941	30-18-1-2	95 - 68 - 16
Eugenius Grosser	Polonya	-	-	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	Uzman	1 yıl 5 ay	07.08.1941	30-18-1-2	95 - 69 - 7
Florent Charles	Belçika	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Mühendis ve Jeolog	1 yıl	25.08.1941	30-18-1-2	96 - 76 - 2
Hans Bucher	İsviçre	650	-	Sümerbank	Makine Mühendisi	2 yıl	21.09.1941	30-18-1-2	96 - 73 - 5

Kubli Arthur	İsviçre	-	-	Etibank Umum Müdürlüğü	Montör	1 yıl	04.10.1941	30-18-1-2	96 - 85 - 7
Otto Otto	İsviçre	-	-	Etibank Umum Müdürlüğü	Montör	1 yıl	04.10.1941	30-18-1-2	96 - 85 - 7
Flotation	Fransa	750	-	Etibank	-	1 yıl	24.12.1941	30-18-1-2	97 - 103 - 11
Villemot	Fransa	750	-	Etibank	İzabe Mühassısı	1 yıl	24.12.1941	30-18-1-2	97 - 103 - 11
Dr. A. K. McIlwraith	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi	-	13.01.1942	30-18-1-2	97 - 107 - 18
Dr. P. Duval	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Profesörlüğü	-	13.01.1942	30-18-1-2	97 - 107 - 18
J. Rak	Yugoslavya	-	-	Ergani Bakır İşletmesi	Uzman	11 ay	13.01.1942	30-18-1-2	97 - 107 - 7
Seweryn Dietze	Polonya	-	-	Ergani Bakır İşletmesi	Uzman	11 ay	13.01.1942	30-18-1-2	97 - 107 - 7
Josef Dedual	İsviçre	-	-	Ergani Bakır İşletmesi	Uzman	11 ay	13.01.1942	30-18-1-2	97 - 107 - 7
Walter Feist	Almanya	-	-	İzmit Selüloz Fabrikası	Montör	İş Bitimine Kadar	17.01.1942	30-18-1-2	97 - 110 - 8
C. M. Mannock	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	-	09.02.1942	30-18-1-2	97 - 114 - 20
David Allen Barry	İngiltere	-	-	Milli Müdafaa Vekaleti	Uzman	-	14.02.1942	30-18-1-2	97 - 116 - 14
Binbaşı Cochrane	İngiltere	-	ücretleri Hava Müsteşarlığı'nca verilmek üzere	Milli Müdafaa Vekaleti	Uçuş Uzmanı	3 yıl	19.02.1942	30-18-1-2	97 - 118 - 16
Yohan Liller	Yugoslavya	-	-	Yapı Usta Okulu	Uzman	-	25.02.1942	30-18-1-2	97 - 121 - 10
Wilhelm Weirauch	Almanya	-	-	İzmit Selüloz Fabrikası	Montör	İş Bitimine Kadar	11.03.1942	30-18-1-2	97 - 127 - 7
Kamil Wendeker	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Yüksek Mühendis	1 yıl	16.03.1942	30-18-1-2	97 - 128 - 14
Stefan Krassowski	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Yüksek Mühendis	1 yıl	16.03.1942	30-18-1-2	97 - 128 - 14
Oswald Vohlfarth	Almanya	600	-	T.C. Merkez Bankası	Uzman	(+) 1 yıl daha	13.04.1942	30-18-1-2	98 - 29 - 16
Johann Grabscheid	Almanya	-	-	Yüksek Mühendis Mektebi	Mühendis	-	16.04.1942	30-18-1-2	98 - 31 - 8
Gyorgy Borot	Macaristan	275	-	Devlet Demiryolları	Mühendis	1 yıl	24.04.1942	30-18-1-2	98 - 32 - 13
Ladislav Komor	Macaristan	-	-	Türkiye Kömür Satış Müessesesi	Mühendis	7 ay	16.05.1942	30-18-1-2	98 - 40 - 18
Prof. Dr. Grengros	Almanya	-	-	Yüksek Ziraat Enstitüsü	-	(+) 1 yıl daha	01.07.1942	30-18-1-2	99 - 56 - 19
Ferdi Fon Statzer	Almanya	-	-	İstanbul Konservatuarı	Uzman	2 yıl	08.07.1942	30-18-1-2	99 - 59 - 14
Adolf Eisvogel	Almanya	-	-	İzmit Selüloz Fabrikası	Montör	4 ay	08.07.1942	30-18-1-2	99 - 59 - 10
A. W. Heward	İngiltere	-	-	Kütahya İkinci Tayyare Alayı	-	1 yıl	08.07.1942	30-18-1-2	99 - 57 - 12
Thomas William Dagg	İngiltere	700	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	(+) 2 yıl daha	04.08.1942	30-18-1-2	99 - 69 - 6
Dr. Wollak Robert	Almanya	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Montör	İş Bitimine Kadar	11.09.1942	30-18-1-2	99 - 82 - 13
Nicolaus Oswald	Almanya	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Montör	İş Bitimine Kadar	11.09.1942	30-18-1-2	99 - 82 - 13
Dr. H. Kleinsorge	Almanya	500	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman	(+) 1 yıl daha	11.09.1942	30-18-1-2	99 - 82 - 12
Karl Dreyer	Almanya	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Montör	İş Bitimine Kadar	11.09.1942	30-18-1-2	99 - 82 - 10
Ernst Hackemesser	Almanya	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Montör	İş Bitimine Kadar	11.09.1942	30-18-1-2	99 - 82 - 10
Ledwon Stefan	Almanya	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Montör	-	11.09.1942	30-18-1-2	99 - 82 - 15
Karl Stesla	Bohemya ve Moravya	-	-	Düzce Belediyesi	Montör	-	11.09.1942	30-18-1-2	99 - 80 - 10
Jan Kittelbach	Bohemya ve Moravya	-	-	Düzce Belediyesi	Montör	-	11.09.1942	30-18-1-2	99 - 80 - 10
Graham (?)	ABD	-	-	İzmir Tayyare Tugayı	Uzman	İş Bitimine Kadar	14.09.1942	30-18-1-2	99 - 82 - 20
Gavin Hunter	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	3 yıl	26.10.1942	30-18-1-2	100 - 91 - 8
Fritz Betz	Almanya	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Montör	İş Bitimine Kadar	26.10.1942	30-18-1-2	100 - 91 - 10
Jozef Kaus	Almanya	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Montör	İş Bitimine Kadar	26.10.1942	30-18-1-2	100 - 91 - 10
Heinrich Schrimper	Almanya	-	-	Sivas Çimento Fabrikası	Çimento Fırın Uzmanı	1 yıl	16.11.1942	30-18-1-2	100 - 95 - 2
Leslie Cook	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	3 yıl	27.11.1942	30-18-1-2	100 - 99 - 11
William Frederich Chubb	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	3 yıl	27.11.1942	30-18-1-2	100 - 99 - 11
Idwal Davies	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	3 yıl	27.11.1942	30-18-1-2	100 - 99 - 12
Ardiyet	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Matematik Öğretmeni	-	27.11.1942	30-18-1-2	100 - 99 - 14
Plaindoux	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Matematik Öğretmeni	-	27.11.1942	30-18-1-2	100 - 99 - 14
Georges Roux	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Fransızca Öğretmeni	-	27.11.1942	30-18-1-2	100 - 99 - 14
Mechel Zieringin	Polonya	-	-	Nijat ve Ferruh Şeşbeşe ait Demir ve Çelik Fabrikası	-	1 yıl	08.12.1942	30-18-1-2	100 - 103 - 4
Bakı Viktor	Macaristan	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Demirci Ustası	İş Bitimine	05.01.1943	30-18-1-2	100 - 109 - 13

						Kadar			
Harry Farmery Jeffries	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	Kimyager	3 yıl	23.01.1943	30-18-1-2	101 - 6 - 3
A. T. Owens	İngiltere	-	-	Milli Müdafaa Vekaleti	Teknisyen	-	03.02.1943	30-18-1-2	101 - 7 - 2
J. E. Coker	İngiltere	-	-	Milli Müdafaa Vekaleti	Malzeme Teknisyeni	-	03.02.1943	30-18-1-2	101 - 7 - 2
Prof. Thomas Royds	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi	-	09.02.1943	30-18-1-2	101 - 9 - 1
Donald Stuart Scott	İngiltere	-	-	İzmir Tayyare Tugayı	Uçuş Öğretmeni ve Motor Uzmanı	-	22.02.1943	30-18-1-2	101 - 11 - 14
Dr. F. R. Kraus	Almanya	-	-	İstanbul Arkeoloji Müzesi	Sümerolog	(+) 1 yıl daha	06.03.1943	30-18-1-2	101 - 16 - 4
Edvard Volary	İsviçre	-	-	Nazilli Basma Fabrikası	Uzman	-	26.03.1943	30-18-1-2	101 - 19 - 12
Jauber	Fransa	-	-	İstanbul Belediyesi	Mimar	(+) 1 yıl daha	26.03.1943	30-18-1-2	101 - 20 - 18
Ludwik Sendeg	Polonya	830,50	-	Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	Uzman	(+) 1 yıl daha	06.04.1943	30-18-1-2	101 - 23 - 11
John Orville Hilliard	ABD	1464	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	İşletme Uzmanı	(+) 2 yıl daha	17.04.1943	30-18-1-2	101 - 25 - 13
Wilhelm Peschke	Almanya	-	-	Karabük Sülfat Asidi Fabrikası	Montör	İş Bitimine Kadar	17.04.1943	30-18-1-2	101 - 25 - 15
Roman Çekoviç	Polonya	-	-	Sümerbank	Ustabaşı	1 yıl	17.04.1943	30-18-1-2	101 - 25 - 14
Paul Gustav Drescher	Almanya	-	-	Karabük Sülfat Asidi Fabrikası	Montör	İş bitimine kadar	26.04.1943	30-18-1-2	101 - 28 - 16
Boris Rabinoviç	Romanya	350	-	Devlet Demiryolları	Yüksek Mühendis	1 yıl	10.05.1943	30-18-1-2	101 - 32 - 13
Anders Wactw Ignacy	Polonya	-	-	Sümerbank	Kimyager	(+) 1 yıl daha	10.05.1943	30-18-1-2	101 - 32 - 16
Rawcz Czernski Tadeusz	Polonya	-	-	Sümerbank	Kimyager	(+) 1 yıl daha	10.05.1943	30-18-1-2	101 - 32 - 16
Erich Bicler	Almanya	-	-	-	Denizaltı Gemileri İçin Uzman Montör	-	28.05.1943	30-18-1-2	102 - 39 - 2
Mr. Scovill	İngiltere	-	-	Devlet Denizyolları İşletmesi	Uzman	-	31.05.1943	30-18-1-2	102 - 39 - 5
Mr. Wilson	İngiltere	-	-	Devlet Denizyolları İşletmesi	Teknisyen	-	31.05.1943	30-18-1-2	102 - 39 - 5
Yüzbaşı Palmer	İngiltere	-	-	Devlet Denizyolları İşletmesi	-	-	31.05.1943	30-18-1-2	102 - 39 - 5
Tibor Nadaş	Macaristan	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	1 yıl	08.06.1943	30-18-1-2	102 - 41 - 7
Nikobel Stutz	İsviçre	-	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	1,5 ay	15.06.1943	30-18-1-2	102 - 43 - 4
M. Hallström	İsveç	-	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	Montör	10 gün	15.06.1943	30-18-1-2	102 - 43 - 5
Prof. Felicien Branzeu	Romanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Romen Dili ve Edebiyatı	-	24.06.1943	30-18-1-2	102 - 51 - 2
Cherzanwski Teodor	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	(+) 1 yıl daha	16.07.1943	30-18-1-2	102 - 53 - 16
Gieszykiewicz	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	(+) 1 yıl daha	16.07.1943	30-18-1-2	102 - 53 - 16
Cywanowaski Jozef	Polonya	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	(+) 1 yıl daha	16.07.1943	30-18-1-2	102 - 53 - 16
Vaclav Kejdana	Çekoslovakya	-	-	Turhal Şeker Fabrikası	Uzman	(+) 1 yıl daha	16.07.1943	30-18-1-2	102 - 54 - 4
Marton Timar	Macaristan	-	-	Sümerbank	Uzman	-	16.07.1943	30-18-1-2	102 - 54 - 6
Dr. Georges Ladom	İsviçre	600	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Kimyager	1 yıl	16.07.1943	30-18-1-2	102 - 54 - 8
Faranç Tömpe	Macaristan	-	-	İzmit İkinci Kağıt ve Selüloz Fabrikası	Uzman	-	16.07.1943	30-18-1-2	102 - 53 - 18
Jules Gabet	İsviçre	-	-	Nazilli Basma Fabrikası	Montör	-	16.07.1943	30-18-1-2	102 - 53 - 17
Oskar Urech	İsviçre	-	-	Nazilli Basma Fabrikası	Montör	-	16.07.1943	30-18-1-2	102 - 53 - 17
Jakob Bachofner	İsviçre	-	-	Nazilli Basma Fabrikası	Montör	-	16.07.1943	30-18-1-2	102 - 53 - 17
Blanchet Elci	Fransa	-	-	İzmit-Sapanca Su Tesisatı İşleri	Montör	-	16.07.1943	30-18-1-2	102 - 54 - 1
Edward Cecil Atiken	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	2 ay	20.07.1943	30-18-1-2	102 - 55 - 10
Joseph Tudor Morgan	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	2 ay	20.07.1943	30-18-1-2	102 - 55 - 10
Percy Austin	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	(+) 3 yıl daha	20.07.1943	30-18-1-2	102 - 55 - 12
August Franckenpohl	Almanya	-	-	Sivas Çimento Fabrikası	Montör	-	20.07.1943	30-18-1-2	102 - 55 - 9
Arditi Sami	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	20.07.1943	30-18-1-2	102 - 56 - 2
Pierre Debois	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	20.07.1943	30-18-1-2	102 - 56 - 2
Friedrich Seibt	Almanya	-	-	Karabük Sülfat Asidi ve Süper Fosfat Fabrikası	Montör	-	11.09.1943	30-18-1-2	103 - 68 - 3
Johan Hoube	Almanya	-	-	Ankara Elektrik ve Hava Gazı Müessesesi	Montör	4-6 ay	11.09.1943	30-18-1-2	103 - 66 - 19
Mihli Marton	Macaristan	-	-	Etimesgut Tayyare Fabrikası	-	6 ay	11.09.1943	30-18-1-2	103 - 67 - 20
Etienne Erdös	Macaristan	-	-	İzmit 2. Kağıt Fabrikası	Uzman	3 yıl	11.10.1943	30-18-1-2	103 - 74 - 19
Witold Lukasiewicz	Polonya	-	-	Sümerbank İplik ve Dokuma Fabrikaları	Uzman	1 yıl	11.10.1943	30-18-1-2	103 - 74 - 18
Ambros Weker	Almanya	-	-	Karabük Sülfat Asidi Fabrikası	Montör	İş bitimine kadar	11.10.1943	30-18-1-2	103 - 74 - 17
Paul Schulz	Almanya	-	-	Karabük Sülfat Asidi Fabrikası	Montör	İş bitimine kadar	11.10.1943	30-18-1-2	103 - 74 - 17
A. W. Newson	İngiltere	-	-	Çankırı Piyade Atış Okulu	Havacı Subaylara İngilizce Dersi Vermek Üzere	-	27.11.1943	30-18-1-2	104 - 2 - 31
Jean Lescynsky	Polonya	500	-	Etibank	Etibank Merkez	-	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Andre Retti	Macaristan	600	-	Etibank	Etibank Merkez	-	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Wiladislav Krotkiewski	Polonya	450	-	Etibank	Etibank Merkez	-	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Robert Lehmer	Fransa	1000	-	Etibank	Etibank Merkez	-	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18

James Traill	İngiltere	-	-	Etibank	Etibank Merkez	-	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Andre Andrina	Belçika	650	-	Etibank	Etibank Garp Linyitleri	-	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Ulysse Fromont	Belçika	900	-	Etibank	Etibank Garp Linyitleri	-	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Louvrier Jean Francois	Belçika	150	-	Etibank	Etibank Garp Linyitleri	-	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Joseph Marechal	Fransa	1400	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Raul Lefevre	Belçika	1200	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Charles Delbecq	Fransa	700	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
J. B. Louvrier	Belçika	400	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
F. Biaggi	Fransa	750	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Jean Voytchehowsky	Polonya	360	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Lioubo Voutchevitch	Yugoslavya	300	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Haska Gabor	Macaristan	217,87	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Hanri Teyre	Fransa	600	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Michel Viroux	Belçika	900	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Blaj Radoman	Yugoslavya	350	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Georges Neumann	Macaristan	350	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Jan Hurysz	Polonya	656	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	03.12.1943	30-18-1-2	107 - 99 - 18
Robert Douglas	İngiltere	785	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	3 yıl	03.12.1943	30-18-1-2	104 - 3 - 25
Wilhelm Jebesen	Almanya	-	-	İzmit İkinci Kağıt ve Selüloz Fabrikası	-	-	22.12.1943	30-18-1-2	104 - 4 - 20
Jan Stanko	Polonya	1027	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	(+) 1 yıl daha	03.01.1944	30-18-1-2	104 - 6 - 10
Jan Latkowski	Polonya	1027	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	(+) 1 yıl daha	03.01.1944	30-18-1-2	104 - 6 - 10
Tom Faint	İngiltere	877	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	(+) 1 yıl daha	12.01.1944	30-18-1-2	104 - 7 - 29
Fogg Elbot	İngiltere	-	-	Harp Akademisi	Öğretmen	-	25.01.1944	30-18-1-2	104 - 8 - 16
Maurice Schiltz	Fransa	1500	-	Zeytinburnu Çimento Fabrikası	-	1 yıl	25.01.1944	30-18-1-2	104 - 9 - 16
Viladimir Giron	Almanya	650	-	Zeytinburnu Çimento Fabrikası	-	1 yıl	25.01.1944	30-18-1-2	104 - 9 - 16
Max Wurscher	İsviçre	-	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	10 ay	07.02.1944	30-18-1-2	104 - 10 - 31
Hermann Zutraum	Almanya	500	-	Nafia Vekaleti Şose ve Köprüler Reisliği	Uzman	-	18.02.1944	30-18-1-2	104 - 12 - 2
C. P. Oldham	İngiltere	621,78	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	(+) 1 yıl daha	23.02.1944	30-18-1-2	107 - 88 - 1
Ionel Rudberg	Romanya	-	eşlerine 1 sene ikamet izni verilmek üzere	Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları	Uzman	-	20.03.1944	30-18-1-2	104 - 18 - 8
Lazar Acar Acaru	Romanya	-	eşlerine 1 sene ikamet izni verilmek üzere	Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları	Uzman	-	20.03.1944	30-18-1-2	104 - 18 - 8
Isider Bluethner	Romanya	-	eşlerine 1 sene ikamet izni verilmek üzere	Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları	Uzman	-	20.03.1944	30-18-1-2	104 - 18 - 8
William Richard Harland Hoskins	İngiltere	850	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	(+) 6 ay daha	21.03.1944	30-18-1-2	104 - 19 - 7
Noivielle	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yaşayan Diller Kursu Öğretmenliği	1 yıl	15.05.1944	30-18-1-2	105 - 29 - 13
Saulnier Jacques	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Matematik Öğretmeni	-	27.05.1944	30-18-1-2	105 - 33 - 14
Walter Mandl	Almanya	-	-	Turhal Şeker Fabrikası	-	(+) 6 ay daha	27.05.1944	30-18-1-2	105 - 34 - 3
Prof. Erich Frank	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Prof. Marcel Fouche	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi	(+) 1 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Prof. Charl Mijot	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi	(+) 1 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Prof. Kurt Zuber	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi	(+) 5 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Prof. Rolant Brikmann	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi	(+) 5 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Yard. George Catt	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi	(+) 4 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Yard. Gleisberg	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Yard. Lotte Loewe	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Prof. Andreas Schwarz	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi	(+) 5 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Prof. Charles Crozat	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Prof. Emin Bosch	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	(+) 4 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Prof. Helmut Ritter	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	(+) 4 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Prof. Rossert	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	(+) 4 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Prof. Ernst Bazell	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	(+) 3 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Prof. Duyvendak	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat	(+) 5 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15

					Fakültesi				
Caroline Haspels	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Fritz Craus	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Sonnia Tiedcke	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Susanne Winterstein	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Berta Ottenstein	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
-	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Paula Schwerrin	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Weisglass	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Tony Lquer	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Ersa Wolff	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Rosa Rossler	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Peter Ladewig	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Walter Rininger	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Margerie Reininger	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Werner Lacueur	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	Yardımcı	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Fernand DuCornez	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Victor Coudert	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Eugene Saby	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Ernst Engelberg	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Herbert Melzig	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Robert Anhegger	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Arthur Humphreys	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Oliver Davies	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Roland Davenport	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 3 yıl daha	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 15
Raoul Deplanque	Almanya	-	-	Karabük Süperfosfat Fabrikası	-	İş Bitimine Kadar	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 38 - 9
Mari Lui Süe	Fransa	-	-	İstanbul Belediyesi İmar İşleri Müşavirliği	-	-	10.06.1944	30-18-1-2	105 - 39 - 6
S. H. Russel	ABD	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Sandör	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
G. Schelling	ABD	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Sandör	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
I. D'Andria	İtalya	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Maden Mühendisi	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
J. Pieniazek	Polonya	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Madem Mühendisi	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
Oscar Brevers	Belçika	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Maden Mühendisi	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
S. Cierpisz	Polonya	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Maden Mühendisi	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
V. Stechepinski	Fransa	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Mühendis Jeolog	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
Erwin Lahn	Almanya	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Jeolog	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
Wijkerslooth	Hollanda	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Maden Mühendisi	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
V. Kovenko	Fransa	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Madem Mühendisi	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
M. Blumenthal	İsviçre	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Jeolog	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
H. Romberg	Almanya	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Maden Mühendisi	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
I. Barolat	Fransa	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Sandör	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
G. Ladame	İsviçre	-	-	Maden Tetkik Arama Enstitüsü	Kimyager Mühendis	(+) 1 yıl daha	21.07.1944	30-18-1-2	106 - 51 - 20
Michael J. Collow	İngiltere	-	-	Etibank	-	-	27.07.1944	30-18-1-2	106 - 54 - 19
Frederick Cecil Dixon	İngiltere	827,63	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	2 yıl	03.08.1944	30-18-1-2	106 - 56 - 14
John Norman Burns	İngiltere	2919,97	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	(+) 2 yıl daha	16.08.1944	30-18-1-2	106 - 59 - 6
Rudolf Knechtli	İsviçre	-	-	Garp Linyitleri İşletmesi	Montör	15 gün	16.08.1944	30-18-1-2	106 - 59 - 7
Gusta Körner	İsveç	896,35	-	Sivas Lastik Fabrikası	-	1 yıl	21.08.1944	30-18-1-2	106 - 60 - 2
Louis Charles Rau	İsviçre	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	İş Bitimine Kadar	22.08.1944	30-18-1-2	106 - 60 - 12
Walter Henne	İsviçre	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	Profesör	-	06.09.1944	30-18-1-2	106 - 62 - 12
Thomas Erting Preston	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	-	06.12.1944	30-18-1-2	107 - 84 - 12
George Blackwood	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	-	06.12.1944	30-18-1-2	107 - 84 - 12
David Cockburn	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	-	06.12.1944	30-18-1-2	107 - 84 - 12
Robert Harry Harvey	İngiltere	-	-	Hava Birlikleri	Uzman	-	06.12.1944	30-18-1-2	107 - 84 - 18
Charles Dudley Harrison	İngiltere	-	-	Hava Birlikleri	Uzman	-	06.12.1944	30-18-1-2	107 - 84 - 18
George Telfer Malonay	İngiltere	-	-	Hava Birlikleri	Uzman	-	06.12.1944	30-18-1-2	107 - 84 - 18
Ivor Claude Dunn	İngiltere	-	-	Hava Birlikleri	Uzman	-	06.12.1944	30-18-1-2	107 - 84 - 18
Kenneth John Gage	İngiltere	-	-	Hava Birlikleri	Uzman	-	06.12.1944	30-18-1-2	107 - 84 - 18
T. Nicholson	İngiltere	621,78	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	(+) 1 yıl daha	22.12.1944	30-18-1-2	107 - 87 - 6

Emil Misura	ABD	-	-	Hava Birlik ve Müesseselerinde	Tayyare Makinisti	-	23.12.1944	30-18-1-2	107 - 88 - 5
Max Dever	Belçika	850	-	İzmir Belediyesi	Mühendis	-	28.12.1944	30-18-1-2	107 - 88 - 9
Albert Peree	Belçika	725	-	İzmir Belediyesi	-	-	28.12.1944	30-18-1-2	107 - 88 - 9
W. W. Hamilton	İngiltere	621,16	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	(+) 6 ay daha	03.01.1945	30-18-1-2	107 - 90 - 5
Edward Boyes Martin	İngiltere	997,54	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	(+) 1 yıl daha	06.01.1945	30-18-1-2	107 - 91 - 10
Maurice Gratacap	Fransa	-	-	Etibank	Müşavir Mühendis	Yıl Sonuna Kadar	12.03.1945	30-18-1-2	107 - 103 - 17
Mandru Ioan	Romanya	-	-	Etimesgut Tayyare Fabrikası	Tayyare Makinisti	-	30.03.1945	30-18-1-2	107 - 107 - 10
Prof. W. C. Nixon	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi	(+) 3 yıl daha	04.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 3
Prof. Ernst Von Aster	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	(+) 3 yıl daha	04.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 3
Prof. Rankin	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi	(+) 3 yıl daha	04.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 3
Prof. Alfred Isaac	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi	(+) 1 yıl daha	04.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 3
Umberto Ricci	İtalya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi	(+) 5 yıl daha	04.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 3
Jozef Bühler	Macaristan	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 2 yıl daha	04.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 3
Marcel Luat	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	04.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 3
Andreas Tietze	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	04.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 3
Karl Weiner	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	04.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 3
Maurice Journe	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	04.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 3
Edwin Elliotte	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi'nde Okutman	(+) 2 yıl daha	04.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 3
Jaromir Nemeç	Çekoslovakya	-	-	Sümerbank	Mühendis	1 yıl	07.05.1945	30-18-1-2	108 - 26 - 18
William Scott	İngiltere	990,1	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	3 yıl	28.06.1945	30-18-1-2	108 - 39 - 6
Leonard Martin Godden	İngiltere	912,68	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	6 ay	29.06.1945	30-18-1-2	108 - 39 - 17
Lionel Robert Langton	İngiltere	769,54	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	3 yıl	30.06.1945	30-18-1-2	108 - 40 - 6
Albert Smith	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	6 ay	30.06.1945	30-18-1-2	108 - 40 - 7
Clarence H. Striokland	ABD	1000	aylık safi ücretinin %50'sini harice çıkarmasına izin verilmesi	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	-	09.08.1945	30-18-1-2	108 - 50 - 6
Herbert Culshaw	İngiltere	-	-	Tank Okulu	Teknisyen	-	09.08.1945	30-18-1-2	108 - 50 - 12
Jakob Michel	İsviçre	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Montör	-	12.11.1945	30-18-1-2	109 - 67 - 7
Jean Naylar	İngiltere	-	-	Gülhane Askeri Doktor Tatbikat Okulu	Öğretmen	-	12.11.1945	30-18-1-2	109 - 66 - 18
J. Jiro	Fransa	-	-	Gülhane Askeri Doktor Tatbikat Okulu	Öğretmen	-	12.11.1945	30-18-1-2	109 - 66 - 18
Michel Rozsan	Macaristan	-	-	Ankara Yapı Enstitüsü	Uzman	-	06.12.1945	30-18-1-2	109 - 72 - 15
Massiet	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	20.12.1945	30-18-1-2	109 - 74 - 13
Thomas	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	20.12.1945	30-18-1-2	109 - 74 - 13
Charezieux	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	20.12.1945	30-18-1-2	109 - 74 - 13
C.M. Leferbure	İngiltere	3460	-	İşçi Sigortaları Kurumu	Teknik Müşavir	-	22.02.1946	30-18-1-2	110 - 16 - 3
Prof. Louis Loczy	Macaristan	1600	ücretinin safi tutarının %50'si nisbetinde memleketine para çıkarmasına izin verilmesi	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	6 ay	28.02.1946	30-18-1-2	110 - 17 - 2
Orval White Bryant	ABD	900	ücretinin safi tutarının %75'i nisbetinde harice para çıkarmasına izin verilmesi	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman Sondör	10 ay	28.02.1946	30-18-1-2	110 - 17 - 3
Prof. Louis Rene Bazin	Fransa	-	-	Dışişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı Yaşayan Diller Kursu Fransızca Öğretmenliği	-	28.02.1946	30-18-1-2	110 - 17 - 5
Roiro Calixte	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Fransızca Öğretmeni	-	09.03.1946	30-18-1-2	110 - 19 - 12
C. Leonard Woolley	İngiltere	-	-	Hatay Tel Açana Kazı Alanı	Arkeolog	-	15.03.1946	30-18-1-2	110 - 20 - 13
Paul Braun de Belatini	Macaristan	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Uzman	-	25.03.1946	30-18-1-2	110 - 22 - 10
Robert Le liner (!)	Fransa	1200	-	Etibank	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
Andre Rotti	Macaristan	750	-	Etibank	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
Josef Marechal (!)	Fransa	1650	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
Hanri Zayre (!)	Fransa	900	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
Jean Murys (!)	Polonya	700	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
Michel Viroux	Belçika	900	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
(!)	Fransa	(!)	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
(!)	Polonya	(!)	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
Andre Jean Adriana	Belçika	750	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
J. B. Leuvrier (!)	Belçika	500	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
(!)	Yugoslavya	300 (!)	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
Klaj Rodeman (!)	Yugoslavya	350 (!)	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
(!)	Macaristan	300 (!)	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17

Louvrier J. François	Belçika	150 (!)	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	(+) 1 yıl daha	28.03.1946	30-18-1-2	110 - 23 - 17
Prof. Bonneau	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Profesörlüğü	-	11.04.1946	30-18-1-2	110 - 25 - 18
Harold V. Huppelsheuser	ABD	1000	kesintilerden sonra elinde kalacak miktarın %50'sini ABD'ye çıkarmasına izin verilmesi	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Sondör	8 ay	20.04.1946	30-18-1-2	110 - 29 - 3
Joseph Belovari	Macaristan	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	-	15.05.1946	30-18-1-2	111 - 34 - 13
Willy Chazan	Fransa	725	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	18.05.1946	30-18-1-2	111 - 35 - 9
Pierre Jaoul	Fransa	600	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	25.05.1946	30-18-1-2	111 - 37 - 7
Jean Canet	Fransa	600	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	25.05.1946	30-18-1-2	111 - 37 - 7
Mr. Hobson	İngiltere	-	-	Karabük Demir ve Çelik Fabrikası	-	1 yıl	30.05.1946	30-18-1-2	111 - 39 - 16
Jean Jaque Burger	Fransa	720	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	5 ay	12.07.1946	30-18-1-2	111 - 49 - 8
Umberto Pallamari	İtalya	300	-	Etibank Genel Direktörlüğü	Topograf	3 ay	14.09.1946	30-18-1-2	111 - 59 - 9
Andre Revuz	Fransa	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Matematik Kürsüsü	-	28.09.1946	30-18-1-2	111 - 63 - 12
W. I. Yongmans	Hollanda	1910	aylık safi ücretinin %50'sini döviz olarak dışarıya çıkarmasına izin verilmesi	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	15 gün	16.12.1946	30-18-1-2	112 - 78 - 16
Dr. Dykstra	Hollanda	800	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	15 gün	16.12.1946	30-18-1-2	112 - 78 - 16
Dr. Thiadens	Hollanda	1000	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	15 gün	16.12.1946	30-18-1-2	112 - 78 - 16
Dr. Vander Heide	Hollanda	1000	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	15 gün	16.12.1946	30-18-1-2	112 - 78 - 16
J. Lockwood	İngiltere	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Tayyare İnşaat Kürsüsü	-	18.12.1946	30-18-1-2	112 - 86 - 18
Jacques Dufresnoy	Fransa	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Matematik Kürsüsü Profesörlüğü	-	18.12.1946	30-18-1-2	112 - 86 - 18
Arthur Joyce	İngiltere	-	-	Zeytinburnu Silah Tamirhanesi	Uzman	-	21.01.1947	30-18-1-2	112 - 87 - 14
Norman Buckley	İngiltere	-	-	Zeytinburnu Silah Tamirhanesi	Uzman	-	21.01.1947	30-18-1-2	112 - 87 - 14
Prof. Pallin	İsveç	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nde yol derslerini okutması	-	23.01.1947	30-18-1-2	112 - 90 - 12
Andre Lehleyder	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	30.01.1947	30-18-1-2	112 - 92 - 7
Alfred Estebaneu Deheuvels	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	30.01.1947	30-18-1-2	112 - 92 - 7
Georges Liandrat	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	30.01.1947	30-18-1-2	112 - 92 - 7
Dr. Gerrit Zylstra	Hollanda	1000	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	10 ay	27.02.1947	30-18-1-2	113 - 15 - 13
Dr. Guido Viola	İtalya	-	-	Bayındırlık Bakanlığı	-	-	07.03.1947	30-18-1-2	113 - 20 - 17
Pierre Renaud	Fransa	-	-	Bayındırlık Bakanlığı	-	-	07.03.1947	30-18-1-2	113 - 21 - 1
Istivan Fekete	Macaristan	-	-	Bayındırlık Bakanlığı	-	-	07.03.1947	30-18-1-2	113 - 21 - 1
Adler Bela	Macaristan	-	-	Bayındırlık Bakanlığı	-	-	07.03.1947	30-18-1-2	113 - 21 - 1
Dr. J. Eckman	Macaristan	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF	-	17.03.1947	30-18-1-2	113 - 21 - 13
Nikter Kirk	ABD	-	-	Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü	-	-	11.04.1947	30-18-1-2	113 - 24 - 5
Dr. Marko Zuziç	Yugoslavya	-	-	Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü	Teknisyen	6 ay	12.06.1947	30-18-1-2	114 - 42 - 18
Rene Galloud	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Fransızca Öğretmeni	(+) 5 yıl daha	25.06.1947	30-18-1-2	114 - 44 - 5
Mr. Cowley	ABD	4647,87	-	Etibank Genel Direktörlüğü	Uzman	3 yıl	30.06.1947	30-18-1-2	114 - 46 - 20
Marinus Pisart	Hollanda	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Botanik Bahçesi Uzmanlığı	1 yıl	17.07.1947	30-18-1-2	114 - 48 - 11
Lee Flowers	ABD	2100	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	11 ay	24.07.1947	30-18-1-2	114 - 54 - 19
Jean Mercier	Fransa	1300	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Stratigraf Uzmanı	5 ay	24.07.1947	30-18-1-2	114 - 54 - 13
Joseph L. White	ABD	-	-	Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü	-	2 yıl	24.07.1947	30-18-1-2	114 - 55 - 1
Heinrich Tessenow	Almanya	-	-	İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi	Mimarlık Bölümü Profesörlüğü	-	22.09.1947	30-18-1-2	114 - 62 - 6
Elbert Austin	ABD	1881.27	-	Sümerbank	İzmir'de Kurulmakta Olan Dokuma Fabrikası	1 yıl	26.09.1947	30-18-1-2	114 - 64 - 15
Robert Mantran	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Galatasaray Lisesi Fransızca Öğretmenliği	3 yıl	13.11.1947	30-18-1-2	114 - 69 - 19
J. G. Prokurist	Macaristan	1000	-	Ankara Ziraat Aletleri Fabrikası	Uzman	3 yıl	13.11.1947	30-18-1-2	115 - 70 - 12
Italo Brancucci	İtalya	-	-	Ankara Devlet Konservatuarı	Şan Öğretmeni	1 yıl	12.01.1948	30-18-1-2	115 - 83 - 8
Albert Hewitt Grey	İngiltere	1516,65	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	-	2 yıl	21.02.1948	30-18-1-2	115 - 95 - 3
Heinrich Hösli	İsviçre	3284,47	-	Sümerbank Genel Müdürlüğü	Mühendis	1 yıl	04.03.1948	30-18-1-2	115 - 98 - 3
Burhuire	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat	-	14.04.1948	30-18-1-2	116 - 27 - 17

					Fakültesi Fransız Filolojisi Bölümü'nde Okutman				
Braumeister Ernest Hess	Avusturya	-	-	Tekel Genel Müdürlüğü	-	-	05.05.1948	30-18-1-2	116 - 30 - 20
Max J. Vogel	İsviçre	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Atletizm	10 ay	25.05.1948	30-18-1-2	116 - 35 - 13
Ignace Molnar	Macaristan	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Futbol	7 ay	25.05.1948	30-18-1-2	116 - 35 - 13
Schweigert	Avusturya	-	-	İzmir Doktor Behçet Uz Çocuk Hastanesi	Hemşire	3 yıl	25.05.1948	30-18-1-2	116 - 35 - 19
Hilde Schromm	Avusturya	-	-	Ankara Numune Hastanesi	Hemşire	3 yıl	25.05.1948	30-18-1-2	116 - 35 - 19
Rudolf Goebel	Almanya	-	-	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Başkanlığı'nda Tesisat Uzmanı	1 yıl	29.05.1948	30-18-1-2	116 - 37 - 4
Suzy Levesque	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi Bölümü'nde Okutman	-	02.06.1948	30-18-1-2	116 - 39 - 16
Katerina Thetters	Avusturya	-	-	Verem Sanatoryumu	Başhemşire	2 yıl	02.06.1948	30-18-1-2	116 - 38 - 2
Prof. Wilhelm Peters	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	(+) 1 yıl daha	05.09.1948	30-18-1-2	117 - 60 - 9
J. V. Evans	İngiltere	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Mühendis	2 ay	05.09.1948	30-18-1-2	117 - 60 - 17
Edmund C. Stoner	-	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Mühendis	3 ay	06.09.1948	30-18-1-2	117 - 62 - 3
Frank Richard Hosack	ABD	-	-	Devlet Demiryolları	Uzman	2 yıl	19.10.1948	30-18-1-2	117 - 67 - 20.
George Ronai (!)	Macaristan	1350	-	Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü	Yüksek Mühendis	(+) 1 yıl daha	28.10.1948	30-18-1-2	117 - 68 - 1
Prof. Eberan Von Oberhorst	Avusturya	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Motorlar Kürsüsü	-	28.10.1948	30-18-1-2	117 - 68 - 12
Norman Boucher Heads	İngiltere	1995,78	-	Murgul Bakır Madeni	Makine ve Elektrik Tesisatı Baş Mühendisi	2 yıl	28.10.1948	30-18-1-2	117 - 68 - 13
Wilhelm Pirkel	Almanya	1402,53	-	Sümerbank Filyos Ateş Tuğlası Fabrikası	Uzman	2 yıl	18.11.1948	30-18-1-2	117 - 70 - 10
Roggendorf Karl	Almanya	1065,91	-	Sümerbank Filyos Ateş Tuğlası Fabrikası	Form Ustası	2 yıl	18.11.1948	30-18-1-2	117 - 70 - 10
E. W. Van Ness	ABD	141,5 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman	1 ay	02.12.1948	30-18-1-2	117 - 77 - 20
F. Houston	ABD	141,5 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman	1 ay	02.12.1948	30-18-1-2	117 - 77 - 20
G. Biro	Macaristan	-	-	PTT İşletme Genel Müdürlüğü	Yüksek Mühendis	(+) 1 yıl daha	12.01.1949	30-18-1-2	118 - 90 - 8
Zdenko Stary	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyo-Kimya Enstitüsü Profesörlüğünde	1 yıl	27.01.1949	30-18-1-2	118 - 93 - 16
Prof. Walter Krantz	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 3 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Prof. Ernst Diez	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 1 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Prof. Kurt Kosswig	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 3 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Prof. Leo Brauner	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 3 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Prof. Gerhard Kessler	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 2 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Prof. Alexander Rustovv	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 2 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Prof. Hugo Braun	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 3 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Uzman Sara Gitta Lisie	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 1 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Uzman Hans Priess	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 1 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Uzman Marcel Louat	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 1 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Uzman Munro Cambell	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 1 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Uzman Burguierre	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 1 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Uzman Adrienne Duhr	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 1 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Uzman Timothy Pfeiffer	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 1 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
Uzman Kurt Laqueur	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	-	(+) 1 yıl daha	04.02.1949	30-18-1-2	118 - 96 - 6
D. H. Belloch	İngiltere	-	-	Çalışma Bakanlığı	Uzman	1,5 ay	04.03.1949	30-18-1-2	118 - 102 - 14
D. Vaage	Norveç	-	-	Çalışma Bakanlığı	Uzman	1,5 ay	04.03.1949	30-18-1-2	118 - 102 - 14
A. Zelenka	Çekoslovakya	-	-	Çalışma Bakanlığı	Uzman	1,5 ay	04.03.1949	30-18-1-2	118 - 102 - 14
John E. Lawyer	ABD	-	-	Çalışma Bakanlığı	Uzman	1,5 ay	04.03.1949	30-18-1-2	118 - 102 - 14
Paul Cassan	Fransa	-	-	Çalışma Bakanlığı	Uzman	1,5 ay	04.03.1949	30-18-1-2	118 - 102 - 14
Cambier Hubert	Belçika	1000	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	1 yıl	04.03.1949	30-18-1-2	118 - 103 - 2
Frank Hubert Ellis	ABD	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	4 ay	10.03.1949	30-18-1-2	118 - 107 - 6
Virgil Elmer Jones	ABD	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	4 ay	10.03.1949	30-18-1-2	118 - 107 - 6
Tobias Raymon Talbert	ABD	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	4 ay	10.03.1949	30-18-1-2	118 - 107 - 6
J. Kirkpatrick	İngiltere	1685,78	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	-	2 yıl	24.03.1949	30-18-1-2	119 - 26 - 4
Stewart	İngiltere	-	-	Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü	Yetiştirme Uzmanı	9 ay	24.03.1949	30-18-1-2	119 - 26 - 2
Gertrud Sieber	Avusturya	-	-	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi	Hemşire	-	18.04.1949	30-18-1-2	119 - 28 - 17

Frank Trayhorn	İngiltere	990	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	-	1 yıl	05.05.1949	30-18-1-2	119 - 39 - 12
George Demmel	Almanya	2503,19	-	Sümerbank	Uzman	(+) 1 yıl daha	28.05.1949	30-18-1-2	119 - 41 - 4
Dr. R. Mukherjee	Hindistan	-	-	İstatistik Genel Müdürlüğü	Uzman	-	11.07.1949	30-18-1-2	120 - 55 - 4
Arthur Saunders Wolff	ABD	-	-	Tekel Genel Müdürlüğü	-	2 ay	08.09.1949	30-18-1-2	120 - 68 - 14
Dr. Charles F. Sarle	-	-	-	İstatistik Genel Müdürlüğü	İstatistik Uzmanı	-	22.09.1949	30-18-1-2	120 - 69 - 10
Aenne Messerle	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi	Ameliyat Hemşireliği	-	13.10.1949	30-18-1-2	120 - 72 - 18
A. M. Lederer	ABD	-	-	Tekel Genel Müdürlüğü	Uzman	1 ay	15.11.1949	30-18-1-2	120 - 80 - 2
W. J. Philipps	İngiltere	1995,78	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	Elektrik Mühendisi	2 yıl	22.11.1949	30-18-1-2	121 - 83 - 14
R. Daubney	İngiltere	-	-	Tarım Bakanlığı	Tarım Bakanlığı Bakteriyoloji ve Seroloji Kurumu Salgın Hastalığı Uzmanı	-	22.11.1949	30-18-1-2	121 - 83 - 13
Hanri Knabenhans	İsviçre	20 Lira Yevmiye	-	İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü	-	5 yıl	25.11.1949	30-18-1-2	121 - 84 - 5
Maurice Colombain	Fransa	-	-	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	-	3 ay	15.12.1949	30-18-1-2	121 - 90 - 19
Dr. Vincent Lindquist	ABD	-	-	İstatistik Genel Müdürlüğü	İstatistik Uzmanı	-	12.01.1950	30-18-1-2	121 - 95 - 2
Berryhill	ABD	-	-	İstatistik Genel Müdürlüğü	İstatistik Uzmanı	-	12.01.1950	30-18-1-2	121 - 95 - 2
Dr. W. Engler	İsviçre	-	-	Tarım Bakanlığı	Uzman	2 ay	12.01.1950	30-18-1-2	121 - 97 - 11
N. F. Bartley	İngiltere	949,24	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	Makine Montörü	1 yıl	26.01.1950	30-18-1-2	121 - 102 - 4
Charles H. Edmonds	İngiltere	1562,97	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	Makine Mühendisi	1 yıl	26.01.1950	30-18-1-2	121 - 102 - 4
C. A. Booth	İngiltere	1347,21	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	Montaj Mühendisi	1 yıl	26.01.1950	30-18-1-2	121 - 102 - 4
S. E. Robinson	İngiltere	870,1	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	Asistan	1 yıl	26.01.1950	30-18-1-2	121 - 102 - 4
Hedwig Pfannes	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi	Ameliyat Hemşireliği	-	02.02.1950	30-18-1-2	121 - 104 - 15
Hurn Constable	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Profesör	-	15.02.1950	30-18-1-2	121 - 109 - 14
Gyula Mesaroj	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Profesör	-	15.02.1950	30-18-1-2	121 - 109 - 14
Josefine Zornia	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Öğretmen	-	15.02.1950	30-18-1-2	121 - 109 - 14
Alfons Galotti	Avusturya	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	1,5 ay	16.02.1950	30-18-1-2	121 - 111 - 11
Dr. Ottmar Aockerblom	Almanya	4080,71	-	Etibank Genel Müdürlüğü	Mühendis	1 yıl	30.03.1950	30-18-1-2	122 - 30 - 15
Leonard Walter Dace	İngiltere	1479,87	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	-	1 yıl	06.04.1950	30-18-1-2	122 - 33 - 10
Rudolf Fahrner	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Profesörlüğü	-	13.04.1950	30-18-1-2	122 - 36 - 7
King Clouse	ABD	-	-	Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü	Motor Revizyon Uzmanı	8 ay	13.04.1950	30-18-1-2	122 - 36 - 9
Ralph A. Peterson	ABD	-	-	Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü	Radio Renç Tamir ve Ayar Uzmanı	8 ay	13.04.1950	30-18-1-2	122 - 36 - 9
Arthur Kasper	-	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Mühendis	10 ay	18.04.1950	30-18-1-2	122 - 36 - 16
Fritz Klemke	Almanya	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	8 ay	18.04.1950	30-18-1-2	122 - 36 - 17
Jean Pouloux	Fransa	-	-	Tekel Genel Müdürlüğü	Uzman	1 yıl	18.04.1950	30-18-1-2	122 - 36 - 18
William Brinley Davies	İngiltere	-	-	Tekel Genel Müdürlüğü	Çay Uzmanı	6 ay	27.04.1950	30-18-1-2	122 - 40 - 5
Mr. C. Minett	İngiltere	-	-	Tarım Bakanlığı	Veteriner	-	12.05.1950	30-18-1-2	122 - 44 - 14
H. P. Mitrea	İsviçre	-	-	Bayındırlık Bakanlığı	Mühendis	1 yıl	02.06.1950	30-18-1-2	121 - 103 - 14
Dr. Ervin Lahn	İsviçre	-	-	Bayındırlık Bakanlığı	Jeolog	1 yıl	02.06.1950	30-18-1-2	121 - 103 - 14
Fritz Zimmerman	İsviçre	-	-	Bayındırlık Bakanlığı	-	1 yıl	02.06.1950	30-18-1-2	121 - 103 - 14
Hylas Becker	Almanya	1049,88	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Müşavir Mühendis	(+) 2 yıl daha	17.06.1950	30-18-1-2	123 - 51 - 12
Richard B. Smith	ABD	-	-	Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü	Turizm Uzmanı	6 ay	29.06.1950	30-18-1-2	123 - 53 - 18
Mr. Cossey	İngiltere	-	-	Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü	Telsiz Uzmanı	6 ay	01.08.1950	30-18-1-2	123 - 62 - 13
Richard W. Darling	ABD	-	İkinci yasak bölgelere girmesine izin verilmesi	Karayolları Genel Müdürlüğü	Yol Uzmanı	-	09.08.1950	30-18-1-2	123 - 66 - 2
Eugene W. Fallang	ABD	-	İkinci yasak bölgelere girmesine izin verilmesi	Karayolları Genel Müdürlüğü	Yol Uzmanı	-	09.08.1950	30-18-1-2	123 - 66 - 2
Fred Martin	ABD	-	İkinci yasak bölgelere girmesine izin verilmesi	Karayolları Genel Müdürlüğü	Yol Uzmanı	-	09.08.1950	30-18-1-2	123 - 66 - 2
Robert Edmiston	ABD	4640	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Baş Sondör	1 yıl	24.11.1950	30-18-1-2	124 - 86 - 9
Willie Gratehouse	ABD	3450	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Sondör	1 yıl	24.11.1950	30-18-1-2	124 - 86 - 9
James H. Wilkins	ABD	3450	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Sondör	1 yıl	24.11.1950	30-18-1-2	124 - 86 - 9
James Burton	ABD	3450	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Sondör	1 yıl	24.11.1950	30-18-1-2	124 - 86 - 9
Brooklin I. Dietz	ABD	3205	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Sondaj Kulesi Makinisti	1 yıl	24.11.1950	30-18-1-2	124 - 86 - 9
Hubert Dee Burdett	ABD	3450	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Sondör	1 yıl	24.11.1950	30-18-1-2	124 - 86 - 9
M. Sven Lündberg	İsveç	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Mühendis	25 gün	06.12.1950	30-18-1-2	124 - 90 - 13

R. L. Rees	İngiltere	-	-	Devlet Denizyolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü	Gemi Kurtarma Baş Uzmanı	(+) 1 yıl daha	1951	30-18-1-2	
E. D. Wise	ABD	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	11 ay	06.02.1951	30-18-1-2	124 - 102 - 10
E. Hablitzel	Fransa	-	-	İşçi Sigortaları Kurumu	Uzman	-	16.02.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 1
Othmar Rodler	Avusturya	-	-	İşçi Sigortaları Kurumu	Uzman	-	16.02.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 1
Bernard Maurice Lutt	İngiltere	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	Yabancı Dil Öğretmeni	-	26.02.1951	30-18-1-2	125 - 15 - 16
Andre Louis Boissel	Fransa	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	Yabancı Dil Öğretmeni	-	26.02.1951	30-18-1-2	125 - 15 - 16
Bonneau	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Profesör	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Gatenby	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Profesör	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Baker	-	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Profesör	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Kristinus	Avusturya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Okutman	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Gordon	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Okutman	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Mlle Rose Lafoy	-	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Uzman	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Gerngross	Avusturya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Profesör	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Strang	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Profesör	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Hamburger	-	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Profesör	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
E. Fischer	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Profesör	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Yrjö Kauko	Finlandiya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Profesör	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
M. Tayyip Okıç	Yugoslavya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Rene Giraud	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Okutman	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Rene Houille	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Okutman	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Dr. E. Silberknoph	Avusturya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Okutman	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Melchior	-	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Ord. Prof.	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Scheinfinkel	İsviçre	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Profesör	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Pulewka	-	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Profesör	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Ernest Gerber	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Uzman	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Thunselda Müllensiefen	-	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Uzman	(+) 1 yıl daha	02.03.1951	30-18-1-2	125 - 16 - 8
Dr. Rudolf Johan Patijn	Hollanda	1500	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Prospektör Jeolog	1 yıl	03.03.1951	30-18-1-2	125 - 17 - 10
Arman Von Arx	İsviçre	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Uzman	6 ay	14.03.1951	30-18-1-2	125 - 20 - 1
Wilburn Jay	ABD	6522	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Mühendis	1 yıl	02.04.1951	30-18-1-2	125 - 26 - 15
Abraham Olin Hamon	ABD	4640	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Çamur Mühendisi	6 ay	02.04.1951	30-18-1-2	125 - 26 - 15
Leone Oles	ABD	2724	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Makinist	1 yıl	28.05.1951	30-18-1-2	125 - 39 - 9
Clavier	Fransa	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	8 ay	11.06.1951	30-18-1-2	126 - 44 - 13
Puygrehier	Fransa	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	8 ay	11.06.1951	30-18-1-2	126 - 44 - 13
Subtil	Fransa	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	8 ay	11.06.1951	30-18-1-2	126 - 44 - 13
Meinjou	Fransa	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	8 ay	11.06.1951	30-18-1-2	126 - 44 - 13
Dr. W. Th. Fratschner	Almanya	1297	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	15.06.1951	30-18-1-2	126 - 46 - 12
James Martin	ABD	-	-	Maliye Bakanlığı	Maliye Uzmanı	7 ay	15.06.1951	30-18-1-2	126 - 47 - 13
Frank Cush	ABD	-	-	Maliye Bakanlığı	Maliye Uzmanı	7 ay	15.06.1951	30-18-1-2	126 - 47 - 13
Frances Bavons	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi	Başheşme	-	15.06.1951	30-18-1-2	126 - 47 - 19
J. W. Sheedy	ABD	3910,20	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	Flotasyon Başmühendisi	2 yıl	25.07.1951	30-18-1-2	126 - 56 - 18
J. S. Hassett	ABD	1853	-	Murgul Bakır Madeni İşletmesi	Ustaşası	1 yıl	25.07.1951	30-18-1-2	126 - 56 - 18

M. Deheuvels	Fransa	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Yüksek Matematik Kürsüsü Uzmanlığı	(+) 1 yıl daha	05.08.1951	30-18-1-2	126 - 59 - 16
M. Mercier	Fransa	1600	-	PTT Umum Müdürlüğü	Mühendis	6 ay	11.08.1951	30-18-1-2	126 - 64 - 2
Lolthar Friede	Avusturya	1580,8	-	Sümerbank	Uzman	2 yıl	11.08.1951	30-18-1-2	126 - 64 - 3
John Morris	İngiltere	791	-	Taşköprü Kendir Sanayi Müessesesi	Elektrik Mühendisi	6 ay	01.10.1951	30-18-1-2	126 - 71 - 20
Wilson	ABD	-	-	Toprak ve Iskan İşleri Genel Müdürlüğü	-	6 ay	07.10.1951	30-18-1-2	127 - 74 - 1
Alfred Picard	Fransa	-	-	T.C. Emekli Sandığı	-	-	07.10.1951	30-18-1-2	126 - 73 - 9
A. D. Lewis	ABD	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	-	2 ay	10.10.1951	30-18-1-2	127 - 74 - 4
Robert Thomas	ABD	300 Dolar	-	İş ve İşçi Bulma Kurumu	-	1 yıl	12.10.1951	30-18-1-2	127 - 75 - 14
Elfriede Mauer	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Enstitüsü Uzmanlığı	-	27.10.1951	30-18-1-2	127 - 78 - 8
Robert Lecoutre	Fransa	653,55	-	Sümerbank	Uzman	3 ay	10.11.1951	30-18-1-2	127 - 81 - 13
Guy Michaud	-	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Profesör	-	15.11.1951	30-18-1-2	127 - 83 - 17
Prof. Carl Ebert	ABD	-	-	Ankara Devlet Tiyatrosu ve Konservatuarı	-	-	15.11.1951	30-18-1-2	127 - 83 - 16
Dr. Georg Hartman	Almanya	-	-	Ankara Devlet Tiyatrosu ve Konservatuarı	-	-	15.11.1951	30-18-1-2	127 - 83 - 16
Arnulf Schröder	Almanya	-	-	Ankara Devlet Tiyatrosu ve Konservatuarı	-	-	15.11.1951	30-18-1-2	127 - 83 - 16
Gina Gingna	İtalya	-	-	Ankara Devlet Tiyatrosu ve Konservatuarı	-	-	15.11.1951	30-18-1-2	127 - 83 - 16
Alberto Milano	İtalya	-	-	Ankara Devlet Tiyatrosu ve Konservatuarı	-	-	15.11.1951	30-18-1-2	127 - 83 - 16
Georg Markowitz	-	-	-	Ankara Devlet Tiyatrosu ve Konservatuarı	-	-	15.11.1951	30-18-1-2	127 - 83 - 16
Domenico Trizio	İtalya	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	-	15.11.1951	30-18-1-2	127 - 83 - 14
Dallas R. Kinney	ABD	1989,42	aylık ödenecek miktardan 704,17 dolar Marshall yardımından karşılanacak	Etibank Umum Müdürlüğü	Uzman	2 yıl	24.11.1951	30-18-1-2	127 - 84 - 20
Matmazel Queflec	Fransa	-	-	İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü	Fransızca Öğretmeni	-	07.02.1952	30-18-1-2	128 - 11 - 16
Hans Witt	Almanya	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Montör	1 yıl	06.03.1952	30-18-1-2	128 - 20 - 14
Brunokunze	Almanya	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Montör	1 yıl	06.03.1952	30-18-1-2	128 - 20 - 14
Jeanne Alexandrine Avier	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	-	-	01.04.1952	30-18-1-2	128 - 26 - 18
Albert Jean Avier	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	-	-	01.04.1952	30-18-1-2	128 - 26 - 18
William Lorraine	İngiltere	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	2 ay	18.04.1952	30-18-1-2	128 - 32 - 2
M. Aplo Granforte	İtalya	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	1 yıl	18.04.1952	30-18-1-2	128 - 32 - 2
Mlle Luce Legendre	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	-	5 yıl	26.05.1952	30-18-1-2	129 - 44 - 9
Daoudal	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	-	5 yıl	26.05.1952	30-18-1-2	129 - 44 - 9
Ferdinand H. Schönwaelder	Almanya	1249,55	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Mühendis	1 yıl	25.09.1952	30-18-1-2	130 - 73 - 7
Helmuth Fellmer	Almanya	-	-	Devlet Tiyatrosu	Orkestra Uzmanı	-	25.10.1952	30-18-1-2	130 - 79 - 10
Dominique Massa	Fransa	1143,30	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman	1 yıl	12.12.1952	30-18-1-2	130 - 94 - 9
Josef Welzel	Almanya	1654,40	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	Yüksek Maden Mühendis	3 yıl	25.01.1953	30-18-1-2	131 - 7 - 4
W. Scherer	Almanya	2600	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	Yüksek Maden Mühendis	3 yıl	25.01.1953	30-18-1-2	131 - 7 - 4
Alfred Klein	Almanya	1840,40	-	Ereğli Kömürleri İşletmesi	-	3 yıl	25.01.1953	30-18-1-2	131 - 7 - 4
Max W. Ball	ABD	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	-	30.01.1953	30-18-1-2	131 - 5 - 15
Henri F. Raux	Fransa	-	-	Milli Kütüphane	Uzman	(+) 1 yıl daha	15.02.1953	30-18-1-2	131 - 11 - 14
Nils Sjögren	İsveç	3874	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Yüksek İzabe Mühendisi	3 ay	20.02.1953	30-18-1-2	131 - 14 - 9
Ralph Deardorff	ABD	-	-	PTT İşletme Genel Müdürlüğü	Uzman	1 yıl	24.03.1953	30-18-1-2	131 - 26 - 5
Glen K. Gardiner	ABD	-	-	PTT İşletme Genel Müdürlüğü	Uzman	1 yıl	24.03.1953	30-18-1-2	131 - 26 - 5
H. A. South	ABD	-	-	PTT İşletme Genel Müdürlüğü	Uzman	1 yıl	24.03.1953	30-18-1-2	131 - 26 - 5
T. M. Libby	ABD	-	-	PTT İşletme Genel Müdürlüğü	Uzman	1 yıl	24.03.1953	30-18-1-2	131 - 26 - 5
J. E. Manocci	ABD	-	-	PTT İşletme Genel Müdürlüğü	Uzman	1 yıl	24.03.1953	30-18-1-2	131 - 26 - 5
Lorna Mossford	İngiltere	-	-	Ankara Devlet Konservatuarı	Bale Öğretmeni	4 ay	26.03.1953	30-18-1-2	131 - 23 - 12
Hermann Auer	Almanya	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü	-	06.04.1953	30-18-1-2	131 - 25 - 12
Thomas Graham	İngiltere	-	-	İşçi Sigortaları Kurumu	Uzman	-	10.04.1953	30-18-1-2	131 - 27 - 17
M. Sokolnicki	Polonya	-	-	Ankara Üniversitesi	Okutman	(+) 1 yıl daha	25.04.1953	30-18-1-2	132 - 31 - 12
H. Grubitsch	Avusturya	-	-	Ankara Üniversitesi	Profesör	(+) 1 yıl daha	25.04.1953	30-18-1-2	132 - 31 - 12
Margot Henkel	Almanya	-	-	Hastane veya Sağlık ve Sosyal Yardım Kurullarında	Hemşire	2 yıl	05.05.1953	30-18-1-2	132 - 38 - 14
Madam Colette Didriche	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Uzmanlığı	-	15.05.1953	30-18-1-2	132 - 39 - 12
Prof. Dr. William R. Cannon	-	-	-	-	Arkeoloji ve tarih tetkiklerinde	-	20.05.1953	30-18-1-2	132 - 42 - 8

					bulunmak üzere				
Karl Wagner	Almanya	2000	-	İller Bankası Genel Müdürlüğü	Yüksek Mühendis	-	20.06.1953	30-18-1-2	132 - 50 - 1
Lacques Walter	Fransa	-	-	Tekel Umum Müdürlüğü	Mühendis	-	25.06.1953	30-18-1-2	132 - 51 - 6
Dr. Günter K. Zeschke	Almanya	1013,30	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	30.06.1953	30-18-1-2	132 - 55 - 4
Giuseppe Garino	İtalya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Romanoloji Uzmanlığı	-	06.07.1953	30-18-1-2	132 - 56 - 6
Auguste Bernadac	Fransa	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Tayyare İnşaat Kürsüsü	-	15.08.1953	30-18-1-2	133 - 66 - 19
Prof. Denis Savrat	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Filolojisi Bölümü'nde Okutman	-	15.08.1953	30-18-1-2	133 - 68 - 1
Veronica Seton Williams	İngiltere	-	-	Gaziantep Hisarköy Kazı Alanı	-	-	09.09.1953	30-18-1-2	133 - 74 - 10
Plat Taylor	-	-	-	Gaziantep Hisarköy Kazı Alanı	-	-	09.09.1953	30-18-1-2	133 - 74 - 10
M. Munn Rankin	-	-	-	Gaziantep Hisarköy Kazı Alanı	-	-	09.09.1953	30-18-1-2	133 - 74 - 10
Dr. Hans Peter Geis	Almanya	1013	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	01.10.1953	30-18-1-2	133 - 79 - 2
Rosa Dobosch	Avusturya	400	-	TCDD Sivas Hastanesi	Başhemşire	2 yıl	05.10.1953	30-18-1-2	133 - 78 - 18
Jean Zerbi	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	20.11.1953	30-18-1-2	134 - 94 - 4
Muhammed Hamidullah	HAYMATLOZ	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslam Araştırmaları Profesörlüğü	-	20.11.1953	30-18-1-2	134 - 92 - 2
Dr. A. Ten Dam	Hollanda	1585	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	05.12.1953	30-18-1-2	134 - 97 - 8
E. J. Ward	ABD	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Muhasebe Uzmanı	6 ay	12.12.1953	30-18-1-2	134 - 103 - 18
Dr. Karl Nebert	Avusturya	1144	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	15.12.1953	30-18-1-2	134 - 100 - 4
Frans Gustav V. D. Hoeven	Hollanda	1000	-	Etibank Genel Müdürlüğü	Maden Mühendisi	1 yıl	19.01.1954	30-18-1-2	134 - 111 - 7
William Mc. Nabb	İngiltere	2405,4	-	Nazilli ve İzmir Basma Sanayii Müesseseleri	Uzman	3 ay	19.01.1954	30-18-1-2	134 - 111 - 6
Pierre Galas	Fransa	1013	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Paleontolog	6 ay	25.01.1954	30-18-1-2	34 - 114 - 14
Dr. Jacques Calame	İsviçre	1867	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	15.02.1954	30-18-1-2	142 - 15 - 8
Jacques Henry Bornecque	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörlüğü	-	15.04.1954	30-18-1-2	135 - 42 - 6
Warner Ramme	Almanya	1735	-	Türkiye Çimento Sanayii Anonim Şirketi	Yüksek Mühendis	1 yıl	25.05.1954	30-18-1-2	136 - 50 - 4
Rıza Cemilzade	İran	-	-	Nafia Vekaleti	Yüksek Mühendis	-	05.06.1954	30-18-1-2	136 - 56 - 8
Prof. Jean Coulomb	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeo-Fizik Enstitüsü Profesörlüğü	-	25.06.1954	30-18-1-2	136 - 61 - 17
Dr. Helmut Flügel	Avusturya	1144	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	8 ay	05.07.1954	30-18-1-2	136 - 62 - 12
Françoise Basse	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	15.07.1954	30-18-1-2	136 - 65 - 17
Prof. Weickert	-	-	-	Aydın Antik Miletos Harabeleri	-	-	15.07.1954	30-18-1-2	136 - 65 - 18
Madelein Richer	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	31.07.1954	30-18-1-2	136 - 73 - 7
Dr. Hans Winkler	Avusturya	1279	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Hidrojeolog	1 yıl	18.08.1954	30-18-1-2	136 - 74 - 20
Karl Bergner	Almanya	2640	-	İzmit Selüloz Sanayii Müessesesi	-	1 yıl	01.10.1954	30-18-1-2	137 - 81 - 2
Erick Karrasch	Almanya	1300	-	İzmit Selüloz Sanayii Müessesesi	-	1 yıl	01.10.1954	30-18-1-2	137 - 81 - 2
Karl Graf	Avusturya	1450	-	İzmit Selüloz Sanayii Müessesesi	-	1 yıl	01.10.1954	30-18-1-2	137 - 81 - 2
Konrao Kollermeir (!)	Avusturya	1150	-	İzmit Selüloz Sanayii Müessesesi	-	1 yıl	01.10.1954	30-18-1-2	137 - 81 - 2
Dr. Daniel Wirtz	Almanya	1507	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	01.10.1954	30-18-1-2	137 - 81 - 1
Dr. Herwig Holzer	Avusturya	1210	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	01.10.1954	30-18-1-2	137 - 81 - 1
Dr. Gerhard Brennich	Almanya	1507	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	01.10.1954	30-18-1-2	137 - 81 - 1
Dr. Hans Joachim Colin	Almanya	1078	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	01.10.1954	30-18-1-2	137 - 81 - 1
Dr. Heinz Freydanck	Almanya	1104	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	01.10.1954	30-18-1-2	137 - 81 - 3
Dr. H. Rupprecht	Almanya	1104	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	01.10.1954	30-18-1-2	137 - 81 - 3
Dr. H. G. Bachmann	Almanya	1104	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	01.10.1954	30-18-1-2	137 - 81 - 3
Dr. George Moeller	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Uzman	-	11.10.1954	30-18-1-2	137 - 82 - 3
Hans Graff	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Uzman	-	11.10.1954	30-18-1-2	137 - 82 - 3
Dr. Hans Werner Lincke	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Uzman	-	11.10.1954	30-18-1-2	137 - 82 - 3
Willi Effmert	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Uzman	-	11.10.1954	30-18-1-2	137 - 82 - 3
Arthur B. H. Rose	ABD	2579,84	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Mühendis	3 ay	04.11.1954	30-18-1-2	137 - 91 - 5
Dr. Konrad Reul	Almanya	1014	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	20.11.1954	30-18-1-2	137 - 96 - 13
Fredrick Kachel	Almanya	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Atletizm Antrenörü	4 ay	20.11.1954	30-18-1-2	137 - 96 - 19
François Balletet	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	20.11.1954	30-18-1-2	136 - 96 - 20
Paul Jal	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	20.11.1954	30-18-1-2	136 - 96 - 20
Helmut George Wilhelm	Almanya	-	-	İzmit Üçüncü Kağıt Fabrikası	Montör	-	03.12.1954	30-18-1-2	137 - 100 - 12

Robanus									
Claude Agombart	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	24.01.1955	30-18-1-2	138 - 111 - 15
M.Rene Bernard Daux	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	24.01.1955	30-18-1-2	138 - 111 - 15
Dr.Henry Agalede	Fransa	1507	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	(+) 1 yıl daha	04.02.1955	30-18-1-2	138 - 115 - 5
Dr. S. W. Buchardt	Almanya	1507	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	(+) 1 yıl daha	04.02.1955	30-18-1-2	138 - 115 - 5
Helmut Kottmeier	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Eczacı Okulu Galenik Enstitüsü Uzmanlığı	-	04.02.1955	30-18-1-2	138 - 114 - 19
William Stannard Allen	İngiltere	-	-	Maarif Vekaleti	-	-	04.02.1955	30-18-1-2	138 - 114 - 20
Karl Heinz Hasenbalg	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Botanik Enstitüsü	-	07.02.1955	30-18-1-2	138 - 117 - 9
Jules Roche	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	-	07.02.1955	30-18-1-2	138 - 117 - 10
Marianne Laqueur	Almanya	-	-	Azot Sanayii Türk Anonim Şirketi	-	(+) 1 yıl daha	11.02.1955	30-18-1-2	138 - 121 - 9
Dr. E.T. Gattinger	Avusturya	1014	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	28.02.1955	30-18-1-2	138 - 125 - 12
Dr. Ing. A. Helke	Almanya	2000	-	Etibank Genel Müdürlüğü	-	3 yıl	14.04.1955	30-18-1-2	139 - 41 - 2
Herbert Jaeger	Almanya	2704	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Yüksek Mühendis	1 yıl	06.05.1955	30-18-1-2	139 - 44 - 2
Keith E. Davis	ABD	-	-	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	-	-	21.05.1955	30-18-1-2	139 - 46 - 20
Berthold Spuler	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF Yakın Şark'da Türk Moğol Tarihi Profesörü	-	21.05.1955	30-18-1-2	139 - 49 - 14
Prof. Francesco Piccolo	İtalya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İtalyan Dil ve Edebiyatı Kürsüsü Profesörlüğüne	-	21.05.1955	30-18-1-2	139 - 46 - 17
Prof. Jean Penent	Fransa	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	Fransızca Öğretmeni	-	21.05.1955	30-18-1-2	139 - 46 - 18
Anton Sechsenmaier	Almanya	900	-	Adana Belediyesi	Adana Belediyesi'ne Bağlı Elektrik İşletmesi'nde Uzman	3 ay	31.05.1955	30-18-1-2	139 - 51 - 10
Dr. Jacques Sornay	Fransa	1279	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Paleontolog	1 yıl	07.06.1955	30-18-1-2	139 - 53 - 5
Herman Neugebauer	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Uzman	2 ay	18.06.1955	30-18-1-2	139 - 57 - 10
Helmut Mueller	Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Uzman	2 ay	18.06.1955	30-18-1-2	139 - 57 - 10
Kardula Naulin	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. İç Hastalıkları Kliniği'nde Diyet Uzmanı	-	18.06.1955	30-18-1-2	139 - 56 - 4
Biagio Pace	İtalya	-	-	Hierapolis Harabeleri	Arkeoloji Profesörü	-	08.07.1955	30-18-1-2	140 - 63 - 3
Prof. Franz Miltner	Avusturya	-	-	Efes Antik Kenti	-	-	08.07.1955	30-18-1-2	140 - 63 - 4
Maurice Vincent Piddocke	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	28.07.1955	30-18-1-2	140 - 71 - 20
Rudolf Hanisch	Almanya	3432	-	T.C. Merkez Bankası	Uzman	3 yıl	15.08.1955	30-18-1-2	140 - 73 - 9
Paul Trepppe	Almanya	2440	-	Etibank Umum Müdürlüğü	Uzman	1 yıl	15.08.1955	30-18-1-2	140 - 74 - 20
Prof. Ove Hoff	Danimarka	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Demiz İzabesi Kürsüsü	-	22.10.1955	30-18-1-2	141 - 91 - 19
Dr. Karl Bistritschan	Almanya	2093	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	01.11.1955	30-18-1-2	141 - 96 - 4
Manilal Patel	Hindistan	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumi Türk Tarihi Kürsüsü'nde Hintçe Dersi Vermek Üzere	-	16.11.1955	30-18-1-2	141 - 98 - 4
Dr. Otto Schmahl	Almanya	-	-	Maarif Vekaleti	-	-	29.11.1955	30-18-1-2	141 - 102 - 15
De Dapper Robert Louis	Belçika	1832	-	Taşköprü Kendir Sanayi Müessesesi	Uzman	3 ay	29.11.1955	30-18-1-2	141 - 105 - 15
Dr. Edith Fischdick	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Almanca Okutmanı	-	29.11.1955	30-18-1-2	141 - 102 - 13
William Gramer	İsviçre	-	-	Nafia Vekaleti Demiryollar ve Limanlar İnşaat Reisliği	Yüksek Mühendis	-	19.01.1956	30-18-1-2	141 - 115 - 8
Jacob Van der Min	Hollanda	-	-	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	Jeolog	1 ay	19.01.1956	30-18-1-2	141 - 115 - 9
Waldevar Varnath	Almanya	1553,81	-	T.C. Merkez Bankası	-	2 yıl	03.02.1956	30-18-1-2	142 - 9 - 5
Gerhard Mittelhaus	Almanya	1989,78	-	T.C. Merkez Bankası	-	2 yıl	03.02.1956	30-18-1-2	142 - 9 - 5
Alfred Krabbes	Almanya	1989,78	-	T.C. Merkez Bankası	-	2 yıl	03.02.1956	30-18-1-2	142 - 9 - 5
Dr. Walter Hummel	Almanya	2764	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Mühendis	6 ay	10.03.1956	30-18-1-2	142 - 23 - 11
Robert Deghelt	Fransa	1970	-	Etibank Umum Müdürlüğü	Uzman	2 yıl	21.03.1956	30-18-1-2	142 - 29 - 2
Herr Hans Jaenicke	Almanya	1989,78	-	T.C. Merkez Bankası	-	2 yıl	07.05.1956	30-18-1-2	143 - 41 - 4
Herr Arthur Schwarze	Almanya	1989,78	-	T.C. Merkez Bankası	-	1 yıl	07.05.1956	30-18-1-2	143 - 41 - 4
Herr Adolf Rosenberger	Avusturya	1553,81	-	T.C. Merkez Bankası	-	2 yıl	07.05.1956	30-18-1-2	143 - 41 - 4
Ord. Prof. Dr. G. K. Richard Segler	Almanya	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi	-	07.05.1956	30-18-1-2	143 - 41 - 6
Dr. Felix Ronner	Avusturya	1867	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Mineralog	1 yıl	10.05.1956	30-18-1-2	143 - 43 - 2

Fedi Idaale	İtalya	-	-	İstanbul Büyükdere Bahçe Kùltürleri İstasyonu	Uzman	(+) 1 yıl daha	05.06.1956	30-18-1-2	143 - 47 - 16
Mario Poggolini	İtalya	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	-	6 ay	12.06.1956	30-18-1-2	143 - 49 - 10
Helmut Simon	Almanya	2045,31	-	Banknot Matbaası	Teknisyen	2 yıl	18.06.1956	30-18-1-2	143 - 50 - 10
Georges Emile Hertz	Fransa	1953	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	11.07.1956	30-18-1-2	143 - 60 - 2
Dr. Joseph Molyn	Hollanda	1572	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	03.09.1956	30-18-1-2	144 - 75 - 2
Elvira De Hidalgo	Fransa	-	-	Devlet Tiyatrosu	Korrepitör	-	03.09.1956	30-18-1-2	144 - 72 - 20
Odette Keller	Fransa	-	-	Maarif Vekaleti	Fransızca Öğretmeni	-	03.09.1956	30-18-1-2	144 - 73 - 10
Dr. Walter Detrascheck	Avusturya	2662	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	2 ay	02.10.1956	30-18-1-2	144 - 82 - 2
Gilbert Dornel	Fransa	-	-	İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu	Fransızca Öğretmeni	-	11.10.1956	30-18-1-2	144 - 85 - 8
Roger Esposito	Fransa	-	-	İstanbul Belediyesi	İstanbul Belediyesi Şehir Orkestrası ve Konservatuarı	-	06.02.1957	30-18-1-2	145 - 109 - 15
Miliza Miladinoviç	Yugoslavya	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	-	28.02.1957	30-18-1-2	145 - 116 - 14
Rolf Rossbach	Almanya	1974	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman	1 yıl	13.03.1957	30-18-1-2	145 - 120 - 6
Prof. Georges Durand	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi	.	13.03.1957	30-18-1-2	145 - 119 - 17
M. Jiri Koble	Çekoslovakya	-	-	Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü	Antrenör	1 yıl	10.04.1957	30-18-1-2	145 - 122 - 16
Robert Rossignol	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	12.04.1957	30-18-1-2	146 - 20 - 7
James Mellaart	İngiltere	-	-	Burdur Vilayeti Hacılar Mevki Kazı Alanı	Arkeolojik hafriyat yapılmak üzere	-	11.06.1957	30-18-1-2	146 - 30 - 7
Ord. Prof. Jacques Langlade	Fransa	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	-	18.09.1957	30-18-1-2	147 - 47 - 13
Doç. Dr. Syun Itiro Omote	Japonya	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Sismoloji Enstitüsü	-	20.09.1957	30-18-1-2	147 - 49 - 8
Prof. Albert Gabriel	Fransa	-	-	Vakıflar Umum Müdürlüğü	Uzman	-	24.10.1957	30-18-1-2	147 - 54 - 8
Maria S. Haigis	ABD	-	-	Mesleki ve Teknik Öğretim Umum Müdürlüğü	Uzman	-	24.10.1957	30-18-1-2	147 - 54 - 20
Ernest Hirsch	Almanya	2320,7	-	T.C. Merkez Bankası	-	3 ay	17.12.1957	30-18-1-2	147 - 63 - 5
Dr. Herbert Eckstein	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Uzman	-	17.12.1957	30-18-1-2	147 - 62 - 8
Eleanor Schultz	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Uzman	-	17.12.1957	30-18-1-2	147 - 62 - 8
B. Charamon	Fransa	-	-	Devlet Demiryolları	-	1 yıl	03.01.1958	30-18-1-2	147 - 65 - 9
B. Morlet	Fransa	-	-	Devlet Demiryolları	-	1 yıl	03.01.1958	30-18-1-2	147 - 65 - 9
B. Stiegleri	Fransa	-	-	Devlet Demiryolları	-	6 ay	03.01.1958	30-18-1-2	147 - 65 - 9
Flora	Fransa	-	-	Devlet Demiryolları	-	6 ay	03.01.1958	30-18-1-2	147 - 65 - 9
Dr. J. Andre Louis	Fransa	2925	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	18.01.1958	30-18-1-2	147 - 66 - 14
Prof. George Humphreys	İngiltere	2000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tecrübi Psikoloji Kürsüsü	-	07.02.1958	30-18-1-2	148 - 8 - 8
Doç. Dr. H. Huttenhain	İngiltere	1400	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 ay	26.02.1958	30-18-1-2	148 - 10 - 6
Prof. M. Serge Boudigues	Fransa	2500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Uçak Elemanları ve Motorları Kürsüsü	-	15.04.1958	30-18-1-2	148 - 21 - 1
Dr. J. Martelly	Fransa	3000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Isı Tekniği Kürsüsü	-	15.04.1958	30-18-1-2	148 - 19 - 15
Dr. Walter Wolf	Almanya	1572	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	15.04.1958	30-18-1-2	148 - 20 - 1
Dr. Klaus Markus	Almanya	1572	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Mineralog	1 yıl	24.04.1958	30-18-1-2	148 - 23 - 6
Dr. Cornelis Van Ginkel	Hollanda	1736	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Paleontolog	1 yıl	24.04.1958	30-18-1-2	148 - 23 - 3
Peter A. Hausman	Almanya	1572	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Mineralog	1 yıl	24.04.1958	30-18-1-2	148 - 22 - 15
F. K. Mayer Gossner	Almanya	1867	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	24.04.1958	30-18-1-2	148 - 22 - 15
Herbert Reum	Almanya	1867	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	(+) 1 yıl daha	24.04.1958	30-18-1-2	148 - 22 - 15
R. Weisskircher	Avusturya	1975	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	05.05.1958	30-18-1-2	149 - 24 - 19
Fridtjof Lob	Avusturya	1572	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	05.05.1958	30-18-1-2	149 - 24 - 19
R. D. Schuiling	Hollanda	1723	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	05.05.1958	30-18-1-2	149 - 24 - 19
Prof. Walter Franz	Almanya	2000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Teorik Fizik Enstitüsü	-	10.05.1958	30-18-1-2	149 - 25 - 13
Uzman Klaus G. Loeben	Almanya	1600	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphane Uzmanlığı	-	25.05.1958	30-18-1-2	149 - 28 - 16
Prof. Paul Raethjen	Almanya	2000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeofizik Enstitüsü	-	25.05.1958	30-18-1-2	149 - 28 - 16

Prof. Karl Hamann	Almanya	2000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Sınai Kimya Enstitüsü	-	25.05.1958	30-18-1-2	149 - 28 - 16
Ernst Witt	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Enstitüsü'nde misafir profesör	-	09.06.1958	30-18-1-2	149 - 31 - 7
Sonier De La Batut	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	09.06.1958	30-18-1-2	149 - 31 - 8
Mihaly Buza	Macaristan	41 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Kimya Mühendisi	1 yıl	16.06.1958	30-18-1-2	149 - 33 - 9
Emil Schmid	İsviçre	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Botanik Enstitüsü	-	22.07.1958	30-18-1-2	149 - 37 - 14
Phil Alfred Pollak	Avusturya	2389	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	(+) 1 yıl daha	28.07.1958	30-18-1-2	149 - 39 - 2
Dr. Joachim Gawlik	Almanya	2165	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	(+) 1 yıl daha	28.07.1958	30-18-1-2	149 - 38 - 18
Dr. Hans Ferstl	Almanya	1870	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	(+) 1 yıl daha	28.07.1958	30-18-1-2	149 - 38 - 17
Domenico Fabbri	İtalya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Romen Filolojisi İtalyanca Uzmanlığı	-	01.08.1958	30-18-1-2	149 - 41 - 15
Dr. Van Landewijk	Hollanda	1867	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	01.08.1958	30-18-1-2	149 - 41 - 18
Dr. Klaus W. Müller	Almanya	1806	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	21.08.1958	30-18-1-2	150 - 44 - 9
Dr. J. Wipern	Almanya	2165	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	(+) 1 yıl daha	21.08.1958	30-18-1-2	150 - 43 - 16
Dr. A. Egger	Avusturya	1975	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	(+) 1 yıl daha	21.08.1958	30-18-1-2	150 - 43 - 16
Dr. R. Lebküchner	Almanya	2390	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	(+) 1 yıl daha	21.08.1958	30-18-1-2	150 - 43 - 16
Dr. H. Wedding	Almanya	2585	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	(+) 1 yıl daha	21.08.1958	30-18-1-2	150 - 43 - 16
Dr. H. Fürst	Almanya	2165	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	(+) 1 yıl daha	21.08.1958	30-18-1-2	150 - 43 - 16
François Etienne Fernex	İsviçre	1768	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	21.08.1958	30-18-1-2	150 - 44 - 7
Dietrich V. Eisenhart	Almanya	2373	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	(+) 1 yıl daha	21.08.1958	30-18-1-2	150 - 43 - 13
Dr. Vander Kaaden	Hollanda	2807	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	(+) 1 yıl daha	15.09.1958	30-18-1-2	150 - 47 - 7
Dr. Alexander Kraeff	Hollanda	2372,84	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	15.09.1958	30-18-1-2	150 - 47 - 8
H. H. Schultze Westrum	Almanya	1723	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	15.09.1958	30-18-1-2	150 - 47 - 8
Dr. Louis Klaey	İsviçre	1806	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	15.09.1958	30-18-1-2	150 - 47 - 8
Prof. Van Sykle Calla	ABD	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ev Ekonomisi Kürsüsü Profesörlüğü	-	15.09.1958	30-18-1-2	150 - 46 - 19
Hanna Leisner	Danimarka	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği Uzmanlığı	-	10.10.1958	30-18-1-2	150 - 51 - 19
Camille Cuinet	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Botaniki Enstitüsü Uzmanlığı	-	10.10.1958	30-18-1-2	150 - 51 - 13
Philippe Cuinet	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Botaniki Enstitüsü Uzmanlığı	-	10.10.1958	30-18-1-2	150 - 51 - 13
Dominique Le Louarne	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	10.10.1958	30-18-1-2	150 - 51 - 12
Marguerite Glynn	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	10.10.1958	30-18-1-2	150 - 52 - 13
M. Raymond Peignot	Fransa	-	-	İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu	Fransızca Öğretmeni	-	15.12.1958	30-18-1-2	151 - 62 - 19
Dr. Thomas Loeher	İsviçre	1952	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	23.12.1958	30-18-1-2	151 - 64 - 9
Dr. Heinriche Zankl	Almanya	1656	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	23.12.1958	30-18-1-2	151 - 64 - 9
Dr. Cornelis Van Ginkel	Hollanda	1867	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Paleontolog	(+) 1 yıl daha	27.12.1958	30-18-1-2	151 - 65 - 14
Henri Murcia	Fransa	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	Fransızca Öğretmeni	-	27.12.1958	30-18-1-2	151 - 65 - 11
Truk Branss	Almanya	2325	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Film ve Fotoğraf Uzmanlığı	-	02.02.1959	30-18-1-2	151 - 73 - 1
Prof. Robert Scholten	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tatbiki Jeoloji Kürsüsü	-	02.02.1959	30-18-1-2	151 - 72 - 20
H. V. Meer Mohr	Hollanda	1806	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 12
Dr. Emile Molly	İsviçre	2807	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 12
Nereo Cambrosio	İsviçre	-	-	Hilton Oteli	Dondurma ve Mümasil Maddeler Mutfağı Şefi	3 yıl	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 13
Erwin Siegler	İsviçre	-	-	Hilton Oteli	Şef	3 yıl	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 13
Karl Hörmann	Avusturya	-	-	Hilton Oteli	Şef	3 yıl	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 13
Johannes G. P. Leenders	Hollanda	-	-	Hilton Oteli	Şef Yardımcısı	3 yıl	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 13
Gerardus M. Spaai	Hollanda	-	-	Hilton Oteli	Metrdotel Yardımcısı	3 yıl	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 13
Gilbert Radul Riviere	Fransa	-	-	Hilton Oteli	Şef	3 yıl	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 13

Dr. Louis Dubertret	Fransa	70 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	3 ay	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 75 - 2
M. Jean Philip	Fransa	50 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	3 ay	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 75 - 2
M. J. Verdier	Fransa	25 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	3 ay	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 75 - 2
Dr. J. Lounsbury	ABD	-	-	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bölümü	-	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 5
Robert L. Matters	ABD	-	-	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü	-	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 5
Hugh Dominic Purcell	İngiltere	-	-	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Orta Doğu Teknik Üniversitesi İngilizce Bölümü	-	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 5
E. A. Van de Graaf	Hollanda	-	-	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Orta Doğu Teknik Üniversitesi İstatistik Bölümü	-	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 5
Enis Nazım	İngiltere	-	-	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kimya Bölümü	-	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 5
Fred Mc Kinney	ABD	-	-	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü	-	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 5
A. N. Hunter	İngiltere	-	-	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Orta Doğu Teknik Üniversitesi Elektrik Bölümü	-	10.02.1959	30-18-1-2	151 - 74 - 5
K. F. Eckmann	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Almanca Uzmanlığı	-	17.02.1959	30-18-1-2	151 - 75 - 13
Prof. Algirdas Julien Greimas	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Fransız Filolojisi Profesörlüğü	-	17.02.1959	30-18-1-2	151 - 75 - 13
Luigi Piccinato	İtalya	-	-	İller Bankası Genel Müdürlüğü	Mimar	-	18.02.1959	30-18-1-2	151 - 77 - 2
Heinrich Bedemann	Batı Almanya	-	-	Devlet Demiryolları	Uzman	-	18.02.1959	30-18-1-2	151 - 76 - 20
Mary Le. Quisne Mitchell	İngiltere	-	-	Ankara Hastanesi	Sağlık Uzmanı	1 yıl	24.02.1959	30-18-1-2	151 - 78 - 5
Erika Heath	Almanya	-	-	Ankara Hastanesi	Fizik Tedavi Uzmanı	2 yıl	24.02.1959	30-18-1-2	151 - 78 - 7
Salvador Serruya	Fas	1806	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	20.03.1959	30-18-1-2	151 - 81 - 6
Frola	Fransa	-	-	Devlet Demiryolları	-	(+) 1 yıl daha	20.03.1959	30-18-1-2	151 - 81 - 10
Prof. Pietro Sampaolesi	İtalya	3000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü	-	13.04.1959	30-18-1-2	152 - 16 - 15
François Bernard Castex	Fransa	810	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi Kürsüsü Uzmanlığı	-	27.04.1959	30-18-1-2	152 - 20 - 13
Johannes Benzing	Almanya	816	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Dili Kürsüsü Uzmanlığı	-	27.04.1959	30-18-1-2	152 - 20 - 13
James E. Lavette	ABD	550	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi Kürsüsü Uzmanlığı	-	27.04.1959	30-18-1-2	152 - 20 - 13
Prof. Dr. Albert Mancher	Almanya	5024,3	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1,5 ay	27.04.1959	30-18-1-2	152 - 20 - 20
Prof. Dr. Hermann Borchert	İngiltere	5024,3	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	2 ay	27.04.1959	30-18-1-2	152 - 20 - 20
Mohammed Eğbal Siddiki	Pakistan	290	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Okutmanlığı	-	09.05.1959	30-18-1-2	152 - 23 - 4
B. Von Freytag Löringhoff	Almanya	2325	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sistematik Felsefe Kürsüsü	-	16.05.1959	30-18-1-2	152 - 25 - 3
Dr. Carl Kahrer	Almanya	1768	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	29.05.1959	30-18-1-2	152 - 26 - 13
Dr. J. Benzion Segal	İngiltere	-	-	Urfa Vilayeti Kazı Alanı	-	-	09.06.1959	30-18-1-2	152 - 29 - 12
Prof. J. Arvid Hedvall (ayr. d:00256)	İsveç	4000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Sınai Kimya Enstitüsü	-	07.08.1959	30-18-1-2	153 - 43 - 10
Günther Garbrecht	Almanya	-	-	Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü	Uzman	(+) 2 yıl daha	07.08.1959	30-18-1-2	153 - 43 - 18
Heinrich Stelk	Almanya	-	-	Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü	Uzman	(+) 2 yıl daha	07.08.1959	30-18-1-2	153 - 43 - 18
Siegfried Schreiber	Almanya	-	-	Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü	Uzman	(+) 2 yıl daha	07.08.1959	30-18-1-2	153 - 43 - 18
Gerhard Rouve	Almanya	-	-	Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü	Uzman	(+) 2 yıl daha	07.08.1959	30-18-1-2	153 - 43 - 18
Georges Filliat	Fransa	-	-	Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü	Uzman	(+) 2 yıl daha	07.08.1959	30-18-1-2	153 - 43 - 18
Guiseppe Cerri	İtalya	1400	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Romen Filolojisi Kürsüsü Uzmanlığı	-	02.10.1959	30-18-1-2	153 - 55 - 17

J. H. Calsat	Fransa	-	-	İller Bankası Genel Müdürlüğü	Mimar	1 yıl	02.10.1959	30-18-1-2	153 - 54 - 5
Prof. Dr. M. D. Weldon	ABD	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Toprak İlmî Profesörlüğü	-	02.10.1959	30-18-1-2	153 - 54 - 2
M. Gabette	Fransa	83 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	7 ay	12.10.1959	30-18-1-2	153 - 58 - 13
Dr. M. Brünn	Fransa	98 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	3 ay	12.10.1959	30-18-1-2	153 - 58 - 13
Prof. Andre Cholley	Fransa	4500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde konferanslar vermesi ve seminerleri idare etmesi	-	07.11.1959	30-18-1-2	154 - 61 - 13
Prof. Hubert Schrade	Almanya	4500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bizans Sanatı	-	13.11.1959	30-18-1-2	154 - 63 - 4
Ernest Roberts	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Film Merkezi Teknisyenliği	-	08.12.1959	30-18-1-2	154 - 66 - 12
E. G. Von Schleppnbach	Almanya	1985,4	-	Etibank	Mühendis	1 yıl	19.01.1960	30-18-1-2	154 - 74 - 14
Prof. Jean Claude Pecker	Fransa	4500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi Enstitüsü	-	22.01.1960	30-18-1-2	154 - 75 - 5
Loren Kenneth Davidson	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi Kürsüsü Uzmanlığı	-	09.02.1960	30-18-1-2	154 - 78 - 9
Prof. Herman Kahmann	Almanya	4500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Genel Zooloji Enstitüsü	-	09.02.1960	30-18-1-2	154 - 77 - 13
Prof. Maurice D. Wolf	ABD	4500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Pedagoji Kürsüsü	-	09.02.1960	30-18-1-2	154 - 77 - 18
Dr. Winfried Steinhausen	Almanya	1768	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	09.02.1960	30-18-1-2	154 - 77 - 20
Prof. H. A. Schade	ABD	3000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Gemi İnşaatı Kürsüsü Uzmanlığı	-	27.02.1960	30-18-1-2	154 - 80 - 5
Emilio Anglisani	İtalya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Romen Filolojisi İtalyanca Uzmanlığı	-	02.04.1960	30-18-1-2	154 - 84 - 9
Asst. Prof. Dr. Tsuneji Rikitake	Japonya	6000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Sismoloji Enstitüsü	-	02.04.1960	30-18-1-2	154 - 85 - 8
Colette Serruya	Fransa	-	-	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	Hidrojeolog	-	02.04.1960	30-18-1-2	154 - 85 - 4
Prof. Dr. Fritz Eichler	Avusturya	-	-	Efes Antik Kenti	Arkeolog	-	02.04.1960	30-18-1-2	154 - 84 - 11
Prof. Dr. Habil Dietrich Kehr	Almanya	100 Lira Yevmiye	-	İstanbul Belediyesi	-	3 yıl	13.04.1960	30-18-1-2	154 - 88 - 17
Töpper	Almanya	3680	-	İstanbul Belediyesi	Yüksek Mühendis	3 yıl	13.04.1960	30-18-1-2	154 - 88 - 17
Valerie Taylor	İngiltere	-	-	Devlet Tiyatrosu Opera Bölümü	-	1 yıl	06.05.1960	30-18-1-2	154 - 93 - 1
Peter Lezius	Almanya	-	-	Hilton Oteli	-	-	18.05.1960	30-18-1-2	151 - 74 - 13
Theo Geurts	Hollanda	-	-	Hilton Oteli	-	-	18.05.1960	30-18-1-2	151 - 74 - 13
Maurice Reymond	ABD	-	-	Hilton Oteli	-	-	18.05.1960	30-18-1-2	151 - 74 - 13
Uzman A. Charbonnel	Fransa	3000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Isı Tekniği Kürsüsü'nde Atom Santralleri dersinin okutulması	-	11.07.1960	30-18-1-2	156 - 7 - 12
Prof. Gotth E. Lessing	Almanya	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	9 ay	19.07.1960	30-18-1-2	156 - 9 - 13
Ailne Webb (Miss Phillips)	İngiltere	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	9 ay	19.07.1960	30-18-1-2	156 - 9 - 13
Dagman Schlie	Almanya	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	-	19.07.1960	30-18-1-2	156 - 9 - 13
Prof. C. W. Mertan Hart	ABD	4500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Kürsüsü	-	03.08.1960	30-18-1-2	156 - 10 - 14
Prof. Hans Marchand	Almanya	4500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi Kürsüsü	-	03.08.1960	30-18-1-2	156 - 10 - 14
Claf Ryberg	İsveç	3000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Genel Zooloji Kürsüsü Uzmanlığı	-	03.08.1960	30-18-1-2	156 - 10 - 14
Helga Dunken	Almanya	1025	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Birinci Cerrahi Kliniği Uzman	-	03.08.1960	30-18-1-2	156 - 10 - 14

			Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi		Hemşireliği				
Dorothes Reckleben	Almanya	1023	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği Uzmanlığı	-	03.08.1960	30-18-1-2	156 - 10 - 14
Barbara Phyllis Nisbetjuma	Avusturya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği Çocuk Bakımı Uzmanlığı	-	03.08.1960	30-18-1-2	156 - 10 - 14
Dr. David Gebhard	ABD	1530	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü	-	03.08.1960	30-18-1-2	156 - 10 - 14
Klaus Rohmoser	Almanya	750	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Teknisyenliği	-	03.08.1960	30-18-1-2	156 - 10 - 14
Dumoulin C.	Fransa	2490	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Mühendis-Jeolog	-	15.08.1960	30-18-1-2	156 - 13 - 11
Fabre P.	Fransa	2490	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Fizik Mühendisi	-	15.08.1960	30-18-1-2	156 - 13 - 11
Beranger	Fransa	1590	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Prospektör	-	15.08.1960	30-18-1-2	156 - 13 - 11
Dr. Heinz Kruparz	Avusturya	2910	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	15.08.1960	30-18-1-2	156 - 13 - 5
Dr. Carlo Pisoni	İtalya	1805	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	15.08.1960	30-18-1-2	156 - 13 - 5
Dr. Albert Savoja	İtalya	2911	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	15.08.1960	30-18-1-2	156 - 12 - 15
Dr. W. Domzalski	İngiltere	4800	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	15.08.1960	30-18-1-2	156 - 12 - 15
Heidehild Drescher	Almanya	1250	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Birinci Cerrahi Kliniği Uzman Hemşireliği	-	24.08.1960	30-18-1-2	156 - 14 - 9
Jan Piwczyk	Almanya	5071	-	Banknot Matbaası	-	(+) 2 yıl daha	12.09.1960	30-18-1-2	156 - 16 - 11
Gerhard Stobbe	Almanya	-	-	İstanbul Belediyesi	Yüksek Mühendis	3 yıl	19.09.1960	30-18-1-2	156 - 17 - 6
J. J. Frutiger	İsviçre	2350	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	28.09.1960	30-18-1-2	156 - 20 - 7
Dr. Wolfgang Niehoff	Almanya	2393	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	20.10.1960	30-18-1-2	157 - 23 - 17
Rosetta Noli	İtalya	-	-	Devlet Tiyatrosu Opera Bölümü	Soprano	1 yıl	07.11.1960	30-18-1-2	157 - 25 - 3
Elmar Voigt	Almanya	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	2 ay	07.11.1960	30-18-1-2	157 - 24 - 11
Vito Mirra	İtalya	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	6 ay	07.11.1960	30-18-1-2	157 - 24 - 11
Roberto Turrini	İtalya	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	2 ay 11 gün	07.11.1960	30-18-1-2	157 - 24 - 11
Frank Miller	ABD	2500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Kürsüsü	-	09.11.1960	30-18-1-2	157 - 27 - 1
Walter Ried	Almanya	4500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Organik Kimya Enstitüsü	-	21.11.1960	30-18-1-2	157 - 28 - 12
W. Gabriel Valensi	Fransa	4500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Sınai Kimya Enstitüsü	-	21.11.1960	30-18-1-2	157 - 28 - 12
Friedemann Geist	Almanya	-	-	Hilton Oteli	-	-	21.11.1960	30-18-1-2	157 - 29 - 6
Carl Leo Hochreiter	Avusturya	-	-	Hilton Oteli	-	-	21.11.1960	30-18-1-2	157 - 29 - 6
Paul Koln (!)	İsviçre	-	-	Hilton Oteli	-	-	21.11.1960	30-18-1-2	157 - 29 - 6
Miss Ann Parsons	İngiltere	-	-	Devlet Tiyatrosu	Bale Asistanı	-	25.11.1960	30-18-1-2	157 - 29 - 18
D. H. St. J. Griffith	İngiltere	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	Gazi Eğitim Enstitüsü İngilizce Öğretmenliği	-	19.12.1960	30-18-1-2	158 - 34 - 5
Pedro Corostole	İspanya	-	-	İzmir Devlet Konservatuarı	-	-	23.12.1960	30-18-1-2	158 - 34 - 13
Jean Pierre Lepetit	Fransa	-	-	İzmir Devlet Konservatuarı	-	-	23.12.1960	30-18-1-2	158 - 34 - 13
Silvio Fallab	İsviçre	4500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Anorganik Kimya Enstitüsü	-	31.12.1960	30-18-1-2	158 - 36 - 4
Helmuth Schaefer	Almanya	-	-	Devlet Tiyatrosu Opera Bölümü	-	-	04.01.1961	30-18-1-2	158 - 37 - 6
Prof. Hans Koeph	Almanya	4000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü	-	23.01.1961	30-18-1-2	158 - 39 - 6
Prof. Jean Renaudie	Fransa	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Uçak Elemanları ve Motorları Kürsüsü	-	25.02.1961	30-18-1-2	158 - 45 - 4
Dame Ninette de Valois	İngiltere	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	-	25.02.1961	30-18-1-2	158 - 44 - 15
Stephen Robert Sculley	ABD	-	-	Eskişehir Koleji	-	-	25.02.1961	30-18-1-2	158 - 46 - 1
Joanna Lee Galbo	ABD	-	-	İstanbul Kadıköy Koleji	-	-	25.02.1961	30-18-1-2	158 - 46 - 1

R. Bedugrand Champagne	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	25.02.1961	30-18-1-2	158 - 44 - 7
Prof. Harold Müller	Almanya	4000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Fakültesi Elektrik Endüstride Tatbikatı Kürsüsü	-	27.03.1961	30-18-1-2	159 - 14 - 2
Prof. Dr. Alexandre Vexliard	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji ve Pedagoji Profesörlüğü	-	27.03.1961	30-18-1-2	159 - 14 - 3
Silka Röar	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Ortopedik Jimnastik ve Masaj Uzmanlığı	-	27.03.1961	30-18-1-2	159 - 14 - 3
Karin Duve	Almanya	1025	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği Uzman Hemşireliği	-	31.03.1961	30-18-1-2	159 - 16 - 1
Rudolf Kündler	Almanya	5000	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi II. Zooloji Enstitüsü	-	05.04.1961	30-18-1-2	159 - 17 - 11
Ottavio de Rosa	ABD	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	-	05.04.1961	30-18-1-2	159 - 17 - 12
Reine J. Doupin	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	05.04.1961	30-18-1-2	159 - 17 - 10
Uzman Dr. Kurt Recker	Almanya	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okulu Kimya Şubesi	-	04.05.1961	30-18-1-2	160 - 23 - 11
Marie Jore Delyfer	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	10.05.1961	30-18-1-2	160 - 25 - 8
S. Helga Babete Weiner	Avusturya	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Okulu Almanca Uzmanlığı	-	31.05.1961	30-18-1-2	160 - 29 - 1
Henriette Barabich	Yugoslavya	-	-	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sıtma Eradikasyonu Genel Müdürlüğü	-	-	03.06.1961	30-18-1-2	160 - 29 - 10
Fh. F. J. Dessauvague	Hollanda	3541	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	24.06.1961	30-18-1-2	161 - 34 - 2
Bernard Mahl	ABD	1500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Pedagoji Kürsüsü	-	07.07.1961	30-18-1-2	161 - 37 - 2
George Scheja	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Estetik ve Sanat Tarihi Kürsüsü	-	07.07.1961	30-18-1-2	161 - 37 - 2
Max Meinecke	Avusturya	1400	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü	-	20.07.1961	30-18-1-2	161 - 39 - 2
Prof. Lyle Edward Glazier	ABD	1500	Türkiye'ye geliş dönüş yol masraflarıyla bagaj ve sair ücretlerin Türkiye'de Türk parası ile ödenmesi	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi Kürsüsü	-	12.08.1961	30-18-1-2	161 - 42 - 8
W. Edwards Deming	ABD	-	-	İstatistik Genel Müdürlüğü	-	-	21.08.1961	30-18-1-2	161 - 44 - 17
Prof. David G. William	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi Kürsüsü	-	08.09.1961	30-18-1-2	162 - 47 - 1
Darline V. Ramage	ABD	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ev Ekonomisi Kürsüsü	-	08.09.1961	30-18-1-2	162 - 47 - 1
Claude Marcel Thomas Greck	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	08.09.1961	30-18-1-2	162 - 46 - 9
Robert Pillet	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	08.09.1961	30-18-1-2	162 - 46 - 9
David Henry French	İngiltere	-	-	Karaman Canhasan Köyü Kazı Alanı	Arkeolog	-	08.09.1961	30-18-1-2	162 - 46 - 19
Takis Mouzenides	Yunanistan	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	4 gün	19.09.1961	30-18-1-2	162 - 49 - 5
W. Hubert Ganser	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphane Uzmanlığı	-	25.09.1961	30-18-1-2	162 - 50 - 9
Karl Oettingen	Avusturya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Estetik ve Sanat Tarihi Kürsüsü	-	25.09.1961	30-18-1-2	162 - 50 - 9
Prof. Walter Ehrenstein	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tecrübi Psikoloji Kürsüsü	-	25.09.1961	30-18-1-2	162 - 50 - 9
Françoise Ramond	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	26.09.1961	30-18-1-2	162 - 50 - 13
Terence Peter Collings	İngiltere	-	-	Diyarbakır Koleji	İngilizce Öğretmeni	-	06.10.1961	30-18-1-2	162 - 52 - 7
Gabril Bouillon	Fransa	-	-	Ankara Devlet Konservatuvarı	-	-	13.10.1961	30-18-1-2	162 - 52 - 20
M. François Morin	Fransa	-	-	İzmir Devlet Konservatuvarı	Viyolonsel Uzmanlığı	-	13.10.1961	30-18-1-2	162 - 52 - 20
Claude Emile Gethoffert	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	23.10.1961	30-18-1-2	162 - 57 - 7

Alfred I. Sarach	ABD	-	-	Diyarbakır Koleji	-	-	13.12.1961	30-18-1-2	158 - 43 - 1
Prof. Georg Calvin Means	ABD	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Bina Bilgisi	-	26.12.1961	30-18-1-2	163 - 63 - 13
Prof. Otto Rosenbach	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeofizik Enstitüsü	-	19.02.1962	30-18-1-2	163 - 71 - 19
Derek Taylor	İngiltere	3588,28	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	14.03.1962	30-18-1-2	164 - 11 - 4
M. Simon Bernard Lando	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi Kürsüsü	-	15.03.1962	30-18-1-2	164 - 11 - 20
Ferdinand Hochhut	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Filolojisi Okutmanlığı	-	15.03.1962	30-18-1-2	164 - 11 - 20
Richard Handcombe	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi Okutmanlığı	-	15.03.1962	30-18-1-2	164 - 11 - 20
Renee Herman	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi Enstitüsü	-	20.03.1962	30-18-1-2	164 - 12 - 11
Letizia Martini	İtalya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Hidrobiyoloji Enstitüsü	-	20.03.1962	30-18-1-2	164 - 12 - 11
Karl Jahn	Hollanda	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumi Türk Tarih Kürsüsü	-	20.03.1962	30-18-1-2	164 - 12 - 11
James Mellaart	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Kürsüsü	-	20.03.1962	30-18-1-2	164 - 12 - 11
Michail Prodan	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Hasılât ve İşletme Ekonomisi Kürsüsü	-	25.04.1962	30-18-1-2	164 - 17 - 8
Dr. P. H. Beekman	Almanya	4548,42	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	09.05.1962	30-18-1-2	164 - 20 - 13
Charles Abel	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Donald Dailey	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Nathan R. Goodman	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Charles C. Hoolingewerth	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Mary A. Lambert	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Gene B. Poe	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Hazeb L. Shelton	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Margaret A. Shaneyfelt	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Francis A. Baker	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Louis S. Brown	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Paul E. Fiess	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
John M. Sexton	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Thomas Wight	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Norman L. Keeve	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Abraham Shina	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Edgar H. Russel	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Kent A. Shoemaker	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
George H. Love	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
William T. Rounds	ABD	-	-	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejerde	Öğretmen	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 17
Anton Lehmden	Avusturya	-	-	İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu	Serbest ve Tabiatan Resim Dersleri ile Serbest Grafik Dersleri Uzmanlığı	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 25 - 13
Bernhard Müller	Almanya	-	-	İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu	Dekoratif Resim Bölümü Uzmanlığı	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 25 - 13
Josephine Avenitha Turner	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 18
Tibor Gyula Fodor	Macaristan	2760	-	İşçi Sigortaları Kurumu	Elektrik Yüksek Mühendisi	1 yıl	29.05.1962	30-18-1-2	164 - 21 - 9
A. Anderson Gruickshank	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi	-	23.06.1962	30-18-1-2	165 - 29 - 5
Renee Cobeaux	Fransa	-	-	Çapa Eğitim Enstitüsü	Fransızca Öğretmeni	-	23.06.1962	30-18-1-2	165 - 29 - 18
Jeon Marcoux	Fransa	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	6 ay	15.07.1962	30-18-1-2	284 - 51 - 6
Elaude Fuorguen	Fransa	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	6 ay	15.07.1962	30-18-1-2	284 - 51 - 6
Jeon Francois Dumant	Fransa	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	6 ay	15.07.1962	30-18-1-2	284 - 51 - 6
Jan Brunn	Fransa	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	6 ay	15.07.1962	30-18-1-2	284 - 51 - 6
Roger Masen	İngiltere	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	6 ay	15.07.1962	30-18-1-2	284 - 51 - 6
Robert Hall	İngiltere	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	6 ay	15.07.1962	30-18-1-2	284 - 51 - 6
Clive Stepmen Butchins	İngiltere	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	6 ay	15.07.1962	30-18-1-2	284 - 51 - 6
Prof. Dr. R. Naumann	Almanya	-	-	Aydın İli Didyma Mabedi	Arkeolog	-	06.08.1962	30-18-1-2	165 - 35 - 13
Ernst Günther	Almanya	7817,51	-	T.C. Merkez Bankası	-	6 ay	21.08.1962	30-18-1-2	166 - 38 - 4

Max Hellecker	Avusturya	-	-	İzmir Devlet Konservatuarı	Piyano ve Korrepitasyon Öğretmeni	-	21.08.1962	30-18-1-2	166 - 38 - 7
Sommer Morin	Fransa	-	-	İzmir Devlet Konservatuarı	Solfej Uzmanı	-	21.08.1962	30-18-1-2	166 - 38 - 7
Prof. H. Fritz Mohr	Almanya	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Maden İşletmesi ve Makinaları Kürsüsü	-	29.08.1962	30-18-1-2	166 - 39 - 9
Renato Sabbioni	İtalya	-	-	Devlet Tiyatrosu Opera Bölümü	-	-	29.08.1962	30-18-1-2	166 - 39 - 4
Andre Gabriel Colombier	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	12.09.1962	30-18-1-2	166 - 43 - 10
France Paul Raymond Colombier	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	12.09.1962	30-18-1-2	166 - 43 - 10
Prof. Dr. Jean Perrot	Fransa	-	-	Gaziantep Şehzade Höyüğü	Arkeolog	-	23.09.1962	30-18-1-2	166 - 45 - 4
Dr. Raimund Vache	Almanya	4291	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	27.09.1962	30-18-1-2	166 - 46 - 2
Andree Louise Howard	İngiltere	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	4 ay	06.10.1962	30-18-1-2	166 - 46 - 9
Prof. Mildred F. Berry	ABD	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	-	-	11.10.1962	30-18-1-2	166 - 47 - 13
Alain Lambert	Fransa	-	-	Ankara Devlet Konservatuarı	Violyonsel Uzmanlığı	-	16.10.1962	30-18-1-2	166 - 49 - 1
Teresio Ravazzani	İtalya	-	-	Ankara Devlet Konservatuarı	Şan ve Opera Bölümü	-	16.10.1962	30-18-1-2	166 - 48 - 16
Norman George Flowers	ABD	-	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Resmî Kolejlerden Birinde Öğretmen	-	18.10.1962	30-18-1-2	166 - 49 - 10
Melitta Graffe	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Birinci Cerrahi Kliniği Uzman Hemşireliği	-	20.10.1962	30-18-1-2	166 - 49 - 11
Prof. Dr. L. Koschmieder	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Kürsüsü	-	20.10.1962	30-18-1-2	166 - 49 - 12
Georg Otto Zschenker	Almanya	-	-	Devlet Tiyatrosu Opera Orkestrası	-	-	10.11.1962	30-18-1-2	167 - 51 - 11
Prof. Klaus Ziegler	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Filolojisi Kürsüsü	-	15.11.1962	30-18-1-2	167 - 51 - 19
Prof. Donald B. Haines	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tecrübi Psikoloji Kürsüsü	-	27.11.1962	30-18-1-2	167 - 54 - 14
Georges Butery	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	27.11.1962	30-18-1-2	167 - 54 - 15
Le Calvez Marc-Camille	Fransa	-	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Orta Dereceli Okullarda Öğretmen	-	17.12.1962	30-18-1-2	167 - 56 - 5
Günsel D. Gülsunar	Kıbrıs	-	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Orta Dereceli Okullarda Öğretmen	-	17.12.1962	30-18-1-2	167 - 56 - 5
Babür Nihat	Kıbrıs	-	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Orta Dereceli Okullarda Öğretmen	-	17.12.1962	30-18-1-2	167 - 56 - 5
İbrahim Abdullah	Kıbrıs	-	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Orta Dereceli Okullarda Öğretmen	-	17.12.1962	30-18-1-2	167 - 56 - 5
Hasan Sait	Kıbrıs	-	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Orta Dereceli Okullarda Öğretmen	-	17.12.1962	30-18-1-2	167 - 56 - 5
Mehmet A. Mustafa	Kıbrıs	-	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Orta Dereceli Okullarda Öğretmen	-	17.12.1962	30-18-1-2	167 - 56 - 5
Ali Onay	Kıbrıs	-	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Orta Dereceli Okullarda Öğretmen	-	17.12.1962	30-18-1-2	167 - 56 - 5
Öndal Cam	Kıbrıs	-	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Orta Dereceli Okullarda Öğretmen	-	17.12.1962	30-18-1-2	167 - 56 - 5
Yüksel Akar	Kıbrıs	-	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Orta Dereceli Okullarda Öğretmen	-	17.12.1962	30-18-1-2	167 - 56 - 5
Enver Sonay	Kıbrıs	-	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Orta Dereceli Okullarda Öğretmen	-	17.12.1962	30-18-1-2	167 - 56 - 5
Hans Gsellmann	Avusturya	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	-	2 ay	24.12.1962	30-18-1-2	167 - 58 - 1
Clara Engle	ABD	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Yüksek Hemşire ve Sağlık Teknisyeni Okulu	-	07.01.1963	30-18-1-2	168 - 1 - 11
Prof. Dr. Cyril Woodbridge	ABD	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi	-	07.01.1963	30-18-1-2	168 - 1 - 11
Doç. Dr. Conrad Karl Mengel	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi	-	07.01.1963	30-18-1-2	168 - 1 - 11
Hasso Schauer	Almanya	4540	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	07.01.1963	30-18-1-2	168 - 1 - 9
Gerhard H. W. Nijenhuis	Hollanda	4376	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	07.01.1963	30-18-1-2	168 - 1 - 9
A. J. M. Brabers	Hollanda	4763	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	07.01.1963	30-18-1-2	168 - 1 - 9
Sellier de Civrèux	Fransa	7126	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	07.01.1963	30-18-1-2	168 - 1 - 9
Bridget A. Wilkinson	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi SBYO Hacettepe Çocuk Hastanesi Uzmanlığı	-	15.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 8
I. Wallace Turner	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi SBYO Hacettepe Çocuk Hastanesi Uzmanlığı	-	15.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 8
Anne Roberts	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi SBYO Hacettepe Çocuk Hastanesi Uzmanlığı	-	15.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 8
Theresa Marjory Raley	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi SBYO Hacettepe Çocuk Hastanesi Uzmanlığı	-	15.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 8
Beryl Wakeman	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi SBYO Hacettepe Çocuk Hastanesi Uzmanlığı	-	15.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 8
Sylvia Fenton	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi SBYO Hacettepe Çocuk Hastanesi Uzmanlığı	-	15.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 8
Kathlen Hilton	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi SBYO Hacettepe Çocuk Hastanesi Uzmanlığı	-	15.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 8
Peggy Olive Wilkinson	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi SBYO Hacettepe Çocuk Hastanesi Uzmanlığı	-	15.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 8

Jean Hession	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi SBYO Hacettepe Çocuk Hastanesi Uzmanlığı	-	15.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 8
Olwen Lewis	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi SBYO Hacettepe Çocuk Hastanesi Uzmanlığı	-	15.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 8
Loise Mc. Manus (!)	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi SBYO Hacettepe Çocuk Hastanesi Uzmanlığı	-	15.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 8
P. H. Van der Kleyn	Hollanda	4376	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	16.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 10
Dr. Giorgio Pasquare	İtalya	5214	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	16.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 10
Giovanni Bergo	İtalya	4376	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	16.01.1963	30-18-1-2	168 - 2 - 10
Michael Morris	İngiltere	-	-	İstanbul-Çapa Eğitim Enstitüsü	İngilizce Öğretmeni	-	23.01.1963	30-18-1-2	168 - 5 - 4
Raymond Crawford	İngiltere	7108	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	09.02.1963	30-18-1-2	168 - 9 - 5
Fernand Joseph Hector Arniaud	Fransa	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yabancı Diller Okulu Uzmanlığı	-	18.02.1963	30-18-1-2	168 - 11 - 5
Jean Louis Emile Duval	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	18.02.1963	30-18-1-2	168 - 11 - 5
İsa Seyf	İran	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF Şark Dilleri Kürsüsü Farsça Uzmanlığı	-	18.02.1963	30-18-1-2	168 - 11 - 5
Denzel C. Cline	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Kürsüsü Profesörlüğü	-	18.02.1963	30-18-1-2	168 - 11 - 5
Bruce Rabson	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF İngiliz Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Uzmanlığı	-	18.02.1963	30-18-1-2	168 - 11 - 5
Monique Tereze Pinthon	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF Uzmanlığı	-	18.02.1963	30-18-1-2	168 - 11 - 5
Lothar Shönhaerl	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Uzmanlığı	-	18.02.1963	30-18-1-2	168 - 11 - 5
T. G. Mainkar	Hindistan	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumi Türk Tarih Kürsüsü Hintçe Profesörlüğü	-	18.02.1963	30-18-1-2	168 - 11 - 5
Anthony Vernon Horrocks	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	21.02.1963	30-18-1-2	168 - 11 - 9
M. Francis Chastanier	Fransa	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Okulu Fransızca Uzmanlığı	-	21.02.1963	30-18-1-2	168 - 11 - 9
Angela Loundes Bayley	İngiltere	-	-	Ankara Devlet Konservatuvarı	Bale Bölümü Uzmanlığı	-	13.03.1963	30-18-1-2	168 - 14 - 18
Lance Call	ABD	-	-	Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları	-	-	18.03.1963	30-18-1-2	168 - 15 - 6
Don Hubert Cooper	ABD	-	-	Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları	-	-	18.03.1963	30-18-1-2	168 - 15 - 6
Clyde F. Adamas	ABD	-	-	Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları	-	-	18.03.1963	30-18-1-2	168 - 15 - 6
Michel P. J. Morean	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Okutmanlığı	-	29.03.1963	30-18-1-2	169 - 17 - 11
Prof. Paul Queney	Fransa	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Fakültesi	-	29.03.1963	30-18-1-2	169 - 17 - 11
Agust Mayer	Avusturya	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	-	1 ay	17.04.1963	30-18-1-2	169 - 21 - 12
Kolaric Marjan	Yugoslavya	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	-	1 yıl	17.04.1963	30-18-1-2	169 - 21 - 12
Gerard Lautenschutz	Hollanda	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	-	2,5 ay	17.04.1963	30-18-1-2	169 - 21 - 12
Frad Large	ABD	5512	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Sondaj Uzmanı	1 yıl	26.04.1963	30-18-1-2	169 - 21 - 14
Opel Yarbrough Palmer	ABD	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı	-	01.06.1963	30-18-1-2	170 - 28 - 20
Dr. Ali Milani	İran	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisi	-	01.06.1963	30-18-1-2	170 - 28 - 20
Jacqueline Dunster	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi	-	01.06.1963	30-18-1-2	170 - 28 - 20
Agnes Evehyn Bird	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi	-	01.06.1963	30-18-1-2	170 - 28 - 20
Olga Eleen Steele	ABD	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı	-	01.06.1963	30-18-1-2	170 - 28 - 20
Ursula Gerstenberger	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Birinci Cerrahi Kürsüsü	-	01.06.1963	30-18-1-2	170 - 28 - 20
Giampoolo Sassano	İtalya	4154,67	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	15.06.1963	30-18-1-2	170 - 33 - 11
Margaret Irving	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	18.06.1963	30-18-1-2	171 - 34 - 1
M. Jacques Tillette de Mautort	Fransa	-	-	Ankara Belediyesi	Ankara Belediyesi Sular İdaresi Genel Müdürlüğü	1 yıl	20.06.1963	30-18-1-2	171 - 34 - 3
M. Claude Sauvel	Fransa	-	-	Ankara Belediyesi	Ankara Belediyesi Sular İdaresi Genel	1 yıl	20.06.1963	30-18-1-2	171 - 34 - 3

					Müdürlüğü				
M. Pierre Chapot	Fransa	-	-	Ankara Belediyesi	Ankara Belediyesi Sular İdaresi Genel Müdürlüğü	5 ay	20.06.1963	30-18-1-2	171 - 34 - 3
M. Michel Franchel	Fransa	-	-	Ankara Belediyesi	Ankara Belediyesi Sular İdaresi Genel Müdürlüğü	5 ay	20.06.1963	30-18-1-2	171 - 34 - 3
Louis Munther Azzaris	Kanada	5141	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	22.06.1963	30-18-1-2	171 - 34 - 13
Dr. Nikola Strammello	İtalya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCTF İtalyanca Dersi Uzmanlığı	-	20.07.1963	30-18-1-2	171 - 39 - 3
Prof. Kermit C. Parsons	ABD	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü	-	24.07.1963	30-18-1-2	171 - 39 - 4
Dr. Giovanni Coronini	İtalya	3964,57	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	10.08.1963	30-18-1-2	172 - 43 - 15
Dr. Franz Boroviczeny	Avusturya	4641,30	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	10.08.1963	30-18-1-2	172 - 43 - 15
Pierre Lamal	Belçika	500 Dolar	-	T.C. Merkez Bankası	Mühendis	3 hafta	21.08.1963	30-18-1-2	172 - 46 - 4
Nancy Hanley	İngiltere	-	-	Devlet Tiyatrosu	Bale Öğretmeni	-	03.09.1963	30-18-1-2	172 - 46 - 19
Lorna Lilian	İngiltere	-	-	Devlet Tiyatrosu	Bale Öğretmeni	3 ay	03.09.1963	30-18-1-2	172 - 46 - 19
John Mekanna	ABD	6267,04	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	03.09.1963	30-18-1-2	172 - 47 - 4
Dr. Walther E. Petrascheck	Avusturya	13220	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Profesör	2 ay	03.09.1963	30-18-1-2	172 - 47 - 4
Erwin Dassen	İsviçre	3865	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	17.09.1963	30-18-1-2	173 - 49 - 19
Manfredi de Luca	İtalya	4641	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	17.09.1963	30-18-1-2	173 - 49 - 19
Pierlot Daniel Pierre Andre	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	17.09.1963	30-18-1-2	173 - 49 - 16
Bayrad Jacqueline Paulette Pierlot	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	17.09.1963	30-18-1-2	173 - 49 - 16
Dorothy Wright	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi	-	02.11.1963	30-18-1-2	174 - 56 - 10
Swer Tisell	İsveç	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Cerrahpaşa Cerrahi Kürsüsü Uzmanlığı	-	02.11.1963	30-18-1-2	174 - 56 - 10
Dr. Rozvitha Stützel	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Kürsüsü'nde Uzman	-	02.11.1963	30-18-1-2	174 - 56 - 10
Carl C. Zimmerman	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji ve Metodoloji Kürsüsü	-	30.11.1963	30-18-1-2	174 - 61 - 3
Rudolf Juchoff	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Kürsüsü	-	30.11.1963	30-18-1-2	174 - 61 - 3
Douglas Ross Angus	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Amerikan Edebiyatı	-	30.11.1963	30-18-1-2	174 - 61 - 3
Edward Socola	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCTF Amerikan Edebiyatı	-	30.11.1963	30-18-1-2	174 - 61 - 3
Michel Aubry	Fransa	-	-	İzmir Devlet Konservatuvarı	Uzman	-	02.12.1963	30-18-1-2	174 - 60 - 10
François Melchior	Fransa	-	-	İzmir Devlet Konservatuvarı	Uzman	-	02.12.1963	30-18-1-2	174 - 60 - 10
Pierre de Graciansky	Fransa	80 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	05.12.1963	30-18-1-2	174 - 61 - 20
Gerhard Nietner	Almanya	6881,69	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	2 yıl	12.12.1963	30-18-1-2	174 - 64 - 5
Jean Borg	İngiltere	55 Lira Yevmiye	-	İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü	-	(+) 1 yıl daha	12.12.1963	30-18-1-2	174 - 64 - 4
Maxine Gleason	ABD	-	-	Eskişehir Koleji	İngilizce Öğretmeni	-	17.12.1963	30-18-1-2	174 - 64 - 7
Louise Margaret Hiz	ABD	-	-	Ankara Ahmet Andıçen Kanser Hastanesi	-	-	04.01.1964	30-18-1-2	175 - 1 - 13
Violet Bommels	ABD	-	-	Sosyal Hizmetler Akademisi ve Okulu	Uzman	-	06.01.1964	30-18-1-2	175 - 1 - 19
Hester Graham Stoll	ABD	-	-	Sosyal Hizmetler Akademisi ve Okulu	Uzman	-	06.01.1964	30-18-1-2	175 - 1 - 19
Syed Maqsud-ul Hasan Rizvie	Pakistan	-	-	Sosyal Hizmetler Akademisi ve Okulu	Uzman	-	06.01.1964	30-18-1-2	175 - 1 - 19
Simon Charles Murison Bowie	İngiltere	-	-	Hıfzısıha Okulu	Uzman	-	06.01.1964	30-18-1-2	175 - 1 - 19
Sylvia Angus	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Amerikan Edebiyatı	-	09.01.1964	30-18-1-2	175 - 2 - 2
Mohammed Modjtched Zadeh	İran	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsü	-	09.01.1964	30-18-1-2	175 - 2 - 2
Prof. Warren W. Etcheson	ABD	-	-	İstanbul ve Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri	-	-	09.01.1964	30-18-1-2	175 - 2 - 8
Dr. Gabriele Von Radecki	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Okutmanlığı	-	14.01.1964	30-18-1-2	175 - 3 - 2
Barbara Kyle Balfour	ABD	-	-	Milli Eğitim Bakanlığı	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejlerden Birinde Çalıştırılması	-	23.01.1964	30-18-1-2	175 - 3 - 19
Paoline Elizabeth Hewlett	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve	-	01.02.1964	30-18-1-2	175 - 7 - 10

					Sağlık Bilimleri Fakültesi				
Wybe Kroontje	ABD	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi	-	01.02.1964	30-18-1-2	175 - 7 - 10
Georges Sommerwill	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	-	21.02.1964	30-18-1-2	176 - 11 - 3
Joel Amour	Fransa	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yabancı Diller Okulu Uzmanlığı	-	10.03.1964	30-18-1-2	176 - 14 - 13
Klaus Orel	Avusturya	4963	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Maden Yüksek Mühendisi	1 yıl	14.03.1964	30-18-1-2	176 - 15 - 17
Julia Mary Swift	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	09.05.1964	30-18-1-2	177 - 25 - 9
Mollie Emre	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	09.05.1964	30-18-1-2	177 - 25 - 9
J. Eckfelder	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	09.05.1964	30-18-1-2	177 - 25 - 9
Sven Gustav Jonos Ellerstrom	İsveç	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Genel Botanik Kürsüsü	-	09.05.1964	30-18-1-2	177 - 25 - 9
Virginia Minnich	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Hastalıkları ve Sağlığı Kürsüsü	-	09.05.1964	30-18-1-2	177 - 25 - 9
Evelyn Morrow	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Lif Teknolojisi ve Köy Sanatları Ev Ekonomisi Kürsüsü	-	09.05.1964	30-18-1-2	177 - 25 - 9
Salih Karaali	Kıbrıs	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi Kürsüsü	-	09.05.1964	30-18-1-2	177 - 25 - 9
Jean Mougin	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	09.05.1964	30-18-1-2	177 - 25 - 9
Von der Decken Veronika	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Cerrahi ve Ortopedi Kürsüsü	-	09.05.1964	30-18-1-2	177 - 25 - 9
Pierre Jean Bassget	Fransa	866,23	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	5 ay	02.06.1964	30-18-1-2	178 - 31 - 10
Carol Anne Kaminsky	ABD	-	-	Sosyal Hizmetler Akademisi ve Okulu	Sosyal Hizmetler Akademisi ve Okulu'nda Uzman	-	17.06.1964	30-18-1-2	178 - 33 - 16
Yusuf Halil	Kıbrıs	25 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	20.06.1964	30-18-1-2	178 - 35 - 5
Anwarul Quadeer Rathur	Pakistan	4715	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	20.06.1964	30-18-1-2	178 - 35 - 5
Daniel Michel Maitre	Fransa	866,23	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	5 ay	14.07.1964	30-18-1-2	179 - 40 - 19
Marynn Ethel Robbins Hudson	ABD	-	-	Ankara Yüksek İhtisas Hastanesi	-	1 yıl	14.08.1964	30-18-1-2	179 - 47 - 6
Frederic Richard	Fransa	850	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	6 ay	14.08.1964	30-18-1-2	179 - 47 - 10
Dudley Herbert Tomlinson	İngiltere	-	-	Devlet Tiyatrosu	Bale Uzmanı	-	19.08.1964	30-18-1-2	179 - 48 - 19
Metin Buğday	Macaristan	114 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Yüksek Mühendis	1 yıl	31.08.1964	30-18-1-2	180 - 51 - 16
Gillian Bishop	İngiltere	-	-	Milli Eğitim Bakanlığı	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejlerden Birinde Çalıştırılması	-	31.08.1964	30-18-1-2	180 - 52 - 4
Duroid Sıdkı	Irak	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Okulu İngilizce Okutmanlığı	-	09.09.1964	30-18-1-2	180 - 54 - 18
Sten Suvio	Finlandiya	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	-	6 ay	14.09.1964	30-18-1-2	180 - 55 - 20
İsmet Cemal	Kıbrıs	25 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	15.09.1964	30-18-1-2	180 - 57 - 4
Dr. Giovanni Goronini	İtalya	4390	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	15.09.1964	30-18-1-2	180 - 57 - 4
Guta Moritz	Almanya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	15.09.1964	30-18-1-2	180 - 57 - 4
Prof. Rahel Shalon	İsrail	-	-	İmar ve İskan Bakanlığı	-	1 ay	18.09.1964	30-18-1-2	180 - 58 - 9
Dr. Soroker	İsrail	-	-	İmar ve İskan Bakanlığı	-	3 ay	18.09.1964	30-18-1-2	180 - 58 - 9
Dr. Ing. Umlauf	Almanya	-	-	İmar ve İskan Bakanlığı	-	10 gün	18.09.1964	30-18-1-2	180 - 58 - 9
Roger Lefevre	Fransa	850	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman	6 ay	25.09.1964	30-18-1-2	180 - 60 - 12
Herbert Haude	Almanya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman	6 ay	25.09.1964	30-18-1-2	180 - 60 - 12
Marcel Gutnic	Fransa	850	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman	6 ay	25.09.1964	30-18-1-2	180 - 60 - 12
Prof. Dr. Paul H. Anderson	ABD	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Metalurji Kürsüsü	-	01.10.1964	30-18-1-2	180 - 61 - 15
Walter Ungern	Almanya	-	-	İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü	Almanca Öğretmeni	-	06.10.1964	30-18-1-2	180 - 62 - 6
Alfred Paul Dörr	Almanya	-	-	İstanbul Erkek Lisesi	Öğretmen	-	09.10.1964	30-18-1-2	181 - 63 - 4
Dr. Georg Otlatka	Macaristan	27924,21	-	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	-	2 ay	19.10.1964	30-18-1-2	181 - 64 - 19
Arthur King	İngiltere	-	-	Milli Eğitim Bakanlığı	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejlerden Birinde Çalıştırılması	-	23.10.1964	30-18-1-2	181 - 65 - 14
David William Webb	ABD	-	-	Milli Eğitim Bakanlığı	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejlerden Birinde Çalıştırılması	-	23.10.1964	30-18-1-2	181 - 65 - 14

M. Pierre Guerbois	Fransa	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü'nde Fransızca Uzmanı Olarak	-	07.11.1964	30-18-1-2	181 - 67 - 13
Rossanna Faraggiana	İtalya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Uzmanlığı	-	07.11.1964	30-18-1-2	181 - 68 - 17
Dr. Shannon C. Allen	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi	-	07.11.1964	30-18-1-2	181 - 68 - 17
Joan Marie Gilliland	ABD	-	-	Milli Eğitim Bakanlığı	Türkçe-İngilizce Eğitim Yapan Kolejlerden Birinde Çalıştırılması	-	07.11.1964	30-18-1-2	181 - 69 - 4
Ord. Prof. Gerhard Fricke	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	-	14.11.1964	30-18-1-2	181 - 69 - 12
Ord. Prof. Kurt Bittel	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	-	14.11.1964	30-18-1-2	181 - 69 - 12
Adair Mill	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	-	14.11.1964	30-18-1-2	181 - 69 - 12
Prf. Dr. Richard H. Fleming	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Genel Zooloji Kürsüsü	-	14.11.1964	30-18-1-2	181 - 70 - 6
Prof. James Murray	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Kürsüsü	-	14.11.1964	30-18-1-2	181 - 70 - 6
Dr. Heinrich H. Brunner	Avusturya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Mesleki Latince Dersleri Okutmanlığı	-	14.11.1964	30-18-1-2	181 - 70 - 6
George Vaux	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu İngilizce Dili Uzmanlığı	-	14.11.1964	30-18-1-2	181 - 70 - 6
Franco Zuechi	İtalya	4715	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	21.11.1964	30-18-1-2	181 - 71 - 7
Traude Boeck	Batı Almanya	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü'nde Müzik Uzmanı	-	30.11.1964	30-18-1-2	182 - 73 - 18
Judith T. Melamed	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi	-	07.12.1964	30-18-1-2	182 - 75 - 2
Macintosh Duncan Hutton	İngiltere	-	-	İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü	İngilizce Öğretmeni	-	07.12.1964	30-18-1-2	182 - 75 - 5
Andre Meyohas	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	-	-	18.12.1964	30-18-1-2	182 - 77 - 15
James Michael Leech	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nde Uzman	-	18.12.1964	30-18-1-2	182 - 78 - 5
Matthias Garbe	Almanya	108,45 Lira Yevmiye	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	4 ay	25.12.1964	30-18-1-2	182 - 80 - 9
Alfons Rosenbaum	Almanya	108,45 Lira Yevmiye	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	4 ay	25.12.1964	30-18-1-2	182 - 80 - 9
Jean Laffargue	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	25.12.1964	30-18-1-2	182 - 80 - 7
Ülkü Uzman	Kıbrıs	2000	-	Devlet Yatırım Bankası Genel Müdürlüğü	-	1 yıl	31.12.1964	30-18-1-2	182 - 81 - 3
Norma P. Bennett	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi	-	12.01.1965	30-18-1-2	183 - 3 - 4
Alleweldt	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Meyve-Bağ Yetiştirme ve İslah Kürsüsü	-	12.01.1965	30-18-1-2	183 - 3 - 4
Anthony Philip Millman	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Tatbiki Jeoloji Kürsüsü	-	12.01.1965	30-18-1-2	183 - 3 - 4
Boni Tschönhens	Almanya	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Şehir Sağlığı ve Tekniği	-	12.01.1965	30-18-1-2	183 - 3 - 4
Sandro Puppo	İtalya	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Futbol Federasyonu	6 ay	22.01.1965	30-18-1-2	183 - 4 - 19
Prof. Dr. Granstrom Marvin Leroy	ABD	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Şehir Sağlığı ve Tekniği	-	30.01.1965	30-18-1-2	183 - 7 - 18
Jenette R. Gruener	ABD	-	-	Sosyal Hizmetler Akademisi ve Okulu	Uzman	-	11.02.1965	30-18-1-2	184 - 9 - 6
Carlo Prandoni	İtalya	4600	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	15.02.1965	30-18-1-2	184 - 12 - 14
Doç. Dr. Christian Pommerenke	Almanya	-	-	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Karadeniz Teknik Üniversitesi Temel Bilimler Fakültesi Analiz Kürsüsü	-	15.02.1965	30-18-1-2	184 - 12 - 12
M. Bernard Colonne	Fransa	-	-	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü'nde Uzman Öğretmen	-	15.02.1965	30-18-1-2	184 - 12 - 13
Dr. Akira Ishihara	Japonya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Cerrahi Kürsüsü	-	16.02.1965	30-18-1-2	184 - 13 - 3
Prof. Michelangelo Angiletti	İtalya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversite DTCF İtalyanca	-	16.02.1965	30-18-1-2	184 - 13 - 3

					Uzmanlığı				
Douglas Rex Barlow	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	16.02.1965	30-18-1-2	184 - 13 - 3
Prof. Lavinia Borrier	İtalya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF İtalyanca Uzmanlığı	-	16.02.1965	30-18-1-2	184 - 13 - 3
Dr. Hans Michael Beer	Avusturya	7400	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	18.02.1965	30-18-1-2	184 - 13 - 11
Aylan Mustafa	Kıbrıs	-	-	Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı	Uzman	-	15.03.1965	30-18-1-2	184 - 15 - 17
J. H. Bisschops	Hollanda	4600	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	27.03.1965	30-18-1-2	185 - 18 - 15
G. R. Pillai	Hindistan	-	-	Sosyal Hizmetler Akademisi ve Okulu	Uzman	-	01.04.1965	30-18-1-2	185 - 20 - 8
Thierry Jutieu	Fransa	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	03.04.1965	30-18-1-2	185 - 20 - 16
Parvis Amouzerger	İran	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Okulu İngilizce Okutmanlığı	-	16.04.1965	30-18-1-2	185 - 24 - 1
Yvette Senninger	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi	-	16.04.1965	30-18-1-2	185 - 24 - 1
Ord. Prof. Gaston Grenet	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeofizik Kürsüsü	-	16.04.1965	30-18-1-2	185 - 24 - 1
Knut Horn	Almanya	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Petrol Arama ve İşletmesi Kürsüsü'nde Yüksek Mühendis	-	16.04.1965	30-18-1-2	185 - 24 - 1
Aşrap Ul Hak Sufyani	Pakistan	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	-	-	16.04.1965	30-18-1-2	185 - 23 - 7
Brian Emerson Nehra	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp Fakültesi	-	28.05.1965	30-18-1-2	186 - 31 - 9
Leo Lynch	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp Fakültesi	-	28.05.1965	30-18-1-2	186 - 31 - 9
Claude Chailley	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi Bölümü'nde Okutman	-	28.05.1965	30-18-1-2	186 - 31 - 9
Nicola Murafa	Romanya	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Voleybol Federasyonu	3 ay	18.06.1965	30-18-1-2	186 - 34 - 20
Bartolucci Gino	Fransa	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Bisiklet Federasyonu	3 ay	18.06.1965	30-18-1-2	186 - 34 - 19
Philipp Blanc	Fransa	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	08.07.1965	30-18-1-2	187 - 40 - 3
Luigi Angelo Rossi	İtalya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	08.07.1965	30-18-1-2	187 - 40 - 3
Ginpaolo Lozej	İtalya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	08.07.1965	30-18-1-2	187 - 40 - 3
Marcel Poisson	Fransa	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	6 ay	08.07.1965	30-18-1-2	187 - 40 - 3
Lazslo Imreh	Macaristan	5060	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	08.07.1965	30-18-1-2	187 - 40 - 3
Emine Salih	Kıbrıs	25 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	08.07.1965	30-18-1-2	187 - 40 - 3
Muhammet İbrahim Purnaki	İran	-	-	Kayseri Toprak Su Bölge Müdürlüğü	Ziraat Yüksek Mühendisi	-	08.07.1965	30-18-1-2	187 - 40 - 4
Lucienne Lotringer	Fransa	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Okutman	-	19.07.1965	30-18-1-2	187 - 41 - 11
Hans Jurgen Balzer	Almanya	850	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	24.07.1965	30-18-1-2	187 - 45 - 3
Muhammed Tanci	Tunus	-	-	İstanbul Yüksek İslam Entitüsü	-	-	24.07.1965	30-18-1-2	187 - 44 - 6
Wolfram Eschenbach	Almanya	-	-	İstanbul Yüksek İslam Entitüsü	-	-	24.07.1965	30-18-1-2	187 - 44 - 6
Aloys Huesmann	Almanya	-	-	İstanbul Yüksek İslam Entitüsü	-	-	24.07.1965	30-18-1-2	187 - 44 - 6
Hans Jürgen	Almanya	-	-	İstanbul Yüksek İslam Entitüsü	-	-	24.07.1965	30-18-1-2	187 - 44 - 6
Agusto Parodi	İtalya	-	-	Devlet Tiyatrosu	Oper Bölümü	-	24.07.1965	30-18-1-2	187 - 43 - 14
Lothar Freyeisen	Almanya	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Kürek Federasyonu	3 ay	03.08.1965	30-18-1-2	188 - 46 - 9
Dietmar Kelter	Almanya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	03.08.1965	30-18-1-2	188 - 46 - 8
Gurt R. Niggli	İsviçre	3778	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman	1 yıl	03.08.1965	30-18-1-2	188 - 48 - 20
Dr. Ugo Andolfato	İtalya	3654,79	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman	1 yıl	03.08.1965	30-18-1-2	188 - 48 - 20
Ahmet Rusan	Ürdün	68 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Uzman	1 yıl	03.08.1965	30-18-1-2	188 - 48 - 20
Kurt Weissmer	Avusturya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	22.09.1965	30-18-1-2	189 - 56 - 11
Adolf Camzzo	İtalya	-	-	Devlet Tiyatrosu	Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü Opera Bölümü	-	02.10.1965	30-18-1-2	189 - 58 - 4
Eberhard Preuss	Almanya	-	-	İstanbul Erkek Lisesi	-	-	02.10.1965	30-18-1-2	189 - 58 - 3
Augusto Zalocca	İtalya	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	16.10.1965	30-18-1-2	190 - 64 - 6
Dr. Kurt Vahryzka	Avusturya	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	3 ay	16.10.1965	30-18-1-2	190 - 64 - 6
Oliver Monod	Fransa	-	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	16.10.1965	30-18-1-2	190 - 64 - 6
Klaus Lahnert	Avusturya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	21.10.1965	30-18-1-2	190 - 65 - 18

Robert H. L. Howe	ABD	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Şehir Sağlığı ve Tekniği	-	19.11.1965	30-18-1-2	190 - 69 - 19
James W. Fowle	ABD	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü	-	19.11.1965	30-18-1-2	190 - 69 - 19
Gerhart Kegel	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı	-	19.11.1965	30-18-1-2	190 - 69 - 19
Erwin Lucius	Avusturya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya Kürsüsü	-	19.11.1965	30-18-1-2	190 - 69 - 19
Robert W. Schick	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi	-	19.11.1965	30-18-1-2	190 - 69 - 19
J. Lawrence Pool	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi	-	19.11.1965	30-18-1-2	190 - 69 - 19
Peter Burek	Almanya	84 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	2 ay	19.11.1965	30-18-1-2	190 - 69 - 11
Prof. Dr. H. D. Pflug	Almanya	-	-	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Karadeniz Teknik Üniversitesi Temel Bilimler Fakültesi Jeoloji Kürsüsü	-	19.11.1965	30-18-1-2	190 - 66 - 20
Dr. Andree Soubielle	Fransa	-	-	Türkiye Yüksek İhtisas Hastanesi	-	-	19.11.1965	30-18-1-2	190 - 70 - 1
Alan Victor Abbott	İngiltere	-	-	Devlet Tiyatrosu	-	-	17.12.1965	30-18-1-2	191 - 76 - 17
Dr. Valorio Boldin	İtalya	4298	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	17.12.1965	30-18-1-2	191 - 76 - 19
David Campbell Hogg	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Okutmanlığı	-	31.12.1965	30-18-1-2	191 - 81 - 13
Jean Andre Nagels	Belçika	-	-	Orman Umum Müdürlüğü	-	-	17.01.1966	30-18-1-2	191 - 83 - 15
Quintilio Nobili	İtalya	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Boks Federasyonu	6 ay	20.01.1966	30-18-1-2	192 - 3 - 14
Dr. Harold Leslie Plotnick	ABD	-	-	Sosyal Hizmetler Akademisi ve Okulu	Uzman	-	26.01.1966	30-18-1-2	192 - 4 - 17
Dr. Alfred Westpal	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Agronomi-Genetik Kürsüsü	-	26.01.1966	30-18-1-2	192 - 5 - 11
Bruce T. Mc. Donald	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi Kürsüsü'nde Okutman	-	29.01.1966	30-18-1-2	192 - 9 - 6
Hermann Doppernas	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Alman Filolojisi Kürsüsü Uzmanlığı	-	29.01.1966	30-18-1-2	192 - 9 - 6
Prof. Dr. Ernest Sachs	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi	-	29.01.1966	30-18-1-2	192 - 9 - 6
William Tribe	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	29.01.1966	30-18-1-2	192 - 9 - 6
Charles L. Brausz	ABD	-	-	Devlet Tiyatrosu	Şan Pedagogu	-	03.02.1966	30-18-1-2	192 - 7 - 17
Dr. Helmut Slaby	Avusturya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyasal İlimler Kürsüsü	-	05.02.1966	30-18-1-2	192 - 10 - 20
Gerhard Handschig	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Genel Fizik Kürsüsü	-	12.02.1966	30-18-1-2	192 - 9 - 19
Odile Andree Meyer	Fransa	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Yabancı Diller Okulu	-	12.02.1966	30-18-1-2	192 - 9 - 19
Gilbert Bocquet	İsviçre	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Fitopatoloji ve Ziraat Botanik Kürsüsü	-	12.02.1966	30-18-1-2	192 - 9 - 19
Paul Herubel	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	12.02.1966	30-18-1-2	192 - 11 - 5
Roberte Herubel	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	12.02.1966	30-18-1-2	192 - 11 - 5
Milligan Margaret Le Cavez	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	12.02.1966	30-18-1-2	192 - 11 - 5
Dr. Francois de Montmollin	İsviçre	3911,57	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	10.03.1966	30-18-1-2	193 - 17 - 1
Herbert Göpfert	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı	-	14.03.1966	30-18-1-2	193 - 18 - 7
James Benjamin	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi Uzmanlığı	-	14.03.1966	30-18-1-2	193 - 18 - 7
Ronald Strolle	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi Uzmanlığı	-	14.03.1966	30-18-1-2	193 - 18 - 7
Pierre Denis	Fransa	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsü	-	14.03.1966	30-18-1-2	193 - 18 - 7
Robert Mazeau	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF Fransız Dili ve Edebiyatı Kürsüsü	-	14.03.1966	30-18-1-2	193 - 18 - 7
Marie Doze	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	-	-	14.03.1966	30-18-1-2	193 - 17 - 20

Prof. John Edwid Hemingway	İngiltere	100 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	2 ay	29.03.1966	30-18-1-2	194 - 23 - 15
Christiane Guiffant	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Uzmanlığı	-	06.04.1966	30-18-1-2	194 - 25 - 7
Olavi Hanninen	Finlandiya	-	-	İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu	-	3 ay	03.05.1966	30-18-1-2	195 - 32 - 8
Elisa Salmi	Finlandiya	-	-	İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu	-	3 ay	03.05.1966	30-18-1-2	195 - 32 - 8
Airi Snellman Hanninen	Finlandiya	-	-	İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu	-	3 ay	03.05.1966	30-18-1-2	195 - 32 - 8
Kremer	Almanya	-	-	İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu	-	3 ay	03.05.1966	30-18-1-2	195 - 32 - 8
Dr. Faure Daniel	Fransa	4614,98	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	04.06.1966	30-18-1-2	196 - 38 - 3
Pierre de Graciansky	Fransa	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	29.06.1966	30-18-1-2	197 - 45 - 13
Heros Chukassian	Almanya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	29.06.1966	30-18-1-2	197 - 45 - 13
Hermann Brüggeman	Almanya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	29.06.1966	30-18-1-2	197 - 45 - 13
Fehim Seyhan	Kıbrıs	60 Lira Yevmiye	-	Etibank Genel Müdürlüğü	Elektrik Mühendisi	1 yıl	21.07.1966	30-18-1-2	198 - 53 - 8
Fiji Ineue	Japonya	4846,29	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	27.08.1966	30-18-1-2	198 - 61 - 4
Haruo Akizuki	Japonya	6773,59	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	05.09.1966	30-18-1-2	198 - 62 - 20
Arşed Hamit	Irak	68 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	7 ay	07.09.1966	30-18-1-2	199 - 65 - 2
Dr. Kurt Vohryzko	Avusturya	2650,35	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	3 ay	19.09.1966	30-18-1-2	199 - 65 - 19
Kenneth Charles Burrows	İngiltere	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı	-	04.10.1966	30-18-1-2	199 - 68 - 5
Charles Orsat	Fransa	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Meyve-Bağ Yetiştirme ve Islah Kürsüsü	-	04.10.1966	30-18-1-2	199 - 68 - 5
Basil Brown	İngiltere	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsü	-	04.10.1966	30-18-1-2	199 - 68 - 5
Lothar Lahner	Almanya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	3 ay	22.10.1966	30-18-1-2	200 - 72 - 6
Prof. Dr. Kosaku Nakayama	Japonya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Cerrahi Kürsüsü	-	23.11.1966	30-18-1-2	201 - 80 - 7
Edward Francel	ABD	-	-	Sosyal Hizmetler Akademisi ve Okulu	Uzman	-	08.12.1966	30-18-1-2	201 - 83 - 4
Mario Grignola	İtalya	1400	-	Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü	Montör	1 yıl	04.01.1967	30-18-1-2	202 - 2 - 5
Dr. Roscoe Ward	ABD	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Şehir Sağlığı ve Tekniği	-	04.01.1967	30-18-1-2	202 - 2 - 3
Dr. Duane Evan Loewenstein	ABD	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi	-	20.01.1967	30-18-1-2	202 - 6 - 5
Thomas Cyprian Jupp	İngiltere	-	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü	İngilizce Öğretmeni	-	07.02.1967	30-18-1-2	203 - 9 - 19
Jozef Blaskovics	Macaristan	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Dili Kürsüsü	-	14.02.1967	30-18-1-2	203 - 15 - 2
Prof. Dr. William D. Templemen	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi, Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi, Temel Bilimler Yüksek Okulu, İngiliz Filolojisi Profesörlüğü	-	15.02.1967	30-18-1-2	203 - 12 - 12
Jean Claude Natali	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Fizik Öğretmeni	-	06.03.1967	30-18-1-2	204 - 19 - 3
Miodrag Stojilković	Yugoslavya	-	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Yüzme ve Sutopu Federasyonu	1 yıl	14.04.1967	30-18-1-2	205 - 28 - 11
John William Shirley	ABD	5000	-	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	Sondaj Uzmanı	1 yıl	14.04.1967	30-18-1-2	205 - 28 - 5
Erol Tevfik	Kıbrıs	50 Lira Yevmiye	-	Etibank Umum Müdürlüğü	-	1 yıl	14.04.1967	30-18-1-2	205 - 27 - 13
Ünal Soysal	Kıbrıs	44 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	27.04.1967	30-18-1-2	205 - 30 - 18
Havva Sait	Kıbrıs	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi Klinik Bilimleri Kürsüsü'nde Uzman	-	28.04.1967	30-18-1-2	205 - 32 - 12
Anne Cooksey	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi Klinik Bilimleri Kürsüsü'nde Uzman	-	28.04.1967	30-18-1-2	205 - 32 - 12
Berry Forster Unsworth	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Kürsüsü	-	28.04.1967	30-18-1-2	205 - 32 - 12
Peter Rice	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	28.04.1967	30-18-1-2	205 - 32 - 12
Alexander Lyon Macfie	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	28.04.1967	30-18-1-2	205 - 32 - 12
Dr. Ergole Martinan	İtalya	5635,22	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	4 ay	01.07.1967	30-18-1-2	208 - 48 - 10

Joseph Bruce Robsan	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimler Fakültesi, Temel Bilimler Yüksek Okulu	-	15.07.1967	30-18-1-2	209 - 55 - 19
Richardson Vivienne	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	15.07.1967	30-18-1-2	209 - 55 - 19
Charles B. Wilson	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimler Fakültesi Klinik Bilimleri Kürsüsü	-	15.07.1967	30-18-1-2	209 - 55 - 19
Claudio Calosso	İtalya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF İtalyan Dili ve Edebiyatı Kürsüsü	-	15.07.1967	30-18-1-2	209 - 55 - 19
Robert Pigott Aproberts	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimler Fakültesi, Temel Bilimler Yüksek Okulu	-	15.07.1967	30-18-1-2	209 - 55 - 19
Doç. Dr. P. Karenberg	Almanya	90 TL Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	4 ay	25.07.1967	30-18-1-2	209 - 57 - 10
Ribhi El Ishmawi	BAE	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	25.07.1967	30-18-1-2	209 - 57 - 10
Toshiaki Sawa	Japonya	6700	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	16.08.1967	30-18-1-2	210 - 61 - 20
R. Ernstachim	Almanya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	16.08.1967	30-18-1-2	210 - 61 - 20
Dr. Umberto Guzzi	İtalya	4715	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	16.08.1967	30-18-1-2	210 - 61 - 20
Peter Janetzko	Almanya	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	16.08.1967	30-18-1-2	210 - 62 - 10
Doç. Darrel Rudolf Bienz	ABD	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Sebze Yetiştirme ve Islahı Kürsüsü	-	02.09.1967	30-18-1-2	210 - 66 - 20
Dr. Stefan Ertz	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Kürsüsü	-	02.09.1967	30-18-1-2	210 - 66 - 20
Dr. Philip H. Kier	ABD	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsü	-	02.09.1967	30-18-1-2	210 - 66 - 20
Prof. Dr. H. Mayer	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Sistematik Botanik Kürsüsü	-	02.09.1967	30-18-1-2	210 - 66 - 20
Donald E. Mckee	ABD	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot	3 ay	02.09.1967	30-18-1-2	210 - 65 - 15
Harris C. Vanvalkenburg	ABD	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot	3 ay	02.09.1967	30-18-1-2	210 - 65 - 15
Simon De Riguer	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	02.09.1967	30-18-1-2	210 - 65 - 1
Yohann Christoph Witt	Almanya	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı	-	06.11.1967	30-18-1-2	212 - 80 - 14
Gordon Lee Vandervort	ABD	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Matematik-Fizik Derslerini Okutmak Üzere	-	06.11.1967	30-18-1-2	212 - 80 - 14
Dopernas	Almanya	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü	-	06.11.1967	30-18-1-2	212 - 80 - 14
Anne Micau	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi İngilizce Bölümü	-	06.11.1967	30-18-1-2	212 - 80 - 14
Henri Raymond Lois Bergougnan	Fransa	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	3 ay	06.11.1967	30-18-1-2	213 - 82 - 13
Mlle Marie-Louise Nouhaud	Fransa	-	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	-	-	17.11.1967	30-18-1-2	212 - 81 - 6
Charles Zemor	Fransa	-	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	-	-	17.11.1967	30-18-1-2	212 - 81 - 6
Corettin Kerveillant	Fransa	-	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	-	-	17.11.1967	30-18-1-2	212 - 81 - 6
James Mc. Nelis	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi	-	17.11.1967	30-18-1-2	212 - 81 - 6
Else Becker	Almanya	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi	-	17.11.1967	30-18-1-2	212 - 81 - 6
Pierre Balle	Fransa	-	-	İzmir Buca Eğitim Enstitüsü	-	-	17.11.1967	30-18-1-2	212 - 81 - 6
Andre Borg	Fransa	-	-	İzmir Buca Eğitim Enstitüsü	-	-	17.11.1967	30-18-1-2	212 - 81 - 6
Bowring Carr	İngiltere	-	-	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü	-	-	17.11.1967	30-18-1-2	212 - 81 - 6
Prof. Muhammed Eqbal	Pakistan	-	-	Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi	Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde İngilizce Dersi Okutmak Üzere	-	28.11.1967	30-18-1-2	213 - 83 - 4
Sigurd V. Moody	ABD	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	-	-	09.12.1967	30-18-1-2	213 - 86 - 5
Janice Tuncer	ABD	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	-	-	09.12.1967	30-18-1-2	213 - 86 - 5
Phoebe S. Tobin	ABD	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	-	-	09.12.1967	30-18-1-2	213 - 86 - 5
Mohammed Omar Jamil	Pakistan	-	-	Etibank Genel Müdürlüğü	Maden Mühendisi	1 yıl	16.12.1967	30-18-1-2	213 - 88 - 2
Brian Clissold	İngiltere	-	-	İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi	İngilizce Öğretmeni	1 yıl	27.01.1968	30-18-1-2	215 - 7 - 15
Yvan Sernic	Fransa	-	-	İzmir Devlet Konservatuvarı	Öğretmen	1 yıl	27.01.1968	30-18-1-2	215 - 5 - 16
Ashfaq Qureshi	Pakistan	-	-	Konya Koleji	Öğretmen	-	03.02.1968	30-18-1-2	215 - 7 - 19
Ives Louis Corniere	Fransa	-	-	Ankara Devlet Konservatuvarı	Solfège Uzmanı	1 yıl	03.02.1968	30-18-1-2	215 - 10 - 4

Sandra Binazzi	İtalya	-	-	Ankara Devlet Konservatuvarı	Harp Dersleri Uzmanlığı	1 yıl	12.02.1968	30-18-1-2	215 - 11 - 7
Tatsuzo Suzuki	Japonya	-	-	Mesleki ve Teknik Öğretim Etüd ve Planlama Dairesi	Balıkçılık ve Su Ürünleri Şubesi Uzmanlığı	1 yıl	12.02.1968	30-18-1-2	215 - 11 - 8
Nail Hüseyin	Kıbrıs	45 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	(+) 1 yıl daha	16.02.1968	30-18-1-2	216 - 13 - 6
Christa Baumann	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Radiodiagnostik Uzmanlığı	-	24.02.1968	30-18-1-2	216 - 15 - 1
Prof. Dr. Wilfried Buch	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü	-	24.02.1968	30-18-1-2	216 - 15 - 1
Richard Tipple	İngiltere	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Kalp Cerrahisi	-	24.02.1968	30-18-1-2	216 - 15 - 1
David Richard Thomas	İngiltere	-	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü	İstanbul Eğitim Enstitüsü'nde İngilizce Uzmanı	-	18.03.1968	30-18-1-2	217 - 20 - 2
Jeremy John Barnett	İngiltere	-	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü	İstanbul Eğitim Enstitüsü'nde İngilizce Uzmanı	-	18.03.1968	30-18-1-2	217 - 20 - 2
Prof. Klaus Gröger	Almanya	-	-	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde İngilizce Uzmanı	-	18.03.1968	30-18-1-2	217 - 20 - 2
Ali Aburabiha	Ürdün	2241,87	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	22.03.1968	30-18-1-2	217 - 20 - 12
Josef Bognar	Macaristan	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Hungaroloji Kürsüsü'nde Uzman	-	30.03.1968	30-18-1-2	217 - 23 - 12
Gail Daughtry	ABD	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Yabancı Diller Okulu'nda İngilizce derslerini vermek üzere	-	30.03.1968	30-18-1-2	217 - 23 - 12
Josef Ackermann	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Almanca Okutmanlığı ile DTCF Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Uzmanlığı	-	30.03.1968	30-18-1-2	217 - 23 - 12
Sherman Ralsey Miller	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Ok.	-	30.03.1968	30-18-1-2	217 - 23 - 20
Irene Grace Errington	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	30.03.1968	30-18-1-2	217 - 23 - 20
David Fagge	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	30.03.1968	30-18-1-2	217 - 23 - 20
Prof. Dr. Muhammed Tahir Faruki	Pakistan	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF Urdu Dili ve Pakistan Tetkikleri Kürsüsü	-	30.04.1968	30-18-1-2	219 - 34 - 11
Dr. P. R. H. Beseme	Fransa	6576,97	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	26.06.1968	30-18-1-2	221 - 44 - 18
Mohamad Walid Shadaideh	Ürdün	2537,21	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	28.06.1968	30-18-1-2	222 - 49 - 20
M. Jacques Tual	Fransa	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi	-	28.06.1968	30-18-1-2	221 - 49 - 18
Ursula Ackermann	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Almanca Okutmanlığı	-	19.07.1968	30-18-1-2	223 - 58 - 2
Grennway Ian Peter	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	19.07.1968	30-18-1-2	223 - 58 - 2
Patrioda Anne Forth	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu'nda Uzman	-	19.07.1968	30-18-1-2	223 - 58 - 2
Henning Backman	Almanya	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi	-	14.08.1968	30-18-1-2	223 - 62 - 17
Gerson Fehrenbach	Almanya	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Birinci Bina Bilgisi	-	14.08.1968	30-18-1-2	223 - 62 - 17
Prof. Dr. John W. Barlett	ABD	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsü	-	14.08.1968	30-18-1-2	223 - 62 - 17
Dr. L. Salvini Plawen	Avusturya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Deniz Biyolojisi Araştırma ve Tatbikat Laboratuvarı	-	14.08.1968	30-18-1-2	223 - 62 - 17
Christiane Buitrago	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	14.08.1968	30-18-1-2	223 - 60 - 6
Claudie Lubell	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Fransızca Okutmanı	-	29.08.1968	30-18-1-2	224 - 66 - 9
Donald Barnett Rathjan	ABD	-	-	İzmir Koleji	Öğretmen	-	29.08.1968	30-18-1-2	224 - 68 - 3
Julia Mary Hudson	ABD	-	-	İzmir Koleji	Öğretmen	-	29.08.1968	30-18-1-2	224 - 68 - 3
Judith Anne Stock	ABD	-	-	İzmir Koleji	Öğretmen	-	29.08.1968	30-18-1-2	224 - 68 - 3
Jean Claude Woigrad	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Matematik Öğretmeni	-	29.08.1968	30-18-1-2	224 - 68 - 4
Xavier François Jacob	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	07.09.1968	30-18-1-2	225 - 69 - 16

Jacques Ropers	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	-	07.09.1968	30-18-1-2	225 - 69 - 1
Abdülhafid Mohammed Maina	Libya	-	-	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü	-	2 yıl	25.09.1968	30-18-1-2	225 - 71 - 11
Robert Wendell Olson	ABD	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	6 ay	28.09.1968	30-18-1-2	225 - 73 - 16
Süheyl El Naif	Ürdün	3098	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	28.09.1968	30-18-1-2	225 - 73 - 16
Prof. Ralp Franklin Wiseman	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi	-	17.10.1968	30-18-1-2	226 - 76 - 4
Joan Kutlu	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yabancı Diller Okulu'nda Uzman	-	17.10.1968	30-18-1-2	226 - 76 - 4
Nancy Ewell	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yabancı Diller Okulu'nda Uzman	-	17.10.1968	30-18-1-2	226 - 76 - 4
Mrs. Janet Omurtag	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü	-	17.10.1968	30-18-1-2	226 - 76 - 4
Miss Alison Brown	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü	-	17.10.1968	30-18-1-2	226 - 76 - 4
Traudel Burrows Ovalı	Almanya	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşire Koleji'nde Uzman	-	17.10.1968	30-18-1-2	226 - 76 - 4
Elizabeth Doran	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yabancı Diller Okulu	-	17.10.1968	30-18-1-2	226 - 76 - 4
Flora Callaby	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yabancı Diller Okulu	-	17.10.1968	30-18-1-2	226 - 76 - 4
Catherine Güvenek	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransızca Okutmanlığı	-	17.10.1968	30-18-1-2	226 - 76 - 4
Philip Lovel	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yabancı Diller Okulu	-	17.10.1968	30-18-1-2	226 - 76 - 4
Doç. Dr. Peter Kronberg	Almanya	6866,79	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	2 ay	11.11.1968	30-18-1-2	226 - 79 - 19
Prof. Dr. Mazhar Ul-Haque	Pakistan	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Farmakoloji Kürsüsü	-	12.11.1968	30-18-1-2	227 - 81 - 18
Rowana Everlyn Wofford	ABD	-	-	İzmir Koleji	Biyoloji Öğretmeni	-	18.11.1968	30-18-1-2	227 - 83 - 20
Alper H. N. Uludağ	Kıbrıs	-	-	PTT	Mühendis	1 yıl	04.12.1968	30-18-1-2	228 - 87 - 14
Prof. Dr. Ronald Arthur Feldman	ABD	-	-	Sosyal Hizmetler Akademisi ve Okulu	Uzman	-	09.12.1968	30-18-1-2	228 - 88 - 14
Dr. Borchhardt	-	-	-	Limyra Antik Kenti	-	-	09.12.1968	30-18-1-2	228 - 88 - 15
Adnan Osmanoğlu	Irak	-	-	Basın Yayın Genel Müdürlüğü	-	1 yıl	30.12.1968	30-18-1-2	229 - 1 - 3
Roy Else	İngiltere	9720	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Metallurjist	2 yıl	07.01.1969	30-18-1-2	229 - 2 - 6
Lavrence Simmons	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü'nde Uzman	-	10.01.1969	30-18-1-2	229 - 3 - 3
Prof. Dr. William J. Staubitz	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Üroloji Kürsüsü	-	10.01.1969	30-18-1-2	229 - 3 - 3
Yük. Müh. Eren Başaran	Kıbrıs	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Fakültesi Elektrik Makinaları Kürsüsü'nde Uzman Yardımcısı	-	10.01.1969	30-18-1-2	229 - 3 - 3
Dr. Erich Pansch	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Fiziko Kimya Kürsüsü'nde Uzman	-	10.01.1969	30-18-1-2	229 - 3 - 3
Wilfried Gotz	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Sebze Yetiştirme ve Islahı Kürsüsü'nde Uzman	-	10.01.1969	30-18-1-2	229 - 3 - 3
Dr. George Lederer	Macaristan	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Matematik Enstitüsü	-	10.01.1969	30-18-1-2	229 - 3 - 3
Prof. Dr. H. Behnke	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Teorik Matematik Kürsüsü	-	10.01.1969	30-18-1-2	229 - 3 - 3
Robert Roy Wellman	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi	-	29.01.1969	30-18-1-2	229 - 7 - 19
Spencer Hindle	İngiltere	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Yabancı Diller Okulu	-	29.01.1969	30-18-1-2	229 - 7 - 19
Dr. Frances Harriet Haas	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma Yüksek Okulu	-	29.01.1969	30-18-1-2	229 - 7 - 19

Christine Collins	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü'nde Uzman	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 11 - 10
Norman I. Kagan	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Uzman	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 11 - 10
Dieter Jaehrling	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 11 - 10
Yük. Müh. Mimar Ali Rıza Aytekin	Kıbrıs	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi İnşaat ve Bakım Heyeti Müdürlüğü emrinde	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 11 - 10
Prof. Dr. Norman Jonston	ABD	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 11 - 10
Prof. Thodore E. Kruglak	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversite Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksek Okulu Haber Toplama ve Yayma Tekniği Dersi Profesörlüğü	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 11 - 10
Robin Ledger	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi'nde Uzman	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 11 - 10
Doris Elaine Holmes	ABD	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyobiyooloji Enstitüsü'nde Uzman	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 13 - 12
Mrs. Dienne Anderson	ABD	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Yabancı Diller Okulu	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 13 - 12
David Arfa	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanlığı	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 13 - 12
Maureen Mcelfatrick	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 13 - 12
Jean Claude Cassier	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Fizik-Kimya Öğretmeni	-	14.02.1969	30-18-1-2	230 - 11 - 18
Prof. Dr. Aminullah Veziri	Pakistan	3000	-	Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü	Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü Arapça Bölümü	1 yıl	26.02.1969	30-18-1-2	231 - 17 - 11
Franz Lippold	Almanya	-	-	İzmir-Buca Eğitim Enstitüsü	İzmir-Buca Eğitim Enstitüsü Almanca Bölümü'nde Almanca Uzmanı	-	28.03.1969	30-18-1-2	231 - 20 - 2
Ann Frances Gascoigne	İngiltere	-	-	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü	İngilizce Öğretmeni	-	28.03.1969	30-18-1-2	231 - 20 - 6
Julia Jane West	İngiltere	-	-	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü	İngilizce Öğretmeni	-	28.03.1969	30-18-1-2	231 - 20 - 6
G. Franck Innocent	Fransa	-	-	Ankara Devlet Konservatuvarı	-	-	28.03.1969	30-18-1-2	231 - 20 - 9
Dr. Karl Zornig	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset İlmî Kürsüsü	-	08.04.1969	30-18-1-2	232 - 23 - 10
Alphonse Gerard Harder	Fransa	-	-	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü	-	-	17.04.1969	30-18-1-2	232 - 26 - 19
Shohei Maruyama	Japonya	-	-	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	İnşaat Yüksek Mühendisi	19 ay	30.04.1969	30-18-1-2	233 - 29 - 13
Walter Strauss	Almanya	-	-	Ankara Devlet Konservatuvarı	Ankara Devlet Konservatuvarı Opera ve Şan Bölümleri Korepetitörlüğü	(+) 1 yıl daha	02.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 7
Alain Böeglin	Fransa	-	-	İzmir Devlet Konservatuvarı	İzmir Devlet Konservatuvarı Klarnet Dersleri Uzmanlığı	(+) 1 yıl daha	02.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 7
Guglielmo Rispoli	İtalya	-	-	İzmir Devlet Konservatuvarı	İzmir Devlet Konservatuvarı Flüt Dersleri Uzmanlığı	(+) 1 yıl daha	02.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 7
James K. Sours	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset İlmî Kürsüsü	-	03.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 15
Brian Calissold	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset İlmî Kürsüsü'nde Uzman	-	03.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 15
Prof. Dr. Antoine Genaoui	Fransa	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsü	-	03.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 15
Dr. Maria Grasia Ungarelli	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi İtalyan Dili ve Edebiyatı Kürsüsü	-	03.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 15
Dr. M. A. K. Lohdi	Pakistan	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Denel Fizik Kürsüsü	-	03.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 15
Marry Iddon	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü	-	03.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 15
Kathryn Hinton	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü	-	03.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 15
Andre Destoup	Fransa	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü	-	03.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 15

Christine Ogan	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü	-	03.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 15
Philippa Rothwell	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü	-	03.05.1969	30-18-1-2	233 - 30 - 15
Dr. Axel Holzward	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Teorik Matematik Kürsüsü'nde Uzman	-	18.05.1969	30-18-1-2	234 - 34 - 8
Susan Carroll Gallagher	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü'nde Uzman	-	23.05.1969	30-18-1-2	234 - 36 - 12
Frank Andrew Stone	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi	-	19.06.1969	30-18-1-2	235 - 41 - 9
Paule Leca Haas	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi	-	19.06.1969	30-18-1-2	235 - 41 - 9
Paul M. Bechtel	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Amerikan Edebiyatı ve Medeniyeti Kürsüsü	-	04.07.1969	30-18-1-2	236 - 45 - 17
Andre Louis Dufief	Fransa	-	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	-	-	14.07.1969	30-18-1-2	236 - 46 - 7
Frank F. Roxborough	İngiltere	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Maden İşletmesi ve Makinaları Kürsüsü	-	18.07.1969	30-18-1-2	237 - 49 - 12
K. S. Srin Katan	Hindistan	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Mezuniyet Sonrası Eğitimi Fakültesi	-	18.07.1969	30-18-1-2	237 - 49 - 12
B. Pierre Eblin	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCE Fransız Dili ve Edebiyatı Kürsüsü	-	18.07.1969	30-18-1-2	237 - 49 - 12
George Besuchet	İsviçre	5000	-	İstanbul ve Kars Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi	Müdür	1 yıl	25.07.1969	30-18-1-2	238 - 53 - 4
Arno Ackerman	İsviçre	2250	-	İstanbul ve Kars Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi	Ustabaşı	1 yıl	25.07.1969	30-18-1-2	238 - 53 - 4
Rene Louls Devaud	İsviçre	3500	-	İstanbul ve Kars Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi	Teknik Şef	1 yıl	25.07.1969	30-18-1-2	238 - 53 - 4
Vladimir Frumkin	İsviçre	2250	-	İstanbul ve Kars Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi	Sekreter ve Pazarlamacı	1 yıl	25.07.1969	30-18-1-2	238 - 53 - 4
George Goumoens	İsviçre	2250	-	İstanbul ve Kars Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi	Sorumlu Mekanisyen	1 yıl	25.07.1969	30-18-1-2	238 - 53 - 4
Jean Bauer	İsviçre	2250	-	İstanbul ve Kars Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi	Peynircilik Uzmanı ve Sütçülük Okulu Öğretmeni	1 yıl	25.07.1969	30-18-1-2	238 - 53 - 4
Fritz Weyerman	İsviçre	3000	-	İstanbul ve Kars Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi	Kooperatifçi	1 yıl	25.07.1969	30-18-1-2	238 - 53 - 4
Hans Heinrich Widmer	İsviçre	2750	-	İstanbul ve Kars Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi	Sorumlu Mekanisyen	1 yıl	25.07.1969	30-18-1-2	238 - 53 - 4
Emilie Weyerman	İsviçre	2500	-	İstanbul ve Kars Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi	Laboratuar Şefi	1 yıl	25.07.1969	30-18-1-2	238 - 53 - 4
Talat Dada	Güney Afrika	-	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	-	06.08.1969	30-18-1-2	238 - 56 - 17
Abdoulla (Abdullah) Peyk	İran	-	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	-	06.08.1969	30-18-1-2	238 - 56 - 17
Halil Karasulu	Yunanistan	-	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	-	06.08.1969	30-18-1-2	238 - 56 - 17
Mümin Halil	Yunanistan	-	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	-	06.08.1969	30-18-1-2	238 - 56 - 17
İsmet Ali Mısırlı	Yunanistan	-	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	-	06.08.1969	30-18-1-2	238 - 56 - 17
Ümit Mehmet Bardak	Kıbrıs	-	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	-	06.08.1969	30-18-1-2	238 - 56 - 17
İsmet Hüseyinoğlu	Yunanistan	-	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	-	06.08.1969	30-18-1-2	238 - 56 - 17
Özdemir Ramadan	Kıbrıs	-	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	-	06.08.1969	30-18-1-2	238 - 56 - 17
Houchang (Huşeng) Moulaii	İran	-	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	-	06.08.1969	30-18-1-2	238 - 56 - 17
Muammer Gabalı	Yunanistan	-	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	-	06.08.1969	30-18-1-2	238 - 56 - 17
Dr. Edward Albert Retief	Güney Afrika	5176	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	07.08.1969	30-18-1-2	239 - 60 - 11
Prof. Dr. Luigi Nervi	İtalya	-	-	Ankara Belediyesi	-	1 yıl	01.09.1969	30-18-1-2	239 - 62 - 19
Fritz Görlach	Almanya	-	-	İzmir Konservatuarı	Keman Bölümü Uzmanlığı	(+) 1 yıl daha	08.09.1969	30-18-1-2	239 - 61 - 15
Willy Rebhan	Almanya	-	-	İzmir Konservatuarı	Viyolonsel Dersleri Öğretmenliği	(+) 1 yıl daha	08.09.1969	30-18-1-2	239 - 61 - 15
June Turner	İngiltere	-	-	İzmir Konservatuarı	Bale Dersleri Uzmanlığı	(+) 1 yıl daha	08.09.1969	30-18-1-2	239 - 61 - 15
Nicole Georgette Brenin	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi	-	24.09.1969	30-18-1-2	240 - 65 - 15
Dr. Richard Küng	Avusturya	-	-	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat	-	24.09.1969	30-18-1-2	240 - 65 - 15

					ve Mimarlık Fakültesi Betonarme ve Yüksek Mukavemet Kürsüsü				
Elizabeth Mcminn	İngiltere	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyokimya Bölümü	-	24.09.1969	30-18-1-2	240 - 65 - 15
Prof. Dr. Ing. Otto Volk	Almanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Kürsüsü	-	24.09.1969	30-18-1-2	240 - 65 - 15
Prof. Dr. Thomas L. Swihart	ABD	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi Kürsüsü	-	24.09.1969	30-18-1-2	240 - 65 - 15
John Milles	İngiltere	-	-	Türkiye Demir ve Çelik Fabrikası	Uzman	1 yıl	24.09.1969	30-18-1-2	240 - 65 - 3
Richard A. Terry	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi'nde Uzman	-	03.10.1969	30-18-1-2	240 - 67 - 17
Arthur Ernest Wilder Smith	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Eczacılık Yüksek Okulu'nda Uzman	-	03.10.1969	30-18-1-2	240 - 67 - 17
Prof. Dr. Roger Sherman Mitchell	ABD	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Kürsüsü	-	03.10.1969	30-18-1-2	240 - 69 - 16
Joseph Estrin	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi	-	04.10.1969	30-18-1-2	241 - 70 - 8
Dr. Ruth Aproberts	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi	-	04.10.1969	30-18-1-2	241 - 70 - 8
Monfred Schmidt	Almanya	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Enstitüsü	-	04.10.1969	30-18-1-2	241 - 70 - 8
Prof. Dr. Devere Pentony	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyasal İlimler Kürsüsü	-	04.10.1969	30-18-1-2	241 - 70 - 8
Prof. Dr. K. Drepper	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Biyokimya Kürsüsü	-	04.10.1969	30-18-1-2	241 - 70 - 8
Dr. Gerhard Koop.	Almanya	-	-	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü Almanca Bölümü	-	04.10.1969	30-18-1-2	241 - 70 - 8
Dr. John Wethington	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi	-	04.10.1969	30-18-1-2	241 - 70 - 8
Doç. Dr. Tibor Herczeg	Macaristan	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi Kürsüsü	-	21.10.1969	30-18-1-2	241 - 73 - 2
Jean Mary Croxton	İngiltere	-	-	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Hıfzıssıha Okulu Müdürlüğü	İngilizce Öğretmeni	-	29.11.1969	30-18-1-2	242 - 80 - 16
Prof. Dr. Walter J. Wills	ABD	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Ekonomisi ve İşletme Kürsüsü	-	29.11.1969	30-18-1-2	242 - 79 - 8
Prof. Dr. Paul A. Abbels	ABD	-	-	Sosyal Hizmetler Akademisi	-	2 ay	07.12.1969	30-18-1-2	243 - 83 - 1
Prof. Robert Pigott Aproberts	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu	-	09.12.1969	30-18-1-2	242 - 81 - 12
Dr. Kurt Bauer	Almanya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Viroloji Kürsüsü'nde Uzman	-	09.12.1969	30-18-1-2	242 - 81 - 12
Oleg Belg	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi Kürsüsü'nde Uzman	-	09.12.1969	30-18-1-2	242 - 81 - 12
Prof. Dr. Constantin Luca	Romanya	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Genel ve Analitik Kimya Kürsüsü	-	09.12.1969	30-18-1-2	242 - 81 - 12
Doç. Dr. Gerhard Beck	Almanya	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Park-Bahçe ve Peyzaj Mimarisi Kürsüsü	-	09.12.1969	30-18-1-2	242 - 81 - 12
John Douglas Stevens	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi	-	09.12.1969	30-18-1-2	242 - 81 - 17
Peter Garland	ABD	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Bilim Dalı	-	09.12.1969	30-18-1-2	242 - 81 - 17
Jaseph Jacobson	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Amerikan Edebiyatı ve Medeniyeti Kürsüsü	-	09.12.1969	30-18-1-2	242 - 81 - 17
Roger Lyman Morehouse	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi	-	09.12.1969	30-18-1-2	242 - 81 - 17
Richard Henry Israel	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Kulak-Burun-Boğaz Bölümü	-	09.12.1969	30-18-1-2	242 - 81 - 17
Elizabeth Patricia Berk	İngiltere	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü	-	09.12.1969	30-18-1-2	242 - 81 - 17
Dr. Philip Dendy	İngiltere	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Radyobiyojoloji Kürsüsü'nde Uzman	-	18.12.1969	30-18-1-2	243 - 84 - 16

M. Andre Ferrandes	Fransa	-	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	-	-	21.12.1969	30-18-1-2	243 - 84 - 6
Jeannie Kerbellac	Fransa	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu'nda Uzman	-	12.01.1970	30-18-1-2	244 - 3 - 19
Sonia L. Abels	ABD	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdare Bilimler Fakültesi Sosyal Çalışma Bölümü	-	12.01.1970	30-18-1-2	244 - 3 - 19
Erwin Samp	Almanya	-	-	Ticaret ve Turizm Öğretim Genel Müdürlüğü	Ticaret ve Turizm Öğretim Genel Müdürlüğü Otelcilik Okulu'nda Uzman	-	03.02.1970	30-18-1-2	245 - 9 - 8
Miss Jocelyn Mather	İngiltere	-	-	İzmir Konservatuarı	İzmir Devlet Konservatuarı Bale Dersleri Uzmanlığı	-	12.02.1970	30-18-1-2	246 - 12 - 20
Doç. Dr. Mustafa Mustafa	Romanya	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Elemanları Kürsüsü	-	12.02.1970	30-18-1-2	246 - 12 - 20
Elizabeth Simson	Almanya	-	-	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Almanca Uzmanı	-	12.02.1970	30-18-1-2	246 - 12 - 20
Christina Sodini	Fransa	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransızca ve Romen Filolojisi	-	12.02.1970	30-18-1-2	246 - 12 - 20
Cemlyn Jones Carolyn Persis	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde Okutman	-	12.02.1970	30-18-1-2	246 - 12 - 20
Mitko Steymanof	Bulgaristan	-	-	İstanbul Belediyesi Şehir Operası	Solist, Bale Sanatçısı ve Bale Öğretmen Yardımcılığı	(+) 8 ay daha	27.02.1970	30-18-1-2	247 - 17 - 4
Claude Lucien Tayon	Fransa	-	-	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü	-	27.02.1970	30-18-1-2	247 - 17 - 6
Norman Gordon Walsh	İngiltere	-	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü	İstanbul Eğitim Enstitüsü İngilizce Bölümü	-	27.02.1970	30-18-1-2	247 - 17 - 6
İsmetullah Mirzazade	Afganistan	-	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Bölümü	-	25.03.1970	30-18-1-2	247 - 20 - 20
Hamide Kanizi	Kıbrıs	-	-	İçişleri Bakanlığı	-	-	25.03.1970	30-18-1-2	247 - 21 - 6
Hanna Ludwig	Almanya	-	-	Ankara Konservatuarı	Ankara Devlet Konservatuarı Şan Dersleri Uzmanlığı	(+) 1 yıl daha	27.03.1970	30-18-1-2	248 - 22 - 14
Hans Joachim Nicolai	Almanya	-	-	İzmir Konservatuarı	İzmir Devlet Konservatuarı Koro Uzmanlığı	(+) 1 yıl daha	27.03.1970	30-18-1-2	248 - 22 - 14
Prof. Dr. Antoine Gennaoui	Fransa	-	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsü	-	27.03.1970	30-18-1-2	248 - 22 - 18
Paula Zavaros	Avusturya	-	-	İstanbul Belediyesi Şehir Operası	İstanbul Belediyesi Şehir Operasında Şan Öğretmeni	(+) 9 ay daha	18.04.1970	30-18-1-2	249 - 27 - 15
Ludwing Von Winterfeld	Almanya	-	-	İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu	İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Temel Sanat Eğitimi Dersi Uzman Öğretmeni	-	18.04.1970	30-18-1-2	248 - 26 - 17
Erhard Chiristian Schiller	Almanya	-	-	İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu	İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Duvar Dekorasyonu Teknikleri Dersi Uzman Öğretmeni	-	18.04.1970	30-18-1-2	248 - 26 - 17
Renato Padoan	İtalya	-	-	İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları	İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrolarında Rejisör	2 ay 7 gün	28.04.1970	30-18-1-2	249 - 28 - 5
Muhammet Ali Khan	Pakistan	-	-	Elektrik Etüt İdaresi Genel Direktörlüğü	-	1 yıl	09.05.1970	30-18-1-2	250 - 34 - 1
Prof. Dr. Anver Abdel Aleem	Birleşik Arap Cumhuriyeti	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Deniz Biyolojisi Araştırma ve Tatbikat Laboratuvarı	1 yıl	13.05.1970	30-18-1-2	249 - 31 - 2
Mohammad Rıda Barmada	Suriye	-	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	1 yıl	13.05.1970	30-18-1-2	249 - 31 - 14
Jean Claude Bayeux	Fransa	-	-	Ankara Konservatuarı	Ankara Devlet Konservatuarı Trompet Dersleri Uzmanlığı	(+) 1 yıl daha	18.05.1970	30-18-1-2	251 - 36 - 16
Dr. Minu Derahşan	İran	-	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji-Embriyoloji Bölümü'nde Uzman	-	10.06.1970	30-18-1-2	252 - 40 - 3
Gertrude Meili Dworetzki	İsviçre	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Pedagoji Enstitüsü	-	10.06.1970	30-18-1-2	252 - 40 - 3
Prof. Dr. Richard Meili	İsviçre	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Pedagoji Enstitüsü	-	10.06.1970	30-18-1-2	252 - 40 - 3
Dr. Aliredo Fazzin	İtalya	-	-	-	İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi	-	10.06.1970	30-18-1-2	252 - 40 - 3
Prof. Dr. John H. Sten	ABD	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Fiziko Kimya Kürsüsü	-	26.06.1970	30-18-1-2	252 - 44 - 18
V. Elizabeth Evecan	İngiltere	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi	-	26.06.1970	30-18-1-2	252 - 44 - 18

					İngilizce Okutmanlığı				
Stephan During	Hollanda	51 Lira Yevmiye	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	26.06.1970	30-18-1-2	252 - 45 - 5
Yves Bertrand	Fransa	-	-	Turizm ve Tanıtma Bakanlığı	Tanıtma Hizmetlerinde Uzman Olarak	-	14.07.1970	30-18-1-2	253 - 47 - 15
Muzaffer Fahri Kazım	Kıbrıs	-	-	Tarım Bakanlığı	Ankara Zirai Mucadele İlaç ve Aletleri Enstitüsü Müdürlüğü	-	15.07.1970	30-18-1-2	253 - 48 - 4
İsmail Osman Soykan	Kıbrıs	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Tekniker	1 yıl	15.07.1970	30-18-1-2	253 - 48 - 13
Ahmet Güngör	Kıbrıs	-	-	PTT Umum Müdürlüğü	Tekniker	1 yıl	15.07.1970	30-18-1-2	253 - 48 - 13
Vito Grasso	İtalya	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi İtalyan Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nde Uzman	-	16.07.1970	30-18-1-2	253 - 50 - 6
Carol James	İngiltere	-	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Kürsüsü	-	25.07.1970	30-18-1-2	254 - 53 - 8
Karl Koefer	İsviçre	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Maliyet Muhasebesi Kürsüsü	-	21.08.1970	30-18-1-2	256 - 61 - 20
M. Andre Reugon	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF Fransız Dili ve Edebiyat Kürsüsünde Uzman	-	21.08.1970	30-18-1-2	256 - 61 - 20
Prof. Dr. Leonhard E. J. Tiganic	İsveç	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Sınai Kimya Enstitüsü	-	24.10.1970	30-18-1-2	258 - 75 - 2
Prof. Dr. James Church	ABD	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesi Organik Sınai Kürsüsü	-	26.10.1970	30-18-1-2	258 - 77 - 2
İsmail Bengi	İran	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi DTCF Klasik Şark Dilleri Kürsüsü	-	26.10.1970	30-18-1-2	258 - 77 - 2
Vincenzo Caroli	İtalya	-	-	İzmir Konservatuarı	İzmir Devlet Konservatuarı Flüt Dersleri Uzmanlığı	1 yıl	28.10.1970	30-18-1-2	258 - 77 - 5
Martha Elizabeth Miller	ABD	-	-	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Karadeniz Teknik Üniversitesi Temel Bilimler Fakültesi Yabancı Diller Okulu'nda Uzman	-	16.11.1970	30-18-1-2	259 - 80 - 2
Prof. Dr. Harald Perlitiz	İsveç	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Kürsüsü	-	16.11.1970	30-18-1-2	259 - 80 - 2
Selma Hagendorfer	Almanya	4000	-	Ankara Konservatuarı	Ankara Devlet Konservatuarı Şam Dersleri Uzmanlığı	3 ay	24.12.1970	30-18-1-2	270 - 59 - 20
Ray John Egan	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	1 ay	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Jack Edward Hall	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	1 ay	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Raymond G. Shattinkirk	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	1 ay	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Richard H. Emmert	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	1 ay	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Lloyd P. Welken	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	1 ay	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Bobby M. Hinds	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	1 ay	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Ivan Fain McMullen	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	1 ay	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Emanuel Manioidakis	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	1 ay	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
John Rodney Hoffman	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	1 ay	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
William W. Doss	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	1 ay	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Robert A. Devries	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	1 ay	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Robert Mc Murray	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	Kiralama Süresince	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Robert Hisatomy	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	Kiralama Süresince	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
William Cole	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	Kiralama Süresince	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Lammar Vickery	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	Kiralama Süresince	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
William Parquis	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	Kiralama Süresince	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
William Kipp	-	-	-	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı	Pilot veya Teknisyen Olarak	Kiralama Süresince	22.01.1971	30-18-1-2	261 - 4 - 1
Akay Fadıl	Kıbrıs	1530	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	03.02.1971	30-18-1-2	261 - 7 - 8
Ahmet Aziz	Kıbrıs	1530	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	03.02.1971	30-18-1-2	262 - 8 - 10
Ali İrfan	Kıbrıs	800	-	Ankara Konservatuarı	Ankara Devlet Konservatuarı Fagot Asistanı	1 yıl	22.02.1971	30-18-1-2	262 - 10 - 1
Anne Erdem	İngiltere	1700	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngilizce Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15

Dr. Stanley Gerald Kleiner	ABD	2000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Eczacılık Yüksek Okulu Galenik Farmasi Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Dr. James W. Anderson	ABD	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Eğitim Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Brigitte Thouvay	Fransa	1750	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Fransızca Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Rosemary Barham	İngiltere	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngilizce Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Elizabeth Çakır	ABD	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngilizce Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Helke Jaehrling	Almanya	2000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
John Robert Price	ABD	6200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyoizotop Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Cheryl Lunday	ABD	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngilizce Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Christine Ann Saltuklaroğlu	İngiltere	1470	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Basın ve Yayın Merkezi'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Marie-Therese Duval	Fransa	3200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu'nda Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Phyllis Lepon	ABD	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Hastane İdaresi Enstitüsü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Geraldine Frances Arat	ABD	1250	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Hastane İdaresi Enstitüsü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Philippe Toscan du Plantier	Fransa	3200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Carole Karataş	İngiltere	1470	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Hematoloji Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Sara Hanhan	ABD	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngilizce Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Christine Arda	İngiltere	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngilizce Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
David Jordan Porter	ABD	6200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Kimya Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Barbara Diana Mott	ABD	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngilizce Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Carol Johnson	ABD	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngilizce Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Micheline Mazeau	Fransa	2000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Eugene Thomas Beynon	ABD	6200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Kimya Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Thomas David Gledhill	İngiltere	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Fizik Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15
Michael Jacques Balivet	Fransa	2000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Fransızca Bölümü'nde Uzman	1 yıl	26.02.1971	30-18-1-2	262 - 12 - 15

Stephen Redwood	İngiltere	2000	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Yabancı Diller Okulu'nda Uzman	1 yıl	15.03.1971	30-18-1-2	262 - 15 - 13
Dr. İhsan İlâhi	Pakistan	3000	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Sistematik Botanik Kürsüsü'nde Uzman	8 ay	22.03.1971	30-18-1-2	263 - 20 - 7
Dr. Andrew Brodie Dempster	İngiltere	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Fizik Bölümü'nde Uzman	1 yıl	22.03.1971	30-18-1-2	263 - 20 - 7
Roginald Ronald Hilton	İngiltere	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Fizik Bölümü'nde Uzman	1 yıl	22.03.1971	30-18-1-2	263 - 20 - 7
Michael John Hall	İngiltere	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Biyoloji Bölümü'nde Uzman	1 yıl	22.03.1971	30-18-1-2	263 - 20 - 7
Derek Narry Thorpe	İngiltere	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Kimya Bölümü'nde Uzman	1 yıl	22.03.1971	30-18-1-2	263 - 20 - 7
Muhammed İbrahim Teymuri	İran	2500	-	Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü	Farsça Öğretmenliği	1 yıl	02.05.1971	30-18-1-2	265 - 30 - 6
Naciye Fahri	Kıbrıs	1575	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	22.05.1971	30-18-1-2	266 - 36 - 12
Güngör Mehmet	Kıbrıs	1645	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	1 yıl	22.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 20
Halit İsmailoğlu	Suriye	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Bölümü	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Lawrence Brown	İngiltere	5400	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Matematik Böl.	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Sam Gabree Backett (!)	ABD	2000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Lee Arthur Broadbont	ABD	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Psikoloji	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Ünsal Ersoy	Kıbrıs	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Kalp ve Damar Cerrahisi	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Alexander F. Gaines	İngiltere	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Kimya Bölümü	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Elizabeth Gerstmayer	Hollanda	2400	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı Kliniği	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Susan Goldhor	ABD	6200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Biyoloji	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Charlotte B. B. Halicioğlu	ABD	6200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Biyoloji	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Eugene J. Hoffman	ABD	6200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Biyoloji	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Michael Cemlyn-Jones	İrlanda	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksekokulu İngilizce Bölümü	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Heinrich Eristi... (?)	Avusturya	2000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Robert Maseau (!)	Fransa	2000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Kimya Bölümü	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Hanfred Schmidt	Almanya	2000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü		28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Lawrence Simmons (!)	ABD	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksekokulu İngilizce Bölümü	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Kodagenallur S. Srikantan (!)	Hindistan	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi Nüfus Etüdları	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
(!)	İngiltere	6200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Bölümü	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
(!)	İngiltere	1750	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Guy ... (!)	İngiltere	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksekokulu İngilizce Bölümü	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18
Roy C. Treadway	ABD	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi Nüfus	1 yıl	28.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 18

					Etüdları				
Joseph C. Kovacs	Macaristan	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Atletizm	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Zoltan Tenke	Macaristan	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Atletizm	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Constantin Jalov	Bulgaristan	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Atletizm	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Soo Se Cho	Güney Kore	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Judo	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Kosta Krilov Sapov	Bulgaristan	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Voleybol	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Darko Seranac	Yugoslavya	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Yüzme-Sutopu	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Pinata Dimutru	Romanya	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Atıcılık	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Zeljko Hrbud	Yugoslavya	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Masa Tenisi	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Nentcho Khristov	Bulgaristan	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Bisiklet	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Nicola Petrescu	Romanya	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Futbol	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Ion Gorneano	Romanya	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Güreş	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Jerry Smart	Macaristan	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Atletizm	1 yıl	29.05.1971	30-18-1-2	267 - 37 - 11
Karl Helmut Merkes	Batı Almanya	4000	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü	İstanbul Eğitim Enstitüsü Almanca Bölümü'nde Sözleşmeli Almanca Uzmanı	-	10.06.1971	30-18-1-2	267 - 40 - 5
Rendi Stene	Norveç	2250	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fizyoterapi-Rehabilitasyon Yüksek Okulu	1 yıl	18.06.1971	30-18-1-2	268 - 43 - 15
Dr. Mohammed Afzal	Pakistan	4500	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Fiziko-Kimya Kürsüsü	1 yıl	13.07.1971	30-18-1-2	269 - 52 - 11
Doç. Dr. Annelisa Vomel	Batı Almanya	2000	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Agreokoloji ve Genel Bitki Islahı Kürsüsü	-	04.09.1971	30-18-1-2	271 - 65 - 15
Nazmi Salihi	Irak	1890	-	Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü	-	1 yıl	02.10.1971	30-18-1-2	272 - 72 - 10
M. C. Reiner Higny	Belçika	7500	-	Ankara Konservatuarı	Piyano İle Çalışma Öğretmeni	(+) 1 yıl daha	08.11.1971	30-18-1-2	273 - 80 - 18
Jules Higny	Belçika	10000	-	Ankara Konservatuarı	Keman ve Viyola Öğretmeni	(+) 1 yıl daha	08.11.1971	30-18-1-2	273 - 80 - 18
Mary Corkum	İngiltere	7000	-	Ankara Konservatuarı	Bale Öğretmeni	(+) 1 yıl daha	08.11.1971	30-18-1-2	273 - 80 - 18
Marcel Debot	Belçika	10000	-	Ankara Konservatuarı	Keman Öğretmeni	(+) 1 yıl daha	08.11.1971	30-18-1-2	273 - 80 - 18
Mary Trevelyan Kemp	İngiltere	8500	-	Ankara Konservatuarı	Bale Öğretmeni	(+) 1 yıl daha	08.11.1971	30-18-1-2	273 - 80 - 18
John Travis Kemp	İngiltere	10000	-	Ankara Konservatuarı	Bale Öğretmeni	(+) 1 yıl daha	08.11.1971	30-18-1-2	273 - 80 - 18
M. Afro Poli	İtalya	10000	-	Ankara Konservatuarı	Şan Dersleri Öğretmeni	(+) 1 yıl daha	08.11.1971	30-18-1-2	273 - 80 - 18
Heinz Fromme	Almanya	10000	-	Ankara Konservatuarı	Kontrbas Öğretmeni	(+) 1 yıl daha	08.11.1971	30-18-1-2	273 - 80 - 18
Giuseppe Nesti	İtalya	3000	-	Ankara Konservatuarı	İtalyanca Öğretmeni	(+) 1 yıl daha	08.11.1971	30-18-1-2	273 - 80 - 18
B. Clowde Colin	Fransa	2000	-	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü'nde Öğretmen	(+) 1 yıl daha	13.11.1971	30-18-1-2	273 - 82 - 12
N. Gordon Waleh	İngiltere	3000	-	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü'nde Öğretmen	(+) 1 yıl daha	13.11.1971	30-18-1-2	273 - 82 - 12
H. G. I. Studemann	B. Almanya	2000	-	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü'nde Öğretmen	(+) 1 yıl daha	13.11.1971	30-18-1-2	273 - 82 - 12
K. Rauf Belig	Kıbrıs	3000	-	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü'nde Öğretmen	(+) 1 yıl daha	13.11.1971	30-18-1-2	273 - 82 - 12
Dr. K. S. Seetharam	Hindistan	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Nüfus Etüdları Enstitüsü'nde Sözleşmeli Uzman	1 yıl	15.11.1971	30-18-1-2	274 - 84 - 16
Ra-ju Hwan	Güney Kore	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Judo	1 yıl	24.11.1971	30-18-1-2	274 - 86 - 18
Rabiha Abdülvahit Siyacı	Ürdün	2000	-	Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü	Arapça Öğretmeni	1 yıl	24.02.1972	30-18-1-2	278 - 17 - 10
Carl Tobey	ABD	4600	-	Samsun Koleji	Sözleşmeli İngilizce Öğretmeni	(+) 1 yıl daha	16.03.1972	30-18-1-2	279 - 24 - 2
Marie France Richard Öztümer	Fransa	1550	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü	1 yıl	06.04.1972	30-18-1-2	280 - 28 - 20
Prof. Harwin L. Voss	ABD	2000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü	1 yıl	06.04.1972	30-18-1-2	280 - 28 - 20
Klaus Schuricht	Almanya	2000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü	1 yıl	06.04.1972	30-18-1-2	280 - 28 - 20
Dr. John L. Meason	ABD	3600	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi Kimya Enstitüsü	1 yıl	06.04.1972	30-18-1-2	280 - 28 - 20
Dr. Benjamin Goodman Whitten	ABD	6250	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü	1 yıl	06.04.1972	30-18-1-2	280 - 28 - 20
Miroslav Macura	Yugoslavya	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi Nüfus	1 yıl	06.04.1972	30-18-1-2	280 - 28 - 20

					Etüdleri Enstitüsü				
Gregory V. Delin	ABD	6200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu Modern Diller Enstitüsü İngilizce Bölümü	1 yıl	06.04.1972	30-18-1-2	280 - 28 - 20
Cynthia Cheetham	İngiltere	3050	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü	1 yıl	06.04.1972	30-18-1-2	280 - 28 - 20
Rosalind Mary Drury	İngiltere	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngilizce Bölümü	1 yıl	06.04.1972	30-18-1-2	280 - 28 - 20
Phyllis Rosemary Hilton	İngiltere	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngilizce Bölümü	1 yıl	06.04.1972	30-18-1-2	280 - 28 - 20
Nasim Khan	Pakistan	1500	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Entomoloji ve Ziraat Zooloji Kürsüsü	1 yıl	06.04.1972	30-18-1-2	280 - 28 - 15
Christian Naour	Fransa	4000	-	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	(+) 5 ay daha	13.04.1972	30-18-1-2	281 - 34 - 9
Dominique Lecoutre	Fransa	4000	-	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	(+) 1 yıl daha	13.04.1972	30-18-1-2	281 - 34 - 9
Friedrich Busse	B. Almanya	2500	-	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	(+) 1 yıl daha	13.04.1972	30-18-1-2	281 - 34 - 9
Heribert Raddicki	B. Almanya	2500	-	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	(+) 1 yıl daha	13.04.1972	30-18-1-2	281 - 34 - 9
F. Joseph Hassemer	B. Almanya	4000	-	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	(+) 1 yıl daha	13.04.1972	30-18-1-2	281 - 34 - 9
Hellmut Lutz	B. Almanya	4000	-	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	(+) 1 yıl daha	13.04.1972	30-18-1-2	281 - 34 - 9
Eduard Zuckmayer	B. Almanya	4000	-	-	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Müz. B.	(+) 1 yıl daha	13.04.1972	30-18-1-2	281 - 34 - 9
Carol Ergene	İngiltere	3000	-	-	Ankara Devlet Lisan Okulu	(+) 1 yıl daha	13.04.1972	30-18-1-2	281 - 34 - 9
Ali Çetiner	Kıbrıs	3000	-	-	Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü	(+) 1 yıl daha	13.04.1972	30-18-1-2	281 - 34 - 9
Christian Grandval	Fransa	4000	-	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü'nde Öğretmen	(+) 5 ay daha	20.04.1972	30-18-1-2	281 - 36 - 1
Mr. J. Joseph Higgins	İngiltere	3000	-	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü'nde Öğretmen	(+) 1 yıl daha	20.04.1972	30-18-1-2	281 - 36 - 1
Dr. Wolfgang Radt	Almanya	-	-	Bergama Kazı Alanı	Arkeolog	-	25.04.1972	30-18-1-2	281 - 37 - 1
François Duscio	Fransa	7500	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Termodinamik ve Termik Türbomakinaları Kürsüsü	(+) 1 yıl daha	27.04.1972	30-18-1-2	281 - 37 - 4
Elizabeth Young	İngiltere	3000	-	Basın-Yayın Genel Müdürlüğü	(görev detaylarına bakılabilir)	1 yıl	03.05.1972	30-18-1-2	281 - 38 - 6
Prof. Dr. Elmer E. Anderson	ABD	2000	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Denel Fizik Kürsüsü	10 ay	08.05.1972	30-18-1-2	282 - 40 - 10
Ra-Iha Hwan	Güney Kore	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Taekwon-Do	1 yıl	12.06.1972	30-18-1-2	283 - 45 - 14
Gotaro Yoshimura	Japonya	4000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Judo	1 yıl	12.06.1972	30-18-1-2	283 - 45 - 14
Jenö Ujlaky	Macaristan	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Masa Tenisi	1 yıl	12.06.1972	30-18-1-2	283 - 45 - 14
Margarit Eustatiu	Romanya	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Boks	1 yıl	12.06.1972	30-18-1-2	283 - 45 - 14
Milivoj Boranic	Yugoslavya	8000	-	Gençlik ve Spor Bakanlığı (!)	Kürek	1 yıl	12.06.1972	30-18-1-2	283 - 45 - 14
Sayram Muhittin	Kıbrıs	3000	-	İzmir Konservatuvarı	-	(+) 1 yıl daha	22.06.1972	30-18-1-2	283 - 47 - 6
Bernard Asner	ABD	6250	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Matematik Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Donald Bell	ABD	6250	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Fizik Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Reymond Capre	İsviçre	5000	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Dil ve Edebiyat Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Julian Orowell	ABD	7500	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Matematik Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Karry Chapman	ABD	5400	-	Boğaziçi Üniversitesi	Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
John Fresely	ABD	8750	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Fizik Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Larry Fisher	ABD	5000	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü İngilizce Hazırlık Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
David Carwood	ABD	8750	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Dil ve Edebiyat Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Michael Green	ABD	6660	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Fizik Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Robert Hardy	ABD	9600	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Dil ve Edebiyat Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Bryaut Harrell	ABD	9600	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Kimya Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5

Mary Hoffman	İngiltere	5400	-	Boğaziçi Üniversitesi	Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Robert Mc. Mickle	ABD	9600	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Fizik Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Richard Murthy	ABD	6660	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Dil ve Edebiyat Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Alper Orhon	Kıbrıs	6660	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Sosyal Bilimler Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Walid Rimawi	ABD	8750	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Dobert Scnuman	ABD	7100	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Kimya Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Kilary Summer-Boyd	ABD	9600	-	Boğaziçi Üniversitesi	Temel Bilimler Bölümü Dil ve Edebiyat Şubesi	(+) 1 yıl daha	15.07.1972	30-18-1-2	284 - 51 - 5
Maitre Michel Perrin	Fransa	8000	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Uzman	3 ay	17.07.1972	30-18-1-2	284 - 52 - 15
Csipler Alexandru	Romanya	8000	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Uzman	1 yıl	17.07.1972	30-18-1-2	284 - 52 - 15
Simon Joseph Pollak	Hollanda	5000	-	Ege Üniversitesi	Ege Üniversitesi Elektrik Hesap Merkezi	1 yıl	05.08.1972	30-18-1-2	286 - 65 - 9
John Frankland Rigby	İngiltere	7500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Enstitüsü	1 yıl	14.08.1972	30-18-1-2	286 - 61 - 16
Irina Hudova	Finlandiya	10000	-	İstanbul Devlet Konservatuvarı	Bale Uzmanlığı	1 yıl	18.08.1972	30-18-1-2	287 - 66 - 13
Jean Claude Laplanche	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Matematik Öğretmeni	-	24.08.1972	30-18-1-2	287 - 66 - 16
Vexliard Marie Therese	Fransa	2000	-	-	Siyasal Bilgiler Fakültesi	(+) 1 yıl daha	25.08.1972	30-18-1-2	287 - 69 - 11
M. Patrick J. Biritten	Fransa	1500	-	-	Siyasal Bilgiler Fakültesi	(+) 1 yıl daha	25.08.1972	30-18-1-2	287 - 69 - 11
Khoury Christian	Fransa	1500	-	-	Siyasal Bilgiler Fakültesi	(+) 1 yıl daha	25.08.1972	30-18-1-2	287 - 69 - 11
Gülbet Şirzai	Afganistan	3500	-	-	Diyarbakır Tıp Fakültesi	(+) 1 yıl daha	25.08.1972	30-18-1-2	287 - 69 - 11
Jacque Rollet	Fransa	2500	-	-	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	(+) 1 yıl daha	25.08.1972	30-18-1-2	287 - 69 - 11
Peter Knaupp	Almanya	2500	-	-	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	(+) 1 yıl daha	25.08.1972	30-18-1-2	287 - 69 - 11
Gioi Giongün	İtalya	2750	-	-	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	(+) 1 yıl daha	25.08.1972	30-18-1-2	287 - 69 - 11
Neil S. Hooper	İngiltere	2500	-	-	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	(+) 1 yıl daha	25.08.1972	30-18-1-2	287 - 69 - 11
Jean Perisson	Fransa	35622	-	Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası	Şef	1 yıl	29.09.1972	30-18-1-2	288 - 75 - 13
Dr. Jack Katz	ABD	2000	-	Ankara Rehberlik ve Araştırma Merkezi	-	1 yıl	12.10.1972	30-18-1-2	289 - 78 - 17
Ayşe Sel	Kıbrıs	4500	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Bölümü	1 yıl	20.11.1972	30-18-1-2	290 - 86 - 18
Fevzi Çakmak	Kıbrıs	6250	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Üroloji Bölümü	1 yıl	20.11.1972	30-18-1-2	290 - 86 - 18
Charlotte Sue Çağal	ABD	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngiliz Dili Bilimi	1 yıl	20.11.1972	30-18-1-2	290 - 86 - 18
Earle Stbitz	ABD	2000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü	1 yıl	20.11.1972	30-18-1-2	290 - 86 - 18
Kemal Mehmet	İngiltere	6300	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fizik Enstitüsü	1 yıl	20.11.1972	30-18-1-2	290 - 86 - 18
Caroline Laura Mary Scott	İngiltere	3000	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	-	1 yıl	21.11.1972	30-18-1-2	290 - 87 - 2
Neil William Gilroy Scott	İngiltere	3000	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	-	1 yıl	21.11.1972	30-18-1-2	290 - 87 - 2
Edwina Jeans Levendoğlu	İngiltere	5000	-	Ankara Devlet Konservatuvarı	Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü Hareket Dersi Uzmanlığı	1 yıl	22.11.1972	30-18-1-2	290 - 85 - 20
Jennifer Ann Şener	İngiltere	5000	-	-	Tanıtıcı Yayınların Hazırlanıp Bastırılması Hizmetlerinde	4 ay	24.11.1972	30-18-1-2	290 - 87 - 18
William Frank Le Compte	ABD	6200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Psikoloji	1 yıl	23.12.1972	30-18-1-2	292 - 97 - 5
Thomas Minder	ABD	6200	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik ve Dökümantasyon Bölümü	1 yıl	23.12.1972	30-18-1-2	292 - 97 - 5
Gloria Doğan	ABD	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksekokulu İngilizce Bölümü	1 yıl	23.12.1972	30-18-1-2	292 - 97 - 5
Jean Pierre Foulletier	Fransa	-	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü	-	08.01.1973	30-18-1-2	310 - 1 - 6
Allen Carlier	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jacques Berte Langereau	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Serge Salles	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Charistian Patissier	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Charistian Deshayes	Fransa	2400	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Pierre Provençal	Fransa	2400	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Roger Adnet	Fransa	1750	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jeanne Adnet	Fransa	1750	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8

Jean Leon Marcel Valentin	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jean Capdeville	Fransa	1900	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Suzanne Capdeville	Fransa	1900	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Madelleine Valli Kroll	Fransa	2000	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jacqueline Acundeğer Ilac (!)	Fransa	2250	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jean Laffargue	Fransa	2000	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jean Graine	Fransa	2500	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jean Claude Guery	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Raphaël Veançon	Fransa	2400	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Andre Le-Gall	Fransa	1700	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jean Claude Hassid	Fransa	2400	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Albert Joachim	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jacqueb Cousi	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Cleude Battesti	Fransa	1500	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Beneft Marc Henry	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Georges Doumergue	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jean Pierre Robert	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jean Marie Zaug	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jean Fradin de la Renaudiers	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jean Eyquem	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Jean Michel Terdjman	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	23.01.1973	30-18-1-2	293 - 2 - 8
Dino Mamprin	İtalya	5000	-	İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müd.	Bale Öğretmeni	-	31.01.1973	30-18-1-2	293 - 7 - 1
William Van Vorst	ABD	9583	-	Boğaziçi Üniversitesi	-	1 yıl	28.02.1973	30-18-1-2	295 - 19 - 15
Donald Frey	ABD	7500	-	Boğaziçi Üniversitesi	-	1 yıl	28.02.1973	30-18-1-2	295 - 19 - 15
Preston Kohn	ABD	5000	-	Boğaziçi Üniversitesi	-	1 yıl	28.02.1973	30-18-1-2	295 - 19 - 15
John Hernandez	ABD	8750	-	Boğaziçi Üniversitesi	-	1 yıl	28.02.1973	30-18-1-2	295 - 19 - 15
Joseph Panarelli	ABD	9583	-	Boğaziçi Üniversitesi	-	1 yıl	28.02.1973	30-18-1-2	295 - 19 - 15
Nicholas Lash	ABD	5833	-	Boğaziçi Üniversitesi	-	1 yıl	28.02.1973	30-18-1-2	295 - 19 - 15
Sherman Robinson	ABD	6666	-	Boğaziçi Üniversitesi	-	1 yıl	28.02.1973	30-18-1-2	295 - 19 - 15
John Madden	ABD	7083	-	Boğaziçi Üniversitesi	-	1 yıl	28.02.1973	30-18-1-2	295 - 19 - 15
Paul Stirling	İngiltere	8750	-	Boğaziçi Üniversitesi	-	1 yıl	28.02.1973	30-18-1-2	295 - 19 - 15
Prof. Agrege Pierre Levillain	Fransa	7000	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Analitik Kimya Kürsüsü	1 yıl	15.03.1973	30-18-1-2	296 - 23 - 2
Giuseppe Pino (!) Trost	İtalya	9500	-	İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müd.	-	(+) 1 yıl daha	19.03.1973	30-18-1-2	296 - 23 - 8
Ottavio Gallo	İtalya	8000	-	İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müd.	-	(+) 1 yıl daha	19.03.1973	30-18-1-2	296 - 23 - 8
Osman Nuri Dinçer	Kıbrıs	9500	-	İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müd.	-	(+) 1 yıl daha	19.03.1973	30-18-1-2	296 - 23 - 8
Robert Wagner	Avusturya	18890	-	İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müd.	-	(+) 1 yıl daha	19.03.1973	30-18-1-2	296 - 23 - 8
Gustav Kuhn	Avusturya	12000	-	İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müd.	-	(+) 1 yıl daha	19.03.1973	30-18-1-2	296 - 23 - 8
Yalkın İrfan Aksoy	Kıbrıs	3325	-	İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müd.	-	(+) 1 yıl daha	19.03.1973	30-18-1-2	296 - 23 - 8
Gökmen Ahmet	Kıbrıs	3535	-	İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müd.	-	(+) 1 yıl daha	19.03.1973	30-18-1-2	296 - 23 - 8
Dr. Vasıf Müftü	İran	4000	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Kulak, Burun, Boğaz Bölümü	1 yıl	23.03.1973	30-18-1-2	296 - 24 - 15
Jean Louis Tilhard	Fransa	-	-	İzmir-Buca Eğitim Enstitüsü	-	1 yıl	26.03.1973	30-18-1-2	297 - 26 - 12
Aldo D'orfani	İtalya	5000	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Fakültesi	1 yıl	05.04.1973	30-18-1-2	297 - 30 - 5
Richard Edmund Paul Scienkiewicz	İngiltere	6000	-	Karadeniz Teknik Üniversitesi	-	1 yıl	26.05.1973	30-18-1-2	299 - 41 - 19
Prof. Dr. M. Chabreuil	Fransa	3750	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü	(+) 1 yıl daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 1
Cemal Muhtar	Irak	3500	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Uzmanlığı	(+) 1 yıl daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 1
Istvan Fekete	Macaristan	2500	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Hungaroloji Kürsüsü Uzmanlığı	(+) 5 ay daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 1
Yusuf A. V. Uralgiray	Mısır	3000	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Uzmanlığı	(+) 1 yıl daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 1
M. Andre Rougan	Fransa	2000	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih	(+) 1 yıl daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 1

					Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Uzmanlığı				
J. A. Browning	İngiltere	1500	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanı	(+) 1 yıl daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 1
A. Wrihgt	İngiltere	1500	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İngilizce Okutmanı	(+) 1 yıl daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 1
Prof. Dr. Michel Bertucat	Fransa	7000	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmasötik Kimya Kürsüsü Profesörü	(+) 1 yıl daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 1
Dr. Marcel Dupent	Fransa	6000	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Tıbbi Fizik Kürsüsü Uzmanı	(+) 1 yıl daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 1
Prof. Dr. Tibor Herozeg	Macaristan	6100	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi Kürsüsü Profesörü	(+) 1 yıl daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 1
Andrea Niemann Amaç	Almanya	2500	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Okulu	(+) 1 yıl daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 17
Denis R. Alexander	İngiltere	5750	-	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyokimya Bölümü	(+) 1 yıl daha	02.06.1973	30-18-1-2	299 - 45 - 17
Jean Louis Simmon	Fransa	1000	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Yabancı Dil Yüksek Okulu	-	12.06.1973	30-18-1-2	301 - 51 - 3
Elke Muşkara	Almanya	5000	-	Turizm ve Tanıtma Bakanlığı	-	6 ay	12.06.1973	30-18-1-2	300 - 49 - 4
Helene Anar	Fransa	-	-	Ankara Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi	-	12.06.1973	30-18-1-2	300 - 49 - 5
Jean Pierre Bois	Fransa	4000	-	İstanbul Eğitim Enstitüsü	İstanbul Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü	1 yıl	28.06.1973	30-18-1-2	301 - 55 - 4
Hasan Remzi	Kıbrıs	1860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	11.07.1973	30-18-1-2	302 - 57 - 6
Veres Gyzü	Macaristan	8000	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	-	9 ay	15.08.1973	30-18-1-2	304 - 69 - 4
Ethem Halil	Kıbrıs	1500	-	Etibank Genel Müdürlüğü	-	1 yıl	15.08.1973	30-18-1-2	304 - 68 - 3
G. John Bateman Murray	İngiltere	4000	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü İngilizce Bölümü	1 yıl	18.08.1973	30-18-1-2	304 - 70 - 4
M. A. Rasheed	Pakistan	2400	-	Toprak Su Genel Müdürlüğü	Ziraat Yüksek Mühendisi	1 yıl	18.08.1973	30-18-1-2	304 - 70 - 7
M. Abdurrahim	Pakistan	2500	-	Atatürk Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde Sözleşmeli Uzman	1 yıl	20.09.1973	30-18-1-2	305 - 77 - 2
Şahi Azmi	Kıbrıs	1400	-	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı Kadıköy Koleji (İngilizce)	1 yıl	01.12.1973	30-18-1-2	309 - 102 - 24
Ahmet Alpnoyan	Kıbrıs	1400	-	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı Samsun Koleji (Matematik)	1 yıl	01.12.1973	30-18-1-2	309 - 102 - 24
Mehmet Devriş	Kıbrıs	1400	-	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı İçel Silifke Lisesi (Edebiyat)	1 yıl	01.12.1973	30-18-1-2	309 - 102 - 24
Yüksel Nedim	Kıbrıs	1400	-	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul Sağlıkmacılar Ortaokulu (Edebiyat)	1 yıl	01.12.1973	30-18-1-2	309 - 102 - 24
İrfan Mahmut	Kıbrıs	1400	-	Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul Bakırköy Ortaokulu (Fen)	1 yıl	01.12.1973	30-18-1-2	309 - 102 - 24
İsmail Hassan	Kıbrıs	1890	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	04.12.1973	30-18-1-2	309 - 99 - 9
Salahi Hüseyin Hasan	Kıbrıs	1890	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	15.01.1974	30-18-1-2	310 - 3 - 14
Dorothy A. Pedtke	ABD	2000	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	İngilizce Öğretmeni	1 yıl	15.01.1974	30-18-1-2	310 - 3 - 8
Bernard Levasseur	Fransa	-	-	Galatasaray Lisesi	Fransızca Öğretmeni	-	25.02.1974	30-18-1-2	312 - 14 - 10
Guy Pierre Saupin	Fransa	-	-	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü	Ankara Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü	-	27.02.1974	30-18-1-2	311 - 12 - 9
Ahmad Mohammad Kassab	Irak	2900	-	Karayolları Genel Müdürlüğü	Jeolog	1 yıl	22.04.1974	30-18-1-2	313 - 22 - 10
Lemi Salih	Kıbrıs	2100	-	Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü	Elektrik Yüksek Mühendisi	1 yıl	25.05.1974	30-18-1-2	315 - 34 - 3
Jan Bianca	Polonya	8000	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	Boks Antrenörü	1 yıl	01.06.1974	30-18-1-2	316 - 37 - 11
Huriye Mustafa Süleyman	Kıbrıs	1820	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	03.06.1974	30-18-1-2	316 - 40 - 3
Prof. Dr. Hermann Vettters	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Wilhelm Alzinger	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Dr. Anton Bammmer	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Dr. Robert Fleischer	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Elisabeth Fossel	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Rudolf Goth	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Peter Holonka	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Friedmund Hueber	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Dr. Helga Jobst	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Dr. Werner Jobst	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15

Dr. Stefan Karviese	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Alexander Kasper	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Günther Knapp	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Dr. Dieter Knibbe	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Dr. Veronika Mitsopoulou	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Dr. Gerhard Langmann	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Emmerich Mohapp	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Franz Prescsaits	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Thomas Römer	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Jan Römer	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Dr. Volker M. Strocka	-	-	-	İzmir-Selçuk Belevi Kazı Alanı	Arkeolojik kazılar yapmak üzere	-	16.07.1974	30-18-1-2	321 - 66 - 15
Ali Yücel	Kıbrıs	2000	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	4 ay	17.08.1974	30-18-1-2	319 - 56 - 20
Popa Octavian	Romanya	10000	-	İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası İstanbul Devlet Konservatuarı	Klarnetçi	4 ay	11.12.1974	30-18-1-2	322 - 73 - 12
Lon Badanezu	Romanya	10000	-	İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası İstanbul Devlet Konservatuarı	-	4 ay	11.12.1974	30-18-1-2	322 - 73 - 12
Morea Octavian	Romanya	8500	-	İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası İstanbul Devlet Konservatuarı	Çellocu	4 ay	11.12.1974	30-18-1-2	322 - 73 - 12
Popa Gheorghe	Romanya	8500	-	İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası İstanbul Devlet Konservatuarı	-	4 ay	11.12.1974	30-18-1-2	322 - 73 - 12
Goreses Ion (!)	Romanya	7500	-	İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası İstanbul Devlet Konservatuarı	Trompetçi	4 ay	11.12.1974	30-18-1-2	322 - 73 - 12
Stancu Florea	Romanya	7000	-	İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası İstanbul Devlet Konservatuarı	-	4 ay	11.12.1974	30-18-1-2	322 - 73 - 12
Aldea Natalia	Romanya	7500	-	İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası İstanbul Devlet Konservatuarı	-	4 ay	11.12.1974	30-18-1-2	322 - 73 - 12
Mincea Masarab	Romanya	35833	-	İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası İstanbul Devlet Konservatuarı	Orkestra Şefi	4 ay	11.12.1974	30-18-1-2	322 - 73 - 12
M. Claude Allart	Fransa	-	-	İzmir-Buca Eğitim Enstitüsü	İzmir-Buca Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü	1 yıl	12.02.1975	30-18-1-2	326 - 10 - 12
Jean Claude Beal	Fransa	4000	-	İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü	Fransızca Öğretmeni	1 yıl	19.02.1975	30-18-1-2	327 - 14 - 9
Marya Broniskawa Burgess	İngiltere	5500	-	Millî Eğitim Bakanlığı	Sözleşmeli Öğretmen	1 yıl	26.02.1975	30-18-1-2	327 - 17 - 20
Lon Argyriadis	Fransa	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	3 ay	20.05.1975	30-18-1-2	333 - 38 - 18
Luc Emmanuel Ricou	Fransa	860	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	Jeolog	3 ay	20.05.1975	30-18-1-2	333 - 38 - 18
Helmut Karl Birkenfeld	Almanya	2500	-	İzmir-Buca Eğitim Enstitüsü	İzmir-Buca Eğitim Enstitüsü Almanca Bölümü	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	341 - 76 - 7
Karl Benz	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Matematik-Fizik Asistanı	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Peter Boortz	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Matematik-Fizik	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Wolfgang Buchmeier	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Matematik-Fizik	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Lothar Friedriche Girner	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Matematik-Biyoloji	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Wolker Prosse	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Almanca	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Helmut Herdel	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Biyoloji-Kimya	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Karl Anton Kasparbauer	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Kimya	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Albrecht Kertel	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Almanca-Biyoloji	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Helmut Lackner	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Matematik-Almanca	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Hans Saverbray	Almanya	2850	-	İstanbul Erkek Lisesi	Almanca	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Hort Sactter	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Matematik-Fizik	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Harst Schleyer	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Almanca	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Martin Stolz	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Almanca-Matematik	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Kurt Georf Wiehmann	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Almanca	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Klaus Ulrich Weist	Almanya	2700	-	İstanbul Erkek Lisesi	Almanca	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Bernd Wettke	Almanya	2400	-	İstanbul Erkek Lisesi	Almanca	1 yıl	10.11.1975	30-18-1-2	340 - 75 - 9
Dr. Manfred Roscheck	Almanya	4000	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	Gazi Eğitim Enstitüsü Almanca Bölümü	1 yıl	13.11.1975	30-18-1-2	342 - 83 - 12
Robin Melrose	Avustralya	5500	-	İzmir Anadolu Lisesi	-	(+) 1 yıl daha	20.11.1975	30-18-1-2	343 - 88 - 12
Pierre Sigaud	Fransa	4000	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	Fransızca Öğretmeni	1 yıl	25.12.1975	30-18-1-2	344 - 95 - 7
Hasan Niyazi	Kıbrıs	4160	-	Orman Genel Müdürlüğü	-	1 yıl	26.02.1976	30-18-1-2	348 - 111 - 8
Claude Corbea	Fransa	2200	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Fransızca	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
Joseph Thorat	Fransa	2200	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Fizik-Kimya	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
Pieerre Laelet	Fransa	2200	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Matematik	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17

Christian Galah	Fransa	1750	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Fen Bilgisi	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
Christian Lauclais	Fransa	2400	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Fizik	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
R. Lácien Billoux	Fransa	2400	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Fransızca	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
Cuy Viland	Fransa	2200	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Matematik	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
Aunis Derecker	Fransa	2200	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Fransızca	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
N. Claude Tehuennes	Fransa	2200	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Fransızca	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
Therese François	Fransa	1700	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Fransızca	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
Jacguie Halimi	Fransa	2200	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Fransızca	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
M. Suzan Erard	Fransa	2200	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Fen Bilgisi	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
M. Bilmek	Fransa	2200	-	İstanbul Galatasaray Lisesi	Fransızca	1 yıl	20.05.1976	30-18-1-2	353 - 139 - 17
Choung Kwan Kim	Güney Kore	8000	-	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	-	11 ay	10.09.1976	30-18-1-2	359 - 166 - 5
Erşen Sami	Kıbrıs	4405	-	Orman Genel Müdürlüğü	Orman Yüksek Mühendisi	3 ay	16.09.1976	30-18-1-2	358 - 161 - 5
Prof. Dr. Wolfgang Müller Wiener	Almanya	-	-	Miletos Antik Kenti	Arkeolog	-	08.10.1976	30-18-1-2	360 - 174 - 12
Najiba Mohammed Şaeed Abdulganya	Irak	5000	-	Bayındırlık Bakanlığı	Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Genel Müdürlüğü	2 ay	14.10.1976	30-18-1-2	359 - 170 - 15
Mohammed Abdüllatif	Pakistan	12000	-	Demiryolları, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü	-	2 ay	12.12.1976	30-18-1-2	363 - 185 - 8
Melitta Feibegwitmack	Şili	5500	-	Millî Eğitim Bakanlığı	-	7 ay	08.07.1977	30-18-1-2	365 - 25 - 5
Kezban Hüseyin	Kıbrıs	3183 (!)	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	1 yıl	14.09.1977	30-18-1-2	368 - 74 - 8
Mustafa Ertan Yusuf	Kıbrıs	3104	-	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü	-	3 ay	19.09.1977	30-18-1-2	368 - 74 - 19
Ghazi Bekir Peri	Irak	-	-	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü	-	-	28.12.1977	30-18-1-2	368 - 71 - 11
Doris Jenelle Coffey	ABD	12000	-	İzmir Hava Komutanlığı	İngilizce Öğretmeni	-	06.07.1978	30-18-1-2	373 - 145 - 4
Terry D. Smith	ABD	7000	-	Kuleli Askeri Lisesi	-	(+) 1 yıl daha	07.08.1978	30-18-1-2	374 - 156 - 12
Charles H. Brown	ABD	7000	-	Kuleli Askeri Lisesi	-	(+) 1 yıl daha	07.08.1978	30-18-1-2	374 - 156 - 12
Michel Massicot	Fransa	6000	-	Gazi Eğitim Enstitüsü	Öğretmen	2 ay	21.09.1978	30-18-1-2	376 - 184 - 3
Daniel Bermond	Fransa	2200	-	Galatasaray Lisesi	Öğretmen	1 yıl	20.11.1978	30-18-1-2	376 - 190 - 14
Maurice Kalb	Fransa	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Pilot	6 ay	19.11.1987	30-18-1-2	587 - 652 - 7
Jackcy Gaudicheau	Fransa	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Helikopter Teknisyeni	6 ay	19.11.1987	30-18-1-2	587 - 652 - 7
Guy Ponton	Fransa	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Helikopter Elektrik Teknisyeni	6 ay	19.11.1987	30-18-1-2	587 - 652 - 7
Jörg Stepper Gernot	Almanya	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Pilot	6 ay	19.11.1987	30-18-1-2	587 - 652 - 7
Peter Chwolik Manfred	Almanya	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Helikopter Teknisyeni	6 ay	19.11.1987	30-18-1-2	587 - 652 - 7
Diethelm Palil Walter Bernot	Almanya	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Pilot	6 ay	19.11.1987	30-18-1-2	587 - 652 - 7
Manfred Ralph Arthur Wilmmer	Almanya	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Helikopter Teknisyeni	6 ay	19.11.1987	30-18-1-2	587 - 652 - 7
Otfried Blumel	Almanya	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Pilot	6 ay	19.11.1987	30-18-1-2	587 - 652 - 7
Helmut Heimrich Gerhard Rosenthal	Almanya	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Pilot	6 ay	19.11.1987	30-18-1-2	587 - 652 - 7
Tanguy de Quillaco	Fransa	-	-	-	Pilot	6 ay	29.12.1987	30-18-1-2	590 - 665 - 6
M. Gerard Deniaud	Fransa	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Pilot	3 ay	09.03.1988	30-18-1-2	596 - 696 - 5
Herbert Graser	Almanya	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Pilot	3 ay	09.03.1988	30-18-1-2	596 - 696 - 5
Rudolf Kappeler	Almanya	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Pilot	3 ay	09.03.1988	30-18-1-2	596 - 696 - 5
Andreas Umbricht	Almanya	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Helikopter Teknisyeni	3 ay	09.03.1988	30-18-1-2	596 - 696 - 5
Lutz Trebehs	Almanya	-	İçişleri Bakanlığı	Enmîyet Genel Müdürlüğü Havacılık Daire Başkanlığı	Helikopter Teknisyeni	3 ay	09.03.1988	30-18-1-2	596 - 696 - 5